

Микола Сийплокі

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Монографія

Харків 2019

УДК 343.2
С 34

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 26.11.2019)

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор *О. М. Литвинов*
доктор юридичних наук, професор *О. О. Житний*
доктор юридичних наук, доцент *В. В. Шаблистий*

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор *В. В. Кузнецов*

С 34 Сийплові М.

Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в
Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 614 с.
ISBN

Монографія присвячена проблемам кримінально-правового захисту охоронної діяльності в Україні. Особливу увагу приділено правовим засадам функціонування державної та приватної охоронної діяльності в Україні. Розглянуто теоретичне підґрунтя та методологію втілення загальних підстав та принципів криміналізації в конструюванні складів злочинів, призначених для забезпечення кримінально-правового захисту охоронної діяльності в Україні. На підставі аналізу практики застосування норм кримінального закону в сфері захисту охоронної діяльності пропонуються основні шляхи оптимізації та вдосконалення чинного законодавства.

Для науковців, практичних працівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів, представників громадськості і широкого кола читачів, які цікавляться проблематикою протидії злочинності.

УДК 343.2

ISBN

© М. Сийплові, 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	5
-------------------	----------

Розділ 1

Охоронна діяльність як сфера кримінально-правового захисту

<i>1.1. Поняття, види, об'єкти та правове регулювання охоронної діяльності в Україні</i>	<i>8</i>
<i>1.2. Охоронна та правоохоронна діяльність: співвідношення понять і сфер кримінально-правового захисту</i>	<i>68</i>
<i>1.3. Історія розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за злочини проти охоронної діяльності.....</i>	<i>88</i>
<i>1.4. Зарубіжний досвід кримінально-правового захисту охоронної діяльності.....</i>	<i>107</i>

Розділ 2 Кримінально-правовий захист державної охоронної діяльності

<i>2.1. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань на державну охоронну діяльність ..</i>	<i>121</i>
<i>2.2. Об'єкт злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність</i>	<i>145</i>
<i>2.3. Об'єктивна сторона злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність</i>	<i>156</i>
<i>2.4. Суб'єкт злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність</i>	<i>215</i>
<i>2.5. Суб'єктивна сторона злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність</i>	<i>222</i>

Розділ 3 Кримінально-правовий захист громадської та приватної професійної охоронної діяльності

<i>3.1. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність</i>	<i>242</i>
<i>3.2. Об'єкт злочинів, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність.....</i>	<i>269</i>
<i>3.3. Об'єктивна сторона злочинів, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність.....</i>	<i>300</i>
<i>3.4. Суб'єктивні ознаки злочинів, що посягають на громадську та приватну охоронну діяльність.....</i>	<i>349</i>

Розділ 4 Покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність

<i>4.1. Види покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за злочини, що посягають на охоронну діяльність</i>	<i>362</i>
<i>4.2. Практика призначення покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за злочини, що посягають на охоронну діяльність в Україні.....</i>	<i>401</i>
<i>4.3 Зарубіжний досвід пеналізації злочинних посягань на охоронну діяльність.....</i>	<i>417</i>
<i>4.4. Практика звільнення від відбування покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність.....</i>	<i>437</i>

Висновки473

Література513

Додатки559

Вступ

Проблема захисту інтересів держави та суспільства на сучасному етапі розвитку України є надзвичайно актуальною. Зовнішня агресія спричинила трансформацію соціально-політичних та економічних умов життя суспільства, породила не тільки негативні внутрішні перетворення, але й цілу низку труднощів, пов'язаних з необхідністю реального, повноцінного і всеосяжного захисту державних та суспільних інтересів. Однією зі сфер, що потребують правового захисту, є сфера професійної охоронної діяльності, що має дві автономні складові – державну і недержавну.

Охоронна діяльність – це вкрай важлива для України царина суспільних відносин. Тому порушення її функціонування загрожують як окремим сферам державних інтересів, так і національній безпеці України в цілому. Отже захист як державної, так і недержавної професійної охоронної діяльності був й залишається складовою частиною загальної системи забезпечення національної безпеки України. На сьогодні одним з найважливіших правоохоронних завдань є забезпечення цієї системи та її функціоналу від протиправних посягань, у тому числі шляхом розслідування кримінальних проваджень і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Чинний Кримінальний кодекс України не містять безпосередньо норм, які посягають на охоронну діяльність. В законі акцент зроблено на посяганнях на державних діячів, співробітників правоохоронних органів або інших осіб, які здійснюють охоронну функцію, осіб, залучених до кримінального судочинства, суддів та їх близьких, яким надано охорону тощо. В цих злочинах держава бачить не лише посягання на життя, здоров'я та власність окремої людини – члена суспільства, а і на порядок управління, фундаментальні засади існування Української держави. Натомість сучасний розвиток нашої держави обумовлює об'єктивну необхідність кримінально-правового захисту охоронної діяльності, її об'єктів та суб'єктів від протиправних посягань. Крім того, нагальну потребу вивчення, аналізу та узагальнення вчинення злочинів даної категорії висуває судово-слідча практика.

Дослідження усіх аспектів кримінальної відповідальності за злочини у сфері охоронної діяльності як державної, так і недержавної, вивчення закономірностей та проблем її реалізації є теоретично й практично важливими завданнями, які стосуються вдосконалення механізмів захисту цього сегменту національної системи правоохорони, реального забезпечення прав і законних інтересів як окремих громадян, так і держави в цілому. До цього часу на рівні самостійного кримінально-правового дослідження вони не вирішувалися, хоч деякі їх аспекти висвітлено у наукових публікаціях О. М. Бандурки, П. С. Берзіна, Ю. В. Бауліна, В. С. Батиргареевої, В. М. Бесчастного, В. І. Борисова, А. А. Вознюка, В. О. Глушков, Н. О. Гуторової, В. К. Грищука, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, В. П. Ємельянова, О. О. Житного, А. Ф. Зелінського, І. І. Карпеця, М. В. Карчевського, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, І. М. Копотуна, В. М. Кудрявцева, В. В. Кузнецова, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунеева, К. Б. Марисюка, О. А. Мартиненка, М. А. Микитюка, С. А. Мозоля, А. А. Музики, Ю. В. Нікітіна, Ю. В. Орлова, Н. А. Орловської, В. І. Павликівського, М. І. Панова, А. В. Савченка, О. С. Сотули, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, С. О. Харитонова, В. Б. Харченка, О. М. Храмцова, П. В. Хряпінського, В. В. Шаблістого, В. І. Шакуна, О. С. Шеремета, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш, А. М. Яценка та деяких інших

вітчизняних й зарубіжних науковців. Роботи фахівців охоплюють широкий спектр проблем кримінально-правового захисту і охорони суспільних відносин. Однак, не висвітленими або мало розробленими наукою кримінального права є ряд питань кримінальної відповідальності за злочини у сфері охоронної діяльності, а деякі із вже відомих рішень не є безспірними й потребують подальшого обговорення. Недостатньо дослідженими в першу чергу є ознаки суспільно небезпечних посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність.

Негативними наслідками недостатньої теоретичної розробки цих та багатьох інших питань є помилки у практиці застосування норм закону про кримінальну відповідальність, неточна кримінально-правова оцінка відповідних діянь, зниження превентивного й охоронного потенціалу кримінального закону щодо забезпечення ним захисту державної і недержавної охоронної діяльності.

Отже існує нагальна потреба у проведенні комплексного монографічного дослідження проблем кримінально-правового захисту охоронної діяльності в Україні.

Розділ 1

Охоронна діяльність як сфера кримінально-правового захисту

1.1. Поняття, види, об'єкти та правове регулювання охоронної діяльності в Україні

Розвиток підприємницької діяльності та криміналізація економічних відносин виявили нездатність відповідних державних органів здійснювати належну охорону особистості, її життя та здоров'я, прав, інтересів і власності від протиправних, особливо злочинних посягань. Держава надала можливість приватним структурам під її контролем здійснювати охоронну діяльність на договірних підставах. У 2012 р. був ухвалений відповідний закон, який визначив правові підстави, об'єкти та суб'єкти охоронної діяльності, а також вирішував інші питання. Окрім нього, є ціла низка нормативно-правових актів, які визначають охоронну діяльність державних суб'єктів. Тому поняття «охоронна діяльність» можна встановити на підставі аналізу всіх нормативних актів, які визначають і регулюють цей вид діяльності.

Фахівці в галузі цивільного права виділяють три етапи нормативного регулювання надання охоронних послуг в нашій країні. Перший етап – 1991–2004 рік. Він характеризується активним розвитком суспільних відносин у сфері охоронної діяльності. Але це стосувалося лише суб'єктів, які є державними воєнізованими формуваннями, а сфера надання охоронних послуг приватними охоронними структурами залишилася поза межами ефективного нормативно-правового впливу з боку держави. Другий етап охоплює 2004 р. – жовтень 2012 р. У цей період набрали чинності Цивільний кодекс, а також було підготовлено декілька законопроектів, які мали на меті нормативне регулювання, зокрема надання послуг охорони приватними структурами, проте вони не були ухвалені Парламентом країни. Третій етап – жовтень 2012 р. і дотепер. Він почався з набранням чинності Законом України «Про охоронну діяльність», у нормах якого втілюються багаторічний досвід і сучасні тенденції у сфері надання охоронних послуг, і хоча деякі моменти є досить спірними й не точними, взагалі цей закон можна назвати проривом у розвитку цивільно-правової сфери надання охоронних послуг¹.

Словосполучення «охоронна діяльність» вимагає від нас установлення змісту термінів «охорона» та «діяльність». Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що охорону можна розглядати в декількох аспектах:

1) як систему правових норм, які здійснюють охорону певних суспільних відносин. Так Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля й конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України);

2) як діяльність фізичних або юридичних осіб зі створення належних умов реалізації своїх прав і законних інтересів².

¹ Бездітко Д. С. Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи (тілоохоронництва) за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2015. С. 48.

² Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. С. 10.

С. А. Шаронов на підставі дослідження історичних правових джерел визначає охорону як дії держави й осіб, яким державою надаються відповідні повноваження, закріплені в актах права та спрямовані на забезпечення стану захищеності об'єктів, що охороняються, від протиправних посягань, які здійснюються з використанням спеціальних засобів і без них¹.

У нашій роботі охорона досліджуватиметься саме в аспекті діяльності певних фізичних та юридичних осіб (суб'єктів охорони). Така діяльність розглядається як вид правоохоронної діяльності та як вид цивільно-правової послуги².

Стрижневим елементом охорони є те, що вона являє собою саме діяльність. Так, частина 1 ст. 1 Закону України «Про охоронну діяльність» встановлює, що охоронна діяльність є наданням послуг з охорони власності та майна³. Ця діяльність характеризується певним змістом, який виражається в сукупності організаційних, охоронних, технічних та інших заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я фізичних осіб і їхньої власності.

Не дивлячись на те, що охоронна діяльність є самою послугою, її можуть надавати і суб'єкти приватного права та представники державних, у тому числі і правоохоронних органів. Така діяльність останніх є одним із напрямків правоохоронної діяльності відповідних державних органів.

Слід зазначити, що охоронна діяльність не обмежується наданням послуг з охорони життя та здоров'я фізичних осіб і їх власності на договірних засадах. Якщо йдеться про державних суб'єктів охорони, то такою діяльністю займаються лише підрозділи поліції охорони в структурі Національної поліції України. Вони здійснюють охорону нерухомих і рухомих об'єктів, серед іншого вантажів і місць зберігання цінностей, і

¹ Шаронов С. А. Правовая сущность категории «охрана» как основание возникновения охранной деятельности: историко-сравнительный аспект. *Вестник Саратовск. гос. юрид. акад.* 2013. № 6 (95). С. 139.

² Сийплові М. В. Охоронна діяльність в Україні (поняття, ознаки, кримінально-правовий захист). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 61–67.

³ Про охоронну діяльність: закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

забезпечують особисту безпеку громадян. Інші суб'єкти державної охоронної (правоохоронної) діяльності здійснюють останню з іншою метою, яка визначається окремими нормативно-правовими актами.

У загальноживаному значенні під терміном «охороняти» розуміється оберігати від небезпеки когось; щонебудь, убезпечувати від загрози нападу, замаху тощо¹.

Серед науковців немає єдності думок щодо поняття охоронної діяльності. Так, Л. Ляпкало відносить до останньої охорону громадян та охорону майна, які здійснюються в процесі ліцензування². В. С. Ковальський та В. К. Гіжевський розділяють охоронну діяльність на вид підприємницької діяльності й охоронну діяльність держави, яка є складовою частиною правоохоронної діяльності³. У свою чергу, О. П. Угровецький визначає охоронну діяльність як систему правових, організаційних, економічних і технологічних заходів, пов'язаних із збереженням майна та забезпеченням безпеки фізичних осіб⁴. В. І. Курило характеризує послуги з охорони власності й охорони громадян як вид господарської діяльності, який за своїм суб'єктним складом і змістом вкладається у цивільно-правові зобов'язальні правовідносини та здійснюється на підставі законодавчих та інших нормативно-правових актів або державних ліцензій на право надання послуг з охорони власності, крім окремих особливо важливих об'єктів права державної власності й охорони громадян⁵. На думку М. В. Оніщука та його колег, під охоронною діяльністю слід розуміти здійснення заходів щодо

¹ Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2003. Т. 3. С. 105.

² Ляпкало Л. Облік охоронної діяльності. *Дебет-кредит*. 20 вересня 2009. URL: <http://www.dtk.com.ua> (дата звернення: 21.03.2018).

³ Популярна юридична енциклопедія / уклад. В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський. Київ : Юрінком Інтер, 2003. С. 304.

⁴ Угровецький О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності Державної служби охорони при МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. С. 9.

⁵ Курило В. І. Організаційно-правові засади надання охоронних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2002. С. 9.

забезпечення охорони фізичної особи та майна¹. Автори монографії, присвяченої охоронній діяльності в Україні, розуміють під такою професійну діяльність суб'єктів господарювання, яка містить у собі систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, пов'язаних із збереженням майна, що їм належить, і забезпечення особистої безпеки фізичних осіб. Метою здійснення охоронної діяльності є здійснення єдиної державної політики в галузі охорони власності та громадян, сприяння демонополізації в галузі охорони власності й охорони громадян за договорами, розвитку конкуренції та підприємництва, залучення ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності на покращення охорони власності та охорони громадян за договорами, забезпечення законності в діяльності охоронних підприємств, високого рівня якості послуг по охороні, які ними надаються². Аналогічною є і точка зору М. М. Мазепа³.

Отже, охоронна діяльність розглядається як вид підприємницької діяльності та форма здійснення правоохоронної діяльності певними її суб'єктами.

Як зазначає Р. В. Миронюк, приватна охоронна діяльність – це надання послуг в охоронній галузі шляхом підписання договору про надання охоронних послуг, що регламентує вимоги до здійснення послуг охорони⁴. Слід зазначити, що приватну охоронну діяльність та охоронну діяльність, яка здійснюється правоохоронними органами, об'єднує єдина мета, якою є захист життя, здоров'я та власності фізичних і юридичних осіб та держави від протиправних посягань. У зв'язку з цим пріоритетним напрямком удосконалення такої діяльності виступає покращення взаємодії державних і приватних охоронних структур. Ми

¹ Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) : навч. посіб. / Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Заєць А. П. та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 43.

² Мазепа М. М., Загуменна Ю. О. Охоронна діяльність в Україні : монографія : у двох ч. Ч. 1: Державна служба охорони при МВС України. Харків : ФОП Коваленко, 2013. С. 10.

³ Мазепа М. М. Адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності державної служби охорони при МВС України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. С. 15–16.

⁴ Миронюк Р. В. Адміністративно-правове регулювання надання приватних охоронних послуг : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 13.

погоджуємося з Д. С. Припутнем, який наголошує, що така взаємодія здійснюється не лише під час здійснення охоронних заходів, а і в разі надання, продовження чи припинення ліцензії на здійснення господарської діяльності в сфері надання послуг з охорони життя, здоров'я та власності; під час здійснення контролю за дотриманням ліцензійних вимог; під час забезпечення охорони громадського порядку та безпеки охоронними підприємствами, на базі яких створено громадські формування з охорони правопорядку¹. Таким чином, можна констатувати, що і діяльність приватних охоронних структур, на базі яких створено громадські формування з охорони правопорядку, має елементи саме правоохоронної діяльності, якою, в першу чергу, займаються саме правоохоронні органи.

Особливістю охоронної діяльності як виду господарської діяльності є те, що вона є специфічним та особливим видом останньої. Така особливість визначається тим, що її здійснення є пов'язаним із небезпекою для життя та здоров'я як самих працівників охоронних структур, так і оточуючих. Охоронна діяльність працівників правоохоронних органів тим більше є небезпечною для останніх і громадськості. Така ситуація вимагає істотної підготовки у фізичному, психологічному, технічному й інших напрямках відповідних працівників. «При її здійсненні необхідна певна спеціалізація і відповідний рівень підготовки фахівців, без яких протидіяти кваліфікованим злочинним посяганням неможливо»².

Це здійснити неможливо без належного державного контролю. Під ним фахівці розуміють діяльність уповноважених законом органів у межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної

¹ Припутень Д. С. Взаємодія приватних охоронних структур з правоохоронними органами та громадськістю у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 67.

² Хорт І. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності та шляхи його вдосконалення. *Наукові праці МАУП.* 2012. Вип. 3 (38). С. 105.

якості продукції, робіт і послуг, допустимого рівня небезпеки для населення й навколишнього природного середовища¹.

Охоронна діяльність розглядається також як окрема складова системи економічної безпеки підприємств, установ та організацій. Разом із нею в останню включаються заходи по захисту матеріальних, фінансових і виробничих ресурсів, ведення обліку матеріальних цінностей, режим поведінки персоналу установи, підприємства чи організації, режим роботи самого підприємства тощо². Така охоронна діяльність поділяється на фізичну й технічну. Фізична охорона здійснюється силами фізичних осіб шляхом установлення стаціонарних постів, супроводження вантажів і цінностей, патрулювання, роботи груп швидкого реагування, особистої охорони фізичних осіб тощо. Технічна охорона забезпечується встановленням технічних засобів охорони, які поділяються на засоби охоронної та пожежної сигналізації, засоби затримки, засоби спостереження за територією та приміщеннями тощо.

Більш розгорнуте визначення поняття охорони власності та громадян як виду підприємницької діяльності дає Ю. О. Ярошенко. Під такою охороною він пропонує розуміти види підприємницької діяльності, що за суб'єктивним складом і змістом діяльності є цивільно-правовими зобов'язувальними правовідносинами, які здійснюються на підставі законодавчих і нормативно-правових актів та державних ліцензій на право надання послуг з охорони всіх форм власності³.

¹ Потаїчук І. В. Державний контроль за діяльністю приватних охоронних підприємств. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2017. № 1 (15). С. 2; Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ (Загальна частина): підруч. / Римаренко Ю. І., Моїсеєнко Є. М., Олефір В. І. Київ: КНТ, 2008. С. 234; Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 1974. С. 20.

² Пригунов П. Я., Франчук В. І., Карпова К. В. Охоронна діяльність як специфічний інструмент фізичного захисту активів у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 323.

³ Ярошенко Ю. О. Правове регулювання приватної охоронної діяльності як сфери послуг. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–3. Т. 1. С. 122.

Ураховуючи викладене, можна виділити такі ознаки охоронної діяльності:

1) вона виступає як вид господарської діяльності й один із напрямків правоохоронної діяльності;

2) регулюється низкою законів і підзаконних нормативних актів;

3) містить ризик для життя та здоров'я як для персонала охоронних структур, так і для інших громадян;

4) здійснюється як представниками влади (правоохоронними органами) так і іншими суб'єктами;

5) своїм об'єктом має життя та здоров'я фізичних осіб і власність фізичних та юридичних осіб і держави;

6) персонал охорони має специфічні права й обов'язки, які визначаються законами та підзаконними нормативно-правовими актами, а також цивільно-правовими угодами.

Ураховуючи ці ознаки, ми пропонуємо таке визначення поняття охоронної діяльності: *це вид господарської діяльності чи один із напрямків правоохоронної діяльності, які полягають у системі правових, організаційних, економічних, технологічних, фізичних та інших заходів, які здійснюються суб'єктами, що мають специфічні права й обов'язки із забезпечення охорони життя та здоров'я фізичних осіб і їх власності, власності юридичних осіб чи держави від протиправних посягань, які визначаються законами, підзаконними актами та цивільно-правовими угодами.*

Розглянемо види охоронної діяльності та її суб'єктів. Аналіз чинного законодавства, яке регламентує охоронну діяльність, дозволяє поділити її на види за різними підставами.

За змістом охоронна діяльність може бути видом господарської діяльності й одним із напрямків правоохоронної діяльності (їх здійснюють різні суб'єкти).

За об'єктом охорони охоронна діяльність може бути спрямована на охорону життя та здоров'я фізичних осіб і на власність фізичних та юридичних осіб.

Залежно від суб'єктів охорони така діяльність поділяється на приватну й державну.

Залежно від категорій фізичних осіб як об'єктів охоронної діяльності остання поділяється на охорону

державних діячів, охорону осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, охорону працівників суду, охорону співробітників правоохоронних органів та охорону представників іноземних країн. Такі ж само види охорони існують і стосовно власності таких осіб.

Залежно від засобів охоронна діяльність поділяється на фізичну й технічну (технологічну).

Усі ці види охоронної діяльності здійснюються суб'єктами охоронної діяльності, які можуть бути державними та приватними.

До суб'єктів державної охоронної діяльності належать працівники правоохоронних органів, зокрема працівники поліції охорони, державна служба охорони й оперативні працівники поліції, які виділяються для охорони осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, та інші.

На сьогодні вже сформувалася і система суб'єктів приватної охоронної діяльності. Але процес законодавчого оформлення діяльності таких суб'єктів залишається незавершеним. До суб'єктів приватної охоронної діяльності відносять приватні комерційні охоронні структури, служби безпеки банків та інших фінансових установ, служби безпеки підприємств, установ та організацій тощо. Фахівці зазначають, що до їх складу входять колишні працівники правоохоронних органів, які до цього займалися державною охоронною (правоохоронною) діяльністю¹.

Фахівці дають таке визначення поняття суб'єкта недержавної охоронної діяльності: це суб'єкт підприємницької діяльності з надання на договірній основі послуг юридичним і фізичним особам по здійсненню заходів охорони та безпеки, а також суб'єкт господарювання, заснований на недержавній формі власності, що здійснює охоронну діяльність щодо майна, що йому належить, забезпечення особистої безпеки їх засновників або посадових осіб, є самостійним господарюючим суб'єктом, який має права юридичної особи та здійснює охоронну діяльність з метою одержання прибутку (доходу)². У

¹ Користін О. Є. Недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності та їх місце в забезпечення економічної безпеки. URL: <http://westudents.com.ua/glavy> (дата звернення: 22.03.2018).

² Ярошенко Ю. О. Правове регулювання приватної охоронної діяльності як сфери послуг. *Науковий вісник Міжнародного*

цій роботі розглядатиметься охоронна діяльність, об'єктами якої виступають життя та здоров'я різних категорій фізичних осіб і їх власність. Не розглядатимуться особливості охорони цих об'єктів військовослужбовцями та персоналом установ по виконанню покарань. Науковці виділяють декілька функцій охоронної діяльності:

- захисну (захист прав і свобод людини та громадянина, юридичних осіб);
- економічну (створення матеріальних і нематеріальних благ);
- соціально-трудова (забезпечення роботою та захист трудових прав особи);
- превентивну (попередження вчинення правопорушень);
- концептуально-програмну (створення стану захищеності суспільства або держави);
- антитерористичну функцію й функцію безпеки;
- інтеграційну (об'єднує інтереси держави, суспільства й окремих громадян щодо захисту)¹.

Для встановлення особливостей правового регулювання охоронної діяльності в Україні проаналізуємо основні нормативно-правові акти в цій сфері. Почнемо безпосередньо із Закону України «Про охоронну діяльність». Він був ухвалений у березні 2012 р. й визначає організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян², тобто він стосується саме недержавної охоронної діяльності. Цей закон визначає охоронну діяльність як надання послуг з охорони власності та громадян. Саме вони і визнаються об'єктами охорони.

гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–3. Т. 1. С. 122; Бондарчук Ю. М., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи : наук.-практ. посіб. Київ : Скіф ; КНТ, 2008. С. 98; Галунько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти : монографія. Херсон : ХМД, 2008. С. 203.

¹ Шаронов С. А. Функции охранной деятельности: понятие, признаки, условия классификации. *Вестник Москов. ун-та МВД России*, 2013. № 12. С. 47–53. С. 51–52.

² Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

Суб'єктами охоронної діяльності згідно із цим законом виступають суб'єкти господарювання будь-якої форми власності, створені та зареєстровані на території України, що здійснюють охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії.

Під охороною майна розуміється діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності й цілісності визначених власником і таких, що йому належать, будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого й нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх повноважень стосовно нього, що йому належать. У свою чергу, охорона фізичної особи – це діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення особистої безпеки, життя та здоров'я індивідуально визначеної фізичної особи (групи осіб) шляхом запобігання або недопущення негативного безпосереднього впливу факторів (діяльності або бездіяльності) протиправного характеру.

Закон визначає вичерпний перелік заходів, якими здійснюється охоронна діяльність. До них належать такі: використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів охорони, транспорту реагування та службових собак; контроль за станом майнової безпеки об'єкта охорони; запобігання загрозам особистій безпеці фізичної особи, яка охороняється; реагування в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані з посяганням на об'єкт охорони¹.

Послуги недержавної охоронної діяльності підлягають обов'язковому ліцензуванню у встановленому законодавством порядку. Суб'єкт охоронної діяльності надає послуги з охорони на підставі договору, укладеного із замовником у письмовій формі відповідно до законодавства. У договорах про надання послуг з охорони майна та фізичних осіб відповідно до

¹ Там само.

положень Цивільного кодексу України визначаються умови відшкодування суб'єктом охоронної діяльності шкоди, заподіяної через неналежне виконання ним своїх зобов'язань.

Цей закон чітко визначає права суб'єкта охоронної діяльності та права персоналу охорони. Суб'єкт охоронної діяльності має право: для забезпечення охоронної діяльності придбавати, зберігати та використовувати в установленому законодавством порядку спеціальні засоби, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; для забезпечення радіозв'язку використовувати в установленому порядку радіочастоти; використовувати в охоронній діяльності службових собак; використовувати в охоронній діяльності технічні засоби охоронного призначення; використовувати транспорт реагування; одержувати за своїм письмовим запитом від замовника послуг з охорони відомості та копії документів, необхідні для здійснення заходів охорони на об'єкті охорони; за згодою замовника послуг з охорони (його представника) оглядати територію, будинки, приміщення та майно, що охороняються¹.

У свою чергу, стаття 10 цього закону накладає певні обмеження на суб'єктів недержавної охоронної діяльності. Так, їм забороняється придбавати та використовувати майно, визначене законодавством для виключного використання військовими формуваннями та правоохоронними органами; використовувати ознаки належності (елементи символіки, формений одяг тощо) до Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Збройних Сил України й інших військових формувань, правоохоронних, природоохоронних і контролюючих чи інших органів виконавчої влади та їх спеціальних підрозділів, у тому числі в назві суб'єкта охоронної діяльності, на одязі, транспорті реагування, будівлях, у документації; створювати перешкоди чи заважати діяльності представників правоохоронних та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також громадянам у здійсненні ними повноважень, наданих їм законами й іншими нормативно-правовими актами; розголошувати відомості про вжиті заходи

¹ Там само.

щодо організації та здійснення охоронної діяльності, а також інформацію з обмеженим доступом та інформацію про особу, яка охороняється, що стали відомі у зв'язку із здійсненням охоронної діяльності, крім випадків, передбачених законодавством; приховувати факти про кримінальні правопорушення, що вчиняються або готуються, незалежно від інтересів замовника послуг з охорони; охороняти фізичну особу, яка вчиняє кримінальне або адміністративне правопорушення або намагається їх вчинити; здійснювати дії, що посягають на права, свободи та власність фізичних осіб, а також ставлять під загрозу їх життя та здоров'я, честь, гідність і ділову репутацію; використовувати засоби радіозв'язку без наявності дозволу на їх використання на наданих радіочастотах; здійснювати заходи, що належать до оперативно-розшукових відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; залучати до охоронних заходів осіб, які не подали документів, необхідних для влаштування на роботу, або не відповідають кваліфікаційним вимогам; брати участь у виконанні судових рішень під час виконавчого провадження; вдатися до дій, спрямованих на силове протистояння між персоналом охорони різних суб'єктів господарювання. В окремих випадках порушення таких обмежень є кримінально-караним діянням. Більш детально про це йтиметься в наступних розділах нашої роботи¹.

Статті 12 та 13 Закону України «Про охоронну діяльність» дають чіткий перелік прав та обов'язків персоналу охорони. Персонал охорони під час виконання функціональних обов'язків має право вимагати в осіб припинення протиправних дій, дотримання законності та правопорядку; вимагати у службових осіб об'єктів охорони й інших осіб дотримання пропускового та внутрішньооб'єктового режимів; не допускати проникнення осіб та затримувати тих, які намагаються проникнути (проникли) на об'єкт охорони або залишити його, порушуючи встановлені правила, з обов'язковим негайним повідомленням про це територіального органу Національної поліції; протидіяти правопорушникам і негайно повідомляти органи Національної поліції про вчинення цими особами кримінального або

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

адміністративного правопорушення; застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та використовувати службових собак відповідно до цього закону; під час здійснення пропускового режиму на об'єктах охорони проводити огляд речей фізичних осіб (за їх добровільною згодою) і транспортних засобів, вилучення речей і документів, що є знаряддями або предметами правопорушення, перевірку документів, що засвідчують особу, дають право на вхід (вихід) осіб, внесення (винесення), ввезення (вивезення) майна та в'їзд (виїзд) транспортних засобів, зокрема щодо їх відповідності складу матеріальних цінностей, що переміщуються на об'єкти охорони (з об'єктів охорони); проводити відкриту відео- та фотозйомку подій як допоміжний засіб запобігання протиправним діям з обов'язковим оприлюдненням на об'єкті, що охороняється, інформації про здійснення таких заходів¹.

Специфіка такої діяльності вимагає від персоналу охорони відповідних психологічних якостей. Потрібні також належний професійний відбір і поточний контроль за такими особами. О. В. Тур'ян наголошує, що критеріями оцінювання психологічних ознак приватних охоронців є специфіка особистісних змін, що виникають у процесі здійснення службової діяльності; система цінностей особи; толерантність у ставленні до інших осіб; лояльність до корпоративних інтересів і характер мотивації професійної діяльності; оцінка «синдрому вигорання» з метою подолання професійних девіацій поведінки².

Суб'єкт охоронної діяльності зобов'язаний забезпечити належне зберігання відео- та фотоматеріалів, отриманих під час здійснення заходів охорони, протягом одного року з можливістю використання їх виключно у службовій діяльності. Після закінчення строку зберігання зазначених матеріалів їх має знищити комісія у складі трьох представників суб'єкта охоронної діяльності із складенням акта знищення відео- та фотоматеріалів.

Персонал охорони під час виконання функціональних обов'язків зобов'язаний забезпечувати цілісність об'єктів

¹ Там само.

² Тур'ян О. В. Психічні вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 8. С. 186.

охорони, недоторканність майна, що на них зберігається, і недоторканність фізичних осіб; припиняти шляхом здійснення заходів реагування правопорушення проти власності та фізичних осіб і порушення режиму роботи об'єктів охорони; негайно у будь-який спосіб повідомляти відповідні правоохоронні органи про вчинення протиправних дій щодо власності чи фізичних осіб та інших незаконних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення, у місцях здійснення заходів охорони; зберігати таємницю, що охороняється законом, а також конфіденційну інформацію про господарську діяльність суб'єктів господарювання, оголошену такою в установленому порядку, відомості про особисте та сімейне життя фізичних осіб, що стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, крім випадків, передбачених законодавством; не вчиняти дій, що порушують громадський порядок. Невиконання вказаних обов'язків тягне за собою настання дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності¹.

На персонал суб'єктів недержавної охорони не поширюються правила застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, передбачені для правоохоронних органів, які виконують охоронну функцію, тому цей закон встановлює відповідні правила. Стаття 16 зазначає, що під час здійснення охоронної діяльності персонал охорони має право застосовувати до осіб, які посягають на об'єкт охорони, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в особливих випадках, якщо інші заходи не призвели до припинення посягання або до виконання особою законної вимоги персоналу охорони, у разі захисту себе або іншої особи від нападу, що становить загрозу життю та здоров'ю або майну; запобігання незаконній спробі насильницьким шляхом заволодіти спеціальними засобами; необхідності затримати правопорушника, який незаконно проник на об'єкт, що охороняється, або який вчиняє інші протиправні дії та чинить опір; знешкодження тварини, що загрожує життю та здоров'ю персоналу охорони або інших осіб. Затримання особи персоналом охорони не є адміністративним затриманням, така особа негайно

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

передається органу Національної поліції за місцем вчинення правопорушення. Застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби дозволяється лише після попередження голосом і жестами про намір їх застосування.

Заходи фізичного впливу та спеціальні засоби можуть застосовуватися без попередження у разі раптового нападу, нападу чи опору з використанням зброї або предметів, що становлять загрозу життю та здоров'ю особи, або з використанням механічних транспортних засобів.

Вид спеціального засобу, час початку й інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням ситуації, що склалася, характеру правопорушення та особи правопорушника. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх осіб, а також проти осіб, які відповідно до законодавства є носіями спеціального статусу недоторканності, крім випадків учинення ними нападу, що становить загрозу життю та здоров'ю фізичних осіб, персоналу охорони, або збройного нападу чи збройного опору. У разі, якщо неможливо уникнути застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, їх застосування має здійснюватися в межах правомірності з дотриманням умов та обставин, які виключають злочинність діяння, і повинно обмежуватися заподіянням мінімальної шкоди здоров'ю особи чи інших негативних наслідків. У разі заподіяння такої шкоди персонал охорони повинен негайно викликати швидку медичну допомогу та надати першу долікарську допомогу потерпілим. Персоналу охорони забороняється застосовувати спеціальні засоби в місцях значного скупчення людей, якщо це може призвести до заподіяння шкоди життю та здоров'ю сторонніх осіб, крім випадків самооборони (самозахисту). Про всі факти припинення правопорушення стосовно персоналу охорони, майна або фізичних осіб, які охороняються, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і використання службових собак персонал охорони зобов'язаний негайно в усній або письмовій формі повідомити свого безпосереднього керівника й територіальний орган Національної поліції, а в разі нанесення тілесних ушкоджень

правопорушнику – негайно викликати швидко медичну допомогу¹.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення персонал охорони зобов'язаний до прибуття працівників правоохоронних органів ужити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів кримінального правопорушення, виявлення очевидців і фіксації їхніх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони зобов'язаний діяти за їх вказівкою. Учинення опору, погроз або насильства стосовно осіб, які здійснюють охоронну діяльність, тягне відповідальність згідно із законодавством².

Стаття 17 цього ж закону визначає порядок використання службових собак. Згідно з нею персонал охорони під час і в місцях виконання заходів охорони має право використовувати службових собак, які пройшли у встановленому порядку відповідний курс дресирування, були визнані придатними для службового використання та мають ветеринарний паспорт, винятково для виявлення проникнень (спроб проникнень) на об'єкти, що охороняються, й осіб, які незаконно перебувають на таких об'єктах.

Забороняється використання службових собак в охоронній діяльності без наявності провідника собаки в громадських і загальнодоступних місцях. При цьому собаки мають бути на повідку, а стосовно них мають дотримуватися встановлені ветеринарні правила. На закритих територіях, де відсутні люди, дозволяється тримати собак без прив'язі, якщо на видних місцях розміщено чіткі та розбірливі попереджувальні написи про охорону об'єкта за допомогою службових собак. При цьому за ними повинен забезпечуватися постійний контроль з боку персоналу охорони³.

Законом дозволяється здійснювати взаємодію суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності лише у передбачених ним формах. Суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи можуть спільно організувати взаємодію й надавати взаємодопомогу у діяльності, спрямованій на попередження,

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

² Там само.

³ Там само.

припинення та розкриття кримінальних правопорушень і забезпечення охорони громадського порядку. Заходи із взаємодії з правоохоронними органами не можуть порушувати зобов'язання суб'єктів охоронної діяльності за договором щодо надання послуг з охорони.

Суб'єкти охоронної діяльності організовують взаємодію з правоохоронними органами у таких формах: проведення спільних нарад і консультацій, обміну інформацією з питань попередження та припинення правопорушень, інших не заборонених законодавством заходів за умови, що не порушуються права й обов'язки суб'єктів господарювання, а здійснення таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу.

Указаний закон є важливим кроком у напрямку державного закріплення й регулювання приватної охоронної діяльності, але і він має недоліки. Так, ним не врегульовано правовий статус служби безпеки підприємств, що виступають структурними підрозділами суб'єктів господарювання, бо він не відносить їх до суб'єктів охоронної діяльності. Ми не погоджуємося із цим. Фахівці, які вивчають цю проблему наголошують, що служби безпеки здійснюють таку діяльність, як моніторинг внутрішніх і зовнішніх процесів на підприємстві, їх контроль з метою недопущення небезпечного розвитку подій; виявлення реальних і потенційних загроз у внутрішньому та зовнішньому середовищі; визначення власних зон уразливості та знаходження засобів їх елімінації, маскуванню та захисту; вивчення конкурентів, їхнього поточного стану та перспектив розвитку, планів, можливостей, кадрів, ресурсів, технологічних та економічних новинок, внутрішніх і зовнішніх факторів, їх сильних та слабких сторін; вивчення контрагентів; організація та супровід кадрової роботи (з позиції захисту економічної безпеки підприємства); фізична охорона об'єктів, процесів і персоналу; розробка та впровадження спеціальних режимних заходів, що виключають або утруднюють спроби заподіяння збитку підприємству, у тому числі фізичної шкоди; боротьба за ринок і ресурси методами, що виходять за межі традиційного маркетингу; збір

необхідної інформації, в тому числі за допомогою технічних засобів на підприємстві та поза його межами¹.

На наш погляд, необхідно також деталізувати форми взаємодії суб'єктів недержавної охоронної діяльності із правоохоронними органами. На цьому наголошують і інші фахівці². Це може спільне патрулювання, спільний розшук осіб тощо. Більш детально про це буде йтися в наступному підрозділі цієї роботи.

Фахівці також наголошують, що інші аспекти забезпечення господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян потребують більшого правового регулювання. «Так, засоби індивідуального захисту, зокрема шоломи і бронежилети, не можуть знаходитись у власності фізичних осіб та юридичних осіб приватного права. Законодавець також тривалий час не може визначитись з наданням дозволу громадянам і суб'єктам охоронної діяльності на володіння вогнепальною зброєю невійськового призначення»³.

І. В. Хорт на підставі аналізу нормативно-правових актів, які регламентують охоронну діяльність в Україні, а також інших зарубіжних країн, визначає такі правові засади охоронної діяльності: 1) правове регулювання охоронної діяльності повинне здійснюватися виходячи з того, що остання є лише додатковою щодо правоохоронної діяльності державних органів та однією з організаційних форм забезпечення правопорядку в суспільстві; 2) правове регулювання охоронної діяльності недержавними суб'єктами має здійснюватись у відповідності до концепції, положення якої повинно закріпити її як один із видів підприємницької діяльності; 3) слід визначити суб'єктів охоронної діяльності як «приватну

¹ Новікова Н. І. Правова регламентація діяльності служби безпеки. Підприємства як складова його економічної безпеки. *Учёные записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки*. 2013. № 2–1. Т. 26 (65). Ч. 1. С. 355.

² Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки. *Право України*. 2003. № 4. С. 18–21; Горшенева І. А. Полиция в механизме современного государства (теоретико-правовые аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. С. 19.

³ Кострицький І. Л. Господарсько-правові засади організації та здійснення суб'єктом господарювання охоронної діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 231.

поліцію», покликану надавати послуги фізичним і юридичним особам за допомогою недержавних сил охорони¹.

Як ми зазначали раніше, недержавна охоронна діяльність потребує обов'язкового ліцензування. Порядок її ліцензування, як і інших видів діяльності, визначається Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності»². Цей закон регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування й відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності.

Під видачею ліцензії на недержавну охоронну діяльність розуміється внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про право провадження суб'єктом господарювання недержавної охоронної діяльності. За провадження охоронної діяльності без ліцензії чи здійснення цього виду господарської діяльності з порушенням умов ліцензування посадові особи суб'єктів охоронної діяльності несуть адміністративну відповідальність, передбачену Кодексом України про адміністративні правопорушення. За порушення законодавства у сфері ліцензування посадові особи органу ліцензування несуть адміністративну, матеріальну або дисциплінарну відповідальність.

Для отримання ліцензії суб'єкт недержавної охоронної діяльності повинен дотримуватися ліцензійних умов, які встановлюються Постановою Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 р. № 960³. Згідно з ліцензійними умовами охоронну діяльність можуть провадити на всій території України

¹ Хорт І. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності та шляхи його вдосконалення. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 3 (38). С. 107.

² Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 23. Ст. 158.

³ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

юридичні особи, а також фізичні особи – підприємці на підставі ліцензії за наявності матеріально-технічної бази, необхідної для провадження такої діяльності, та за умови виконання ними організаційних, кадрових і технологічних вимог, передбачених цими ліцензійними умовами.

Для отримання ліцензії її здобувач особисто або через уповноважений ним орган чи особу подає до органу ліцензування заяву про отримання ліцензії. Оформлення та подання документів до органу ліцензування й видача документів таким органом здійснюються відповідно до статті 10 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»¹.

До заяви про отримання ліцензії додаються: копія паспорта керівника здобувача ліцензії (або довіреної особи) з відміткою контролюючого органу про повідомлення про відмову через свої релігійні переконання від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків (подається тільки фізичними особами – підприємцями, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган); документи, що підтверджують відповідність установленим умовам та відсутність обмежень стосовно працівників, задіяних до здійснення охоронних заходів, а саме:

– щодо фахівця (фахівців) з організації заходів охорони: копія документа, який підтверджує його (їх) відповідність кваліфікаційним вимогам; копії документів, які підтверджують проходження особою обов'язкового попереднього (періодичного) психіатричного огляду та профілактичного наркологічного огляду, видані в установленому порядку; копія документа, що підтверджує відсутність в особі обмежень за станом здоров'я для виконання функціональних обов'язків, який видається в установленому порядку; копія паспорта громадянина України; копія трудового договору або витяг з трудової книжки особи, завірені суб'єктом господарювання;

– щодо персоналу охорони (за наявності): список персоналу охорони на дату подання заяви про отримання

¹ Там само.

ліцензії, підписаний керівником здобувача ліцензії або уповноваженою ним особою та завірений печаткою (за наявності); копія документа, який підтверджує відповідність особи кваліфікаційним вимогам Ліцензійних умов; копії документів, які підтверджують проходження особою обов'язкового попереднього (періодичного) психіатричного огляду та профілактичного наркологічного огляду, видані в установленому порядку; копія документа, що підтверджує відсутність в особі обмежень за станом здоров'я для виконання функціональних обов'язків, який видається в установленому порядку; копія паспорта громадянина України; копія трудового договору або витяг з трудової книжки особи, завірені суб'єктом господарювання; опис документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії, у двох примірниках¹.

На суб'єкта недержавної охоронної діяльності накладається низка організаційних вимог, а саме:

– зберігати протягом строку дії ліцензії документи, копії яких подавалися органу ліцензування, а також ті, що підтверджують достовірність даних, що зазначалися здобувачем ліцензії у згаданих вище документах; повідомляти органу ліцензування про всі зміни даних, які були зазначені у документах, що додавалися до заяви про отримання ліцензії. У разі зміни таких даних ліцензіат не пізніше одного місяця з дня їх настання подає органу ліцензування відповідне повідомлення в письмовій формі разом із копіями документів, які підтверджують зазначені зміни, крім даних щодо персоналу охорони, що містять інформацію про загальну кількість персоналу охорони та рівень його кваліфікації, про зміну яких органу ліцензування повідомляється щороку до 15 грудня (станом на 1 грудня);

– забезпечити присутність керівника ліцензіата, його заступника або іншої уповноваженої особи під час проведення органом ліцензування в установленому законом порядку перевірки додержання ліцензіатом цих Ліцензійних умов;

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

– зберігати відео- та фотоматеріали, отримані під час здійснення заходів охорони;

– надавати послуги з охорони власності та громадян на підставі письмових цивільно-правових договорів охорони, які укладаються за наявності в замовників охоронних послуг документів, що підтверджують їх повноваження на володіння (користування) об'єктом охорони на законних підставах, а також правомірність перебування майна, транспортного засобу чи особи у визначеному місці охорони;

– вести письмовий або електронний облік договорів охорони, виконувати умови договорів з надання охоронних послуг на користь третіх осіб лише за їх письмовою згодою. Під час укладання договорів зазначаються конкретний об'єкт охорони та його місцезнаходження; також у договорах охорони відповідно до Цивільного кодексу України фіксуються умови відшкодування шкоди, завданої через неналежне виконання ним своїх зобов'язань перед замовником;

– розміщувати на видному місці на центральному посту стаціонарного об'єкта (за згодою замовника охоронних послуг), який охороняється персоналом охорони, інформацію про найменування ліцензіата, його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи, дату й номер рішення про видачу ліцензії;

– повідомляти негайно у будь-який можливий спосіб територіальному органу Національної поліції про факти припинення правопорушень стосовно персоналу охорони, майна або фізичних осіб, які охороняються, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і використання службових собак персоналом охорони, а в разі заподіяння тілесних ушкоджень правопорушнику – негайно викликати екстрену (швидку) медичну допомогу та надавати першу долікарську допомогу;

– при виявленні ознак кримінального правопорушення, порушення громадського порядку до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів злочину, виявлення очевидців і фіксації їх персональних даних. Після прибуття

працівників правоохоронних органів персонал охорони зобов'язаний діяти за їх вказівкою¹.

Суб'єкт охоронної діяльності зобов'язаний забезпечити наявність у персоналу охорони під час виконання функціональних обов'язків посвідчень, оформлених відповідно до вимог нормативних актів; виконання функції з охорони майна за обов'язкової наявності на одязі персоналу охорони ознак належності до відповідного суб'єкта охоронної діяльності згідно з його статутними документами; дотримання порядку застосування персоналом охорони заходів фізичного впливу та спеціальних засобів; використання службових собак у визначеному законодавством порядку.

У разі здійснення охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом слід використовувати транспорт реагування чи автомобільний транспорт, що має клас захисту не нижче другого. Організація охорони зазначених вантажів і контроль за виконанням персоналом охорони покладених на нього функцій здійснюються фахівцем з організації заходів охорони².

Для охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення суб'єкт охоронної діяльності формує групу з охорони у складі не менше двох осіб і визначає старшого такої групи, про що видає відповідний наказ.

Організація та здійснення охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, включені до таблиці І Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, а також використовуються, зберігаються та знищуються отримана з них готова продукція чи відходи таких рослин, проводяться з урахуванням таких вимог: договір про охорону об'єкта укладається за наявності в замовника охоронних послуг документів, що засвідчують його повноваження на володіння

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 2. Ст. 8.

² Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

(користування) об'єктом на правах власності, оренди (суборенди) чи щодо іншого визначеному законодавством права користування, які висуваються суб'єкту охоронної діяльності для огляду в оригіналі, а їх копії, завірені печаткою власника, залишаються у справі суб'єкта охоронної діяльності; на всі об'єкти власника, з яким укладено договірні відносини, суб'єкт охоронної діяльності веде справи з питань організації охорони об'єктів; охорона об'єктів здійснюється цілодобово й організовується за вахтовим чи звичайним методом; об'єкти приймаються під цілодобову охорону після подання їх власником суб'єкту охоронної діяльності копії ліцензії на культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»; у разі дострокового припинення договірних відносин суб'єкти охоронної діяльності негайно інформують про це територіальний орган Національної поліції за місцезнаходженням об'єкта¹.

Придбання та зберігання пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів здійснюються з урахуванням таких вимог: суб'єкт охоронної діяльності зобов'язаний отримати в установленому законодавством порядку дозвіл на відкриття та функціонування об'єкта дозвільної системи й дозвіл на право придбання зазначених пристроїв.

Пристрої та патрони до них зберігаються у спеціально обладнаному сховищі, яке повинно відповідати вимогам, що висуваються законодавством. Облік видачі та прийняття

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

пристроїв і патронів до них, що видаються працівникам охорони на час несення служби, ведеться відповідальною особою шляхом внесення відповідних даних до книги обліку видачі та прийняття пристроїв і патронів до них. Непридатні для подальшого використання пристрої та патрони до них здаються суб'єктом охоронної діяльності до територіальних органів Національної поліції за місцезнаходженням.

Обладнання транспорту реагування засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами здійснюється з урахуванням таких вимог: засоби радіотехнічного зв'язку, експлуатація яких потребує наявності відповідних дозволів, використовуються після отримання таких дозволів; на транспорт реагування суб'єкта охоронної діяльності наносяться кольорографічні схеми (написи), які ідентифікують суб'єкта охоронної діяльності, зокрема його скорочене найменування, номер телефону та емблема (у разі наявності); на транспорт реагування, обладнаний кольорографічними схемами (написами), встановлюються спеціальні світлові сигнальні пристрої автожовтого (оранжевого) кольору та спеціальні звукові сигнали (далі – спеціальні пристрої); використання спеціальних пристроїв дозволяється виключно у випадках оперативного реагування на тривожні сповіщення, що надійшли до пункту централізованого спостереження суб'єкта охоронної діяльності¹.

Під час організації та провадження охоронної діяльності забороняється: придбавати та використовувати майно, визначене законодавством для виключного використання військовими формуваннями та правоохоронними органами; використовувати не сертифіковані в установленому порядку технічні засоби охорони спеціального призначення, засоби радіозв'язку без наявності дозволу на їх використання на наданих радіочастотах, а також інші технічні засоби, що завдають шкоду життю чи здоров'ю громадян і довкіллю; використовувати ознаки належності (елементи символіки, формений одяг тощо) до МВС, СБУ, Управління державної охорони, Збройних Сил та інших утворених

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

відповідно до законів військових формувань, правоохоронних, природоохоронних, контролюючих або інших органів виконавчої влади та їх спеціальних підрозділів, у тому числі в найменуванні суб'єкта охоронної діяльності, на одязі, транспорті реагування, будівлях і в документації; створювати перешкоди чи заважати діяльності представників правоохоронних та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також громадянам у здійсненні ними повноважень, наданих їм законами й іншими нормативно-правовими актами; розголошувати відомості про вжиті заходи щодо організації та провадження охоронної діяльності, а також інформацію з обмеженим доступом та інформацію про особу, яка охороняється, що стали відомі у зв'язку з провадженням такої діяльності, крім випадків, передбачених законодавством; приховувати відомості про кримінальні правопорушення, що вчиняються або готуються, незалежно від інтересів замовника послуг з охорони; охороняти фізичну особу, яка вчиняє злочинні дії, адміністративне правопорушення або намагається їх учинити; вчиняти дії, що посягають на права, свободи та власність фізичних осіб, а також ставлять під загрозу їх життя та здоров'я, честь, гідність і ділову репутацію; здійснювати заходи, що належать до оперативно-розшукових відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; залучати до охоронних заходів осіб, які не подали документів, необхідних для прийняття на роботу, або не відповідають кваліфікаційним вимогам; брати участь у виконанні судових рішень під час виконавчого провадження; вчиняти дії, спрямовані на силове протистояння між персоналом охорони різних суб'єктів господарювання; охороняти об'єкти, включені до переліку особливо важливих об'єктів права державної власності, охорона яких здійснюється виключно державними підприємствами та організаціями, визначеного в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України; використовувати спеціальні засоби, не включені до переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності; застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх осіб, а також проти осіб, які відповідно до законодавства є носіями спеціального статусу недоторканності, крім випадків учинення ними нападу, що становить загрозу

життю та здоров'ю фізичних осіб, персоналу охорони, або збройного нападу чи збройного опору; застосовувати спеціальні засоби в місцях значного скупчення людей, якщо це може призвести до заподіяння шкоди життю та здоров'ю сторонніх осіб, крім випадків самооборони (самозахисту); використовувати в охоронній діяльності у громадських і загальнодоступних місцях службових собак без провідника собаки¹.

Ліцензійними умовами висувається низка вимог до фахівців з організації заходів охорони, які повинні бути в кожному суб'єкті охоронної діяльності, його філії чи іншому відокремленому підрозділі. Зазначений фахівець повинен мати один із таких освітніх та/або кваліфікаційних рівнів: вищу освіту і стаж роботи не менше трьох років на посадах офіцерського складу в оперативних і слідчих підрозділах органів внутрішніх справ, міліції охорони чи СБУ або стаж не менше трьох років на командних посадах строювих частин і навчальних закладів Збройних Сил, на посадах середнього та старшого начальницького складу правоохоронних органів, військових формувань, утворених відповідно до законів, та відомчої воєнізованої охорони; вищу освіту та стаж роботи на керівних посадах (директора, заступника директора, керівника філії, іншого відокремленого підрозділу) суб'єкта охоронної діяльності не менше трьох років або стаж не менше трьох років на посадах, відповідальних за напрям охорони; вищу юридичну освіту та стаж роботи за спеціальністю в суб'єкта охоронної діяльності не менше трьох років.

Певні кваліфікаційні вимоги висуваються і до охоронників та працівників, залучених до роботи на пункті централізованого спостереження. Освітня підготовка персоналу пункту централізованого спостереження, який спостерігає за станом систем передавання сповіщень, повинна бути не нижче повної загальної середньої освіти. Професійна підготовка персоналу пункту централізованого спостереження забезпечується суб'єктом охоронної діяльності.

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

Персоналом охорони можуть бути дієздатні громадяни України, які досягли 18-річного віку, пройшли відповідне навчання або професійну підготовку й уклали трудовий договір із суб'єктом охоронної діяльності (входять до штату суб'єкта охоронної діяльності). Під час прийняття на роботу ліцензіат зобов'язаний отримати від зазначених осіб документи, необхідні для прийняття на роботу до суб'єкта охоронної діяльності, а саме документи, які підтверджують проходження особою обов'язкового попереднього (періодичного) психіатричного огляду та профілактичного наркологічного огляду, видані в установленому порядку; документ, який підтверджує, що такі особи не мають непогашеної чи не знятої в установленому законом порядку судимості за скоєння умисних злочинів; документ, що підтверджує відсутність в особі обмежень за станом здоров'я для виконання функціональних обов'язків, який видається в установленому порядку; копію паспорта громадянина України й документ, що підтверджує набуття кваліфікації¹.

Здійснення суб'єктом недержавної охоронної діяльності забороняється без дотримання останнім технологічних вимог. У разі використання ним пункту централізованого спостереження він забезпечує цілодобовий режим чергування операторів такого пункту; наявність транспорту реагування; ведення електронного журналу реєстрації подій (тривога, несправність, відсутність живлення тощо), що передбачає збереження запису про відповідну подію протягом не менше 30 діб, наявність резервної персональної електронної обчислюваної машини й наявність джерела безперебійного резервного живлення.

Пункт централізованого спостереження повинен розташовуватися у нежилому приміщенні й бути обладнаним системою цілодобової аудіореєстрації звукового тла операційного залу такого пункту й телефонних розмов у режимі реального часу з обсягом архівації запису не менше ніж за 14 діб; системою відеоспостереження за операційним залом із цілодобовою реєстрацією відеоінформації у режимі

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

реального часу з обсягом архівації запису не менше ніж за 14 днів, аудіовідеопереговорним пристроєм і засобами технічної укріпленості, які унеможливають доступ до приміщення пункту централізованого спостереження сторонніх осіб¹.

Фахівці в цій галузі пропонують змінити суб'єкта ліцензування охоронної діяльності. Так, О. М. Громова радить замість державної служби охорони визнати суб'єктом ліцензування Службу безпеки України. Остання, на її думку, є прозорим і компетентним органом².

Окремі об'єкти охоронної діяльності характеризуються ознаками, які вимагають особливих умов охорони. Зокрема, це стосується цінних і небезпечних вантажів, які транспортуються автомобілями. Порядок охорони під час перевезення автомобільним транспортом цінних і небезпечних вантажів регламентується окремою Постановою Кабінету Міністрів України³. До небезпечних вантажів, перевезення яких допускається територією України автомобільним транспортом, належать небезпечні вантажі, визначені згідно із Законом України «Про перевезення небезпечних вантажів». До цінних вантажів належать дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння, гроші, цінні папери й культурні цінності, вартість яких перевищує 100 мінімальних заробітних плат. Охорона радіоактивних матеріалів під час їх перевезення здійснюється згідно з Положенням про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1373⁴.

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / База даних (БД) «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

² Громова О. М. Питання ліцензування охоронної діяльності. Шості економіко-правові дискусії: матер. міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. Львів, 2015. С. 101.

³ Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 № 55 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-55-2013-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2018).

⁴ Положення про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України : постанова Кабінету

Суб'єкти охоронної діяльності не здійснюють охорону небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення у разі, коли така охорона здійснюється виключно військовими формуваннями, правоохоронними органами та відомчою воєнізованою охороною.

Охорона небезпечних і цінних вантажів здійснюється суб'єктами охоронної діяльності, які мають ліцензію на провадження охоронної діяльності, пункти централізованого спостереження та транспорт реагування. Така охорона здійснюється з використанням транспорту реагування, автомобільного транспорту, що має клас захисту не нижче другого (у разі охорони грошей, дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння) та системи відстеження рухомих об'єктів із переданням сигналу тривожного сповіщення до пункту централізованого спостереження.

Охорону небезпечних і цінних вантажів здійснює безпосередньо персонал охорони. Він виконує функції з охорони за обов'язкової наявності на одязі ознак належності до відповідного суб'єкта охоронної діяльності згідно із статутними документами такого суб'єкта, посвідчення з підписом керівника суб'єкта охоронної діяльності, скріплене печаткою, в якому зазначаються прізвище, ім'я й по батькові особи, яка належить до персоналу охорони, дата видачі та строк дії посвідчення й міститься фотокартка особи, якій видано посвідчення.

Організація охорони небезпечних і цінних вантажів і контроль за виконанням персоналом охорони покладених на нього функцій здійснюються фахівцем з організації заходів охорони¹.

Для охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення фахівець з організації заходів охорони формує групу з охорони у складі не менше двох осіб, оснащених відповідними спеціальними засобами, здатних запобігти та

Міністрів України від 15.10.2004 № 1373. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2771.

¹ Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 № 55 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-55-2013-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2018).

протидіяти правопорушенню й захистити себе від нанесення тяжких тілесних ушкоджень, і визначає старшого такої групи, про що суб'єкт охоронної діяльності видає відповідний наказ. Старший групи з охорони розробляє маршрут руху автомобільного транспорту під час перевезення небезпечних і цінних вантажів, забезпечує збереження службової документації; забезпечує взаємодію з правоохоронними органами, визначає порядок здійснення зв'язку з отримувачем (відправником) небезпечних і цінних вантажів, особливості їх приймання та передання; проводить з групою з охорони інструктаж щодо маршруту руху автомобільного транспорту під час перевезення небезпечних і цінних вантажів, типу автомобільного транспорту й особливостей небезпечних і цінних вантажів, що перевозяться; дій у разі порушення цілісності небезпечних і цінних вантажів та автомобільного транспорту; правил безпеки, яких необхідно дотримуватися під час перевезення небезпечних і цінних вантажів; порядку використання засобів і сигналів зв'язку; порядку оформлення відповідної документації під час приймання та передання небезпечних і цінних вантажів; нерозголошення відомостей про маршрут руху автомобільного транспорту під час перевезення небезпечних і цінних вантажів та характеристики таких вантажів. Він також повинен мати копії наказу суб'єкта охоронної діяльності про призначення групи з охорони й договору про надання послуг з охорони¹.

Автомобілі, на яких здійснюється недержавна охоронна діяльність групами реагування оснащені засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами. Порядок обладнання таких автомобілів визначається відповідним наказом МВС України². Згідно з цим наказом транспорт

¹ Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 № 55 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-55-2013-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2018).

² Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами : наказ МВС України від 18.04.2013 № 746/23278 / БД

реагування обладнується засобами радіотехнічного зв'язку, зокрема радіостанціями, засобами стільникового, супутникового та транкінгового зв'язку. Ці засоби використовуються з метою забезпечення постійного зв'язку між персоналом охорони транспорту реагування, пунктом (пунктами) централізованого спостереження й іншими структурними підрозділами суб'єкта охоронної діяльності. Засоби радіотехнічного зв'язку, експлуатація яких вимагає наявності відповідних дозволів, використовуються лише після отримання таких дозволів у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про радіочастотний ресурс України»¹.

На транспорті реагування суб'єкта охоронної діяльності також наносяться кольорографічні схеми (написи), які його ідентифікують, зокрема його скорочене найменування, номер телефону й емблема (у разі наявності такої).

На транспорт реагування, обладнаний кольорографічними схемами (написами), установлюється світловий сигнальний пристрій жовтого (оранжевого) кольору. Його увімкнення дозволяється виключно у випадках оперативного реагування на тривожні сповіщення, що надійшли до пункту централізованого спостереження суб'єкта охоронної діяльності. Використання додаткових звукових сигналів дозволяється виключно для привертання уваги водія транспортного засобу, який обганяється поза населеними пунктами, або у випадках, коли без цього неможливо запобігти дорожньо-транспортній пригоді. Подавання попереджувального звукового сигналу та/або увімкнення світлового сигнального пристрою автожовтого (оранжевого) кольору не дає водієві переваги в русі перед іншими учасниками дорожнього руху².

Щодо недержавної охоронної діяльності як самостійного виду господарської діяльності відповідними державними

«Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-13> (дата звернення: 25.03.2018).

¹ Про радіочастотний ресурс України: закон України від 01.06.2000 № 1770-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 36. Ст. 298.

² Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами: наказ МВС України від 18.04.2013 № 746/23278 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-13> (дата звернення: 25.03.2018).

органами здійснюється постійний нагляд (контроль), визначений відповідним законом¹. Під таким контролем розуміється діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт і послуг, допустимого рівня небезпеки для населення й навколишнього природного середовища. Суб'єкти контролю здійснюють планові та позапланові заходи у формі перевірок, ревізій, оглядів та обстежень і в інших формах, визначених законом. Невиконання приписів, розпоряджень та інших розпорядчих документів органу державного нагляду (контролю) тягне за собою застосування штрафних санкцій до суб'єкта господарювання згідно із законом.

Суб'єкт недержавної охоронної діяльності як окремий суб'єкт господарювання має відповідні права й обов'язки під час здійснення державного нагляду та контролю. Він має такі права:

- бути поінформованим про свої права й обов'язки;
- вимагати від посадових осіб органу державного нагляду (контролю) додержання вимог законодавства;
- перевіряти наявність у посадових осіб органу державного нагляду (контролю) службового посвідчення та посвідчення (направлення) й одержувати копію посвідчення (направлення) на проведення планового або позапланового заходу;
- не допускати посадових осіб органу державного нагляду (контролю) до здійснення державного нагляду (контролю), якщо державний нагляд (контроль) здійснюється з порушенням передбачених законом вимог щодо періодичності проведення таких заходів; посадова особа органу державного

¹ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: закон України від 05.04.2007 № 877-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 29. Ст. 389.

нагляду (контролю) не надала копії документів, передбачених цим законом, або якщо надані документи не відповідають вимогам цього закону; суб'єкт господарювання не одержав повідомлення про здійснення планового заходу державного нагляду (контролю) в порядку, передбаченому цим законом; посадова особа органу державного нагляду (контролю) не внесла запис про здійснення заходу державного нагляду (контролю) до журналу реєстрації заходів державного нагляду (контролю) за наявності такого журналу в суб'єкта господарювання; тривалість планового заходу державного нагляду (контролю) або сумарна тривалість таких заходів протягом року перевищує граничну тривалість; орган державного нагляду (контролю) здійснює повторний позаплановий захід державного нагляду (контролю) за тим самим фактом (фактами), що був (були) підставою для проведеного позапланового заходу державного нагляду (контролю); органом державного нагляду (контролю) не була затверджена та оприлюднена на власному офіційному веб-сайті уніфікована форма акта, в якій передбачається перелік питань залежно від ступеня ризику; у передбачених законом випадках посадові особи не надали копію погодження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, або відповідного державного колегіального органу на здійснення позапланового заходу державного нагляду (контролю);

– бути присутнім під час здійснення заходів державного нагляду (контролю), залучати під час здійснення таких заходів третіх осіб;

– вимагати нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю або є конфіденційною інформацією суб'єкта господарювання;

– одержувати акти державного нагляду (контролю) та ознайомлюватися з ними;

– надавати органу державного нагляду (контролю) в письмовій формі свої пояснення, зауваження або заперечення до акта; оскаржувати в установленому законом порядку неправомірні дії органів державного нагляду (контролю) та їх посадових осіб;

– отримувати консультативну допомогу від органу державного нагляду (контролю) з метою запобігання порушенням під час здійснення заходів державного нагляду (контролю);

– вести журнал реєстрації заходів державного нагляду (контролю) та вимагати від посадових осіб органів державного нагляду (контролю) внесення до нього записів про здійснення таких заходів до початку їх проведення;

– вимагати припинення здійснення заходу державного нагляду (контролю) у разі: перевищення посадовою особою органу державного нагляду (контролю) визначеного цим законом максимального строку здійснення такого заходу, використання посадовими особами органу державного нагляду (контролю) неуніфікованих форм актів, з'ясування посадовими особами під час здійснення позапланового заходу державного нагляду (контролю) питань, інших ніж ті, необхідність перевірки яких стала підставою для здійснення такого заходу.

Обов'язками такого суб'єкта є допускати посадових осіб органу державного нагляду (контролю) до здійснення заходів державного нагляду (контролю) за умови дотримання ними порядку здійснення державного нагляду (контролю), передбаченого цим законом; виконувати вимоги органу державного нагляду (контролю) щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства; надавати документи, зразки продукції та пояснення в обсязі, який він вважає необхідним, довідки, відомості, матеріали з питань, що виникають під час державного нагляду (контролю), відповідно до закону; одержувати примірник акта та/або припису органу державного нагляду (контролю) за результатами здійсненого планового чи позапланового заходу¹.

У разі виявлення порушень суб'єкт недержавної охоронної діяльності несе матеріальну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Фахівці в галузі правового регулювання охоронної діяльності недержавних суб'єктів виділяють такі основні принципи цієї діяльності: законність, пасивність та активність

¹ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: закон України від 05.04.2007 № 877-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 29. Ст. 389.

охорони, прихованість і демонстративність охорони; економічна доцільність, конкретність і безперервність охорони¹. Дія цих принципів поширюється головним чином і на охоронну діяльність державних суб'єктів.

Як ми бачимо, господарська діяльність суб'єктів недержавної охоронної діяльності є достатньо урегульованою чинним законодавством нашої країни. Перейдемо тепер до дослідження законодавчого забезпечення діяльності суб'єктів державної охоронної діяльності.

На договірних засадах охорону фізичних осіб, їх власності та власності юридичних осіб здійснюють підрозділи поліції охорони. Закон України «Про Національну поліцію» в частині 3 ст. 13 визначає, що поліція охорони є структурним елементом Національної поліції України².

Нормативно-правові акти, які регламентують охоронну (правоохоронну) діяльність цього підрозділу Національної поліції України, можна поділити на шість взаємопов'язаних між собою груп: 1) Конституція України; 2) міжнародно-правові акти; 3) закони України; 4) укази Президента України; 5) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; 6) нормативно-правові акти МВС України.

Поліція охорони здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках і в порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони. Також вона здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної й комунальної власності. Наказом МВС України в структурі поліції створено Департамент Державної служби охорони³. 12 червня 2019 року його було

¹ Пригунов П. Я., Франчук В. І., Карпова К. В. Охоронна діяльність як специфічний інструмент фізичного захисту активів у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. № 2. С. 325.

² Про національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

³ Про затвердження Положення про Департамент державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України: наказ МВС від 13.10.2005 № 878 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1321-05> (дата звернення: 30.03.2018).

скасовано¹. Наразі документ, що повинен його замінити, перебуває на стадії розробки, погодження і реєстрації в Мінюсті. Тому є сенс проаналізувати попередню редакцію. Отже, основними завданнями Департаменту Державної служби охорони є такі: визначення основних напрямів роботи УДСО (ВДСО), підпорядкованих підрозділів ДСО, надання їм організаційно-методичної та практичної допомоги; розроблення та здійснення заходів, спрямованих на удосконалення охорони об'єктів усіх форм власності та громадян; керівництво УДСО (ВДСО), підпорядкованими підрозділами ДСО, надання їм практичної допомоги в організації службової діяльності; забезпечення додержання законності в діяльності працівників ДСО; організація роботи з кадрами, виховна робота, забезпечення професійної підготовки та психологічного супроводу особового складу, вирішення організаційно-штатних питань; ужиття відповідно до законодавства заходів щодо забезпечення правового та соціального захисту особового складу та працівників ДСО, розроблення пропозицій з цих питань і внесення їх на розгляд до відповідних органів; постійне здійснення організаційних заходів, спрямованих на зміцнення та розвиток матеріально-технічної бази ДСО; забезпечення проведення єдиної технічної політики ДСО з розроблення, проектування та виробництва технічних засобів охоронного призначення; організація співробітництва ДСО з відповідними службами правоохоронних органів інших держав та іноземними суб'єктами господарювання з питань охорони власності й забезпечення безпеки фізичних осіб².

У 1993 році постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Державну службу охорони при

¹ Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовтня 2005 року № 878 : наказ МВС від 12.06.2019 № 495 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0723-19> (дата звернення: 15.11.2019).

² Про затвердження Положення про Департамент державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України : наказ МВС від 13.10.2005 № 878 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1321-05> (дата звернення: 30.03.2018).

МВС України¹. Згодом у 2018 році її також було скасовано². Враховуючи те, що документ, що повинен замінити вказану постанову, перебуває на стадії розробки, погодження і реєстрації в Мінюсті, розглянемо попередню редакцію. Згідно з ним Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ створено для здійснення заходів щодо охорони нерухомих об'єктів та іншого майна, серед іншого вантажів, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації на договірних засадах у порядку, встановленому законодавством.

Основними завданнями Державної служби охорони є такі: здійснення за договорами заходів щодо охорони особливо важливих об'єктів згідно з переліком, який затверджується Кабінетом Міністрів України, інших об'єктів і вантажів, інкасації, перевезення, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації в порядку, встановленому законодавством; розроблення основних вимог до захисту об'єктів та громадян від злочинних посягань, примірних договорів і вимог до інженерно-технічного укріплення та захисту об'єктів, оснащення їх технічними системами та засобами телевідеоспостереження й тривожної сигналізації; участь у проведенні єдиної технічної політики щодо впровадження технічних засобів охоронного призначення шляхом розроблення нормативних документів на час усього циклу їх життєдіяльності (проекування, промислове виробництво, монтаж, експлуатація й утилізація)³.

¹ Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.1993 № 615 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-93-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2018).

² Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах: постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 975 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2018-%D0%BF> (дата звернення 15.11.2019).

³ Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.1993 № 615 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада*

На виконання цих завдань поліція охорони має право визначати за погодженням із власниками майна або уповноваженими ними органами чи особами вид охорони під час її організації; запобігати правопорушенням та припиняти їх у місцях несення служби; реалізовувати технічні засоби охоронного призначення й надавати послуги з їх проектування, монтажу, ремонту та обслуговування; брати участь у розробленні комплексу стандартів на технічні засоби охоронного призначення з урахуванням міжнародних вимог і норм, розвитку міжнародного співробітництва в галузі їх стандартизації, а також співробітництва з вітчизняними й іноземними суб'єктами підприємницької діяльності у галузі розроблення, стандартизації, проектування, виробництва, монтажу та обслуговування відповідних технічних засобів; забезпечувати випробування вітчизняних та іноземних зразків технічних засобів охоронного призначення для подальшого впровадження; укладати договори на виробництво технічних засобів охоронного призначення, відповідних датчиків і приладів на державних та інших підприємствах України й інших країн; здійснювати у встановленому порядку сертифікацію технічних засобів охоронного призначення, що застосовуються на території України; організовувати проведення технічної експертизи та підготовку висновків щодо якості проектування та виробництва технічних засобів охоронного призначення¹.

Діяльність поліції охорони здійснюється за такими напрямками:

- охорона об'єктів;
- інкасація й охорона грошових коштів, що перевозяться;
- забезпечення безпеки фізичних осіб;
- забезпечення перевезень та охорони вантажів;
- охорона об'єктів (квартир) за допомогою нарядів груп затримання пунктів централізованого спостереження.

У вказаних напрямках поліція охорони надає такі послуги на договірній основі: охорона квартир, охорона фізичних осіб, охорона туристичних груп, охорона вантажів і

України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-93-%D0%BF>
(дата звернення: 30.03.2018).

¹ Там само.

цінностей, майнова безпека громадян України й іноземних громадян, охорона разових заходів, охорона міжбанківських перевезень, технічний захист інформації, послуги GPS, сертифікація, реагування, пультова охорона, фізична охорона й інкасація.

Провідне місце в діяльності поліції охорони посідає саме забезпечення безпеки фізичних осіб, особливо забезпечення права людини на життя. Під ним у цивільному праві розуміється наявність у фізичної особи таких можливостей: вчиняти власні дії, які безпосередньо впливають на фізичне життя його носія; вимагати від інших суб'єктів учинення певних дій, спрямованих на забезпечення чи захист права на життя або утримання від їх учинення; звертатись за захистом права на життя до державних чи інших уповноважених органів та організацій, одержувати належну юридичну охорону права на життя, його відповідне правове регулювання¹.

Найбільший обсяг послуг поліції охорони припадає саме на фізичну охорону власності². Фахівці під фізичною охороною розуміють забезпечення візуального контролю за збереженням кількісних та якісних властивостей майна, ввіреного власником під охорону персоналу охорони, шляхом безпосередньої охорони матеріальних цінностей, забезпечення встановленого на об'єкті режиму, попередження та припинення викрадення, знищення та псування майна, здійснення адміністративно-деліктних процедур у випадку закінченого правопорушення. У свою чергу, дистанційна охорона власності здійснюється за допомогою технічних засобів, до яких належать пульти централізованої охорони, дистанційний нагляд, відео нагляд, пульти централізованого спостереження, GPS тощо³.

¹ Соловійов А. В. Право на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. лис. ... канл. юрил. навк: 12.00.03. Львів. 2004. С. 16.

² Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17> (дата звернення: 15.11.2019).

³ Мазепа М. М., Загуменна Ю. О. Охоронна діяльність в Україні : монографія : у 2-х ч. Ч. 1. Державна служба охорони при МВС України. Харків : ФОП Коваленко, 2013. С. 49–50; Загуменна Ю. О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації

Підрозділи охорони можуть бути воєнізованими та невоєнізованими. Воєнізовані підрозділи охорони відповідно до законодавства можуть мати на озброєнні вогнепальну зброю, а також оснащуватися спеціальними засобами індивідуального захисту й активної оборони, а саме: шоломами сталевими армійськими та типу «Сфера», бронежилетами, гумовими кийками, наручниками, електрошоковими пристроями, пристроями для відстрілювання патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, балончиками та пістолетами із сльозоточивими речовинами типу алгоген, CN, МПК, у тому числі імпортного виробництва, пневматичною зброєю та пристроями для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М».

Охоронні підрозділи відповідно до законодавства можуть мати на озброєнні вогнепальну спортивну та вогнепальну мисливську зброю, а також оснащуватися спеціальними засобами індивідуального захисту й активної оборони, а саме гумовими кийками, пристроями для відстрілювання патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, балончиками та пістолетами із сльозоточивими речовинами типу алгоген, CN, МПК, у том числі імпортного виробництва, та пневматичною зброєю. Працівники підрозділів поліції охорони під час несення служби застосовують ці засоби в порядку, визначеному законодавством.

Працівники поліції охорони під час несення служби зобов'язані захищати об'єкти охорони від злочинних посягань і забезпечувати додержання режиму охорони згідно з укладеними договорами; взаємодіяти з органами поліції щодо припинення правопорушень у місцях несення служби, запобігання розкраданню власності та затримання правопорушників; у разі виявлення пожеж чи загорянь або спрацювань сигналізації оповіщати про це підрозділи пожежної охорони та вживати заходів до ліквідації пожеж і загорянь; зберігати таємницю, що охороняється відповідно до законодавства, конфіденційну інформацію про осіб, а також

конфіденційну, оголошену такою в установленому порядку, інформацію про господарську діяльність замовника послуг на здійснення заходів охорони та безпеки, що стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків або обов'язків за договорами¹.

Працівники поліції охорони під час виконання службових обов'язків мають право вимагати від працівників підприємств, установ та організацій, що охороняються, додержання встановлених пропускнуго та внутрішньо-об'єктового режимів, а також громадського порядку; затримувати й доставляти в службові приміщення охорони для встановлення особи та складання протоколу про правопорушення на осіб, які вчинили правопорушення чи перебувають без належних підстав на території об'єкта, що охороняється, у необхідних випадках передавати їх до органу внутрішніх справ для ухвалення відповідного рішення; проводити в установленому законом порядку з метою запобігання розкраданню майна особистий огляд громадян, які перебувають у приміщенні чи на території об'єкта, що охороняється, або поблизу нього за наявності законних підстав для затримання, які скоїли правопорушення безпосередньо на території об'єкта, а також огляд речей, що знаходяться при них, і тимчасово вилучати документи та предмети, які можуть бути речовими доказами вчинення правопорушень, або використані на шкоду здоров'я громадян; проводити огляд транспортних засобів і перевіряти відповідність товарно-транспортним документам матеріальних цінностей, які вивозяться за межі території об'єкта, що охороняється; складати відповідно до законодавства й передавати на розгляд уповноважених законодавством органів протоколи про адміністративні правопорушення на осіб, які вчинили дрібні крадіжки з об'єктів охорони; застосовувати до правопорушників заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю у випадках і порядку, передбачених законодавством².

¹ Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17> (дата звернення: 15.11.2019).

² Там само.

Нормативно затверджений і перелік об'єктів, які обов'язково охороняються органами поліції охорони. Такими об'єктами є: 1) об'єкти, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави; 2) об'єкти, де розміщуються органи державної влади; 3) об'єкти, де розміщуються органи місцевого самоврядування; 4) склади та інші нерухомі об'єкти зберігання (використання, транспортування) речовин підвищеної небезпеки; 5) особливо важливі об'єкти електроенергетики; 6) сховища нафти і газу, магістральні, промислові нафто-, газо- та нафтопродуктопроводи, конденсаторпроводи та особливо важливі об'єкти нафтогазової галузі; 7) об'єкти державних підприємств, що забезпечують функціонування морських портів України; 8) об'єкти і споруди централізованого питного водопостачання; 9) території зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення та об'єкти, розташовані на них; 10) музейні заклади, в яких зберігаються музейні предмети державної частини Музейного фонду України, внесені до Державного реєстру національного культурного надбання; 11) об'єкти та архівні установи, де зберігаються документи Національного архівного фонду; 12) об'єкти, на яких виготовляються бланки цінних паперів, бланки документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, бланки ідентифікаційних документів, банківські картки, бланки для оформлення результатів надання адміністративних послуг, марки акцизного податку, інші захищені документи, або провадиться інша поліграфічна діяльність; 13) український центр оцінювання якості освіти, регіональні центри оцінювання якості освіти, їх об'єкти, а також пункти проведення зовнішнього незалежного оцінювання, пункти обробки та пункти перевірки; 14) об'єкти державних підприємств, установ, організацій, заснованих органами державної влади, що забезпечують інформаційну діяльність у сфері телебачення і радіомовлення, за погодженням із Держкомтелерадіо; 15) об'єкти структурних підрозділів психіатричних закладів з посиленням та суворим наглядом; 16) об'єкти, на яких зберігається відомча зброя, здійснюється виробництво, ремонт, торгівля та зберігання вогнепальної зброї невійськового призначення, боєприпасів до них, холодної та охолощеної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра та швидкістю польоту кулі понад 100

метрів на секунду, основних частин зброї, спеціальних засобів (у тому числі пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії), а також об'єкти, на яких здійснюється виготовлення, торгівля, зберігання піротехнічних засобів, вибухових матеріалів і речовин; 17) об'єкти державної власності, на яких здійснюється видобуток, виробництво, перероблення, використання, зберігання, перевезення, реалізація дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх відходів і брухту та в яких розміщуються органи державного контролю за такою діяльністю; 18) об'єкти та приміщення, які використовуються у сфері обігу та зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів¹.

Фахівці зазначають, що головним пріоритетом діяльності поліції охорони виступає охорона на договірній основі об'єктів, які підлягають обов'язковій державній охороні й мають особливу можливість для забезпечення національної безпеки країни, а також забезпечення національної безпеки країни та антитерористичної захищеності об'єктів шляхом проведення відповідних експертиз і видачі рекомендацій².

У 2014 р. в Україні був ухвалений Закон «Про Національну гвардію України»³. Згідно з ним Національна гвардія є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначається для виконання завдань із захисту й охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних та інших

¹ Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах : постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 975 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2018-%D0%BF> (дата звернення 15.11.2019).

² Микаїлов С. М. О приоритетных направлениях деятельности вневедомственной охраны полиции в сфере обеспечения национальной безопасности. *Армия и общество*. 2013. № 4. С. 28.

³ Про Національну гвардію України : закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594.

протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки й захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп і злочинних організацій.

На Національну гвардію України покладаються функції охорони в таких напрямках: охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян; забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб; охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів та інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні; охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України¹.

Військовослужбовці Національної гвардії України з метою виконання покладених на Національну гвардію України завдань мають право затримувати, доставляти та/або передавати поліцейським та адміністрації об'єктів, що охороняються Національною гвардією України, осіб, які порушили встановлений перепускний режим або вчинили напад на такий об'єкт, і можуть при цьому застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у встановленому в законі порядку.

З 2017 року в Україні функціонує Служба судової охорони як сукупність підрозділів, які здійснюють заходи з підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо

¹ Там само.

державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників апарату суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу¹.

З метою належного виконання покладених на неї завдань Служба виконує такі функції: 1) здійснює комплекс організаційно-правових, режимних та інженерно-технічних заходів із забезпечення нормального функціонування судів, органів та установ системи правосуддя, підтримання громадського порядку в них, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників апарату суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу; 2) забезпечує дотримання пропускового та внутрішньооб'єктового режимів та громадського порядку; 3) здійснює добір, підготовку, підвищення кваліфікації працівників Служби, підготовку кадрового резерву. Навчальні програми, порядок, рівень і терміни підготовки та підвищення кваліфікації працівників Служби визначаються Державною судовою адміністрацією України за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти й науки; 4) організовує та проводить спільний навчальний процес та інструктажі із суддями, працівниками судів, працівниками органів та установ системи правосуддя з метою підвищення рівня забезпечення безпеки; 5) розробляє у взаємодії із суддями, працівниками апаратів судів, працівниками органів системи правосуддя відомчі положення, правила, документи з організації охорони, внутрішньо-об'єктового режиму, що затверджуються наказом Служби за погодженням з Державною судовою адміністрацією України, а в разі потреби – з іншими державними органами, установами, організаціями; 6) веде облік порушень пропускового та внутрішньооб'єктового режимів, їх наслідків; 7) здійснює підготовку звітних та інформаційних матеріалів за результатами службової діяльності; 8) бере участь у службових розслідуваннях за фактами розкрадання майна об'єктів охорони, порушень пропускового та внутрішньооб'єктового

¹ Про затвердження Положення про Службу судової охорони : наказ Вищої ради правосуддя від 21 грудня 2017 року № 4237/0/15-17 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/12778> (дата звернення 15.11.2019).

режимів, надає пропозиції щодо запобігання таким порушенням¹.

Загальне керівництво та контроль за діяльністю Служби здійснює Голова Державної судової адміністрації України або заступник Голови Державної судової адміністрації України відповідно до розподілу повноважень між заступниками Голови Державної судової адміністрації України.

Координацію діяльності Служби здійснює структурний підрозділ Державної судової адміністрації України, на який покладено функції методичного забезпечення діяльності Служби (п. 13).

Працівники Служби застосовують заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю в порядку, передбаченому відповідними законами для працівників правоохоронних органів, а також працівників, які здійснюють охоронну діяльність (п. 29)².

Законодавство передбачає охорону фізичних осіб та їх майна, які мають певний процесуальний статус. Так, із 1994 р. в Україні діє спеціальний Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»³. Під забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, цей закон розуміє здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань із метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

До осіб, стосовно яких у цих випадках здійснюється охорона, належать: будь-яка особа, яка сприяла правосуддю та звернулася до правоохоронного органу за захистом; потерпілий і його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений та їх захисники; представники, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється

¹ Там само.

² Про затвердження Положення про Службу судової охорони : наказ Вищої ради правосуддя від 21 грудня 2017 року № 4237/0/15-17 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/12778> (дата звернення 15.11.2019).

³ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.

провадження; персонал органу пробації; свідок; експерт; спеціаліст; перекладач; понятий; члени сімей та близькі родичі вказаних осіб. Рішення про охорону таких осіб ухвалюється слідчим, прокурором чи судом, які здійснюють кримінальне провадження, а також органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність¹.

Безпосередній захист указаних осіб здійснюється за підслідністю Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, органами внутрішніх справ, Національною поліцією й Національним антикорупційним бюро України, які мають відповідні спеціальні підрозділи, а також слідчими ізоляторами.

Такі суб'єкти охоронної діяльності повинні негайно реагувати на кожний випадок протиправних дій стосовно вказаних осіб, забезпечувати захист життя, здоров'я, житла та майна від загроз, що виникають; своєчасно повідомляти особам, узятим під захист, про вжиття, зміну чи скасування заходів безпеки.

Заходами забезпечення безпеки є особиста охорона, охорона житла й майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю та прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів і зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд. З урахуванням характеру та ступеня небезпечності для життя, здоров'я, житла й майна осіб, узятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки. Житло та майно цих осіб можуть бути обладнані засобами протипожежної й охоронної сигналізації, можуть бути замінені номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки транспортних засобів, що їм належать².

У разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, узятих під захист, за письмовою заявою цих осіб або за їх письмовою згодою може проводитися

¹ Там само.

² Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.

прослуховування телефонних та інших переговорів. У процесі їх прослуховування може застосовуватися звукозапис.

У разі необхідності можуть здійснюватись заміна документів, що посвідчують особу, інших документів особи, взятої під захист, а також зміна її зовнішності. Якщо усунення загрози безпеці особи, взятої під захист, вимагає залишення старого місця роботи або навчання, цій особі за її клопотанням чи її згодою допомагають влаштуватися на нове місце роботи або навчання.

Особи, взяті під захист, із метою забезпечення їх безпеки можуть бути тимчасово або постійно переселені в інше місце проживання. Для забезпечення безпеки неповнолітніх за письмовою згодою батьків або інших законних представників вони можуть бути тимчасово поміщені до дошкільних виховних установ, а повнолітні непрацездатні особи – до установ органів соціального захисту населення.

Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює особливі заходи охорони щодо вказаних осіб у визначених законом випадках¹. Зокрема, він передбачає систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів і працівників апаратів судів та працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло й майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб.

Відповідно до цього закону захисту підлягають судді Конституційного Суду України, судді та працівники апаратів судів, працівники правоохоронних органів, співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь у конституційному провадженні, розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; охороні

¹ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»: закон України від 23.12.1994 № 3781-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 50.

громадського порядку та громадської безпеки; виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів; контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; нагляді й контролі за виконанням законів.

Для забезпечення безпеки працівників суду та правоохоронних органів і їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи: особиста охорона, охорона житла та майна; видача зброї й засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю та прослуховування телефонних та інших переговорів; візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності й переселення в інше місце проживання¹.

У разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на осіб, уживаються заходи щодо особистої охорони працівників суду та правоохоронних органів і їх близьких родичів, їх житла й майна. У разі необхідності житло та майно осіб, узятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної й охоронної сигналізації, замінюються номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки транспортних засобів, що їм належать.

Здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду та працівників правоохоронних органів і їх близьких родичів покладається на такі суб'єкти: щодо працівників служби безпеки й органів системи Управління державної охорони України – на органи служби безпеки; щодо працівників органів охорони державного кордону – на органи

¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.

охорони державного кордону України; щодо співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів – на відповідні розвідувальні органи України; щодо суддів, працівників апарату суду та їх близьких родичів – на підрозділи відомчої воєнізованої охорони Державної судової адміністрації України; щодо військовослужбовців і працівників Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – на органи управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України; щодо судді Конституційного Суду України та його близьких родичів – на відповідний підрозділ Національної поліції України; стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України та їх близьких родичів – на відповідні підрозділи Національного антикорупційного бюро України; щодо працівників Державного бюро розслідувань – на органи Державного бюро розслідувань; щодо інших працівників – на поліцію. Із цією метою у структурі зазначених органів створюються спеціальні підрозділи¹.

Органи, які забезпечують безпеку, зобов'язані негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій, що став їм відомим, щодо осіб, яких вони охороняють; забезпечувати захист життя, здоров'я, гідності, житла та майна осіб, узятих під захист, відповідно до характеру загрози; своєчасно повідомляти підзахисних осіб про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки.

Особа, щодо якої ухвалено рішення про застосування спеціальних заходів безпеки, має право знати про заходи безпеки, які застосовуються щодо неї; вимагати від органу, який забезпечує безпеку, застосування додаткових заходів безпеки або скасування якихось із здійснюваних заходів; оскаржити до суду або до відповідного вищого органу, який забезпечує безпеку, незаконні рішення й дії посадових осіб, які забезпечують її безпеку.

Особа, взята під захист, зобов'язана виконувати законні вимоги органів, які забезпечують її безпеку; негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо неї; дбайливо ставитися до майна, зброї та документів, виданих їй у тимчасове особисте користування для забезпечення безпеки; використовувати

¹ Там само.

видану зброю виключно в інтересах забезпечення свого захисту й виконання покладених на неї законом обов'язків¹.

Неухвалення рішень, несвочасне ухвалення або ухвалення недостатньо обґрунтованих рішень, невжиття відповідних заходів безпеки щодо працівників суду та правоохоронних органів та їх близьких родичів відповідними посадовими особами тягне за собою дисциплінарну чи кримінальну відповідальність, передбачену чинним законодавством.

Розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які ухвалили рішення про забезпечення заходів безпеки, або особами, які їх здійснюють, тягне за собою дисциплінарну відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, – кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Розголошення таких відомостей особою, взятою під захист, тягне за собою адміністративну відповідальність, а у випадках, коли розголошення відомостей про заходи безпеки спричинило тяжкі наслідки, – кримінальну відповідальність, передбачену чинним законодавством².

Окремі питання щодо охорони вказаних вище осіб регулюються також Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»³.

Особливої охорони в кожній країні потребують державні діячі, які здійснюють повноваження представників держави й очолюють різні гілки влади. Для здійснення такого виду охоронної діяльності відповідним законом було створено Управління державної охорони України⁴. Цим законом були затверджені структура й чисельність підрозділів охорони органів державної влади, посадових осіб та об'єктів охорони.

¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.

² Там само.

³ Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303

⁴ Про загальну структуру і чисельність Управління державної охорони України: закон України від 17.11.2005 № 3106-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 2–3. Ст. 50.

Порядок здійснення охорони органів державної влади та посадових осіб визначається окремим законом¹. Згідно з ним, державна охорона органів державної влади України та посадових осіб – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим законом.

Державна охорона здійснюється щодо Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України й Верховного Суду.

Президентові України забезпечується безпека в місцях його постійного й тимчасового перебування шляхом здійснення державної охорони. Протягом строку його повноважень також забезпечується безпека членів його сім'ї, які проживають разом із ним або супроводжують його. Після припинення повноважень Президент України забезпечується державною охороною довічно, якщо тільки він не був усунений з посади в порядку імпічменту.

У місцях постійного й тимчасового перебування забезпечується безпека Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду, Першого заступника Голови Верховної Ради України, першого віце-прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України та Генерального прокурора.

Протягом строку повноважень згаданих у цій статті посадових осіб також забезпечується безпека членів їхніх сімей, які проживають разом із ними або їх супроводжують. Після припинення повноважень зазначені посадові особи забезпечуються державною охороною протягом року, крім випадків набрання законної чинності обвинувальним вироком щодо них.

Державна охорона здійснюється також щодо глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей,

¹ Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб : закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 35. Ст. 236.

міністрів закордонних справ і керівників міжнародних організацій (інших посадових осіб міжнародних організацій), які прибувають в Україну чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади. Перелік посадових осіб міжнародних організацій, стосовно яких здійснюється державна охорона, визначає Президент України. Щодо охорони таких осіб Президент України видає відповідний указ¹. Цим указом установлюється, що Управління державної охорони України здійснює державну охорону в разі прибуття в Україну чи перебування на її території таких керівників міжнародних організацій: Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй (ООН), Генеральний секретар Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Генеральний секретар Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Генеральний секретар Ради Європи, Голова Європейської Комісії та Голова Міжнародного кримінального суду.

Державна охорона у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися щодо народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду, Голови Національного банку України, Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Державна охорона здійснюється щодо будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд, споруд спеціальних транспортних засобів, що перебувають у їх користуванні, інших місць постійного й тимчасового перебування осіб, які охороняються, важливих державних об'єктів і прилеглих до них територій та акваторій, визначених Президентом України.

До будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, а також

¹ Про здійснення державної охорони керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території : указ Президента України від 21.06.2006 № 563/2006 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563/2006>

будинків, де працюють інші органи державної влади України, щодо яких здійснюється державна охорона згідно з цим Законом, не допускаються особи з холодною чи вогнепальною зброєю (крім осіб, які відповідно до цього Закону здійснюють державну охорону відповідного будинку), а також особи з вибуховими речовинами, засобами підризу, боеприпасами всіх видів і зразків, навчальними або імітаційними боеприпасами, легкозаймистими рідинами чи займистими твердими речовинами, піротехнічними засобами.

Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України. Національна поліція, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, інші центральні органи виконавчої влади України та Служба безпеки України в межах своєї компетенції й у взаємодії з Управлінням державної охорони України також беруть участь у здійсненні державної охорони.

Державна охорона здійснюється шляхом пошуку та фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або груп, яка загрожує нормальному функціонуванню органів державної влади України, життю чи здоров'ю, честі й гідності посадових осіб і членів їхніх сімей, для вжиття заходів щодо її припинення, особистої охорони осіб, охорони об'єктів і підтримання на них відповідного порядку проходження громадян, проїзду транспортних засобів, проносу та провозу речей, оснащення об'єктів технічними засобами охорони за рахунок коштів юридичних осіб, у користуванні яких ці об'єкти перебувають, і проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням¹.

Наказом Управління Державної охорони затверджено порядок забезпечення безпеки посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона². Цей наказ визначає, що

¹ Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб : закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 35. Ст. 236.

² Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування : наказ управління Державної охорони України від 10.06.2011 № 7019438 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0700-11> (дата звернення 28.04.2018).

безпека особи, щодо якої здійснюється державна охорона, – це захищеність особи, щодо якої здійснюється державна охорона, від посягань, процесів і явищ природного, техногенного й іншого характеру, що загрожують її життю, здоров'ю й іншим життєво важливим інтересам, пов'язаних із виконанням цією особою посадових повноважень чи її суспільної діяльності. Безпека об'єкта – захищеність об'єкта, щодо якого здійснюється державна охорона, від посягань, процесів і явищ природного, техногенного й іншого характеру, що загрожують безпеці осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, або нормальному функціонуванню державних органів та інших організацій, розташованих на території цього об'єкта.

Військовослужбовці УДО України під час виконання завдань із забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях їх постійного й тимчасового перебування, мають право:

- вимагати від громадян додержання режиму, встановленого на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, не допускати до будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, а також будинків, де працюють інші органи державної влади України, щодо яких здійснюється державна охорона згідно з цим Законом, осіб з холодною чи вогнепальною зброєю, вибуховими речовинами, засобами підризу, боеприпасами всіх видів і зразків, навчальними або імітаційними боеприпасами, легкозаймистими рідинами чи займистими твердими речовинами, піротехнічними засобами;

- тимчасово затримувати осіб, які, порушуючи встановлений режим, проникли чи намагаються проникнути на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, або до режимної території, здійснили або здійснюють правопорушення в місцях постійного чи тимчасового перебування посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, або не виконують законних вимог військовослужбовців УДО України;

- перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд речей, які є при них, транспортних засобів, на яких вони прибули, й передавати їх іншим правоохоронним органам;

– спільно з відповідними підрозділами поліції тимчасово обмежувати або забороняти під час здійснення охоронних заходів рух транспортних засобів та пішоходів на вулицях і дорогах під час проїзду автомобільним транспортом Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, а також глав іноземних держав, парламентів і урядів, керівників міжнародних міждержавних організацій та іноземних делегацій, які перебувають в Україні з офіційним візитом;

– не допускати громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх;

– використовувати транспортні засоби, що належать органам державної влади України, підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів, що належать дипломатичним представництвам іноземних держав і міжнародним організаціям, а також спеціального призначення), для запобігання злочинам, переслідування й затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, доставлення осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, в лікувальні заклади, а також для проїзду до місця події з подальшим відшкодуванням у встановленому порядку збитків, завданих власникам цих транспортних засобів;

– у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, заходити в житлові та інші приміщення, що належать громадянам, на територію й у приміщення державних органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності з подальшим повідомленням про це прокурора протягом 24 годин;

– перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян за їх згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ та організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення державної охорони;

– використовувати під час проведення охоронних заходів засоби зв'язку, що належать державним органам, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форм власності з подальшим відшкодуванням у встановленому порядку збитків;

– проводити кіно-, фотозйомку, аудіо- і відеозапис на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, а також під час проведення охоронних заходів у місцях тимчасового перебування;

– здійснювати на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, на режимних територіях та на трасах проїзду оперативно-технічний, протипожежний, санітарно-гігієнічний, екологічний, радіаційний і протиепідемічний контроль та контроль за станом технічного захисту інформації й візуальний контроль повітряного руху, вживати заходів щодо усунення виявлених порушень, з'ясувати причини, що призвели до їх вчинення;

– проводити радіомоніторинг та радіоконтроль за використанням радіочастотного ресурсу УДО України;

– використовувати форму одягу та документи, які зашифровують особу чи належність військовослужбовців і транспортних засобів УДО України;

– застосовувати заходи фізичного впливу, зберігати, носити й застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби на підставі й у порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів;

– здійснювати організацію заходів щодо евакуації транспортних засобів, які становлять загрозу об'єктам та посадовим особам, щодо яких здійснюється державна охорона;

– порушувати питання про тимчасове припинення діяльності підприємств, установ та організацій (за згодою їх керівників) на час проведення охоронних заходів;

– виявляти причини й умови, що створюють загрозу для забезпечення безпеки посадових осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона, вживати в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення, надсилати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності пропозиції щодо усунення виявлених причин та умов;

– здійснювати контроль-наглядові функції щодо технічних засобів охорони та контролю на безпеку на об'єктах постійного й тимчасового перебування осіб, щодо яких

здійснюється державна охорона, та перевіряти їх функціональне призначення¹.

Військовослужбовці УДО України мають право застосовувати спеціальні й транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках: для захисту посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю; для відбиття нападу на об'єкти охорони (режимну територію), прилеглі до них будівлі, приміщення, споруди й транспортні засоби незалежно від їх належності або для їх звільнення у разі захоплення; для затримання й доставки в міліцію або інші правоохоронні органи осіб, які вчинили правопорушення, якщо зазначені вище особи чинять опір військовослужбовцям УДО України або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі; для припинення опору військовослужбовцям УДО України й іншим особам, які виконують свої службові обов'язки².

Зброя застосовується у таких випадках: для захисту посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, та інших громадян від нападу, що загрожує їх життю та здоров'ю, а також для звільнення заручників; для відбиття нападу на військовослужбовця УДО України, якщо його життю або здоров'ю загрожує небезпека; у разі спроби насильницького заволодіння зброєю, бойовою й іншою технікою, якщо іншими способами й засобами неможливо припинити цю спробу; для відбиття нападу на об'єкти охорони, спеціальні транспортні засоби, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ та організацій, а також для звільнення їх у разі захоплення; для затримання особи, яку застали під час учинення тяжкого злочину та яка намагається втекти; для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка

¹ Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування: наказ управління Державної охорони України від 10.06.2011 № 7019438 / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0700-11> (дата звернення 28.04.2018).

² Там само.

погрожує застосуванням зброї й інших предметів, що загрожує життю та здоров'ю посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, та/або військовослужбовця УДО України; для зупинки транспортного засобу чи безпілотного повітряного судна шляхом його пошкодження у разі загрози життю чи здоров'ю посадовій особі, щодо якої здійснюється державна охорона, громадян або військовослужбовця УДО України¹.

1.2. Охоронна та правоохоронна діяльність: співвідношення понять і сфер кримінально-правового захисту

Як ми вже зазначали раніше, охоронна діяльність – це вид господарської діяльності чи один із напрямків правоохоронної діяльності, які полягають у системі правових, організаційних, економічних, технологічних, фізичних та інших заходів, які здійснюються суб'єктами, що мають специфічні права й обов'язки із забезпечення захисту життя та здоров'я фізичних осіб та їх власності, власності юридичних осіб чи держави від протиправних посягань.

Розглянемо тепер поняття й ознаки правоохоронної діяльності. Це поняття в науці тлумачиться по-різному². По-різному визначаються і її суб'єкти. Аналізуючи зміст поняття «діяльність», необхідно вказати, що воно є одним із найбільш неоднозначних і складних у сучасній науці, що обумовлює існування численних підходів до його сутності: філософського, соціологічного, психологічного та ін. При цьому в межах кожного підходу також спостерігається різноманіття концепцій діяльності.

У соціології під діяльністю розуміється спосіб існування й розвитку соціальної дійсності, прояв соціальної активності, цілеспрямоване відображення і перетворення навколишнього

¹ Там само.

² Сийплові М.В. Охоронна та правоохоронна діяльність: співвідношення понять та сфер кримінально-правового захисту. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 97–102.

світу¹. М. С. Кветной розуміє під нею основний засіб взаємодії людини, суспільства й усього людства з навколишнім середовищем і матеріальним світом². Юридична енциклопедія визначає діяльність як сукупність об'єднаних спільним наміром дій або як активність певних суб'єктів³.

У підґрунтя багатьох визначень правоохоронної діяльності закладено наявність державних і недержавних суб'єктів такої діяльності. Більшість авторів переконує, що правоохоронна діяльність може здійснюватися як державою, її органами й посадовими особами та державними організаціями, так і недержавними структурами⁴. «Це залежить від неоднакового бачення вченими і практиками функціонального призначення правоохоронної діяльності, її суб'єктного складу, предметної спрямованості, форм здійснення тощо. Найбільш часто правоохоронна діяльність розглядається як різновид правозастосування, особливістю якого є виявлення правопорушень, розгляд відповідних юридичних справ і прийняття рішень щодо застосування заходів юридичної відповідальності»⁵. Як справедливо зауважує М. В. Білоконь, правоохоронна діяльність – це надзвичайно складний і суперечливий соціальний феномен. В аспекті, який нас цікавить, це, перш за все, надзвичайно складний і суперечливий вид соціальної діяльності, який значною мірою визначається рівнем розвитку суспільства,

¹ Краткий словарь по социологии / под общ. ред. Гвишиани Д. М., Лапина Н. И.; сост. Коржева Е. М., Наумова Н. Ф. М. : Политиздат, 1989. С. 60.

² Кветной М. С. Человеческая деятельность: сущность, структура, типы (социологический аспект): монография. Саратов : Изд-во СГУ, 1974. С. 68.

³ Юридична енциклопедія : у 6 т. / відп. ред. Шемпученко Ю. С. Київ : Укр. Енциклопедія, 1999. Т. 2: Д–Й. С. 216.

⁴ Тихоміров О. Д., Ведерніков Ю. А. Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності. Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників ОВС: зб. наук. праць. Київ : Українська акад. внутр. справ, 1995. С. 169; Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : монографія. Київ : Атіка, 2002. С. 19.

⁵ Правоохранительные органы Российской Федерации : учеб. / Байдуко В. А., Зайцев В. Ю., Казаков А. И. и др.; под ред. Скуратова Ю. И., Семенова В. М. М. : Юрид. лит., 1998. С. 15.

рівнем свідомості та правосвідомості людини, а також змістом і характером її правових переконань¹.

Фахівці зазначають, що правоохоронна діяльність виконує охоронну функцію права². В. І. Шишкін указує, що охорона являє собою сукупність передбачених нормами права взаємопов'язаних заходів, спрямованих на попередження можливих порушень права, усунення причин, що їх породжують, а також заходів, що сприяють нормальному процесу його реалізації³. Цю точку зору підтримують також В. М. Стойка, В. Г. Ключков⁴.

Існують різні підходи до визначення правоохоронної діяльності. «В широкому значенні правоохоронна (правозахисна) діяльність розуміється як будь-яка діяльність, націлена на забезпечення прав і свобод людини в обсязі, визначеному і закріпленому в міжнародно-правових документах»⁵. У вузькому значенні правоохоронна діяльність розуміється як діяльність держави в цілому або як діяльність її спеціальних органів по забезпеченню й охороні тих конкретних прав і свобод громадян (суб'єктів права), які відображено та закріплено в чинному національному законодавстві⁶. Широка й вузька інтерпретації поняття

¹ Білоконь М. В. До питання про дослідження змісту громадського порядку. *Наше право: науково-практичний журнал*. 2004. № 2 (1 ч.). С. 8.

² Явич Л. С. *Общая теория права* : учебник. Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. С. 5.

³ Шишкін В. И. Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц : монография. Киев : Политиздат Украины, 1990. С. 117.

⁴ Стойка В. М. *Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2003. С. 6; Ключков В. Г. Роль прокурорского надзора в охране и защите прав и свобод человека. *Государство и право*. 2009. № 2. С. 56.

⁵ Тюріна О. Правоохоронні органи: питання теоретичного осмислення та нормативного визначення. *Право України*. 2001. № 5. С. 79; Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / Ковальський В. С., Білоус В. Т., Демський С. Е. та ін.; відп. ред. Я. О. Кондратьев. Київ : Юрінком Інтер, 2002. С. 128; Мазепа М. М. *Правоохоронна діяльність державної служби охорони при МВС України: поняття та зміст. Правове життя сучасної України: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 20–21 травня 2011 р). Одеса : Одес. нац. юрид. акад., 2011. С. 37.

⁶ Півненко В. *Правоохоронна система України: визначення і функціонування. Вісник прокуратури*. 2003. № 2. С. 42; *Судебные и правоохранительные органы Украины* : учебник / под ред. Бандурки А. М.

«правоохоронна діяльність» можуть мати такий вигляд: широке тлумачення правоохоронної діяльності зараховує суд до правоохоронних органів, а вузьке у загальному переліку правоохоронних органів його не згадує¹.

Ми підтримуємо позицію тих вчених, які вважають, що на законодавчому рівні доцільно було б розробити та ухвалити Закон України «Про правоохоронну діяльність», який визначав би основні поняття у правоохоронній сфері, вичерпний перелік правоохоронних функцій і правоохоронних органів тощо.

Аналіз визначень правоохоронної діяльності дозволяє зробити висновок про те, що існує два основних напрямки інтерпретації цього поняття. Представники першого напрямку визначають правоохоронну діяльність як вид поліцейської «силової» діяльності, спрямованої на протидію злочинам та іншим правопорушенням. Тому ці автори зараховують до переліку правоохоронних органів переважно силові органи, які протидіють злочинності й адміністративним правопорушенням, застосовуючи поліцейські повноваження, як-то: затримання, доставляння правопорушників, перевірка документів, здійснення та вилучення речей, обіг яких заборонено або обмежено, застосування сили та зброї тощо².

Зокрема, на думку В. В. Копейчикова, правоохоронна діяльність – це закріплені чинними процесуальними нормами діяння компетентних суб'єктів державних і недержавних організацій та їхніх посадових осіб із розгляду юридичних справ, охорони й захисту суспільних відносин від правопорушень та ухвалення спеціальних актів реалізації

Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. С. 6–8; Чувилев А. А. Правоохранительные органы : учеб. пособие. М. : Юриспруденция, 2000. С. 3–4; Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки. *Право України*. 2003. № 4. С. 20.

¹ Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. С. 176; Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія. Дніпропетровськ, 2002. С. 132.

² Руденко М. В., Рибалко Г. С. Судова влада та правоохоронні органи України : підручник для студ. вищ. юрид. навч. закл. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 7; Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський та ін.; відп. ред. В. Маляренко. 3-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 12.

матеріальних правових норм із метою забезпечення законності й охорони правопорядку¹. На думку В. С. Ковальського, В. Т. Маляренка та деяких інших учених, правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності². Свого часу І. С. Самощенко розумів під правоохоронною діяльністю діяльність по охороні норм радянського права від будь-яких правопорушень³. І. Л. Петрухін та В. Д. Ардашкін вважають, що правоохоронну діяльність здійснюють ті органи, які мають право застосовувати примусові заходи. Такі органи ще називають органами примусового підтримання правопорядку⁴.

Представники іншого напрямку інтерпретують її як збірне поняття, яке охоплює декілька відносно самостійних, але пов'язаних між собою напрямів діяльності: правосуддя, прокурорський нагляд, досудове розслідування, захист у кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, надання юридичної допомоги, організаційне забезпечення діяльності судів, учинення нотаріальних дій тощо. Головною метою правоохоронної діяльності в межах такого підходу є захист прав людини⁵.

¹ Копейчиков В. В. Правознавство : підручник. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm>. (дата звернення: 30.03.2018).

² Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підруч. / О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Т. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 22.

³ Самощенко І. С. О формах осуществления функций государства. *Советское государство и право*. 1956. № 3. С. 89.

⁴ Петрухін І. Л. Правосудие: время реформ. М. : Наука, 1991. С. 47–49. Ардашкін В. Д. К теории правоохранительного механизма. *Правоведение*. 1988. № 1. С. 1.

⁵ Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / П. Д. Біленчук, І. І. Котюк, А. П. Гель; за заг. ред. П. Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2011. С. 18; Організація судових та правоохоронних органів : підруч. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін.; за ред. І. Є. Марочкіна. Харків : Право, 2013. С. 7; Кравченко Ю. Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1998. С. 17.

В. М. Дубінчак стверджує, що правоохоронна діяльність є активною формою поведінки уповноважених суб'єктів із можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод і законних інтересів осіб, та реалізує правоохоронну функцію держави. У практичній площині сутність цієї категорії розкривається через систему таких її сутнісних характеристик:

1) гносеологічна сутність, тобто це систематична робота з охорони правопорядку, здійснювана у певних формах і видах, нормативно визначених та регламентованих;

2) класова сутність – охорона інтересів певної частини суспільства (соціального класу) за допомогою різноманітних, у т. ч. силових засобів;

3) релігійна сутність – засіб забезпечення правового панування ідей єдиної правлячої релігії, поєднання релігійних постулатів і політичних положень;

4) національна сутність – спосіб забезпечення національного розвитку, національної єдності й охорони національних інтересів, самобутності пануючого національного соціуму;

5) загальносоціальна сутність – засіб гарантування рівних можливостей суб'єктів права й охорони загальнолюдських цінностей¹.

В. Г. Фатхутдінов вважає, що правоохоронна діяльність – це здійснювана на основі Конституції й у межах наданих повноважень нормативно та процесуально регламентована діяльність спеціальних органів держави та посадових осіб, спрямована на забезпечення виконання нормативно-правових актів, зміцнення законності та правопорядку, гарантування й забезпечення законних прав та інтересів громадян². О. В. Негодченко наголошує, що це така владна діяльність, яка здійснюється уповноваженими державою органами на підставі закону й у встановленому ним порядку з метою охорони й захисту прав та законних інтересів громадян,

¹ Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність : сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. С. 22.

² Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. С. 17.

державних і громадських формувань шляхом застосування правових заходів впливу¹.

А. М. Кучук пропонує розуміти під правоохоронною діяльністю професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі й відповідно до закону, а у випадках, установлених законом – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів, спрямована на охорону прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку й усіх врегульованих правом суспільних відносин².

К. Ф. Гуценко та М. А. Ковальов відносять до правоохоронної діяльності таку діяльність, яка здійснюється спеціально уповноваженими органами з метою охорони прав шляхом застосування юридичних засобів впливу³.

На думку М. І. Мельника та М. І. Хавронюка, правоохоронною діяльністю займаються лише спеціально створені державні органи. Правоохоронна діяльність у сфері боротьби зі злочинністю, на їх погляд, охоплює застосування передбачених законом примусових заходів до осіб, що вчиняють суспільно небезпечні діяння, і заходів з відновлення порушених у результаті їх учинення прав і законних інтересів юридичних та фізичних осіб⁴. Необхідно погодитися з О. Д. Тихомировим та Ю. А. Ведерніковим, що, незважаючи на розмаїття поглядів учених щодо сутності й місця правоохоронної діяльності, вони однакові у визнанні її державно-владною діяльністю, яка здійснюється у правовій формі і є безпосередньо пов'язаною з попередженням і профілактикою правопорушень⁵.

¹ Негодченко О. В. Удосконалення правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України та забезпечення прав і свобод людини. *Науковий вісник Юрид. акад. Міністерства внутр. справ*. 2002. № 3 (9). С. 14

² Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. С. 68.

³ Гуценко К. Ф., Ковалёв М. А. *Правоохранительные органы* : учебник. Изд. 4-е, перераб., доп. М. : Зерцало, 1998. С. 4.

⁴ Мельник М. І., Хавронюк М. І. *Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність* : монографія. Київ : Атіка, 2002. С. 26–27.

⁵ Тихомиров О. Д., Ведерніков Ю. А. *Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності. Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників ОВС*: зб. наук. праць. Київ : Українська акад. внутр. справ, 1995. С. 168.

І. М. Чуб визначає правоохоронну діяльність як діяльність уповноважених органів держави, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, інтересів суспільства й держави шляхом запобігання, припинення, виявлення та розкриття правопорушень, виконання кримінальних покарань та адміністративних стягнень з обов'язковим дотриманням установлених у правових актах процедур для здійснення такої діяльності¹.

Вважаємо, що правоохоронну діяльність слід розглядати саме як вид «силової» поліцейської діяльності². Схожої позиції дотримуються і інші науковці. Під правоохоронною діяльністю вони розуміють державну діяльність, що здійснюється з метою забезпечення охорони права спеціальними органами державного управління, наділеними правом щодо застосування заходів юридичного впливу за неухильного дотримання приписів закону та визначеної процедури їх застосування³. О. В. Тюріна зазначає, що особливості правоохоронної діяльності, на відміну від інших видів державної діяльності, полягають у тому, що вона впливає на ті суспільні відносини, які мають суспільно-небезпечний характер, – протиправні діяння. А тому безпосереднім предметом правоохоронної діяльності є правопорушення й інші явища, що їх обумовлюють, а об'єктом захисту й охорони – ті суспільні відносини, на які вони посягають⁴.

Правоохоронна діяльність впливає з правоохоронної функції держави. На думку О. Ф. Скакун, до основних

¹ Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 68.

² Сийпловік М. В. Щодо співвідношення понять охоронна та правоохоронна діяльність. Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 квітня 2017 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 89–91.

³ Опришко І. В., Сидорчук Л. А. Система правоохоронних органів України: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. Київ: Київ. нац. екон. ун-т., 2003. С. 65.

⁴ Тюріна О. В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2001. С. 9.

правових форм здійснення функцій держави належать правотворча, правозастосовна, правоохоронна, установча та контрольна-наглядова¹. «Правоохоронна функція – це напрямок діяльності держави, що виражає її сутність на цьому історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань по забезпеченню охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами»².

Слід розрізнити правоохоронну функцію держави та правоохоронну діяльність. Функція держави – це основний напрямок її діяльності, який визначає діяльність усіх державних органів, а правоохоронна діяльність – це лише одна (хоча й основна) з форм реалізації правоохоронної функції держави. Загалом цілком слушно зазначають деякі правознавці, що для одних авторів правоохоронна діяльність – це лише діяльність компетентних державних органів у сфері боротьби зі злочинами. Інакше кажучи, ставиться знак рівності між поняттям правоохоронної діяльності та поняттям боротьби зі злочинністю. Для інших це боротьба зі злочинами й іншими правопорушеннями (головним чином тими, які узвичаєно називати адміністративними проступками). Для третіх це діяльність з підтримання громадського порядку (патрулювання в громадських місцях, під час проведення масових заходів – демонстрацій, мітингів, пікетувань та ін.)³.

До ознак правоохоронної діяльності слід віднести її спрямованість на охорону прав і свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; те, що вона реалізується на підставі та відповідно до закону й переважно у відповідній процесуальній формі; те, що під час її здійснення застосовуються, як правило, правові засоби; вона здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі.

¹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. С. 49.

² Сажнев І. В. До питання щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави». *Вісник Запорізького юрид. ін-ту МВС України*. 2000. Вип. 4. С. 68.

³ Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. / за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібіл'ової, О. М. Толочка. Харків : Право, 2000. С. 6.

Метою правоохоронної діяльності є охорона прав і свобод людини та громадянина, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, підтримання правопорядку й утілення в життя принципу верховенства права.

Ця мета конкретизується у завданнях, які має виконувати правоохоронна діяльність. До них слід віднести такі:

1. *Попередження порушень вимог норм права, запобігання протиправним посяганням на безпеку людини.* У процесі здійснення правоохоронної діяльності відбувається створення умов, що роблять неможливим або ускладнюють учинення протиправних діянь, тобто відбувається профілактика правопорушень. Із цього приводу слід зауважити, що правоохорона є важливим елементом системи соціальних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю й іншими правопорушеннями, що охоплюють різноманітну діяльність державних і недержавних органів та організацій і, перш за все, діяльність щодо подолання причин та умов правопорушень, попередження конкретних їх видів і впливу на правопорушників.

2. *Виявлення та припинення правопорушень і зловживань правом.* Кількісне та якісне зростання злочинності негативно відбивається на процесі втілення приписів норм права в життя та впливає на стан захищеності особи, тому суб'єкти правоохоронної діяльності зобов'язані вести боротьбу з цим соціально шкідливим явищем. Важливим напрямом є також припинення зловживань правом.

Для більш ефективного виконання вказаного завдання частина суб'єктів правоохоронної діяльності наділяється владними повноваженнями, можливістю застосування заходів державного примусу та правом встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності.

3. *У випадках скоєння злочинів та інших правопорушень – їх оперативне розкриття, встановлення винних і притягнення останніх до юридичної відповідальності; недопущення необґрунтованих обвинувачень невинних.*

4. *Нагляд за процесом правозастосування.* Особливе місце серед форм реалізації норм права посідає правозастосування як здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність

компетентних державних органів і посадових осіб, що полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права. Правозастосування здійснюється переважно державними органами. Тому діяльність суб'єктів правоохоронної діяльності є важливим засобом контролю суспільства за діяльністю органів держави, обов'язковим елементом громадянського суспільства.

5. *Неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом.* Правомірні рішення, ухвалені суб'єктами правозастосування відповідно до вимог законодавства, мають бути виконані. Рівень реалізації прав і свобод людини та громадянина прямо залежить від виконання вказаних рішень, адже однією з умов ефективності правоохоронної діяльності є фактичне втілення в життя приписів норм права і рішень відповідних органів та організацій щодо індивідуалізації юридичних норм.

6. *Юридична допомога громадянам.* Цілком природно, що правоохоронні органи та організації є і суб'єктами надання відповідних послуг. Саме на цьому аспекті їх діяльності слід робити акцент, що дозволить виділити/відрізнити каральні органи.

Виходячи з цього, правоохоронна діяльність у державі повинна виконувати певні функції. М. І. Мельник та М. І. Хавронюк поділяють її функції на головні та другорядні. До перших віднесено профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність), захисну (захисту життя, здоров'я, прав, свобод, законних інтересів фізичних осіб), охоронну (охорони, громадського порядку, громадської безпеки і власності, ресоціалізаційну – ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх та служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі), оперативно-розшукову, розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення (інакше кажучи, розгляд справ про адміністративні правопорушення, вчинені юридичними особами або громадянами-підприємцями), виконання вироків,

рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання й досудового слідства та прокурорів. Як другорядні вказуються такі функції: контрольна (наглядова), дозвільна (надання дозволів на здійснення певної діяльності, у тому числі підприємницької, або на вчинення певних дій), правороз'яснювальна (у тому числі функція надання правової допомоги), аналітична та/або методична, інформаційна, нормотворча й координаційна¹.

Правоохоронна діяльність спирається на певні принципи. До них належать принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип соціальної справедливості, принцип добропорядності громадян, принцип верховенства права, принцип законності, принцип рівності всіх перед законом, принцип гласності, принцип взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і населенням, принцип незалежності суб'єктів правоохорони, принцип професіоналізму та компетентності та принцип безперервності.

Правоохоронна діяльність класифікується за низкою критеріїв:

– залежно від суб'єктів правоохоронної діяльності: діяльність, що здійснюється безпосередньо органами держави та посадовими особами; санкціонована діяльність, що потребує затвердження компетентними органами; делегована діяльність, що реалізується за попереднім уповноваженням владних структур; діяльність громадських утворень;

– залежно від характеру дій суб'єктів правоохоронної діяльності: діяльність безпосередніх суб'єктів юридичної діяльності, що реалізують надані їм державою повноваження в правовій сфері; діяльність учасників правової сфери, що реалізують суб'єктивні права й інтереси;

– залежно від впливу на суспільство: стабілізуюча та динамічна;

– залежно від характеру юридичних фактів, що спричиняють правоохоронну діяльність: регулятивна й охоронна;

¹ Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посібник. Київ : Атіка, 2002. С. 28–30.

– залежно від часу здійснення правоохоронної діяльності: поточна та надзвичайна;

– залежно від сфери поширення правоохоронної діяльності: загальна, відомча та місцева.

Така діяльність здійснюється, у першу чергу, органами правопорядку, які також можна класифікувати по-різному за низкою підстав:

1) за територією функціонування: загальні, місцеві, регіональні, міжнародні органи;

2) залежно від повноважень: центральні, регіональні органи;

3) за формою організації: управління, відділи, відділення, пункти, центри, навчальні та науково-дослідні установи, реабілітаційні заклади;

4) залежно від строку дії: постійні, тимчасові.

В окремих країнах фахівці ототожнюють правоохоронну та поліцейську діяльність. «Остання спрямовується на реалізацію наступних завдань: забезпечення конституційних гарантій; виявлення злочинців та злочинів і затримання правопорушників; участь у судових процесах; запобігання правопорушенням у перебігу здійснення патрулювання та інших заходів; надання допомоги особам, яким загрожує фізична розправа, або тим, які не можуть подбати про себе самі; регулювання руху транспортних засобів і пішоходів; виявлення проблем, що потенційно можуть ускладнювати контроль за дотриманням законності і роботу місцевої влади; створення і підтримання у мешканців цієї місцевості почуття впевненості у своїй безпеці; підтримання порядку в громадських місцях; надання інших послуг у надзвичайних обставинах»¹.

Науковці, які займаються проблемами правоохоронної діяльності, ввели поняття «модель правоохоронної діяльності». Під нею слід розуміти систему норм і принципів, які покладено у підґрунтя правового регулювання правоохоронної діяльності, суб'єктний склад і напрями цієї діяльності, об'єкти, на які її

¹ Теорія держави та права: підруч. / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. С.114; Галунько В. В., Пономаренко Г. О., Шкарупа В. К. Теорія держави та права: конспект лекцій. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. С. 87.

спрямовано, форми та методи її здійснення. А. І. Білас зазначає, що Україна, будучи країною романо-германської правової сім'ї, безумовно, тяжіє до континентально-європейської моделі. Крім того, ієрархічна будова, централізований підхід, імперативні форми й методи правозастосування зумовлюються і тим, що модель правоохоронної діяльності України, попри реформування та євроінтеграційне спрямування, ще не позбавилась повністю спадщини радянської моделі правоохоронної діяльності. Аналіз ключових напрямів реформування правоохоронних органів Великобританії, Німеччини, Франції, Польщі й інших країн ЄС дозволив ученому сформулювати на його основі теоретичні положення та конкретні практичні рекомендації щодо поліпшення правоохоронної діяльності поліції європейського типу, зокрема в Україні. Він пропонує такі засади реформування поліції:

- поліція – це сервісна служба, що надає послуги населенню на певній території;

- діяльність поліції не повинна обмежуватися боротьбою з правопорушниками, замикатися на власних внутрішніх завданнях, спрямовуватись не проти громадян, а для громадян, розвиваючи систему надання специфічних послуг населенню, з огляду на її соціальне призначення; поліції має належати провідна роль у нейтралізації соціального напруження, забезпеченні внутрішньої безпеки та прав людини, вона повинна бути їх гарантом;

- ефективність роботи поліції вимагає якісного управління її діяльністю й має підтверджуватися не лише кількісними, а і якісними показниками та довірою населення¹.

Суб'єкти правоохоронної діяльності можна поділити за різними критеріями:

- 1) за територією дії:

- загальні – ті, діяльність яких здійснюється на території всієї держави (Уповноважений Верховної ради України з прав людини, Генеральний прокурор, Всеукраїнський комітет захисту прав людини тощо);

¹ Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01., Київ, 2016. С. 177–179.

– місцеві – діють в адміністративно-територіальних одиницях;

2) за характером компетенції:

– органи й організації загальної компетенції (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральний прокурор, органи судової влади, Харківська правозахисна група та інші);

– органи й організації спеціальної компетенції (Управління державної охорони України, Національна гвардія України, Служба судової охорони, Служба правопорядку у Збройних Силах України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України);

3) за формами здійснення діяльності:

– індивідуальні (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральний прокурор);

– колегіальні (адвокатські колегії, фірми, контори тощо);

4) за наявністю/відсутністю повноважень щодо застосування державного примусу:

– суб'єкти правоохоронної діяльності, наділені такими повноваженнями (поліція, Служба безпеки України, прокуратура та інші);

– суб'єкти правоохоронної діяльності, які таких повноважень не мають (адвокатура, Асоціація юристів). До суб'єктів правоохоронної діяльності, не наділених правом застосування державного примусу, в багатьох зарубіжних країнах належать приватні детективи (їх асоціації) й особи (підприємства), що здійснюють приватну охоронну діяльність.

У 90-х роках ХХ сторіччя в нашій країні виникла точка зору про необхідність появи суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. Перш за все, її послідовники (В. Т. Нор, В. К. Гришук) піддали критиці усталену на ті часи аксіому: примусове забезпечення виконання норм права та правоохоронна функція здійснюються виключно державою в особі уповноважених нею органів. Вони вважали, що обмеженість сучасних державних форм і засобів та контролю над ними є причиною того, що нерідко права, свободи та законні інтереси громадян і їх колективних формувань залишаються без належної охорони та захисту. Світова демократична суспільно-політична практика виробила

різноманітні форми недержавної правоохоронної діяльності. До таких форм вони зарахували недержавні охоронні та розшукові агентства. Для розбудови нових правоохоронних структур науковці пропонували ухвалити Закон України «Про охоронну та розшукову недержавну діяльність». Деякі пропозиції, наприклад щодо можливості затримання та негайного доставляння в міліцію злочинців і прав на використання зброї працівниками охоронних та розшукових агентств, навіть за нинішніми мірками розвитку законодавства та правової науки є достатньо актуальними¹.

У подальшому тема недержавної правоохоронної діяльності була підтримана Ю. Ілюшиним та Л. Соболевським, які виражали занепокоєність законодавчою неврегульованістю діяльності недержавних правоохоронних структур і відсутністю дієвого державного контролю за їх діяльністю, що створювало реальні загрози їх зрощування зі злочинним світом. Ці автори вирізняли дві основні організаційні форми недержавної правоохоронної діяльності: 1) недержавні спеціалізовані корпорації, фірми та бюро, що надають послуги всім зацікавленим державним і приватним закладам, організаціям та окремим особам (детективна діяльність, особиста охорона тощо); 2) внутрішні «служби безпеки», так звана приватна поліція, створювана промисловими компаніями, фірмами й організаціями (охорона комерційної та службової таємниць, вивчення діяльності конкурентів, охоронні функції тощо)².

С. В. Краснокутський дослідив недержавну правоохоронну діяльність у контексті юридичної діяльності. Учений розуміє правоохоронну діяльність як таку, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в суворій відповідності до встановленого ним порядку й за неухильного його дотримання. Основну суть недержавної правоохоронної діяльності автор вбачає у забезпеченні безпеки й охорони прав підприємництва, а межі компетенції недержавної правоохоронної діяльності обмежує

¹ Нор В., Гришук В. Недержавна правоохоронна діяльність (правова концепція). *Право України*. 1992. № 2. С. 23–25.

² Ілюшин Ю., Соболевский Л. Недержавна правоохоронна діяльність. *Право України*. 1993. № 2. С. 48–49.

протидією проявам, що порушують або обмежують права підприємців. До недержавних правоохоронних суб'єктів учений зараховує приватні юридичні контори, третейські суди, приватні охоронні підприємства, індивідуальні детективні підприємства та їх об'єднання, спілки та асоціації розшуку й охорони, відокремлені підрозділи юридичних осіб, що створюються для здійснення охоронно-розшукової діяльності в інтересах власної безпеки засновника (служби безпеки) й недержавні освітні установи з підготовки приватних детективів та охоронців¹.

Російський автор Л. Ф. Кваша об'єднав приватну детективну й охоронну діяльність терміном «приватна поліція»². Цей підхід зустрічається в літературі, але є сумнівним. Приватною поліцією в США та деяких європейських країнах називають, як правило, тільки охоронні агентства, які надають послуги з охорони громадського порядку та забезпечення безпеки на основі договорів з органами державної влади та місцевого самоврядування. Такі компанії дійсно можуть використовувати у своїй офіційній назві слово «поліція»³.

С. С. Юрко пропонує визначати недержавну правоохоронну діяльність як спеціалізовану діяльність інститутів громадянського суспільства з розшуку осіб, що переховуються від правосуддя, розкриття правопорушень, охорони фізичних і юридичних осіб, їх майна та громадського порядку від протиправних посягань шляхом застосування примусових заходів відповідно до встановленої законом процедури⁴.

Недержавна правоохоронна діяльність може мати комерційний (охоронні агентства) та некомерційний характер (громадські правоохоронні формування); здійснюватися на професійній (приватний детектив) або непрофесійній основі

¹ Краснокутський С. В. Юридична природа недержавної правоохоронної діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2004. С. 61, 76.

² Кваша Л. Ф., Кваша Ю. Ф. Правоохранительные органы Российской Федерации. Ч. 2: Органы, обеспечивающие общественную безопасность, охрану общественно порядка и ведущие борьбу с преступностью: учебн. пособ. М.: ЧеРо; Контур, 2000. С. 74.

³ Yurko S. S. The private police. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2014. № 9–2. С. 152–154.

⁴ Юрко С. С. Недержавна охоронна і правоохоронні діяльність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. С. 199.

(член громадського формування з охорони громадського порядку). Недержавна правоохоронна діяльність також може бути публічною (діяльність муніципальних органів охорони правопорядку) та приватною (діяльність служб безпеки підприємств).

Державна й недержавна правоохоронна діяльність мають спільні та відмінні ознаки. Визначальними ознаками правоохоронної діяльності у цілому є спеціалізованість, можливість застосування заходів примусу та процедурність. Особливими ознаками недержавної правоохоронної діяльності є те, що вона здійснюється недержавними суб'єктами, від імені клієнта або громади й має більш вузький, ніж державна, об'єкт захисту. Факультативними ознаками недержавної правоохоронної діяльності є її переважно договірний характер, спрямованість на захист приватно-правових інтересів та обмеженість застосування заходів юридичної відповідальності.

До суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності слід зарахувати приватні охоронні підприємства, служби безпеки підприємств, приватні детективні об'єднання або детективів, які здійснюють свою діяльність індивідуально, громадські правоохоронні формування, громадських помічників правоохоронних органів та інші індивідуально-правові форми сприяння.

Слід зазначити, що недержавна правоохоронна діяльність не отримала належного правового регулювання. На наш погляд, вона є перспективним напрямком удосконалення правоохоронної діяльності відповідних суб'єктів. Ми погоджуємося із С. О. Постольник, який зазначає, що недержавна правоохоронна діяльність внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин історично була альтернативою державній. Проте наразі в Україні вона перебуває лише на стадії формування¹.

Уже зараз напрацьовано такі шляхи взаємодії недержавних охоронних підприємств із правоохоронними органами:

¹ Постольник С. О. Проблемні питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 4. С. 123.

- участь співробітників приватних охоронних підприємств і служб безпеки в профілактичних заходах разом зі співробітниками правоохоронних органів;
- використання сил і засобів приватних охоронних підприємств і служб безпеки для посилення охорони життєво важливих об'єктів;
- спільна участь у проведенні заходів із розкриття й розслідування злочинів та охорони громадського порядку під час проведення масових заходів;
- взаємодія приватних охоронців із дільничними інспекторами поліції по відпрацюванню житлового сектора під час проведення операцій і рейдів з виявлення осіб, схильних до правопорушень, які проживають без реєстрації, а також дотримання власниками умов зберігання вогнепальної зброї;
- підготовка у спеціалізованих закладах МВС приватних охоронців (а в майбутньому і детективів);
- допомога в ситуаціях надзвичайного характеру¹.

Слід зазначити, що до правоохоронної діяльності залучаються, як правило, ті охоронні структури, на базі яких створено громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону. Але це питання у чинному законодавстві належним чином не врегульовано. Фахівці висловлюють слушну думку про те, що у законодавство, яке регулює ці питання, необхідно внести відповідні зміни. Так, пропонується доповнити статтю 18 Закону України «Про охоронну діяльність» пунктом, який визначав би, що під час проведення заходів щодо запобігання правопорушенням допускається залучення уповноважених суб'єктів охоронної діяльності до здійснення інформаційного обміну й налагодження ділових контактів у встановлених межах зі співробітниками правоохоронних органів з метою координації

¹ Мазепа М. М., Загуменна Ю. О. Охоронна діяльність в Україні: монографія у двох ч. Ч. 2. Недержавні охоронні підприємства в Україні. Харків: ФОП Коваленко, 2013. С. 29–50; Сидорова Г. Г. Правовые основы и формы участия в охране общественного порядка и обеспечения общественной безопасности субъектов частной детективной и охранной деятельности. *Вестник Санкт-Петербурга. ун-та МВД России*. 2009. № 2(42). С. 62; Ракова Е. А. О негосударственной правоохранительной деятельности и уголовно-правовых мерах по обеспечению её законности. *Вестник Самарской гум. акад. Серия: Право*. 2007. № 2. С. 93.

правоохоронної діяльності щодо запобігання та припинення правопорушень. У Закон України «Про Національну поліцію» слід внести зміни у вигляді окремого розділу з назвою «Взаємовідносини правоохоронних органів із суб'єктами охоронної діяльності»¹. Автор цієї роботи таку позицію повністю підтримує.

Необхідність взаємодії правоохоронних органів і недержавних суб'єктів охоронної діяльності фахівцями обґрунтовується такими причинами:

– неможливість в окремих випадках вирішувати завдання, які стоять перед приватними охоронними структурами, через недостатність у них прав, сил і засобів охорони;

– обмеженість джерел інформації у кожної із взаємодіючих сторін;

– наявність єдиного інформаційного поля з приводу злочинного соціуму взагалі і конкретної злочинної ситуації окремо².

Таким чином, *охоронна діяльність залежно від її суб'єкта та його повноважень може визнаватися самостійним видом господарської діяльності з метою отримання прибутку й окремим напрямком правоохоронної діяльності, метою якої є захист прав та інтересів особи, суспільства або держави*³.

Ми підтримуємо позицію І. М. Чуба, який зазначає, що ефективність правоохоронної діяльності залежить від її різнобічного забезпечення. Це не лише матеріально-технічне постачання, кадрове забезпечення, високий професіоналізм працівників і фінансування цієї діяльності, а й правове

¹ Крегул Ю., Банк Р. Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 3. С. 58–68. С. 63.

² Закиряев Д.Т. Основные направления взаимодействия частных охранных предприятий с правоохранительными органами. *Вестник Воронежск. ин-та МВД России*. 2012. № 4. С. 24–29. С. 29.

³ Сийпловік М. В. Поняття і ознаки охоронної діяльності. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (17 жовт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції»; Громад. рада при М-ві внутр. справ України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 147–148.

(законодавче) її забезпечення, одним з елементів якого є спеціальний кримінально-правовий захист цих працівників, спрямований на створення умов для безпечного виконання ними своїх службових обов'язків¹. Ця теза абсолютно поширюється і на охоронну діяльність як на окремий вид правоохоронної діяльності².

1.3. Історія розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за злочини проти охоронної діяльності

Ще до утворення державності в Київській Русі діяло звичаєве право, яке було більше приватним, ніж публічним. Шкода, яка заподіювалася, сприймалася не як загроза правопорядку, а як внутрішня справа між правопорушником і потерпілим. Правоохоронна/охоронна діяльність для членів роду не була такою актуальною через існування колективної форми власності общини та міцні внутрішньородові зв'язки. Життя та власність піддавалися загрозі лише від представників іншої родової общини, загарбників. Тому для охорони родового майна та життя членів общини формувалася «сторожа», до якої належали переважно підлітки або престарілі, але ще міцні общинники, й покалічені воїни. Уже у перших державних утвореннях східних слов'ян (VI–VIII ст.), а пізніше у Київській Русі функції поліції та суду виконувалися дружиною – озброєним, професійно навченим військом на чолі з князем. Проте для дружини правоохоронна діяльність не була головною. Дружина була основою армії й супроводжувала князя у його походах, займалася збиранням дані («полюддя»),

¹ Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 14.

² Syiploki M. Security and Law Enforcement Activities: Criminal and Legal Protection. EUROPSKA VEDA = European science : vedecký časopis / European institute of further education ; ed.-in-chief: V. Porada. Podhájská. 2018. № 6 (2). S. 153–157.

що власне і займало абсолютну більшість часу¹. Пізніше із дружинників князь обирав ябедників і мечників. Це були особливі дружинники, що виконували специфічні доручення князя у правоохоронній сфері.

Київська Русь як єдина держава проіснувала з 882 по 1132 рр. Період із 1132 до 1240 був часом феодальної роздробленості, коли центральна влада мала формальний характер. Основним джерелом права за часів Київської Русі була «Руська правда». Оригіналу цього документа знайти поки що не вдалося – у нашому розпорядженні є лише різні списки більш пізнього періоду. Ці списки різняться між собою за змістом, а тому історики виокремлюють Коротку «Руську правду» (43 статті), Розширену «Руську правду» (121 стаття) та Скорочену «Руську правду».

Принаймні до 1054 р. (кінець правління Ярослава Мудрого) на Русі була поширена кровна помста, що вказує на слабкість держави у правоохоронній сфері. Статті 1 і 2 так званої Короткої «Руської правди» визначають таке: «Коли уб'є муж мужа, то помститися має брат убитого, чи батько або син, або брат старшого сина, або інші брати. Якщо не буде кому звершити кровну помсту, то внести 80 гривень, коли вбитим буде князів муж чи княжого тіуна. Якщо вбитим буде містянин, чи гридень, чи купець, чи боярський тіун, або мечник, або ізгой, або новгородець – то 40 гривень сплатити за нього». По закінченні правління Ярослава його сини скасували кровну помсту й постановили за вбивство відкупатися.

Як стверджував А. Куніцин, давньоруські закони передбачали можливість самосуду за завдану шкоду. У праві особистої помсти відчувався вплив германських народів (варягів) на розвиток слов'янських держави та права. Право на самосуд у цих народів мала тільки вільна особа, лише потерпілий чи його кровний родич і тільки за важку образу (підпал, пограбування, вбивство)².

Кровна помста виключала необхідність існування спеціалізованих правоохоронних органів, оскільки право-

¹ Рыбников В. В., Алексушин Г. В. История право-охранительных органов отечества : учеб. пособие. М. : Щит-М, 2008. С.7–9.

² Куницын А. Историческое изображение древнего судопроизводства в России : монография. СПб. : Тип. Второго Отд-ния Собств. е. и. вел. канцелярии, 1843. С. 54.

порушення вважалося особистою образою, а не порушенням закону чи княжої волі. У цілому це виглядає логічним, оскільки «Руська правда» була збірником звичаєвого права, тобто права, що формувалося з народу. Правопорушення не мали публічного характеру, а тому участь дружини у боротьбі з правопорушеннями була мінімальною. Основний правоохоронний тягар лягав на потерпілого, його родичів та общину. Зазначене підтверджується і процесуальними нормами тих часів. Згідно з «Руською правдою» процесуальні дії щодо розшуку злочинця та фіксації слідів злочину покладалися на потерпілого. Основними розшуковими діями вважалися «заклич», «звід» і «гоніння по сліду».

Ураховуючи розмаїття можливих варіантів забезпечення об'єктивності розслідування, статті стосовно цих процедур можна вважати зачатками процесуального права¹. «Заклич» (заклик) – це один із можливих засобів розшуку особи, яка незаконно привласнила чужу річ, що мала цілком певні індивідуальні ознаки. У разі викрадення холопа, коня, зброї чи одягу потерпілий оголошував про це привселюдно в базарний день. Якщо протягом трьох днів після цього речі знаходили у певної особи, вона вважалася відповідачем і повинна була повернути річ власникові та сплатити штраф.

Порядок проведення «зводу» регламентувався статтями 35–39 Розширеної «Правди» та полягав у розшуку особи, яка викрала чужу річ, і повернення викраденого позивачеві. У разі необхідності розшуку особи за межами населеного пункту «звід» проводили лише до третьої особи, яка повинна була сплатити позивачу вартість речі. Якщо «звід» доходив до кордонів держави чи позивач не міг вказати на особу, у якої придбав річ, добросовісний покупець міг відвести від себе звинувачення у злочині шляхом виставлення свідків купівлі або митника. «Гоніння сліду» полягало у розшуці злочинця по «гарячих слідах» (ст. 77 Розширеної «Правди»). Отримані у процесі «зводу» й «гоніння сліду» докази використовувалися для обґрунтування судового рішення². Таким чином, функція

¹ Российское законодательство X–XX веков: у 9 т. / сост. и отв. ред. В.Л. Янин. М., 1984–1985. Т. 1. С. 110.

² Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за

розшуку правопорушника та розслідування злочину у Київській Русі мала у цілому приватний характер.

Незважаючи на те, що за часів Київської Русі був поширений самосуд, «Руська правда» наділяла судовими функціями також і князя. Про це свідчить низка статей. Наприклад, якщо нічного злодія не вбили до світанку, вранці його вели на княжий двір (ст. 31).

Поступово, починаючи з XI ст., відбувається перехід від звичаю кровної помсти до державного правосуддя. Поширення християнства стало передумовою утворення окремих церковних судів.

У цілому Київська Русь у правоохоронній сфері була слабкою державою. У період ранньофеодальної держави на Русі не було ні спеціалізованих органів розшуку злочинців, ні спеціальних установ охорони правопорядку. Протягом більшої частини її історії у країні були поширені кровна помста та самосуд. Факт домінування у «Руській правді» штрафу як виду покарання також є наслідком слабкості держави через відсутність спеціальних установ виконання покарань. Незважаючи на те, що правоохоронні функції виконувала дружина, основний тягар правоохоронної діяльності все ж таки покладався на населення держави. «В цей період зміст кримінального права був також звичаєвим і повністю відповідав суспільній моралі, релігійним поглядам і менталітету населення, що існували у формі правового звичаю»¹.

З утворенням державності Київської Русі було встановлено інший порядок вирішення конфліктів між потерпілим і кривдником, який ґрунтувався на звичаях, міжнародних договорах, статутах та уроках князів. Як повідомляють фахівці, в цей період у галузі кримінального права діяли Руська правда, візантійське законодавство та збірники церковного права (Номоканон, Еклога, Прохірон), а

матеріалами МВС): монографія. Київ; Донецьк : ТОВ «ВПІ «ПРОМІНЬ», 2012. С. 15.

¹ Історія українського права : посіб. / Безклубний І. А. Гриценко І. С., Шевченко О. О. та ін. Київ : Грамота, 2010. С. 84.

також судові прецеденти, які містили норми про злочини та покарання¹.

У Київській Русі поняття злочину визначалося як образа («обида»), незалежно від того, яку шкоду було заподіяно потерпілому: матеріальну, фізичну чи моральну. У подальшому Руська правда почала розуміти під злочином не лише образу, а і інше порушення, яке посягало на права та інтереси інших осіб.

Аналіз законодавства тих часів дозволяє виділити певні види злочинів, які мали ознаки посягання на охоронну діяльність, життя та здоров'я осіб, які її здійснювали, або злочинів, які вчиняються такими особами. Зокрема, у ті часи існувало певне розуміння перевищення меж необхідної оборони: злодія, впійманого на місці вчинення злочину, можна було вбити лише у випадку опору з його боку. Якщо останнього вбивали після його затримання, коли він своїми діями не створював небезпеки, то винні платили штраф. Одним із найнебезпечніших злочинів було посягання на життя князя та його владу.

Стаття 40 Розширеної «Правди» визначала, що не є злочином вбивство крадія під час вчинення ним злочину. Якщо ж його зв'язали він підлягав звичайному покаранню. Більш суворому покаранню підлягали особи, які вчиняли крадіжку із закритого приміщення, тобто приміщення, яке мало засоби пасивної охорони².

У Руській правді розрізнялося вбивство «в образу» («в обиду») та «у розбої». Перше вчинялося з мотивів помсти за образу, друге під час заволодіння чужим майном. Убивства розрізнялися не лише за ознаками суб'єктивної сторони, а і за соціальним статусом потерпілого. Так, за вбивство державних службовців наставала більш суворі відповідальність. «За вбивство представника князівської адміністрації стягували

¹ Кудін С. В. *Форми існування кримінального права України у Х – першій половині XVII ст.* *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України.* 2002. № 34. С. 70; Бойко І. І. *Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посібник.* Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. С. 56.

² *Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1984. Т. 1: Законодательство Древней Руси. С. 107.*

штраф у розмірі 40 гривень, а за вбивство представників вищої державної адміністрації – 80 гривень»¹.

У Руській правді були норми, які гарантували захист честі та гідності вільним людям чи князівським слугам. Особлива увагу приділялася честі та гідності феодалів: «За такі дії передбачалися дуже високі штрафи»².

У XIV–XVI ст. ст. основна частина українських земель перебувала під владою Великого князівства Литовського, а потім Речі Посполитої. Основним джерелом права у цей період були Литовські статuti, які діяли у трьох редакціях (1529 р., 1566 р. і 1588 р.). У Литовських статутах уже не було рудиментів Руської правди у сфері судочинства. Держава поступово монополізувала функцію правосуддя. Абсолютна більшість справ мала розглядатися у судах, і різні форми самосуду, включно з кровною помстою, втратили своє значення. Разом із тим функція розслідування правопорушень залишалася особистою справою потерпілого.

У Великому князівстві Литовському не існувало поліції як такої. Для підтримання громадського спокою та правопорядку впродовж XIII–XV ст. ст. використовувався переважно інститут індивідуальних доручень, які давалися главою держави наблизеним до нього особам, які несли персональну відповідальність за їх виконання. Проте в цілому функції по підтриманню громадського порядку покладалися на населення держави. Так, усі піддані державних маєтків зобов'язані були охороняти кордони володінь, а в разі потреби брали участь у розшуку та затриманні правопорушників. «У надзвичайних ситуаціях, для охорони громадського порядку у прикордонних областях або у разі серйозних внутрішніх заворушень, до охорони громадського порядку залучалась армія»³.

Польське кримінальне право містило вказівку на декілька обставин, які виключали караність діяння. До них належали необхідна оборона та крайня необхідність. «Право на необхідну оборону визнавалося за будь-якою особою, що зазнала нападу. Для звільнення від покарання достатньо було

¹ Історія українського права : посіб. / Безклубний І. А., Гриценко І. С., Шевченко О. О. та ін. Київ : Грамота, 2010. С. 59.

² Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ : Атіка, 2011. С. 51–52.

³ История органов внутренних дел Беларуси: курс лекций / А. Ф. Вишнеvский и др.; под ред. А. Ф. Вишнеvского. Минск : Академия МВД, 2010. С. 7–8.

довести першість вчинення агресивних дій потерпілим»¹. Також не підлягали покаранню посадові особи, які позбавили життя злочинця, який чинив опір.

Найнебезпечнішими злочинами вважалися замах на польського короля або його вбивство. Непокора владі вважалася небезпечним злочином і могла бути вчинена як дією (застосування фізичної сили для перешкоджання діяльності службових осіб), так і бездіяльністю (невиконання наказів посадової особи). Злочином визнавалася і неповага до короля та суду.

Небезпечними злочинами вважалися розбій і крадіжка. При цьому передбачалася окрема кримінальна відповідальність за крадіжку майна польської шляхти. «Законодавство звільняло від кримінальної відповідальності за вбивство спійманого під час нічної крадіжки злодія»².

Різнилися і покарання за вбивства залежно від соціального статусу потерпілого. Найсуворіші покарання передбачалися за вбивство шляхтича, рицаря тощо.

Таким чином, кримінальне право Польського королівства тих часів продовжувало практику урахування соціального стану потерпілого для кримінальної відповідальності винних осіб. Польська шляхта й інші особи перебували у привілейованому стані щодо кримінальної відповідальності порівняно з іншими.

Литовські статuti також передбачали звільнення від кримінальної відповідальності у разі наявності в діях особи необхідної оборони та крайньої необхідності. Також особи звільнялися від відповідальності, якщо вони позбавили життя особу, яка визнана була владою державним злочинцем. Литовські статuti передбачали окремо кримінальну відповідальність за вчинення злочину стосовно осіб, які підлягали особливій охороні. До таких злочинів належали образа короля, судді чи шляхтича.

¹ Статuti Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 р. С. 29.

² Хрестоматия памятников феодального права и стран Европы: полный свод статутів Казимира Великого / под ред. В. М. Корецького. М. : Юрид. лит., 1961. С. 751.

Поступово українські землі переходили під контроль Московського царства. Із розвитком держави змінювалося і ставлення до боротьби зі злочинністю. Ухвалений у 1497 р. Судебник трактував поняття «злочин» уже не як «образу», а як дію проти інтересів держави. Злочинців називали «лихими людьми». У 1501–1505 р. в Москві за указом Івана III було створено пожежно-сторожову охорону: на виїздах із міста було споруджено застави з решітками. На ніч вулиці закривали, і ходіння по місту в цю пору було заборонено (за це карали батогом або саджали в тюрму). На заставах цілодобово чергували містяни по одному від 10 дворів. Кожен повинен був надавати їм допомогу у разі небезпеки. Той, хто чув заклики про допомогу й не допоміг, «карався батогом нещадно». Охорону безпеки у містах було також покладено на городничих, яким були підпорядковані об'їжджаючи голови. Значні карально-репресивні й охоронні функції виконувало опричне військо. Боротьбу з «лихими людьми» на місцях вели головним чином самі громади, обираючи для цього губних старост і цілувальників (губні двори або хати), також були сотські та десятські, яких у сільській місцевості обирали селяни зі свого середовища. Таким чином, поліцейські функції мали характер громадянської повинності.

У 1649 р. цар Олексій Михайлович видав «Наказ о градском благочинии». За ним у Москві, а пізніше і в інших містах «для збереження від вогню і всякого злодійства» залучалися для чергування «об'їжджаючи голови», які разом із десятниками, призначеними з місцевого населення, повинні були з рогатинами й сокирами «по вулицях і провулках день і ніч ходити і берегти міцно, щоб на вулицях і провулках бійки, грабежу, і корчми і тютюну та іншого якого злодійства... не було»¹.

Тоді ж було ухвалено Соборне уложення 1649 р., яке містило декілька статей про злочини, які посягали разом з іншими об'єктами на встановлений порядок здійснення

¹ Мулукаев Р. С., Малыгин А. Я., Епифанов А. Е. История отечественных органов внутренних дел : учебник для вузов. М. : Nota Bene ; Медиа Трейд Компания, 2005. С. 10.

охоронної діяльності¹. Зокрема, воно встановлювало кримінальну відповідальність за образу служивих осіб (ст. 93). Статті 133–135 передбачали своєрідну форму кримінально-правових відносин. Якщо одна особа загрожувала вбивством іншій, то остання могла звернутися до державних органів за захистом, при цьому складався спеціальний документ з попередженням тому, хто загрожує, про наслідки такої поведінки. Якщо вбивство вчинялося, винного піддавали смертній карі та великому штрафу. Смертна кара застосовувалася і щодо підбурювача до таких дій. Стаття 202 була аналогічною попередній, але мала певні особливості. Вона визначала, що особа, яка погрожує вбивством, передається на поруки. Якщо винний не знайшов тих, хто за нього може поручитися, він карався тюремним ув'язненням.

Стаття 200 Уложення визначала, що вбивство в стані необхідної оборони не карається, при цьому не мало значення, чи були перевищені межі такої оборони. Стаття 90 визначала окремий випадок необхідної оборони: за нею не визнавалося вбивством позбавлення життя крадія на місці вчинення ним злочину.

Цікавою в напрямку, в якому здійснюється наше дослідження, є стаття 16 Уложення. Вона встановлює обов'язок залежних людей і слуг надавати допомогу своїй господині в разі замаху на її честь, життя та здоров'я. Недостатня активність слуг у захисті своєї господині, тим більше пособництво злочинцям, каралося смертною карою². Слуга, який вчинив вбивство під час захисту інтересів свого господаря, відповідальності не ніс, за це відповідав той, кому він служив. Якщо це було зроблено без відома господаря, слуга карався смертною карою. Передбачалася також відповідальність за образу окремих державних службовців, зокрема стрільців (ст. 3 Уложення)³.

¹ Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1985. Т. 3: Акты Земских соборов. С. 107.

² Там само. С. 435.

³ Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1985. Т. 3: Акты Земских соборов. С. 435.

Регулярна професійна поліція почала формуватися за часів Петра I. Мережа поліцейських органів розвивалася і по горизонталі, і по вертикалі. Запрошений консультант – відомий вчений та філософ Г. Лейбніц – радив Петру I створити поліцію на зразок поліції Західної Європи як централізовану розгалужену систему. 25 травня 1718 р. було видано Указ «Пункти, дані Санкт-Петербурзькому Генерал-Поліцмейстеру». Цей документ був одним із найважливіших за петровської епохи. За ним відбулося формування регулярної поліції й було утворено посаду Генерал-Поліцмейстера, який очолював поліцейську канцелярію. Поряд зі штатними службовцями до несення поліцейської повинності залучалися нічні караульні від міських домовласників. Наприклад, у Петербурзі щодня під час виконання поліцейських обов'язків було зайнято 1200 осіб із місцевих жителів. Таким чином, охорона громадського порядку значною мірою залишалася громадським обов'язком. «Також с дворов определить караульщики, дабы когда драка учиниться или какой вор побежит, тогда б караульщики с двора (или с дворов) оного поймать могли... и чтоб караульщики по ночам ходили по улицам с трещетками, как обычай в других краях; а для лучшего способу и пойманию, и к пресечению проходов воровских и прочих непотребных людей, сделать по концам улиц шлагбаумы, которые по ночам опускать, и иметь при них караулы с ружьем, каким пристойно», – зазначається у пункті 12 Указу від 5 травня 1718 р¹. Причина того, що до виконання поліцейських функцій продовжувало залучатися населення, полягала у малочисельності поліцейських. Проблема недостатнього комплектування поліцейського штату мала для імперії перманентний характер. Крім того, у Російській Імперії єдина поліцейська система за Петра I і його найближчих наступників формувалася тільки в містах. У селах штатної поліції взагалі не було, і правоохоронні функції (переважно патрульно-постового характеру) продовжували здійснювати виборні з місцевого населення – сотські й десятські. Правовий статус останніх змінювався, оскільки їх почали вважати

¹ Курицын В. М., Мулукаев Р. С., Коряков В. П. История полиции дореволюционной России (сборник документов и материалов по истории государства и права) : учеб. пособие. М. : МВШМ МВД СССР, 1982. С. 15.

нижчими поліцейськими чинами. У містах нижчими чинами були караульні та сторожа. Але всі вони здійснювали свою діяльність на громадських засадах.

Петро I також запровадив Артикул воїнський 1715 р. Щодо його розробки в історичній та юридичній літературі немає єдності думок. На думку одних дослідників, це не розроблений у Росії документ, а переведений з іноземної мови закон. Але цьому немає вагомих доказів, тому інші науковці вважають, що це самостійно розроблений нормативно-правовий акт. Цей Артикул містить поряд із кримінально-правовими нормами норми, які регламентують поведінку військовослужбовців. Окремі його кримінально-правові норми передбачали відповідальність за порушення, пов'язані з охоронною діяльністю. Артикули 156 та 157 присвячено відповідальності за вбивство в стані необхідної оборони¹. Необхідна оборона визнавалася правомірною, якщо вона відповідала характеру й небезпеці нападу та була своєчасною. Особи, які вчиняли вбивство під час перевищення меж необхідної оборони, не підлягали смертній карі. До них застосовувалися позбавлення волі та штраф, а також накладалося церковне каяття.

Артикул 205 установлював суворе покарання до засуджених осіб, які здійснювали опір конвою. При цьому конвой міг вбити останніх, окрім випадків, коли вони були державними злочинцями, і їх слід було зберегти для слідства та суду.

У 1845 р. було ухвалено Уложення про покарання кримінальні та виправні – перший кодифікований нормативно-правовий акт у сфері кримінального права. У ньому були закріплені і норми, генезис яких ми досліджуємо в цій роботі. Чітко були сформовані умови правомірної необхідної оборони. До них належали: 1) наявність справжнього й реального нападу; 2) об'єктами оборони виступали життя, здоров'я, свобода, власність, недоторканість житла, цнотливість і честь жінки, при чому дозволялося захищати не лише себе, а й інших; 3) оборона була можливою

¹ Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1986. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. С. 381.

лише у випадках, коли не можна було звернутися за захистом до відповідних органів; 4) шкода, яка заподіювалася, могла виражатися у нанесенні ран, каліцтві й навіть смерті; 5) про ці дії слід було негайно повідомити керівництву¹.

Стаття 299 передбачала покарання у вигляді штрафу й арешту у разі невиконання законних вимог поліцейських або інших осіб, які охороняли громадський порядок. Установлювалася також кримінальна відповідальність за образу насильницькими діями поліцейських чинів та інших осіб, які допомагали останнім.

Разом із цими злочинами встановлювалася кримінальна відповідальність за перевищення влади чи службових повноважень, зловживання владою та службову недбалість. Статті 475–488 Уложення були присвячені злочинам, які вчиняються поліцейськими чинами різних рівнів. Зокрема, до відповідальності притягались працівники поліції за потурання у злочині, за неповідомлення про вчинення злочину, за неналежне виконання своїх службових обов'язків, що призвело до втечі з-під варти затриманого; за насильство над затриманими особами тощо.

Уложення про покарання кримінальні та виправні зазнало трьох редакцій – 1857, 1866, 1885 років і стало основою для розробки й ухвалення нових кодифікованих нормативно-правових актів у сфері кримінального права.

Реформування кримінального законодавства у Російській Імперії в подальшому проявилось у розробленні й затвердженні у 1864 р. «Статуту про покарання, які накладаються мировими судьями». Цей нормативно-правовий акт відрізнявся від попередніх і більше відповідав новим політичним та економічним умовам існування суспільства тих часів. Серед іншого статут передбачав кримінальну відповідальність за невиконання законних вимог поліцейської влади, опір поліцейському та його образу².

¹ Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1988. Т. 6: Законодательство первой половине XIX века. С. 195.

² Российское законодательство X–XX веков : у 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М. : Юрид. лит., 1988. Т. 8: Судебная реформа. С. 398–399.

Із 30-х років XVIII сторіччя починає створюватись відомча поліція. Так, уперше у 1734 р. в м. Єкатеринбург при Управлінні гірничозаводської промисловістю були створені такі підрозділи, до функцій яких входила і охоронна діяльність¹. У цьому ж столітті в імператорській Росії отримала законодавче регулювання недержавна охоронна діяльність. Як відзначає А. Сачаво, поліція царської Росії в XIX – на початку XX ст. поділялася на державну, відомчу та приватну. Приватну поліцію було створено Кабінетом Міністрів 02.06.1872 р. відповідно до положення на заводі «Новоросійського об'єднання кам'яновугільного, рельсового і залізничного виробництва» у складі 15 поліцейських. Формування приватної поліції було пов'язано з тим, що до кінця XIX ст. поліція була малочисельною, і її розміри не відповідали щільності населення. Вона розглядалася виключно як міська установа, а в сільській місцевості та на периферії імперії поступово зростала напруга. У зв'язку з цим збільшилося кількість клопотань приватних осіб до уряду щодо введення поліцейських посад на територіях за власні кошти. На законодавчому рівні утворення приватної поліції почало регламентуватися лише на початку XX ст., коли набув чинності Закон Російської Імперії «Про надання міністру внутрішніх справ права вирішувати клопотання громадських установ та приватних об'єднань і осіб про створення посад піших і кінних поліцейських охоронців у всіх губерніях європейської та азіатської Росії». Цим законом, а також «Правилами про створення товариствами та приватними особами посад поліцейських чиновників і команд поліцейської варті» було знято всі територіальні обмеження на розвиток приватної поліції. Від відомчої та державної вона відрізнялася двома особливостями. По-перше, приватна поліція утримувалась за рахунок недержавних джерел фінансування (промислові й акціонерні компанії). По-друге, вона засновувалася Міністром внутрішніх справ на підставі клопотань установ і забезпечувала насамперед захист їхніх

¹ История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы : учеб. пособ. / Курицын В. М., Альхменко В. В., Корянови В. П. и др. М. : Щит-М, 1999. С. 54.

майнових інтересів¹. Фактично під «приватною поліцією» тут слід розуміти служби безпеки підприємств на фабрично-заводських установах, існування і діяльність яких посилили становище фабрик і заводів як «держав у державі».

Поняття «приватна поліція» і зараз продовжує фігурувати в англomовній літературі. Слово «поліція» може використовуватися у назвах охоронних агентств і служб безпеки підприємств. У США – це американська залізнична поліція, яка є приватною службою безпеки і володіє повноваженнями на використання традиційних способів ведення поліцейських розслідувань. По суті, єдиним критерієм, що відрізняє статус державного поліцейського та співробітника вищевказаної приватної правоохоронної структури, є джерело фінансування. Крім цього, уможливлено надання комерційним правоохоронним структурам і права здійснювати «поліцейські» повноваження в обмеженому обсязі.

У Російській імперії наприкінці XIX ст. також набуває поширення діяльність добровільної народної охорони (аналог ДНД). Першу в імперії народну дружину було створено у Москві напередодні коронації царя Олександра III. Її чисельність становила 20 тис. чоловік. Народну дружину застосовували для охорони громадського порядку у місті під час перебування там імператора та під час проведення масових заходів. Під час коронації Миколи II її чисельність становила майже 80 тис. чоловік. У 1912 р. Міністр внутрішніх справ Російської Імперії затвердив Інструкцію для членів народної (добровільної) охорони, згідно з якою вона використовувалася головним чином для допомоги поліції. Добровільні дружини за часів імператора Миколи II брали участь у придушенні революції 1905–1907 рр. Пізніше із членів добровільних дружин було створено низку монархічних організацій².

Революційна ситуація наприкінці XIX сторіччя змусила владу переглянути чинне кримінальне законодавство. Своїм

¹ Сачаво А.Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних структур та їх взаємодія з ОВС України : монографія. Київ : Наук. світ, 2006. С. 8.

² Невский С.А., Сычев Е. А. Участие населения в охране правопорядка в Российской империи. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2011. № 1–2 (7). С. 84–91.

Указом від 22 березня 1903 р. імператор Микола II затвердив проект Кримінального уложення. У ньому істотно збільшилася кількість злочинів, а покарання за них стало більш суворим. Укладачі «Кримінального уложення» 1903 р. значно розширили коло державних злочинів, зокрема встановивши сувору кримінальну відповідальність за злочини проти священної особи імператора та членів імператорського дому, тобто до особливо охоронюваних осіб. Згідно зі статтями розділу III Уложення була встановлена відповідальність за посягання на життя, волю й недоторканість імператора. Кримінальна відповідальність також передбачалася за посягання на життя і здоров'я імператриці та спадкоємця престолу¹.

Стаття 455 Уложення встановлювала відповідальність за вбивство за обтяжуючих обставин, яким виступали серед іншого вбивство посадової особи під час виконання нею своїх службових обов'язків; когось із чинів караулу, що охороняє імператора чи членів імператорського дому, а також часового такого караулу. Стаття 456 визнавала окремим потерпілим від вбивства керівника іноземної країни. У статті 459 визначалися ознаки вбивства під час перевищення меж необхідної оборони. Перевищенням визнавалися випадки, коли особа захищалася від усіх злочинів, окрім посягання на життя та на згвалтування. Стаття 471 встановлювала відповідальність за нанесення тяжкого тілесного ушкодження за обтяжуючих обставин, якщо воно було вчинено стосовно посадової особи під час виконання нею своїх службових обов'язків; когось із чинів караулу, що охороняє імператора чи членів імператорського дому, а також часового такого караулу. У свою чергу, стаття 472 Уложення визначала посилену відповідальність за нанесення тяжкого тілесного ушкодження главі іноземної держави. Стаття 473 висувала аналогічні вбивству умови у випадку нанесення тяжких тілесних ушкоджень під час перевищення меж необхідної оборони.

Установлювало Уложення відповідальність і за службові злочини. Так, стаття 636 визначала, що службовці, які

¹ Новое уголовное уложение от 22.03.1903 года: издание неофициальное. СПб.: Издание Каменноостровского Юридического Книжного магазина В. П. Анисимова. 1903. С. 42–44.

вчиняють дії, що не входять до їх компетенції, визначеної законом, або вчиняють певні дії без дозволу відповідної влади притягаються до відповідальності за перевищення влади. Кваліфікуючими ознаками цього злочину були «велика шкода» та застосування насильства під час учинення таких дій. До осіб, які могли вчинити ці злочини, стаття відносила поліцейських та інших охоронців¹. Не визнавалися перевищенням влади випадки, коли особа діяла в стані крайньої необхідності (ст. 637).

Окремим злочином була і службова недбалість (ст. 639). Вона могла бути вчинена умисно та необережно. Кваліфікуючою ознакою визнавався корисливий мотив такої поведінки.

Стаття 643 встановлювала кримінальну відповідальність за службову недбалість правоохоронців. Так, особа, яка за своїми обов'язками повинна була попереджувати та запобігати злочинам, але не зробила необхідних дій за наявності доказів такої діяльності, каралася тюремним ув'язненням. Якщо такі дії були здійснені щодо тяжких злочинів, передбачалося покарання у вигляді каторги строком до восьми років. Злочином також визнавалося неповідомлення відповідною службовою особою про вчинений злочин і невжиття заходів щодо осіб, які втекли з під варти чи з місця відбування кримінального покарання (ст.ст. 644, 645)².

Прийшовши до влади, більшовики зруйнували систему правоохоронних органів та недержавних суб'єктів забезпечення безпеки, які були створені в Російській Імперії. 28 жовтня (10 листопада) 1917 р. Наркомат внутрішніх справ видав постанову «Про робочу міліцію». Цим документом більшовики прагнули створити принципово нову модель поліції, побудованої за типом муніципальної. Робоча міліція об'єднувала в собі і державні, і недержавні риси.

Під час Громадянської війни (1917–1922 рр.) практикувалось створення добровільних дружин для допомоги військовим загонам і загонам міліції. Формально вони називалися добровільними, але фактично формувались примусово – одна людина від десяти дворів. Дружина

¹ Там само. С. 208.

² Там само. С. 212–213.

перебувала в підпорядкуванні міліції. Дружинники могли нести службу по охороні свого населеного пункту, але їм могли бути поставлені й інші завдання. Кожному дружинникові видавалися посвідчення за підписом начальника міліції та пов'язка на ліву руку з літерою «Д». Під час набору в дружину насамперед зверталася увага на політичну благонадійність¹.

Із перших місяців свого існування влада більшовиків ставила завдання придушити опір режиму та знизити рівень злочинності. Вона створила «особливі робочі комітети», які боролися зі злочинністю й виносили постанови про притягнення до кримінальної відповідальності. Історики цитують одну з постанов, в якій встановлювалося, що затриманий на місці вчинення злочину або під час облави підлягав розстрілу на місці².

Скасувавши законодавство про кримінальну відповідальність царського періоду, влада дозволила судам на власний розсуд тлумачити закони й виносити обвинувальні вироки. При цьому вони керувалися ідеями «небезпечного стану» та «соціальною небезпечністю особи». Перші нормативно-правові акти поділяли всі злочини на прості та контрреволюційні. «Під останні можна було підвести будь-яку дію, навіть якщо вона не мала ознак контрреволюційної»³.

Із запровадженням нової економічної політики влада зрозуміла, що для забезпечення законності треба розробити та впровадити нове законодавство про кримінальну відповідальність. 15 вересня 1922 р. був затверджений і набув чинності Кримінальний кодекс УРСР. У ньому була закріплена низка статей, які стосувалися злочинів, що вчиняються в сфері охоронної та правоохоронної діяльності. Статті 145 та 152 як злочин передбачали вчинення вбивства та нанесення тяжкого тілесного ушкодження під час

¹ Звягин С. П. Правоохранительная политика А. В. Колчака : монография. Кемерово : Кузбассвузиздат, 2001. С. 270.

² Історія держави і праці України : підруч. : у 2 т. : Т. 1 / кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 2003. С. 191.

³ Захарченко П. П. Історія держави і права України : підручник. Київ : Атіка, 2004. С. 307.

перевищення меж необхідної оборони чи заходів, необхідних для затримання злочинця¹.

Стаття 106 визначала ознаки перевищення влади, тобто вчинення посадовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав і повноважень. Кваліфікуючими ознаками цього злочину було застосування насильства, зброї або дій, які мають ознаки катування чи образи потерпілого. Стаття 107 визначала відповідальність за бездіяльність влади, тобто невиконання її представником обов'язків по службі. Статті 86 та 88 передбачали відповідальність за опір окремих громадян представникам влади під час виконання ними покладених на них обов'язків або примушування до виконання явно незаконних дій, пов'язаних з убивством, нанесенням ушкоджень або насильством над представником влади, та за публічну образу окремих представників влади під час виконання ними своїх службових обов'язків².

Кримінальний кодекс 1927 р. розширив коло посадових злочинів і дав законодавче визначення поняття такого злочину. Зросла кількість злочинів, за які була передбачена смертна кара. Також з'явилася зловісна стаття 54 (ворог народу). Разом з іншими була введена кримінальна відповідальність за невиконання законного розпорядження міліціонера на посту.

У 50-х роках ХХ сторіччя було проведено ґрунтовну роботу щодо впорядкування кримінального законодавства, внаслідок чого Верховна Рада УРСР 28 грудня 1960 р. затвердила Кримінальний Кодекс УРСР і постановила ввести його в дію з 1 квітня 1961 р.. Цей кодекс діяв до 2001 р.

Кримінальний кодекс 1960 р. містив у собі низку статей, які передбачали відповідальність за злочини, що посягали на суспільні відносини в сфері охорони певних осіб, їх життя та здоров'я від протиправних посягань³. Зокрема, він передбачав сувору відповідальність за посягання на життя осіб, які мають певний статус і яким надається державна охорона, серед

¹ Уголовный кодекс 1922. Харьков : Изд-е Наркомюста, 1922. С. 50–51

² Там само. С. 31–32.

³ Кримінальний кодекс України 1960 року / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 03.04.2018).

іншого посягання на життя державного діяча; представника іноземної держави; вбивство, вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; посягання на життя судді й працівника правоохоронного органу, або члена громадського об'єднання з охорони громадського порядку. Злочинами за пом'якшуючих обставин визнавалися вбивство та нанесення тяжких тілесних ушкоджень під час перевищення меж необхідної оборони чи заходів, необхідних для затримання злочинця. В окремому розділі були зібрані злочини, які належать до службових: зловживання владою, халатність тощо.

Уже після набуття чинності КК 1960 р. він був доповнений нормами про відповідальність службових осіб за перевищення влади, за нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під варту, та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо осіб, взятих під варту. Окремі статті встановлювали кримінальну відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих формувань і груп; посягання на життя працівника правоохоронного органу та інших осіб у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, опір представнику правоохоронного органу; образа таких осіб під час виконання ними своїх службових обов'язків; погрози вбивством чи знищенням майна; втручання в діяльність представників правоохоронних органів тощо. Уперше в кримінальному законодавстві нашої країни була введена відповідальність за злочинно-недбале ставлення особи до охорони державного або колективного майна (ст. 91)¹. Об'єктивна сторона цього складу злочину характеризувалася злочинно-недбалим ставленням особи, якій доручено зберігання або охорону державного чи колективного майна, до своїх обов'язків, що потягло розкрадання, пошкодження або загибель цього майна у великих розмірах, за відсутності ознак службового злочину. Цей злочин карався позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на той самий строк².

Більшість цих норм із певними змінами була включена в кримінальне законодавство нашої країни у 2001 р. Про нього більш детально йтиметься в розділах 2 та 3 цього дослідження.

¹ Там само.

² Сийплові М.В. Історичний аналіз законодавства України про кримінально-правовий захист охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2019. Вип. 58. Том 2. С. 120–124.

1.4. Зарубіжний досвід кримінально-правового захисту охоронної діяльності

У цьому підрозділі будуть проаналізовані законодавства колишніх країн СРСР, розвинутих країн Європи й окремих країн світу, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини в сфері охоронної діяльності.

Почнемо з КК країн колишнього СРСР. У 2014 р. в Республіці Казахстан був ухвалений новий закон про кримінальну відповідальність¹. Пункт 2 ч. ст. 99 передбачає кримінальну відповідальність за вбивство особи та її близьких у зв'язку зі здійсненням цією особою службової діяльності або виконанням професійного чи громадського обов'язку. Слід звернути увагу саме на вдалу редакцію цієї кримінально-правової норми. Вона визначає, що потерпілим від цього злочину може бути будь-яка особа, а не тільки службова, й особливо те, що потерпілими можуть бути «близькі особи». Це поняття охоплює як близьких родичів, так і інших осіб, у долі яких зацікавлена особа, яка виконує службовий, професійний або громадський обов'язок. Статті 102 та 103 окремо передбачають кримінальну відповідальність за вбивства під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця.

Статті 112 та 113 КК Республіки Казахстан визначають, що підлягають кримінальній відповідальності особи, які заподіяли тяжку шкоду здоров'ю під час перевищення меж необхідної оборони та перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Стаття 112 кваліфікованим складом перевищення меж необхідної оборони визнає смерть потерпілого з необережності. Щодо затримання злочинця такий склад відсутній. У зв'язку з цим слід звернути увагу на непослідовність у цьому питанні законодавця Республіки Казахстан.

Стаття 178 КК Республіки Казахстан установлює відповідальність за посягання на Президента Республіки

¹ Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: <http://online.zakon.kz> (дата звернення: 10.04.2018).

Казахстан з метою припинити його діяльність або помститися за таку діяльність. Звертаємо увагу на те, що інші державні діячі, а також громадські діячі не є потерпілими від цього злочину. Особи, які здійснюють замах на життя таких осіб, притягаються до відповідальності за пунктом 2 ч. 2 ст. 99, про яку говорилося вище.

Цікавою і, на наш погляд, неоднозначною нормою є стаття 177 КК Республіки Казахстан, яка визначає покарання за посягання на життя Першого Президента Республіки Казахстан – Лідера нації, вчинене з метою перешкоджання його законній діяльності або помсти за таку діяльність¹. При цьому цей злочин може вчинятись як під час виконання потерпілим обов'язків, так і після цього. Таке виділення окремого потерпілого є зайвим. На наш погляд, це є порушенням принципу рівності всіх перед законом.

Норми, які передбачають відповідальність за окремі службові злочини працівників правоохоронних органів є майже ідентичними з відповідними нормами кримінального законодавства нашої країни. Слід зазначити, що КК Республіки Казахстан містить у собі норму, яка безпосередньо визначає кримінальну відповідальність за перевищення повноважень керівником або службовцем приватної охоронної служби. Так, стаття 252 визначає, що перевищення керівником або службовцем приватної охоронної служби повноважень є таким у випадках, коли винна особа виходить за межі повноважень, наданих їй у відповідності до ліцензії, діє всупереч завданням своєї діяльності, якщо діяння вчинено із застосуванням насильства або погрозою його застосуванням. Кваліфікованим складом цього злочину визнається вчинення вказаних дій із застосуванням зброї чи спеціальних засобів або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Покарання за цей злочин передбачено до восьми років позбавлення волі та позбавлення права займатися такою діяльністю строком до п'яти років. Цей злочин передбачено в главі «Кримінальні правопорушення проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях»².

¹ Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: <http://online.zakon.kz> (дата звернення: 10.04.2018).

² Там само.

Кримінальний кодекс Республіки Азербайджан передбачає також низку статей, які можуть бути вчинені в сфері охоронної діяльності. Так, стаття 120.2.3. установлює відповідальність за вбивство потерпілого або його близьких у зв'язку зі здійсненням цією особою службової діяльності або виконанням громадського обов'язку. У свою чергу, стаття 120.2.11 кваліфікованим убивством визнає вбивство, поєднане з розбоям, вимаганням або бандитизмом¹.

Статті 123 та 130 визначають вчиненими за пом'якшуючих обставин такі злочини як вбивство та спричинення тяжкої шкоди здоров'ю під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця. Відмінною від законодавства України є кримінально-правова норма, яка визначає відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча: вона не містить переліку осіб, які визнаються потерпілими від цих злочинів. Разом із такими особами до потерпілих від цього злочину законодавець відносить представника іноземної держави. Цей злочин безпосередньо в законі називається терористичним актом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета, якою виступає припинення службової або політичної діяльності чи помста за таку діяльність.

Передбачається відповідальність за низку службових злочинів, до яких належать перевищення посадових повноважень, привласнення повноважень таких осіб, службова халатність та опір чи насильство щодо представника влади.

Стаття 301 визнає злочином розголошення відомостей про заходи безпеки, які застосовуються стосовно працівників суду та співробітників правоохоронних органів. У принципі вона за ознаками є схожою на відповідну кримінально-правову норму законодавства України. Подібною до такої в нашому законодавстві є і норма про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей про заходи, що застосовуються щодо осіб, які беруть участь у кримінальному процесі².

¹ Уголовный кодекс Азербайджанской республики. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. С. 146–147.

² Там само. С. 322.

Майже аналогічними українським є кримінально-правові норми законодавства Республіки Беларусь. Воно встановлює відповідальність за вбивство та несення тяжких тілесних ушкоджень потерпілому або його близьким у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності або виконанням громадського обов'язку; вбивство та нанесення тяжких тілесних ушкоджень під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця; службові злочини¹.

КК Республіки Беларусь безпосередньо передбачає злочин, який може бути вчинений суб'єктом охоронної діяльності під час виконання своїх обов'язків. Так, стаття 220 установлює кримінальну відповідальність за недоброякісне виконання особою, які здійснює охорону майна, своїх обов'язків, що потягло за собою викрадення, знищення або пошкодження такого майна в особливо великому розмірі за відсутності ознак посадового злочину².

Кримінальний кодекс Грузії зберіг радянські підходи до формування досліджуваних злочинів. Він містить у собі норми про кримінальну відповідальність за вбивство особи у зв'язку з її службовою діяльністю чи виконанням свого громадського обов'язку. Потерпілим від цього злочину вважаються також близькі родичі такої особи. Визначаються також покарання за вбивство та заподіяння тяжкої шкоди під час перевищення меж необхідної оборони та заходів, необхідних для затримання злочинця; службові злочини тощо³.

Стаття 325 КК Грузії передбачає кримінальну відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність Президента Грузії, інших політичних посадових осіб Грузії або членів їх родин у зв'язку з державною діяльністю цих посадових осіб⁴. Ця норма істотно відрізняється від схожих у законодавствах країн, які досліджувалися раніше – у ній об'єктами цього злочину є життя, здоров'я та власність указаних осіб. На наш погляд, посягання на власність

¹ Уголовный кодекс Республики Беларусь. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. С. 213–220; 435–441.

² Там само. С. 274.

³ Уголовный кодекс Грузии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002.

⁴ Там само. С. 336–337.

особливо охоронюваних осіб є злочином, який має істотно меншу суспільну небезпечність порівняно з посяганням на життя та здоров'я таких осіб, тому не вважаємо таку редакцію вдалою.

У статті 326 КК Грузії визначається, що злочином є напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, яка користується міжнародним захистом, або на їх службові чи житлові приміщення або транспортні засоби, а також посягання на життя, здоров'я та власність членів їх сімей з політичних мотивів або з метою ускладнення міжнародних відносин. Слід зазначити, що такі особи та їх майно підлягають охороні правоохоронних органів країни перебування.

Стаття 353 законодавства про кримінальну відповідальність Грузії встановлює покарання за опір працівнику поліції з метою втрутитися в його діяльність або примусити його до незаконних дій, поєднані з насильством або погрозою його застосуванням. Це повною мірою стосується і працівників поліції, які здійснюють охоронну діяльність. Крім того, у КК Грузії передбачено відповідальність за розголошення відомостей про заходи захисту працівників правоохоронних органів та членів їх родин, здійснене з метою перешкоджання його службовій діяльності (ст. 354).

Цікавим із позиції оцінювання рівня захисту охоронної діяльності, її об'єктів і суб'єктів є кримінальне законодавство Республіки Таджикистан. Окрім норм, які досліджувалися нами раніше, воно визначає кваліфікованим убивством вбивство, вчинене працівником правоохоронного органу або військовослужбовцем.

На відміну від інших, КК Республіки Таджикистан містить у собі окремі норми, які безпосередньо стосуються охоронної діяльності та її суб'єктів. Так, стаття 297 передбачає відповідальність за перевищення керівником чи службовцем приватної охоронної чи детективної служби повноважень, наданих їм у відповідності до ліцензії, всупереч завданням своєї діяльності, якщо це діяння вчиняється із насильством або погрозою його застосуванням. Кваліфікованим складом визнається вчинення цього злочину із застосуванням зброї або

спеціальних засобів чи якщо діяння спричинило тяжкі наслідки¹. До речі, цей злочин передбачається в главі, яка охоплює злочини в сфері економічної діяльності. Цікавою, але неоднозначною є норма, передбачена статтею 327 КК Республіки Таджикистан. Вона визнає злочином незаконне утримання особистої охорони (тілоохоронців), а також вико-ристання військової техніки в цих цілях². Складно уявити взагалі, що військова техніка опиняється в руках цивільних осіб.

Законодавство цієї країни окремо встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, насильство стосовно нього й образу представника влади під час виконання ним своїх службових обов'язків.

Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан дотримується спільного для колишніх країн СРСР підходу й установлює кримінальну відповідальність за вбивство або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження особі чи її близьким у зв'язку з виконанням нею свого службового або громадянського обов'язку; спричинення смерті або тяжкого тілесного ушкодження під час перевищення меж необхідної оборони або під час перевищення меж, необхідних для затримання злочинця; зловживання владою або посадовими повноваженнями; перевищення влади або посадових повноважень; посадову халатність та бездіяльність влади³. Стаття 172 передбачає покарання за неналежне ставлення особи до виконання своїх обов'язків з охорони майна, що потягло його викрадення, пошкодження або знищення, яке спричинило велику шкоду, за відсутністю ознак посадового злочину⁴.

Схожі норми містяться і в Кримінальному кодексі Республіки Молдова. У ньому також є стаття 200, яка безпосередньо передбачає кримінальну відповідальність суб'єктів охоронної діяльності. У ній визначається, що карається злочинно-недбале ставлення до своїх обов'язків

¹ Уголовный кодекс Республики Таджикистан. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. С. 309–310.

² Там само. С. 336–337.

³ Уголовный кодекс Республики Узбекистан. СПб. : Юридический центр Пресс, 1995.

⁴ Там само. С. 206.

особи, якій доручена охорона майна власника, яке потягло викрадення, знищення, пошкодження, втрату або загибель цього майна у великих та особливо-великих розмірах¹.

Стаття 342 КК Республіки Молдова передбачає відповідальність за замах на життя державного діяча, але перелік осіб, які визнаються потерпілими від цього злочину, є набагато меншим, ніж у нашій країні. До них належать Президент Республіки Молдова, Голова парламенту та Прем'єр-міністр. Звертаємо увагу, що громадські діячі як потерпілі від цього злочину взагалі не згадуються².

Кримінальний кодекс Киргизької Республіки, навпаки, не містить вичерпного переліку потерпілих від вказаного злочину. Стаття 294 установлює кримінальну відповідальність за посягання на життя державного або громадського діяча (терористичний акт)³.

Кримінальний кодекс Російської Федерації також містить низку норм, які встановлюють відповідальність за злочини, що посягають на охоронну діяльність⁴. Стаття 203 цього кодексу безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність за вчинення детективом або працівником приватної охоронної організації, який має посвідчення приватного охоронника, перевищення службових повноважень. До такого належать дії, які виходять за межі повноважень, які визначаються законодавством, що регламентує детективну й охоронну діяльність, що потягло істотне порушення прав та інтересів громадян або організацій, суспільства або держави. Кваліфікованим складом визнається вчинення цього злочину із застосуванням насильства або погрози його застосуванням чи з використанням зброї або спеціальних засобів, що потягло тяжкі наслідки. Суб'єкт цього злочину є спеціальним – це детектив або приватний охоронець, який має відповідне посвідчення.

¹ Уголовный кодекс Республики Молдова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002.

² Там само. С. 186.

³ Уголовный кодекс Киргизской республики. СПб. : Юридический центр Пресс, 1997. С. 130.

⁴ Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://stykrf.ru> (дата звернення: 15.08.2018).

Статті 317–319 КК РФ установлюють кримінальну відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, насильство чи погрозу стосовно нього та образу представника влади. Дві перші норми є подібними до таких у кримінальному законодавстві України, але КК України не містить спеціальних норм про образу представника влади. На наш погляд, це є недоліком чинного законодавства. На жаль, професійна та людська честь і гідність представників влади (в тому числі і правоохоронців) не захищаються нормами кримінального закону.

Стаття 320 КК РФ передбачає як злочин розголошення відомостей про заходи безпеки, які застосовуються стосовно посадової особи правоохоронного чи контролюючого органу, а також її близьких, якщо діяння вчинено з метою перешкодити її службовій діяльності. Кваліфікуючою ознакою цього злочину визнаються тяжкі наслідки.

Цікавою нормою, яку виділяється серед законодавств про кримінальну відповідальність інших країн колишнього СРСР, є стаття 215.4 КК РФ «Незаконне проникнення на об'єкт, що охороняється». Об'єктивна сторона цього злочину характеризується незаконним проникненням на підземний або підводний об'єкт, який охороняється у відповідності до законодавства РФ про відомчу або державну охорону, вчинене неодноразово. Під незаконним розуміється проникнення всупереч відповідному чинному законодавству. Неодноразовим вважається проникнення після притягнення до адміністративної відповідальності за такі дії і під час дії адміністративного стягнення. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є його вчинення за попередньою змовою групою осіб, пов'язане з умисним створенням загрози поширення відомостей, які становлять державну таємницю.

Аналіз законодавства країн, які входили раніше в СРСР, дозволяє нам зробити висновок про те, що в них головним чином містяться схожі норми про злочини, які посягають на охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єкти. У цих злочинах суспільні відносини, які забезпечують здійснення охоронної діяльності, виступають як додатковий безпосередній об'єкт злочинів. До них належать такі: посягання на життя державного чи громадського діяча, вбивство особи або її близьких у зв'язку з виконанням нею свого службового чи

громадського обов'язку; окремі службові злочини та злочини проти працівників правоохоронних органів та осіб, стосовно яких здійснюються заходи безпеки, тощо¹.

Далі розглянемо кримінальне законодавства розвинутих країн Європи. Данія як монархічна країна окремо встановлює відповідальність за посягання на життя монарха та конституційного регента як особливо охоронюваних осіб². Параграф 118 визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи за здійснення нападу на будь-яку людину, яка діє у відповідності до державних обов'язків. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є застосування насильства, погрози його застосуванням і погрози позбавленням потерпілого волі. У свою чергу, параграф 121 передбачає відповідальність за образу вказаних осіб.

Стаття 1 Глави 17 КК Швеції визначає, що кримінальній відповідальності підлягає особа, яка здійснює напад на потерпілого у зв'язку з виконанням останнім своїх обов'язків представника влади або здійснює такі дії з помсти за виконання ним таких обов'язків³. Інші норми визначають, що є злочином примушування та перешкоджання виконанню особою своїх службових обов'язків і насильницький опір такій особі (ст. 2 та 4)⁴. Такі дії можуть бути вчинені і з помсти за виконання потерпілим свого обов'язку.

Кримінальний кодекс Голландії містить у собі норми, які передбачають відповідальність за посягання на життя осіб, які підлягають особливій охороні в цій державі⁵. До них належать король, королева, регент і голова дружньої іноземної країни. Кримінальна відповідальність настає і за насильство стосовно таких осіб. Ці злочини вважаються закінченими з моменту

¹ Сийплокі М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в країнах колишнього СРСР. Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 14 черв. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ШІСН, 2019. С. 134–138.

² Уголовный кодекс Дании. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. С. 107.

³ Уголовный кодекс Швеции. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001.

⁴ Там само. С. 142–143.

⁵ Уголовный кодекс Голландии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001.

смерті потерпілого або настання у них нездатності виконувати свої обов'язки. За посягання на життя короля та членів королівської родини передбачається довічне позбавлення волі. Окремо караються насильницькі дії проти особливо охоронюваних осіб. Відповідальність настає і за дискредитацію членів королівської родини. Щодо посягання на інших осіб відповідальність настає на загальних підставах.

Кримінальний кодекс Швейцарії не містить норм, об'єктом яких є безпосередньо охоронна діяльність. Лише окремі норми можна віднести до таких, які охороняють права та інтереси в цій сфері¹. Так, стаття 285 КК Швейцарії встановлює відповідальність за насильство або погрозу проти відповідних органів або службовців. Стаття 286 визначає, що злочином є опір представнику влади під час виконання ним своїх обов'язків.

У свою чергу, стаття 312 встановлює кримінальну відповідальність за зловживання владою службовими особами з метою отримати вигоду або заподіяти матеріальну шкоду іншим особам². Злочином також визнається неналежне виконання своїх обов'язків службовою особою з метою отримати неправомірну вигоду для себе чи для інших осіб.

Аналіз кримінального законодавства окремих розвинутих країн Європи дозволяє нам зробити висновок, що вони не містять безпосередньо норм, які посягають на охоронну діяльність. Вони визначають посилену відповідальність за злочини, які вчиняються стосовно керівників країни або зарубіжних країн, які перебувають із візитом. Установлюється також відповідальність за окремі службові злочини (зловживання владою, перевищення влади). Ці злочини можуть бути вчинені й у сфері здійснення охоронної діяльності. Таким чином, остання виступає, як правило, додатковим безпосереднім об'єктом таких злочинів.

Далі розглянемо законодавство інших країн Європи та світу. Кримінальний кодекс Республіки Польща містить низку норм про відповідальність за вчинення злочинів стосовно осіб, що особливо охороняються. У цьому сенсі цікавими є норми

¹ Уголовный кодекс Швейцарии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002.

² Там само. С. 273.

про відповідальність за активний напад на Президента Республіки Польща й образу такої особи (ст. 135 § 1 та 2)¹. Зазначимо, що покарання за образу Президента цієї країни може бути більш суворим, ніж за активний напад на нього. У першому випадку передбачається позбавлення волі на термін до 3-х років, у другому – від 3 місяців до 5-ти років. Установлена також кримінальна відповідальність за активний напад на голову іноземної країни, керівника дипломатичного представництва та інших осіб, які особливо охороняються відповідними міжнародно-правовими актами.

Цікавою нормою законодавства про кримінальну відповідальність Польщі є пункт 3 § 2 ст. 148. Ним визнається кваліфікованим убивство вбивство, вчинене в результаті мотивації, яка потребує особливого осуду². Законодавець не встановлює критеріїв такої мотивації. Під нею розуміється група мотивів, які обумовлюють вчинення злочину винними особами. Такою мотивацією може бути потреба припинити службову діяльність або помститися за неї потерпілому. Це стосується і осіб, стосовно яких здійснюються охоронні заходи, й осіб, що здійснюють такі заходи. Okремо передбачається відповідальність за насильство та погрозу насильством щодо службових осіб, серед іншого і представників правоохоронних органів.

Кримінальні кодекси Латвійської й Естонської республік зберегли традиції кримінального законодавства колишнього СРСР. У них окремо передбачається кримінальна відповідальність за посягання на життя державної посадової особи чи представника іноземної країни, вбивство потерпілого чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням ними своїх службових або професійних обов'язків, вбивство або нанесення тяжких тілесних ушкоджень під час перевищення меж необхідної оборони або під час перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; службові злочини та злочини проти працівників правоохоронних органів (у тому числі і тих, які займаються охоронною діяльністю як напрямом правоохоронної діяльності) тощо.

¹ Уголовный кодекс Республики Польша. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. С. 117–118.

² Там само. С. 125.

Пункт 1 ст. 118 КК Латвійської республіки визнає вбивством за особливо обтяжуючих обставин убивство у зв'язку з виконанням потерпілим або його близькими своїх службових або професійних обов'язків або з участю в запобіганні або припиненні злочинного чи іншого протиправного діяння, або давання свідчень у суді чи на досудовому слідстві¹. Тобто, окремо вказуються особи, які або здійснюють або сприяють здійсненню правоохоронної діяльності. Стаття 122 цього кодексу визнає кваліфікованим складом вбивство під час перевищення меж, необхідних для затримання злочинця, у випадку, коли воно було вчинене державною посадовою особою. Такі особи несуть посилену відповідальність.

Стаття 129 КК Латвійської республіки окремо визначає відповідальність за нанесення умисного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження під час порушення умов затримання. Такі дії з боку державної посадової особи становлять кваліфікований склад цього злочину. Стаття 189 безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність суб'єктів охоронної діяльності за неналежне або недбале виконання своїх обов'язків особою, якій доручено охорону майна, що потягло за собою знищення або пошкодження майна у великих розмірах, за відсутності ознак учинення злочину державною посадовою особою або відповідального працівника підприємства (підприємницького об'єднання) чи організації².

Кримінальний кодекс Естонської республіки не містить спеціальних норм про кримінальну відповідальність суб'єктів охоронної діяльності за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків щодо охорони майна³. Усі інші склади злочинів, що досліджуються, в цьому кодексі є схожими на такі в нормах законодавства Латвійської республіки.

Інший підхід спостерігається в законодавстві про кримінальну відповідальність Республіки Болгарія. Законодавець цієї країни визнає кваліфікованим убивством вбивство посадової особи або військовослужбовця під час виконання ними своїх

¹ Уголовный кодекс Латвийской республики. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. С. 135.

² Там само. С. 194.

³ Уголовный кодекс Эстонской республики. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001.

службових обов'язків та вбивство посадовою особою, працівником поліції та представником громадськості під час виконання винними особами своїх обов'язків¹.

Стаття 123 (1) визнає необережним злочином учинення вбивства внаслідок незнання або неналежного виконання своєї професійної або іншої регламентованої правом діяльності, яка є джерелом підвищеної небезпеки. До такого виду діяльності віднесено і недержавну охоронну діяльність. Стаття 217 КК Республіки Болгарія безпосередньо встановлює відповідальність суб'єктів охоронної діяльності разом з особами, яким ввірено майно. Йдеться про умисне заподіяння шкоди майну. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є заподіяння шкоди майну у значних розмірах чи знищення такого майна². У статті 282 (1) передбачається також кримінальна відповідальність і за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків посадовими особами, якщо настала значна, велика або особливо велика шкода³.

Кримінальний кодекс Японії в статті 95 передбачає відповідальність за опір і примушування шляхом насильства осіб, які є публічними посадовими особами, до здійснення певних дій чи відмови від здійснення певних дій⁴. Норма має досить загальний характер, але може стосуватися випадків вчинення такого злочину стосовно державних суб'єктів охоронної діяльності. Okремо карається вчинення вбивства або нанесення тілесних ушкоджень посадовою особою під час виконання нею своїх службових обов'язків (ст. 196).

Цікавою є норма статті 253 КК Японії. Вона встановлює відповідальність за привласнення чужого майна, яким особа володіє у зв'язку зі своєю професійною діяльністю. Маються на увазі й особи, які професійно здійснюють охорону ввіреного їм майна.

Особливістю КК Японії є те, що він разом із загальними нормами містять спеціальні закони. Так, Закон про запобігання крадіжці та покарання за неї від 1930 р. № 9 містить спеціальні правила правомірної оборони. Стаття 1 цього закону визначає,

¹ Уголовный кодекс Республики Болгария. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001С. 98.

² Там само. С. 158–159.

³ Там само. С. 200.

⁴ Уголовный кодекс Японии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. С. 71.

що особа з метою усунення справжньої небезпеки для життя та здоров'я свого чи інших осіб може заподіяти смерть або тілесне ушкодження в таких випадках: під час запобігання крадіжці чи повернення викраденого майна; для видворення особи, яка вторглася в житло або інше приміщення, що охороняється, або для недопущення такого вторгнення. Ураховується також психологічний стан особи (ми вважаємо, що маються на увазі необхідна оборона в стані сильного душевного хвилювання й інші психологічні стани: потрясіння, страх тощо)¹. Цікавим є те, що з кримінального законодавства Японії виключені норми, які передбачали відповідальність за злочини проти імператора та членів його сім'ї як особливо охоронюваних осіб.

Вивчення кримінального законодавства вказаних країн дозволяє нам зробити такі висновки: більшість із них окремо передбачає відповідальність за посягання на життя державних і громадських діячів; окремі кримінальні кодекси визнають злочином невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків щодо охорони майна; поряд зі злочинами, що вчиняються під час перевищення меж необхідної оборони загальними суб'єктами, передбачаються і схожі злочини, які вчиняються посадовими чи службовими особами, тобто спеціальними суб'єктами; окремі країни відмовилися від спеціальних норм, які встановлювали кримінальну відповідальність за посягання на життя керівників країн, державних чи громадських діячів².

¹ Там само. С. 216–217.

² Сийплові М. В. Зарубіжний досвід кримінально-правового захисту охоронної діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 233–239.

Розділ 2

Кримінально-правовий захист державної охоронної діяльності

2.1. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань на державну охоронну діяльність

Кримінальна протиправність злочину як його обов'язкова ознака є досить тісно пов'язаною з процесами криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь. «Під криміналізацією слід розуміти законодавче визнання певних діянь злочинними та караними, тобто встановлення за їх учинення кримінальної відповідальності. Під декриміналізацією розуміється виключення їх із кримінально караних, тобто відміна за їх учинення кримінальної відповідальності»¹.

Засновником вчення про криміналізацію заведено вважати Ч. Беккарія, який висунув і сформулював у своїй книзі «Про злочини та покарання» у досить, щоправда, абстрактній формі низку принципових положень щодо

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. М. : Бек, 1996. С. 124.

обґрунтування кримінально-правової заборони, таких як принципи суспільної небезпечності діяння, що підлягає криміналізації, й економії репресій¹. Однак уперше більш-менш повно умови для позитивного вирішення питання про встановлення караності того або іншого «шкідливого діяння» були сформульовані К. Кенні в роботі «Основи кримінального права». До них належать такі: 1) шкода від діяння, яке підлягає криміналізації, повинна бути більш значною, ніж пряма та непряма шкода, яку неминуче спричиняє кримінальне покарання; 2) діяння, яке підлягає криміналізації, повинне піддаватися визначенню з точністю, необхідною для права; 3) це діяння має бути таким, яке можна з вірогідністю довести; 4) доведення таких діянь слід досягати без шкоди для недоторканності приватного життя та відносин довіри між близькими людьми; 5) діяння повинне значною мірою обурювати звичні почуття суспільства, суспільну думку; 6) достатній захист суспільства від цього виду діянь не може бути забезпечений більш м'якими – адміністративними або цивільно-правовими заходами².

Проблема криміналізації та декриміналізації починається з того, що у науці кримінального права відсутні єдині підходи навіть до термінів, які визначають їх фактори. Як справедливо зазначає М. І. Загородников, одні автори йменують їх підставами, інші – принципами, треті – умовами, четверті – завданнями, п'яті – критеріями³. Його підтримує О. І. Коробеев, який наголошує, що така поліфонія у теорії є не виправданою й призводить до нескінченних дискусій і, як наслідок, нічого не дає законодавцю⁴. Немає єдності позиції і щодо кількості факторів криміналізації та їх сполучень. П. А. Фефелов виділяв два основних критерії: критерій підвищеної суспільної небезпечності та критерій необхідних

¹ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях : монография. М. : Инфра-М, 2004. С. 95.

² Кенни К. Основы уголовного права : монография. М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1949. С. 57.

³ Загородников Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел : монография. М. : Москов. высш. школа милиции МВД СССР, 1979. С. 65.

⁴ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : монография. Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1987. С. 66.

умов для реалізації принципу неминучості кримінального покарання¹.

Важливим питанням для здійснення процесу криміналізації є наявність передумов для встановлення кримінальної відповідальності за певні суспільно небезпечні діяння. І. М. Гальперін пропонує таку сукупність передумов для ухвалення рішення про запровадження кримінальної відповідальності: 1) вивчення поширеності конкретних дій та оцінка типовості їх як форми прояву антигромадської поведінки; 2) установлення динаміки вчинення зазначених діянь з урахуванням причин та умов, що їх породжують; 3) визначення заподіюваного такими діяннями матеріального та морального збитку; 4) визначення ступеня ефективності заходів, що застосовувалися, боротьби із зазначеними діяннями як за допомогою права, так і за допомогою інших форм; 5) установлення найбільш типових ознак діянь; 6) оцінювання можливості правового визначення ознак того чи іншого діяння як елементів складу злочину; 7) установлення особистих ознак, що викривають суб'єктів діянь; 8) виявлення суспільної думки різних соціальних груп; 9) визначення можливості системи кримінальної юстиції в боротьбі з певними діяннями². Учений дає достатньо повний перелік таких передумов. Але ми погоджуємося з Г. А. Злобіним, який зазначив, що ці передумови мають не стільки змістовно-теоретичний, скільки процедурно-методологічний характер³.

Поняття «підстави криміналізації» визначає різноманітні соціальні процеси, що відбуваються в житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони певних цінностей. До таких обставин можуть бути віднесені, наприклад, суттєва та раптова зміна соціальних, економічних або політичних обставин у результаті надзвичайних подій або такий розвиток суспільства, що визначає особливу небезпечність деяких дій.

¹ Феллов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. *Советское государство и право*. 1970. № 11. С. 101.

² Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство. *Основные направления борьбы с преступностью*. М. : Юрид. лит., 1975. С. 58.

³ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М. : Наука, 1982. С. 198.

Однак законодавча діяльність у нашій країні свідчить про те, що ухваленню законів про кримінальну відповідальність не завжди передують належний і глибокий аналіз передумов криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь. Нерідко висновок про доцільність зміни кримінального закону ґрунтується на сприйнятті окремих подій, що мають випадковий характер. У зв'язку з цим розрізняються поняття «підстави криміналізації», що виражають суспільну необхідність використання регулятивних і запобіжних заходів кримінального права до певної групи відносин, і «криміналізаційний привід», що визначає одиничну (а отже, деякою мірою й випадкову) подію, яка зрушує процес криміналізації.

Подальші дослідження проблем криміналізації дозволили значно розширити коло факторів, які обумовлюють обсяг, характер і самі способи криміналізації. До них належать такі: 1) високий ступінь суспільної небезпечності діянь; 2) нерегульованість відповідальності за ці діяння в кримінальному законі; 3) можливість впливу на них кримінально-правовими засобами; 4) наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правового впливу; 5) необхідність кримінально-правових гарантій охорони деяких конституційних прав і установок; 6) міжнародно-правові зобов'язання; 7) об'єктивні закономірності життя й суспільства; 8) загальні закони управління; 9) рівень розвитку науки й техніки; 10) рівень суспільної правосвідомості; 11) рівень суспільної психології; 12) історично сформовані традиції розуміння злочинного та незлочинного; 13) визначеність і єдність термінології; 14) співвідношення санкції та економія репресії; 15) поведінка потерпілого¹.

¹ Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости. *Правоведение*. 1975. № 4. С. 68–71; Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности. Основные направления борьбы с преступностью. М. : Юрид. лит., 1975. С. 82; Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права : монография Томск : Изд-во Томского ун-та, 1981. С. 67–72, 96, 171, 186; Коган В. М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия : монография. М. : Наука, 1983. С. 91–93; Орехов В. В. Социология в науке уголовного права : учеб. пособ. Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. С. 12–13; Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации : монография. Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. С. 80.

Найбільш розгорнуту класифікацію принципів криміналізації запропонував Г. А. Злобін. Він поділяє їх на: 1) ті, що виявляють об'єктивну необхідність і політичну доцільність установа кримінальної відповідальності (соціальні й соціально-психологічні принципи криміналізації: суспільна небезпека, відносна поширеність діяння, співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність криміналізації); 2) ті, що обумовлюються вимогою внутрішньої логічної несуперечності норм права (системно-правові принципи). Останні підрозділяються, у свою чергу, на такі: 1) загальноправові системні принципи криміналізації, пов'язані з вимогою несуперечності системи норм кримінального та інших галузей права (принципи конституційної адекватності, міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації й процесуальної здійсненності переслідування); 2) кримінально-правові, обумовлені внутрішніми закономірностями системи чинного кримінального законодавства (принципи відсутності прогалин закону та ненадмірності заборони, визначеності та єдності термінології, повноти складу й економії репресії)¹.

Цікавою є класифікація факторів криміналізації, запропонована О. І. Коробеевим. Він усі фактори, що служать підставами встановлення кримінально-правової заборони, зводить у три відносно самостійні групи: 1) група юридико-кримінологічних підстав, до якої належать ступінь суспільної небезпечності діянь, їх відносні поширеність і типовість, динаміка діянь з урахуванням причин, що їх породжують, та умов, можливість впливу на них кримінально-правовими засобами за відсутності можливості боротьби іншими заходами, а також можливості системи кримінальної юстиції; 2) соціально-економічні підстави: заподіюваний діяннями збиток, відсутність негативних наслідків кримінально-правової заборони та наявність матеріальних ресурсів для його реалізації; 3) соціально-психологічні підстави: рівень суспільної правосвідомості та психології й історичні традиції.

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М. : Наука, 1982. С. 210–240.

Класифікаційним критерієм тут виступають зміст факторів, їхня внутрішня природа та співвіднесення їх із різними сферами життя суспільства.

До підстав кримінально-правової заборони належать такі: суспільна небезпечність – неможливо встановити універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатню для криміналізації ступінь суспільної небезпечності. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільною небезпечністю охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіяваної потерпілому, що впливає на пеналізацію і не є самостійною підставою криміналізації; типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їх суспільної небезпечності; динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин та умов, що їх породжують, і необхідність впливу кримінально-правовими заходами; при цьому необхідно враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки. Криміналізація діяння є доречною тоді, коли немає й не може бути норми, що досить ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права; врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки і як їх складова – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Група соціально-психологічних підстав криміналізації, до яких належать рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції, посідає особливе місце в механізмі кримінальної законотворчості у зв'язку з тим, що вони прямо вказують законодавцям на обмеження, пов'язані з використанням криміналізації під час здійснення кримінальної політики (якість криміналізації). Оголошення діяння кримінально караним має схвалюватися суспільством. У кожному конкретному випадку перед введенням або зняттям кримінально-правової заборони необхідно ретельно вивчати правові уявлення у суспільстві щодо діяння, яке підлягає криміналізації. Однак оцінка суспільної думки не повинна

обмежуватися тільки правовими ідеями. Є необхідним вивчення історичних, моральних та інших уявлень, суттєвих для кожного конкретного випадку¹.

Не дивлячись на різноманітність підходів до факторів криміналізації всі без винятку дослідники головним її критерієм визнають суспільну небезпечність діяння. На цьому наголошують і сучасні дослідники цієї проблеми². М. І. Хавронюк навіть називає її єдиною підставою криміналізації діянь (окрім підстав, він виділяє також умови криміналізації)³. Ми підтримуємо таку позицію.

Таким чином, підставою криміналізації діянь, які посягають на державну охоронну діяльність, слід визнавати суспільну небезпечність таких діянь, ступінь якої вимагає організації кримінально-правової боротьби зі злочинами. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Це об'єктивна властивість злочину, реальне порушення відносин, що склалися у суспільстві⁴. У науці кримінального права наголошується, що суспільна небезпечність за своєю природою являє собою об'єктивну властивість злочину, тобто не

¹ Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учеб. пособ. Хабаровск : Изд-во Хабаровск. высш. школы МВД СССР, 1986. С. 64–71.

² Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія. Київ : Атіка, 2005. С. 27; Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. С. 49–53; Кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною : монографія / В. М. Куц, С. В. Гзімчук, В. О. Єгорова. Харків : Юрайт, 2012. С. 41; Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2012. С. 714–729; Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 33.

³ Уголовное право Украины. Общая часть : учебник / отв. ред. Я. Ю. Кондратьев; под ред. В. А. Клименка, Н. И. Мельника. Київ : Атіка, 2002. С. 55.

⁴ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2003. С. 67.

залежить від її законодавчої оцінки¹, але ознакою злочину вона стає лише після визнання її кримінальним законом. «Суспільна небезпечність як ознака злочину – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка визначається сукупністю всіх обов'язкових елементів складу злочину².

На підставі цього можна зробити висновок про те, що *визначення суспільної небезпечності того чи іншого діяння має індивідуальний характер. Її аналіз необхідно проводити стосовно кожного окремого складу злочину. Це стосується і злочинів проти державної охоронної діяльності.* Автор підтримує точку зору Н. О. Гуторової, яка вважає, що у межах дослідження загальних проблем криміналізації необхідно виявити основні чинники, які найбільш суттєво впливають на суспільну небезпечність посягань³. У свою чергу, М. І. Коржанський наголошує, що значною мірою суспільна небезпечність визнається важливістю, цінністю суспільних відносин, які виступають об'єктом посягання⁴.

Розкриття змісту суспільної небезпечності являє собою аналіз її якісної та кількісної характеристик. Кількісна характеристика – це ступінь суспільної небезпечності, а якісна – характер суспільної небезпечності. Критерієм визначення характеру суспільної небезпечності злочину є передусім важливість, значимість об'єкта, на який посягає злочинне діяння; характер суспільної небезпечності, в свою чергу, залежить від характеру та розміру завданої шкоди⁵. Отже, характер суспільної небезпечності злочину визначається сферою суспільного життя та порядком відносин, на який посягає злочин.

«Ступінь суспільної небезпечності визначається тяжкістю завданих наслідків, або, інакше кажучи, розміром

¹ Ляпунов Ю. И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права : монография. М. : Изд-во ВШМ МВД СССР, 1989. С. 25.

² Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления : монография. М. : Госюриздат, 1960. С. 48; Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления : монография. М. : Госюриздат, 1957. С. 78.

³ Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. С. 50.

⁴ Коржанський Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны : монография. М. : Изд-во Академии МВД СССР, 1980. С. 180.

⁵ Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. Київ : Атіка ; Академія ; Ельга-Н, 2001. С. 27.

заподіяної шкоди»¹. Криміналісти наголошують, що ступінь суспільної небезпечності залежить від форми вини, мотиву та мети вчинення діяння, місця й обстановки його вчинення й інших суб'єктивних та об'єктивних ознак злочину, зокрема способу й інтенсивності суспільно небезпечного посягання². Юридичним виразом ступеню суспільної небезпечності є санкція кримінально-правової норми. «Вона і відрізняє злочини за ступенем суспільної небезпечності»³.

Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти державної охоронної діяльності обумовлюється і історичним розвитком нашого суспільства та відповідного законодавства. М. С. Таганцев відзначав, що стійкість правових норм перевіряється переважно умовами їх історичного розвитку. Право створюється народним життям, живе та видозмінюється разом із ним. Тому зрозуміло, що міцними можуть виявитися лише ті положення закону, в яких виразилися народні погляди, що склалися історично: закон, що не має коріння в історичних умовах народного життя, завжди загрожує стати ефемерним, виявитись мертвою літерою⁴.

Раніше в роботі ми вже аналізували історичний розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за діяння проти державної охоронної діяльності, її об'єкти та суб'єкти, і було встановлено, що в усі часи існували відповідні норми, що свідчить про значне історичне підґрунтя встановлення кримінальної відповідальності за такі злочини.

Говорячи про проблеми соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за посягання на державну охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єкти, слід зазначити, що остання є одним із напрямків правоохоронної діяльності,

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. С. 47–48.

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 груд. 2001 р. / за ред. С. С. Яценка. Київ : А.С.К., 2002. С. 20; Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации. Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний: сб. науч. трудов. Омск : Изд-во Омской высш. школы милиции, 1980. С. 14.

³ Российское уголовное право. Общая часть : учеб. / В. Б. Боровиков, Н. П. Журавлев и др. М., 2001. С. 38.

⁴ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая : лекции. М. : Наука, 1994. Т. 1. С. 67.

без якої є неможливою діяльність усього державного механізму. Саме тому в посяганнях на державних діячів, співробітників правоохоронних органів або інших осіб, які здійснюють охоронну функцію, осіб, залучених до кримінального судочинства, суддів та їх близьким, яким надано охорону, держава бачить посягання не лише на життя, здоров'я та власність окремої людини – члена суспільства, але і на порядок управління, фундаментальні засади існування будь-якої держави.

Окрім підстав криміналізації, слід дотримуватися і її принципів, які можуть бути кримінально-правовими системними, загальноправовими системними, соціальними та соціально-психологічними.

Під кримінально-правовими системними принципами криміналізації слід розуміти сукупність правил, які обумовлюються внутрішніми закономірностями системи кримінального законодавства.

Першим таким принципом є принцип повноти складу, під яким розуміються конкретність і визначеність кримінально-правової норми. Для криміналізації того чи іншого суспільно небезпечного діяння необхідно повно описати в законі ті ознаки, які безпосередньо характеризують склад злочину та відрізняють його від інших злочинів. На думку В. М. Кудрявцева, склад злочину є інформаційною моделлю злочину певного виду, яку закріплено у кримінальному законі. «Ця модель створюється в результаті узагальнення ознак усіх злочинів цього виду. У результаті отримуємо... чіткий опис їх основних якостей»¹. На нашу думку, елементи складів таких злочинів наукою кримінального права сформульовано досить повно. У законі чітко визначено, хто потерпілі в таких злочинах: ними можуть бути державні діячі, суб'єкти правоохоронної (охоронної діяльності); судді та інші особи, яким надано державну охорону; особи, залучені до кримінального судочинства та їх близькі особи. Визначено також важливі ознаки суб'єктивної сторони. У цих злочинах поряд із виною обов'язковими ознаками виступають мотив і мета вчинення злочинів. Разом із тим вважаємо, що слід внести і деякі доповнення та пропозиції з удосконалення відповідних кримінально-правових норм із метою усунення суттєвих складностей під час їх кваліфікації.

¹ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. М. : Юрид. лит., 1972. С. 73.

Досить близьким до принципу повноти складу є принцип визначеності та єдності термінології. «Криміналізація в законі будь-якого суспільно небезпечного діяння повинна здійснюватись у визначених з точки зору мови термінах, які є єдиними для чинного кримінального законодавства»¹. На нашу думку, під час описування елементів складу злочинів, що досліджуються в цій роботі, не застосовуються нові поняття, які не використовуються у кримінальному праві взагалі. Ці терміни досить давно вже вживаються у кримінальному праві, і немає потреби додатково їх розшифровувати.

Принцип визначеності та єдності термінології є тісно пов'язаним із досить великою проблемою – проблемою співвідношення формального й оціночного у кримінальному праві. М. І. Ковальов справедливо вказує на те, що «надмірно оціночна норма... породжує труднощі на практиці, бо вона окреслює лише контури злочинного діяння, залишаючи за суддею встановлення його справжнього змісту»². Але разом із тим слід погодитись із В. В. Питецьким, який вважає, що застосування оціночних понять з їх конкретною формою дозволяє надати закону необхідні якості (повноту, гнучкість та динамізм)³. З його думкою не погоджується О. Д. Антонов, який стверджує, що застосування оціночних норм у правозастосовному процесі вносить значну невизначеність, у результаті чого порушуються основні принципи кримінального права – принцип законності та рівності громадян перед законом⁴. На наш погляд, криміналізація діянь проти державної охоронної діяльності не призводить до істотного збільшення оціночних понять у законі про кримінальну відповідальність. У відповідних нормах достатньо повно й однозначно визначаються необхідні кримінально-правові терміни.

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. Кудрявцева В. Н., Яковлева А. М., Злобина Г. А. М. : Наука, 1982. С. 238.

² Ковалёв М. И. Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе. *Советское государство и право*. 1973. № 11. С. 170.

³ Питецкий В. В. Применение оценочных признаков уголовного закона : монография Красноярск : Изд-во Красноярск. гос. ун-та, 1995. С. 4.

⁴ Антонов Д. А. Принципы криминализации общественно опасных деяний в уголовно-правовой науке. *Вестник Московского Университета*. Серия 11: Право. 2000. № 4. С. 83.

Наступний принцип – це принцип відсутності прогалин у законі й ненадмірності кримінально-правової заборони. Цей принцип криміналізації є тісно пов'язаним із принципами визначеності та єдності термінології й повноти складу. Застосування цього принципу передбачає досить серйозне теоретичне обґрунтування. Наслідками недотримання цього принципу криміналізації є істотні зміни у кримінальному законі: можуть виникнути або зникнути основний склад злочину, з'явитися або зникнути кваліфіковані чи привілейовані склади тощо. На нашу думку, негативних змін від введення цих норм у кримінальний закон немає й бути не може. Вони є спеціальними відносно загальних норм, які передбачають відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність особи. Вони застосовуються за правилами конкуренції загальної та спеціальної норми. У цих випадках застосовується спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за посягання на об'єкти чи суб'єкти державної охоронної діяльності та встановлений порядок її здійснення.

Таким чином, можна зробити висновок, що криміналізація таких суспільно небезпечних діянь у цілому відповідає всім кримінально-правовим системним принципам криміналізації.

Розглянемо тепер відповідність криміналізації цих суспільно небезпечних діянь загальноправовим системним принципам.

Головна вимога до будь-якої кримінально-правової норми – це її відповідність загальним принципам, які лежать у підґрунті всієї системи права. Нормативно-правовим актом, який утілює всі ці принципи, є Конституція України. Саме вона у відповідності до статті 8 має найвищу юридичну силу. Усі інші закони та нормативно-правові акти повинні ухвалюватись на підставі Конституції України та мають відповідати її положенням. Тому одним із системно-правових принципів криміналізації є принцип конституційної адекватності. Норми, які містяться у Конституції України, можна поділити на такі групи: норми, в яких закріплюються засади конституційного ладу, народовладдя та рівність усіх форм власності; норми, в яких регламентується діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування по забезпеченню прав і свобод громадянина; норми, що

закріплюють правові, організаційні, матеріальні та фінансові основи органів державної влади та місцевого самоврядування; норми, в яких закріплено правові гарантії здійснення влади та виконання громадського обов'язку.

Поряд із Конституцією України систему нормативно-правових актів, що регламентують виконання особами свого службового чи громадського обов'язку в Україні, діють закони України, відповідні укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та рішення органів місцевого самоврядування. Положення щодо необхідності захисту державної охоронної діяльності закріплено у відповідних сучасних нормативно-правових актах. Серед таких актів особливе місце посідають закони України «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб», «Про здійснення державної охорони керівників міжнародних організацій», «Про судоустрій і статус суддів» та інші. Зазначене дає підстави дійти висновку, що кримінально-правовий захист охоронної діяльності відповідає принципу конституційної адекватності.

Криміналізація цих суспільно небезпечних діянь відповідає і принципу системної несуперечливості криміналізації. У Кримінальному кодексі України немає норм, які суперечать нормам про кримінально-правовий захист охоронної діяльності. Як ми вже наголошували раніше, ці норми у більшості випадків є спеціальними щодо інших, які передбачають відповідальність за злочини проти життя, здоров'я та власності особи.

Що стосується принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації, то Україна є повноправним членом міжнародної спільноти й повинна приводити своє кримінальне законодавство у відповідність до узятих на себе міжнародних обов'язків по боротьбі зі злочинністю. Криміналізація посягань на державну охоронну діяльність обумовлюється міжнародно-правовим досвідом необхідності та допустимості такої криміналізації. Аналіз зарубіжного законодавства свідчить про те, що такі суспільно

небезпечні посягання визнаються злочинами й тягнуть за собою кримінальну відповідальність у більшості країн європейської спільноти та країн колишнього СРСР. Така відповідальність установлюється або в кримінальних кодексах, або окремими законами. Вивчення кримінального законодавства країн Європи (зокрема, Польщі, Швеції, Німеччини, Голландії й Іспанії) та країн колишнього СРСР (Росії, Білорусії, Естонії, Латвії, Таджикистану, Узбекистану) свідчить про те, що в усіх цих країнах суспільно небезпечні діяння, які посягають на державну охоронну діяльність, є криміналізованими. Їх криміналізація повністю відповідає міжнародним обов'язкам нашої країни й нормам міжнародного права. І саме тому їх криміналізація повною мірою відповідає принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації злочинів. Особливу роль у належному кримінально-правовому захисті охоронної діяльності відіграють бажання України йти шляхом європейської інтеграції й необхідність у зв'язку з цим проведення реформи органів державної влади.

У результаті порівняння положень кримінального законодавства України, що передбачають відповідальність за посягання на державну охоронну діяльність, із відповідними положеннями кримінального законодавства інших країн Європи, можна констатувати, що у цілому спостерігається єдиний підхід до визначення кола кримінально караних посягань. У законодавстві про кримінальну відповідальність України закріплено такі види посягань, як посягання на життя державного діяча; посягання на життя представника іноземної держави; посягання на життя, опір представникові влади під час виконання ним своїх обов'язків, погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна щодо службової особи чи її близьких, невиконання законних вимог представників влади, створення штучних перешкод у їх роботі; посягання на життя судді чи осіб, залучених до кримінального судочинства, тощо. Вони також присутні у кримінальному законодавстві майже всіх європейських країн. Це свідчить про узгодженість у цьому питанні українського кримінального законодавства з європейським. Окрім того, варто зауважити, що згідно зі статтею 3 КК України положення закону про кримінальну

відповідальність ґрунтується на Конституції України та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права. Тобто, закон про кримінальну відповідальність повинен відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Отже, умовою для криміналізації посягань на державну охоронну діяльність слугує також необхідність виконання зобов'язань із ратифікованих міжнародних договорів¹.

Наступним принципом, який належить до системно-правових, є принцип процесуальної здійсненності кримінального переслідування. Він містить у собі дві складові: 1) процесуальна здійсненність переслідування; 2) наявність матеріальних ресурсів для його здійснення. Автор підтримує точку зору І. М. Гальперіна, який визнає встановлення можливостей системи кримінальної юстиції у боротьбі з певними діяннями єдиним принципом криміналізації без розділення на наявність матеріальних ресурсів і процесуальну здійсненність кримінального переслідування². Кримінальне переслідування є можливим лише за наявності необхідних ресурсів для кримінально-правової заборони і коли елементи складу злочину можна встановити та довести в звичайному порядку. «За жодних обставин не повинно криміналізуватися діяння, яке потребує доведення всіх істотних моментів суб'єктивної сторони складу злочину, що становить найбільші труднощі та супроводжується найбільш частими помилками»³. У більшості випадків учинення злочинів проти державної охоронної діяльності не викликає складнощів щодо встановлення та доведення ознак складу відповідних злочинів. Це стосується і ознак суб'єктивної сторони. У таких злочинах присутні умисна вина, спеціальний мотив і

¹ Сийплові М.В. Кримінально-правовий захист державної і недержавної охоронної діяльності (міжнародно-правовий аспект). Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 12–13 серпня 2016 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 101–104.

² Гальперин І.М. Уголовная политика и уголовное законодательство. *Основные направления борьбы с преступностью. Сб. статей* / под ред. Гальперина И. М., Курляндского В. И. М. : Юрид. лит., 1975. С. 58.

³ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. Кудрявцева В. Н., Яковлева А. М., Злобина Г. А. М. : Наука, 1982. С. 233.

мета, якими в більшості випадків виступає бажання помститися за відповідну діяльність або перешкоджати її здійсненню. Це стосується і випадків, коли шкода заподіюється життю та здоров'ю близьких осіб суб'єктів державної охоронної діяльності. Таким чином, криміналізація вказаних злочинів проти державної охоронної діяльності відповідає принципу процесуальної здійсненності кримінального переслідування.

Окрім формально-юридичної можливості доведення, реакція держави повинна також відповідати моральним нормам, серед іншого і під час встановлення факту вчинення злочину. К. Кенні вважав, що не рекомендується криміналізувати діяння, довести вчинення якого можна лише: а) провокуючи продовження злочинних дій; б) заподіюючи шкоду недоторканості приватного життя та відносинам довіри між близькими людьми¹. Таких проблем, на наш погляд, під час доведення ознак складу злочинів проти державної охоронної діяльності не виникає.

Але, крім відповідності загальноправовим системним і кримінально-правовим системним принципам, криміналізація повинна відповідати групі соціальних і соціально-психологічних принципів. Соціальні та соціально-психологічні принципи можна поділити на три основні підгрупи: юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні.

Принципом, який належить до юридико-кримінологічних принципів, є принцип відносної поширеності діяння. Він означає, що діяння, яке криміналізується, повинно бути достатньо поширеним, тобто бути проявом певних тенденцій. «Динаміка антисуспільної поведінки (злочинності), тобто зміна його (її) стану та структури... виявляють стійку тенденцію до збільшення кількості тих чи інших суспільно небезпечних діянь»². Але, з іншого боку, це діяння не повинно бути широко розповсюдженим. «Будь-яка спроба криміналізувати дуже поширені форми поведінки була б, безперечно, дисфункціональною, оскільки результат вийшов би за межі практичних можливостей кримінальної юстиції, і

¹ Кенні К. Основы уголовного права : монография. М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1949. С. 27–29.

² Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права : монография. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1981. С. 81.

тим самим була б зведена у норму безкарність діянь, які оголошено злочинними»¹. Суспільно небезпечні діяння, які досліджуються, мають відносну поширеність. Кількісні показники можуть коливатися залежно від багатьох факторів і передусім від виду посягання. Необхідність існування кримінально-правового захисту державної охоронної діяльності обумовлює також сучасна криміногенна ситуація в Україні (або ступінь розповсюдженості таких злочинів). Якщо проаналізувати показники злочинності, можна встановити, що ця група злочинів посідає дуже низьке місце у загальній структурі злочинності й має доволі незначну питому вагу. І хоча спостерігається досить невисока кількість реєстрації досліджуваних злочинів, ступінь їх суспільної небезпечності є дуже значним, у зв'язку з тим, що, як правило, в таких діях бере участь значна кількість людей, такі дії пов'язано із додатковим порушенням відносин у сфері власності, посяганням на життя та здоров'я, порушенням громадського порядку тощо.

Наведемо лише один приклад: за словами голови Національної поліції за роки незалежності під час виконання службових обов'язків загинуло 1177 правоохоронців². За даними Генеральної прокуратури України, у 2017 р. лише за статтею 345 КК «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» було порушено 541 кримінальне провадження; за ст. 348 КК «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» – 18, за ст. 347 КК «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» – 5, а за ст. 349 КК «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника» – 2. І це – лише злочини проти правоохоронців.

¹ Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. Кудрявцева В. Н., Яковлева А. М., Злобина Г. А. М. : Наука. 1982. С. 217–218.

² Під час виконання службових обов'язків за час незалежності загинули 1177 правоохоронців. *Цензор.net*. URL: <http://ua.censor.net.ua/n452612> (дата звернення: 25.04.2018).

До юридико-кримінологічних принципів криміналізації належить і принцип неминучості впливу на суспільні відносини кримінально-правовими заходами. «Криміналізація діяння є доречною тоді й лише тоді, коли немає і не може бути норми, яка достатньо ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права»¹. Інакше цей принцип має назву «принцип економії кримінальної репресії». Дійсно, криміналізація цих суспільно небезпечних діянь може призводити до негативних наслідків, зокрема негативного формування особистості засуджених, деформації міжособистісних відносин, руйнувати корисні суспільні зв'язки тощо. Але більшість із цих злочинів є тяжкими або особливо тяжкими, які спричиняють особливо небезпечну шкоду життю, здоров'ю чи власності суб'єктів та об'єктів державної охорони та їх близьким особам. Окрім того, такі злочини посягають на авторитет державної влади, фундаментальні засади існування суспільства. Тому встановлення за вчинення таких злочинів кримінальної відповідальності, у більшості випадків достатньо суворої, не порушує такого принципу криміналізації, як принцип економії кримінальної репресії.

Перейдемо тепер до розгляду соціально-економічних принципів криміналізації. Досить близько до принципу економії репресії стоїть такий соціально-економічний принцип, як принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації. «Установлення кримінальної караності діяння є допустимо тоді й лише тоді, коли ... позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотно переважають негативні наслідки криміналізації»². До критеріїв такої криміналізації О. І. Коробеев відносить наявність шкоди. На його думку, криміналізації підлягають лише ті діяння, які заподіюють достатньо серйозну матеріальну та моральну шкоду суспільству³. Ми погоджуємося з О. І. Рарогом та його колегами, які зазначають, що принцип домірності позитивних

¹ Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация : моногр. / кол. авт.; под ред. Кудрявцева В. Н., Яковлева А. М., Злобина Г. А. М. : Наука, 1982. С. 220.

² Там само.

³ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика : монография. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. С. 81.

і негативних наслідків криміналізації означає, що позитивні результати застосування норм кримінального права переважають ті негативні соціальні наслідки, які неминуче настають від криміналізації тих чи інших діянь¹. Криміналізація тягне за собою певні негативні наслідки, як-то погіршення становища членів сім'ї такої особи тощо, і тому кримінальна відповідальність повинна застосовуватись як крайній засіб, коли інші заходи впливу є неефективними або неадекватними – коли діянню притаманний такий ступінь суспільної небезпечності, який зумовлює необхідність кримінально-правової заборони на його вчинення. «Недотримання останнього може призвести до необґрунтованої криміналізації, коли злочином визнається діяння, якому не притаманні достатні для криміналізації характер і ступінь шкідливості, зокрема використання як доводу неефективності існуючих правових засобів розв'язання відповідної проблеми»². Здійснюючи криміналізацію посягань на державну охоронну діяльність, законодавець передбачає певні негативні наслідки застосування цих кримінально-правових норм – майнові обмеження для винного та його сім'ї, різні обмеження особистої свободи. Але разом із тим, незважаючи на негативні наслідки від криміналізації, слід визнати, що посягання на державну охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єкти завдають суттєвої шкоди цим об'єктам кримінально-правової охорони. І ця потреба є соціально обумовленою. Суспільна користь кримінально-правового захисту від таких злочинів, звичайно, переважає негативні наслідки криміналізації таких діянь.

До соціально-економічних принципів криміналізації належить і принцип урахування можливостей кримінальної юстиції. Він передбачає наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони та процесуальну можливість переслідування. Дійсно, в наявності повинні бути достатня кількість підготовлених працівників правоохоронних органів та суду для виявлення винних і притягання їх до кримінальної відповідальності, а також організація виконання

¹ Уголовное право. Особенная часть в вопросах и ответах : учеб. пособ. / А. И. Рарог, В. П. Степалин, О. Ф. Шишов; под ред. А. И. Рарога. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2003. С. 220.

² Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. *Підприємництво, господарство право*. 2004. № 5. С. 94.

покарання за ці злочини. У нашій країні існує розгалужена система правоохоронних органів, компетенція яких дозволяє розслідувати злочини проти державної охоронної діяльності, її суб'єктів та об'єктів. Залежно від правового статусу останніх розслідуванням цих злочинів займаються слідчі підрозділи прокуратури, Національної поліції чи Служби безпеки України.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що криміналізація злочинів проти державної охоронної діяльності в цілому відповідає й усім соціально-психологічним принципам криміналізації.

Соціально-психологічні критерії криміналізації передбачають урахування суспільної правосвідомості, суспільної психології й історичних традицій. На думку О. І. Коробеева, кримінально-правова заборона є виправданою лише тоді, коли суспільною психологією та правосвідомістю той чи інший різновид поведінки, що відхиляється, сприймається як такий, що потребує кримінально-правової караності¹. Або «діяння повинно значною мірою обурювати звичні почуття суспільства, суспільну думку»². Слід погодитись із М. М. Вермешем, який вважає, що правове регулювання суспільних відносин (у тому числі і шляхом криміналізації та декриміналізації окремих діянь) є результатом впливу різноманітних суспільних явищ, у яких, звісно, беруть участь фактори свідомості та ідеології³. На криміналізацію (декриміналізацію) впливають різноманітні фактори: існуючі у суспільстві соціальні та культурні умови, традиції тощо. Автор погоджується і з С. В. Полубинською, яка наголошує на тому, що головним критерієм криміналізації є те, що вона повинна отримати підтримку суспільства. Учена вважає, що криміналізація будь-якого діяння повинна бути «морально обґрунтованою», тобто отримати моральну підтримку більшості членів суспільства у зв'язку з негативною моральною оцінкою діяння, що криміналізується⁴. «Законодавець повинен прагнути

¹ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика : монография. Владивосток, Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. С. 84.

² Кенни К. Основы уголовного права : монография. М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1949. С. 27–29.

³ Вермеш М. М. Основные проблемы криминологии : монография. М. : Прогресс, 1978. С. 128.

⁴ Полубинская С. В. Учёт социально-психологических обстоятельств при объявлении деяний преступными. Уголовное право

до того, щоб суспільна думка розцінювала застосування кримінального права для регулювання того чи іншого виду поведінки у суспільстві як корисне. А це стається лише тоді, коли стає очевидно, що інші механізми соціального контролю не приносять необхідного результату»¹. У сучасних умовах існування суспільства населення підтримує позицію законодавця щодо встановлення посиленої відповідальності за злочини проти осіб, які здійснюють державну охоронну діяльність, або осіб, які виступають її об'єктами. Саме охоронна діяльність є тим фактором, який дозволяє запобігати небезпечним злочинам проти життя, здоров'я та власності громадян, і тому населення безперечно підтримує позицію законодавця щодо встановлення посиленої кримінальної відповідальності за злочини проти державної охоронної діяльності.

Із попереднього принципу впливає такий соціально-психологічний принцип, як принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. Згідно з ним криміналізація суспільно небезпечних діянь проти державної охоронної діяльності повинна відповідати основним тенденціям соціальної політики держави, а також рівню її характеру громадської свідомості та стану громадської думки. Саме кримінальна політика держави повинна бути відображенням громадської думки стосовно небезпечності посягань і відповідної реакції держави на це. Громадяни нашої країни повинні бути впевнені, що вони як суб'єкти чи об'єкти охоронної діяльності захищені належними чином і нормами законодавства про кримінальну відповідальність. Така кримінально-правова заборона цілком відповідає суспільній свідомості та стану громадської думки.

Таким чином, можна констатувати, що сучасний розвиток нашої держави обумовлює об'єктивну необхідність кримінально-правового захисту державної охоронної діяльності, її об'єктів та суб'єктів від протиправних посягань; така криміналізація повинна відповідати системно-правовим, соціальним і соціально-психологічним принципам

в боротьбі з преступністю: сб. статей / под ред. Яковлева А. М. М. : ИГПАН, 1981. С. 66.

¹ Социология преступности (современные буржуазные теории) : сб. статей. / кол. авт.; под ред. Никифорова Б. С. М. : Прогресс, 1966. С. 71.

криміналізації суспільно небезпечних діянь; лише комплексне застосування названих принципів під час криміналізації суспільно небезпечних діянь проти державної охоронної діяльності дозволить запобігти суперечливості у застосуванні кримінально-правових норм, тому що ці принципи між собою є дійсно взаємопов'язаними та взаємозалежними.

Далі дамо класифікацію злочинів проти державної охоронної діяльності¹. Розглядаючи питання класифікації злочинів проти державної охоронної діяльності, слід визначити, що ж саме розуміється під класифікацією злочинів. «Саме поняття класифікації злочинів лежить у підґрунті змісту окремих категорій злочинів, їх якостей, особливостей, взаємозв'язків, кримінально-правових наслідків. Однак саме це загальне поняття не може даватись без урахування особливостей класифікації взагалі як певного прийому дослідження, як методу пізнання об'єктів, що класифікуються, без установлення загальних закономірностей побудови будь-якої класифікації, її логічних підстав... Класифікація взагалі є певною систематизацією знань про об'єкти, які класифікуються, або систематизацією самих об'єктів (предметів, якостей). Однак систематизація – це лише зовнішній бік класифікації (тому класифікація і не може бути зведена лише до простої систематизації). За своїм змістом класифікація є етапом пізнання сутності об'єктів, що класифікуються, у встановленні їх об'єктивних ознак»².

Будь-яка класифікація повинна мати певне теоретичне та практичне значення. «Класифікація – це перший і досить важливий крок, який повинен зробити дослідник будь-якої широкої та різноманітної групи явищ, як прийом вивчення, класифікація має подвійне значення для наукового дослідження: із зовнішнього боку – це прийом, який вносить у вивчення систему та порядок; із внутрішнього боку – це прийом, який визначає повноту та правильність висновків

¹ Сийпюкі М. В. Система злочинів у сфері професійної охоронної діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. Спецвипуск. С. 62–70.

² Кривоченко Л. Н. *Классификация преступлений*: монография. Харьков: Юрид. ин-т, 1979. С. 5.

дослідження»¹. «Будь-яка класифікація – це не проста сукупність груп предметів, явищ, які досліджуються, це щось ціле, яке має низку спільних якостей, специфічні функції, підпорядковується єдиним закономірностям»².

Класифікації злочинів у кримінальному праві повинні відповідати таким правилам: в тій самій класифікації необхідно застосовувати ту ж саму підставу; обсяг членів класифікації повинен відповідати обсягу явища, яке підлягає класифікації; члени класифікації повинні взаємно виключати один одного; поділ на класи повинен бути безперервним; поділ має бути ясным і чітким³.

Класифікація злочинів проти державної охоронної діяльності повинна відповідати таким критеріям класифікації:

1) їх класифікація повинна ґрунтуватись на єдиному критерії класифікації; у кожному предметі можна виділити декілька істотних критеріїв класифікації, такими критеріями є вид об'єкта злочину, суб'єкт злочину, спосіб учинення злочину тощо;

2) до яких би категорій не належали ці злочини, вони повинні перебувати в межах загального поняття злочину, його якостей та наслідків; окрім цього, ці злочини взагалі повинні давати уявлення про загальне поняття злочину та його ознаки;

3) кожна категорія злочинів повинна мати свій певний обсяг, свою специфіку; значення кожної категорії злочинів повинно бути однозначним; має бути визначено коло кримінально-правових наслідків кожної категорії злочинів;

4) класифікація повинна мати певну послідовність категорій злочинів; ця послідовність повинна бути такою, щоб розкривала закономірності створення категорій злочинів;

5) класифікація повинна бути чіткою, мати зрозумілі підстави класифікації⁴.

¹ Познышев С. В. Вопросы учения о наказании : монография. М. : Типография Т. Неймана, 1904. С. 5.

² Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений : монография. Харьков : Юрид. ин-т, 1979. С. 7.

³ Жеребкин В. Е. Логика : учебник для ВУЗов. Харьков : Изд-во Харьков. ун-та, 1968. С. 43.

⁴ Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений : монография. Харьков : Юрид. ин-т, 1979. С. 14.

Саме цими правилами ми і будемо керуватись, розробляючи класифікацію злочинів проти державної охоронної діяльності.

Залежно від потерпілого (об'єкта охоронної діяльності) вони можуть поділятися на такі:

– злочини проти життя, здоров'я та власності державного діяча (ст. ст. 112, 346 КК України); до таких діячів законодавець відносить Президента України, Голову Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голову або члена Вищої ради правосуддя, Голову або члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голову чи суддів Конституційного Суду України або Верховного Суду України або вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора та Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України;

– злочини проти життя, здоров'я та власності громадського діяча (ст.ст. 112, 346 КК України) – таким виступає керівник політичної партії;

– злочини проти життя та здоров'я, волі та власності працівника правоохоронного органу (ст. ст. 345, 347, 348, 349 КК України);

– злочини проти життя, здоров'я та власності інших осіб, стосовно яких здійснюється охоронна діяльність (ст. ст. 350, 352, 443 КК України).

Посягання на встановлений порядок здійснення державної охоронної діяльності можуть бути вчинені «ззовні» та «зсередини», тобто вони можуть бути вчинені як суб'єктами охоронної діяльності, так і іншими особами. Перші належать до злочинів, які вчиняються спеціальними суб'єктами. До них можна віднести статтю 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем»), ст. 365 КК України («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»), ст. 367 КК України («Службова недбалість»), ст. 380 КК України («Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»), ст. 381 КК України («Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»), ст. 387 КК України («Розголошення

даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»). Інші злочини вчиняються не суб'єктами охоронної діяльності «ззовні». Їх суб'єктами є загальні суб'єкти.

За способом учинення злочини проти державної охоронної діяльності можуть бути:

– такими, що вчиняються за допомогою фізичних дій, наприклад, стаття 112 КК України («Посягання на життя державного чи громадського діяча»), ст. 347 КК України («Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу або інших осіб»);

– такими, що вчиняються за допомогою інформаційних дій, наприклад ст. 381 КК України («Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»), ст. 387 КК України («Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»);

– такими, що вчиняються за допомогою як фізичних, так і інформаційних дій, наприклад, ст. 345 КК України («Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу та інших осіб»), ст. 346 КК України («Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча»), ч. 2 ст. 365 КК («Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями»).

2.2. Об'єкт злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність

Останнім часом у науці кримінального права розгорнулася досить жвава дискусія стосовно того, що ж визнавати об'єктом злочину. Визначення об'єкта злочину має важливе теоретичне та практичне значення. Саме він розкриває шкідливу соціальну природу злочину, визначає його суспільно небезпечні наслідки. Саме об'єкт злочину дозволяє правильно кваліфікувати суспільно небезпечне діяння, а також відмежувати один злочин від іншого. Родовий об'єкт злочину є підставою побудови Особливої частини Кримінального кодексу

України. Об'єкт злочину лежить у підґрунті класифікації злочинів, яка, в свою чергу, впливає на кримінальне покарання.

Усе вищезазначене свідчить про значне теоретичне та практичне значення об'єкта злочину. *Не дивлячись на велику кількість наукових досліджень, нині ще не вироблено визначення поняття об'єкта злочину.* Традиційно під об'єктом злочину розуміється те, на що посягає особа, яка вчиняє злочинне діяння, й чому злочином заподіюється або може бути заподіяна шкода¹. Але немає єдності думок стосовно того, що ж визнавати об'єктом злочину. Це питання протягом багатьох десятиріч залишається дискусійним.

Усі підходи до визначення об'єкта злочинів М. В. Сенаторов об'єднав у вісім основних теорій: теорію кримінального закону як об'єкта злочину, теорію правового обов'язку як об'єкта злочину, теорію суб'єктивного права як об'єкта злочину, нормативну теорію як об'єкта злочину, теорію інтересу, який охороняється правом, як об'єкта злочину, теорію правового блага як об'єкта злочину, теорію суспільних відносин як об'єкта злочину й антропологічну теорію об'єкта злочину².

У середині XIX сторіччя російський криміналіст В. Д. Спасович заклав підґрунтя для розробки нормативістської теорії об'єкта злочину. Згідно з цим злочином вважається протизаконне посягання на право будь-кого настільки істотне, що держава, визнаючи це право однією з необхідних умов співжиття, за недостатністю інших засобів охорони охороняє його непорушність покаранням³. Значні уточнення в цю теорію вніс М. С. Таганцев. Він визначав злочин як діяння, що посягає на юридичну норму в її реальному бутті⁴. Якщо порівняти це визначення поняття об'єкта злочину з попереднім, то можна зробити висновок, що

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. М. : Бек, 1996. С. 147.

² Сенаторов М. В. Об'єкт злочину та його відображення в законі про кримінальну відповідальність Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. *Вип. 7*. Харків : Право, 2003. С. 134.

³ Спасович В. Д. Учебник уголовного права. Часть общая. СПб. : Издание книжного магазина А. Ф. Цинзерминга, 1863. С. 84.

⁴ Таганцев Н. С. Русское уголовное право в 2-х томах. Лекции. Часть Общая. Т. 1. М. : Инфра-М ; Норма, 1994. С. 40.

М. С. Таганцев бачив за нормою її реальний зміст – благо, яке охороняється кримінальним законом від злочинних посягань. Ця точка зору отримала розвиток у подальших дослідженнях.

А. А. Піонтковський запропонував визнавати об'єктом злочинного діяння суспільні відносини¹. Цей підхід отримав підтримку у багатьох учених-криміналістів і впродовж тривалого часу є домінуючим у науці кримінального права. Його підтримували такі видатні вчені-криміналісти, як Я. М. Брайнін, Б. С. Нікіфоров, Є. О. Фролов, В. К. Глістін та інші². Зараз цей підхід обстоюють В. Я. Тацій, В. В. Сташис та інші³. Під суспільними відносинами як об'єктом злочину вчені розуміють відносини, які об'єктивно існують у суспільстві й охороняються кримінальним законом, що виникають між людьми у процесі їх спільної діяльності або спілкування, тобто врегульовані правовими або моральними нормами економічні, соціально-політичні, ідеологічні та інші відносини⁴.

Упродовж останнього часу все більше звучить критики стосовно визнання об'єктом злочину об'єктивно існуючих у суспільстві суспільних відносин. Так, О. В. Наумов вважає, що підхід до визнання об'єктом злочину суспільних відносин є справедливим стосовно багатьох випадків учинення злочину, але не для всіх. На думку вченого, визнання об'єктом вбивства життя людини не як самої по собі, а як сукупності суспільних відносин, принижує не лише її абсолютну цінність як біологічної істоти, а й життя взагалі як біологічне явище. Учений вважає недопустимим перетворення людини із самостійної абсолютної цінності на носія суспільних відносин.

¹ Піонтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть Общая : учебник. М. : РАНИОН Ин-т сов. права, 1925. С. 129–130.

² Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и её основания в советском уголовном праве : монография. М. : Юрид. лит., 1963. С. 163–169; Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву : монография. М. : Госюриздат, 1960. С. 8–29; Фролов Е. А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Свердловск, 1971. С. 12; Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений : монография. Л. : Изд-о ЛГУ, 1979. С. 19–31.

³ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву : учеб. пособ. Харьков : Юрид. ин-т, 1982. С. 36.

⁴ Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. С. 62–63.

Тому, на його думку, теорія об'єкта злочину як суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, не може бути визнана універсальною, й тому доцільним є повернення до теорії об'єкта злочину як правового блага. О. В. Наумов пропонує визнавати об'єктом злочину ті блага й інтереси, на які посягає злочинне діяння і які охороняються кримінальним законом¹.

В українській науці кримінального права останнім часом з'явилося декілька підходів до визначення поняття об'єкта злочину. З критикою суспільних відносин як об'єкта злочинів виступив С. Б. Гавриш. Він вважає таку конструкцію об'єкта злочину надуманою та штучною. Така позиція, на його думку, обумовлюється, з одного боку, концепцією складу злочину, де об'єкт відіграє центральну роль, а з іншого, звісно, – марксистським підходом до пояснення дійсності, яка завжди є соціалізованою та являє собою «сукупність суспільних відносин»². На думку вченого, концепція «об'єкт – правове благо як певна цінність» узгоджується з чинним законодавством, тому що законом охороняються лише конкретні життєві блага. З урахуванням їх характеру, цінності та інших особливостей законодавець конструює ту чи іншу кримінально-правову норму. Благо, яке охороняється цією нормою, робить її індивідуальною та неповторною, такою, що відрізняє її від інших. Цінність блага лежить у підґрунті криміналізації посягання на нього. Вона ж дозволяє встановити реальну небезпечність поведінки винної особи, а також значною мірою визначає вид і розмір санкції. Учений також вважає, що таке формулювання концепції об'єкта злочинів вдало поєднує, з одного боку, вказівку на специфіку кримінального права (відповідальність настає лише за посягання на блага, які охороняються кримінальним законом), а з іншого – вказівку на реальне благо як цінність, що охороняється³.

С. В. Фесенко пропонує визнавати об'єктом злочину цінності. Під цінностями, на його думку, слід розуміти об'єкти

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. М. : Бек, 1996. 560 с. С. 147–151.

² Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства : монография. Харьков : Основа, 1994. 640 с. С.41–42.

³ Гавриш С.Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 18–22. С. 19.

матеріального світу, в тому числі й саму людину, які мають істотне позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства в цілому. Учений вважає, що об'єкт злочину містить у своїй структурі п'ять класів компонентів: потерпілі, їх інтереси та права, соціальні зв'язки, предмети (матеріалізовані блага), нематеріалізовані блага, які належать потерпілим. Ці структурні компоненти об'єкта злочину виконують і відповідні функції, а саме: 1) інформація про потерпілих та їх інтереси надає можливість визначити, проти кого або чого спрямовано діяння; 2) визначення прав, порушених злочинним діянням, або порушених чи дезорганізованих ним соціальних зв'язків, а також предметів, на які здійснювала вплив винна особа, дає інформацію щодо механізму спричинення шкоди об'єкту злочину; 3) указівка на блага, їх конкретний вид та зміст дозволяє відповісти на запитання, чому саме можливо могла бути спричинена або фактично спричинена шкода¹. Таку позицію підтримує і В. М. Куц, який у власному проекті Кримінального кодексу називає п'ять видів цінностей, які є об'єктами злочину і які повинні лежати у підґрунті класифікації злочинів за об'єктом. До них належать такі: 1) особа; 2) необхідні умови існування особи та суспільства; 3) суспільство; 4) держава; 5) міжна-родний правопорядок. «Поміж» особою та суспільством розміщено необхідні умови їх існування. Маються на увазі власність, економіка та екологія. Це свого роду «місток» між особою та суспільством, без якого ані перше, ні друге існувати не можуть².

Свою точку зору на об'єкт злочину має В. М. Трубников. Він вважає, що універсальним поняттям об'єкта злочину є права, свободи, обов'язки та законні інтереси людини та громадянина, на які здійснює замах особа, яка вчиняє злочин, і яким унаслідок вчинення злочинного діяння заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода. Такий підхід дозволяє повною мірою втілити в життя нові ідеї та принципи, на яких мають будуватися правова держава та громадянське суспільство – «служіння держави інтересам людини через першочергове забезпечення прав, свобод і законних інтересів»³.

¹ Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории. *Уголовное право*. 2003. № 3. С. 73.

² Куц В. М. Новий Кримінальний кодекс України: яким йому бути : монографія. Харків : Ксилон, 1999. С. 25.

³ Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний; за заг. ред. В. М. Трубникова. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 108.

Самостійний погляд на об'єкт злочину має Г. П. Новосьолов. На його думку, з позиції того взаємозв'язку (цілого та частини або системи, підсистеми та елемента системи), яка в дійсності мається на увазі прибічниками розподілу об'єктів злочину «за вертикаллю», про жодну класифікацію об'єктів злочину говорити не можна взагалі. Злочин завжди є явищем (а не поняттям) конкретним, і об'єкт не може бути «родовим» чи «загальним». Він завжди є конкретним, тобто безпосереднім. Учений вважає, що об'єктом будь-якого злочину, а не лише спрямованого проти особи, виступають люди, які в одних випадках виступають як окремі фізичні особи, в других – як певного роду сукупність осіб, які мають або не мають статус юридичної особи, в третіх – як соціум (суспільство). Жодної іншої шкоди, крім шкоди людям, злочин заподіяти не може. Під предметом злочину Г. П. Новосьолов розуміє різні матеріальні та нематеріальні блага (цінності), які можуть задовольнити потреби людей, злочинний вплив на які (або незаконне поводження з якими) спричиняють або створюють загрозу спричинення шкоди. У визначенні шкоди завжди знаходить своє відображення не просто фізична характеристика наслідків злочину, а їх соціальна оцінка, яка здійснюється людьми з точки зору їх інтересів, тож, є всі підстави стверджувати, що злочин спричиняє або створює загрозу спричинення шкоди не чомусь (благам, нормам права, відносинам тощо), а комусь, тому, відповідно, і як об'єкт злочину треба розглядати не щось, а когось¹. На перший погляд, позиція вченого є досить цікавою, але ми погоджуємося з точкою зору, що такий підхід фактично переплутує поняття об'єкта, предмета злочину, а також потерпілого від учинення злочину, що призводить до нівелювання цих понять узагалі².

У цій роботі ми дотримуємося традиційного підходу до визначення об'єкта злочину. Ми вважаємо, що ним слід

¹ Новосьолов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты : монография. М. : Норма, 2001. С. 53, 60.

² Курс уголовного права: в 3-х томах. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении / под ред. Кузнецовой Н. Ф., Тяжковой И. М. М. : Инфра-М ; Норма, 2000. С. 199–200.

*визнавати саме суспільні відносини*¹. Одним з аргументів заперечення суспільних відносин як об'єкта злочину вважається те, що останні є визначеною формою абстракції². *Об'єктом же злочину слід визнавати не абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні чи державні цінності. Ми вважаємо, що суспільні відносини не є абстракцією. Вони існують як явище реальної дійсності. Ми підтримуємо думку В. І. Павликівського, який наголошує, що суспільні відносини існують попри бажання людей і не можуть бути усунуті. Вони є невіддільними від діяльності людини та встановлюються людьми в процесі їх діяльності. У свою чергу, діяльність людини не може обійтися без суспільних відносин, неминуче залучаючись до системи цих відносин*³.

Установлення об'єкта злочинів проти державної охоронної діяльності має важливе значення тому, що ці злочини розміщено в різних розділах Особливої частини законодавства про кримінальну відповідальність, і як, правило, остання виступає їх додатковим безпосереднім об'єктом.

Слід наголосити, що злочини проти державної охоронної діяльності посягають не на суспільні відносини в цілому, а на їх окремі складові елементи. Такими елементами виступають носії або суб'єкти відносин, предмет, із приводу якого існують відповідні суспільні відносини; суспільно значуща діяльність або соціальний зв'язок як зміст цих відносин. Шкода об'єкту злочину може бути заподіяна шляхом протиправного впливу хоча б на один з указаних елементів суспільних відносин. Його називають «зовнішнім впливом». В інших випадках він чиниться зсередини («внутрішній вплив»). Його здійснюють суб'єкти таких суспільних відносин, внаслідок чого відбувається розірвання встановлених і визначених

¹ Сийплові М. В. Охоронна діяльність в Україні як об'єкт кримінально-правового захисту. Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: матер. міжнар. наук.-практ. і конф. (м. Одеса, Україна, 8–9 вересня 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 77–79.

² Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження / за заг. ред. проф. В. П. Ємельянова. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 77–78.

³ Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. С. 178–179.

соціальних відносини між суб'єктами. Найчастіше такі злочини вчиняються спеціальними суб'єктами.

Зміст державної охоронної діяльності полягає в тому, що одна сторона – суб'єкти охоронної діяльності на підставі чинного законодавства чи цивільно-правової угоди за домовленістю з іншою стороною – особою, стосовно якої здійснюється державна охорона, чи замовником послуг зобов'язується вчинити низку превентивних, інформаційних, організаційно технічних чи інших заходів із метою захисту життя, здоров'я та власності таких осіб або близьких їм осіб від негативних впливів зовнішніх фізичних, хімічних, біологічних чи інших факторів. Особи, які перебувають під охороною, повинні виконувати вимоги суб'єктів охорони, передбачені чинним законодавством або цивільно-правовою угодою.

Дещо іншим є механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину в разі посягання на предмет суспільних відносин. У випадку наявності матеріальних відносин посягання на матеріальний предмет може здійснюватися шляхом знищення, пошкодження, видозмінення, вилучення або заміни предмета об'єкта злочину. Ураховуючи ту особливість, що предметом державної охоронної діяльності виступають як матеріальні (у разі охорони власності), так і нематеріальні (у разі охорони життя, здоров'я, недоторканності) речі, заподіяння шкоди вказаним відносинам може здійснюватися шляхом посягання на предмети (матеріального та нематеріального характеру), з приводу яких і виникають охоронні відносини.

Соціальний зв'язок являє собою зміст будь-якої суспільної відносини, саме тому в ньому відображаються сутність та основні властивості суспільних відносин. Під соціальним зв'язком розуміють певний взаємозв'язок між суб'єктами відносин у процесі людської діяльності. При цьому така діяльність має різноманітний характер. Вона може бути зумовлена не лише соціальними, але й біологічними властивостями людини.

Для розуміння механізму заподіяння шкоди об'єкту злочину кримінально-правове значення має саме соціально корисний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин, тому що антисоціальні зв'язки в жодному разі не можуть бути об'єктом кримінально-правової охорони. Соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин завжди перебуває у взаємозалежності з іншими структурними елементами суспільних відносин.

З одного боку, на його зміст впливають суб'єкти суспільних відносин, бо він виступає певною формою їх взаємодії та взаємозв'язку, з іншого – його не можна розглядати у відриві і від предметів суспільних відносин. Соціальний зв'язок завжди виникає й існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин. Якщо ж предмет змінюється або вилучається із суспільних відносин, то змінюється або припиняє своє існування соціальний зв'язок, а услід за ним і самі суспільні відносини. Слід визнати, що соціальний зв'язок завжди має предметний характер, безпредметного соціального зв'язку в суспільстві бути не може.

Соціальний зв'язок у багатьох випадках виступає як предмет злочинного впливу. У такому разі безпосередньому злочинному впливу піддаються не суб'єкти та предмет відносин, а і безпосередньо взаємозв'язок між суб'єктами таких відносин. Ми погоджуємося з О. І. Донченком, який зазначає, що не виключається одночасний вплив на декілька елементів суспільних відносин під час учинення злочинного діяння¹.

Розглянувши в загальному вигляді механізм злочинного заподіяння шкоди суспільним відносинам, можна стверджувати, що посягання на державну охоронну діяльність може здійснюватися учасниками таких відносин шляхом впливу на окремі (один або декілька) елементи зазначених суспільних відносин як «ззовні», так і «зсередини».

Найчастіше державна охоронна діяльність виступає додатковим об'єктом у злочинах проти правосуддя та проти авторитету органів державної влади. Під злочинами проти правосуддя фахівці розуміють такі умисні діяння осіб, які є слідчими, прокурорами чи суддями, а також інших осіб, які здійснюють слідство, судочинство та виконання покарання і завдають шкоду інтересам правосуддя і тим самим перешкоджають суду здійснювати завдання правосуддя². «Разом із тим у будь-якій громадсько-економічній формації застосування державного примусу під час здійснення правосуддя робить останнє одним з найбільш істотних, але

¹ Донченко О. І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00. 08. Київ, 2013. С. 17.

² Кульберг Я. М. Преступления против правосудия : монография. М. : Юрид. лит., 1962. С. 24.

разом із тим одним із крайніх засобів. Воно не повинно порушувати права та інтереси громадян»¹.

«Злочини проти авторитету органів державної влади безпосереднім об'єктом мають нормальну діяльність таких органів, у тому числі і правоохоронних. В окремих випадках це може бути життя, здоров'я, гідність працівників таких державних органів»². Фактично посягання здійснюється на відносини управління як цілісну систему. «Остання складається з таких підсистем: суб'єкти управління; управлінська діяльність суб'єктів; об'єкт управління (громадський порядок, який є одночасно предметом відносин управління)»³. І. М. Чуб розуміє під порядком управління як родовим об'єктом злочинів сукупність суспільних відносин, які забезпечують стан нормального функціонування органів виконавчої влади, інших гілок державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та засобів масової інформації щодо забезпечення належного виконання чинного законодавства⁴. Схожій позиції притримуються С. С. Яценко⁵ та О. Ю. Кізілов⁶.

І. І. Давидович також вважає, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XV Особливої частини КК, не можна звести до авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Законодавець у цьому випадку охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління у широкому

¹ Власов І. С., Тяжкова І. М. Ответственность за преступления против правосудия : монография. М. : Юрид. лит., 1968. С. 4.

² Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : учеб. пособие. Київ : НИИи РИО КВШ МВД СССР, 1973. С. 6.

³ Замосковцев П. В. Уголовная ответственность за посягательство на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка : учеб. пособие. Омск : НИИиРИО Омск. высш. школы милиции, 1980. С. 10.

⁴ Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 49.

⁵ Яценко С. С. Уголовно-правовая охрана представителей власти и общественности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Киев : 1965. С. 17.

⁶ Кизиллов А. Ю. Уголовно-правовое обеспечение управленческой деятельности представителей власти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ульяновск, 2001. С. 16.

його розумінні), так і діяльність недержавних утворювань і діяльність окремих громадян, яка здійснюється з метою реалізації публічних (спільних) інтересів (громадське управління). Тому як родовий об'єкт злочинів, склади яких передбачено у розділі XV Особливої частини КК, учена розглядає так зване «публічне управління». У зв'язку з цим вона пропонує змінити назву розділу XV Особливої частини КК і викласти її у такій редакції: «Злочини проти порядку публічного управління». Учена вважає, що група злочинів, передбачених статтями 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК, може виокремлюватися серед інших посягань на порядок публічного управління за двома критеріями – специфічним різновидом управлінської діяльності (діяльність з охорони правопорядку), якій завдається або може бути завдана шкода під час учинення відповідних злочинів, і механізмом злочинного посягання (шляхом посягання на окремі блага суб'єктів такої діяльності). До цієї ж групи дослідниця відносить злочини, передбачені статтями 350 та 352 КК, які встановлюють відповідальність за заподіяння шкоди особистим і майновим благам службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Видовий (груповий) об'єкт злочинів, передбачених статтями 342, 343, 345, 347–349, 350 та 352 КК, на її думку, складають такі компоненти, як здійснювана у відповідності до закону службова діяльність представників влади, зокрема працівників правоохоронних органів та інших службових осіб, і діяльність представників громадськості з охорони правопорядку; особиста та майнова безпека зазначених суб'єктів управлінської діяльності та їх близьких¹.

Раніше в роботі ми вже наголошували, що розуміємо державну охоронну діяльність як вид поліцейської «силової» діяльності, спрямованої на протидію злочинам та іншим правопорушенням. До її ознак належать спрямованість на охорону прав і свобод громадян, законності та правопорядку, всіх урегульованих правом суспільних відносин; вона реалізується на підставі та відповідно до закону і переважно у відповідній процесуальній формі; під час її здійснення

¹ Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. С. 8.

застосовуються, як правило, правові засоби; вона здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі. Саме таку державну охоронну діяльність ми розглядаємо як об'єкт злочинів, що досліджуються. Сказане дозволяє окреслити коло злочинних посягань, які можуть бути підставою для застосування чинного кримінального законодавства, спрямованого на захист зазначеної діяльності в державі, а також основою розробки та впровадження нових законодавчих норм для посилення вказаного захисту й усунення існуючих прогалин у законодавстві.

2.3. Об'єктивна сторона злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність

У попередніх розділах цієї роботи ми вже наголошували, що злочини проти державної охоронної діяльності можуть бути вчинені як «зовнішньо», так і «внутрішньо», тобто як особами, не залученими до цього виду діяльності, так і особами, які здійснюють державну охоронну діяльність. Як правило, такі особи є спеціальними суб'єктами злочину. Ураховуючи вказаний критерій, злочини проти державної охоронної діяльності можна поділити на такі види:

1) злочини, які посягають на державну охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єктів «ззовні»: ст. 112 КК України («Посягання на життя державного чи громадського діяча»), ст. 342 КК України («Опір представнику влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»), ст. 343 КК України («Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби»), ст. 344 КК України («Втручання в діяльність державного діяча»), ст. 345 КК України («Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу»), ст. 346 КК України («Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча»), ст. 347 КК України («Умисне знищення

або пошкодження майна працівника правоохоронного органу»), ст. 348 КК України («Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця»), ст. 349 КК України («Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника»);

2) злочини проти державної охоронної діяльності, її об'єктів, учинені «внутрішньо», тобто самими суб'єктами такої діяльності: ст. 365 КК України («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»), ст. 367 («Службова недбалість»), ст. 380 КК України («Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»), ст. 381 КК України («Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»), ст. 387 («Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»).

Обсяг цієї роботи не дозволяє нам розглянути всі злочини, тому зупинимося на найбільш важливих для теми нашого дослідження й тих, які викликають дискусію в науковому середовищі.

У структурі досліджуваних злочинів першої групи найбільш поширеним є злочин, передбачений статтею 342 КК України («Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»).

Традиційно під опором розуміють рішучу протидію кому-небудь, наполегливу боротьбу чи змагальність із кимось¹. Фактично це діяння, спрямоване на протидію виконанню вказаними особами своїх службових обов'язків. У випадку з державною охоронною діяльністю це обов'язки щодо охорони життя та здоров'я осіб і їх власності.

Дослідники цього злочину абсолютно правильно зазначають, що дії злочинця стосовно представника влади на ґрунті особистого конфлікту, а не у зв'язку з його діяльністю по охороні громадського порядку, розглядаються як злочини

¹ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР; Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 5. С. 713.

проти особи. Відповідальність також настає лише за умови, що працівник діяв у межах своїх повноважень із дотриманням установленого порядку¹.

Ми погоджуємося з М. П. Журавльовим, який наголошує, що застосування фізичного насильства до представника влади в разі опору є необов'язковим². Ця норма передбачає як ненасильницький, так і насильницький опір. Ненасильницький опір, передбачений частинною 2 ст. 342 КК України, не є пов'язаним із застосуванням фізичного чи психічного насильства до працівника правоохоронного органу. Ми підтримуємо точку зору В. І. Осадчого, який зазначає, що ненасильницький опір – це вчинення протидії представникові влади, працівникові правоохоронного органу, членові громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовцеві, не пов'язаної з безпосереднім фізичним або психічним впливом на них. Такий опір перешкоджає виконанню службових чи громадських обов'язків потерпілим, тобто створює перепони, завади. Це позбавляє потерпілих можливості виконати свої обов'язки чи ставить під загрозу їх виконання, що і демонструє суспільну небезпечність цього посягання³. Це можуть бути відштовхування працівників правоохоронних органів, хапання за певні предмети, що не дозволяє затримати правопорушника, й інші ненасильницькі дії.

Так, у вироку Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області встановлено, що підсудний у приміщенні сауни вчинив сварку з працівниками цієї установи. Вони тривожною кнопкою викликали працівників ДСО. У відповідь на вимогу останніх припинити хуліганські дії, особа висловлювалася нецензурною лайкою на адресу працівників

¹ Бажанов М. И. Сташис В. В. Преступления против порядка управления : учеб. пособ. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1971. С. 18; Антонов С. В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст.ст. 350, 352 Кримінального кодексу України) : автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 16.

² Журавлєв М. П. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : лекция. М. : НИИиРИО Вышш. школы МВД РСФСР, 1965. С. 8.

³ Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. С. 161.

поліції охорони, ображав їх, відштовхував руками, хапав за однострій і відірвав рукав куртки¹.

В окремих випадках винні особи можуть здійснювати і більш інтенсивні агресивні дії щодо працівників правоохоронних органів. Так, вироком Шевченківського районного суду м. Києва встановлено, що підсудний порушував громадський порядок, після чого за викликом громадян за допомогою тривожної кнопки прибув наряд працівників ДСО. Під час опору останнім, особа нецензурно лялася, погрожувала фізичною розправою, провокувала бійку й намагалася вирвати з рук працівників поліції охорони табельну вогнепальну зброю. Вона продовжувала це робити навіть після попереджувальних пострілів із табельної зброї та спецпристрою для відстрілу гумових куль².

У частині 3 ст. 342 КК встановлено відповідальність за опір, поєднаний з примушенням працівника правоохоронного органу шляхом насильства або погрози застосуванням такого насильства до виконання явно незаконних дій. Якщо змістом опору є протидія виконанню потерпілим службових чи громадських обов'язків, то примушення має іншу спрямованість. У загальнозживаному сенсі примушувати означає вимагати чогось від іншої особи незалежно від її волі та бажання³. У більшості кримінально-правових норм, у яких примушування є способом учинення злочину, під ним розуміється застосування до потерпілого погроз або фізичного насильства для впливу нього з метою змусити вчинити певні дії або відмовитись від вчинення дій, наприклад у ст. 120 «Доведення до самогубства», ч. 2 ст. 180 – «Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду», ст. 228 – «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій», ст. 280 – «Примушування працівника транспорту до невиконання своїх

¹ Вирок Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області : справа № 320/1209/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 10.06.2018).

² Вирок Шевченківського районного суду м. Києва : справа № 761/6702/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 15.06.2018).

³ Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР ; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 7. С. 683.

службових обов'язків», ч. 3 ст. 300 – «Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагандують культ насильства та жорстокості». У деяких статтях примушування є одним із способів втягнення особи в певну діяльність, наприклад, у ст. 258-1 – «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 303 – «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією», ст. 304 – «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність». Тобто, в цих випадках примушування є лише однією з операцій разом з обманом і підкупом. Але і в цих випадках примушування здійснюється шляхом погрози або різних проявів фізичного насильства. В окремих випадках законодавець під примушуванням розуміє, крім погроз та фізичного насильства, й інші дії. Наприклад, частина 2 ст. 154 КК України передбачає відповідальність за примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна. У цьому випадку винна особа використовує не психічне та фізичне насильство як спосіб учинення цього злочину, а матеріальну чи службову залежність, під якими розуміється істотне погіршення матеріального становища потерпілого або ж погіршення його службового становища. Це стосується і статті 174 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку шляхом насильства чи погрози застосуванням насильства або шляхом інших незаконних дій. Під іншими незаконними діями розуміються обман, погроза позбавленням будь-яких пільг, погроза звільненням працівника, виданням наказу чи розпорядження. Тобто, в цьому випадку поняття примушування охоплює не лише насильницькі дії, які є проявами фізичного чи психічного насильства, а й інші дії, які впливають на волю потерпілої особи та спонукають її до певних дій чи бездіяльності. У статті 342 КК України законодавець більш-менш чітко формулює способи примушення, якими є насильство або погроза застосуванням такого насильства. Ми підтримуємо позицію тих авторів, які чітко розрізняють поняття опору та примушення¹. На наш

¹ Загородников Н. И. Иные преступления против порядка управления : учеб. пособие. М. : Высш. школа МВД СССР, 1957. С. 24.

погляд, не мають рацію ті, хто вважає, що примушування є спеціальним видом опору¹.

Законодавець відносно чітко визначив способи примушення до виконання явно незаконних дій працівників правоохоронних органів та інших осіб. Ними є насильство (фізичне) або погроза застосуванням такого (тобто фізичного) насильства. Зупинимося на цьому питанні детальніше.

Аналізуючи термін «насильство», слід зазначити, що воно є предметом дослідження представників багатьох наук: філософії, соціології, психології, медицини, політології, кримінології та інших. Американський філософ Ш. Волін наголошує, що насильство означає стихійний та некерований прояв сили – на противагу поняттю «законне й нормальне використання сили інститутом держави»². Воно розглядається як у широкому, так і вузькому сенсі, але найчастіше воно пов'язане з особою, іншою людиною. «Саме в цьому сенсі (вузькому), коли мається на увазі насильство над особою, розробка цього терміна є завданням кримінального права, яке вирішується на базі відповідної теорії та судової практики»³. Серед учених поширеною є думка про те, що однозначну оцінку ступеню наукової розробки зазначеної проблеми дати складно: з одного боку, в науці кримінального права приділялася досить суттєва увага дослідженню насильницької поведінки, її сутності та формам прояву; з іншого – цю проблему все ще не вичерпано⁴. Д. Ю. Кобринський справедливо стверджує, що поява спеціальних законів, метою яких є подолання насильства чи протидія йому, є свідченням важливості феномену насильства у суспільному житті, але розуміння цього терміна в законодавстві, побутовій мові, культурі та філософії суттєво відрізняються. «Насильство є одним з понять, визначення яких має передбачати

¹ Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : учеб. пособие. Киев : КВШ МВД СССР, 1973. С. 49–50.

² Wolin Sh. Violence and Western / Politika / Traditions. Violence: Causes and Solutions. N. Y., 1970. P. 9.

³ Гаухман Л. Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М., 1979. С. 5.

⁴ Радостева Ю. В. Уголовно-правовое понятие насилия : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург, 2006. С. 6.

щонайменше чотири рівні розуміння: конкретно-правовий, юридичний, загальнокультурний та філософський»¹.

У дослідженнях проблеми насильства виокремлюються різноманітні його види: політичне, економічне, сімейне тощо, але всі вони здійснюються у двох формах: як фізичне та психічне насильство. Фізичне та психічне насильство є також категоріями як Загальної, так і Особливої частини кримінального права. Ми погоджуємося з В. П. Кушніт, яка зазначає, що розробка вихідних правових понять щодо насильства, які використовуються у суміжних юридичних науках, залишається прерогативою кримінального права².

Науковці, що працюють у галузі кримінального права, неодноразово досліджували й досліджують проблему визначення терміна «насильство»³. Це призвело до появи великої кількості таких визначень. На нашу думку, кримінально-правовий термін «насильство» слід тлумачити з урахуванням загальновизнаного та філософського значення цього терміна. Не варто також забувати про те, що кримінально-правове значення терміна «насильство» є набагато ширшим, ніж те, що визначається в нормах законодавства, яке передбачає відповідальність за злочини, поєднанні із застосуванням насильства. Зокрема, на думку Е. Ф. Побегайла, який розрізняє ці терміни, у разі вживання загальноприйнятого значення (етимологічного смислу) під «насильством» розуміють безбожне застосування сили, примусовий, тобто проти волі іншої особи, вплив на неї. У філософії, вважає вчений, насильство пов'язано із застосуванням тим чи іншим класом (соціальною групою) різних, аж до збройного впливу, форм примусу щодо інших класів (соціальних груп) із метою отримання або збереження

¹ Кобринський Д. Ю. Філософсько-правове визначення насильства. *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 212.

² Кушніт В. П. Генезис поняття насильства в теорії кримінального права. Lviv Politechnic National University Institutial Repository. С. 140. URL: <http://ena.lp.edu.ua>. (дата звернення: 06.05.2018).

³ Сийплові М. В. Насильство як ознака злочинів у сфері правоохоронної та державної охоронної діяльності. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 108–113.

економічного й політичного панування, завоювання тих чи інших прав і привілеїв¹.

Особливістю юридичного (кримінально-правового) терміна «насильство» є те, що більшість учених відносять до насильства застосування фізичної сили (фізичне насильство) та погрозу застосуванням такого насильства (психічне насильство). Наприклад, Л. Д. Гаухман визначає термін «насильство» як застосування фізичної сили, примусовий вплив на кого-небудь, утиск, беззаконня. Він наголошує, що це визначення містить як фактичні, так і юридичні ознаки. До фактичних ознак належать об'єктивні ознаки (спосіб дії) та суб'єктивні ознаки, що характеризують ставлення до вчиненого. До юридичних ознак – незаконність і суспільна небезпечність діяння².

Учені, які займаються цією проблематикою, виокремлюють такі кримінально-правові ознаки насильства: а) насильство існує та проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів; суб'єктами можуть бути не лише окремі особи, а й соціальні групи; б) насильством завдається фізична чи психічна шкода, або існує реальна загроза заподіяння шкоди; в) насильство характеризується кількісними характеристиками, винятково зовнішніми проявами, а також якісно-сутнісними характеристиками; г) із зовнішнього боку насильство є умисним, суспільно небезпечним і протиправним впливом, що здійснюється через фізичне або психічне посягання особою на інших осіб; ґ) насильство як форма примусу означає найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні не лише психічної чи фізичної сили, а й інших примусових заходів. Зокрема, О. М. Гумін під «кримінально-правовим насильством» розуміє умисний суспільно небезпечний і протиправний вплив, здійснюваний через фізичне або психічне посягання особою на інших осіб, у результаті якого завдано шкоди або створено реальну загрозу для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод

¹ Побегайло Э. Ф. Борьба с тяжкими насильственными преступлениями и роль органов внутренних дел в ее осуществлении (криминологический и уголовно-правовой аспекты) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М., 1988. С. 13.

² Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления : монография. М. : Юрид. лит., 1974. С. 11.

громадян, гарантованих Конституцією України, що охороняються кримінальним законом¹.

Н. В. Машинська окремо виділяє ознаки фізичного й психічного насильства. На підставі аналізу цих ознак дано розуміння терміна «насильство» в широкому значенні. Під ним розуміють активний свідомий акт веління однієї людини щодо іншої, спрямований проти її вільного волевиявлення, що завдає або здатен завдати шкоди інтересам, охоронюваним кримінальним законом².

Насильство у вузькому значенні охоплює лише фізичне насильство. Зокрема, С. М. Абельцев та О. М. Классен вважають, що термін «насильство» охоплює всі випадки застосування фізичного насильства³.

Окремими авторами висловлено позицію, що насильство може бути і правомірним. Наприклад, В. І. Симонов під терміном «насильство» розуміє винне злочинне діяння в різних формах його прояву, що не належить до обставин, які виключають кримінальну відповідальність⁴. На наш погляд, у правовому (кримінально-правовому) значенні насильство не може бути правомірним (законним). Ці дії слід відносити до поняття «завдання шкоди», адже «насильство» як кримінально-правова категорія завжди характеризується ознакою протиправності.

Ми погоджуємося з О. М. Храмцовим, який наголошує, що термін «насильство» охоплює широке коло впливів на людину⁵. У Тлумачному словнику В. Даля під цим терміном розуміють примушування, неволю, дію, що утискає, образливу,

¹ Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 79.

² Там само.

³ Абельцев С. Н. Криминологическое изучение насилия и защита личности от насильственных преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М., 2000. С. 290; Классен А. Н., Анохин А. Ю. Физическое и психическое насилие в уголовном праве: учеб. пособие. Челябинск: Полиграф-Мастер, 2006. С. 14.

⁴ Симонов В. И. Уголовно-правовая характеристика физического насилия: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Свердловск, 1972. С. 17.

⁵ Храмцов О. М. Насильство як кримінально-правова категорія. *Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2012. № 1034. С. 205.

незаконну та свавільну¹. Словник сучасної української мови визначає насильство також як застосування фізичної сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось. Насильний – це такий, що здійснюється всупереч чиймсь бажанням, чиеїсь волі². Ці визначення насильства не розкривають його змісту саме як кримінально-правової категорії, але підкреслюють головну з його ознак – примусовий характер, дії, що вчиняються всупереч волі іншої особи.

Широким визначенням терміна «насильство» користується А. В. Наумов, який, наприклад, вважає, що насильство (включно з його крайніми проявами у випадку необхідної оборони) може бути й правомірним. Останнє дозволяє не зводити насильство лише до суспільно небезпечних і протиправних його проявів³.

На наш погляд, не можна погодитися з тим, що до насильницьких дій слід відносити й заподіяння шкоди неживим об'єктам, речам. Ще під час розробки Кримінального Уложення 1903 р. для виключення тлумачення насильства як насильства над речами до слова «насильство» були додані слова «над особою»⁴. Насильством визнавалося протизаконне застосування фізичної сили проти особи потерпілого⁵.

Перші трактування терміна «насильство» як кримінально-правової категорії мали ознаки, які були притаманні злочину взагалі. Зокрема, П. М. Назаров визнає «насильством» у кримінально-правовому сенсі вольове, суспільно небезпечне, протиправне, винне, із застосуванням фізичної або психічної сили діяння, що посягає на ті суспільні відносини, охоронювані законами, які зазначено в Особливій частині Кримінального кодексу, а так само діяння, що або

¹ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Т. 2. М.: Русский язык, 1989. С. 305.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. С. 579.

³ Наумов А. В. Уголовно-правовое значение насилия. Насильственная преступность / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. М.: Спарк, 1997. С. 56.

⁴ Ширков В. Насилие и самоуправство. *Вестник права: журнал Юридического общества при Императорском Санкт-Петербургском университете*. СПб.: Сенатская типография, 1903. Кн. 5, 6. С. 222.

⁵ Фойницкий И. Я. Курс уголовного права. Часть Особенная: посягательства личные и имущественные. Петроград: Изд-е Юрид. об-ва при Петроград. ун-те, 1916. С. 33.

ставить їх під загрозу¹. Досить стисле визначення терміна «наси́льство» свого часу наводив А. А. Піонтковський. Він писав, що насильницький вплив на особу полягає у будь-якому примусі її до дій, що суперечать її бажанням². Учений узагалі не зазначав такі, на наш погляд, важливі ознаки насильства, як його протизаконність та умисний характер дій.

Л. Д. Гаухман, досліджуючи насильство досить вузько визначав його лише як насильство фізичне та погрозу застосуванням такого насильства. Він дав визначення лише фізичному насильству, під яким розумів суспільно небезпечний, протиправний вплив на організм іншої людини, здійснюваний проти її волі. До того ж під «погрозою застосуванням насильства» вчений розумів вплив на психічну сферу організму людини, який полягає в залякуванні її застосуванням фізичного насильства³. В іншій роботі згаданий дослідник, визначаючи термін «наси́льство», наголошував на тому, що воно має фактичні та юридичні ознаки. До фактичних він відносив об'єктивні ознаки, що характеризують зовнішній бік і спосіб дій, а також суб'єктивні ознаки, які характеризують вольове ставлення до дій з боку особи, яка застосовує насильство до потерпілого. Юридичними ознаками насильства він визнавав його незаконність і суспільну небезпечність⁴.

В. В. Сташис і М. І. Бажанов хоча і поділяли вищезазначені погляди щодо видів насильства, однак наголошували на тому, що насильство може бути фізичним і психічним. Психічне насильство проявляється у погрозі завдати фізичної, моральної або майнової шкоди⁵. У свою чергу, М. Ф. Костюк розуміє під «наси́льством» такий суспільно небезпечний протиправний вплив на організм іншої людини проти її волі, у результаті якого завдається або створюється

¹ Назаров П. Н. К вопросу о насилии при грабеже и разбое. *Труды Киевской высшей школы МООП СССР*. Киев : РИО МООП УССР, 1968. Вып. 1. С. 91.

² Пионтковский А.А. Преступления против личности : учеб. пособие. М. : Юриздат НКЮ СССР, 1938. С. 88.

³ Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления : монография. М. : Юрид. лит., 1974. С. 3.

⁴ Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами : монография. М. : Юрид. лит., 1969. С. 4.

⁵ Бажанов М. И., Сташис В. В. Личность под охраной уголовного закона : монография. Симферополь : Таврида, 1996. С. 56.

загроза заподіяння шкоди її життю та здоров'ю, конституційним правам і свободам. Він також поділяє його на два основних види та справедливо вважає, що між фізичним і психічним насильством існує тісний взаємозв'язок, а наявність цих видів насильства в одному складі свідчить про високий ступінь його суспільної небезпечності. Фізичне насильство завжди тягне за собою психічні травми, тому що будь-який біль або тиск травмують психіку¹. Л. О. Сердюк вважає, що насильство – це зовнішній, такий, що чиниться з боку інших осіб, умисний та протизаконний фізичний або психічний вплив на людину (або групу осіб), який здійснюється проти або поза її волею і може спричинити їй органічну, фізіологічну або психічну травму, а також обмежити свободу її волевиявлення або дій².

Деякі автори розуміють під «насильством» узагальнену форму спричинення реальної шкоди здоров'ю людини та її особистій недоторканності³. Таким чином, насильство фактично прирівнюється до його наслідків. Р. А. Базаров, навпаки, даючи визначення терміну «насильство», акцентує увагу на такій його суб'єктивній ознаці, як умисний характер, і на можливості його спричинення як безпосередньо, так і опосередковано. «Під насильством розуміється насильницьке застосування фізичної сили (своєї м'язової або за допомогою зброї, інших предметів та речовин, за допомогою психічно хворих осіб, малолітніх або тварин) до іншої людини, що спрямовується на порушення фізичної недоторканності особи, заподіяння шкоди здоров'ю»⁴. Ф. М. Джавадов розуміє під насильством суспільно небезпечний умисний вплив на

¹ Костюк М. Насилие в местах лишения свободы (социально-правовой аспект). *Законность*. 1998. № 12. С. 43–44.

² Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование : монография. М. : Юрлитинформ, 2002. С. 52.

³ Землюков С. В. Уголовно-правовые проблемы преступного вреда : монография. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1991. С. 125.

⁴ Базаров Р. А. Уголовно-правовая характеристика насилия. Проблемы обеспечения личной безопасности граждан: труды Академии МВД России. М. : Юрист, 1995. С. 42–43.

організм людини, що вчиняється проти її волі та спрямовується на заподіяння шкоди життю та здоров'ю¹.

Вищезазначені визначення насильства роблять акцент на такій його обов'язковій ознаці, як учинення дій «проти», «всупереч», «поза волею» потерпілої особи. Більш правильним вважаємо застосування двох останніх термінів, які охоплюють такі випадки: 1) коли потерпілий усвідомлює насильство, що застосовується до нього; 2) коли потерпілий не може усвідомлювати самого факту посягання. Слово «проти» можна вживати лише у випадках, коли потерпілий не згоден із певними насильницькими діями. Спираючись на це, В. В. Іванова розуміє під насильством суспільно небезпечний протиправний фізичний або психічний вплив на іншу людину, який здійснюється всупереч або поза її волею та спричиняє небезпеку для її життя або здоров'я в момент спричинення, позбавлення свободи, що може спричинити шкоду здоров'ю різного ступеня тяжкості або смерть².

Досить стисле і не зовсім повне визначення терміна «насильство» дає І. А. Петін. Під «насильством» («насильницькою поведінкою») він розуміє винну злочинну дію у різній формі її прояву, яка не належить до обставин, що виключають кримінальну відповідальність. Учений пропонує дати таке законодавче визначення насильству: насильство – це дії у відкритій та прихованій формі, спрямовані проти життя та недоторканності людини й учинені з мотиву заподіяння шкоди правам, свободам або законним інтересам людини. У свою чергу, під «недоторканністю людини» він розуміє стан повної захищеності психофізіологічної структури людини від прямих, опосередкованих або прихованих матеріальних та/або інформаційних впливів на підсвідомість, свідомість або фізичне тіло потерпілого з метою порушення його внутрішньої рівноваги або зміни його зовнішньої поведінки, завдаючи шкоди його правам, свободам і законним інтересам. Слід зазначити, що є доречною та важливою вказівка у визначенні насильства на мотив такого виду поведінки людини, але не

¹ Джавадов Ф. М. Квалификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 1985. С. 11.

² Иванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособие. М. : Книжный мир ; ЮИ МВД РФ, 2002. С. 16.

можна говорити про «мотиви заподіяння шкоди». Для насильства це взагалі інші мотиви (про це йтиметься в роботі далі). І. А. Петін також наголошує на тому, що насильству притаманні додаткові (порівняно із загальним розумінням терміна «злочин») ознаки: відкритий спосіб злочинного впливу, характерний для його фізичної форми, та прихований спосіб, притаманний для психічного впливу¹. Із цим складно погодитися, оскільки у разі психічного насильства вплив не є прихованим. Погрози, знущання й образи об'єктивуються в реальній дійсності, але це вплив не на тіло людини, а на її психіку.

Р. Д. Шарапов дає досить широке визначення насильства. Під ним він розуміє певне дійство однієї особи, вчинене стосовно іншої всупереч волі (бажанню) останньої². Таким визначенням автор значно розширює характеристику насильства, не відзначаючи його протиправного характеру. Що стосується насильства як кримінально-правової категорії, то під «насильством» у кримінальному праві він розуміє злочинне посягання на особисту безпеку людини у вигляді умисного неправомірного заподіяння фізичної або психічної шкоди потерпілому всупереч (проти або поза) її волі шляхом енергетичного (фізичного) або інформаційного (психічного) впливу на організм (органи, тканини, фізіологічні функції, психіку) людини³. Отже, автор не лише визначає об'єкти насильства, а й деталізує їх складові.

Виходячи з указаних визначень насильства, по-різному окреслюються його фактичні та юридичні ознаки як кримінально-правової категорії. Зокрема, В. В. Іванова вважає, що юридично значущими ознаками злочинного насильства є протиправність і суспільна небезпечність, умисний характер дій, вплив на іншу людину, вплив всупереч або поза волею людини, небезпечність для життя або здоров'я

¹ Петін І. А. Механізм преступного насилия : монографія. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. С. 14, 57, 71.

² Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве : монографія. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. С. 20.

³ Шарапов Р. Д. Насилие в уголовном праве: понятие, квалификация, совершенствование механизма уголовно-правового предупреждения : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург, 2006. С. 358.

в момент застосування, дії, що можуть спричинити шкоду здоров'ю різного ступеня тяжкості або смерть¹.

Н. В. Іванцова як юридичні та фактичні ознаки насильства виділяє такі: протиправність насильства, його умисний характер, фізичний та/або психічний вплив, предмет впливу – фізичну та психічну основу особи, спрямованість насильства на свідомість та волю потерпілого, функцію насильства – пригнічення (знищення) або примус, соціально шкідливі наслідки насильницького впливу у вигляді істотної шкоди чи погрози її спричиненням².

Інший дослідник, В. О. Навроцький, звертає увагу на такі ознаки насильства: 1) це активна форма поведінки, тому застосування насильства шляхом бездіяльності є неможливим; 2) це дія, спрямована проти іншої особи; будь-які дії, спрямовані на заподіяння шкоди самому собі, не можуть визнаватися насильством; 3) воно полягає у примусовому впливі, що здійснюється всупереч волі потерпілого, у застосуванні до нього сили; 4) посягання, спрямоване на заподіяння шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, що відображаються зовні у позбавленні життя, завданні тілесних ушкоджень, мордуваннях, побоях, іншому спричиненні фізичного болю чи позбавленні особистої свободи; 5) насильство виражається у фізичному впливі на потерпілого³.

У науковій літературі існує думка щодо необхідності введення в КК України розділу, який містив би визначення понять, що застосовуються в цьому кодексі. Ми погоджуємося з цим, але застерігаємо від поверхневих визначень. Зокрема, наприклад, М. І. Хавронюк запропонував визначення насильства як такого та психічного насильства. Під терміном «насильство» дослідник розуміє фізичне або психічне

¹ Иванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособие. М. : Книжный мир ; ЮИ МВД РФ, 2002. С. 16.

² Иванцова Н. В. Основные положения концепции общественноопасного насилия в уголовном праве. *Уголовное право*. 2004. № 4. С. 27.

³ Навроцький В. О. Поняття насильства та його врахування при кримінально-правовій кваліфікації. Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 квітня 2000 р.). Львів : Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2000. С. 10–11.

насильство. Під «психічним насильством» розуміє погрозу застосуванням фізичного насильства¹. На наш погляд, це визначення насильства не є взагалі визначенням, оскільки в ньому містяться лише види кримінального насильства. Розуміння поняття «психічне насильство» є неповним, оскільки воно не обмежується лише погрозою застосуванням фізичного насильства.

Л. М. Кулик визначає термін «насильство» як протиправний фізичний або психічний вплив на особу, пов'язаний із досягненням певної спеціальної мети (заподіяння тілесних ушкоджень, задоволення статевої пристрасті, корисливість тощо)². У свою чергу, С. А. Шалгунова визначає насильство як найбільш небезпечну форму злочинної діяльності³. На наш погляд, дослідниця необґрунтовано відносить всі злочини до злочинної діяльності. Насильницький злочин може і не мати ознак злочинної діяльності, тим більше, їх не має насильство як зовнішній прояв кримінальної активності людини.

Сучасні досліджувачі кримінального насильства розглядають його саме як спосіб учинення злочинів. Зокрема, О. М. Ігнатів визнає «насильством» як способом учинення злочину умисний, протиправний, енергетичний вплив на органи та тканини організму людини і їх фізіологічні функції шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або вплив на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється шляхом дії або через бездіяльність всупереч або поза її (людини) волею, здатний заподіяти смерть та/або

¹ Хавронюк М. І. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо термінологічного удосконалення кримінального закону). Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України: зб. / Верховна Рада України, Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності; Київ: ун-т права НАН України; Харків: правозахисна група. Харків: Права людини, 2011. С. 34.

² Кулик Л. М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. С. 6.

³ Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. С. 269.

психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення чи дій людини¹. У свою чергу, А. Б. Блага під «наси́льством у сім'ї» розуміє умисне протиправне діяння (дію або бездіяльність) дискримінаційного характеру щодо члена сім'ї чи особи, з якою існували або існують сімейні відносини, вчинене з використанням переваги шляхом нав'язування своєї волі всупереч або поза волею потерпілого². Ми погоджуємося з думкою вченої про те, що жодну дефініцію насильства не можна вважати остаточною, оскільки воно належить до категорії оціночних понять; те, що в одних випадках є негативним і має антисоціальний характер, тобто вважається насильством, в інших таким не вважається³. Що стосується насильства як кримінально-правової категорії, то воно завжди має антисоціальний характер і є негативним.

Установивши сукупність ознак, які належать до різних проявів насильства, С. М. Золотухін розробив таку дефініцію терміна «наси́льство»: насильство – це умисний вплив людини на іншу особу із застосуванням безпосередньо своєї м'язової сили, зброї чи інших предметів або шляхом використання малолітніх, осіб, які страждають психічними захворюваннями, та третіх осіб, включно з потерпілими або тваринами та іншими несуб'єктами, а також давання обманним шляхом отрути або сильнодіючих речовин, спрямованих на порушення її тілесної недоторканості, обмеження свободи, завдання шкоди здоров'ю або життю (фізичне насильство), іншим законним правам та інтересам потерпілого (інтелектуальне насильство) або висловлювання йому погроз вчинення таких дій (психічне насильство)⁴. У цьому визначенні автор виділяє три види насильства: фізичне, інтелектуальне та психічне. На наш погляд, інтелектуальне насильство є ні чим іншим, як насильством психічним, і не варто його виділяти як окремий вид.

Розробники Енциклопедичного юридичного словника зазначають, що кримінальне насильство за формою впливу

¹ Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні : монографія. Харків : диса Плюс, 2013. С. 494.

² Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : ФОП Макаренко, 2014. С. 66.

³ Там само. С. 50.

⁴ Золотухин С. И. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Челябинск, 2000. С. 14–15.

може бути правомірним (необхідна оборона, затримання злочинця, крайня необхідність, виконання службового обов'язку, проведення хірургічної операції, науковий експеримент тощо) або протиправним кримінальним (зокрема, у разі вчинення таких злочинів, як бандитизм, розбій, умисне вбивство, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, грабїж, вимагання)¹. О. В. Олішевський розглядає насильство як форму примусу. Цей примус існує в позитивному та негативному плані. У позитивному плані примус поділяється на громадський, патерналістський та правовий. Громадський примус здійснюється з прямої чи непрямої згоди тих, хто піддається такому впливу. Патерналістський примус – це панування зрілої (дорослої волі) над незрілою (дитиною). Правовий примус має за джерело попередній договір, за яким індивіди свідомо у межах і для цілей суспільства відмовляються від частини своєї свободи й передають право матеріально гарантованого рішення з певних питань певним інститутам та інституалізованим особам. Насильство в негативному забарвленні – це протиправне діяння та деякі види аутоагресії². Дозволимо собі не погодитися з такою думкою. З позиції кримінального права насильство не може бути правомірним. В обставинах, що виключають злочинність діяння, про нього може йтися лише у випадках перевищення меж застосування сили.

У науковій літературі неодноразово висловлювалася думка про те, що фізичний вплив на людину часто поєднується із психічним і навпаки. Зокрема, О. М. Ігнатов зазначає, що у зв'язку з тим, що людина – це єдність двох взаємодіючих підструктур: біологічної й надбіологічної (психіки), фізичне насильство над нею може мати наслідками заподіяння психічних травм, так само як наслідками впливу на психіку можуть бути порушення фізіологічних функцій організму і навіть смерть людини³. Н. М. Ярмиш наголошує, що ті самі

¹ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 501.

² Олішевський О. В. Фізичне насильство в контексті визначення суспільно небезпечної інформації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 125.

³ Ігнатов О. М. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 70.

діяння можуть впливати на людину одночасно і фізично, і морально. Отже, цілком допустимо говорити про те, що фізичне страждання людини переважно супроводжується моральними стражданнями¹. Із цим складно не погодитися. Але, разом із цим, ми не підтримуємо думку про те, що намагання проводити поділ насильства на фізичне та психічне є недоцільним, оскільки за своїми істотними ознаками ці різновиди насильства можуть збігатися. У таких випадках вищезазначене розмежування стає неможливим і непотрібним, оскільки найчастіше насильство полягає в єдиному психофізичному впливі на організм людини². Фізичне та психічне насильство виступають як два різні способи вчинення злочину, які мають різні *істотні* ознаки та свої конкретні прояви. Застосування і фізичного, і психічного насильства одночасно під час учинення злочину підвищує його суспільну небезпечність, а в окремих випадках це є різними злочинами, наприклад погроза вбивством і нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

Учені, які займаються проблемою насильства щодо осіб, які виконують свій службовий чи громадський обов'язок, однозначно виділяють два його самостійних види: фізичне та психічне³.

І. І. Давидович, досліджуючи проблеми кримінально-правової охорони осіб, які охороняють правопорядок, дає авторське визначення понять «насильство», «фізичне насильство» та «психічне насильство». Вона пропонує визначати насильство як умисну протиправну дію, яка полягає у впливі на тіло іншої людини, її психіку або свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею, здатну викликати негативні зміни в організмі потерпілого. Фізичне насильство – це передбачений КК умисний фізичний

¹ Ярмиш Н. М. Жорстоке поводження як одна із форм доведення до самогубства. *Право України*. 1992. № 7. С. 45.

² Довгань Н. Фізичне і психічне насильство: співвідношення понять. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Юридична*. 2010. Вип. 51. С. 343.

³ Кладков А. В. Уголовная ответственность за насилие в связи с выполнением служебного или общественного долга : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1969. С. 15; Яковлева С. А. Уголовно-правовая оценка насилия в отношении представителя власти в связи с исполнением им должностных обязанностей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2003. С. 15.

вплив на тіло іншої людини, який здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею, здатний завдати різну за ступенем тяжкості шкоду здоров'ю або смерть, а також обмежити свободу пересування за відсутності посягання на тілесну недоторканність. Психічне насильство – це умисний протиправний вплив на психіку іншої людини, здатний викликати негативні емоції й інші зміни в психіці потерпілого, серед іншого позбавити контролю з боку свідомості за своєю поведінкою¹.

На наш погляд, найбільш ґрунтовне й таке, що характеризує як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки насильства, визначення дає сучасний український дослідник О. М. Храмцов. На його думку, під «насильством» як кримінально-правовою категорією слід розуміти умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією та проявляється у фізичному та/або інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, впливаючи таким чином на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та/або психічної шкоди чи створюючи реальну загрозу їх заподіяння. Під фізичним насильством як кримінально-правовою категорією розуміють умисний суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією та здійснюється фізичними діями чи бездіяльністю всупереч чи поза волею людини, впливаючи таким чином на свободу її волевиявлення та завдаючи їй фізіологічної та/або психічної шкоди чи створюючи реальну загрозу їх заподіяння. Психічне насильство як кримінально-правова категорія є умисним суспільно небезпечним, протиправним впливом на психіку іншої особи або групи осіб, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією та здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) чи позаінформаційним шляхом всупереч або поза волею людини,

¹ Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. С. 163.

таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення та завдаючи їй психічної та/або фізіологічної шкоди¹.

Саме з таких позицій і слід оцінювати фізичне насильство, яке застосовується до працівників правоохоронних органів у разі вчинення злочину, передбаченого частиною 3 ст. 342 КК України.

Перейдемо до оцінювання погрози під час учинення цього злочину. Абзац 6 п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» визначає, що погроза застосуванням насильства під час учинення опору полягає у висловлюваннях про наміри винної особи застосовувати насильство до таких осіб або відповідних діяч². «Погроза є такою лише у випадках, якщо вона викликана службовою діяльністю потерпілого в попередженні чи запобіганні злочинам і спрямована на зміну чи припинення такої діяльності»³.

Погрози є найбільш небезпечними діями, які порушують психічну недоторканість людини, а іноді призводять до настання психічної та фізичної шкоди. Попри велику кількість наукових праць, присвячених кримінально караним погрозам, в кримінальному праві немає єдності думок стосовно поняття погрози, її юридичних ознак, співвідношення понять погрози та психічного насильства. У кримінальному праві в поняття погрози різні автори вкладають різний зміст. Одні вважають, що погроза є примусом, другі під погрозою розуміють залякування, треті отожднюють погрозу застосування фізичної

¹ Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. С. 392–393; Храмцов О. М. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід): монографія. Харків: Колегіум, 2017. С. 203–204.

² Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / уклад. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 50.

³ Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Преступления против порядка управления: учеб. пособие. М.: Управл. завед. МВД СССР. 1969. С. 20.

сили з психічним насильством і розуміють під такою протиправний вплив, спрямований на психіку іншої особи з метою придушення та її підкорення волі винного шляхом залякування застосуванням фізичної сили; четверті під погрозою розуміють такий психічний вплив на іншу особу, який здійснює порушення свободи її волевиявлення або заподіяння психічної травми; п'яті розуміють під погрозою зовнішнє вираження наміру спричинити шкоду.

Ученими виділяються загальні та особливі ознаки погрози. В. В. Іванова до загальних ознак погрози насильством відносить факт залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства та справжність погрози застосуванням насильства. Особливими ознаками погрози вона визнає реальність здійснення такої погрози, момент здійснення такої погрози (зараз чи у майбутньому) й інтенсивність погрози¹.

Л. Д. Гаухман відносить момент здійснення погрози також до особливих ознак, які характеризують погрозу як елемент конкретного складу злочину, на відміну від загальних ознак, які притаманні будь-якій погрозі. Саме ця ознака, на його думку, надає можливість розмежовувати насильницький грабіж, розбій та вимагання². Такої ж думки дотримується Р. А. Левертова, яка вказує на те, що наявність не є постійною якістю погрози, тому що «погроза може бути наявною в складі розбою й не бути такою в складі вимагання»³. Її підтримує і М. І. Панов⁴.

О. Коростильов справедливо вважає, що зміст поняття «погроза» дає підстави зробити висновок про те, що погроза містить у собі небезпеку як реальну можливість її здійснення. Ця можливість визначається сукупністю об'єктивних (час, місце, спосіб, обстановка, засоби вчинення злочину, кількість осіб, які погрожують, попередні взаємовідносини винного та потерпілого тощо) та суб'єктивних (сприймання потерпілим погрози, усвідомлення цього факту винним, характеристики особи

¹ Іванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособие. М. : Кн. Мир ; Изд-во ЮИ МВД РФ, 2002. С. 33.

² Гаухман Л. Д. Насилие при грабеже, разбое и вымогательстве. *Советская юстиция*. 1969. № 2. С. 23.

³ Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву : учеб. пособ. Омск : Изд-во Омск. Высш. школы милиции МВД СССР, 1978. С. 14.

⁴ Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений : монография. Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. С. 33.

винного та потерпілого тощо) факторів. Визнання погрози різновидом психічного насильства не викликає сумнівів. Учений виділяє й ознаки погрози, до яких належать реальна можливість настання шкоди (реальність) та психічне насильство¹.

У теорії кримінального права виділяють ще декілька ознак погрози: інформаційність, наявність, дійсність, конкретність тощо. На нашу думку, важливою ознакою кримінально-караної погрози є її форма зовнішнього прояву. Це може бути лише інформаційна форма. Ми погоджуємося, що найбільш важливою, головною ознакою погрози є її реальність². Ще І. Я. Фойницький вважав, що як посягання на свободу погроза повинна бути настільки значною, щоб викликати у того, кому погрожують, яке-небудь побоювання, страх. Хоча за наявності цієї зовнішньої ознаки уже стає непотрібним встановлення в кожному конкретному випадку внутрішнього значення погрози для того, кому погрожують, її властивості викликати у нього побоювання, однак ця умова до певного ступеня допускається самим поняттям погрози як побоювання, тобто спроби викликати страх³. М. М. Плец указував на те, що погроза повинна бути настільки справжньою та наявною на думку того, кому погрожують (не важливо, чи здійсниться вона насправді), щоб вона йому не залишала жодної свободи, знову ж таки на його думку⁴. В. В. Єраксин, як і більшість учених, вважає, що погроза повинна усвідомлюватись потерпілим як така, що є реально здійсненою, рівнозначною фізичному насильству⁵. На практиці зустрічаються випадки, коли погроза або її суспільно небезпечний характер не сприймаються потерпілим, наприклад душевнохворим, або, навпаки, коли вона викликає страх в особи через її надмірну вразливість. Тому ми погоджуємося з авторами, які вважають, що в тих випадках, коли потерпілий не може сприймати факт

¹ Коростыльов О. Угроза в уголовном праве: понятие, виды, значение. *Уголовное право*. 2006. № 3. С. 37.

² Храмов О. М. Погроза у кримінальному праві України (питання теорії та практики). *Вісник Харків. нац. ун-ту внутр. справ*. 2007. Вип. 39. С. 36.

³ Фойницький І. Я. Уголовное право. Часть особенная: посягательства личные и имущественные. СПб.: Типография М. М. Стасюлевича, 1907. С. 33.

⁴ Плец М. М. Шантаж. *Журнал Министерства юстиции*. 1905. № 6. С. 201.

⁵ Єраксин В. В. Ответственность за грабёж: монография. М.: Юрид. лит., 1972. С. 41–42.

погрози, її характер повинен оцінюватися незалежно від цього сприйняття¹. До того ж, як справедливо повідомляє Г. К. Костров, як об'єктивна якість діяння здатність погрози викликати впевненість у її здійсненості в особи, якій її адресовано, охоплюється суб'єктивною стороною злочину².

Ми вважаємо, що той факт, чи усвідомлював потерпілий дії винної особи, не виключає суспільної небезпечності та протиправності погрози. Достатньо того, що можливість і ймовірність реалізації погрози впливає з тих обставин, які винний доводить до відома потерпілого. Р. А. Левертова, вказуючи на обставини, що визначають реальність погроз, ставить на перше місце обставини, які характеризують погрозу як суспільно небезпечне діяння. Тобто вона вважає не реальність погроз ознакою суспільної небезпечності, а навпаки³. М. А. Єфімов основною ознакою погрози вбивством називає тільки наявність у винного можливості її здійснення⁴.

М. В. Стерехов вважає, що критеріями реальності погроз виступають такі: зовнішнє вираження рішучості винного їх реалізувати, наявність зовнішніх умов, які дозволяють здійснити цю реалізацію, й усвідомлення потерпілим змісту погрози. До допоміжних критеріїв він відносить глибину конфлікту між тим, хто погрожує, і потерпілим, особу винного та інші такі моменти, які в єдності з указаним вище можуть полегшити вирішення питання про реальність погрози⁵. Е. Ф. Побегайло та В. П. Ревін також наголошують на тому, що на практиці певну складність викликає тлумачення поняття «реальність погрози» як основної умови кримінальної відповідальності. Вони вважають, що під час вирішення цього питання слід виходити з того, що реальність погрози

¹ Моисеенко Г., Степичев С. Отграничение разбоя от грабежа, соединённого с насилием. *Советская юстиция*. 1968. № 15. С. 16.

² Костров Г. К. Уголовно-правовое значение угрозы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 1970. С. 8–9.

³ Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву : учеб. пособ. Омск : Изд-во Омск. Высш. школы милиции МВД СССР, 1978. С. 7.

⁴ Ефимов М. А. Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения : монография. Минск : Вышэйшая школа, 1971. С. 40.

⁵ Стерехов Н. В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Свердловск, 1972. С. 18.

пов'язується передусім з наявністю об'єктивних підстав побоюватись приведення її у виконання; суб'єктивне її сприйняття потерпілим відіграє підлеглу роль¹. І. А. Петін наголошує, що погроза для потерпілого повинна мати як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Інакше у випадках надзвичайно нестійкої психіки потерпілого можливе об'єктивне ставлення в вину суб'єкту дій та наслідків, які не є суспільно небезпечними². Г. Л. Кригер до обов'язкових ознак психічного насильства і такого його прояву, як погроза, відносить таке сприйняття її потерпілим, коли погроза для нього є такою, що може бути здійснена насправді³. В. І. Борисов та В. М. Куц справедливо вказують на те, що під час вирішення питання про реальність погрози слід ураховувати як суб'єктивний критерій (сприйняття потерпілим), так і об'єктивний (спосіб, інтенсивність його вираження, особистість винного, характер відносин між ним і потерпілим тощо)⁴.

Л. В. Сердюк наголошує на тому, що під час теоретичного дослідження реальності погрози необхідно виходити з того, що вона, по-перше, є лише одним із факторів, який разом з іншими визначає її суспільну небезпечність. По-друге, ця реальність полягає не у внутрішній готовності, а у зовнішній демонстрації цієї готовності, в її об'єктивній впевненості для потерпілого. Справжній умисел на вбивство, який полягає в погрозі, може бути встановлений тільки під час розслідування цього злочину й повинен ураховуватися як самостійний фактор, який впливає на суспільну безпеку погрози та на організацію профілактичних заходів для запобігання вбивству. Під реальністю погрози вчений розуміє такий об'єктивний фактор, який разом з іншими впливає на психіку потерпілого тим, що упевнює його в можливості та невідворотності здійснення цієї погрози й тим самим впливає

¹ Побегайло Э. Ф., Ревин В. П. Уголовно-правовые средства предупреждения тяжких преступлений против личности : монография. М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1989. С. 24.

² Петин И. А. Механизм преступного насилия : монография. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. С. 45.

³ Кригер Г. Л. Ответственность за разбой : монография. М. : Юрид. лит., 1968. С. 19.

⁴ Борисов В. И., Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья. Харьков : Консум, 1994. С. 87.

на ступінь небезпечності цього діяння та на визнання або невизнання його злочином. До факторів, які є ознаками реальності погрози, Л. В. Сердюк відносить такі: 1) серйозність причин, які викликають погрозу вбивством або заподіянням шкоди, яка є небезпечною для здоров'я; 2) зовнішню активність прояву погрози; 3) наявність у винного можливості її здійснення; 4) обставини, які характеризують особу винного; 5) обставини, які характеризують особу потерпілого. На його думку, серйозність підстав конфлікту, в свою чергу, визначається багатьма факторами, які характеризують відносини між винним та потерпілим і може оцінюватися лише у зв'язку з цими факторами. Тому найсерйозніша причина, яка викликала погрозу, що береться сама по собі, без урахування вказаних обставин, не визначає реальності погрози¹.

Ми погоджуємося з такою думкою. Реальність погрози є саме об'єктивною ознакою, яка характеризує погрозу як кримінально-каране діяння. Той факт, що потерпілий усвідомлював чи не усвідомлював дії винної особи, не виключає протиправності та суспільної небезпечності самої погрози. Достатньо того, що можливість та ймовірність реалізації погрози впливають із тих обставин, які винний доводить або робить спробу довести до відома потерпілого.

Нам вважається дивним висновок, який роблять автори монографії, присвяченій кримінальній відповідальності за погрози застосуванням фізичного насильства. Вони наголошують на тому, що нанесення побоїв або тілесних ушкоджень різного ступеня з метою залякати особу є головною обставиною для визнання погрози реальною². На наш погляд, учинення таких дій свідчить не про реальність погрози, а про вчинення особою декількох злочинів, кваліфікацію яких слід здійснювати за правилами сукупності злочинів.

Слід зазначити, що в літературі зустрічається думка про те, що реальність у погрозі вбивством є ознакою суспільно

¹ Сердюк Л.В. Насиліе: криминологическое и уголовно-правовое исследование : монография. М. : Юрлитинформ, 2002. С. 202–203.

² Алфьоров С. М., Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства : монографія. Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л. П., 2011. С. 89.

небезпечних наслідків, що дозволяє відносити цей злочин до злочинів із матеріальним складом. Наслідками є той страх, який відчуває потерпілий внаслідок погрози на його адресу¹. Ми не можемо погодитись із цією позицією. Більшість потерпілих від таких злочинів не відчувала страху за своє існування, не дивлячись на те, що погроза на їх адресу була реальною. І. В. Самощенко наголошує, що упевненість слідчих і судових органів у реальності погроз може ґрунтуватися на обставинах, які належать : а) до об'єктивної сторони – зміст і форма погрози, обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка та ін.); можливість здійснення погрози в цих умовах; наявність будь-яких правомірних чи неправомірних дій, які підкріплюють погрозу (стеження за потерпілим, переслідування «по п'ятах», демонстрація зброї та ін.); адресат погрози; обіцянка особи реалізувати її; інтенсивність прояву винною особою своїх погрозливих дій; б) до змісту та характеру взаємовідносин між винною особою та потерпілим до вираження погрози, причини виникнення конфлікту, особливо неприязнені стосунки, тривале зв'язування відносин та ін.; в) до характеристики особистості того, хто погрожує (суб'єкта погрози), вік, стать, спортивна підготовка, наявність попередньої судимості, стійка антигромадська установка, приводи до міліції, схильність до алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та ін., наявність неврозів, сексуальних відхилень, схильність до жорстокості та садизму, підвищена агресивність, озлобленість, демонстративна поведінка тощо². Ці обставини мають об'єктивний характер і дозволяють визначити реальний характер кримінально-караної погрози.

Окрім реальності як головної, але не єдиної ознаки погрози, важливе значення мають і інші. Важливою ознакою є інтенсивність психічного насильства під час погрожування. Вона визначається змістом погрози й характером вимог до

¹ Абсатаров Х. Х. Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью как преступление против личности (уголовно-правовой и криминологический аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Уфа, 2005. С. 95–96.

² Самощенко І.В. Реальність погрози за КК України. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матер. міжнар. наук.-практ. конф. м. Харків, 11–12 жовтня 2012 р. С. 302–305. С. 304.

потерпілого. Погроза може бути спрямована виключно на заподіяння потерпілому психічної травми, наприклад, здійснена з мотивів помсти, вона не міститиме в собі жодних вимог до потерпілого. Суспільна небезпечність таких погроз є вищою, ніж в разі погроз, поєднаних із певними вимогами (розбій, грабіж, вимагання). У потерпілого в останньому випадку є вибір, наприклад між здоров'ям і власним майном.

Погроза у злочині, що досліджується, стосується застосування насильства саме під час вчинення опору. Погроза має бути реальною, тобто потерпілий повинен усвідомити, що погроза буде реалізована. При цьому винний може й не мати наміру такої реалізації. У нашому випадку присутня саме погроза насильством, яка може охоплювати погрозу нанесенням побоїв, тілесних ушкоджень і погрозу вбивством. Ми підтримуємо позицію тих учених, які наголошують, що погроза може мати будь-який ступінь суспільної небезпечності й інтенсивності: погроза вчинити вбивство, тілесні ушкодження, нанести удари чи побої, позбавити волі (зв'язати) тощо¹. «Погроза є видом насильства над певною особою, яке виражається у залякуванні цієї особи з метою припинити службову чи громадську діяльність потерпілого. У всіх випадках вона повинна бути реальною, тобто повинна саме так сприйматися потерпілим. Питання про реальність погрози вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням особи винного, його поведінки, умов, за яких вона виказується, тощо»².

На відміну від статті 345 КК України, ч. 3 ст. 342 КК України не розглядає як окреме суспільно небезпечне діяння погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, тому об'єктивна сторона цього злочину, на наш погляд, охоплює всі ці випадки й додаткової кваліфікації по відповідним статтям законодавства про кримінальну відповідальність не потребує.

¹ Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : учеб. пособие. Київ : КВШ МВД СССР, 1973. С. 48; Поленов Г. Ф. Ответственность за преступления против порядка управления : монография. М. : Юрид. лит., 1966. С. 26.

² Преступления против порядка управления : учеб. пособ. / кол. авт.: Блинова Л. И., Горбуза А. Д., Гришанин П. Ф. и др.; под. ред. Кириченко В. Ф. М. : НИИиРИО Высш. шк. МВД СССР, 1970. С. 30.

Метою застосування фізичного або психічного насильства є примушування вказаних осіб до виконання явно незаконних дій. На наш погляд, така редакція статті є не дуже вдалою. Під час опору злочинці можуть примушувати не лише до виконання явно незаконних дій, а і до утримування від виконання службових чи громадських обов'язків. Тому ми погоджуємося з В. І. Осадчим, який наголошує, що *слід замінити формулювання «явно незаконні дії» на «явно незаконні діяння»*. Таке формулювання норми об'ємно забезпечувало б захист діяльності вказаних осіб. Він пропонує таку редакцію цієї норми: дії, передбачені частиною першою цієї статті, поєднані з примушенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосуванням такого насильства до виконання явно незаконних діянь¹.

Прикладом такої ситуації є злочин, учинений громадянином за таких обставин. Підсудний разом з іншими невстановленими судом особами вчинив замах на вчинення крадіжки з проникненням у приміщення. Спрацювала сигналізація, і наряд поліції охорони прибув на місце вчинення злочину. Під час затримання особи остання погрожувала працівникам поліції охорони застосуванням металевих ножиців. Вона вимагала, щоб працівники не затримували її. Із застосуванням фізичної сили ця особа була затримана².

В окремих випадках особа, яка вчиняє цей злочин, може здійснювати опір одночасно суб'єктам як державної, так і недержавної охоронної діяльності. Так, вироком Рівненського міського суду Рівненської області встановлено, що підсудний у приміщенні супермаркету вчиняв дрібне хуліганство. На вимогу охоронця супермаркету та працівника ДСО, який виконував свої службові обов'язки, припинити свої неправомірні дії погрожував їм вбивством, звільненням з

¹ Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. С. 361.

² Вирок Петровського районного суду м. Донецька : справа № 261/477/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 25.06.2018).

роботи та нанесенням тілесних ушкоджень¹. У діях винної особи присутня сукупність злочинів проти життя та здоров'я особи й авторитету державної влади.

Ми погоджуємося з В. І. Возьним, який зазначає, що судам слід визнавати потерпілими працівників правоохоронних органів не лише тоді, коли вони виконують свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі, й коли вони вживали заходів з охорони правопорядку відповідно до своїх службових обов'язків за наказом або розпорядженням, а і тоді, коли вони вживали зазначених заходів у межах своїх повноважень (наприклад, припиняли правопорушення у позаробочий час)². Його підтримує В. А. Горбунов³.

Опір як самостійне суспільно небезпечне діяння характеризується декількома обов'язковими суспільно небезпечними ознаками. До таких фахівці відносять: 1) активну форму поведінки; 2) застосування фізичної сили до потерпілої особи; 3) безпосередній фізичний контакт винного з потерпілим; 4) спрямованість на перешкодження законній діяльності потерпілої особи. Таким чином, опір – це активна протидія, що полягає у застосуванні фізичної сили до потерпілого через безпосередній фізичний контакт винуватого з потерпілим, спрямована на перешкодження виконанню потерпілим своєї законної діяльності⁴. Установлення цих ознак дозволить чітко визначити об'єктивну сторону досліджуваного злочину й відмежувати його від суміжних складів.

Наступним злочином, який посягає на державну охоронну діяльність, є втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника

¹ Вирок Рівненського міського суду Рівненської області : справа № 1715/152667/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 08.07.2018).

² Возьний В. І. Особливості кваліфікації злочинів проти працівників правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2011. № 8 (122). С. 69.

³ Горбунов В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. С. 17.

⁴ Довгаль М. Особливості кваліфікації за ст. 342 Кримінального кодексу України. *Вісник Нац. акад.прокуратури України*. 2016. № 4 (46). С. 61–62.

державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК України). У загальнозживаному сенсі під втручанням розуміється участь у чомусь для припинення чого-небудь, а також протидіяння чомусь¹. У широкому розумінні втручання у діяльність працівника правоохоронного органу може проявлятися по-різному. Насамперед це будь-яке посягання на працівника правоохоронного органу, його близьких родичів чи їх власність у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, що передбачено в КК як окремий злочин. Крім цього, це будь-який інший вплив на працівника правоохоронного органу, що окремо як злочин не передбачається. Саме цей, інший вплив, який як окреме посягання в КК не передбачено, і утворює зміст досліджуваних злочинів. Сучасний досліджувач цієї проблеми І. М. Чуб розуміє під втручанням у діяльність працівника правоохоронного органу (підрозділу), державної виконавчої служби або приватного виконавця протиправні дії, які вчиняються шляхом впливу на їх свідомість і волю й тим самим позбавляють або обмежують можливість самостійного та/або незалежного виконання потерпілими наданих їм законом повноважень щодо здійснення правоохоронної діяльності або примусового виконання рішень у межах провадження (справи)².

Втручання у діяльність працівника правоохоронного органу може відбуватися у будь-якій формі. Роз'яснюючи об'єктивну сторону передбаченого статтею 343 КК злочину, Пленум Верховного Суду України в постанові від 26.06.1992 р. № 8 цілком слушно відзначив, що під втручанням у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ чи служби безпеки слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоджання у виконанні цими працівниками обов'язків або на досягнення ухвалення неправомірного рішення. Втручання може проявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відмовити в наданні законних благ, а

¹ Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970. Т. 1. С. 777.

² Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 111.

також у будь-якій іншій формі впливу. При цьому прохання, наприклад батьків або інших родичів правопорушника, про ухвалення працівником правоохоронного органу рішення в інтересах правопорушника не утворює складу цього злочину¹.

Є. М. Блажівський пропонує відмовитись від категорії «втручання в діяльність» на користь «втручання у здійснення повноважень». Останнє ж, на думку вченого, слід розуміти як умисне вчинення незаконних дій, що унеможливають або істотно ускладнюють виконання відповідною правомочною особою своїх службових (професійних) повноважень².

Ми не підтримуємо таку позицію. Як справедливо наголошує Г. Є. Бершов, поняття «унеможливлення», «істотне ускладнення», які вживає автор, є досить оціночними та залежить не стільки від змісту безпосереднього втручання, скільки від його сприйняття відповідною службовою особою, її суб'єктивних якостей, обстановки вчинення злочину тощо. У зв'язку з цим застосування цих термінів на позначення «втручання» є недостатньо обґрунтованим³. Його підтримує також М. М. Комарницький, який зазначає, що термін «втручання» законодавець використовує переважно для позначення суспільно небезпечного діяння, коли йдеться про створення перепон для виконання певними суб'єктами своїх службових (професійних) повноважень (виконання обов'язків), натомість «перешкоджання» – для позначення суспільно

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 51.

² Блажівський Є. М. Зміст поняття «втручання в діяльність» в кримінальному праві України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 1. С. 171; Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 Львів, 2010. С. 11; Блажівський Є. М. Об'єктивна сторона складів злочинів, які встановлюються відповідальність за втручання у діяльність, за чинним КК України. *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 4. С. 182; Блажівський Є. М. Потерпілий у складах злочинів, які встановлюються відповідальність за втручання в діяльність. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. № 2 (18). С. 7.

³ Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. С. 112.

небезпечного діяння, коли йдеться про створення перешкод для реалізації як професійних, так і «загальних» обов'язків і прав (ст. 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду»)¹.

Слід зазначити, що втручання в діяльність працівника правоохоронного органу є таким лише у випадках відсутності ознак опору, погрози або насильства, умисного пошкодження чи знищення майна або посягання на життя працівника правоохоронного органу.

Законодавець не дає переліку впливів, притаманних втручанням. Він визначає, що такий вплив може бути здійснений у будь-якій формі. Більшість дослідників слушно зауважує, що зміст визначення поняття «втручання» слід здійснювати через категорію «вплив»².

Фахівці справедливо наголошують, що цей вплив має відкритий, спрямований характер, який може бути неімперативним (переконання) та імперативним (примус)³. Перший вплив спрямовується на свідомість людини й має на меті переконати потерпілого в доцільності, необхідності та вигідності його певної поведінки. Найчастіше він здійснюється у формі рекомендації, умовляння, прохання чи обіцяння надання винагороди. В останньому випадку ми погоджуємося з науковцями, які визнають таку ситуацію ідеальною

¹ Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 151.

² Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. С. 287; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 5-те вид., перероб. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2008. С. 940; Клименко В. А. Квалифікація втручання в діяльність працівника прокуратури, органа внутрішніх дел, государственной безопасности, если воздействие осуществлялось путем совершения другого преступления. *Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні*. Київ : Ін-т держави і права АН України. 1992. С. 58; Мальцев В. Ответственность за воспрепятствование осуществлению правосудия и производству предварительного расследования. *Законность*. 1997. № 10. С. 13.

³ Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 117.

сукупністю злочинів, передбачених статтями 343 та 369 КК України¹.

Імперативний вплив, на відміну від попереднього, не залишає можливості у потерпілого відмовитися від вимог до певної дії чи бездіяльності. У цьому випадку застосовуються такі жорсткі форми впливу, як наказ, вимога, психічне насильство (погроза) чи фізичне насильство. Про фізичне насильство й погрозу більш детально йшлося раніше. Що стосується інших видів впливу, то вони мають всі ознаки примушування. Це стосується і наказу, і просто вимоги. Вони характеризуються двома взаємопов'язаними діями: протиправною вимогою у формі наказу, вказівки чи розпорядження та використанням контролюючих можливостей винного для підкорення волі потерпілої особи. Це повністю відповідає ознакам примусу, поняття якого використовується в психології. Під останнім розуміється вимога виконувати розпорядження ініціатора, підкріплена відкритими чи мовчазними погрозами, застосуванням останнім своїх контролюючих можливостей для того, щоб домогтися від адресата необхідного поведіння².

Частина 2 ст. 343 КК України визнає кваліфікуючими ознаками цього злочину ті ж самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені службовою особою з використанням свого службового становища. Щодо затримання особи, яка вчинила злочин, особливих питань немає. До останнього належить саме фізичне, а не процесуальне затримання. Воно стається в момент вчинення злочину або одразу після його вчинення (так зване «затримання за гарячими слідами»). Це стосується і випадків затримання осіб працівниками поліції охорони, і працівниками інших правоохоронних органів, які здійснюють

¹ Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. С. 90; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. / за заг. ред. Тація В. Я., Борисова В. І., Тютюгіна В. І. 5-е вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. С. 720.

² Кроз М. В., Онищенко О. Р., Ратинова Н. А. Кримінальное психологическое воздействие : монография. М. : Юрлитинформ, 2008. С. 31.

державну охоронну діяльність (Служба безпеки України, Національна гвардія України тощо).

У зв'язку з цим ми не підтримуємо думку І. М. Чуба, який вважає доцільним у частині 2 ст. 343 КК замість слів «особа, що вчинила злочин» використовувати слова «особа, що підозрюється у вчиненні злочину». Дослідник аргументує це тим, що згідно з частиною 2 ст. 2 КК України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду¹. У цьому злочині йдеться про втручання в діяльність працівників правоохоронних органів, які чітко можуть установити ознаки злочину. Що ж стосується підозри, то вона має більш процесуальний характер. На наш погляд, чинна редакція відповідної кримінально-правової норми є більш вдалою.

Зупинимося на терміні «запобігання злочину». Його достатньо детально розроблено в кримінології. Разом із ним уживається термін «попередження». На наш погляд, термін «попередження» є ширшим, ніж «запобігання». У кримінології попередження злочинності – це система заходів, які застосовує суспільство для того, щоб утримати зростання злочинності та знизити у разі можливості її рівень шляхом усунення її причин та умов, які їй сприяють, а також шляхом запобігання та припинення конкретних злочинів². Виходячи з вищевказаного визначення, можна виділити такі види попереджувальних заходів залежно від стадії вчинення злочину: профілактика, запобігання та припинення.

Профілактичні заходи здійснюються тоді, коли відсутні підстави вважати, що готується вчинення конкретного злочину. Вони спрямовуються на усунення, нейтралізацію або послаблення факторів, які породжують злочинність або сприяють їй. Запобігання злочинам являє собою дії, спрямовані на недопущення здійснення злочинного наміру до

¹ Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : Право, 2017. С. 155.

² Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособие. Харьков : Рубикон, 2000. С. 130.

початку самого суспільно небезпечного посягання на етапах виявлення умислу або готування до вчинення злочину. Припинення полягає в діях, спрямованих на недопущення здійснення злочинної діяльності, яка вже почалася, і недопущення настання злочинного результату. У цьому випадку злочинці можуть бути затримані на місці вчинення злочину та притягнуті до кримінальної відповідальності за замах на злочин або навіть за завершений злочин. До того ж одночасно буде здійснено і розкриття злочину, і його попередження. Під запобіганням злочину в частині 2 ст. 343 КК України мається на увазі недопущення вчинення злочину або його продовження. *У разі здійснення державної охоронної діяльності це дії відповідних осіб, спрямовані на недопущення заподіяння шкоди життю, здоров'ю та власності осіб, які охороняються.*

Втручання в правоохоронну (охоронну) діяльність особою з використанням свого службового становища трапляється у випадках, коли винна особа використовує права й повноваження, надані їй за посадою або за певною службовою діяльністю. Суб'єктами цього злочину можуть бути особи, від яких потерпілий перебуває у службовій залежності, представники влади, особи, від яких залежить фінансове чи матеріально-технічне забезпечення органу, де працює потерпілий, а також медичне й інше обслуговування потерпілого чи його близьких родичів, вирішення побутових питань потерпілого тощо. Більш детально про це йдеться в підрозділі, присвяченому суб'єктам досліджуваних злочинів.

Цей злочин вважається закінченим із моменту початку дій, спрямованих на втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, тобто має місце формальний склад.

У науці кримінального права висловлюється думка, що ця норма повинна бути доповнена словами, що злочином є саме втручання в законну правоохоронну діяльність¹. Ми вважаємо, що це є зайвим. Не може бути правоохоронна діяльність незаконною. Незаконна діяльність – це вже не діяльність працівників правоохоронних органів. Ми також не

¹ Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. С. 67.

підтримуємо пропозицію щодо заміни терміну «втручання» на термін «перешкоджання»¹. На наш погляд, термін «перешкоджання» є вужчим за «втручання», і тому чинна редакція відповідної норми законодавства про кримінальну відповідальність є більш вдалою.

Стаття 345 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, яким можуть визнаватися і суб'єкти державної охоронної діяльності.

Частина 1 ст. 345 КК України серед ознак об'єктивної сторони злочину називає погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Про погрозу та її ознаки вже йшлося раніше. У цьому злочині погроза має певні особливості, а саме, для притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою достатньо встановити лише факт погрози працівнику правоохоронного органу або його близьким родичам у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Погроза може проявлятися у висловлюванні (усно, письмово із застосуванням технічних засобів), а також жестах або інших діях, за допомогою яких винний залякує потерпілого вчиненням вбивства, застосуванням до нього насильства чи знищенням його майна. На відміну від статті 129 КК України, для встановлення ознак вказаного злочину наявність реальних підстав побоювання потерпілого щодо виконання погроз не є обов'язковою. Під погрозою насильством слід розуміти погрозу заподіянням потерпілому побоїв чи тілесних ушкоджень. Погроза знищенням майна є такою тоді, коли винний погрожує знищити як усе майно, так і його частину.

Аналіз чинного кримінального законодавства України, яке передбачає кримінальну відповідальність за погрози, дозволяє зробити деякі зауваження. А саме: КК України порізнено вказує на основні ознаки кримінально караних погроз: 1) ст. 129 КК України («Погроза вбивством») та ст. 195 КК України («Погроза знищення майна») вказують на таку обов'язкову ознаку погрози, як реальність підстави

¹ Там само. С. 75–76.

побоюватися здійснення такої погрози; 2) ст. 345 КК України («Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу»), ст. 346 КК України («Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча»), ст. 350 КК України («Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»), ст. 377 КК України («Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного»), ст. 398 КК України («Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи») не вказують на таку ознаку погрози, як реальні підстави побоюватися такої погрози; 3) ст. 266 КК України («Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали») – якщо були підстави побоюватися цієї погрози, тобто не вказується на таку ознаку погрози, як її реальність.

На наш погляд, дійсно у випадку злочину, передбаченого частиною 1 ст. 345 КК України, не варто в диспозиції вказувати на таку ознаку погрози, як її реальність. Ми підтримуємо думку П. Ф. Гришанина та М. П. Журавльова, які наголошують, що погроза може призвести до порушення нормальної діяльності різних органів влади, і саме цим визначається суспільна небезпечність цього злочину. Це здійснюється шляхом безпосереднього посягання на посадових осіб. Тому справжність погрози як ознака цього злочину не є обов'язковою. Для закінченого складу також не потрібно, щоб працівник учинив або утримався від учинення певних дій¹.

У цьому випадку особа не є основним об'єктом цих злочинів, але погроза повинна бути реальною. Це впливає з виду діяльності, якими займаються потерпілі, та їх стосунків із винними особами. Разом із тим ми пропонуємо не обмежуватися цими видами погроз. До ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину слід віднести і погрозу розголошенням, і розголошення відомостей, які ганьблять працівника правоохоронного органу або його близьких родичів.

Важливим питанням у теорії та практиці є питання визначення в разі погрози саме відомостей, які ганьблять

¹ Гришанин П. Ф., Журавльов М. П. Преступлення против порядка управления: лекция. М. : НИИиРИО Вышп. школы МООН РСФСР, 1963. С. 8.

потерпілого. Слід зазначити, що законодавець розділяє поняття відомостей, що ганьблять потерпілого або його близьких, і відомостей, які потерпілий або його близькі бажають зберегти в таємниці. У різних складах застосовується перше або друге поняття. Так, у разі примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України) мається на увазі, що особа погрожує розголошенням відомостей, які ганьблять потерпілого чи його близьких родичів. Під час вимагання (ст. 189 КК України) винна особа погрожує розголошенням відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. Поняття відомостей, які потерпілий або його близькі бажають зберегти в таємниці, є поняттям більш широким, ніж поняття відомостей, що ганьблять потерпілого. Це слід урахувати під час кваліфікації окремих злочинів, які вчиняються шляхом погроз розголошенням таких відомостей. Але разом із тим у науці кримінального права немає єдності думок стосовно критеріїв визначення відомостей, що ганьблять потерпілого або його близьких. Існують два підходи до вирішення цього питання.

1. Об'єктивний. Представники цього підходу вважають, що вирішальне значення мають погляди на те, які існують у суспільстві. При цьому слід урахувати особливості оточення потерпілого. Так, А. А. Жижиленко вважає, що відомості повинні стосуватися таких обставин, які згідно з панівними у цьому оточенні критеріями мають ганебний характер¹.

2. Суб'єктивний. Представники цього підходу вважають, що визнання відомостей ганебними залежить від самого потерпілого. Так, М. М. Гродзинський та А. А. Піонтковський вважали, що оцінка характеру відомостей, які підлягають розголошенню, повністю залежить від суб'єктивного ставлення до них самого потерпілого².

На наш погляд, для визнання відомостей ганебними слід ураховувати як об'єктивний, так і суб'єктивний критерії. Слід ураховувати погляди й норми, які існують у суспільстві, та суб'єктивне ставлення потерпілого до розголошення певних

¹ Жижиленко А. А. Имущественные преступления : монография. Л. : Наука и школа, 1925. С. 157.

² Пионтковский А. А., Меньшагин В. Д. Курс советского уголовного права : учебник: в 2-х т. Т. 1: Особенная часть. М. : Госюриздат, 1955. С. 6–7.

ганебних відомостей. Але якщо такі інформаційні суспільно небезпечні дії вчиняються стосовно потерпілого, який не усвідомлює ганебний характер відомостей (малолітній, психічно хворий), головним є саме об'єктивний критерій їх оцінювання. Це повинно бути враховано і під час кваліфікації злочинів, пов'язаних із розголошенням відомостей, що ганьблять потерпілого.

Автор роботи погоджується з І. О. Зінченко та І. В. Самощенком, які пропонують такі варіанти кваліфікації злочинів, пов'язаних з розголошенням ганебних відомостей або таких, які потерпілий бажає зберегти у таємниці: 1) винна особа вважає, що відомості є небажаними для потерпілого або сприймаються ними як ганебні; це шантаж як засіб учинення злочинів (ст. 120, 149, ч. 2 ст. 154, ст. 189, ст. 303, ст. 386); 2) шантажист вважає, що відомості потерпілий сприйме як ганебні, або забажає зберегти їх у таємниці, але таким чином потерпілий їх не сприймає – це замах на вказані злочини; 3) винна особа не вважає, що потерпілий сприйме відомості як такі, що ганьблять, але потерпілий їх сприймає саме так; у цьому випадку умислом винного не охоплюється заподіяння моральної шкоди або ураження його честі та гідності шляхом розкриття його таємниці; у цьому випадку шантаж як спосіб учинення вказаних злочинів буде відсутній¹. Ця точка зору повністю відповідає такому принципу кримінального права, як принцип суб'єктивного ставлення винної особи до вчинюваного нею діяння. Такі правила слід застосовувати й у випадку вчинення шантажу щодо працівника правоохоронного органу.

Аналіз судової практики щодо відповідного складу злочину дозволяє нам зробити висновок, що у більшості випадків винні особи застосовують разом психічне насильство (погрозу) й фізичне насильство. Прикладом такої ситуації є злочин, учинений за таких обставин: працівники аптеки викликали працівників поліції охорони за допомогою тривожної кнопки після вчинення хуліганських дій одним із відвідувачів. У відповідь на пропозицію сісти в службовий автомобіль він почав ображати працівників поліції,

¹ Зінченко І. О., Самощенко І. В. Про поняття шантажу в кримінальному праві. *Кримінальне право України*. 2006. № 9. С. 8.

погрожувати вбивством, а потім наніс одному з них легкі тілесні ушкодження¹.

Рідше винні особи застосовують вказані види насильства окремо, а в окремих випадках використовують спеціальні засоби. Так, вироком Недригайлівського районного суду Сумської області встановлено, що підсудна вчиняла хуліганські дії в розважальному закладі. Для їх припинення був викликаний наряд поліції охорони. Під час припинення хуліганських дій остання приснула сльозогінним газом в обличчя правоохоронця, чим спричинила хімічний опік очей².

Щодо ознак об'єктивної сторони злочинів, передбачених частиною 2 та 3 ст. 345 КК України, істотних складнощів не вбачається. У них ідеться про відповідні за ступенем тяжкості тілесні ушкодження: легкі, середньої тяжкості або тяжкі. Головним є той факт, що їх заподіяно працівнику правоохоронного органу чи його близьким родичам у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків.

Разом із тим правозастосовникам рекомендується дотримуватися певних правил, які, на наш погляд, є важливими для правильної кваліфікації вказаного злочину. А саме, якщо винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер побоїв або інших насильницьких дій, передбачала й бажала настання наслідків у вигляді легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, але ці наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі, вчинене слід розглядати як замах на вчинення цього злочину, який може бути закінченим і незакінченим. Настання смерті потерпілого не охоплюється ознаками об'єктивної сторони злочину й потребує додаткової кваліфікації за вбивство через необережність чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, яке призвело до смерті потерпілого.

Частина 4 ст. 345 КК України передбачає відповідальність за вчинення вказаного злочину

¹ Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпродзержинська : справа № 331/8135/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 10.07.2018).

² Вирок Недригайлівського районного суду Сумської області : справа № 573/1624/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 26.07.2018).

організованою групою. Відповідно до частини 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брало участь декілька осіб (три та більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього й іншого (інших) злочину, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Учинення злочину злочинною організацією потребує кваліфікації злочинів за сукупністю (ч. 4 ст. 345 КК України та ст. 255 КК України «Створення злочинної організації»).

Наступним злочином, який посягає на суб'єктів державної охоронної діяльності, є умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК). Етимологічне значення термінів «знищити», «пошкодити» є таким: знищити – означає припинити існування чогось; руйнувати, псувати що-небудь, ламаючи, рвучи тощо. Пошкодити – вивести щось із ладу. Отже, знищенням майна досягається повне припинення можливості його використання, а пошкодженням – приведення майна в часткову непридатність. Саме такий зміст у ці терміни вкладає і Пленум Верховного Суду України. У пункті 13 постанови від 26.06.1992 р. № 8 роз'яснюється, що під знищенням майна, передбаченим ст. 347 КК, слід розуміти доведення його до повної непридатності для використання за цільовим призначенням. У разі пошкодження майна настає погіршення його якості, зменшення вартості або приведення на деякий час у стан, непридатний для використання за цільовим призначенням¹.

У разі знищення або пошкодження майна здійснюється протиправна зміна його фізичної структури. Але першому випадку майно не може бути використано за цільовим призначенням, тоді як у другому випадку, у разі певних

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів»: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків : Константа, 2018. С. 52.

затрат, майно можна відновити та знову використовувати за призначенням.

Знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу або його близьких родичів може бути здійснено як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності, при цьому кримінальній відповідальності за бездіяльність підлягають ті особи, які зобов'язані були усунути можливість знищення або пошкодження майна. Дії суб'єкта можуть бути різними (наприклад, ламання речі, розбиття її, спалення, невжиття заходів щодо врятування майна).

Передбачаючи відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, законодавець у частині 2 ст. 347 КК указав на окремі способи цих діянь – вчинення їх шляхом підпалу, вибуху або в інші загальнонебезпечні способи. При цьому, виходячи з аналізу норми, підпал слід розглядати лише як загальнонебезпечний спосіб. Знищення чи пошкодження майна вогнем в умовах, що виключали загальну небезпеку, не можна розцінювати як передбачене частиною 2 ст. 347 КК. Роз'яснення цього питання Пленумом Верховного Суду України є цілком слушним. У частині 5 п. 13 згаданої постанови підкреслюється, що знищення або пошкодження майна вогнем є таким, коли створюється загроза життю чи здоров'ю людей або загроза заповідання значної матеріальної шкоди як самому потерпілому, так і іншим особам. Під іншим загальнонебезпечним способом знищення або пошкодження майна слід розуміти дії, небезпечні для життя або здоров'я людей, а також майна інших фізичних, юридичних осіб (наприклад, вибух, отруєння свійських тварин і т. ін.).

Умисне знищення або пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам, вчинені шляхом застосування вибухових речовин, вважається таким, коли такі речовини використано з цією метою. До вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Якщо було знищено або пошкоджено малоцінне майно, і це відбувалось не шляхом підпалу чи в інший загальнонебезпечний спосіб, то згідно з частиною 2 ст. 11 КК розглядати такі діяння як злочин не можна. У цьому випадку хоча діяння і має ознаки діяння, передбаченого Кримінальним

кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяло й не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Слід зазначити, що предметом цього злочину є майно, яке належить працівнику правоохоронного органу (в тому числі й суб'єкту державної охоронної діяльності) та їх близьким родичам. Якщо знищувалося або пошкоджувалося майно, щодо якого здійснювалася державна охоронна діяльність, то такі дії слід кваліфікувати за кримінально-правовими нормами, які передбачають відповідальність за злочини проти власності.

Однією з кваліфікуючих ознак цього злочину є вказані дії, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. У зв'язку з цим слід звернути увагу на таке. У законі закріплюється те, що ці дії «призвели до загибелі людей». Граматичний аналіз цього словосполучення говорить про те, що це має бути декілька осіб (хоча б дві), але в теорії кримінального права та його практиці під такими наслідками розуміється загибель хоча б однієї людини¹.

На наш погляд, у відповідній нормі слід зазначити, що кваліфікуючою обставиною злочину, передбаченого частиною 2 ст. 347, є ті самі дії, які призвели до загибелі хоча б однієї людини. Це спростить застосування відповідної кримінально-правової норми.

Найбільш небезпечним злочином проти суб'єктів державної охоронної діяльності є злочин, передбачений статтею 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця».

¹ Бантышев А., Картавцев В., Савченко Д. Об усилении правовой защиты работников правоохранительных органов. Комментарий Указа ПВС Украины от 18.01.1991 г. Киев, 1992. С. 29; Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Ященко А. М. Харків : Константа, 2018. С. 56.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується діянням у вигляді вбивства або замаху на вбивство вказаних потерпілих та їх близьких родичів. У пункті 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 зазначається, що посяганням на життя слід вважати вбивство або замах на вбивство хоча б однієї із зазначених у цій статті осіб¹. Серед науковців існують різні думки з приводу форми суспільно небезпечного діяння в цьому злочині. Так, наприклад, П. С. Єлізаров допускає можливість його вчинення шляхом дії та шляхом бездіяльності². У свою чергу, С. М. Корабельников обстоює позицію, згідно з якою цей злочин скоюється лише активними діями й тільки із застосуванням фізичного насильства щодо потерпілого. На його думку, бездіяльністю не може бути заподіяна шкода діяльності по охороні громадського порядку³.

Ми дотримуємося позиції, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 348 КК України, може характеризуватися діянням у формі дії та бездіяльності. Прикладом бездіяльності може бути ненадання лікарем необхідної допомоги, що призводить до смерті потерпілого або ставить під загрозу його життя.

Важливою обставиною, яка характеризує об'єктивну сторону, є час вчинення злочину. Цей злочин може бути вчинений як під час виконання відповідними особами своїх службових обов'язків, так і після їх виконання. Якщо потерпілими виступають близькі родичі, то час не має жодного значення. Важливим питанням є саме мотив учинення злочину. Про нього більш детально йтиметься в наступних розділах нашої роботи.

Цей злочин вважається закінченим із моменту вчинення посягання на життя вказаних потерпілих, тобто має формальний склад. У випадках настання смерті потерпілого злочин матиме матеріальний склад і додаткової кваліфікації

¹ Там само. С. 53.

² Єлізаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : учеб. пособ. Киев : КВШ МВД СССР, 1973. С. 26.

³ Корабельников С. М. Ответственность за посягательство на жизнь работника милиции или народного дружинника : учеб. пособие. М. : Акад. МВД СССР, 1987. С. 25–26.

не потребує. У цьому випадку необхідною є саме констатація біологічної смерті особи.

Аналіз судової практики дозволяє нам зробити висновок, що у більшості випадків такі дії вчиняються особами «ззовні», тобто вони не є суб'єктами державної охоронної діяльності. Але зустрічаються і випадки, коли правоохоронці вчиняють замах або вбивство своїх колег. Так, Апеляційним судом Дніпропетровської області встановлено, що стрілець патрульної роти внутрішніх військ МВС України створив організовану злочинну групу, яка здійснила напад на інкасаторський автомобіль банку. При цьому підсудний сам здійснив напад на своїх колег з метою їх убивства. Під час учинення злочину він використовував знання про порядок інкасації й охорони грошових коштів, які отримав під час виконання таких обов'язків¹.

Працівники правоохоронних органів виступають потерпілими від злочину, передбаченого статтею 349 КК України «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника». Ця норма є спеціальною по відношенню до загальної, що міститься в статті 147 КК України «Захоплення заручників».

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується двома альтернативними суспільно небезпечними діяннями: захоплення заручника та тримання заручника. «Під захопленням заручника слід розуміти відкрите або таємне викрадення представника влади або працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів із застосуванням насильства чи погрози його застосування або без такого обмеження свободи його пересування, що супроводжується подальшим відкритим повідомленням про таке захоплення та висунення умов звільнення потерпілої особи»². Тримання особи як заручника пов'язується з насильницьким здійсненням контролю над діями як заручника представника влади, працівника правоохоронного

¹ Вирок Апеляційного суду Дніпропетровської області : справа № 439/1189/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. сайт. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 23.07.2018).

² Кваліфікація злочинів в діяльності Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Константа, 2017. С. 354.

органу чи їх близького родича та перешкоджання виходу потерпілого на волю. Утримувати заручника означає не відпускати вже захопленого заручника. Факт того, що заручника не відпускають, і визначає момент закінчення злочину.

Потерпілим у цьому злочині є заручник – це фізична особа, яку всупереч її волі захоплює чи утримує особа або група осіб, погрожуючи позбавити життя або нанести тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, вчинити інші насильницькі дії або утримувати далі з метою спонукання її родичів або інших фізичних чи юридичних осіб вчинити певні дії чи утриматись від останніх. Ними виступають представники влади, працівники правоохоронних органів та їх близькі родичі. Подальші насильницькі дії щодо заручника, якщо вони утворюють самостійні злочини, кваліфікуються додатково за іншими статтями Особливої частини КК.

Для кваліфікації не має значення, вчинення чи невчинення яких саме дій вимагає злочинець від фізичних чи юридичних осіб або державних установ. Цей злочин має спеціальну мету як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони – спонукання державної чи іншої установи, підприємства, організації або службової особи вчинити або утриматися від учинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Убивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, яких захопили або утримують як заручника, вчинене у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, додатково кваліфікується за статтею 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця».

Ми погоджуємося з тим, що криміногенна ситуація у світі постійно змінюється, тому і способи впливу на учасників кримінального судочинства мають адекватно змінюватися¹. Слід зазначити, що заходи захисту учасників кримінального судочинства не можуть бути однозначно визначені. «Навіть ті,

¹ Жариков Р. А. Некоторые аспекты совершенствования борьбы с организованной преступностью и терроризмом. Уфа : УЮИ МВД РФ, 2005. Ч. 1. С. 160.

які є визначеними законодавцем, не можуть шаблонно застосовуватись до всіх ситуацій, оскільки необхідно враховувати специфічність кожної з них, а також характер потенційних і реальних загроз»¹.

Фахівці поділяють заходи забезпечення безпеки на правові, які охоплюють кримінально-правові (встановлення відповідальності за посягання на життя, здоров'я та майно осіб, яких захищають) та процесуальні (додержання процедури отримання інформації від поінформованих осіб); соціально-економічні – надання можливості змінити біографічні дані, місце проживання та місце роботи; фізичні – надання охорони, технічний захист житлових та службових приміщень тощо².

Потребують охорони й особи, які займаються протидією злочинності чи сприяють такій протидії. Так, результати досліджень доводять, що на 50,4 % громадян, які брали участь у розслідуванні кримінальних справ, було здійснено вплив з боку злочинців; 35,3 % працівників правоохоронних органів наражалися на протидію членів злочинних формувань, яка полягала в даванні завідомо неправдивих свідчень чи відмові від давання свідчень; 31,4 % – у підкупі, залякуванні чи насиллі стосовно потерпілих, свідків та їх близьких родичів; 20,7 % – у спробі вплинути на процес розслідування через засоби масової інформації. Лише 12,6 % опитаних зазначили, що не наражалися на будь-які форми протидії³.

Чинним кримінальним законодавством України встановлено кримінальну відповідальність за злочини, які вчиняються у зв'язку з виконанням службових обов'язків щодо осіб, яким державою надається особлива охорона. До таких злочинів належать ст. 380 КК України «Невжиття заходів щодо осіб, взятих під захист» і ст. 381 «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист». Розглянемо ці злочини.

¹ Серeda Г. Загальна характеристика забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства та роль прокурора в його здійсненні. *Актуальні проблеми держави та права*. 2009. № 2. С. 384.

² Смірський В. В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 2. С. 152.

³ Александренко Е. В., Бахин В. П., Карпов Н. С. Противодействие расследованию: мнение практиков и населения. *Вісн. Луганск. ін-ту внутр. справ*. 2001. № 3. С. 212.

Диспозиція статті 380 КК України є бланкетною й вимагає від осіб, які займаються правозастосовною діяльністю, звертатися до Законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»¹ та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»², а також окремих положень чинного Кримінального процесуального кодексу. «Прийняття цих законів було пов'язано насамперед з фактичною незахищеністю свідків та потерпілих, а також інших учасників кримінального судочинства, які сприяють здійсненню правосуддя з боку осіб, заінтересованих у результатах розслідування або судового розгляду справи, від протиправного впливу»³.

Так, стаття 5 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначає такі види спеціальних заходів забезпечення безпеки: особиста охорона, охорон житла та майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Особиста охорона, охорона житла та майна вживаються в разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на вказаних осіб. У разі необхідності житло та майно осіб, узятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної й охоронної сигналізації; замінюються номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки транспортних засобів, що їм належать. Можуть також застосовуватися оперативно-технічні

¹ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : закон України від 23.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

² Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

³ Шмаль Л. Історичний розвиток законодавства України про охорону осіб, які взяті під захист. *Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 2. С. 140.

засоби відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Майже ідентичні норми містить і Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Пленум Верховного Суду України ухвалив відповідну постанову, яка вирішує проблемні питання, що виникають у цій сфері¹. Так, відповідно до статті 16 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та ст. 22 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» у разі надходження письмової чи усної заяви особи, яка має право на державний захист, за наявності загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну цієї особи або її близьких родичів голова суду або суд, у провадженні якого перебуває справа, зобов'язаний негайно ухвалити постанову (ухвалу) про застосування заходів безпеки. У невідкладних випадках, коли згоду особи на її захист одержати неможливо, така постанова (ухвала) може бути винесена за ініціативою голови суду (суду) і за відсутності заяви з обов'язковим повідомленням про це особи, щодо якої ухвалено рішення про її захист. У разі відмови особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві, від захисту заходи безпеки щодо неї не проводяться. За наявності загрози настання тяжких наслідків за санкцією прокурора або за ухвалою суду стосовно цих осіб можуть здійснюватися заходи щодо особистої охорони, охорони житла та майна, використовуватися технічні засоби контролю й прослуховування телефонних та інших переговорів. Про застосування заходів, передбачених частиною другою цієї статті, а також про право їх оскарження повідомляється особа, яка відмовилася від захисту. У разі необхідності перевірити факти, на які посилається заявник, голова суду (суд) повинен не пізніше ніж у триденний строк здійснити перевірку й винести відповідну постанову (ухвалу). Про ухвалене рішення заявник повідомляється в письмовій формі.

¹ Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.06.1999 № 10 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-99> (дата звернення: 28.05.2018).

Реальність загрози встановлюється в кожному окремому випадку, виходячи з конкретних обставин з урахуванням як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв (змісту, часу, способу, інтенсивності погрози, даних, що характеризують особу, яка її висловлює, стосунків останньої з особою, яка бере участь у судочинстві). Терміновість заходу безпеки означає негайне виконання постанови суду чи судді. Якщо під час перевірки факт загрози не підтвердиться, голова суду (суд) виносить постанову (ухвалу) про відмову в застосуванні заходів безпеки, яка може бути оскаржена до суду вищого рівня. Така скарга розглядається головою зазначеного суду невідкладно.

Якщо перед розглядом справи надійшли дані про те, що в процесі судового засідання можуть статись посягання на життя, здоров'я чи майно судді, прокурора чи особи, яка бере участь у судочинстві, а також знищення або пошкодження приміщення чи майна суду, розгляд справи не повинен розпочинатися до вжиття необхідних заходів безпеки. У такому випадку суд має відкласти або зупинити розгляд справи¹.

Із метою запобігання розголошенню свідчень потерпілих і свідків, які викривають злочинців, за наявності пов'язаної з цим реальної загрози посягання на їх життя, здоров'я, житло чи майно суди мають розглядати кримінальні справи (особливо про злочини, вчинені організованими групами) в закритому судовому засіданні. Вважається правильною в таких випадках і практика допиту судом потерпілих і свідків у відсутності підсудного чи інших свідків із подальшим оголошенням їхніх свідчень. Суди можуть застосовувати також і інші заходи убезпечення потерпілих і свідків, передбачені статтею 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», зокрема додержання конфіденційності даних про їх особу (зміна анкетних даних), виклик їх до суду виключно через орган, який здійснює такі заходи, тощо. Розгляд справи в закритому

¹ Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.06.1999 № 10 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-99> (дата звернення: 28.05.2018).

судовому засіданні, а так само застосування інших заходів безпеки провадяться за мотивованою ухвалою суду (постановою судді). Головам судів рекомендовано підвищити взаємодію зі спеціальними підрозділами Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України по забезпеченню безпеки суддів, працівників суду й осіб, які беруть участь у судочинстві, в разі необхідності одержувати від цих підрозділів інформацію про стан виконання постанови (ухвали) про застосування заходів безпеки.

У разі встановлення факту невиконання або неналежного чи несвоечасного виконання без поважних причин посадовою особою спеціального підрозділу постанови (ухвали), якщо це призвело до смерті особи, взятої під державний захист, заподіяння їй тілесних ушкоджень, її викрадення, знищення або пошкодження майна, що їй належить, тощо, суд чи суддя зобов'язані за наявності ознак злочину порушити кримінальну справу, а в разі необхідності перевірити такий факт – надіслати прокурору відповідне подання. Якщо діяння посадової особи містять ознаки дисциплінарного проступку, суд чи суддя повинен порушити перед уповноваженим органом питання про накладення на цю особу дисциплінарного стягнення¹.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що відповідні особи, які не вживають серед іншого і охоронних заходів, ставлять під загрозу безпеку учасників кримінального судочинства й осіб, які здійснюють останнє або сприяють йому.

Ця норма визначає потерпілими вичерпний перелік фізичних осіб. До них належать:

1) працівники суду (такими особами визнаються не лише професійні судді, а і народні засідателі, присяжні та працівники апарату судів);

2) працівники правоохоронних органів (такими особами можуть бути лише працівники правоохоронного органу, які беруть безпосередню участь в оперативно-розшуковій

¹ Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.06.1999 № 10 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-99> (дата звернення: 28.05.2018).

діяльності, розслідуванні кримінальних проваджень, охороні громадського порядку);

3) особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ці потерпілі повинні мати відповідний процесуальний статус у кримінальному судочинстві згідно з чинним законодавством – потерпілі, підозрювані, обвинувачувані, свідки, експерти, захисники тощо);

4) члени їх сімей і близькі родичі (особи, які визначаються такими Сімейним кодексом України: батько, мати, подружжя, діти, брати тощо).

На наш погляд, законодавець у такому формулюванні не враховує того факту, що вплив на вказаних осіб може чинитись і через інших осіб, які не є членами сім'ї та близькими родичами. Тому, на наш погляд, редакція відповідної норми повинна визнавати потерпілими членів сім'ї та близьких їм осіб, хоча дослідники цієї проблеми і наголошують, що це можуть бути і вказані особи¹. На наш погляд, це має бути чітко відображено у відповідній кримінально-правовій нормі. Така ситуація обумовлюється тим, що в законах і підзаконних актах існують різні підходи до визначення понять «близькі родичі» та «члени сім'ї». Як справедливо наголошує М. М. Комарницький, батько, мати, син, дочка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук і правнучка є родичами й об'єднуються загальним поняттям «кровне споріднення»². Інші особи можуть бути «близькими особами», «членами сім'ї», але не «близькими родичами». Схожі пропозиції лунають майже весь час із боку науковців, але чомусь законодавець до них не дуже дослухається. Ми підтримуємо позицію, що поняття «близькості осіб» визначається не біологічними (ступінь споріднення), а соціальними факторами³. В. М. Мамчур

¹ Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Борисова В. І., проф. Тютюгіна В. І. Харків : Нац. ун-т Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. С. 88.

² Комарницький М. М. Близькі родичі осіб, які виконують службові чи громадські обов'язки, як потерпілі від злочину. Актуальні проблеми досудового слідства: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 304.

³ Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції : монографія / кер. авт. кол. і відповідальн. ред. Костенко О. М. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. С. 60.

наголошує, що посиленого кримінально-правового захисту потребують як близькі родичі особи, яка виконує службовий або громадський обов'язок, так і інші особи, які є близькими цій особі через ті чи інші життєві обставини¹. Це, в першу чергу, стосується працівників правоохоронних органів і близьких їм осіб, у тому числі й тих, які займаються державною охоронною діяльністю як окремим напрямком діяльності правоохоронної.

Досліджувачі цієї проблеми пропонують поширити такий підхід і на злочини проти правосуддя. На їхню думку, це дозволить ліквідувати прогалину, що існує в законі про кримінальну відповідальність, значно вдосконалити норми, які передбачають відповідальність за посягання на суддю, народного засідателя та інших осіб, які беруть участь у судочинстві, та близьких їм осіб².

В. П. Ємельянов наголошує, що треба в терміновому порядку позбавити КК цієї термінологічної плутанини й залишити із чотирьох понять одне оптимальне. Найбільш вдалим та апробованим у кримінальному законодавстві є термін «близькі» («близькі особи»)³.

Науковці пропонують замінити термін «близькі родичі» на термін «близькі» і в інших злочинах⁴. О. Ю. Синявська, звертаючи увагу на неналежний захист працівників органів внутрішніх справ у зв'язку з використанням у кримінальному законі терміну «близькі родичі», наголошує, що коло потерпілих від цих злочинів законодавцем необґрунтовано

¹ Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадянського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. С. 4–5.

² Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (стаття 189-4 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1994. С. 7; Мішук І. П. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2013. С. 74–75.

³ Ємельянов В. Окремі проблеми застосування нового Кримінального кодексу України. *Право України*. 2002. № 9. С. 110.

⁴ Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: 2006. С. 15; Семикіна Л. О. Вимагання за Кримінальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. С. 15.

звужено. Дійсно, протидія законній діяльності працівника правоохоронного органу може здійснюватися не лише шляхом дій, описаних у вищезазначених статтях, щодо його близьких родичів, а й щодо інших осіб, життя, здоров'я та власність яких не байдужі правоохоронцю (наприклад, наречена, наречений, хрещені батько та мати, близькі друзі та ін.) й злочинні дії щодо яких можуть спричинити психологічний тиск, завдати моральної та фізичної шкоди його здоров'ю, перешкоджати виконанню працівником органів внутрішніх справ покладених на нього обов'язків і здійсненню наданих йому прав. Тому в статтях 345, 347, 348, 349, 380 і 381 КК слова «близьких родичів» було б доцільно замінити на слова «близьких йому осіб»¹.

На підставі вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності М. М. Сенько та В. П. Беленок роблять висновок про те, що поняття «близькі родичі», яке охоплює батьків, дружину, дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу й онуків, є істотно вужчим, ніж «близькі», яким охоплюються як близькі родичі, так і інші особи, доля яких не байдужа працівникові правоохоронного органу. З огляду на це, доцільно замінити в диспозиціях статей КК України, що стосуються кримінально-правової охорони правоохоронної діяльності, і чинну вказівку на близьких родичів поняттям «близькі особи», що неодмінно підвищить ступінь кримінально-правової захищеності працівника правоохоронного органу². Таку ж позицію обстоює і Д. Ю. Гуренко³.

¹ Синявська О. Ю. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я працівників органів внутрішніх справ. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квітня 2004 р.) / редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. Київ ; Харків : Юрінком-Інтер, 2004. С. 145.

² Сенько М. М., Беленок В. П. Окремі питання кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності за законодавством України та деяких зарубіжних держав. *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. 2007. № 1. С. 156.

³ Гуренко Д. Ю. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: загальна характеристика складу злочину. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 4. С. 296; Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. С. 186.

Сучасні досліджувачі цієї проблеми пропонують поділити «близьких осіб» на три основні групи: 1) близькі родичі, визначені у відповідних законах і підзаконних нормативних актах (батько, мати, син, донька, брат, сестра та інші); 2) інші особи, що перебувають у спорідненні з особою, яка виконує службовий чи громадський обов'язок, але не віднесені чинним законодавством до близьких родичів (двоюрідні брати та сестри, тітка, дядько, племінник та інші); 3) особи, заручені з особою, яка виконує службовий обов'язок, друзі, а також інші особи, життя, здоров'я й інші обставини яких завідомо для винного є дорогими потерпілому внаслідок особистих стосунків, що сформувалися: наречена, зять, невістка, теща, свекор та інші¹.

Наступними злочинами, об'єктом яких розглядається державна охоронна діяльність, є злочини, передбачені статтями 380 та 381 КК України. Їх суспільна небезпечність обумовлюється тим, що вони не лише перешкоджають ефективному здійсненню правосуддя, а й можуть заподіяти серйозну фізичну та майнову шкоду особам, узятим під охорону (захист).

Злочин, передбачений статтею 380 КК України, є злочином із матеріальним складом і вважається закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Він характеризується таким.

1. Суспільно небезпечним діянням – нежиття заходів щодо осіб, узятих під захист; це діяння характеризується як активною формою – дією, так і пасивною – бездіяльністю; до них належать: неухвалення рішення про заходи безпеки; несвоєчасне ухвалення такого рішення; ухвалення недостатньо обґрунтованого рішення; незастосування достатніх заходів безпеки; несвоєчасне застосування заходів безпеки.

Ці дії або бездіяльність можуть бути вчинені різними суб'єктами, в компетенцію яких вони входять. Так, неухвалення рішення про застосування спеціальних заходів полягає в тому, що особа, в повноваження якої входять ці питання, не ухвалює такого рішення за наявності визначених

¹ Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції : монографія / кер. авт. кол. і відповідальн. ред. Костенко О. М. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. С. 32.

у спеціальних законах підстав, наприклад голова суду не ухвалює відповідної постанови про застосування спеціальних заходів безпеки щодо судді за наявності реальної небезпеки для його життя, здоров'я чи власності у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Під несвоечасним ухваленням рішення розуміється порушення строків, установлених у законі для ухвалення такого рішення або несвоечасне доведення рішення до відома осіб, які здійснюють заходи безпеки. Наступним видом діяння є ухвалення недостатньо обґрунтованого рішення про заходи безпеки, яке знаходить свій прояв у безпідставній відмові в застосуванні заходів безпеки або несвоечасному (достроковому) їх скасуванні. Самостійним видом такого суспільно небезпечного діяння є незастосування достатніх заходів безпеки або взагалі їх незастосування відповідними особами, які повинні їх здійснювати. Останнім видом суспільно небезпечного діяння є несвоечасне застосування заходів безпеки, тобто не в той строк, який вказано у відповідному рішенні уповноваженої законом особи.

2. Суспільно небезпечні наслідки такого злочину належать до тяжких. Під ними більшість учених розуміє вбивство або замах на вбивство особи, стосовно якої здійснювалися заходи безпеки, заподіяння їй тяжких тілесних ушкоджень, знищення майна у великому розмірі, викрадення осіб, щодо яких здійснюються заходи безпеки, тощо¹.

3. Потрібен причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю) та вказаними суспільно небезпечними наслідками.

Як і попередня норма, стаття 381 КК України «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист» є бланкетною, і для встановлення ознак складу злочину слід звертатися до кримінального процесуального законодавства та законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» і «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Саме за допомогою цих законів

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Потебенько М. О., Гончаренко В. Г. Київ : Форум, 2001. С. 632; Кісілюк Е. М. Юридична природа кваліфікуючих ознак складу злочину. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 114.

можна визначити предмет цього злочину. Що стосується здійснення охорони життя та здоров'я особи та її майна, це можуть бути відомості про осіб, узятих під захист, їх місцезнаходження та проживання, маршрути пересування, місця постійного й тимчасового перебування, види та характер заходів безпеки, їх строки, способи здійснення тощо.

Потерпілими від цього злочину визнаються такі особи: працівники суду, працівники правоохоронних органів, особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві; члени їх сімей та близькі родичі.

Більш детально про це йшлося під час розгляду об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист». *По цьому питанню слід наголосити, що ця норма, як і попередня норма ст. 381 КК України, має бути змінена, а саме потерпілими від цих злочинів слід визнавати не лише членів родин і близьких родичів, а близьких осіб, які можуть і не бути членами родини або близькими родичами.*

Злочин, передбачений статтею 381 КК України, є злочином із матеріальним складом, для якого обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу злочину виступають суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Суспільно небезпечне діяння в цьому злочині є інформаційним і полягає в розголошенні відомостей про здійснювані заходи безпеки щодо вказаних осіб, які стають відомими хоча б одній особі, яка не має права на ознайомлення з ними. Спосіб повідомлення не впливає на кваліфікацію. Судова практика до найбільш поширених способів розголошення відносить усне повідомлення, повідомлення під час довірчої розмови, виступ у засобах масової інформації й повідомлення за допомогою технічних засобів (телефон, комп'ютерна техніка тощо). Ураховуючи це, діяння має лише одну форму – дію.

Суспільно небезпечні наслідки цього злочину можуть бути двох видів: шкода здоров'ю (ч.1 ст. 381 КК України), смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки (ч. 2).

Під шкодою здоров'ю розуміється нанесення потерпілому побоїв, легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень. До наслідків, передбачених частиною 2 ст. 381 КК України,

належать смерть потерпілого, заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна у значних розмірах, загибель членів родини або близьких родичів (*слід додати близьких осіб*); викрадення або захоплення як заручника вказаних осіб.

Обов'язковою ознакою цього злочину є також причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Аналіз судової практики щодо злочинів, передбачених статтями 380, 381 КК України, дозволив нам зробити висновок, що на момент підготовки цієї роботи випадків учинення таких злочинів не виявлено. У чому причина? Обсяг нашої роботи не дозволяє детально проаналізувати таку ситуацію. Але вона обумовлюється, на наш погляд, відсутністю механізму реалізації цих норм і недосконалістю всього законодавства, яке діє в цій сфері.

Слід звернути також увагу на певні суперечності в цих кримінально-правових нормах. Так, стаття 380 КК України встановлює відповідальність за неухвалення рішення, несвоечасне ухвалення або ухвалення недостатньо обґрунтованих рішень, а також невжиття й несвоечасне вжиття достатніх заходів для безпеки працівників суду, правоохоронних органів або осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та їх близьких родичів службовою особою органу, на яку покладено функції забезпечення безпеки зазначених осіб, якщо ці дії спричинили тяжкі наслідки, а стаття 381 КК України – за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, службовою особою, якою ухвалено рішення про ці заходи, особою, яка їх здійснює, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем, а так само особою, взятою під захист, якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю особи, взятої під захист. Тобто, в першому випадку йдеться про декількох осіб, а в другому – про одну особу. Законодавцю слід внести відповідні зміни і визнавати і в першому, і в другому випадку потерпілим хоча одну з указаних осіб.

2.4. Суб'єкт злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність

Злочини проти державної охоронної діяльності можуть бути вчинені як загальними, так і спеціальними суб'єктами. Їх ознаки закріплено в окремих частинах статті 18 законодавства про кримінальну відповідальність України.

Згідно з частиною 1 ст. 18 КК України загальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Частина 2 ст. 18 цього Кодексу спеціальним суб'єктом злочину визнає фізичну осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Виходячи із змісту досліджуваних норм, злочини, передбачені статтями 342, 343 (за винятком втручання, вчиненого особою з використанням свого службового становища), 345, 347, 348 і 349 КК вчиняються загальними суб'єктами. Це впливає із диспозицій зазначених статей КК. У них немає прямої вказівки на якогось певного суб'єкта.

Кримінальна відповідальність за опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві (ст. 342 КК), за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК), за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 345 КК), за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 347 КК) настає з шістнадцятирічного віку, а за умисне заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам (ч. 2, ч. 3, ч. 4 ст. 345 КК), умисне знищення або пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам, вчинене шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або таке, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 347 КК), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського

формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК), захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу (ст. 349 КК) настає з чотирнадцятирічного віку.

Установлення зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, викликано тим, що у чотирнадцятирічному віці особа здатна усвідомлювати свої дії й керувати ними, розуміти шкідливість умисного посягання на здоров'я, життя, волю чи власність працівника правоохоронного органу й інших осіб у зв'язку з їх діяльністю. Заборона не заподіювати тілесні ушкодження потерпілому, його близьким родичам у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків чи заборона не посягати на життя цих осіб, волю або власність доступна розумінню чотирнадцятирічних. Якщо ж особа вчиняє такі посягання, вона свідомо демонструє неповагу до закону, виказуючи тим самим свою зверхність, на що і слід адекватно реагувати.

Підвищена небезпечність суб'єкта таких злочинів виражається не лише в заподіянні шкоди здоров'ю працівника правоохоронного органу та його близьких родичів чи посяганні на їх життя, що само по собі є небезпечним. Така небезпечність посилюється тим, що суб'єкт посягання намагається вплинути на законну діяльність працівника правоохоронного органу або помститися за неї. Це завдає шкоду не лише згаданим особам, але може призвести до порушення прав і законних інтересів інших громадян через невиконання належним чином працівником правоохоронного органу службових обов'язків і дискредитацію правоохоронного органу в очах громадськості. Тому встановлення відповідальності за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, умисне тяжке тілесне ушкодження працівникові правоохоронного органу, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження працівникові правоохоронного органу, захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника, умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, з

чотирнадцятирічного віку є виправданим. Фахівці слушно зауважують, що якщо суспільна небезпечність діяння, можливість настання злочинних наслідків повною мірою усвідомлюється суб'єктом, звільнення його від кримінальної відповідальності було б негуманним щодо суспільства в цілому¹.

Зниження віку кримінальної відповідальності до чотирнадцяти років за окремі злочини не перетворює цих осіб на спеціальних суб'єктів, але в спеціальній літературі з питань віднесення зниженого віку, з якого настає кримінальна відповідальність, до спеціальних ознак суб'єкта злочину єдиної думки немає. Одні автори розглядають знижений вік, із якого настає кримінальна відповідальність, як ознаку спеціального суб'єкта злочину². Інші включають його в ознаки загального суб'єкта злочину³.

Ще раз зазначимо, що знижений вік кримінальної відповідальності, на наш погляд, не є ознакою спеціального суб'єкта злочину. Він не наділяє загального суб'єкта додатковими ознаками, а лише свідчить про підвищену суспільну небезпечність таких злочинів, можливість особи усвідомлювати свої дії в цьому віці й поширеність таких злочинів у середовищі осіб, які досягли чотирнадцяти років.

Частина 2 ст. 343 КК передбачає кримінальну відповідальність за втручання у діяльність працівника правоохоронного органу, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища. Згідно з частиною 3 ст. 18 КК України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських

¹ Волгарева И. В. Проблема повышения возраста уголовной ответственности за совершение некоторых преступлений. *Вестник ЛГУ. Серия 6.* 1989. Вып. 4. С. 63.

² Труфанов В. В., Милоков С. Ф. Рецензия на книгу Орымбаева В. Специальный субъект преступления. *Правоведение.* 1980. № 3. С. 110.

³ Устименко В. В. Специальный субъект преступления : монография. Харьков : Изд-во ХГУ, 1989. С. 13–14.

функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. До службових осіб також належать посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому чи судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою особою діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді й посадові особи міжнародних судів.

Розкриваючи зміст ознак цього суб'єкта злочину, Пленум Верховного Суду України вказує, що під час кваліфікації дій за ознакою використання особою свого службового становища судам слід виходити з того, що винна особа використовує права та повноваження, надані їй за посадою або в зв'язку з певною службовою діяльністю. Суб'єктами цього злочину можуть бути особи, від яких потерпілий перебуває у службовій залежності, представники влади, особи, від яких залежить фінансове чи матеріально-технічне забезпечення органу, де працює потерпілий, а також медичне й інше обслуговування потерпілого чи його близьких родичів або вирішення побутових питань потерпілого тощо. Якщо втручання в діяльність працівника правоохоронного органу поєднується з діями, передбаченими статтями 342, 345, 347, 348 КК, скоєне слід кваліфікувати за сукупністю відповідних статей кодексу¹.

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму

Указаних осіб як суб'єктів злочину, передбаченого частиною 2 ст. 343 КК України, можна класифікувати залежно від того, перебуває потерпілий у їх підпорядкуванні чи не перебуває. До першого виду належать особи, щодо яких працівник правоохоронного органу перебуває в службовій залежності. У цьому випадку втручання здійснюється шляхом віддавання підлеглому наказу або розпорядження. До таких осіб можна віднести і службових осіб, яким потерпілі не підпорядковуються безпосередньо по службі, але які можуть вирішувати службові, побутові, соціальні та інші питання в інтересах останніх, наприклад коли особа перешкоджає отриманню житла працівником правоохоронного органу. Другий вид – це службові особи, яким працівники правоохоронних органів не підпорядковуються безпосередньо по службі, але вони можуть опосередковано, через звернення до безпосередніх керівників втручатися в правоохоронну (охоронну діяльність). В окремих випадках винні особи підлягають кримінальній відповідальності за сукупністю цього злочину й окремих злочинів у сфері службової діяльності (наприклад, зловживання владою або службовими повноваженнями)¹.

Слід зазначити, що таке втручання є можливим лише у законну діяльність працівника правоохоронного органу. У науці існує думка про те, що вказівка на законність виконання представником влади, працівником правоохоронного органу, членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцем службових чи громадських обов'язків є визначальною. Законність виконання переліченими особами службових чи громадських обов'язків передбачає, що вони, виконуючи свої службові чи громадські обов'язки, діють відповідно до вимог закону. У разі порушення представником влади, працівником правоохоронного органу, членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи

Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків : Константа. 2018. С. 52. 48.

¹ Сийпловік М.В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Вип. 33. Том 2. С. 127–130.

військовослужбовцем службових чи громадських обов'язків правових установлень виконання ними службових чи громадських обов'язків законним визнаватися не повинно. Учинення за таких умов проти цих осіб злочину не може розглядатися як посягання на виконання ними службових чи громадських обов'язків. У контексті викладеного пропонується доповнити диспозиції досліджуваних кримінально-правових норм указівкою на виконання представником влади, працівником правоохоронного органу, членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцем службових чи громадських обов'язків у відповідності до закону¹.

На наш погляд, це є зайвим. Абсолютно зрозуміло, що неправомірна (незаконна) діяльність працівників правоохоронних органів не охороняється відповідними нормами закону про кримінальну відповідальність. У цьому випадку діють зовсім інші правила. Зокрема, в осіб виникає право на необхідну оборону чи затримання особи, яка вчинила злочин.

Аналіз відповідних статей законодавства про кримінальну відповідальність дає підстави визначити, що суб'єкти вказаних злочинів впливають на правоохоронну діяльність та її окремий напрямок – державну охоронну діяльність таким чином: 1) шляхом злочинного впливу на життя працівника правоохоронного органу та його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК); здоров'я, безпеку, недоторканність представника влади, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів (ст. 232, ст. 345 КК); волю представника влади, працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів (ст. 349 КК); власність працівника правоохоронного органу та його близьких родичів (ст. 347 КК) під час чи у зв'язку з виконанням ними службових або громадських обов'язків;

¹ Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. С. 355.

2) втручання у будь-якій іншій формі в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК).

Злочини, які передбачають відповідальність за порушення правил здійснення охоронної діяльності щодо окремих осіб, визнають суб'єктом злочину тільки спеціального суб'єкта, який має поряд з ознаками загального суб'єкта ще і додаткові ознаки. Так, злочин, передбачений статтею 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист», може бути вчинений лише такими особами:

1) особами, які ухалюють рішення про застосування заходів безпеки; до них указані вище закони відносять слідчого, прокурора, суддю та слідчого суддю, у розслідуванні чи судовому розгляді яких перебувають відповідні кримінальні провадження;

2) особами, які організують здійснення заходів безпеки; до таких осіб належать керівники органів Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, органів внутрішніх справ, органів Національної поліції або Національного антикорупційного бюро України, у складі структур яких із цією метою створюються спеціальні підрозділи.

Безпеку осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні провадження перебувають у провадженні податкової міліції або суду, забезпечує за їх рішенням відповідно орган служби безпеки, Державного бюро розслідувань, орган внутрішніх справ, орган Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України або орган чи установа виконання покарань чи слідчий ізолятор. Безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу перебуває кримінальне провадження. У цьому випадку суб'єктом злочину виступають особи, до повноважень яких належать відповідні функції.

Суб'єкт злочину, передбаченого статтею 381 КК України, є спеціальним, але коло осіб є ширшим, ніж у ст. 380 КК України. До них належать особи, які ухвалюють рішення про застосування заходів безпеки; особи, які здійснюють такі заходи (про ці дві категорії осіб детально йшлося раніше). Суб'єктами також можуть виступати особи, яким рішення про застосування заходів безпеки стало відомо у зв'язку з їх

службовим становищем. До таких належать службові особи підприємств, установ та організацій, які надають сприяння в проведенні заходів безпеки. Найчастіше це особи, які надають технічні засоби безпеки, замінюють документи потерпілим особам, здійснюють їх переселення. Інші службові особи, які розголошують відомості про потерпілих осіб, які стали їм відомі неофіційним шляхом, не несуть кримінальної відповідальності за статтею 381 КК України. До суб'єктів цього злочину належать і самі особи, взяті під захист, але лише у випадках, коли вони були попереджені про такі заходи й дали відповідне письмове зобов'язання (підписку) і коли шкода заподіюється іншим особам, узятим під захист.

2.5. Суб'єктивна сторона злочинів, що посягають на державну охоронну діяльність

Злочин, як і будь-яка поведінка людини, має свою зовнішню (об'єктивну сторону) та внутрішню сторони (суб'єктивну сторону). Останню характеризують інтелектуальні, вольові й емоційні процеси, які відбуваються у психіці людини в момент учинення злочину.

Принцип винної відповідальності не є юридичною абстракцією. «Він є елементарною умовою правильної юридичної та соціально-моральної оцінки поведінки людини»¹. С. Л. Рубінштейн указував, що всупереч хибному, абстрактному «об'єктивізму» треба сказати, що під час оцінювання вчинку правомірно виходити не з усього того, що є наслідком, а тільки з того, що могло бути передбачено².

Тому щоб притягти особу до кримінальної відповідальності, слід урахувувати не лише винне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння, а і мотиви, мету й навіть її емоційний стан у момент вчинення злочину. Під час установлення суб'єктивної сторони злочину

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. М. : Бек, 1996. С. 203.

² Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание : монография. М. : Наука, 1957. С. 286.

слід також урахувати й особливості особистості злочинця. Ще В. Г. Белінський відмічав, що особистості є незчисленими та різноманітними, як сторони духу людського, кожна існує тому, що є необхідною. Тому нічого немає більш несправедливого, ніж виміряти чийсь особистість аршином іншої особистості, яка завжди або є протилежною, або чимось відрізняється від неї¹.

Суб'єктивну сторону будь-якого злочину характеризують вина у формі умислу чи необережності, мотив, мета й емоційний стан особи. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. Мотив, мета й емоційний стан належать до її необов'язкових (факультативних) ознак.

Злочини проти державної охоронної діяльності мають як формальні, так і матеріальні склади злочинів. Тому існують певні особливості оцінювання виду вини й особливостей мотивів і цілей таких злочинів. Розглянемо спочатку вини як обов'язкову ознаку таких злочинів.

Злочини, передбачені статтею 342 («опір, поєднаний з примушенням шляхом насильства, що спричинило тілесні ушкодження», – матеріальний склад), ст. 343, ч. 1 ст. 345, ст. 348 (замах на життя) КК у цілому визначаються як злочини з формальними складами. Учиняючи їх, суб'єкт усвідомлює, що чинить опір представникові влади чи працівнику правоохоронного органу під час виконання ними службових обов'язків (ст. 342 КК), втручається в діяльність працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або досягти ухвалення незаконних рішень (ч. 1 ст. 343 КК), погрожує працівникові правоохоронного органу (його близьким родичам) убивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 1 ст. 345 КК), учинює замах на життя працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку (ст. 348 КК) і бажає так діяти.

¹ Белинский В. Г. Избранные философские произведения: в 2-х т. : Т. 2. М. : Госполитиздат, 1948. С. 47.

У матеріальних складах злочинів першої групи ставлення суб'єкта до дії (бездіяльності) є умисним, а до наслідків – може бути різним. Такий підхід визнано в літературі. Зокрема, зазначається, що в умисних злочинах психічне ставлення особи до кваліфікуючих обставин, включених законодавцем до ознак складу злочину, може бути різноманітним: в одних складах лише умисним, в других – тільки необережним, в третіх – як умисним, так і необережним¹.

До матеріальних складів злочинів належать передбачені частиною 3 ст. 342 КК (опір, поєднаний з примушенням шляхом насильства, що спричинило тілесні ушкодження), ч. 2 ст. 343 (за ознакою перешкодження запобігання злочину чи затриманню особи, яка його вчинила), ст. 345 КК (за винятком ч. 1), ст. 347 КК, ст. 348 КК (за ознакою вбивства працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця). У цих складах вина щодо наслідків може бути як умисною, так і необережною.

Частина 3 ст. 342 КК установлює відповідальність за опір працівнику правоохоронного органу й іншим особам, поєднаний із примушуванням цих осіб шляхом насильства або погрози застосуванням такого насильства до виконання явно незаконних дій. Щодо особливостей суб'єктивної сторони цього злочину існує низка різних поглядів науковців. Так, одні допускають у цьому злочині лише прямий умисел². Інші зазначають, що може бути присутня подвійна форма вини³. Ми підтримуємо останню думку. Прямий умисел притаманний частинам 1 і 2 цієї статті щодо злочинів із формальним складом, що можуть бути вчинені тільки з прямим умислом. Що стосується нанесення побоїв і тілесних ушкоджень різного

¹ Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений : монография. М. : Изд-во МГУ, 1976. С. 129.

² Поленов Г. Ф. Ответственность за преступления против порядка управления : монография. М. : Юрид. лит., 1966. С. 32; Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников : учеб. пособие. Киев : КВШ МВД СССР, 1973. С. 17.

³ Андреева Л. Ответственность за посягательство на лиц, выполняющих служебный или общественный долг. *Социалистическая законность*. 1972. № 2. С. 43.

ступеню тяжкості, то вони можуть бути спричинені і з необережності. Тому частина 3 ст. 342 КК України може охоплювати як умисну, так і змішану (подвійну, складну) форму вини.

Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу чи працівника виконавчої служби, якщо воно перешкодило запобіганню злочину чи затриманню особи (ч. 2 ст. 343 КК України), є злочином із матеріальним складом. Тому виникає питання щодо виду вини в цьому злочині. Із цього приводу в науці кримінального права існують протилежні погляди. В. І. Осадчий наголошує, що такий злочин може бути вчинений як умисно, так і необережно¹. Йому заперечує І. М. Залялова, яка зазначає, що у випадку умисного ставлення до суспільно небезпечних наслідків особа стає співучасником злочину, а саме пособником, оскільки вона своїми діями сприяє вчиненню злочину, у такому разі вчинене слід кваліфікувати як співучасть у новому злочині².

Ми поділяємо позицію В. І. Осадчого. Злочин, передбачений частиною 2 ст. 343 КК України, може бути вчинений як умисно, так і необережно. Умисним перешкоджання буває у випадку відсутності домовленості між тим, кого затримує працівник правоохоронного органу, й тим, хто перешкоджає затриманню. Ставлення до наслідків у вигляді перешкоджання запобіганню злочину й затриманню особи, яка його вчинила, може проявлятися у формі як прямого, так і непрямого умислу. Якщо ж таке перешкоджання було заздалегідь обіцяним, то це пособництво як вид дій співучасника у злочині та перешкоджання затриманню. Тобто існує реальна сукупність злочинів.

Аналіз спеціальної кримінально-правової літератури дозволив нам зробити висновок, що більшість учених визнає формою вини у злочині, передбаченому статтею 343 КК України, лише прямий умисел³. На наш погляд, така позиція є

¹ Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2004. С. 155.

² Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. С. 67.

³ Кудрявцев В. В. Кримінально-правова охорона життя осіб, які є носіями судової влади за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. С. 97; Кримінальний

не досить аргументованою. Цей злочин може бути вчинений і з непрямым умислом. Таку ж думку має А. В. Бойко. В одній із своїх робіт він наводить приклад, який стосується саме злочину, який вчиняється проти осіб, які здійснюють державну охоронну діяльність. Винна особа кидала каміння в державного діяча, але влучила в осіб, які здійснюють державну охорону¹. Отже, зміст умислу в цьому злочині характеризується таким: інтелектуальним моментом – усвідомленням суспільної небезпечності та протиправності діяння, яке полягає в здійсненні насильницьких дій щодо працівника правоохоронного органу; вольовим моментом – бажанні або свідомому допущенні суспільно небезпечних наслідків у вигляді фізичної шкоди потерпілій особі.

Подвійна форма вини притаманна і злочину, передбаченому частиною 2 ст. 347 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу». Вона передбачає кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам, у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинене шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. *Щодо наслідків у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків може бути саме необережна форма вини. І в цілому цей злочин має змішану (подвійну, складну) форму вини. Якщо вбачається умисел і щодо таких наслідків, необхідно кваліфікувати дії винних осіб за сукупністю злочинів.*

Про це зазначається і в відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України: у разі, коли винний під час учинення злочину, передбаченого статтею 347 КК, бажав чи свідомо допускав, що внаслідок його дій настане смерть або

кодекс України : наук.-практ. комент. / Алієва О. М., Бабій А. П., Гаврильченко Л. К. та ін.; відпов. ред. Стрельцов Є. Л. 7-е вид. перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2011. С. 639; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.; за ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. 3-е вид. перероб. та допов. Київ : Атіка, 2005. С. 803.

¹ Бойко А. В. Непрямий умисел при вчиненні насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. Вип. 67. С. 635.

будуть заподіяні тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження як особам, зазначеним у цій статті, так і іншим особам, або ж буде заподіяна матеріальна шкода таким особам, скоєне залежно від конкретних обставин слід кваліфікувати за частиною 2 ст. 347 КК та відповідними статтями цього кодексу, що передбачають відповідальність за інші злочини проти порядку управління, особи чи власності, а якщо психічне ставлення винного до людських жертв чи інших тяжких наслідків було необережним, вчинене слід кваліфікувати лише за ч. 2 ст. 347 КК¹.

Дискусійним питанням у науці кримінального права є форма вини у злочині, передбаченому статтею 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця». Більшість вчених вважає, що цей злочин може бути вчинений лише з прямим умислом, тобто винна особа усвідомлює те, що заподіює шкоду працівнику правоохоронного органу або його близьким родичам у зв'язку зі службовою діяльністю останнього, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків і бажає настання таких наслідків. Водночас висловлюється думка щодо можливості непрямого умислу під час учинення злочину, передбаченого статтею 348 КК, коли особа не бажаючи, свідомо припускає настання суспільно небезпечних наслідків². Дозволимо собі не погодитись з такою позицією. Заподіяння відповідної шкоди в цьому злочині пов'язується з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків і спонукає суб'єкта до запобігання, припинення або зміни характеру чи помсти за таке виконання чи діяльність. У диспозиції норми способом досягнення цієї мети визначено посягання на життя

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 53.

² Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Преступления против порядка управления: учеб. пособие. М.: МВД СССР, 1969. С. 65–66; Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников: учеб. пособ. Киев: КВШ МВД СССР, 1973. С. 17.

потерпілого. За відсутності бажання посягнути на життя, досягти мети неможливо.

Таким чином, злочин, передбачений статтею 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця», може бути вчинений лише з прямим умислом.

Із прямим умислом вчиняється і інший злочин – «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника» (ст. 349 КК України). Це обумовлено тим, що він скоюється з прямим умислом. Ми підтримуємо тих дослідників, які виключають можливість учинення такого злочину з непрямым умислом¹. Як справедливо зауважує О. І. Рарог, коли особа, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, все-таки вчиняє його, отже, вона бажала це зробити. Неможливо вчинити без бажання юридично байдужі дії й точно так само немисливо без бажання вчинити протиправне діяння, соціальна характеристика якого усвідомлюється суб'єктом².

Таким чином, злочин, передбачений статтею 349 КК (захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника), вчиняється з прямим умислом, тобто особа бажає вчинити захоплення або тримання як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів із метою спонукання державної чи іншої установи, підприємства, організації або службової особи вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Аналіз диспозицій відповідних кримінально-правових норм свідчить про те, що для злочинів проти державної

¹ Бажанов М. И. Уголовное право Украины: учеб. пособ. Днепропетровск : Пороги, 1992. С. 49; Рарог А. И. Вина и квалификация преступлений : учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1982. С. 39; Ломако В. А. Зміст умислу і його види : лекція. Харків : Харків. юрид. ін-т, 1991. С. 11; Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. С. 13.

² Рарог А. И. Психологическое содержание умысла. *Советская юстиция*. 1973. № 21. С. 9.

охоронної діяльності обов'язковими ознаками виступають мотив і мета вчинення таких злочинів.

У науці кримінального право немає єдності думок щодо того, що ж слід визнавати мотивом вчинення злочину. Проаналізуємо основні підходи до цього питання. Під мотивом злочину вчені розуміють ті внутрішні спонукання, якими керується суб'єкт під час учинення злочину¹; спонукання, яким керується особа, яка вчиняє злочин²; те, що спонукає особу вчинити злочин³; те, що, відображаючись у свідомості людини, спонукає її вчинити злочин⁴; породжене системою потреб усвідомлення й оцінене спонукання, що є ідеальною підставою та виправданням суспільно небезпечного діяння⁵; те, що спонукає людину до постановки тієї чи іншої мети, тобто внутрішні спонукання, які викликають в особи рішучість вчинити суспільно небезпечне діяння та керують ними під час учинення цього діяння⁶; усвідомлене спонукання (потреба, почуття і т. ін.) до досягнення певної мети шляхом учинення злочину⁷; усвідомлене спонукання до вчинення цілеспрямованого вчинку, що становить суспільну небезпеку і передбачається кримінальним законом як злочин⁸; усвідомлений і конкретно опредмечений інтерес, що спонукає до вчинення суспільно небезпечного діяння⁹; інтегральний

¹ Бажанов М. И. Уголовное право Украины: учеб. пособие. Днепропетровск: Пороги, 1992. С. 57.

² Викторов Б. А. Цель и мотив в тяжких преступлениях: монография. М.: Госюриздат, 1963. С. 15

³ Дагель П. С., Михеев Р. И. Теоретические основы установления вины: учеб. пособ. Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1975. С. 16.

⁴ Волков Б. С. Проблема воли и уголовная ответственность: монография. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1965. С. 67.

⁵ Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и её установление: монография. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. С. 180; Котов Д. П. Мотивы преступлений и их доказывание (вопросы теории и практики): монография. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. С. 11.

⁶ Дагель П. С., Михеев Р. И. Теоретические основы установления вины: учеб. пособ. Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1975. С. 79.

⁷ Наумов А. В. Мотивы убийств: учеб. пособие. Волгоград: НИ и РИО ВСШ МВД СССР, 1969. С. 13.

⁸ Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступлений: монография. Киев: Вища школа, 1977. С. 14.

⁹ Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению: монография. Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. С. 40.

психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою¹.

Попри неоднаковість підходів, усі вони розуміють під мотивом саме внутрішнє спонукання до вчинення злочину. Зупинимося на мотиві злочину детальніше.

Як справедливо визначає О. Д. Ситковська, адекватне вираження в поняттях, нормах та інститутах кримінального права справжнього змісту суб'єктивного світу особи є необхідною умовою соціальної ефективності кримінального законодавства. Психологічно адекватний підхід до кримінально-правового регулювання, на її погляд, є важливою гарантією від об'єктивного ставлення. Учена наголошує на тому, що слід урахувувати і психологічні особливості мотивів під час індивідуалізації кримінальної відповідальності, зокрема розширення переліку мотивів, які розглядаються як пом'якшуючі й обтяжуючі обставини (співчуття, садизм тощо), обов'язковість розгляду мотиву та мети діяння в системі загальних начал призначення покарання, необхідної відмови від передбаченого тлумачення певних мотивів як низьких².

Ще на початку ХХ-го сторіччя Л. І. Петражицький писав, що саме психологія, її теорія мотивації може дати науково обґрунтоване вирішення питань регулювання й оцінювання індивідуальної та масової поведінки³. Саме із позицій психології ми розглянемо види й особливості мотивації злочинів проти державної охоронної діяльності. Під останньою ми розуміємо сукупність мотивів, які притаманні певним злочинами й об'єднані своїм внутрішнім змістом.

Є справедливою думка А. Ф. Зелінського, який вважає, що злочин являє собою різновид соціальної активності індивіду, яка відрізняється від усіх інших форм поведінки лише своєю спрямованістю та правовою оцінкою. Тому всі основні соціальні та психологічні закономірності людської поведінки притаманні злочину з урахуванням особливостей,

¹ Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. С. 14.

² Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности: монография. М.: Норма, 1998. С. 10.

³ Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности: эмоциональная психология: монография. СПб.: Типография Ю. Н. Эрлиха, 1905. С. 193.

пов'язаних із його ненормативним характером. Тому кримінально-правове та кримінологічне визначення мотиву злочину може будуватися лише на психологічній основі¹. Про схожість внутрішньої сторони злочинної поведінки з незлочинною говорить й І. М. Даньшин. Він наголошує на тому, що соціально-психологічний механізм злочинної поведінки має в собі ті ж самі психологічні елементи (процеси та стани), що і механізм правомірної поведінки, однак вони сповнені іншим соціальним змістом². Саме із цих позицій слід аналізувати злочинну поведінку, в тому числі і її мотивацію. Б. Ф. Ломов зазначає, що сфера особистості в цілому є нерозривно пов'язаною з потребами, які об'єктивно, закономірним чином детермінують поведінку людини. Мотив, на його думку, є суб'єктивним відображенням потреб, опосередкованих становищем людини в суспільстві³.

Саме мотив, мотивація характеризують людину та її особистість. «Людину ніде не видно так чітко й повно, як у мотиві поведінки»⁴. На думку О. М. Леонтьєва, внутрішнє співвідношення мотиваційних ліній людини створює загальний психологічний профіль особистості, її мотиваційну сферу⁵. У свою чергу, Б. В. Зейгарник та Б. С. Братусь стверджують, що мотиви чинять значний вплив на поведінку і що особистість у більш широкому розумінні – це динамічна система змістовних утворень і таких, що опосередковують її головні мотиви⁶. Цю позицію підтримують і інші вчені-психологи. Так, В. Г. Асеев вважає, що за тим самим вчинком можуть приховуватися різні змістостворюючі мотиви, що необхідно враховувати для оцінювання не лише конкретного

¹ Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении : монография. Харьков : Вища школа ; Изд-во при ХГУ, 1986. С. 133.

² Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия : учеб. пособ. Киев : Изд-во УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. С. 81.

³ Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи : монография. М. : Наука, 1984. С. 310.

⁴ Кикнадзе Д. А. Потребности, поведение, воспитание : монография. М. : Мысль, 1968. С. 51.

⁵ Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : монография. М. : Политиздат, 1975. С. 209.

⁶ Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. Очерки по психологии аномального развития личности : монография. М. : Изд-во МГУ, 1980. С. 122.

вчинку, а і особистості в цілому¹. С. Л. Рубінштейн, у свою чергу, наголошував на тому, що мотиви поведінки відображають особистісний зміст і саме те, що особисто є значимим, виступає як мотиви та цілі діяльності й визначає справжній стрижень особистості².

З одного боку, мотивація характеризує особистість злочинця, і це має бути враховано під час призначення покарання злочинцю, а з іншого боку, особливості особи злочинця обумовлюють особливості мотивації злочинів. На нашу думку, найбільш вдалим і таким, що відповідає його психологічному змісту, є визначення поняття мотиву злочину, яке дає А. Ф. Зелінський. На його думку, мотив злочинної поведінки становить актуальна потреба, яка задовольняється у спосіб, який заборонено кримінальним законом. Він є складним утворенням, яке складається з такого: 1) основи дій – уявлення про причини, про те, заради чого вони вчиняються, тобто особистого змісту вчинку; 2) безпосередньо спонукання – емоційного переживання актуальної потреби у вигляді бажання, пристрасті, принадності³. У свою чергу, А. М. Алексеев справедливо вважає, що мотиваційна сфера є стрижнем морально-психологічної структури особистості злочинця, який інтегрує потреби, інтереси, провідні відносини й активність⁴.

Мотивацію злочинів проти державної охоронної діяльності можна поділити на три основні види: ворожу, інструментальну та негативістську.

Розглянемо їх більш детально. Ворожа мотивація притаманна в першу чергу досліджуваним злочинам, які характеризуються фізичним чи психічним насильством та агресією щодо потерпілих осіб. «Ворожість – це емоційно особистісне, негативне ставлення суб'єкта до інших суб'єктів

¹ Асеев В. Г. Структурные характеристики мотивационной системы личности. Психологические проблемы социальной регуляции поведения / под ред. Е. В. Шороховой Е. В., М. И. Бобневой. М.: Наука, 1976. С. 189.

² Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учеб. пособие. СПб.: Питер Ком, 1999. С. 620.

³ Зелинский А. Ф. Криминология: курс лекций. Харьков: Прапор, 1996. С. 65–72.

⁴ Алексеев А. И. Криминология: курс лекций. М.: Щит-М, 1998. С. 88.

або об'єктів. У підґрунті ворожості лежать такі емоції, як гнів, відраза, огида («тріада ворожості»), а також страх»¹. На думку Б. А. Базими, ворожість являє собою емоційно-особистісний компонент поведінки, яка мотивує виникнення наміру щодо заподіяння шкоди (когнітивний компонент), що, в свою чергу, є метою конкретних дій по заподіяння шкоди (операційний компонент)².

Основою ворожих мотивів виступає будь-яка незадоволена індивідуальна, групова потреба. Стан ворожості та гніву виникає нерідко у конфліктній ситуації, іноді у відповідь на поведінку потерпілого або внаслідок непереборної перешкоди до досягнення мети.

Іншим видом мотивації протиправного психічного насильства є інструментальна мотивація. Вона є такою в тих випадках, коли злочинці не відчувають ворожих почуттів до потерпілих, а прагнуть таким чином задовольнити іншу свою потребу, наприклад матеріальну. Інструментальна мотивація присутня і в діях осіб, які вчиняють злочини під впливом потреби зняти емоційну напругу. Такі дії Ю. М. Антонян називає такими, що заміщають. Він виділяє декілька видів таких насильницьких злочинів. «По-перше, такі дії можуть бути спрямовані не лише проти осіб, які є джерелом незадоволення, а й проти близько пов'язаних із ними осіб: родичів, знайомих тощо. По-друге, такі дії вчиняються з причини вираження так званих суміжних асоціацій, коли хтось ототожнюється з кривдником і йому заподіюється шкода. По-третє, такі дії можуть бути спрямовані проти особи, яка просто першою потрапила під руку...»³.

Іноді у злочині поєднуються ворожа й інструментальна мотивація, наприклад, коли винна особа погрожує вбивством потерпілому, відчуваючи ворожість і ненависть до нього, а також бажає, щоб він не вчиняв дій, які можуть завадити злочинцю.

¹ Изард К. Эмоции человека : монография. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. С. 65.

² Базыма Б. А. Психология агрессивного поведения. Влада і насильство: зб. наук. статей / за ред. Кривулі О. М. Харків : ХНУВС, 1997. С. 136.

³ Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений : монография. М. : Юрист, 1996. С. 154–155.

«Поділ агресії на ворожу й інструментальну ґрунтується на спрямованості: перша має на увазі джерело фрустрації, друга – інші об'єкти. В обох випадках суб'єкт, підпорядковуючись «закону сенсу», робить спробу у своїй свідомості раціоналізувати свої дії, надати їм прийняттого особистого сенсу. Гнучкість такого «усвідомлення» іноді буває дивовижною. Але існують вчинки, настільки несумісні із здоровим глуздом, що люди, які їх вчиняють, не роблять спроби їх облагородити, а навпаки, знаходять задоволення в епатажі, шокуванні оточуючих своєю аморальністю. Мотиви таких дій називають негативістськими. Вони не пов'язані зі станом фрустрації й не є реакцією на образу. У їх підґрунті лежить своєрідна потреба в негативних емоціях – почуттях тривоги, ризику, нервової напруженості»¹. Психічному насильству та злочинам, які є його проявами, притаманна і негативістська мотивація. «Мотиви, які називаються негативістськими позбавлені усвідомлюваної раціональної основи, хоча впливають з індивідуальної потреби у самоактуалізації»². Прикладом такого типу мотивів є так звані геростратівські мотиви, джерелом яких виступає потреба індивіда заявити про себе, залишити про себе пам'ять, виділитися з маси. Це власне нормальна потреба людини, але коли для її задоволення обирається поведінка, заборонена законом про кримінальну відповідальність, то це негативістська мотивація саме злочинної поведінки. У таких мотивах головне місце посідає бажання людини самоствердитись. На думку Ю. М. Антоняна та його колег, людина намагається утвердити себе на трьох рівнях: соціальному, соціально-психологічному та індивідуальному (самоствердження). Утвердження особистості на соціальному рівні визначає прагнення досягти певного соціально-рольового положення, що пов'язано з трудовою, професійною або громадською діяльністю, часто без орієнтації на мікросередовище, думки й оцінки якого можуть не мати жодного значення. Утвердження на соціальному рівні зазвичай співвідноситься із завоюванням престижу й авторитету, отриманням матеріальних благ. Утвердження на

¹ Там само. С. 181.

² Там само. С. 142.

соціально-психологічному рівні означає прагнення до отримання визнання з боку особисто значимого близького оточення, найчастіше на груповому рівні. Воно містить у собі утвердження в очах сім'ї або еталонної групи, з якою в цей момент особа може і не підтримувати необхідних контактів. У таких випадках злочин виступає способом включення в цю групу, його визнання. Утвердження на соціально-психологічному рівні може відбуватись без залежності від соціального визнання в широкому сенсі. Для багатьох людей, особливо молодих, визнання в очах референтної групи є достатнім узагалі. Під самоствердженням особистості можна розуміти бажання досягти високої самооцінки, збільшити самоповагу та рівень власної гідності. Таке трапляється не за рахунок оцінок з боку групи або суспільства, а із зміною ставлення до себе за рахунок скоєння деяких вчинків, спрямованих на вирішення своїх внутрішніх психологічних проблем, підвищення самооцінки. Самоствердження має найважливіше значення, стимулюючи бажання визнання.

Саме ці три типи мотивації є притаманними злочинам проти державної охоронної діяльності.

Найчастіше мотивом учинення таких злочинів виступає невдоволення службовою діяльністю працівників правоохоронних органів і помста за їх законну діяльність. Учиняючи посягання на потерпілого, винний керується невдоволенням виконанням представником влади чи працівником правоохоронного органу службових обов'язків, діяльністю члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовця щодо охорони громадського порядку. Будучи невдоволеним, винний і намагається запобігти виконанню цими особами службових обов'язків чи діяльності щодо охорони громадського порядку, припинити або змінити її характер чи помститися за таке виконання.

Щодо мотиву невдоволення виконанням представником влади, працівником правоохоронного органу службових обов'язків, членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцем покладених на них обов'язків з охорони громадського порядку слід додати й таке: злочином, що посягає на виконання цими особами покладених на них

обов'язків з охорони громадського порядку буде визнаватися таке посягання, коли невдоволення виникло саме внаслідок законного виконання покладених на цих осіб обов'язків. На цю обставину звертає увагу і Пленум Верховного Суду України. У постанові № 8 від 26.06.1992 р. зазначається, що відповідальність за згадані вище посягання настає лише за умови протидії законній службовій діяльності працівника прокуратури, органу внутрішніх справ чи служби безпеки. У тому разі, коли дії притягнутої до відповідальності особи були реакцією на незаконні діяння працівника правоохоронного органу або були викликані особистими неприязними стосунками, вчинене за наявності для цього підстав слід кваліфікувати як злочин проти особи або власності¹.

Невдоволення діяльністю працівників правоохоронних органів є тісно пов'язаним із бажанням помститися останнім за таку діяльність. Як зазначив Б. С. Волков, помста як мотив злочину являє собою прагнення отримати задоволення за заподіяне в минулому зло, за дії, які істотно впливають на інтереси винної особи або її близьких. Науковець доходить висновку, що визначальним у змісті помсти будуть образа та зло. Від характеру та змісту образи залежать характер і зміст помсти. Чим сильнішою є образа, тим, за загальним правилом, сильніше буває виражена помста, адже помста має особистий характер, породжується злом і сама творить зло².

А. К. Мирошниченко, досліджуючи проблеми мотивів злочинів проти працівників правоохоронних органів, наголошує, що такими мотивами є обумовлені певними потребами внутрішні спонукання людини до досягнення конкретного суспільно небезпечного результату, що викликає в особи рішучість учинити злочин³. Мотивом помсти вчений

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Яценко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 51.

² Волков Б. С. Мотивы преступлений. Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование / науч. ред. Лысов М. Д. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. С. 53.

³ Мирошниченко А. К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочину щодо працівників правоохоронних

визнає прагнення розплати, відновлення «справедливості», отримання задоволення та заподіяння шкоди потерпілому за заподіяне винному (або його близьким родичам) діяння, яке, на думку останнього, має неправомірний характер¹.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що ми цілком поділяємо точку зору В. І. Тютюгіна та В. І. Осадчого щодо визначення кола діянь, учинених із помсти працівникові правоохоронного органу чи суду, окреслених у розділах XV та XVII Особливої частини КК України, а також те, що необхідно обов'язково враховувати ознаку вказаних складів злочинів, а саме, що кримінальна відповідальність настає лише за умови, якщо діяльність потерпілого щодо здійснення правосуддя чи виконання правоохоронних функцій мала законний характер². В інших випадках, за відсутності вказаної ознаки, діяння слід кваліфікувати за відповідними статтями КК України (наприклад, ст. ст. 115, 121 КК України тощо).

Таким чином, мотивом злочинів, що посягають на виконання представником влади чи працівником правоохоронного органу службових обов'язків, членом громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону або військовослужбовцем покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, слід визнавати невдоволення лише законним виконанням обов'язків зазначеними особами (помсту).

Окремі досліджувачі проблеми відповідальності за злочини проти осіб, який виконують свій службовий або громадянський обов'язок, пропонують таку класифікацію мотивів цих злочинів: 1) мотиви, що обтяжують відповідальність; 2) мотиви, що пом'якшують відповідальність; 3) мотиви, що не впливають на ступінь відповідальності. Це

органів та суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. С. 12.

¹ Мирошниченко А. К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочину щодо працівників правоохоронних органів та суду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. С. 53.

² Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Нац. ун-т Юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2011. С. 63; Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2004. С. 58–59.

стосується і мети злочину¹. На наш погляд, хоча така класифікація і має право на існування, але є недосконалою. Мотиви завжди повинні впливати на відповідальність незалежно від того, як їх визначає законодавець. Щодо відповідальності вони не можуть бути нейтральними.

Окрім мотиву, обов'язковою ознакою досліджуваних злочинів є мета. Мета в кримінальному праві – це кінцевий результат, якого бажає досягти злочинець. Мету визначають такі вказівки в законі про кримінальну відповідальність: «під час виконання ним (представником влади, працівником правоохоронного органу) службових обов'язків» і «під час виконання цими особами (членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцем) покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку» – ст. 342 КК; «у зв'язку з виконанням цим працівником (працівником правоохоронного органу) службових обов'язків» – статті 345, 347, 348 КК; «у зв'язку з їх (члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця) діяльністю щодо охорони громадського порядку» – ст. 348 КК. Опосередкованість вказівки на мету злочину в зазначених юридичних конструкціях висновується таким чином. Якщо посягання на потерпілого пов'язується з виконанням ним службових обов'язків, то, вчиняючи його, винний намагається вплинути на таке виконання (діяльність), щоб досягти бажаного результату чи вчинити посягання за колишню діяльність. Результат же, якого бажає особа, визнається метою.

В окремих злочинах вказівка на мету є прямою: «з метою перешкодити виконанню ним (працівником правоохоронного органу) службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень» (ст. 343 КК).

Викладене свідчить, що *мета в зазначених складах злочинів є обов'язковою ознакою їх суб'єктивної сторони й потребує встановлення.*

¹ Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 16.

Коли під час посягання на потерпілого суб'єкт не переслідує мету вплинути на виконання представником влади чи працівниками правоохоронного органу службових обов'язків або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовцем покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку або вчинення посягання за виконання службових обов'язків у минулому, говорити про досліджувані злочини не можна. Саме тому слушною вважаємо вказівку Пленуму Верховного Суду України з цього питання в постанові від 26.06.1992 р. № 8, у якій спеціально акцентується на зв'язку посягання з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків. Коли такий зв'язок відсутній, посягання не розцінюється як злочин щодо працівника правоохоронного органу¹. За наявності необхідних підстав у такому разі це може бути злочином проти особи. Ці ознаки хоча і не вказуються в диспозиції відповідної статті законодавства про кримінальну відповідальність, але логічно випливають з її змісту. Ми підтримуємо тезу про те, що зміст складу злочину є ширшим за текст диспозиції статті, і його можна з'ясувати в результаті аналізу системи норм закону². *Мета й мотив учинення злочину впливають і на його кваліфікацію, і на призначення покарання винним у вчиненні злочину особам.*

Злочин, передбачений статтею 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист», як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони передбачає саме змішану форму вини або необережність. Особливістю змішаної форми вини в цьому злочині є те, що до діяння, яке без наслідків тягне за собою дисциплінарну чи адміністративну відповідальність, винна особа може ставитись як умисно, так і необережно. Так, особа, діючи умисно, може вважати, що таким чином заощаджує державні кошти чи спрямовує

¹ Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 № 8. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації / укл. Литвинов О. М., Ященко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 53.

² Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений. М.: Юрид. лит., 1963. С. 46.

відповідних працівників на більш важливі ділянки роботи. Діючи з необережності, вона може легковажно розраховувати на ненастання вказаних у законі наслідків для потерпілої особи. Але і в першому, і в другому випадку вона повинна усвідомлювати, що існують достатні підстави для застосування чи продовжування спеціальних заходів безпеки щодо відповідної особи. Ставлення ж до наслідків завжди повинно бути необережним. Якщо щодо наслідків була умисна форма вини, то суб'єкти таких злочинів підлягають кримінальній відповідальності за умисні службові злочини.

Мотив та мета такого злочину не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони й на кваліфікацію не впливають.

Як і в разі попереднього злочину, у суспільно небезпечного діяння, передбаченого статтею 381 КК України «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист», обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є змішана або необережна форма вини. При цьому особа до суспільно небезпечного діяння може ставитись умисно чи необережно (без настання суспільно небезпечних наслідків за такі дії настає дисциплінарна чи адміністративна відповідальність). При цьому обов'язковою ознакою вини виступає усвідомлення суб'єктом злочину того, що відомості, які він розголошує іншій особі, стосуються особи, взятої під захист, і не можуть бути розголошені.

Ставлення до наслідків цього злочину, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 381 КК України, може бути тільки необережним. В інших випадках особа, яка є службовою, підлягає кримінальній відповідальності за службові злочини, а інші особи – за злочини проти здоров'я та життя.

Мотив і мета цього злочину можуть бути різними й на кваліфікацію не впливають. За матеріалами судової практики найпоширенішими з них є спроба допомогти уникнути кримінальної відповідальності, похвалитися своєю обізнаністю, помста та корисливий мотив.

Розділ 3

Кримінально-правовий захист громадської та приватної професійної охоронної діяльності

3.1. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність

За останні десятиліття проблеми криміналізації суспільно небезпечних діянь виходять на перший план у системі протидії злочинності. Указана ситуація є пов'язаною із суттєвими змінами, що відбуваються в політичному, соціальному, економічному та культурному житті країни. Інтенсивний розвиток країни, з одного боку, нівелює суспільну небезпеку низки діянь, що раніше визнавалися злочинними, з іншого – породжує суспільно небезпечну поведінку, що колись такою не була, зокрема тому, що її не існувало або ж вона існувала в фарватері інших правовідносин і не потребувала самостійної регламентації. Ця тенденція проявляється, по-перше, у декриміналізації низки злочинних посягань; по-друге, у криміналізації

новопосталих суспільно небезпечних посягань; по-третє, в істотній зміні норм у сфері регулювання певного виду людської діяльності.

У сучасній Україні система забезпечення особи, суспільства та держави від кримінальних загроз уже не розглядається з позиції монополії держави. У зв'язку з цим проблема об'єднання зусиль усіх неурядових організацій, які можуть виявитися корисними в справі попередження проявів злочинності, а так само захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та інших суб'єктів, сьогодні є актуальною, як ніколи. Величезний резерв у цьому напрямку містить у собі приватна охоронна діяльність. Ухвалені Верховною Радою України закони «Про охоронну діяльність»¹, «Про ліцензування видів господарської діяльності»² та «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»³, а також затверджена Кабінетом Міністрів України та Міністерством внутрішніх справ України на виконання цих законів низка постанов і наказів, зокрема «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»⁴, «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності»⁵, «Про затвердження

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

² Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 02.03.2015 № 222-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 16.09.2018).

³ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 05.04.2007 № 877-V / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 16.09.2018).

⁴ Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

⁵ Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності¹, «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії»², «Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами»³, «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів»⁴ суттєво змінили суспільні відносини, що склалися у сфері захисту життя та здоров'я громадян і власності

¹ Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 № 97 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2013-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

² Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії : постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 № 706. Ліга:Закон : правовий портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP93706.html (дата звернення: 11.09.2018).

³ Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами : наказ МВС України від 18.04.2013 № 375 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-13> (дата звернення: 11.09.2018).

⁴ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 11.09.2018).

фізичних та юридичних осіб. Поява нових учасників у вказаних правовідносинах вимагає нового погляду на порядок як самого регулювання охоронної діяльності, так і її правового захисту, серед іншого кримінально-правовими засобами.

Діяльність законодавця з криміналізації та декриміналізації певних суспільно небезпечних діянь традиційно реалізується в Україні в межах кримінальної політики держави, при цьому його рішення щодо встановлення кримінальної відповідальності повинне відповідати об'єктивним суспільним потребам і вирішувати важливі соціальні завдання, а не являти собою продукт свавілля чи несправедливості влади. «Проблеми криміналізації та декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись не в руслі політики, що постійно змінюється, а у відповідності з визнаними у цивілізованому суспільстві загальнолюдськими моральними цінностями, принципами гуманізму, справедливості, законності та милосердя»¹. Як зазначав Ч. Беккарія, «Справжнім мірилом злочинів є шкода, яка заподіюється ними суспільству. Це одна з тих очевидних істин, для відкриття яких не потрібно ні квадрантів, ні телескопів, і які є доступними будь-якому середньому розуму. Але через дивний збіг обставин такі істини завжди й у всіх націй усвідомлювалися небагатьма мислячими людьми»². Необхідно розуміти, що шляхом установлення чергової кримінально-правової заборони неможливо вирішити значну кількість соціальних проблем, «кримінальний закон більш ніж гострий інструмент» для цих цілей.

Сьогодні складно говорити про криміналізацію та декриміналізацію діянь в Україні без чітко визначеної кримінальної політики, яка закріплює ідеали держави. Багато вчених вказує на кризовий стан кримінальної політики в державі. Невтішні статистичні дані стосовно криміногенної ситуації в Україні за останні роки свідчать про явні прорахунки в реалізації державної кримінальної політики. Так, наприклад, необґрунтованими уявляються відмова від

¹ Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посібник. Харків : Рубікон, 2000. С. 15–16.

² Беккариа Чезаре. О преступлениях и наказаниях. М. : Юриздат, 1939. С. 229.

раніше апробованих методів і прийомів боротьби зі злочинністю; швидка, іноді неаргументована зміна законодавства або несвоєчасне його ухвалення; беззастережна імплементація міжнародних норм в чинне законодавство; орієнтація населення на цінності, закріплені в міжнародному праві; відсутність орієнтирів сучасної кримінальної політики та перспектив її розвитку, у тому числі й у галузі криміналізації та декриміналізації діянь.

Яскравим прикладом такої неузгодженості та поспіху є ухвалення Верховною Радою України змін до кримінального законодавства стосовно відповідальності за посягання на статеву свободу та статеву недоторканість особи¹. Намагання законодавця дотриматися міжнародних зобов'язань з імплементації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами², без урахування існуючої системи правових норм, призвело до руйнування існуючої концепції кримінально-правових заходів попередження статевих злочинів. Як і в попередньому кримінальному кодексі (1960 р.), нова редакція статті 152 КК України передбачає в окремих випадках кримінально-правовий захист потерпілих лише жіночої статі, а також нівелює значення способу злочинної дії як обов'язкової ознаки зґвалтування, що дозволяло правоохоронним органам відмежовувати злочинну поведінку від незлочинної.

Будь-яка зміна кримінального закону в частині визначення злочинних діянь має бути достатньо обґрунтованою. Тут головним аргументом виступає ступінь суспільної небезпечності. Для криміналізації або декриміналізації діянь потрібні логічність, аргументованість і соціальна обумовленість. Примітно, що, на думку багатьох

¹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 16.03.2017).

² Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Конвенція Ради Європи від 11.05.2011 № 210. URL: <https://www.coe.int/fr/web/istanbul-convention/text-of-the-convention> (дата звернення: 10.09.2018).

практиків, у теорії кримінального права положення про криміналізацію та декриміналізацію детально розроблено. Більш того, у багатьох наукових монографічних і дисертаційних роботах науковці або взагалі не звертаються до питання криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечного діяння, обмежуючись кримінально-правовою характеристикою складу злочину, або торкаються цього питання лише поверхово. На нашу думку, відсутність чітких критеріїв криміналізації та декриміналізації у науці й законотворчій практиці, коли не визначено їх принципи, не дозволяє в повному обсязі використати захисний потенціал кримінального права. У підсумку теоретична нерозробленість призводить до численних огріхів у праві та його застосуванні.

Очевидно, що питання про криміналізацію та декриміналізацію слід вирішувати з позицій уже наявних наукових досягнень у галузі не лише кримінального права, а й кримінології, статистики, міжнародного кримінального права, адміністративного права, філософії, логіки, математичних теорій та ін.¹ Науковці відзначають важливість для криміналізації і таких наук, як політико-правові вчення, філософія та соціологія, які описують явища, що відбуваються в суспільстві, в тому числі криміналізацію та декриміналізацію діянь, але з урахуванням теорій, що сформувалися в цих галузях знань². Тому в процесі підготовки пропозицій у питаннях кримінальної відповідальності необхідно залучати не лише вчених, які досліджують ці питання в площині кримінального права, а і відповідних фахівців кримінологічного, криміналістичного, кримінально-процесуального та кримінально-правового профілю й адвокатів. В. М. Кудрявцев зазначає, що така робота не повинна мати епізодичний характер: пропозиції повинні формуватися на основі постійного науково-практичного моніторингу чинного законодавства¹.

¹ Блувштейн Ю. Д. Криминология и математика. М. : Юрид. лит., 1974; Вицин С. В. Математическая обработка рядов динамики, характеризующих социальные явления. М. : Наука, 1976.

² Епифанова Е. В. Преступление как правовая категория в науке и законодательстве России: история развития и особенности современного состояния : монография. М. : Юрлитинформ, 2013. С. 122.

¹ Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Криминология и проблемы декриминализации. *Журнал российского права*. 2005. № 4. С. 106.

На думку О. В. Єпіфанової, відправною точкою криміналізації та декриміналізації діянь повинні стати ознаки, за якими можна визначити, чи належить діяння до злочину, чи ні¹. Науці слід іти шляхом чіткого визначення критеріїв криміналізації та декриміналізації діянь. Необґрунтовані криміналізація й декриміналізація діянь знижують ефективність кримінальної політики².

Одним із пріоритетних завдань нашого дослідження є встановлення необхідності та домірності криміналізації порушень у сфері здійснення громадської та приватної професійної охоронної діяльності. Результатом виконання цього завдання має бути оцінка підсумку такої криміналізації – норми про відповідальність за перешкоджання професійній охоронній діяльності та розробка пропозицій у сфері вдосконалення кримінально-правових норм. На важливість поставленого завдання вказує і порівняльний внутрішньогалузевий аналіз окремих норм кримінального законодавства у сфері захисту охоронної діяльності. З його результатів випливає, що частина злочинних дій, пов'язаних із посяганням на осіб, які виконують охоронні функції («заподіяння тілесних ушкоджень», «вбивство», «позбавлення волі особи», «протидія законній господарській діяльності»), вже знайшли певною мірою відображення в статтях КК. Так, кримінальну відповідальність за умисне вбивство передбачає стаття 115 КК, за умисне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості передбачають ст. ст. 121–122, 125 КК; за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, передбачає ст. 350 КК; за умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, передбачає ст. 352 КК; за умисне знищення майна – ст. 194 КК, а за протидію законній господарській діяльності – ст. 206 КК. Не слід забувати і той факт, що стосовно працівників правоохоронних органів, які виконують охоронні та правоохоронні функції, існує низка спеціальних норм, яка встановлює додатковий кримінально-правовий захист їх

¹ Єпіфанова Е. В. Преступление как правовая категория в науке и законодательстве России: история развития и особенности современного состояния : монография. М. : Юрлитинформ, 2013. С. 123.

² Там само.

життя, здоров'я, волі та власності, – ст. ст. 345, 347, 348 і 349 КК. Крім того, існує низка підстав притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які посягають на охоронну діяльність із використанням своїх повноважень, тобто заподіюють шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо можна так сказати, зсередини, наприклад порушення обов'язків щодо охорони майна – стаття 197 КК; зловживання владою або службовим становищем – ст. ст. 364, 364-1 КК; перевищення влади або службових повноважень – ст. ст. 365 КК; а також заподіяння шкоди життю або здоров'ю осіб під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця, – ст. ст. 118, 124 КК. У зв'язку з цим може виникнути уявлення щодо надмірності чи недоцільності самостійної або додаткової кримінально-правової заборони, оцінка її як такої, що дублює, повторює норми, вже наявні в кримінальному законодавстві, не виправдано розширюючи цим його обсяг. Ця обставина вимагає замислитись над обґрунтованістю введення додаткових або спеціальних норм, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на охоронну діяльність в Україні взагалі й на приватну та громадську охоронну діяльність зокрема¹. Для цього слід обговорити питання дотримання підстав і принципів криміналізації посягань у сфері охоронної діяльності.

У попередніх розділах ми розглянули проблеми виникнення й розвитку наукових теорій криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь. Виходячи з необхідності й обов'язковості встановлення підстав і принципів криміналізації злочинних діянь у сфері державної охоронної діяльності, які були розглянуті у Розділі 2 дисертаційного дослідження, в такому ж порядку вказані елементи слід аналізувати і стосовно суспільно небезпечних посягань на громадську та приватну охоронну діяльність.

Поняття «підстави криміналізації» позначає ті процеси, що відбуваються в матеріальному та духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність

¹ Сийплок М.В. Злочини у сфері приватної та громадської професійної охоронної діяльності (аналіз чинного законодавства). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 43. Т. 4. С. 134–138.

кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей, інакше кажучи, підстави криміналізації – це те, що створює дійсну потребу в кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення правової норми¹. Таким чином, ці процеси зумовлюють необхідність ухвалення законодавцем рішення про встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння.

У науковій роботі колективу авторів за редакцією В. М. Кудрявцева та О. М. Яковлева, яка вважається «класичною» з питань криміналізації й декриміналізації, до підстав криміналізації віднесено низку самостійних факторів: високу суспільну небезпечність діяння; його поширеність і негативну динаміку; наявність умов учинення діяння, які не можна ліквідувати без застосування кримінальної відповідальності; необхідність створення кримінально-правових гарантій охорони певних соціально значущих об'єктів; наявність міжнародно-правових зобов'язань, які вимагають забезпечення кримінально-правової охорони цих об'єктів². Водночас питання підстав криміналізації продовжує викликати дискусії й обговорення. «Основним критерієм криміналізації (декриміналізації), який визнається практично всіма дослідниками, – вказує П. Л. Фріс, – безсумнівно, є суспільна небезпечність діяння»³. Сьогодні значна кількість авторів (зокрема, О. М. Готін, О. О. Дудоров, Л. М. Кривоченко, Н. О. Лопашенко, О. В. Наден, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, Г. В. Чеботарьова та ін.) допускають визнання суспільної небезпечності діяння єдиною підставою криміналізації діяння. Інші криміналісти називають суспільну небезпечність однією з кількох обставин, які зумовлюють криміналізацію (при цьому нерідко вона вказується на першому місці серед них, визнається головною)¹. Наприклад,

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. С. 204.

² Там само. С. 206.

³ Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія. Київ : Атіка, 2005. С. 27.

¹ Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. С. 49–53; Куц В. М., Гізімчук С. В., Єгорова В. О. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною : монографія. Харків : Юрайт, 2012. С. 41.

В. В. Кузнецов пише про міжнародно-правові, конституційно-правові, судові, економічні, політичні, кримінологічні та соціально-правові (саме до них він відносить суспільну небезпечність та її зміни) й нормативні підстави криміналізації злочинів проти громадського порядку та моральності¹. Втім, уявляється, що за такого підходу на роль підстав криміналізації висуваються різні за значенням фактори. Як слушно зазначала Л. М. Кривоченко, хоча суспільна небезпечність – не єдина обставина, яка впливає на віднесення певних діянь до кола злочинних (адже на цей процес впливають і інші, не пов'язані з нею економічні, ідеологічні, політичні й інші чинники), але при цьому жодні з них «не повинні зумовлювати встановлення кримінальної караності діяння, якщо воно не тягне суттєвого порушення суспільних відносин, не торкається важливих суспільних або особистих інтересів»². У зв'язку з цим доречним видається логічний прийом, застосований Г. В. Чеботарьовою: «якщо з будь-якої сукупності чинників, що розглядаються правознавцями в ролі підстав (умов, критеріїв і т.ін.) криміналізації, вилучити фактор суспільної небезпечності діяння, постановка питання про встановлення його кримінально-правової заборони виглядає нікчемною, такою, що порушує основні принципи кримінального права та не відповідає легальному визначенню злочинного»³. Справді, слід погодитись, що без визнання діяння в наявних соціально-політичних умовах таким, що загрожує охоронюваним законом об'єктам, воно (незважаючи на існування будь-яких інших чинників – його поширеності, можливості його доведення, передбачення його в міжнародному договорі тощо) не може бути визнане злочином. На думку деяких учених, такий підхід є логічно ірраціональним «правовим ідеалом»¹. Однак видається більш

¹ Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2012. С. 714–729.

² Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 33.

³ Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності: монографія. Київ: КНТ, 2011. С. 80.

¹ Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95.

обґрунтованою позиція М. І. Мельника, який наголошує на тому, що криміналізація діяння, якому не властивий достатній ступінь шкідливості (небезпечності), є помилковою й необґрунтованою (безпідставною), що зумовлює чимало грубих порушень прав і свобод людини й викривлює значення та можливості кримінального закону¹. Отже, саме небезпека є головним критерієм (підставою) забезпечення кримінально-правової заборони діяння, яка зумовлює можливість настання за його вчинення таких негативних наслідків, як кримінальна відповідальність.

Викладені міркування надають можливість стверджувати, що єдиною й достатньою підставою криміналізації *посягань на приватну та громадську охоронну діяльність є наявність у цих діяннях суспільної небезпечності, ступінь якої вимагає організації кримінально-правової боротьби з ними.*

У більшості наукових робіт, незважаючи на твердження окремих авторів про очевидність і простоту встановлення суспільної небезпечності діяння, відсутні вказівки на конкретні ознаки, за допомогою яких слід її встановлювати. Традиційно в кримінальному праві суспільну небезпечність злочину встановлюють через її характер і ступінь². Характер суспільної небезпечності діяння – це якісний показник, який визначається, перш за все, тією або іншою групою соціальних цінностей, на які посягає правопорушення¹. Навпаки, ступінь – кількісний показник, який залежить від форми вини, мотиву й мети, способу вчинення дій, місця, умов і всіх інших об'єктивних і суб'єктивних ознак діяння². Не викликає

¹ Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 5. С. 94.

² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для юрид. вузів і фак. / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 1997. С. 45–46; Российское уголовное право. Общая часть : учебник. / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. М. : Спарк, 1997. С. 75; Уголовное право. Общая часть : учебник для вузов / отв. ред. проф. И. Я. Козаченко, проф. З. А. Незнамова. М. : Норма ; Инфра-М, 1999. С. 150.

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 20.

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 20.

заперечень той факт, що чим важливішим є об'єкт посягання, тим вищим буде характер суспільної небезпечності такого діяння.

Однією з найважливіших проблем сучасності, без сумніву, можна вважати проблему безпеки. Забезпечення надійного захисту своїх інтересів, у першу чергу майнових, є однаково актуальним як для державного, так і для приватного сектору України. Як переконують дослідники, 15 % громадян вважають стан забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності незадовільним і лише 10 % – високим. Це негативно характеризує стан охоронної діяльності в Україні, враховуючи, що ситуація в країні є криміногенною¹. За своїм змістом охоронна діяльність (охорона майна та забезпечення особистої безпеки фізичних осіб) є такою, що безпосередньо зачіпає особисті та майнові права громадян і юридичних осіб. Дії персоналу по охороні власності стосуються мільйонів громадян, а також багатьох юридичних осіб усіх форм власності². Стосовно дещо меншої, але значної кількості громадян здійснюються заходи забезпечення особистої безпеки фізичних осіб.

Приватна охоронна діяльність, з одного боку, є різновидом підприємницької діяльності та стосується приватних інтересів, з іншого – під час її здійснення вирішуються публічні завдання (забезпечення порядку, захист життя, здоров'я, власності)¹. Безперечно, неблагополучна

¹ Мислива О. О. Повноваження приватних охоронних структур: взаємодія чи протидія органам внутрішніх справ? *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ.* 2013. № 2. С. 238.

² Пригунов П. Я., Франчук В. І., Карпова К. В. Охоронна діяльність як специфічний інструмент фізичного захисту активів у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. № 2. С. 321.

¹ Беліков Ю. М. Недержавна правоохоронна діяльність: передумови виникнення, поняття, місце в системі правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки.* 2013. Т. 2. Вип. 4. С. 138–142; Хорт І. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності та шляхи його вдосконалення. *Наукові праці МАУП,* 2012. Вип. 3 (38). С. 107; Гаспарян С. Г. Передумови недержавної правоохоронної діяльності в Україні: теоретичний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. Вип. 4. С. 96–101; Мошак І. Г. Розвиток запобігальної діяльності приватних служб (на матеріалах ФРН і України). *Часопис Київ. ун-ту права.* 2010. № 1. С. 227–232; Сагиндыкова А. Н. К вопросу о юридической природе института

криміногенна ситуація – фактор, який негативно впливає на еволюційний розвиток держави, стан безпеки та захисту прав і свобод людини. Сьогодні громадська думка дедалі частіше схиляється до можливості цілком усвідомленого безкараного досягнення цілей напівлегальними, а нерідко й відверто незаконними методами та засобами. Таким чином, у суспільстві починають домінувати злочинні методи, знижується загальний моральний рівень, виробляється й формується нова «кримінальна громадська психологія». Криміналізація суспільних відносин призводить до розвитку такого негативного явища, як організована злочинність, що поширює свій вплив на апарат державної влади й управління¹. Крім того, необхідно врахувати, що посилення боротьби зі злочинністю в Україні призвело до більш активної протидії злочинного елемента заходам правоохоронних органів. Організовані злочинні групи стали більш агресивними, вони продукують і застосовують нові методи та засоби планування, підготовки та здійснення протиправних діянь². Криміногенна ситуація в Україні тривалий час після 1991 р. погіршувалася, і, за прогнозами, зміни на краще відбуватимуться не швидко. Якщо раніше побутові вбивства становили 55 % від загальної кількості навмисних убивств, то нині лише 20 % – і це за умови збільшення загальної кількості таких злочинів. Різко підвищився показник кількості вбивств із корисливих мотивів: збільшилась кількість злочинів проти підприємців, зростає кількість убивств на замовлення та використання вогнепальної зброї. Статистика свідчить про різке (майже у 2,5 рази) зростання чисельності злочинів,

лицензирования негосударственной (частной) охранной и негосударственной (частной) сысской деятельности. *Бизнес, менеджмент, право*. 2014. № 1. С. 97; Зульфугарзаде Т. Э. Правовые и организационные основы деятельности частных детективных и охранных структур по предупреждению преступлений : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 1998. 180 с.; Сиротин Я. Место частной детективной и охранной деятельности в системе правоохранительной деятельности. *Современное право*. 2007. № 10 (1). С. 76.

¹ Постольник С. О. Проблемні питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 121.

² Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 162 с.

здійснених з використанням саме вогнепальної зброї. Це підтверджує гіпотезу про те, що незаконна зброя розповсюдилась у суспільстві та потрапила у руки кримінальних елементів. «Відлуння війни» проявляється й у зростанні кількості злочинів із застосуванням вибухових речовин на 70 % у 2014 р. порівняно з 2013 р¹. З усієї кількості умисних вбивств у 2016 р. (1655) з використанням вогнепальної зброї та вибухівки скоєно 286 та 41 злочинів відповідно². Не менш проблемною є ситуація з іншими видами злочинних посягань. Так, у 2017 р. скоєно 254 000 крадіжок, що складає основний сегмент злочинності в Україні (52 %). Із них тільки 72 712 випадків крадіжок було розкрито й матеріали справ направлено до суду. Зафіксовано 3560 розбійних нападів, із них розкрито лише кожен другий (61 %)³. Слід констатувати, що правоохоронні органи через об'єктивні та суб'єктивні причини (обмеженість державного бюджету, недовіра громадян, корупція, перевантаженість роботою) не завжди можуть забезпечити повну безпеку суспільства від протиправних загроз⁴. Зазначені проблеми безпекового простору ще раз підтверджують важливість розвитку охоронної діяльності в нашій державі.

Досвід країн, у яких приватну охоронну діяльність законодавчо врегульовано, показує, що функціонування приватних охоронних фірм та участь громадськості в зазначеній сфері значно підвищують відповідальність державної правоохоронної системи за своєчасне й високопрофесійне реагування на потреби громадян і

¹ Кількість злочинів з використанням зброї в Україні зростатиме – експерти УІДЕ. URL: <http://uire.org.ua/novyni/kilkist-zlochyniv-z-vikoristannyam-zbroyi-v-ukrayini-zrostatime-eksperti-uide> (дата звернення: 10.09.2018).

² Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2018).

³ Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2018); У нацполіції повідомили, що понад 50 % злочинів у 2017 році – це крадіжки. URL: [https://www.5.ua/suspilstvo/u-natspolitsii-povidomyly-shcho-ponad-50-zlochyniv-u-2017-rotsi-tse-kradizhky-162224.html](https://www.5.ua/suspilstvo/u-natspolitsii-povidomyly-shcho-ponad-50-zlochyniv-u-2017-rotsi-tse-kradizhky) (дата звернення: 11.09.2018).

⁴ Ишмаева Т. П., Ткаченко А. В. О некоторых проблемах контроля частной детективной и охранной деятельности органами внутренних дел. *Правопорядок: история, теория, практика*. 2017. № 4 (15). С. 20.

суспільства, звільняють правоохоронців від необхідності виконання багатьох незначних і невластивих їм функцій та сприяють загальному оздоровленню криміногенної ситуації. Поява додаткових можливостей для громадян у сфері захисту їх прав і власності суттєво впливає на рівень злочинності в державі¹. Цей процес особливо помітний у законодавстві та практиці тих країн, де стимулюється й заохочується розвиток приватних охоронних фірм, служб безпеки та різних громадських правоохоронних формувань². Наприклад, у США атомні електростанції охороняються приватною охоронною фірмою «Вокненхат корпорейшн», яка спеціалізується на охороні надсекретних об'єктів, що належать як державі, так і найбільшим корпораціям; а приватна фірма «Локенхад» забезпечує будівництво й охорону в'язниць. Діяльність таких організацій є вигідною державі, оскільки вони не беруть із бюджету кошти, а навпаки, поповнюють його, сплачуючи податки³. Приватні охоронно-розшукові фірми в США щорічно приносять державі понад 9 млрд доларів прибутку¹. У Великій Британії одна з найбільших приватних служб безпеки «Сек'юрикор» забезпечує охорону банків, приміщень фірм, коштів і коштовностей під час їх перевезення, а також осіб, які підлягають депортації (видворенню з країни). За виконання послуг Міністерство внутрішніх справ цієї країни щорічно сплачує приватним охоронцям і детективам один мільйон

¹ Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 17 (4'2012). С. 3; Ярошенко Ю. О. Досвід діяльності приватних охоронних структур зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. 2014. № 4. С. 213.

² Беліков Ю. М. Моделі розвитку приватних охоронних структур як суб'єктів протидії злочинності. порівняльно-правова характеристика. *Порівняльне аналітичне право*. 2013. № 4. С. 253–256; Швед І. Я. Досвід діяльності охоронних структур (на прикладі України, Росії, США, Китаю та окремих країн ЄС). *Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. 2011. № 2. С. 75.

³ Сатановський О. Недержавна служба безпеки захищає бізнес: (бесіда з віце-президентом Федерації недерж. служби безпеки України). *Час-Time*. 1999. 2 березня. С. 7.

¹ Частные охранные предприятия России: состояние, тенденции и перспективы: матер. Всерос. юбилейной конф. (5 марта 2002 г.). URL: <http://www.ОХРАНА.ru> (дата звернення: 10.09.2018).

фунтів стерлінгів¹. Слід звернути увагу на досить широке коло завдань, вирішуваних закордонними приватними охоронними службами. Поряд із суто поліцейськими функціями (захист життя та власності громадян, попередження й розкриття злочинів, контроль за технічним станом транспортних засобів тощо) вони забезпечують перепускний режим, пожежну безпеку на підприємствах і в офісах, ведуть боротьбу з промисловим шпигунством і витоком інформації (контррозвідка), збирають відомості про конкуруючі фірми й осіб, що претендують на вивільнені посади (розвідка), здійснюють розслідування причин виробничих аварій і травм².

Важливість та цінність приватної охоронної діяльності, а також необхідність її законодавчого врегулювання були зрозумілими для українського законодавця задовго до ухвалення Закону України «Про охоронну діяльність»³. Ще у 2002 р. група народних депутатів (О. М. Бандурка, В. П. Бартків, В. Р. Мойсик) подала законопроект «Про охоронну діяльність». Уже на ті часи велика кількість приватних охоронних структур, незважаючи на відсутність відповідного законодавства, забезпечувала охорону осіб і майна на підставі лише цивільно-правових зобов'язань. Цей законопроект визначав організаційно-правові та економічні засади здійснення охоронної діяльності суб'єктами охоронної діяльності, визначав перелік безпосередніх суб'єктів охоронної діяльності, встановлював пріоритет захисту життя та здоров'я громадян і працівників охорони та зазначав підстави недопущення осіб до охоронної діяльності. Також проект закону окреслював види діяльності суб'єктів підприємництва у галузі охорони, що здійснюються на підставі ліцензій та у відповідності до ліцензійних умов, передбачав термінологічне визначення законних заходів охорони майна та забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, у тому числі організаційні,

¹ Дашков Г. В., Китаев В. Н., Мелик-Дадаева И. А., Тюрина Л. П. Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом. М. : Манускрипт, 1994. С. 69–72.

² Частные охранные предприятия России: состояние, тенденции и перспективы: матер. Всерос. юбилейной конф. (5 марта 2002 г.). URL: <http://www.ОХРАНА.ru> (дата звернення: 10.09.2018).

³ Пунда О. О. Перспективи правового регулювання приватної охоронної діяльності. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3 (43). С. 57.

правові й технічні умови її здійснення, а також оголошував спеціальний дозвільний порядок створення та діяльності відомчої охорони суб'єктів господарювання всіх форм власності. Крім того, законопроектом встановлювалися спеціальні умови здійснення заходів охорони та безпеки за цивільно-правовими договорами, підстави й умови відповідальності суб'єктів охоронної діяльності за порушення чинного законодавства та заподіяння шкоди об'єктам охорони, регламентувався порядок застосування засобів примусу працівниками охорони до правопорушників, а також заходи забезпечення особистої безпеки працівників охорони та гарантії їх соціального та правового захисту.

На жаль, незважаючи на ухвалення проекту в першому читанні, у другому читанні його було заслухано та знято з обговорення.

Більш вдалою виявилася спроба депутатів VI скликання В. С. Малишева, В. М. Грицака, В. А. Бевза, О. В. Новікова й О. О. Буджерака, які 14.07.2009 р. запропонували новий проект закону «Про охоронну діяльність». У цілому положення законопроекту відповідали попередньому та стосувалися питань регламентації діяльності державних і приватних суб'єктів охоронної діяльності. Необхідність ухвалення цього закону, за твердженнями авторів законопроекту, обумовлювалася обов'язком держави в створенні умов для: 1) захисту майна, забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та фізичних осіб; 2) забезпечення державного контролю за здійсненням заходів з охорони майна та фізичних осіб; 3) розвитку та вдосконалення сфери надання послуг з охорони власності та громадян. Указаний законопроект був підтриманий Верховною Радою України й 22.03.2012 р. набрав чинності¹.

Загальна кількість осіб, які на професійній основі були залучені до безпосереднього виконання охоронних функцій, становить кілька сотень тисяч працівників. Вони працюють у складі відомчої охорони центральних органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання недержавної форми власності,

¹ Про охоронну діяльність : проект закону від 14.07.2009 № 4824. Ліга:Закон : правовий портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF3Q000A.html (дата звернення: 11.09.2018).

а також у підрозділах поліції охорони та у складі суб'єктів підприємницької діяльності у галузі охорони, що надають охоронні послуги за цивільно-правовими договорами. Станом на 1 лютого 2014 р. загальна кількість осіб, залучених до виконання охоронних функцій в Україні, перевищувала сто тисяч (без державних силових відомств) і налічувала більше 4,6 тисяч приватних охоронних структур¹, а вже на квітень 2016 р. кількість виданих ліценцій на здійснення охоронної діяльності склала 5454². Схожі тенденції спостерігаються в усьому світі. За даними ПАРЄ, понад мільйон осіб працюють приватними бійцями або охоронцями на більш ніж тисячу приватних воєнізованих та охоронних компаній (ПВОК) у більш ніж ста країнах світу. У 2006 р. обіг цієї нової сфери послуг був оцінений приблизно у 200 млрд доларів³.

Водночас законодавче врегулювання приватної охоронної діяльності вимагає не лише встановлення прав та обов'язків учасників таких відносин, але й забезпечення захисту такої діяльності, серед іншого кримінально-правовими засобами. Так, охоронна діяльність, що здійснюється державними правоохоронними органами, має широкий спектр правової охорони, на що ми звертали увагу в попередніх розділах. Ураховуючи той факт, що працівники державної охорони мають статус правоохоронця, тільки в кримінальному законодавстві передбачено низку статей, що встановлюють відповідальність за перешкоджання виконанню такими

¹ Компанієць І. М. Роль приватних охоронних структур в забезпеченні безпеки громадян. Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання: тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. (19 квіт. 2014 р.). Харків, 2014. С. 41–42.

² Звіт Антимонопольного комітету України Про результати дослідження впливу постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 937 «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності» на економічну конкуренцію на ринку охоронних послуг : від 23.05.2016 № 35. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=125326&schema=main> (дата звернення: 10.09.2018).

³ Приватні воєнізовані та охоронні фірми та зменшення державної монополії на використання сили : Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи : міжнародний документ № 1858 (2009) / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/907_rec_1858.htm (дата звернення: 11.09.2018).

працівниками своїх обов'язків, зокрема статтю 342 «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу», ст. 347 «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця», ст. 348 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця», ст. 349 «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника», а також ч. 3 ст. 296 «Хуліганство». Водночас Закон України «Про охоронну діяльність» чітко вказує на відсутність у суб'єктів приватної охоронної діяльності повноважень працівників правоохоронних органів, що, в свою чергу, виключає можливість застосування вищеперелічених статей Кримінального кодексу України для захисту діяльності зазначених осіб. Таким чином, незважаючи на особливу роль, яку виконують приватні охоронні фірми, їх діяльність, на відміну від охоронної державної, позбавлена додаткового захисту. У цьому випадку посягання на учасників таких відносин повинно кваліфікуватися за загальними статтями Кримінального кодексу України як злочини проти життя, здоров'я та власності.

Криміналісти підкреслюють, що суспільна небезпечність діяння вказує на той вихідний пункт руху пізнання, від якого воно повинно відштовхуватися під час дослідження питань обґрунтованості криміналізації діяння¹. Ті або інші діяння забороняються кримінальним законом насамперед тому, що вони є суспільно небезпечними, а не навпаки – стають суспільно небезпечними лише тому, що забороняються. Критерієм відмежування злочинів від проступків виступає

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982.

ступінь суспільної небезпечності. Для того щоб криміналізувати діяння, необхідно визначити, що ступінь його суспільної небезпечності є настільки достатнім, що воно не може розглядатись як проступок, а має тягнути за собою застосування кримінально-правових заходів¹.

Отже, ступінь суспільної небезпечності посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність повинен бути достатнім для того, щоб криміналізувати вказані діяння. Безсумнівно, існування зазначених антисоціальних явищ у сфері охоронної діяльності загрожує нормальному та сталому розвитку нашої держави, забезпеченню захисту прав і свобод громадян. Так, оцінюючи важливість охоронної діяльності для розвитку суспільних відносин, передусім слід звернутися до статті 5 Закону України «Про охоронну діяльність», у якій закріплено основні завдання суб'єктів охоронної діяльності – захист майна юридичних і фізичних осіб та охорона фізичних осіб. Таким чином, посягання на основи охоронної діяльності або її представників є частиною іншої злочинної або антисуспільної поведінки, спрямованої на заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян і відносинам власності. У такому випадку діяння, спрямованні на створення умов або усунення перешкод для скоєння злочинів, за наявності інших обставин повинні визнаватися злочинними. Цими іншими обставинами, за визначеннями криміналістів, є спосіб учинення суспільно небезпечного діяння, його інтенсивність і форми вини².

Слід зважити на те, що спосіб посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність у більшості випадків пов'язується з незаконним різного ступеня тяжкості фізичним впливом на їх представників, а тому ступінь зазначеної антисоціальної поведінки є достатньо високим для визнання зазначених дій злочинними. Завдяки резонансному вбивству 26 вересня 2012 р. трьох приватних охоронців у київському

¹ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации: монография. Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1987.

² Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации. Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний: сб. науч. трудов. Омск: Изд-во Омской высшей школы милиции, 1980. 144 с.

ТРК «Караван» тема ролі, місця та характеру приватної охоронної діяльності в Україні отримала певний поштовх до законотворчості й обговорення серед громадськості¹. Стосовно форми вини та мети скоєння таких суспільно небезпечних діянь необхідно констатувати, що вказані дії можуть вчинятися лише умисно, а кінцева мета злочинців – заподіяння шкоди майну або життю чи здоров'ю громадян, що дає прямі підстави в одних випадках для посилення відповідальності, а в інших – для криміналізації порушень у сфері професійної охоронної діяльності.

Наприкінці слід наголосити, що зростання кількості приватних охоронних компаній і збільшення їх персоналу свідчать про суттєве розширення завдань і функцій, які вони виконують. Крім того, в європейських країнах приватні охоронні структури відіграють значну роль у попередженні правопорушень і забезпеченні громадського порядку. Приватний сектор безпеки у різних країнах подолав або проходить власний шлях розвитку, що зумовлено особливостями умов і традицій, притаманних кожній із країн. Водночас цей шлях значною мірою враховує та відображає загальні тенденції й закономірності, а також має багато спільних рис із досвідом інших країн. Особливо важливо враховувати їх в Україні, яка перебуває на шляху інтеграції в цивілізоване співтовариство й потребує додаткового захисту зазначеної діяльності, серед іншого кримінально-правовими засобами. Отже, в Україні є і резерв, і нагальна потреба подальшого розвитку приватної охоронної діяльності. Слово за державою, яка повинна стимулювати цей розвиток, створюючи для цього відповідні умови¹.

Для вирішення проблеми криміналізації поряд із розглядом підстав обов'язковим є аналіз принципів криміналізації (під якими розуміють науково обґрунтовані й такі, що свідомо застосовуються, загальні правила та критерії

¹ Убивство в ТРК «Караван». Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Убийство_в_ТРК_«Караван» (дата звернення: 11.09.2018).

¹ Компанієць І. М. Роль приватних охоронних структур в забезпеченні безпеки громадян. Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання: тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. (19 квіт. 2014 р.). Харків, 2014. С. 42

оцінювання допустимості й доцільності кримінально-правової новели, яка встановлює або змінює відповідальність за конкретний вид діянь¹), з акцентом на тих, які мають найбільший вплив на встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти громадської та приватної професійної охоронної діяльності. У загальній теорії криміналізації до її принципів зараховують принцип відносної поширеності діяння, принцип переважання позитивних наслідків криміналізації, принцип конституційної адекватності заборони, принцип міжнародно-правової необхідності й допустимості, принцип системно-правової несуперечливості, принцип процесуальної здійсненності переслідування та деякі інші соціальні, соціально-психологічні й системно-правові засади². Ураховуючи ту обставину, що в попередніх розділах ми вже детально проаналізували принципи криміналізації щодо посягань на державну охоронну діяльність, і підтверджуючи в багатьох випадках тотожність обґрунтування зазначених принципів, вважаємо за можливе зупинитися лише на окремих принципах, які потребують додаткового пояснення³.

Головна системно-правова вимога до будь-якої норми Особливої частини кримінального законодавства полягає в тому, щоб ця норма і за змістом, і за формою має відповідати загальним принципам, що лежать у підґрунті всієї системи права, і, безумовно, не суперечити жодному з цих принципів¹.

Конституція України відповідно до статті 8 має найвищу юридичну силу. Закони й інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України й повинні відповідати їй. Тому наявні кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за посягання на громадську та приватну професійну охоронну діяльність, повинні відповідати положенням Конституції (принцип конституційно-правової

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. С. 208.

² Там само. С. 210.

³ Сийпловік М.В. Принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. Том 4. С. 155–158.

¹ Там само. С. 228.

адекватності)¹. Стаття 68 Конституції України встановлює, що кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції України та законів України, не посягати на права та свободи, честь і гідність інших людей, а ст. 3 Конституції говорить, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави². Статтями 27, 28, 29, 41 Конституції України гарантується право на життя, свободу, особисту недоторканність, право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю. Стаття 36 Конституції України надає громадянам право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, а ст. 42 Конституції України гарантує право кожної людини на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Таким чином, установлення кримінально-правового захисту професійної охоронної діяльності відповідає вимогам конституційної адекватності, що підтверджується вже наявними нормами КК (ст. 115, 121–122, 345, 348 та ін.) та ефективним їх застосуванням правоохоронними й судовими органами. Хоча слід зазначити, що, незважаючи на проголошений у Конституції України принцип рівності прав і свобод (ст. 21), рівень захисту працівників правоохоронних органів, які виконують аналогічні функції з професійної охоронної діяльності, є значно вищим, ніж у працівників громадських і приватних охоронних організацій, у тому числі в питаннях кримінально-правового захисту зазначеної діяльності.

Принцип міжнародно-правової необхідності й допустимості криміналізації актуалізується участю України в більшості міжнародних організацій, зокрема в Раді Європи, що покладає на нашу країну певні зобов'язання, зокрема у питаннях урегулювання власного законодавства з нормами міжнародного права.

¹ Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 1992. С. 65.

² Нова Конституція України. Огляд, коментарі і текст Основного Закону / автор огляду та комент. В. Ф. Погорілко. 3-тє вид. Київ : Наукова думка, 1998. 156 с.

Слід зазначити, що захист прав і свобод громадян та свободи підприємницької діяльності є пріоритетом у діяльності міжнародних організацій. Водночас Парламентська асамблея Ради Європи занепокоєна неконтрольованим зростанням участі приватних військових та охоронних компаній у вирішенні військових та інших конфліктів, де традиційно зберігалася монополія державних суб'єктів. Оскільки ця нова галузь прагне розвивати свої власні ринки, виникають серйозні питання системи та принципів. З одного боку, більшість великих ПВОК створено як акціонерні товариства або як частину комерційних підприємств. Таким чином, такі фірми зацікавлені у виникненні й триванні конфліктів як засобу забезпечення їхнього економічного зростання. Чим більше конфліктів, тим рентабельнішим буде ринок їхніх послуг. З іншого боку, для держави виникнення й розгортання конфлікту є суттєвим навантаженням для державного бюджету та ресурсів, що призводить до конфлікту інтересів між приватним і державним секторами. На сьогодні ПАРЄ констатує відсутність спеціальних законних інструментів в існуючому міжнародному праві, які б чітко регулювали діяльність приватних воєнізованих та охоронних компаній¹. Як бачимо, міжнародні організації констатують необхідність як мінімум урегулювання діяльності приватних професійних охоронних організацій і встановлення відповідних прав та обов'язків учасників цих відносин. Важливим аспектом такого врегулювання залишається також питання чіткого визначення сфер внутрішньої й зовнішньої безпеки, які повинні залишитися функціями виключно держави і які є за своїм характером «притаманними уряду».

Упровадження у кримінальний закон норм, спрямованих на захист громадської та приватної професійної охоронної діяльності, є виправданим і з огляду на такий принцип криміналізації, як відносна поширеність діяння. Слід нагадати, що зазначений науково обґрунтований

¹ «Приватні воєнізовані та охоронні фірми та зменшення державної монополії на використання сили». Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1858 (2009) / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/907_rec_1858.htm (дата звернення: 11.09.2018).

принцип криміналізації ґрунтується на врахуванні відносної поширеності діяння, яке, з одного боку, не має бути унікальним випадком у суспільній практиці, а з іншого – не повинно мати характеру масової практики. Незважаючи на той факт, що офіційна статистика не дає відповіді щодо кількості посягань на представників приватної сфери охорони, наявність більш ніж стотисячної армії (без державних силових відомств) приватних охоронців, задіяної у сфері захисту прав і свобод громадян¹ і їх власності, може дати приблизне уявлення про масштаби загроз для суб'єктів цієї діяльності. За даними керівництва Національної поліції на 2017 р. штатна чисельність працівників поліції складала 126 тис. працівників. За словами голови Національної поліції за роки незалежності під час виконання службових обов'язків загинуло 1177 правоохоронців². За даними Генеральної прокуратури України лише за статтею 345 КК «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» було порушено 541 кримінальне провадження; за ст. 348 КК «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» – 18; за ст. 347 КК «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» – 5; за ст. 349 КК «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника» – 2¹. Безперечно, статистика посягань на осіб, що здійснюють охорону життя, здоров'я та власності громадян, не маючи такого широкого захисту з боку держави, як у працівників правоохоронних органів, є ще гіршою. Отже, кількість діянь, які вимагають кримінально-правового оцінювання та є пов'язаними з

¹ Компанієць І. М. Роль приватних охоронних структур в забезпеченні безпеки громадян. Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання: тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. (19 квіт. 2014 р.) Харків, 2014. С. 41–42.

² Під час виконання службових обов'язків за час незалежності загинули 1177 правоохоронців. *Censor.net*. URL: <https://ua.censor.net.ua/n452612> (дата звернення: 11.09.2018).

¹ Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2018).

посяганням на громадську та приватну професійну охоронну діяльність, в Україні об'єктивно є значною, а з іншого боку, вони не можуть бути визнані загальноприйнятними та визнаними в суспільстві.

Говорячи про принцип відносної розповсюдженості діяння, відзначимо й те, що кількість злочинних посягань на життя, здоров'я та власність людей за останні роки в Україні постійно збільшується. Понад 60 % усіх злочинних посягань у країні пов'язано з посяганням на власність, зокрема крадіжками. Правоохоронні органи в цьому випадку об'єктивно не здатні запобігти всім випадкам порушень прав і свобод громадян, а тому актуальним є не лише залучення приватних структур до здійснення охоронної та правоохоронної діяльності, але й посилення захисту учасників такої діяльності, в тому числі кримінально-правовими засобами.

Оцінюючи криміналізацію злочинів проти громадської та приватної професійної охоронної діяльності з огляду на дотримання принципу здійсненності кримінального переслідування, слід звернути увагу на таке. Принцип процесуальної здійсненності переслідування означає, що кримінальний закон, який установлює відповідальність за певний вид діянь, може бути практично функціональним і досить ефективним лише в тому випадку, коли всі передбачені нормою ознаки складу злочину, як правило, є доказовими. Установлення відповідності пропонованої для криміналізації кримінально-правової норми розглянутому принципу вимагає всебічного обговорення питання про те, якими саме засобами має бути доведений цей злочин, наскільки ці засоби є законними й моральними, та чи вдасться розкрити принаймні значну частину криміналізованих діянь після того, як виникне припущення про здійснення злочинного діяння¹. Цей принцип означає необхідність комплексного підходу до вирішення цієї проблеми, тому що світовий досвід показує, що застосування кримінально-правових норм може бути ефективним лише в комплексі із засобами суспільного й адміністративного

¹ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. С. 232.

контролю. Як зазначалося вище, законодавство у сфері захисту громадської та приватної професійної охоронної діяльності перебуває на стадії формування й активного розвитку, що потребує подальшої роботи у сфері законотворчості та правореалізації.

Водночас більшість посягань у зазначеній сфері вже криміналізовано стосовно інших учасників указаних правовідносин, а саме працівників правоохоронних органів, і ця криміналізація підтвердила свою ефективність. Звісно, кримінально-правові норми стосовно захисту працівників правоохоронних органів слід переосмислити з урахуванням відмінностей, які супроводжують правоохоронну й охоронну діяльність, і тих повноважень, які мають працівники правоохоронних органів і приватних або громадських професійних охоронних структур.

Оцінюючи можливість кримінально-правового захисту громадської та приватної професійної охоронної діяльності крізь призму принципу процесуальної здійсненності переслідування, зазначимо також, що передбачені нею злочинні посягання, спрямовані проти фізичних осіб, відбуваються у певних приміщеннях, виражаються у типових діях, давно відомих фахівцям, які здійснюють кримінальне провадження, розшукові й слідчі дії у таких випадках. Правозастосовною практикою напрацьовано прийоми й засоби протидії таким злочинам, розкриття їх та доведення.

Принцип переважання позитивних наслідків криміналізації означає, що шкода, яку може бути заподіяно впровадженням кримінальної відповідальності за певну поведінку, явно перевищує шкоду, яка заподіюється цією поведінкою¹. Дії, пов'язані з перешкоджання охоронній діяльності, тягнуть цілий комплекс шкідливих наслідків як у сфері здійснення самої охоронної діяльності, так і у царині забезпечення основних прав і свобод людини, тому негативний результат від вчинення цих дій здатен зачепити права й законні інтересів невизначеної, нерідко величезної кількості осіб (наприклад, право на життя, здоров'я, власність,

¹ Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2004. С. 293.

громадський порядок). Ця шкода, безперечно, значно переважає той результат у вигляді обмеження індивідуальних прав і свобод винного, який може настати у випадку засудження конкретної особи (групи осіб) за такі діяння¹.

Крім підстав та принципів (критеріїв) криміналізації, фахівці вирізняють також «криміналізаційний привід». Його Г. А. Злобін визначив як одиничну й певним чином випадкову подію, яка призвела до порушення питання про криміналізацію того чи іншого діяння безвідносно до адекватності відображення в них його суспільної небезпечності². Згадаємо у зв'язку з цим, що ще Ч. Бекарія застерігав від створення законів під враженням окремих подій, а не внаслідок «розумного обговорення здобутків і втрат, які може породити закон»³. Водночас вивчення судової практики за останній період не дозволяє виявити таких подій, які, відбувшись на території України, підштовхнули б вітчизняного законодавця до криміналізації посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність.

3.2. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКУ ТА ПРИВАТНУ ПРОФЕСІЙНУ ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У частині 1 ст. 2 КК України закріплено принцип, який має велике значення для науки кримінального права: згідно з ним єдиною підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Якщо у діях особи відсутній склад злочину, кримінальна відповідальність цієї особи виключається. Це

¹ Сийпюкі М. В. Принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. Том 4. С. 155–158.

² Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. С. 207–208.

³ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / сост. и предисл. В. С. Овчинского. М. : Инфра-М, 2004. С. 194.

положення виходить із чинної Конституції України, а саме з частини 1 ст. 62, де зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки їй вину не буде доведено у законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду. А оскільки у статті 8 Конституції України міститься положення про те, що всі закони ухвалюються на основі Конституції та повинні їй відповідати, то й саме чинний КК України закріпив це положення у своїх нормах.

Виходячи з указаних конституційних положень, слід указати, що правильне визначення об'єкта злочину має велике теоретичне та практичне значення. Лише завдяки правильному визначанню об'єкта злочину ми можемо правильно оцінити його соціально-політичний зміст і суспільну небезпеку, правильно кваліфікувати злочинне діяння, відмежувати від суміжних складів злочину, а також від інших суспільно небезпечних посягань, які не можуть бути визнані злочинними.

У попередніх розділах ми вже торкалися проблеми об'єкта злочину, його важливості для теорії та практики, складності визначення й великої кількості наукових точок зору щодо його змісту та сутності. Як ми вже зазначали, найбільш обґрунтованою, на нашу думку, є позиція щодо визнання об'єктом злочину суспільних відносин, на які посягає особа і яким внаслідок такого посягання заподіюється або створюється загроза заподіяння шкоди.

Визначення об'єкта злочинів проти громадської та приватної професійної охоронної діяльності має важливе значення з огляду на те, що чинний КК не містить окремої норми або групи норм, спрямованих на безпосередній захист громадської або приватної охоронної діяльності. У зв'язку з цим лише правильне розуміння об'єкта вказаних посягань і характеру суспільно небезпечних наслідків цих посягань дозволить не лише встановити можливості застосування існуючих норм КК до вказаних правопорушень, а й запропонувати вдосконалення чинних або запровадження нових норм КК щодо відповідальності за посягання на відносини у сфері охоронної діяльності.

Для виконання поставленого завдання необхідним є розуміння механізму заподіяння шкоди суспільним

відносинам у разі скоєння злочинного діяння. У своїй праці «Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві» В. Я. Тацій, досліджуючи сутність об'єкта злочину та «механізму» злочинного посягання, наголошував на важливості попереднього визначення структури (складу) суспільних відносин і взаємодії та системи зв'язків між різними елементами його складових частин.

У філософській та соціологічній літературі найбільш поширеною є концепція, згідно з якою складовими елементами суспільних відносин виступають такі: 1) носії або суб'єкти відносин; 2) предмет, із приводу якого існують відносини, або, інакше кажучи, фактори, що «опосередковують виникнення й існування такого взаємозв'язку»; 3) суспільно значуща діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин¹. При цьому важливо відзначити, що структура будь-яких суспільних відносин завжди є незмінною. Долучення до неї будь-яких інших, органічно не властивих суспільним відносинам елементів (наприклад, зовнішніх умов їх виникнення, передумов їх нормального функціонування, соціальних потреб і інтересів), призводить до того, що зміст відносин фактично втрачається, зникає і підміняється якимись іншими, більш загальними поняттями.

До аналогічного негативного результату призводить і необґрунтоване виключення зі структури суспільних відносин будь-якого обов'язкового елемента суспільних відносин. Тільки суворе дотримання викладених положень дозволяє правильно вирішити питання про те, що перебуває всередині суспільних відносин, які охороняються, а що – за їх межами. Це особливо важливо для визначення місця та значення інших ознак злочину, які є настільки пов'язаними з об'єктом злочину, що абстрагувати їх від нього нерідко дуже складно¹. При цьому структура суспільних відносин являє собою не просто суму складових його частин, а цілісну систему взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів. Однак сам «механізм» заподіяння шкоди може бути різним. В одних випадках шкода об'єкту заподіюється шляхом впливу на один з елементів суспільних

¹ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. ; Изд-во при ХГУ, 1988. С. 16.

¹ Там само. С. 17.

відносин (суб'єкта чи предмета), це так званий «зовнішній» вплив, в інших – «зсередини», шляхом розірвання визначених і врегульованих соціальних зв'язків самими суб'єктами цих відносин. Наприклад, безпосередній вплив на суб'єкта відносин (зокрема, терористичний акт, вбивство, тілесне ушкодження) заподіює шкоду всій цілісній системі суспільних відносин з охорони життя, здоров'я або громадської безпеки; в інших випадках суб'єкт, який є безпосереднім учасником охоронюваних суспільних відносин, сам стає джерелом такої шкоди. У разі скоєння злочину самим учасником суспільних відносин шкода завдається шляхом виключення себе із цих суспільно корисних і охоронюваних кримінальним законом відносин. Винна особа або не виконує, або неналежно виконує покладені на неї обов'язки, чим і розриває цей соціальний зв'язок. Саме таким є механізм заподіяння шкоди суспільним відносинам у дезертирстві, ухиленні від мобілізації, втечі з під варти чи залишенні в небезпеці. У таких випадках злочин скоюється ніби «зсередини» самих суспільних відносин одним з учасників. Зазначений «механізм» заподіяння шкоди охоронюваним відносинам, як правильно зазначає В. Я. Тацій, може існувати лише у разі скоєння злочину зі спеціальним суб'єктом¹.

Якщо суспільно небезпечне посягання здійснюється шляхом впливу на самих учасників суспільних відносин, які виступають об'єктом певного злочину, то в цих випадках будуть іншими і «механізм» заподіяння шкоди, і правове становище суб'єкта, який зазнав злочинного посягання. Такі злочини скоюються особами, які не є учасниками охоронюваних відносин. Тому у всіх цих випадках злочинець ніби розриває ті чи інші відносини, проникає в них і заподіює шкоду суспільним відносинам у цілому за допомогою руйнівного впливу на один з його елементів. У цих випадках учасник охоронюваних суспільних відносин, якому завдано шкоду, визнається потерпілим від злочину. Зазначені висновки повністю відповідають механізму заподіяння шкоди учасникам професійної охоронної діяльності.

¹ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. ; Изд-во при ХГУ, 1988. С. 30

Зміст професійної охоронної діяльності полягає в тому, що одна сторона (суб'єкт охоронної діяльності, охоронець, охоронник) за домовленістю з іншою стороною (замовник послуг, клієнт, охоронювана особа) зобов'язується вчинити низку превентивних, інформаційних, організаційно-технічних та інших обумовлених договором і характером загроз заходів із метою виявлення загроз, недопущення та припинення негативного впливу зовнішніх фізичних, хімічних, біологічних або інших факторів, які виникли внаслідок дій або бездіяльності третіх осіб, спрямованих на заподіяння шкоди здоров'ю та/або життю охоронюваної особи, власності фізичних чи юридичних осіб, а охоронювана особа зобов'язується дотримуватись обумовлених договором правил особистої безпеки й сплачувати охоронцю плату за надані послуги в порядку, встановленому договором та законом¹. Відповідно, у випадку «зовнішнього» впливу суб'єкт таких відносин (охоронець або охоронювана особа) зазнають фізичної або майнової шкоди й повинні визнаватися потерпілими. В іншому випадку, у разі скоєння злочину «зсередини», суб'єктом такого злочину може бути тільки спеціальний суб'єкт – учасник зазначених відносин (охоронець).

Дещо іншим є механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину у разі посягання на предмет суспільних відносин. У випадку наявності матеріальних відносин посягання на матеріальний предмет може здійснюватися шляхом знищення, пошкодження, видозмінення, вилучення або заміни предмета об'єкта злочину¹. Наприклад, у разі скоєння злочину, передбаченого статтею 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна», предмет охоронюваних відносин приводиться в стан повної або часткової непридатності. У разі посягання на предмет у нематеріальних суспільних відносинах ті соціальні цінності, які є предметом суспільних відносин, теж можуть знищуватися або змінюватися, але дещо в інший спосіб, шляхом порушення соціального зв'язку між суб'єктами або, наприклад, унаслідок порушення порядку

¹ Безлітко Л. В. Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи (тілоохоронництва) за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2015. С. 70.

¹ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. ; Изд-во при ХГУ, 1988. С. 44.

функціонування певного соціального інституту¹. Ураховуючи ту особливість, що предметом охоронної діяльності виступають як матеріальні (у випадку охорони власності), так і нематеріальні (у випадку охорони життя, здоров'я, недоторканності) речі, заподіяння шкоди вказаним відносинам може здійснюватися шляхом посягання на предмети (матеріального та нематеріального характеру), з приводу яких і виникають охоронні відносини.

Соціальний зв'язок являє собою зміст будь-якої суспільної відносини, саме тому в ньому відображаються сутність та основні властивості суспільних відносин². Соціальним зв'язком визнають певний взаємозв'язок між суб'єктами відносин у процесі людської діяльності³. При цьому така діяльність має різноманітний характер. Вона може бути викликана не лише соціальними, але й біологічними властивостями людини⁴.

Для розуміння механізму заподіяння шкоди об'єкту злочину кримінально-правове значення має саме соціально корисний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин, тому що антисоціальні зв'язки в жодному разі не можуть бути об'єктом кримінально-правової охорони. Соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин завжди перебуває у взаємозалежності з іншими структурними елементами суспільних відносин. З одного боку, на його зміст впливають суб'єкти суспільних відносин, бо він виступає певною формою їх взаємодії та взаємозв'язку; з іншого – його не можна розглядати у відриві і від предметів суспільних відносин. Соціальний зв'язок завжди виникає й існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин. Якщо ж предмет змінюється або вилучається із суспільних відносин, то змінюється або припиняє своє існування соціальний зв'язок, а услід за ним – і самі суспільні відносини¹. Слід визнати, що соціальний зв'язок завжди має предметний характер, безпредметного соціальної зв'язку в суспільстві бути не може.

¹ Там само. С. 46.

² Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. ; Изд-во при ХГУ, 1988. С. 59.

³ Там само.

⁴ Там само.

¹ Там само. С. 62.

Соціальний зв'язок у багатьох випадках виступає предметом злочинного впливу. У такому разі безпосередньому злочинному впливу піддаються не суб'єкти та предмет відносин, а безпосередньо взаємозв'язок між суб'єктами таких відносин. Наприклад, у разі маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1 КК України) посягання здійснюється не шляхом злочинного впливу на суб'єктів або предмет зазначених відносин, а за допомогою порушення встановлених законодавством умов діяльності на фондовому ринку. Схожим виявляється і механізм заподіяння шкоди у випадку, коли охоронець перевищує надані йому законом повноваження з приводу захисту охоронюваної особи (наприклад, застосування вогнепальної зброї та вбивство особи, що намагалася здійснити крадіжку охоронюваного майна) або навпаки, не в повному обсязі виконує свої обов'язки щодо охорони майна (наприклад, не перешкоджає здійсненню крадіжки). Порушенням соціальних зв'язків слід вважати і дії осіб, пов'язаних із штучним створенням перепон професійній охоронній діяльності, наприклад затягуванням або відмовою у видачі ліцензії чи незаконною судовою заборонаю на здійснення певного виду охоронної діяльності.

Не виключається одночасний вплив на декілька елементів суспільних відносин під час вчинення злочинного діяння. Так, у разі заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) злочинне посягання на відносини власності здійснюється не лише за допомогою незаконного впливу на предмет указаних суспільних відносин (чуже майно), але і шляхом порушення соціальних зв'язків службовою особою, зобов'язаною забезпечити інтереси власника такого майна.

Розглянувши в загальному вигляді механізм злочинного заподіяння шкоди суспільним відносинам, можна стверджувати, що посягання на громадську та приватну професійну охоронну діяльність може здійснюватися шляхом впливу на окремі (один або декілька) елементи зазначених суспільних відносин як «ззовні», так і «зсередини», учасниками таких відносин. Сказане дозволяє окреслити коло злочинних посягань, які можуть бути підставою для застосування чинного кримінального законодавства, спрямованого на захист зазначеної діяльності в державі, а також розробки та

впровадженні нових законодавчих норм для посилення вказаного захисту й усунення існуючих прогалин у законодавстві.

Досліджуючи чинне законодавство, доводиться визнати, що на сьогодні в Кримінальному кодексі України відсутні самостійні норми, які б передбачали відповідальність за перешкоджання громадській і приватній професійній охоронній діяльності. Водночас неправильним буде твердження про відсутність будь-якої кримінально-правової охорони зазначених суспільних відносин.

Стрижневим елементом охорони є те, що вона являє собою діяльність. Абзацом 2 ч. 1 статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» установлюється, що охоронна діяльність є наданням послуг з охорони власності та громадян¹. Ця діяльність характеризується певним змістом, який виражається в сукупності організаційних, охоронних, технічних та інших заходів, спрямованих на збереження життя й здоров'я особи та її недоторканості, а також власності (будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна) фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань². У зв'язку з тим, що охоронна послуга може надаватися як державними, так і недержавними підрозділами, а замовниками таких послуг можуть бути як державні службовці або політичні діячі, так і «цивільні» особи, слід погодитися з позицією С. П. Довбія, який поділяє охоронну діяльність та охоронні послуги на «державні» та «приватні». Так, на думку вченого, державна охоронна діяльність обумовлюється загальнодержавними інтересами, що є функцією держави, а приватна здійснюється на підставі приватної угоди (цивільно-правового договору) внаслідок

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

² Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018); Амельчаков И. Ф., Прудникова С. А. Соотношение правовых категорий «охрана», «обеспечение», «защита». *Закон и право*. 2001. № 5. С. 18.

взаємної зацікавленості сторін¹. У зв'язку з цим розгляд послуг з охорони державних діячів або, наприклад, учасників кримінального процесу, які потребують захисту у зв'язку з існуванням загрози для їх життя та здоров'я, не можна розглядати як вид цивільно-правової послуги, і шкода в такому випадку заподіюється не приватним, а державним інтересам. Такі послуги набувають цивільно-правового характеру лише у випадках, коли надаються на виконання цивільно-правової угоди, при цьому така угода може бути укладена і з державною воєнізованою структурою, що не надає послуг публічно охоронного характеру².

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що цивільно-правова послуга з охорони життя та здоров'я фізичної особи та власності фізичних і юридичних осіб – це діяльність організаційного, технічного або іншого характеру, спрямована на попередження дій або бездіяльності інших осіб, спрямованих на завдання шкоди життю, здоров'ю, недоторканості чи безпеці фізичної особи, а також власності фізичних чи юридичних осіб або припинення таких дій і ліквідацію їх наслідків, яка проводиться на підставі домовленості цивільно-правового характеру між замовником і виконавцем.

Таким чином, безпосереднім об'єктом злочинних посягань, спрямованих на заподіяння шкоди професійній громадській або приватній охоронній діяльності, слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують безперешкодне функціонування діяльності приватних і громадських підприємств, установ та організацій із захисту життя, здоров'я громадян і власності фізичних і юридичних осіб.

Особливістю охоронної діяльності є властивий їй дуалізм. З одного боку, охоронна діяльність є складовою діяльності з охорони громадського порядку, з іншого – різновидом господарської діяльності. У цьому контексті порушення у сфері охоронної діяльності безпосередньо зачіпають інтереси органів державної влади, органів місцевого

¹ Довбій С. П. Договір охорони майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2005. С. 7.

² Безлітко Л. В. Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи (тілоохоронництва) за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2015. С. 29

самоврядування та об'єднань громадян (розділ XV Особливої частини КК України), інтереси окремих громадян (розділ II Особливої частини КК України), сферу господарської діяльності (розділ VII Особливої частини КК України) і за наявності відповідних умов є підставою застосування кримінально-правових норм зазначених розділів.

Розглядаючи можливість заподіяння шкоди зазначеним суспільним відносинам «ззовні», слід указати на певні можливості чинного кримінального законодавства у цьому напрямку. Найбільш імовірним механізмом заподіяння шкоди в таких випадках слід визнавати перешкодження громадській і приватній професійній охоронній діяльності шляхом посягання на учасників (суб'єктів) зазначених відносин, а саме на осіб, що здійснюють охоронні функції. Узагалі перешкодження будь-якій законній діяльності здійснюється у певний спосіб. Чим більш небезпечним виявляється певний спосіб перешкодження, тим більше є підстав для встановлення кримінально-правового захисту від таких порушень. Так, перешкодження участі у страйку є кримінально-караним у випадку застосування насильства чи погрози застосуванням насильства або шляхом інших незаконних дій (ст. 171 КК України); незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій є злочином, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства (ст. 340). В інших випадках важливість об'єкта посягання нівелює значення злочинного способу вчинення посягання, що дає підстави для встановлення кримінальної відповідальності за перешкодження певній діяльності незалежно від способу його вчинення. Наприклад, перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (ст. 114-1); перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170)¹ визнаються злочинними незалежно від способу їх здійснення.

¹ Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018).

Таким чином, заподіяння шкоди суб'єктам, що виконують охоронні функції, є найбільш імовірним способом перешкоджання професійній охоронній діяльності під час здійснення або продовження власних протиправних дій, пов'язаних із посяганням на життя, здоров'я, власність та інші інтереси потерпілих. У зв'язку з цим нормами, які опосередковано можуть захищати інтереси громадської або приватної професійної охоронної діяльності, можуть виступати статті розділів II, VI, VII та XV Особливої частини КК України. Указані норми (ст. ст. 115, 121–122, 125, 194 КК України) спрямовано на захист життя, здоров'я та власності будь-якої людини, серед іншого тієї, що здійснює функції з охорони особи або майна (охоронець, охоронник), або ж об'єктом охорони є сама особа чи її власність (охоронювана особа). Приватна охоронна діяльність як різновид господарської діяльності здійснюється на підставі цивільно-правових угод¹, а тому в певній частині охороняється нормами, передбаченими ст. ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності» та 355 КК України «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Крім того, громадська професійна охоронна діяльність як різновид громадської діяльності взагалі та діяльності з охорони громадського порядку зокрема дає підстави розглядати її учасників як потерпілих від злочинних посягань у межах таких спеціальних складів злочинів, як у статтях 342, 348, 350, 352 та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України.

Що ж стосується заподіяння шкоди у сфері охоронної діяльності «зсередини», то і в цьому випадку відсутні спеціальні норми, які б установлювали відповідальність за перевищення або зловживання своїми повноваженнями представниками підприємств, установ та організацій, що

¹ Шаронов С. А. Правовая природа понятия «охрана» как исходная предпосылка предпринимательской охранной деятельности. Междунар. науч.-практ. (заочная) конф. «Экономика. Образование. Право. Научные исследования состояния и развития современного общества» (Волгоград, 01–31 октября 2016 г.). Волгоград, 2016. С. 459; Шаронов С. А. Правовая природа сторон договора на оказание услуг частной охранной деятельности в современных условиях. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2012. № 1 (15): в 2-х ч. Ч. I. С. 212.

надають охоронні послуги, у випадку заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам. Тому відповідальність за вказані дії повинна наставати за загальними правилами відповідальності службових осіб (зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1), службове підроблення (ст. 366), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) або ж загальних суб'єктів залежно від характеру суспільно небезпечних наслідків (умисне вбивство або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця – ст. ст. 118 та 124 КК України). Водночас кримінальне законодавство передбачає відповідальність за окремі недобросовісні дії учасників відносин у сфері охорони майна, зокрема порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України), а також низку інших злочинних посягань, що можуть вчинятися учасниками охоронної діяльності: фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України), незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України), незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359 КК України), найманство (ст. 447 КК України).

Таким чином, слід визнати, що в кримінальному законодавстві України міститься група норм, що опосередковано захищає громадську та приватну професійну охоронну діяльність від злочинних посягань, яка потребує свого комплексного дослідження.

Аналізуючи норми, передбачені статтями 115, 121–122, 125, 194 КК України, слід визнати їх загальний характер, спрямований на захист життя, здоров'я та власності будь-якої людини. У теорії кримінального права не викликає заперечень визнання безпосереднім об'єктом указаних

злочинів життя, здоров'я та власності людини¹. При цьому кримінальний закон рівною мірою охороняє життя, здоров'я та власність будь-якої людини, незалежно від її життєздатності, віку, соціального статусу, раси, релігії та ін. Посягання на життя, здоров'я та власність осіб у зв'язку з їх професійною охоронною діяльністю, безсумнівно, є підставою притягнення винних до кримінальної відповідальності, однак безпосередньо відносини з приводу здійснення охоронної діяльності залишаються поза увагою кримінального законодавства.

Водночас більш детальний аналіз чинних кримінально-правових норм, спрямованих на захист життя та здоров'я осіб, дозволяє акцентувати увагу на окремих положеннях, що стосуються громадської та приватної професійної охоронної діяльності. Так, окремі положення чинного кримінального законодавства передбачають як конститутивну ознаку складу злочину наявність зв'язку між посяганням на життя, здоров'я чи власність особи й тією діяльністю, яку виконував потерпілий. Зокрема, пункт 8 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає покарання за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; ст. 350 КК України – за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; ст. 352 КК України – за умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Таким чином, в усіх цих випадках посягання на життя, здоров'я та власність особи, що виконує службовий або громадський обов'язок, є підставою для притягнення винного до відповідальності за кваліфікованими або спеціальними складами злочину. І якщо у пункті 8 ч. 2 ст. 115 КК України службова або громадська діяльність виступає лише додатковим обов'язковим об'єктом злочину, то у ст. ст. 350, 352 КК України саме службова та громадська діяльність є основним безпосереднім об'єктом зазначених складів злочинів, а здоров'я та власність виступають як додатковий обов'язковий об'єкт.

¹ Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Стапис, І. О. Зінченко та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Стаписа, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2002. С. 29, 42, 149.

Відповідно до Закону України «Про охоронну діяльність» суб'єктом охоронної діяльності можуть виступати юридичні особи, фізичні особи – підприємці та громадські формування (ст. ст. 1, 4).

Відповідно до частини 3 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI громадською організацією є громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи¹. Громадське ж об'єднання зазначений закон у частині 1 ст. 1 визначає як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів². Аналогічні цілі діяльності громадських організацій визначено й у статті 36 Конституції України, де серед них передбачено здійснення і захист громадянами своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів³. Таким чином, інститут громадських організацій покликаний сприяти реалізації консолідованих зусиль громадян щодо задоволення й реалізації їхніх спільних та індивідуальних прав, свобод і законних інтересів.

Небезпідставно заведено вважати, що громадські (неурядові) організації є одним із базових функціональних осередків громадянського суспільства, його ознакою.

Будучи формою добровільних соціальних альянсів, громадські організації в Україні, як і в будь-якій державі, що стала на шлях демократичного розвитку, є своєрідною формою комунікативної та предметної соціально-діяльнісної інтеграції людей, що формується як доповнення до функціоналу державної влади.

Різноманітність громадських організацій залежить від особливостей тих потреб, на задоволення яких спрямовано створення відповідної організації. За цим критерієм серед них

¹ Про громадські об'єднання : закон України від 22.03.2012 № 4572-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.03.2017).

² Там само.

³ Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.03.2017).

можна виділити такі: фізкультурно-спортивні, оздоровчі, організації професійної спрямованості, молодіжні організації, правозахисні, науково-дослідні, громадські організації споживачів, освітньо-культурні, виховні, об'єднання ветеранів, інвалідів, а також благодійні організації й деякі інші. Навіть побіжний аналіз їх діяльності дозволяє стверджувати, що у функціонуванні громадських організацій йдеться не лише про сприяння реалізації прав у тій чи іншій сфері, а і про набагато більш глибокі соціальні ефекти, як-то: просвіта, самоідентифікація, конструювання загальносоціальних і спеціально наукових дискурсів, охорона здоров'я, врівноваження соціальних можливостей, зокрема через благодійництво¹.

Що стосується останнього, зауважимо, що, виходячи з положень статей 1, 3 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI, благодійні організації здійснюють благодійну діяльність – добровільну особисту та/або майнову допомогу для сприяння законним інтересам громадян, а також розвитку і підтримки суспільних відносин у сферах освіти, охорони здоров'я, екології, охорони довкілля та захисту тварин, опіки і піклування, законного представництва та правової допомоги, соціального захисту, подолання бідності, сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану тощо². Таким чином, інституційне значення благодійних організацій для розбудови громадянського суспільства важко переоцінити; воно є багатовимірним, однак націленим на формування та підтримання концепту людини, самоцінної, визнаної та залученої (інклюзивної) до соціально-динамічної структури.

Крім того, в умовах протистояння збройній агресії набула свого виняткового значення й так звана волонтерська діяльність громадських організацій щодо підтримання

¹ Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. С. 43.

² Про благодійництво та благодійні організації : закон України від 05.07.2012 № 5073-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 16.03.2017).

обороздатності українського війська, особливо протягом 2014 й 2015 років, коли тривала найбільш гостра фаза військового протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей. Без перебільшення можна сказати, що завдяки зусиллям громадських організацій благодійного спрямування не лише забезпечувалась систематична допомога внутрішньо переміщеним особам, а й постійне технічне і технологічне оснащення добровольців і військовослужбовців Збройних Сил України та Національної гвардії, що давало їм змогу обстоювати незалежність і державний суверенітет України. Підтвердженням тому є новітнє ціннісно-сміслові навантаження, яке отримав у нашій державі Міжнародний день волонтера від початку бойових дій на Сході України¹.

Відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»² громадяни України мають право створювати в установленому цим законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку та державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

Громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо. Особливістю

¹ Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. С. 44.

² Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22.06.2000 № 1835-III / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14/print1516099275968360> (дата звернення: 10.09.2018).

діяльності зазначених органів є те, що вони не мають права займатися підприємницькою або іншою діяльністю з метою одержання прибутку¹.

Громадське формування з охорони громадського порядку та державного кордону набуває статусу юридичної особи з дати його державної реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

У січні 2018 р. в Україні з'явилися Національні дружини, гаслом яких є наведення в Україні «українського порядку»². Завданням молодих, міцних та добре екіпірованих чоловіків, за словами спікерів «Національних дружин», є боротьба з правопорушеннями (незаконними забудовами, незаконним ігорним бізнесом, злочинними посяганнями на громадян) як основний обов'язок громадянина. Так, 04.10.2017 р. Національні дружини розгромили незаконне будівництво АЗС «ОККО» у Києві³, а 14.02.2018 р. в Борисполі розтрощили нелегальний ігорний заклад «Золотая подкова». Водночас експерти й аналітики обґрунтовано стверджують, що відповідно до чинного законодавства монополія на застосування сили належить державі в особі правоохоронних органів, і діяльність зазначених організацій не відповідає закону. До того ж зазначені організації мають більш політичне забарвлення і не є громадськими об'єднаннями з охорони громадського порядку. Журналісти небезпідставно вказують на зв'язок Національних дружин із політичною партією Національний корпус, яка теж перебирає на себе частину правоохоронних функцій¹. Зокрема, 04.05.2018 р. представники Київського Нацкорпусу затримали бразильця, який воював на боці «ЛДНР»².

¹ Дерев'яно Б. В. Окремі неточності в регулюванні діяльності громадських об'єднань в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 29.

² Кто придумал Национальные дружины и как они действуют. URL: <http://www.nv.ua> (дата звернення: 10.09.2018).

³ В Киеве разгромили скандальную незаконную заправку на Ревуцького. URL: <http://www.azov.press> (дата звернення: 15.09.2018).

¹ Національний корпус : офіц. сайт. URL: <http://www.nationalcorps.org> (дата звернення: 11.09.2018).

² Київський Нацкорпус ввіймав бразильського терориста. Національний корпус : офіц. сайт. URL: <http://www.nationalcorps.org> (дата звернення: 10.09.2018).

Слід указати, що відповідно до чинного законодавства зазначена організація (Національні дружини) не пройшла обговорення в більшості місцевих громад і не узгоджує свою діяльність із правоохоронними органами. Уже на стадії свого створення вона мала численні порушення, зокрема здійснення охорони громадського порядку без представників поліції, залучення в свої лави неповнолітніх, навчання з володіння та застосування вогнепальної зброї, що прямо заборонено законом¹. Сказане підтверджує необхідність посилення уваги з боку держави щодо питання створення та функціонування громадських організацій і запобігання їх перетворення на мілітаристські озброєні й неконтрольовані загони.

Основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону у сфері охорони громадського порядку: надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки, запобігання адміністративним проступкам і злочинам; інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння органам Національної поліції у виявленні й розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій і громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю та правопорушеннями неповнолітніх; у разі виникнення надзвичайних ситуацій – участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин¹.

Відповідно до чинного закону для виконання поставлених завдань громадські формування з охорони громадського порядку та їх члени мають право брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку разом із

¹ Дружини національного значення. *Громадське ТВ*. URL: <https://hromadske.ua/posts/hto-taki-nacionalni-druzhini> (дата звернення: 15.09.2018).

¹ Данелян Р. Н. Вопросы организации деятельности по взаимодействию частных охранных и сыскных структур с органами внутренних дел (анализ законодательства и пути повышения эффективности). *Вестник Тюменского ин-та повышения квалификации сотрудников МВД России*. 2015. Вып. № 2 (5) С. 129–135.

поліцейськими¹, а в сільській місцевості – самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу Національної поліції; вживати спільно з поліцейськими заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів та ін.²

Аналізуючи положення Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» слід визнати, що вже у 2000 р. громадським об'єднанням було надане право здійснення заходів щодо захисту життя, здоров'я та власності як складової частини громадського порядку з певними особливостями. Так, указана діяльність повинна здійснюватися: по-перше, лише на громадських засадах, без мети отримання прибутку; по-друге, в більшості випадків разом із представниками Національної поліції чи під їх керівництвом; по-третє, така діяльність охоплює собою більш широке коло завдань, окрім охорони особи та власності й інші складові громадського порядку (профілактика правопорушень, запобігання економічним, податковим злочинам, пияцтву, наркоманії, охорона державного кордону та ін).

Закон передбачає застосування членами громадських формувань спецзасобів самооборони для самозахисту та захисту громадян від нападу й інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю; для припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону; для відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств та установ, транспортні засоби, а також громадян і їх особисту власність.

Розділ V згаданого закону встановлює правові гарантії та соціальний захист членів громадських формувань. Стаття 17 гарантує захист життя, здоров'я, честі, гідності й

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/6702/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43484320> (дата звернення: 15.09.2018).

² Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22.06.2000 № 1835-III / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14/print1516099275968360> (дата звернення: 10.09.2018).

майна члена громадського формування та членів його сім'ї від злочинних посягань та інших протиправних дій.

Злісна непокора членові громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону, а також його образа й інші дії, що перешкоджають виконанню покладених на нього обов'язків, тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

Таким чином, громадські організації здатні формувати баланс не лише у політичній системі держави, а й в широкомасштабних системах соціальної інтеракції (більш функціональних, аніж публічні, державні) на основі самовідтворюваного соціального капіталу. Останній, у свою чергу, варто розглядати як найбільш потужну складову фундаменту державного будівництва, як єднальну матерію соціальності людських індивідуумів, яка існує незалежно, у доповнення (у кооперації), а іноді й усупереч волі держави. Тому перешкоджання такій діяльності є суспільно небезпечним діянням, наслідки якого можуть відобразитись у деструкції як складових національної безпеки, так і елементів політичної системи, культурно-психологічних засад соціальних взаємодій, механізмів забезпечення соціальної справедливості в цілому (зокрема, у випадку ексклюзивності соціально незахищених верств населення – осіб з обмеженими можливостями, дітей-сиріт тощо), а також доквілля тощо.

Розуміючи це, український законодавець практично прирівняв членів громадських формувань у своїй діяльності до працівників правоохоронного органу¹. Так, стаття 342 «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця», ст. 350 «Погроза або насильство щодо

¹ Вирок Петровського районного суду м. Донецька у справі № 261/477/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: офіц. сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29493066> (дата звернення: 15.09.2018).

службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ст. 352 «Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» та п. 8 ч. 2 ст. 115 «Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» КК України передбачають однакову, а в окремих випадках вищу міру покарання за посягання на життя, здоров'я та власність членів громадських формувань під час виконання своїх обов'язків як з охорони громадського порядку, так і загальних громадських обов'язків.

Ураховуючи місце розташування зазначених норм (крім п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України) в Особливій частині КК та особливості родового об'єкта Розділу XV слід визнати, що безпосереднім об'єктом посягань на здоров'я, життя та власність представників громадських формувань є суспільні відносини, що забезпечують авторитет і захист законної діяльності громадських об'єднань, зокрема у сфері охорони громадського порядку із захисту життя та здоров'я людини, власності юридичних та фізичних осіб, а додатковим безпосереднім об'єктом – честь, гідність, життя, здоров'я та власність членів громадських об'єднань. Стосовно ж пункту 8 ч. 2 ст. 115 КК України основним безпосереднім об'єктом цього злочину законодавець визнав життя людини і лише додатковим – суспільну корисну громадську діяльність. При цьому порівняння санкцій пункту 8 ч. 2 ст. 118 КК України, наприклад, зі ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» говорить на користь першої. З позиції правозастосування дві останні норми потребують детального аналізу з метою встановлення розмежувальних ознак, який буде проведено в наступних підрозділах роботи.

На жаль, частина названих норм стосується лише тих громадських об'єднань та її членів, які відповідають вимогам Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», а саме громадських об'єднань зі статусом юридичної особи та діяльністю, не пов'язаною з отриманням прибутку. Саме посягання на членів зазначених громадських формувань, які виконували охоронні функції,

дають підстави застосувати норми, передбачені статтями 342, 348 КК України. Так, якщо у статтях 350, 352 та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України йдеться про виконання потерпілим громадського обов'язку, то у ст. ст. 342 та 348 КК України – про громадський обов'язок з охорони громадського порядку¹.

Однак відповідно до частини 2 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка². Таким чином, охоронну діяльність відповідно до закону³ громадські об'єднання можуть здійснювати як зі статусом юридичної особи, так і без такого статусу. Крім того, як зазначають науковці, громадські об'єднання можуть здійснювати комерційну діяльність. Це прямо вказано у частині 1 ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання»⁴.

Вищевказане підтверджує той факт, що діяльність з охорони громадського порядку та державного кордону (правоохоронна діяльність) є більш широкою, ніж охоронна діяльність, а коло учасників, які здійснюють таку діяльність, є значно обмеженішим, ніж це передбачено Законом України «Про охоронну діяльність». Таким чином, потерпілим у статтях 342, 348 КК України може визнаватися особа, яка є представником громадського об'єднання з охорони громадського порядку (в т. ч. яка здійснює охоронні функції) зі

¹ Вирок Петровського районного суду м. Донецька у справі № 261/477/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29493066> (дата звернення: 15.09.2018).

² Про громадські об'єднання : закон України від 22.03.2012 № 4572-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.03.2017).

Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності : від 02.03.2015 № 222-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 16.09.2018).

³ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

⁴ Дерев'янка Б. В. Окремі неточності в регулюванні діяльності громадських об'єднань в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 29.

статусом юридичної особи, не пов'язаної з підприємницькою діяльністю¹.

В іншому разі представники громадських об'єднань без статусу юридичної особи, а також у разі наявності мети отримання прибутку є учасниками охоронних відносин, але не можуть визнаватися потерпілими за вищевказаними статтями КК України. У разі заподіяння шкоди таким учасникам охоронних відносин відповідальність повинна наставати за статтями, що передбачають відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність особи, що виконує загальний громадський обов'язок (ст. ст. 350, 352 та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України). У цьому випадку законодавець виділяє як додатковий об'єкт суспільні відносини у сфері забезпечення захисту осіб, що виконують загальний громадський обов'язок.

Зовсім іншим буде результат у разі посягання на життя, здоров'я та власність приватних охоронців. Наразі закон не містить спеціальних норм щодо захисту зазначених осіб під час виконання ними своїх професійних функцій, що дає підстави говорити про необхідність застосування в цьому випадку загальних норм про відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність людини (ст. ст. 115, 121, 122, 125, 185–190, 194 КК України).

Таким чином, слід констатувати, що сучасне кримінальне законодавство не враховує особливості полісуб'єктності охоронної діяльності, а в законах «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про охоронну діяльність» є суперечності, у зв'язку з чим спостерігається не виправдана диференціація кримінальної відповідальності залежно від категорії потерпілого від злочинного посягання. На нашу думку, вказані суб'єкти незалежно від організаційно-правової форми участі в охоронній діяльності повинні бути зрівняні у своїх правах і можливостях, що потребує певних змін у чинному законодавстві. Сказане підтверджується положенням статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність», де сказано: «Суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи

¹ Вирок Петровського районного суду м. Донецька у справі № 261/477/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: офіц. сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29493066> (дата звернення: 15.09.2018).

можуть спільно організувати взаємодію і надавати взаємодопомогу у діяльності, що спрямована на попередження, припинення і розкриття кримінальних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку»¹. До того ж, із точки зору правозастосувача, досить важко встановити умисел винної особи на опір або посягання саме такому охоронцю, який є представником некомерційного громадського об'єднання з охорони громадського порядку зі статусом юридичної особи. Як один із шляхів вирішення зазначеної проблеми можна запропонувати змінити в уже зазначених складах злочинів термін «службовий та громадський обов'язок» на «професійну та громадську діяльність». У цьому випадку, по-перше, розширюються можливості захисту інтересів суспільства та громадян, бо діяльність є більш широким за змістом поняттям, ніж обов'язок, по-друге, використання терміну «професійна діяльність» дозволить прирівняти в захисті представників приватних охоронних структур до громадських об'єднань, включивши до цього переліку не лише службових осіб, але й рядових працівників з охорони життя, здоров'я та власності.

Із посяганням на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян пов'язується і таке актуальне для охоронної діяльності правопорушення, як примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України)¹. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок виконання цивільно-правових зобов'язань². Приватна охоронна діяльність являє собою різновид господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян, що здійснюється на підставі цивільно-правових угод і передбачає взаємні права та

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

¹ Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018).

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відпов. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 793–794.

обов'язки двох сторін – замовника й виконавця. Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правової угоди, наприклад прийняття або виконання обов'язків з охорони певного об'єкта, є одним із способів перешкоджання охоронній діяльності, свободі вибору під час здійснення господарської діяльності й за наявності інших обов'язкових умов вимагає застосування статті 355 КК України.

Окремо слід відзначити статтю 206 КК України як частину комплексу кримінально-правових норм, спрямованих на захист і свободу здійснення господарської діяльності. Безпосереднім об'єктом цієї статті охоплюються суспільні відносини, що забезпечують установлений порядок здійснення господарської діяльності, свободи займатися такою діяльністю або відмовитися від її здійснення¹. Якщо взяти за основу те, що охоронна діяльність є різновидом господарської діяльності, протидія їй (протиправна вимога припинити займатися охоронною діяльністю чи обмежити її, укласти угоду, або не виконувати вже укладену) є підставою притягнення винних до кримінальної відповідальності за порушення свободи здійснення господарської діяльності.

Стосовно безпосереднього об'єкта складів злочинів, пов'язаних із вчиненням злочинних посягань «зсередини» самими учасниками охоронних відносин, слід зазначити таке. Безпосереднім об'єктом таких злочинних посягань є, зокрема, не окрема сфера діяльності службових осіб, у тому числі пов'язаної з охоронними функціями, а система суспільних відносин щодо забезпечення діяльності службових осіб загалом¹. Так, зловживання владою або службовим становищем службовими особами охоронних структур порушують загальну систему службових відносин, що вимагає

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 440.

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 815; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 782.

відповідної кваліфікації за статтями 364, 364-1, 365, 366, 367, 368 КК України. Інтереси підприємства, власників суб'єкта охоронної діяльності й окремих громадян можуть виступати в цьому разі додатковим безпосереднім об'єктом злочинного посягання. Слід зазначити, що не виключається і скоєння службовими особами злочинів у сфері охоронної діяльності «ззовні» у таких випадках, як безпідставна невідача або анулювання ліцензії на охоронну діяльність, створення перешкод як під час реєстрації, так і в процесі функціонування суб'єкта охоронної діяльності. В усіх цих випадках кваліфікація злочинних перешкоджань охоронній діяльності з використанням службових повноважень повинна здійснюватися за тими ж статтями розділу XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», відмінним буде лише механізм заподіяння шкоди вказаним відносинам.

Що стосується пересічних працівників охоронних структур (охоронець та охоронник), то їх діяльність також підпорядковується, хоча і опосередковано, чинному кримінальному законодавству. На відміну від низки кримінальних кодексів зарубіжних країн, українське законодавство не передбачає окремої норми за перевищення повноважень працівниками охоронних структур¹. Водночас перевищення своїх повноважень під час виконання професійної діяльності дозволяє розглядати питання відповідальності в площині загальних норм про перевищення меж необхідної оборони або затримання злочинця. Безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 118 та 124 КК України, визнаються життя та здоров'я людини, тому випадки заподіяння неспіврозмірної шкоди особі під час виконання охоронних функцій слід розглядати як посягання на життя та здоров'я, а не як порушення професійних повноважень. За відсутності ознак, передбачених статтями 36 та 38 КК України, дії охоронця слід розглядати за загальними правилами як посягання на життя та здоров'я

¹ Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://kzrf.ru/ukrf.html> (дата звернення: 11.09.2018); Уголовный кодекс Республики Таджикистан / пред. А. В. Федорова. СПб: Юридический центр Пресс, 2001. 410 с.

людини, без будь-яких особливостей його професійної діяльності (ст. ст. 115, 121, 122, 125 КК України).

Певні особливості в контексті нашого дослідження має склад злочину, передбачений статтею 197 КК України. Це практично один зі складів злочинів, де законодавець прямо вказав на охоронну діяльність як на один з об'єктів кримінально-правової охорони.

Охоронну діяльність спрямовано на охорону особистих і майнових прав. З метою охорони допускається надання таких видів послуг: 1) охорона майна громадян; 2) охорона майна юридичних осіб; 3) охорона фізичних осіб¹. Таким чином, охорона власності є обов'язком суб'єктів охоронної діяльності, порушення якого тягне за собою дисциплінарну, цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Аналіз статті 197 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення обов'язків щодо охорони майна, дозволяє стверджувати, що на перше місце в питанні важливості суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, український законодавець поставив суспільні відносини у сфері власності й лише на друге – охоронну діяльність².

Охоронна діяльність зачіпає також інтереси громадської безпеки (ст. 260 КК України)¹. Останнім часом в Україні актуалізується питання незаконних збройних і воєнізованих формувань. Об'єктом статті 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» є громадська безпека як стан захищеності суспільства від злочинного впливу незаконних воєнізованих і збройних

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 230; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 401.

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 610.

формувань¹. Згідно із статтею 37 Конституції України громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань², а відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» спроби створення та функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань є однією з вагомих загроз національним інтересам та національній безпеці України³. Події, які відбуваються в Україні починаючи з 2014 р., негативно відбиваються на загальній криміногенній ситуації в країні. Неконтрольоване розповсюдження зброї, радикалізація суспільства, створення громадських організацій екстремістської та націоналістичної спрямованості призводить до того, що в державі виникають неконтрольовані нею збройні та воєнізовані формування, метою яких є як незаконна загальнокримінальна діяльність, так і пов'язана зі створенням загроз зовнішній безпеці держави⁴. Ураховуючи положення Закону України «Про охоронну діяльність» стосовно дозволу на використання та володіння спеціальними засобами, охоронні структури стають особливим об'єктом зацікавленості з боку представників криміналітету¹. Перетворення охоронних

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 491.

² Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.03.2017).

³ Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 27.19.2019).

⁴ Вирок Краматорського міського суду Донецької області у справі № 234/1547/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42734874> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Краматорського міського суду Донецької області у справі № 234/3589/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57856260> (дата звернення: 15.09.2018).

¹ Белоус В. Г., Попов В. В. О проблемах уголовно-правового противодействия противоправной деятельности частных охранных структур. *Актуальные вопросы образования и науки*. 2016. № 3–4 (55–56). С. 39; Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області у справі № 243/3289/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57287553> (дата звернення: 15.09.2018).

структур на приватні армії є сьогоднішнім сучасної України та створює додаткові загрози для здійснення законної діяльності охоронних структур.

У продовження цієї теми слід звернути увагу ще на низку особливо актуальних для діяльності охоронних структур в Україні кримінально-правових норм, зокрема статтю 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» та ст. 359 КК України «Незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації».

За даними МВС України, нині населення володіє 1,2 млн зареєстрованих одиниць зброї. Кількість нелегальної зброї, за оцінкою експертів, становить близько 5 млн одиниць (до початку проведення антитерористичної операції на Сході нашої країни цей показник становив близько 3,7–3,8 млн)¹. Безпосереднім об'єктом статті 263 КК України визнано громадську безпеку як стан захищеності суспільства від неконтрольованого розповсюдження вогнепальної, холодної зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

Незаконне придбання, володіння, розпорядження та використання зброї охоронними організаціями порушують не лише визначений законом порядок обігу зброї в державі, а і руйнують визначену законом структуру охоронних відносин і їх функціонування¹. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 р. № 97 «Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності» до спеціальних засобів, які можуть знаходитися у розпорядженні

¹ Дручек О. В. Профілактика озброєної злочинності: виклики сучасності. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогоднішнього та шляхи їх вирішення: матер. міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2017 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 133.

¹ Вирок Чаплинського районного суду Херсонської області у справі № 1-66/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26201914> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Буринського районного суду Сумської області у справі № 1802/1111/2012. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27159654> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 646/5920/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68629838> (дата звернення: 15.09.2018).

суб'єктів охоронної діяльності, віднесено такі: бронежилети; захисні каски; газові балончики з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії; газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії; гумові кийки; наручники пластикові (текстильні) одноразового використання; електрошокові пристрої; пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначені патрони¹. Таким чином, придбання, носіння та зберігання вогнепальної чи холодної зброї або вибухових речовин зазначеними учасниками порушує вимоги кримінального закону і є підставою застосування статті 263 КК України.

Згідно з пунктом 9 ст. 10 Закону України «Про охоронну діяльність» під час організації та здійснення охоронної діяльності забороняється придбавати та використовувати майно, визначене законодавством для виключного використання військовими формуваннями та правоохоронними органами, та здійснювати заходи, що належать до оперативно-розшукових відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Негласне отримання інформації здійснюється лише у виняткових випадках спеціальними оперативними підрозділами низки державних органів, перелік яких є вичерпним: Національна поліція, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, управління державної охорони, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань та слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, Національне антикорупційне бюро України. Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших

¹ Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 № 97 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2013-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється¹.

Засоби, за допомогою яких здійснюється негласне отримання інформації, – це пристрої та прилади для таємного прослуховування та спостереження, у тому числі з використанням аудіо- й відеозапису, кіно- та фотозйомки, оптичних приладів тощо. В Україні розроблено класифікацію та виокремлено загальні ознаки належності виробів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, проте в аспекті кримінальної відповідальності за статтею 359 КК остаточно визначення належності предмета до вищезазначених засобів вирішується експертизою, яка зазвичай проводиться Українським НДІ спеціальної техніки та судових експертиз СБУ.

На відміну від підрозділів державної охорони, приватним і громадським охоронним структурам заборонено використання зазначених засобів для здійснення основної діяльності, що в цілому дає підстави для застосування норми, передбаченої статтею 359 КК України². Безпосереднім об'єктом незаконного придбання, збуту або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації на законодавчому рівні визнано авторитет органів державної влади в частині дотримання встановленого законодавством порядку обігу та використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Таким чином, визначена законом діяльність приватних і громадських охоронних структур може виступати лише додатковим безпосереднім об'єктом поряд з іншими охоронюваними законом правами, свободами чи інтересами держави, фізичних або юридичних осіб, зокрема правом особи на таємницю: 1) листування, телефонних розмов,

¹ Про оперативно-розшукову діяльність : закону України від 19.02.1992 № 2135-ХІІ / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1526205389720405> (дата звернення: 16.09.2018).

² Кошелева О. В. Ответственность за незаконное использование в частной детективной или охранной деятельности специальных технических средств, предназначенных для негласного получения информации. *Полицейское право*. 2005. № 4. С. 80–82.

телеграфної чи іншої кореспонденції; 2) особистого та сімейного життя; 3) голосування під час проведення виборів.

3.3. Об'єктивна сторона злочинів, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність

Значення об'єктивної сторони важко переоцінити. Об'єктивна сторона – це зовнішня, видима сторона злочину, що підлягає безпосередньому сприйняттю, доступна для відтворення в процесі розслідування й судового розгляду справи¹. Як зазначається у науці кримінального права, конкретний прояв того чи іншого акту злочинної поведінки є неоднозначним і дуже різноманітним, а вичерпний перелік його об'єктивних ознак просто не можна навести через їх значну кількість². Виявлення й дослідження ознак об'єктивної сторони дозволяє установити наявність складу злочину в діях осіб, правильно кваліфікувати вчинене, розмежувати його з іншими злочинними діяннями.

Саме ознаки об'єктивної сторони найбільш повно відображаються законодавцем у диспозиціях статей кримінального закону. Переходячи до аналізу ознак об'єктивної сторони злочинних посягань, що зачіпають інтереси охоронної діяльності, слід зазначити таке. Більшість складів злочинів, віднесених нами у попередніх розділах до системи, яка прямо або опосередковано забезпечує кримінально-правовий захист громадської та приватної професійної охоронної діяльності, вже неодноразово розглядалася науковцями в межах наукових, зокрема монографічних, досліджень із питань кримінально-правового захисту життя та здоров'я особи, авторитету органів державної

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1977. С. 5–7.

² Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М. : Юриздат, 1951. С. 69; Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. М. : Юрид. лит, 1972. С. 34; Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1977. С. 8.

влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, службової, а також господарської діяльності¹. Ураховуючи загальний стан розробленості зазначеної проблематики в межах досліджуваних складів злочинів та обмежений обсяг дисертаційної роботи, вважаємо за можливе зосередитись не на загальноновизнаних положеннях, а на окремих проблемних питаннях об'єктивної сторони під час аналізу конкретних складів злочинних посягань у сфері охоронної діяльності.

Наявна кількість складів злочинів, що стосуються сфери охоронної діяльності, вимагає їх певної систематизації для полегшення кримінально-правового дослідження й вирішення проблем законодавчої та правозастосовної діяльності у цій сфері. У попередньому розділі ми вже запропонували класифікацію злочинних посягань у сфері охоронної діяльності залежно від механізму заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони й організаційно-правової форми суб'єкта охоронної діяльності. Однак, ураховуючи відмінність завдань цього та попереднього розділів, зазначена класифікація не в змозі вирішити поставлені завдання з позицій аналізу об'єктивних ознак, окреслених підрозділом 3.2 складів злочинів у сфері

¹ Шевчук Т. І. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2013; Уварова Н. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012; Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013; Дударець Д. В. Причинний зв'язок у злочинах проти життя і здоров'я, що вчиняються шляхом бездіяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014; Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016; Савченко А. В., Кривошевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Алерта, 2012; Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ : Юридична практика, 2003; Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017.

професійної охоронної діяльності, що потребує дещо інших підходів до вирішення поставлених завдань.

Проаналізувавши особливості охоронної діяльності та систему вітчизняного кримінального законодавства¹, ми доходимо висновку про доцільність класифікації досліджуваних складів злочинів залежно від змістовного характеру зазначеної діяльності й особливостей сфери суспільних відносин, що вже охороняються чинним кримінальним законом, зокрема:

– охоронна діяльність як різновид господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України);

– охоронна діяльність як різновид діяльності з охорони громадського порядку та безпеки (правоохоронної діяльності) (Розділи IX та XV Особливої частини КК України);

– охоронна діяльність як різновид службової діяльності (Розділ XVII Особливої частини КК України);

– охоронна діяльність як різновид діяльності із захисту життя та здоров'я людини та власності фізичних і юридичних осіб (Розділи II та VI Особливої частини КК України).

Охоронна діяльність як різновид господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України)

Хоча чинний КК України не містить окремих норм про відповідальність за перешкодження охоронній діяльності, все ж таки наявні в ньому три склади злочинів повинні розглядатися окремо як такі, що опосередковано й обмежено, але встановлюють кримінальну відповідальність за окремі види перешкодження охоронній діяльності. Це стаття 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності», ст. 342 «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» і ст. 355 КК України «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань».

Згідно із законом охоронна діяльність – це вид господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони

¹ Сийплові М.В. Проблеми кримінально-правового захисту працівників приватної та громадської професійної охоронної діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2018. № 2 (19). С. 69–76.

власності та громадян¹. Стаття 6 Господарського кодексу України визнає загальними принципами господарювання в Україні забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання, а також свободу підприємницької діяльності у межах, визначених законом².

Відповідно до статті 206 КК України протидією законній господарській діяльності є протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильством над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва й інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання.

Частини 2 та 3 ст. 206 КК України передбачають відповідальність у випадку застосування погрози вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, або насильством, що не є небезпечним для життя та здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна (ч. 2), а також службовою особою з використанням службового становища або у поєднанні з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я (ч. 3).

Таким чином, об'єктивна сторона протидії законній господарській діяльності складається із суспільно небезпечного діяння та певного способу його скоєння. Суспільно небезпечне діяння, передбачене статтею 206 КК України, обмежується такими діями: 1) протиправною вимогою припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду; при чому

¹ Про охорону діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

² Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1511513370692347> (дата звернення: 15.09.2018).

такі дії повинні створювати небезпеку заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів того, хто займається господарською діяльністю; 2) захопленням цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів; 3) незаконним припиненням або обмеженням діяльності на цих об'єктах; 4) обмеженням доступу до них.

До внесення змін у 2016 р. протидія законній господарській діяльності полягала лише у протиправній вимозі, пов'язаній із застосуванням насильства або знищенням майна. Така редакція статті викликала безліч зауважень щодо обмеженого переліку форм злочинної поведінки та способів незаконного впливу на потерпілого. З ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності»¹ в диспозицію статті включено додаткові три форми злочинної поведінки, що в цілому ускладнило розуміння ознак об'єктивної сторони протидії законній господарській діяльності.

Так, у частині 1 ст. 206 КК України не зазначено, чи є обов'язковим для всіх форм злочинної поведінки спосіб незаконного впливу, чи він стосується лише протиправної вимоги про обмеження або припинення господарської діяльності. Водночас у частині 2 та ч. 3 ст. 206 КК України насильство, погроза вбивством і використання службового становища стосується будь-якої форми протидії законній господарській діяльності.

Порівняння нинішньої та попередньої редакцій статті, а також проведення системного аналізу дозволяють стверджувати, що передбачений частиною 1 ст. 206 спосіб незаконного впливу на потерпілого стосується лише протиправної вимоги про припинення або обмеження господарської діяльності. Стосовно інших видів протидії (припинення діяльності, обмеження доступу тощо) спосіб

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності : закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19> (дата звернення: 10.09.2018).

злочинної діяльності на кваліфікацію не впливає, за винятком насильства та використання службового становища, які є кваліфікуючими обставинами відповідно до частини 2 та ч. 3 ст. 206 КК України. Водночас етимологічне тлумачення поняття «захоплення» дозволяє говорити про використання специфічних прийомів та методів у разі скоєнні цього злочинного посягання. Відповідно до Тлумачного словника «захоплення» означає «Оволодівати насильно кимсь, чимось, брати силою кого-, що-небудь. Затримувати кого-небудь силою, позбавляючи волі. Привласнювати чуже»¹.

Так, Головне слідче управління Генеральної прокуратури України у 2008 р. порушило кримінальну справу за статтею 257, ч. 4 ст. 189, ч. 2 ст. 129, ч. 2 ст. 279 КК України стосовно учасників злочинної групи на чолі з уродженцем РФ Олександром Капітоновим, відомим на прізвисько «Капітошка». Упродовж 2006–2008 років банда вчинила низку нападів на прибуткові підприємства й установи різних форм власності (торгово-офісний комплекс «Веста», адмінбудинок держпідприємства Міністерства транспорту і зв'язку України, ВАТ «Кременчуцький сталеливарний завод», ВАТ «Черкасигаз» та Управління земельних ресурсів Києво-Святошинського району Київської області)². Підозрювані підшукували майнові комплекси, після чого штучно створювали майнову суперечку та фальсифікували документи, серед іншого ухвалені на їх підставі рішення судів. Банда скоювала напади, не чекаючи оскарження таких судових постанов або ж замовчуючи, що такі рішення вже скасовано. У справжніх власників або їх представників збирники вимагали майно, гроші або майнові права за припинення злочинних дій. До вчинення окремих злочинів О. Капітонов і члени його банди залучали до 400 осіб, які використовували пристрої для відстрілу зарядів із гумовими кулями, бейсбольні бити, вибухові пакети, димові шашки, пляшки з бензином, бронежилети, захисні шоломи й щити, драбини та матраци

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. КИІВ ; Ірпінь : Перун, 2003. С. 707.

² Капітошка та його друзі. *Дзеркало тижня : міжнародний громадсько-політичний тижневик*. 2008. Вип. № 48. 19–26 грудня. URL: https://dt.ua/LAW/kapitoshka_ta_yogo_druzi.html (дата звернення: 10.09.2018).

для подолання парканів і загороджень із колючого дроту, бійцівських собак тощо.

Ще одним резонансним прикладом рейдерського захоплення фермерського господарства з використанням приватних охоронних компаній стали події у с. Бережинка Кіровоградської області у 2017 р. Разом із незаконною юридичною зміною власників підприємства за допомогою приватної охоронної фірми «Борисфен» було здійснене фізичне захоплення фермерського господарства «Нива-2010»¹.

Рейдерство в Україні набуло таких масштабів, що перетворилося на реальну загрозу для економічної безпеки країни. Лише у 2008 р. відбулося понад 2,5 тис. рейдерських захоплень². У 2016–2017 рр. таких подій сталося вже понад 7 тисяч³. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що злочинні дії, пов'язані із захопленням цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва чи інших об'єктів, є нерозривно пов'язаними з насильницьким способом установлення контролю над майновими об'єктами⁴.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що для перших двох форм протидії законній господарській діяльності обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є спосіб злочинного посягання: погроза насильством над потерпілим або близькими йому особами, пошкодженням чи знищенням їхнього майна (для протиправної вимоги) та погроза насильством (для захоплення будівель та інших об'єктів). У разі реального застосування насильства такі дії слід кваліфікувати за відповідними частиною 2 або 3 ст. 206 КК України.

Злочин вважається закінченим із моменту скоєння хоча б однієї із зазначених у законі дій. Склад злочину є

¹ Злочин без покарання: як в Україні працюють аграрні рейдери. URL: pravda.com.ua (дата звернення: 10.09.2018).

² Рейдерські захоплення в Україні б'ють рекорди. URL: <http://news.bigmir.net/business/115759> (дата звернення: 11.09.2018).

³ Злочин без покарання: як в Україні працюють аграрні рейдери. URL: pravda.com.ua (дата звернення: 10.09.2018).

⁴ Капітошка та його друзі. *Дзеркало тижня : міжнародний громадсько-політичний тижневик*. 2008. Вип. № 48. 19–26 грудня. URL: https://dt.ua/LAW/kapitoshka_ta_yogo_druzi.html (дата звернення: 10.09.2018).

формальним. Незважаючи на те, що перераховані в диспозиції статті дії можна розглядати одночасно і як процес, і як результат, юридичний момент закінчення злочину полягає у реальному встановленні контролю над майновим об'єктом або фактичним обмеженням доступу до нього. Незавершеність цього процесу може вказувати на наявність готування або замаху на вказаний злочин. Що ж стосується першої форми злочинної поведінки, то висунення самої вимоги припинити законну господарську діяльність є закінченням злочином.

*Охоронна діяльність як різновид діяльності з охорони громадського порядку та безпеки (правоохоронної діяльності)
(Розділи IX та XV Особливої частини КК України)*

Відповідно до статті 16 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони має право застосовувати спеціальні засоби протидії посяганням на охоронювані об'єкти. Одним з ефективних засобів припинення посягання є використання представниками охоронних підприємств спеціальних засобів впливу. Згідно з Переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України у 2013 р., до активних спеціальних засобів захисту, використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності, належать такі: газові балончики з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії; газові пістолети й револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії; гумові кийки; електрошокові пристрої та пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначені патрони. При цьому двоє останніх спецзасобів дозволяються виключно суб'єктам охоронної діяльності, які здійснюють охорону особливо важливих об'єктів державної форми власності або надають охоронні послуги із залученням власного транспорту реагування та використанням пунктів централізованого спостереження. Таким чином, громадським і приватним охоронним структурам забороняється використання та зберігання вогнепальної та холодної зброї, вибухових пристроїв і речовин. Наявність зазначених засобів в охоронних підрозділах приватної сфери може свідчити про наявність ознак створення незаконних воєнізованих збройних формувань і незаконних дій з вогнепальною й холодною зброєю та вибуховими речовинами.

У світі дедалі більше уваги приділяється функціонуванню приватних воєнних компаній¹. Починаючи з 70-х рр. минулого століття, у воєнних конфліктах, міжнародних миротворчих операціях і в процесі забезпечення повсякденної діяльності збройних сил почали активно використовуватися послуги приватних воєнних компаній (Private Military Companies)². У багатьох країнах такі компанії мають офіційну реєстрацію, необхідні ліцензії та свої статuti, розгалужені бізнес-структури. Воєнні й охоронні послуги охоплюють, зокрема, збройну охорону й захист людей та об'єктів, наприклад транспортних колон, споруд та інших місць; техобслуговування й експлуатацію бойових комплексів; утримання під вартою ув'язнених; консультування або підготовку місцевих військовослужбовців та охоронців³. Їх послугами користуються ООН, міжнародні гуманітарні організації й уряди країн. Зокрема, ООН залучала ПВК до участі в миротворчих місіях у Боснії та Герцеговині (1996–2002), Косово (1999–2004) й Судані (2005–2011). У документах ООН застосовується термін «приватні воєнні та охоронні компанії» (ПВОК), під яким розуміються «приватні підприємницькі суб'єкти, які надають воєнні та/або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе характеризують».

Фахівці Женевського Центру демократичного контролю за збройними силами трактують ПВК як «комерційні структури, що пропонують спеціалізовані послуги, пов'язані з участю у війнах і збройних конфліктах, включно з бойовими операціями, стратегічним плануванням, збором розвіду-

¹ Громовенко К. В. Кодифікація міжнародно-правових норм, які регулюють діяльність приватних та військових та охоронних підприємств. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту*. 2015. Вип. 5. Т. 4. С. 133–137; Громовенко К. В. Правова природа приватних військових та охоронних підприємств. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2. Issue 6. P. 28–37.

² Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32.

³ Документ Монтрє о соответствующих международно-правовых обязательствах и передовых практических методах государств, касающихся функционирования частных военных и охранных компаний в период вооруженного конфликта. URL: <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-montreau.htm> (дата звернення: 15.09.2018).

вальної інформації, оперативною підтримкою й логістикою, підготовкою, постачанням, поставками, обслуговуванням»¹.

Американські політологи вважають, що «приватні військові компанії є ні що інше, як орієнтовані на прибуток організації, які надають професійні послуги, пов'язані з веденням війни. Це корпоративні організації, які торгують військовим мистецтвом, – включно з рекомендаціями тактики бойових дій, стратегічним плануванням, збиранням розвідувальних даних, навчанням військ і технічною допомогою»².

Джерелом кадрового комплектування ПВК є не лише військові спеціалісти західних держав. Для виконання багатьох завдань, які не потребують особливої підготовки або хорошого знання англійської мови, активно використовується місцевий персонал, громадяни країн СНД, Латинської Америки й Африки. Ще у 2004 р. компанія «Erinys» в Іраку залучала до охорони нафтопроводів близько 15 тис. курдів та арабів. Ця сама ПВК першою в Іраку запросила на роботу близько 30 українців і росіян. Але рівень зарплати такого персоналу був значно нижчим, ніж у співробітників із західних країн, до того ж вони, як правило, не мали соціального «пакету». І навіть за таких умов кількість бажаючих отримати роботу в ПВК значно перевищувала пропозицію. У 2006 р. на одне вакантне місце у ПВК, які працювали в Іраку, було близько 600 кандидатів¹.

Де-факто ПВК існують і в Україні. Одна з найвідоміших із них – «Omega Consulting Group», створена у 2011 р. На сьогодні вона має три дочірні підприємства (у Великій Британії, ПАР і Того), через які здійснює свою основну

¹ DCAF Background. Приватні військові компанії. Женевський Центр демократичного контролю за збройними силами: офіс, сайт. URL: http://www.dcaf.ch/content/download/34962/525141/file/bg_private1militarycompanies_ukr.pdf (дата звернення: 11.09.2018).

² Singer Peter. Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramification for International Security. *International Security*. 2001. Vol. 26. № 3 (Winter 2001/02). P. 186–220.

¹ Пресс-релиз компании «Омега Консалтинг Групп». URL: <http://pmcjournal.com/press-reliz1ot-kompanii-omega-konsalting-grup/> (дата звернення: 11.09.2018).

діяльність згідно із законами відповідних держав¹. Компанія спроможна надавати широкий спектр спеціалізованих послуг, але на території нашої держави у зв'язку з чинним законодавством «не займається приватною військовою та/або охоронною діяльністю і не набирає у свої лави громадян України для роботи за кордоном»². У 2012 р. «Omega Consulting Group» підписала Міжнародний кодекс поведінки приватних охоронних компаній (International Code of Conduct for Private Security Providers) і стала членом Британської Асоціації морських приватних воєнних та охоронних компаній.

До категорії ПВК можна віднести також утворену у 2011 р. компанію «Vega Strategic Services». За оприлюдненою інформацією, вона пропонує послуги з виявлення, локалізації та запобігання потенційним загрозам безпеці приватним особам та інфраструктурам у регіонах підвищеного ризику³. Її представництво на Кіпрі має ліцензію цієї держави на збройну охорону морських суден і вантажоперевезень. Аналогічними є компанії «Maritime Security Company “Albatross” Ltd»⁴, яка спеціалізується на охороні суден у піратонебезпечних районах, і група компаній «Artan Group» із ширшим спектром послуг з безпеки. Зазначені компанії реалізують свій специфічний бізнес через закордонні представництва. При цьому до роботи в них, як стверджує керівництво компаній, залучаються лише громадяни інших держав.

Значний же потенціал українських спеціалістів у військовій сфері та сфері правоохоронної діяльності став об'єктом уваги іноземних вербувальників за певної підтримки комерційних фірм та окремих громадян нашої держави. Існують навіть українські цільові інтернет-сайти, які пропонують свої послуги з найму таких спеціалістів. Особливу занепокоєність викликають спроби вербування наших

¹ Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.

² Пресс-релиз компанії «Омега Консалтинг Груп». URL: <http://pmcjournal.com/press-reliz1ot-kompanii-omega-konsalting-grup/> (дата звернення: 11.09.2018).

³ Компанія «Vega Strategic Services» : інтернет-сайт. URL: <http://www.vega-cyltd.com/> (дата звернення: 15.09.2018).

⁴ Компанія «Maritime Security Company «Albatross» Ltd» : інтернет-сайт. URL: <http://www.mscalbatross.com/> (дата звернення: 15.09.2018).

громадян для безпосередньої участі у воєнних конфліктах на території інших країн¹.

Однією з переваг ПВК, як відзначають спеціалісти, є їх можливість слугувати ефективним і гнучким інструментом зовнішньої політики держави. Через їх діяльність держава має можливість реалізовувати свої національні інтереси в кризових регіонах світу в умовах неможливості або небажаності залучення для цього своїх збройних сил та інших державних структур. Останнім часом значно активізувалося вирішення питань щодо ПВК у Росії. У квітні 2012 р. тодішній Прем'єр-міністр РФ В. Путін підтримав ідею створення таких російських компаній, які, за його словами, зможуть бути інструментом реалізації національних інтересів у відповідних регіонах світу без залучення державних структур². Після цієї заяви депутат Держдуми О. Мітрофанов вніс на розгляд Державної Думи Росії відповідний законопроект³. Результати такої законотворчої діяльності ми спостерігаємо в Україні. Протягом кількох останніх років у Росії було створено близько десяти приватних військових компаній. У зоні АТО правоохоронні органи затримували бойовиків, які раніше проходили спецпідготовку в російських ПВК, із них підтверджено участь як мінімум десяти ПВК, зокрема RSB-Group, MAP, Centre R, ATKgroup, SlavCorps, PMC Wagner, E.N.O.T. і Cossacks¹. Частина з них працює у РФ із «сірою репутацією», тобто є такими, яких можна сміливо ставити в один ряд із терористичними угрупованнями. Наприклад, «Приватна військова компанія Вагнера» (zareєстрована в Аргентині) – закрита воєнізована структура, табір підготовки

¹ Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.

² Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.

³ О государственном регулировании создания и деятельности частных военных компаний : проект Федерального закона № 62015-6. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PRJ;n=94830> (дата звернення: 11.09.2018).

¹ Приватні військові компанії Росії як інструмент узаконеного тероризму. Інфографіка. Інформ-напалм: сайт. URL: <https://informnapalm.org/ua/privatni-vijskovi-kompaniyi-rosiyi-yak-instrument-uzakonenogo-teroryzmu-infografika/> (дата звернення: 11.09.2018).

розташований у п. Молькіно Краснодарського краю на полігоні 10-ї бригади спеціального призначення Головного розвідувального управління ГШ РФ¹.

Поряд із ПВК у Росії діють козацькі громадсько-військові організації, яким відповідно до закону РФ «Про державну службу російського козацтва» офіційно дозволено займатися військовою та бойовою підготовкою. У реальності в деяких містах Росії їм на відкуп віддали сферу охорони та безпеки, що надає можливість утримувати власний арсенал озброєння². За допомогою недержавних військових організацій РФ фактично створює прихований важіль військового впливу на ситуацію в інших державах, що лише підтверджує небезпечність створення та функціонування незаконних воєнізованих і збройних формувань.

В Україні до законних воєнізованих і збройних формувань слід відносити Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Державну прикордонну службу України, Національну гвардію України, Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України. Відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи й органи спеціального призначення з правоохоронними функціями є суб'єктами забезпечення національної безпеки України¹.

Стаття 260 КК України передбачає відповідальність за такі форми злочинної поведінки: 1) створення не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань; 2) участь у їх діяльності; 3) керівництво цими формуваннями; 4)

¹ Приватні військові компанії Росії як інструмент узаконеного тероризму. Інфографіка. Інформ-напалм: сайт. URL: <https://informnapalm.org/ua/pryvvatni-vijskovi-kompaniyi-rosiyi-yak-instrument-uzakonenogo-teroryzmu-infografika/> (дата звернення: 11.09.2018).

² Там само.

¹ Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2> (дата звернення: 16.09.2018).

фінансування, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки таким формуванням.

Відповідно до Конституції України «на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом» (ч. 6 ст. 17), «політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань» (ч. 2 ст. 37). Такі формування не підлягають легалізації, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, коли їх метою є створення незаконних воєнізованих формувань, а також обмеження загальноновизнаних прав людини¹.

Під створенням слід розуміти процес та його результат, пов'язані з організацією (утворенням, заснуванням) відповідного формування, яке може виражатися у найрізноманітніших діях: підшукуванні зброї або співучасників, вербуванні їх до злочинної організації, розподілі ролей між ними, розробці плану тощо. Юридичний момент закінчення злочину полягає у створенні такої організації. Незавершеність цього процесу може вказувати на наявність готування або замаху на вказаний злочин. Більшість науковців підтримує тезу про те, що незаконні збройні або воєнізовані формування повинні мати щонайменше ознаки злочинних груп або злочинних організацій, передбачених статтею 28 КК України, а також ті, які визначено в ст. 260 КК України¹. Відповідно до закону під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Збройними формуваннями слід визнавати воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

¹ Про громадські об'єднання : закон України від 22.03.2012 № 4572-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.03.2017); Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 02.03.2015 № 222-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 16.09.2018).

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 491.

Участь у діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань вважається членство в таких формуваннях, перебування у їх складі та виконання будь-яких дій для їх успішного функціонування. Закон установлює відповідальність саме за участь у діяльності формування. Тому сам факт надання згоди на вступ, як і вступ до воєнізованого або збройного формування, якщо особі не вдалося з причин, що не залежали від її волі, взяти участь у діяльності такого формування, слід кваліфікувати як замах на участь у діяльності воєнізованого або збройного формування.

Керівництво збройними або воєнізованими формуваннями – це спрямування діяльності таких формувань, дій її учасників, їх очолювання, давання вказівок, розпоряджень і завдань співучасникам, виконання функцій їх командного органу чи одноосібного командира, управління в цілому або її учасниками.

Під фінансуванням незаконного воєнізованого або збройного формування слід розуміти забезпечення їх грошима, валютними цінностями, коштовностями тощо. Постачання незаконному воєнізованому або збройному формуванню зброї, боеприпасів, вибухових речовин чи військової техніки означає надання, доставлення тощо зазначених предметів цьому формуванню. Слід зазначити, що останні дві дії є різновидом пособницької діяльності, що надають додаткові можливості успішному функціонуванню незаконним формуванням, однак у зв'язку з їх суспільною небезпечністю їх віднесено законодавцем до виконавчих дій розглядуваного злочинного діяння, а тому під час кваліфікації вони не потребують посилання на ст. 27 КК України.

Безпосередньо пов'язаною з незаконним створенням воєнізованих та збройних формувань є діяльність із незаконного обігу зброї та вибухових речовин. Слід зазначити, що, на відміну від багатьох країн світу, в Україні приватним охоронним структурам забороняється володіння та використання вогнепальної зброї¹. Відповідно до статті 263 КК

¹ Чистоклетов Л. Г., Пастрюліна Т. Про зброю та правові підстави її застосування суб'єктами приватних охоронних підприємств в Україні. *Наукові записки Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 140–141; Хорт І. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності та шляхи його

України визнається злочином носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (ч. 1), а також носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї (ч. 2) без передбаченого законом дозволу.

Зазначені у статті 263 КК України дії та бездіяльність уже не потребують щільної уваги під час аналізу, враховуючи кількість наукових і монографічних робіт, а також узагальнень судової практики з цього питання¹.

Носіння холодної або вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв – це переміщення, транспортування особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо) холодної або вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу¹.

Зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв – це володіння (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії

вдосконалення. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 3(38). С. 107; Головатий Р. Г. Проблемы правового регулирования деятельности частных охранных организаций и контроля за оборотом оружия юридических лиц с особыми уставными задачами. *Вестник Калининград. юрид. ин-та МВД России*. С. 127–131; Трушкина Ю. В. Правовое регулирование частной охранной деятельности в России. *Научный альманах*. 2017. № 5–1 (31). С. 319.

¹ Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001; Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 10 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 21.09.2018).

¹ Вирок Любашівського районного суду Одеської області у справі № 507/330/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43242179> (дата звернення: 15.09.2018).

будь-яким із зазначених предметів, що перебувають не при собі, а в певному місці (у тайнику, відкрито тощо)¹.

Придбанням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв слід вважати умисні дії, пов'язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) усупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунку, на відшкодування боргу тощо².

Виготовлення холодної зброї – це створення або переробка без передбаченого законом дозволу зазначених предметів, внаслідок чого вони набувають необхідних уражальних властивостей³.

Ремонт холодної зброї – це відновлення характерних властивостей зазначених предметів шляхом заміни або реставрації зношених або непридатних частин і механізмів, усунення дефектів, поломок або пошкоджень, налаштування нормального функціонування різних частин і механізмів, унаслідок чого ці предмети стають придатними для використання за цільовим призначенням.

Передавання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв – це надання зазначених предметів іншим особам у володіння, для тимчасового зберігання або використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу.

Збут холодної або вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв – це передавання іншій особі

¹ Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 688/1455/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66950221> (дата звернення: 15.09.2018).

² Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/19477/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42596355> (дата звернення: 15.09.2018).

³ Вирок Іллінецького районного суду Вінницької області у справі № 207/652/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59642657> (дата звернення: 15.09.2018).

зазначених предметів із порушенням встановленого законом порядку шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу та ін.¹

На сьогодні відсутній відповідний закон про обіг зброї в Україні, що суттєво ускладнює роботу правоохоронних органів і суду в питанні притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у незаконному поводженні зі зброєю. Звертаємо увагу на той факт, що для кримінальної відповідальності за цим складом злочину достатньо скоєння лише одного із зазначених у диспозиції статті діянь. Склад злочину є формальним. Важливим для кваліфікації є також певний зв'язок зазначеного складу злочину зі статтею 260 КК України. Конститутивною ознакою складу створення незаконних воєнізованих формувань є наявність у зазначених груп зброї та вибухових речовин. Таким чином, дії учасників збройного формування, пов'язані з незаконним носінням, зберіганням та переданням (одне одному) предметів, якими вона озброєна, є складовими елементами створення воєнізованого формування й додаткової кваліфікації за статтею 263 КК не потребують. В усіх інших випадках дії, які полягають у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, їх придбанні, виготовленні, ремонті, вчинені з метою організації такого формування, а також аналогічні дії учасників уже існуючого незаконного збройного формування чи збут останніми зазначених предметів слід кваліфікувати за сукупністю злочинів¹.

Розділ XV Особливої частини КК України передбачає додаткові гарантії діяльності осіб, що виконують громадський обов'язок, у тому числі з охорони громадського порядку та безпеки. Передбачені цим розділом статті встановлюють відповідальність за опір (ст. 342), замах на життя або вбивство

¹ Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 646/5920/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68629838> (дата звернення: 15.09.2018).

¹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постановою Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 року № 13 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05> (дата звернення: 11.09.2018).

(ст. 348), погрози та насильство (ст. 350), знищення та пошкодження майна (ст. 352) осіб, які виконують громадський обов'язок.

Опір – це активна фізична протидія здійсненню потерпілими покладених на них службових обов'язків або обов'язків з охорони громадського порядку та державного кордону¹. Опір характеризується такими ознаками: 1) він полягає лише в активних діях; 2) дії винного спрямовано на потерпілого й полягають у застосуванні фізичної сили до нього; 3) вони перешкоджають (протидіють) виконанню потерпілим своїх функцій і реалізації повноважень².

Обов'язковою ознакою злочину є зв'язок посягання з діяльністю потерпілого.

Для об'єктивної сторони статті 342 КК України необхідно, щоб опір проявлявся під час виконання зазначеними у законі працівниками службових обов'язків або обов'язків по охороні громадського порядку та державного кордону. Ураховуючи особливості діяльності громадських організацій з охорони громадського порядку, розглянуті нами в попередньому розділі, під охорону статті 342 КК України підпадає лише діяльність охоронних структур, що є юридичними особами й були утворені відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»¹, а її працівники відповідають ознакам членів громадських формувань з охорони громадського порядку. У цих випадках діяльність з охорони особи або її

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/6702/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43484320> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Ленінського районного суду м. Харкова у справі № 642/2659/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75211122> (дата звернення: 15.09.2018).

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 716.

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22.06.2000 № 1835-III / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14/print1516099275968360> (дата звернення: 10.09.2018).

власності є частиною більш загальної діяльності з охорони громадського порядку.

У науковій, зокрема монографічній, літературі неодноразово наголошувалося, що норми на кшталт передбачених статтею 350, а також іншими статтями, зокрема 345, 345-1 КК України, є прикладом недосконалості законодавчої техніки¹. У зазначеній статті законодавець поєднав п'ять самостійних складів злочинів. Частина 1 ст. 350 КК України містить склад злочину, що передбачає відповідальність за психічне насильство над громадянином, який виконує громадський обов'язок, або службовою особою (погроза вбивством, насильством, знищенням майна). Частина 2 містить у собі три самостійних склади злочинів – побої, легкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження. Частина 3 – заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. При цьому назва статті є вужчою за її зміст, оскільки потерпілим є не лише громадянин або службова особа, але і їх близькі.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною 1 зазначеної статті, полягає у психічному насильстві, тобто погрозі вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна у загально-небезпечний спосіб щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Погроза полягає у висловлюваннях (усно, письмово, із застосуванням технічних засобів), жестах або інших діях, що свідчать про наміри винного вчинити вбивство потерпілого, застосувати насильство чи знищити його майно.

Під погрозою вбивством або заподіянням тяжких тілесних ушкоджень слід розуміти висловлювання, жести або інші дії, спрямовані на залякування потерпілого заподіянням смерті або найбільш тяжкої шкоди здоров'ю – тяжких тілесних ушкоджень. На відміну від статті 129 КК України, для кваліфікації дій за ст. 350 КК України наявність реальних підстав побоювання потерпілими виконання погроз заподіяння смерті не є обов'язковою.

¹ Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. С. 220.

Погрозою знищенням чи пошкодженням майна слід вважати погрозу приведенням майна потерпілого в повну чи часткову непридатність до використання за цільовим призначенням. Обов'язковою ознакою, на відміну від статей 345, 345-1, є вказівка на спосіб знищення – загальнонебезпечний.

Погрози іншого характеру, наприклад розголошенням відомостей певного змісту, обмеженням інших прав та інтересів потерпілого, не є підставою кваліфікації за вказаною статтею. Погроза є закінченим злочином із моменту висловлення цієї погрози. Склад злочину є формальним.

Частина 2 ст. 350 КК України встановлює відповідальність за фізичне насильство щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, тобто нанесення побоїв, легких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень¹. Повний розгляд ознак шкідливих для здоров'я потерпілого наслідків (побої, легкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження) дається у статтях 126, 125, 122 КК України та не потребує окремого розгляду у нашому дослідженні. У зв'язку з необхідністю встановлення суспільно небезпечних наслідків і причинного зв'язку, цей склад злочину є закінченим із моменту настання відповідної шкоди здоров'ю потерпілого. Склад злочину є матеріальним. Головною відмінністю зазначеного складу злочину від статей 126, 125 і 122 КК України виступає особлива категорія потерпілих і зв'язок між посяганням та діяльністю, яку виконує потерпілий.

Частина 3 ст. 350 КК України встановлює відповідальність за заподіяння потерпілому тяжкого тілесного ушкодження. Відповідні ознаки тяжкого тілесного ушкодження містяться у диспозиції ст. 121 КК України. Склад злочину є матеріальним, юридичним моментом закінчення злочину є настання шкідливих для здоров'я потерпілого відповідних наслідків. Головною відмінністю зазначеного

¹ Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області у справі № 154/2192/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65472402> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Лановецького районного суду Тернопільської області у справі № 602/340/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71770641> (дата звернення: 15.09.2018).

складу злочину від статті 121 КК України виступає особлива категорія потерпілих і зв'язок між посяганням та діяльністю, яку виконує потерпілий.

У наукових колах підтримується точка зору щодо переобтяження кримінального законодавства спеціальними нормами про посягання на життя, здоров'я та власність певних категорій громадян. На думку С. Я. Лихової, життя, честь, гідність, здоров'я та власність будь-якої людини достатньо захищено чинними нормами КК України, і поява у цій царині спеціальних норм (норм-двійників) тягне за собою недоречності й некоректні моменти в кваліфікації та формулюванні об'єктивної сторони (наприклад, замах кваліфікується як закінчений злочин)¹.

У зв'язку з цим, по-перше, потребує додаткового обґрунтування необхідність впровадження кримінальної відповідальності за погрозу насильством або знищенням чи пошкодженням майна громадянина, що виконує громадський обов'язок. Так, якщо погроза вбивством дійсно має той ступінь суспільної небезпечності, який притаманний злочинним посяганням, то погроза знищенням майна або застосуванням насильства незалежно від того, на кого її спрямовано, навряд чи потребує встановлення кримінальної відповідальності. По-друге, поєднання в одній частині та встановлення єдиної санкції за три суттєво різних за ступенем тяжкості злочинних діяння (заподіяння побоїв, легких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень журналісту) порушує принцип справедливості та диференціації кримінальної відповідальності. Незважаючи на той факт, що спеціальна норма повинна передбачати більш суворе покарання, важко знайти пояснення для такого розриву між санкціями загальної та спеціальної норм. Так, стаття 126 передбачає максимальне покарання у вигляді виправних робіт на строк до одного року, ст. 125 КК передбачає покарання у вигляді обмеження волі максимум до двох років, а у разі заподіяння тих самих ушкоджень громадянину під час

¹ Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності. Харків : Право, 2015. С. 272.

виконання громадського обов'язку – позбавлення волі до п'яти років (ч. 2 ст. 350 КК України).

Об'єктивна сторона умисного знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України), полягає у суспільно небезпечних діях, пов'язаних зі знищенням або пошкодженням майна, що належить потерпілому або його близьким родичам. Під знищенням майна слід розуміти доведення його до повної непридатності для використання за цільовим призначенням. У разі пошкодження майна настає погіршення його якості, зменшення цінності або приведення на деякий час у стан, непридатний для використання за цільовим призначенням. Злочин вважається закінченим із моменту настання майнової шкоди власнику майна. На відміну від статті 194 КК України, для вирішення питання про відповідальність за ст. 352 КК України не є обов'язковим установлення великого розміру майнової шкоди для власника майна. Однак вирішуючи питання, чи є злочином умисне знищення або пошкодження майна громадянина, слід ураховувати не лише вартість і розмір майна в натуральному вигляді (вага, обсяг, кількість), а й значення знищеного чи пошкодженого майна для потерпілого. Знищення малоцінного майна або незначне пошкодження майна без кваліфікуючих ознак частини 2 ст. 350 КК України відповідно до частини 2 ст. 11 КК України не є злочином.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину, крім суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків, є необхідний причинний зв'язок між ними. Обов'язковим також є встановлення зв'язку між суспільно небезпечним посяганням і законною громадською діяльністю. Потерпілими від вказаного злочину, як і в попередніх, є не лише громадянин, що виконує громадський обов'язок, але і його близькі родичі. Звертаємо увагу на відсутність єдиного підходу законодавця до визначення кола осіб, які є потерпілими від зазначених злочинів: в одних випадках використовується термін «близькі родичі» (ст. 352 КК України), в інших «близькі» чи «близькі родичи чи члени сім'ї» (ст. ст. 347-1, 350 КК України).

Під посяганням на життя члена громадського формування з охорони громадського порядку, передбаченим

статтею 348 КК України, слід розуміти умисне вбивство або замах на умисне вбивство особи, що виконує громадський обов'язок, у тому числі з охорони власності та недоторканості особи, і є членом громадського формування. Об'єктивна сторона вказаного посягання залежить від характеру вчинюваних дій та ступеня реалізації умислу винного. У разі замаху на вбивство об'єктивна сторона полягає у скоєнні суспільно небезпечного діяння, безпосередньо спрямованого на заподіяння смерті потерпілому. У цьому випадку злочин вважається закінченим із моменту самого посягання незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків. Склад злочину є усіченим. У другому випадку, у разі умисного вбивства, обов'язковим є встановлення суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті та необхідного причинного зв'язку між діянням і суспільно небезпечним наслідком. Склад злочину є матеріальним. Головною відмінністю зазначеного складу злочину від такого у статті 115 КК України виступає особлива категорія потерпілих, а також зв'язок між посяганням та діяльністю, яку виконує потерпілий. Указана норма також має суттєві недоліки, зазначені раніше стосовно інших спеціальних норм, пов'язаних із посяганням на права та свободи окремої категорії потерпілих. По-перше, санкція статті 348 КК України є менш суворою, ніж санкція п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, зважаючи на її нижню межу. Якщо санкція статті умисного вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку передбачає аналогічне покарання, достатньо змінити певні положення пункту 8 ч. 2 ст. 115 КК України, тим самим уникаючи необхідності дублювання спеціальних норм щодо посягання на життя окремої групи потерпілих (членів громадських формувань, працівників правоохоронних органів, державних діячів, захисників тощо). Так, коригування редакції пункту 8 ч. 2 ст. 115 КК України з визначенням як умисного вбивства особи чи її близького родича або члена сім'ї у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності дозволяє мінімізувати кількість спеціальних складів злочинів.

На відміну від опору, посягання на життя, здоров'я та власність особи, що виконує громадський обов'язок, може бути скоєне як під час виконання, так і в будь-який інший момент,

однак обов'язково повинно бути пов'язане з громадською діяльністю потерпілого. У цьому випадку посягання може здійснюватися з метою як припинення або зміни, так і попередження чи як помста за таку діяльність. Таким чином, зазначені злочини не лише спрямовано в майбутнє, вони виступають і фактором незаконного впливу на потерпілого за дії, вчинені в минулому. На відміну від попередньої статті, громадським обов'язком (за винятком ст. 348 КК) охоплюється діяльність представників охоронних структур, які утворюються відповідно до закону про громадські об'єднання, навіть якщо їх працівники не є членами громадського формування з охорони громадського порядку. Слід визнати, що статтями 350, 352 та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України поставлено під захист загальний громадський обов'язок, а статтями 342, 348 КК України – специфічний, пов'язаний з охороною громадського порядку.

У цілому очевидно, що особливістю зазначених норм є встановлення відповідальності за посягання на життя, здоров'я та власність лише тих осіб, які виконують громадський обов'язок, у зв'язку з чим діяльність приватних охоронців, пов'язана з виконанням професійних обов'язків, перебуває поза межами зазначеного кримінально-правового регулювання.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 355 КК України, виражається у примушуванні до виконання або невиконання цивільно-правових зобов'язань (договір, правочин або інше цивільно-правове зобов'язання)¹.

Цивільно-правове зобов'язання – це правовідносна, в якій одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку¹.

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 746.

¹ Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.09.2018).

Як зазначалося вище, приватна охоронна діяльність являє собою різновид господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян, що здійснюється на підставі цивільно-правових угод між замовником і виконавцем, і являє собою діяльність організаційного, технічного або іншого характеру, спрямовану на попередження дій або бездіяльності інших осіб, націлених на заподіяння шкоди життю, здоров'ю, недоторканості чи безпеці фізичної особи, а також власності фізичних або юридичних осіб або припинення таких дій і ліквідацію їх наслідків.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає у порушенні встановленого порядку вирішення цивільно-правових спорів із виконанням однією із сторін своїх цивільно-правових зобов'язань. У нашому випадку підставою виникнення цивільно-правових зобов'язань є договір щодо надання послуг з охорони майна або недоторканості особи¹. Кримінальна відповідальність за вказаною статтею передбачається лише за примушування до виконання чи невиконання саме цивільно-правових зобов'язань, а не будь-яких інших, що можуть виникати на підставі інших галузей права (кримінального, трудового, адміністративного, сімейного).

Суспільно небезпечне діяння полягає у висуванні до потерпілого вимоги щодо виконання або невиконання існуючого зобов'язання, що виникло на підставах, передбачених чинним законодавством¹. Вимога повинна бути висловлена в рішучій формі у будь-який спосіб – усно, письмово або конклюдентними діями.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є спосіб примушування – погроза насильством або пошкодженням чи знищенням майна (ч. 1), а також безпосереднє застосування фізичного насильства (ч. 2 та ч. 3). Злочин, передбачений

¹ Цивільний кодекс України : закон України: від 16.01.2003 № № 435-IV / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.09.2018).

¹ Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 11.09.2018).

статтею 355 КК України, є таким лише у випадку відсутності ознак вимагання. Він вважається закінченим із моменту висунення вимоги, поєднаної з погрозою. Склад злочину є формальним.

На відміну від статті 206 КК України, у цьому разі винна особа не має наміру змінити або припинити господарську діяльність потерпілого, а вимагає виконання вже укладеної законної цивільно-правової угоди в порушення встановленого порядку розгляду та вирішення цивільно-правових спорів, інакше дії, спрямовані на запобігання здійснення господарській діяльності, що створюють загрозу заподіяння шкоди законним правам та інтересам суб'єкта господарської діяльності, слід кваліфікувати за ст. 206 КК України.

Об'єктивна сторона статті 359 КК України полягає у вчиненні однієї з трьох зазначених у законі дій: 1) незаконне придбання; 2) незаконний збут; 3) незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Діяльність приватних і громадських охоронних структур відповідно до Закону України «Про охоронну діяльність» пов'язана з використанням різноманітних технічних засобів, що використовуються для здійснення охоронної діяльності, зокрема систем, приладів та обладнання для виявлення, оповіщення й попередження про наявність небезпеки для життя людей та/або майна¹. Крім того, зазначені структури можуть створювати пункт централізованого спостереження – центр із працюючим персоналом, який спостерігає за станом систем передавання тривожних сповіщень. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності аспект дотримання законності охоронними структурами в питаннях захисту недоторканності приватного життя та заборони використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

До спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (СТЗ) належать спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, а також технічні та програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади,

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

пристрої, препарати й інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації¹. До таких засобів належать СТЗ для негласних: а) отримання та реєстрації аудіо інформації; б) візуального спостереження та документування; в) прослуховування телефонних переговорів; г) перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку; д) контролю поштових повідомлень і відправлень; е) обстеження предметів і документів; є) проникнення у приміщення, транспортні засоби й інші об'єкти та їх обстеження; ж) контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів; з) отримання (зміна, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки, передання та ін.

Статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» регламентовано порядок зняття інформації з каналів зв'язку, здійснення контролю за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів негласного одержання інформації, а ст. 5 цього ж закону визначено органи, уповноважені на здійснення такої діяльності. Відповідно до статті 10 Закону України «Про охоронну діяльність» під час організації та здійснення охоронної діяльності забороняється придбавати та використовувати майно, визначене законодавством для виключного використання військовими формуваннями та правоохоронними органами, а також здійснювати заходи, що належать до оперативно-розшукових відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Таким чином, придбання, збут і використання СТЗ охоронними структурами під час здійснення охоронної діяльності є

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов : наказ Центрального управління СБУ від 31.01.2011 № 35 : (втратив чинність) / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-11> (дата звернення: 11.09.2016).

незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність згідно із статтею 359 КК України.

Незаконне придбання СТЗ – це отримання зазначених засобів у супереч порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Незаконне придбання може бути як оплатним, так і безоплатним (купівля, обмін, отримання як оплати за виконану роботу, одержання у подарунок, відшкодування боргу). Згідно з установленим порядком придбання СТЗ має здійснюватися лише державними замовниками СТЗ серійного виробництва чи зразків дослідних партій вітчизняних та іноземних виконавців на конкурсних засадах. Замовниками придбання СТЗ можуть бути центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи й підрозділи, які провадять оперативно-розшукову діяльність, зокрема підрозділи СБУ, Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби, управління державної охорони, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України та Національного антикорупційного бюро України¹.

Під незаконним збутом СТЗ слід розуміти будь-які оплатні чи безоплатні форми відчуження спеціальних технічних засобів отримання інформації іншій особі (продаж, дарування, позика, сплата боргу)¹.

Незаконне використання СТЗ – це незаконне застосування таких засобів за цільовим призначенням². Таким використанням СТЗ негласного отримання інформації є у випадках, коли: 1) відсутній дозвіл на їх використання; 2) відсутні підстави для негласного отримання інформації; 3) порушується порядок використання зазначених засобів.

Злочин вважається закінченим із моменту скоєння хоча б однієї із зазначених у законі дій. Для встановлення моменту

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 762.

¹ Там само. С. 763.

² Там само.

закінчення злочинного посягання не має значення, чи вдалося особі досягти визначених цілей, наприклад використати придбані СТЗ або ж зняти чи записати інформації під час їх використання. Склад злочину є формальним.

Охоронна діяльність як різновид службової діяльності (Розділ XVII Особливої частини КК України)

Злочини, передбачені розділом XVII Особливої частини КК України, встановлюють відповідальність за використання службових повноважень усупереч інтересам служби. Слід звернути увагу, що статті цього розділу можуть бути застосовані як безпосередньо до суб'єктів, що мають ознаки службової особи та є безпосередніми учасниками охоронних відносин (зокрема, керівники охоронних структур, відділів та їх заступники), так і до інших службових осіб, які перешкоджають учасникам зазначених відносин (зокрема, невидача ліцензій, призупинення діяльності тощо)¹. Крім того, у зв'язку з останніми змінами в чинному законодавстві відповідальність за зловживання службовими повноваженнями залежить від виду службової діяльності (приватна, публічна) та категорії службових осіб, про що більш детально буде сказано в наступному підрозділі дисертації.

Усі злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, умовно можна поділити на дві окремі групи: 1) усі форми використання (в т. ч. неналежне виконання) службових повноважень, безпосередньо не пов'язані з одержанням неправомірної вигоди (ст. ст. 364, 364-1, 365, 366, 367 КК України); 2) одержання неправомірної вигоди або інші форми незаконного збагачення (ст. ст. 368, 368-2, 368-3 КК України).

Об'єктивна сторона першої групи складів злочинів є пов'язаною з незаконним використанням службовою особою своїх повноважень, що тягнуть за собою відповідні суспільно небезпечні наслідки, у зв'язку з чим характеризуються трьома (за винятком ст. 366 КК України) обов'язковими ознаками: 1) суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю) –

¹ Єлісеєва М. В. Актуальні питання щодо порядку ліцензування суб'єктів здійснення приватної охоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2016. № 3. Ч. 2. С. 115; Ярошенко Ю. О. Ліцензування суб'єктів здійснення приватної охоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 5–2. С. 256.

зловживанням владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживанням повноваженнями (ст. 364-1 КК України), перевищенням влади (ст. 365), невиконанням або неналежним виконанням своїх обов'язків (ст. 367 КК України); 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді заподіяння істотної шкоди (ч. 1) або тяжких наслідків (ч. 2) охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб; 3) необхідним причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком.

Зловживанням владою (ст. 364) слід вважати використання службовою особою своїх владних повноважень усупереч інтересам служби, що проявляється в незаконному використанні наданих їй прав щодо висування вимог або ухвалення рішень, які є обов'язковими для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

Зловживанням службовим становищем (ст. 364) визнається будь-яка форма незаконного використання службовою особою всупереч інтересам служби наданих їй прав і можливостей, пов'язаних із займаною посадою.

У разі зловживання владою або службовим становищем особа, порушуючи відповідні правила й вимоги, діє в межах наданих їй повноважень. Це відрізняє зловживання владою або службовим становищем від їх перевищення.

Зловживанням повноваженнями (ст. 364-1) слід вважати будь-які форми неправомірного використання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми наданих їй прав і можливостей, пов'язаних із займаною посадою.

Відповідно до Закону України «Про охорону діяльності», Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та інших законодавчих актів державне регулювання та контроль за виконанням ліцензійних умов здійснює Міністерство внутрішніх справ України. У зв'язку з цим актуальним є питання перевищення влади працівниками

правоохоронних органів у сфері нагляду та контролю за такою діяльністю.

Перевищення влади – це дії працівника правоохоронного органу під час здійснення ним владних повноважень, які явно виходять за межі цих повноважень.

Перевищенням службових повноважень слід вважати дії працівника правоохоронного органу під час виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, які явно виходять за межі наданих законом прав або повноважень.

Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень настає лише за умови, що дії службової особи були обумовлені її службовим становищем і пов'язані з виконанням владних або службових повноважень.

Саме явно незаконний характер дій посадової особи відрізняє перевищення влади або службових повноважень від зловживання. Явним визнається такий вихід за межі своїх повноважень, за якого незаконність дій службової особи є зрозумілою не лише винному, але й іншим особам, у тому числі потерпілому. Судова практика явним виходом за межі наданих законом прав і повноважень визнає такі дії:

1) вчинення дій, які є компетенцією іншої вищої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства;

2) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, з особливого дозволу або з додержанням особливого порядку, за відсутності цих умов;

3) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально;

4) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Невиконання особою своїх службових обов'язків (ст. 367) являє собою бездіяльність (пасивну форму вчинення злочину) службової особи, що полягає в невиконанні покладених на неї у зв'язку із займаною посадою обов'язків.

Неналежне виконання особою своїх службових обов'язків (ст. 367) являє собою несумлінне виконання службовою особою покладених на неї обов'язків, внаслідок чого заподіюється шкода правоохоронюваним інтересам громадян, інтересам держави або суспільства. Наприклад, проведене російськими

науковцями дослідження дозволило їм зробити висновок про те, що значна кількість правопорушень у сфері приватної охоронної діяльності є пов'язаною з неналежною роботою поліції у сфері контролю за діяльністю приватних охоронних структур¹.

Обов'язковою умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності є встановлення кола обов'язків службової особи, покладених на неї законом або відомчими підзаконними актами.

Істотна шкода або тяжкі наслідки як суспільно небезпечний наслідок цих складів злочинів полягають у настанні шкоди лише матеріального характеру.

Істотна шкода матеріального характеру, виходячи з примітки 3 ст. 364 КК, являє собою заподіяння матеріального збитку, який у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Тяжкими наслідками, виходячи з примітки 4 ст. 364 КК, вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Обов'язковою ознакою цих складів злочинів виступає наявність необхідного причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком.

Злочини вважаються закінченими з моменту настання істотної шкоди або тяжких наслідків охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи суспільним інтересам або інтересам юридичних осіб. Склад злочинів є матеріальним.

Об'єктивна сторона службового підроблення (ст. 366) характеризується вчиненням однієї із зазначених у законі альтернативних дій: складання, видача неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів неправдивих відомостей чи інше підроблення офіційних документів.

Складання неправдивих документів являє собою повне виготовлення фіктивного документа, що містить інформацію, яка не відповідає дійсності.

¹ Ишмуратов П. Н. Контроль участковых уполномоченных полиции за субъектами частной охранной деятельности: правовая основа и пути повышения эффективности. *Вестник Москов. ун-та МВД России*. 2015. № 2. С. 156

Видача неправдивих документів означає його передання третім особам для подальшого використання.

Внесення неправдивих відомостей до офіційних документів означає внесення службовою особою в офіційний документ відомостей, які не відповідають дійсності.

Інше підроблення документів являє собою будь-який спосіб підробки офіційного документа, що не охоплюється поняттям внесення неправдивих відомостей (підчищення, підтирання тощо).

Злочин вважається закінченим із моменту вчинення хоча б однієї із зазначених дій. Склад службового підроблення є формальним.

Об'єктивна сторона другої групи службових злочинів є пов'язаною з безпосереднім одержанням службовою особою неправомірної вигоди, пов'язаної з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 368 КК України, характеризується вчиненням активних дій такого характеру, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду за виконання або невиконання в інтересах того, хто обіцяє, пропонує або надає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Оскільки виконання або невиконання службовою особою обумовлених з іншою стороною дій перебуває поза межами об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених статтями 368, 368-3 КК України, відповідальність особи настає незалежно від того, до або після вчинення обумовлених дій отримано неправомірну вигоду, було обумовлене передання винагороди чи ні, виконала чи не виконала службова особа такі дії, мала взагалі намір виконати їх або ні. Таким чином, злочин вважається закінченим із моменту скоєння хоча б однієї із зазначених у законі дій. Склади зазначених злочинів є формальними.

Відповідальність за одержання неправомірної вигоди настає лише за умови, що службова особа одержала її за виконання або невиконання таких дій, які вона могла або повинна була вчинити з використанням наданої їй влади, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських

обов'язків чи таких, які вона не уповноважена робити, однак для здійснення яких іншими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу. Виконання дій службовою особою без використання наданої їй влади або службового становища, а тільки завдяки особистому авторитету може бути підставою притягнення до відповідальності за статтею 369-2 «Зловживання впливом».

У випадку виконання службовою особою дій, що мають самостійне кримінально-правове значення (службове підроблення, незаконне притягнення до кримінальної відповідальності або звільнення від неї), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Охоронна діяльність як різновид діяльності із захисту життя та здоров'я людини та власності фізичних і юридичних осіб (Розділи II та VI Особливої частини КК України)

Кримінальна відповідальність за заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян передбачається Розділом II Особливої частини КК України. Під час розгляду питання щодо відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян слід виділяти три окремих аспекти: 1) заподіяння шкоди охоронюваній особі; 2) заподіяння шкоди особі, що безпосередньо здійснює охоронну діяльність; 3) заподіяння шкоди охоронцем або охоронником під час здійснення охоронної діяльності.

Стосовно групи злочинних посягань, пов'язаних із заподіянням шкоди охоронюваній особі, слід зауважити, що склади злочинів, передбачених статтями 115, 121, 122, 125 КК України, детально досліджено в дисертаційних та інших наукових роботах як вітчизняних, так і зарубіжних криміналістів, і вони не потребують окремого розгляду¹.

¹ Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2002; Дударець Д. В. Причинний зв'язок у злочинах проти життя і здоров'я, що вчиняються шляхом бездіяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014; Уварова Н. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012; Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013.

Питання об'єктивної сторони умисного вбивства, тяжких, середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень є достатньо вивченими й успішно апробованими у судовій практиці та не викликають особливих складнощів у роботі правоохоронних органів і суду.

Стосовно другої групи злочинних посягань слід зважати на попередні висновки щодо особливостей кримінально-правового захисту представників приватної та громадської охоронної діяльності. Захист прав і свобод першої групи не має відмінностей від захисту життя та здоров'я будь-якої людини¹. Стосовно других ми відзначали наявність спеціальних норм, зокрема статей 350, 352 КК України, що встановлюють відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю та власності осіб, які виконують громадський обов'язок.

Водночас посягання на життя особи, що виконує громадський обов'язок, передбачено як кваліфікуючу обставину пунктом 8 ч. 2 ст. 115 КК України².

Об'єктивна сторона цього складу злочину полягає у заподіянні шкоди життю людини, що тягне за собою смерть потерпілого. Основними ознаками його об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності, пов'язаної з посяганням на життя; суспільно-небезпечний наслідок у вигляді смерті потерпілого та необхідний причинний зв'язок. Додатковими ознаками цього складу злочину, що відрізняє його від простого умисного вбивства, є особлива категорія потерпілих, а також зв'язок між посяганням і діяльністю, яку виконує потерпілий. Ми вже висловлювали зауваження щодо чинної редакції пункту 8 ч. 2

¹ Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області у справі № 0707/1871/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36434789> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя у кримінальному провадженні № 1-кп/331/19/2016. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55042363> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Трускавецького міського суду Львівської області у справі № 457/408/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56075256> (дата звернення: 15.09.2018).

² Вирок Біляївського районного суду Одеської області у справі № 496/5441/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37920059> (дата звернення: 15.09.2018).

ст. 115 КК України стосовно обмеження кола потерпілих і наявності розгалуженої системи спеціальних норм про відповідальність за посягання на життя та здоров'я окремих осіб.

На думку С. Я. Лихової, виділення у Кримінальному кодексі спеціальних норм щодо посягання на життя та здоров'я людини є викликаним популістськими мотивами, адже життя, здоров'я, честь і гідність будь-якої людини достатньо захищено нормами КК України¹. У сучасному ж кримінальному законодавстві виникла ситуація, за якої посягання на життя працівника, що здійснює професійну охоронну діяльність, треба кваліфікувати залежно від організаційно-правової структури суб'єкта господарювання, форми власності та характеру діяльності за трьома різними статтями – ст. 115, ст. 348 чи п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України².

Розуміючи проблеми, що можуть виникнути під час практичного застосування зазначених складів злочинів, ми пропонуємо вдосконалити положення пункту 8 ч. 2 ст. 115 КК України, що дозволить уникнути дублювання спеціальних норм щодо посягання на життя окремої групи потерпілих (працівників правоохоронних органів, державних діячів, захисників тощо) та зміщення фокусу правової охорони в бік державної та громадської охорони. Так, коригування редакції пункту 8 ч. 2 ст. 115 КК України з визначенням як умисного вбивства особи чи її близького родича або члена сім'ї у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності дозволяє мінімізувати кількість спеціальних складів злочинів та охопити цим складом діяльність як громадських, так і приватних охоронних структур.

¹ Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності. Харків : Право, 2015. С. 273.

² Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області у справі № 0707/1871/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36434789> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Біляївського районного суду Одеської області у справі № 496/5441/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37920059> (дата звернення: 15.09.2018).

Зазначеною кваліфікуючою ознакою, на нашу думку, слід доповнити склади злочинів, передбачені статтями 121, 122, 125 КК України.

Найбільш складною є третя група складів злочинів, пов'язаних із заподіянням шкоди особами, що здійснюють охоронну діяльність¹. У кримінальному законодавстві України не існує складів злочинів, які б передбачали відповідальність охоронців за перевищення своїх повноважень під час здійснення професійної діяльності. Водночас Закон України «Про охоронну діяльність» дозволяє суб'єктам охоронної діяльності придбавати, зберігати та використовувати спеціальні засоби, протидіяти правопорушникам, застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби й використовувати службових собак (ст. ст. 9, 12)².

Під час здійснення охоронної діяльності персонал охорони має право застосовувати до осіб, які посягають на об'єкт охорони, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в особливих випадках, якщо інші заходи не призвели до припинення посягання або до виконання особою законної вимоги персоналу охорони, у разі: 1) захисту себе або іншої особи від нападу, що становить загрозу життю та здоров'ю або майну; 2) запобігання незаконній спробі насильницьким шляхом заволодіти спеціальними засобами; 3) необхідності затримати правопорушника, який незаконно проник на об'єкт, що охороняється, або який вчиняє інші протиправні дії та чинить опір.

Застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів має здійснюватися в межах правомірності з урахуванням умов та обставин, які виключають злочинність діяння, і повинно обмежуватися заподіянням мінімальної шкоди здоров'ю особи чи інших негативних наслідків (ст. 16)¹.

¹ Сийплові М. В. Кримінально-правовий захист працівників приватних охоронних структур. Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матер. міжнар. наук.-практ.і конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 квітня 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 127–130.

² Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

¹ Там само.

Отже, приватні охоронні структури отримали право застосовувати за потреби палиці, сльозогінний газ і службових собак, затримувати й обшукувати людей тощо. Однак, як застерігає О. О. Мислива, рішення охоронець ухвалює на власний розсуд: «Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням ситуації, що склалася, характеру правопорушення та особи правопорушника» (ч. 5 ст. 16 Закону України «Про охоронну діяльність»). А це, вочевидь, в умовах недотримання професійного добору охоронців може призвести до негативних наслідків порушення прав особи, завдання шкоди волі, честі та гідності людини, навіть тілесних ушкоджень¹.

За невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків персонал охорони несе дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, установлену законом (ст. 15)². Слід визнати, що, на відміну від працівників правоохоронних органів, приватні та громадські охоронні структури не виконують державних функцій, а тому їх працівники не є представниками влади й не підпадають під дію статей 364, 365 КК України (зловживання та перевищення влади або службових повноважень), а відповідають за заподіяння шкоди на загальних підставах. Однак ураховуючи той факт, що вказані особи здійснюють охоронні функції та застосовують фізичний вплив і спеціальні засоби для захисту від суспільно небезпечних посягань, питання заподіяння

¹ Мислива О. О. Повноваження приватних охоронних структур: взаємодія чи протидія органам внутрішніх справ? *Науковий вісник Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ.* 2013. № 2. С. 242–243; Потайчук І. В. Державний контроль за діяльністю приватних охоронних підприємств. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія».* Серія: Право. 2017. № 1 (15). С. 10; Арабаджийски П. Н. Компетенции частных охранников в республике Болгария. *Вестник государственного и муниципального управления. Серия 5: Правовое государство.* 2016. № 3 (22). С. 109; Закиряев Д. Т. Правовое положение частных охранных организаций как субъектов обеспечения криминологической безопасности. *Человек: преступление и наказание.* 2013. № 2 (81). С. 72.

² Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018); Денисенко В. В., Мумладзе М. А. Классификация административных правонарушений, непосредственно либо опосредованно связанных с правоотношениями в сфере частной охранной деятельности. *Общество и право.* 2016. № 2 (56). С. 299–302.

шкоди в таких випадках має подвійний характер. За відсутності права на застосування фізичної сили, спеціальних засобів або службових собак дії охоронців або охоронників слід кваліфікувати за загальними статтями заподіяння шкоди, зокрема статтями 121, 122, 125 і 115 КК України. За наявності ж обстановки захисту від суспільно небезпечного посягання дії персоналу охорони слід визнавати або правомірними, або перевищенням необхідної оборони чи заходів, необхідних для затримання злочинця, зокрема ст. ст. 118, 124 КК України¹.

Об'єктивна сторона умисного вбивства (ст. 118) та умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ст. 124) у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, є злочинами з матеріальним складом і характеризуються: 1) суспільно небезпечною дією, спрямованою на позбавлення життя іншої особи або заподіяння їй тяжких тілесних ушкоджень; 2) наслідком у вигляді смерті потерпілого (ст. 118) чи тяжких тілесних ушкоджень (ст. 124); 3) необхідним причинним зв'язком між дією та наслідком; 4) обстановкою.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цих складів є обстановка вчинення злочину. Заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень здійснюється в процесі захисту від суспільно небезпечного діяння або під час затримання злочинця, однак при цьому заподіяна шкода явно не відповідає небезпечності посягання, обстановці захисту (ч. 3 ст. 36 КК) або обстановці затримання злочинця (ч. 2 ст. 38 КК). Злочин вважається закінченим із моменту настання зазначених у законі наслідків.

Аналізуючи підстави застосування статей 118 та 124 КК України до дій працівників охоронних структур під час виконання своїх професійних обов'язків, слід відзначити певні відмінності від загальних підстав застосування вказаних норм. Норми, що пом'якшують відповідальність за умисне вбивство

¹ Закиряев Д. Т. Предупреждение преступлений в сфере частной охранной деятельности и его обеспечение уголовно-правовыми средствами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2013. С. 21; Закиряев Д. Т. Правовое положение частных охранных организаций как субъектов обеспечения криминологической безопасности. Человек: преступление и наказание. 2013. № 2 (81). С. 71.

та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, зокрема статей 118, 124 КК України, спрямовано на врахування особливих обставин, за яких скоюються зазначені злочини, як-то: суспільно корисна мета, незаконність дій потерпілого, виконання громадського обов'язку, необхідність негайного відвернення посягання або затримання злочинця. При цьому здійснення захисту є правом, а не обов'язком людини, яка не має спеціальної підготовки. У сукупності ці обставини дають підстави законодавцю суттєво пом'якшити відповідальність за скоєння тяжких злочинів. У випадку ж перевищення меж заподіяння шкоди особою, яка виконує професійні функції з охорони особи або власності, за наявності тих само підстав (суспільно корисна мета, незаконність дій потерпілого тощо) характер і сутність заподіяння шкоди є іншими, зокрема охоронець чи охоронник під час захисту особи або власності виконує не загальний громадський обов'язок, а здійснює свої професійні обов'язки, відмовитись від яких він не вправі; зазначені особи є професійно підготовленими для таких випадків і відповідно оснащеними та матеріально-технічно забезпеченими; перевищення меж необхідності заподіяння шкоди зазначеними особами говорить про їх непрофесіоналізм і порушення законодавства, яке встановлює обов'язок працівника щодо дотримання закону, прав і свобод громадян під час виконання охоронних завдань. Варто вказати, що перевищення службових повноважень працівниками правоохоронних органів, серед іншого під час виконання охоронних завдань, ніколи не розглядалося судом як пом'якшуюча обставина¹. Таким чином, незважаючи на зовнішню схожість указаних обставин, за своє суттю перевищення меж необхідної оборони особами, що здійснюють охоронні функції, є абсолютно відмінною від загальних підстав, передбачених статтями 36, 38 КК України.

¹ Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> (дата звернення: 11.09.2018); Вирок Кіровоградського районного суду м. Кіровограда у справі № 404/684/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37935590> (дата звернення: 15.09.2018).

Основними завданнями приватних охоронних організацій є захист прав і свобод громадян, попередження та недопущення скоєння правопорушень. Залучення приватного сектору у сферу діяльності органів правопорядку гарантує підвищення рівня захисту прав і свобод громадян¹. Згідно із статтею 5 Закону України «Про охоронну діяльність» основними видами охоронних послуг, що можуть надаватися суб'єктами підприємницької діяльності, є охорона майна фізичних та юридичних осіб. На думку американських науковців, покладання обов'язків щодо захисту інтересів особи та суспільства лише на державні органи призведе до їх негайного розпаду². У звіті Президентської комісії США стверджується: «Поліція не може сама впоратися з попередженням злочинності. Вона повинна працювати разом з іншими верствами суспільства, однією з таких сил, яка може сприяти зниженню рівня злочинності, є приватна служба безпеки»³.

Виконання цього завдання не лише є пов'язаним з обов'язками, які містяться у відповідних цивільно-правових договорах про надання послуг з охорони, але й відповідають суті охоронної діяльності, визначеній у Законі України «Про охоронну діяльність».

На сьогодні кількість приватних детективів і охоронців у всьому світі постійно зростає, наприклад у США вона становить близько 1,5 млн осіб, що майже в два рази перевищує кількість співробітників державних правоохоронних органів¹. Виникнення та бурхливий розвиток приватних охоронних і детективних служб пов'язується з

¹ Беліков Ю. М. Моделі розвитку приватних охоронних структур як суб'єктів протидії злочинності: порівняльно-правова характеристика. *Порівняльне аналітичне право*. 2013. № 4. С. 253.

² Евланова О. А. Участие частных детективных и охранных предприятий в борьбе с преступностью: криминологический аспект: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1999. С. 21.

³ Дашков Г. В., Китаев В. Н., Мелик-Дадаева И. А., Тюрина Л. П. Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом. М.: Манускрипт, 1994. С. 8.

¹ Асанов Р. Ф. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях: квалификация и ответственность. Уфа, 2000. С. 38; Дорофеева В. Ю. Частная охранная деятельность в Германии и США. *Судебная власть и уголовный процесс*. 2013. № 2. С. 141.

пошуком альтернативи державним структурам і незадоволенням їх роботи з боку національних та іноземних торгово-промислових компаній, банків та інших господарюючих суб'єктів¹. Однією з основних економічних причин розвитку приватних детективних та охоронних агентств, особливо останнім часом, є прагнення підприємців в умовах загострення конкурентної боротьби на багатьох світових товарних ринках і в сфері банківсько-страхових послуг максимально зберегти конфіденційність своїх комерційних операцій і новітніх виробничих технологій. Понад 70 % американських підприємців вважають кращими за послуги державної поліції приватні розслідування й охорону, мотивуючи свій вибір побоюваннями за репутацію своєї фірми або бізнесу².

Разом із тим службовці приватних охоронних і детективних служб нерідко скоюють дії, які суперечать завданням їх діяльності, завдаючи тим самим істотну шкоду правам і законним інтересам громадян та організацій³. Допущення порушень по службі частково пояснюється недосконалістю законодавчої бази, яка регулює діяльність приватних охоронців і детективів (одні нормативні акти часом виявляються неузгодженими з іншими або навіть суперечать їм). Однак головна небезпека, як зазначає Р. Ф. Асанов, «полягає не стільки в недосконалості, консервативності законодавства, що регулює діяльність приватних детективних

¹ Ракова Е. А. О негосударственной правоохранительной деятельности и уголовно-правовых мерах по обеспечению ее законности. *Вестник Самар. гуманит. академии.. Серия: Право.* 2007. № 2. С. 90.

² Крысин А. В. Безопасность предпринимательской деятельности. М. : Финансы и статистика, 1996. С. 177.

³ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/6702/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43484320> (дата звернення: 15.09.2018); Вирок Первомайського міськрайсуду Миколаївської області у справі № 1–219/10. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50038283> (дата звернення: 15.09.2018); Ракова Е. А. Детерминанты преступлений, предусмотренных ст. 203 УК РФ (по материалам Г. О. Тольяти). *Вектор науки ТГУ.* 2011. № 4 (18). С. 406; Каштанов А. В. Правовое регулирование контроля ОВД над частной детективной и охранной деятельностью. *Вестник Москов. ун-та МВД России.* 2010. № 4. С. 121–122.

і охоронних служб, скільки в самій протиправній діяльності приватних детективів та охоронців»¹.

У цьому разі доцільно звернутися до зарубіжного досвіду країн, у яких вирішено питання кримінальної відповідальності за перевищення повноважень працівниками приватних і громадських охоронних структур².

Якщо аналізувати законодавство країн СНД, перш за все слід звернутися до основних положень Модельного КК – законодавчого акту, рекомендованого для країн-учасниць СНД³. У главі 29 «Злочини проти порядку здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності» закріплено норму, що передбачає відповідальність приватних охоронців і детективів за перевищення своїх службових повноважень (ст. 285). Відповідно до положень зазначеної норми перевищення керівником або працівником приватної охоронної або детективної служби повноважень, передбачених відповідно до ліцензії, скоєне всупереч завданням своєї діяльності, тягне кримінальну відповідальність у випадку, якщо зазначене діяння є пов'язаним із застосуванням насильства або погрози його застосуванням. Указане діяння Модельний кодекс відносить до злочинів середньої тяжкості. У разі ж застосування зброї чи спеціальних засобів або якщо такі дії потягли тяжкі наслідки злочин переходить у категорію тяжких.

Зазначена норма стала зразком для формування аналогічних норм у КК країн СНД¹. Зокрема, стаття 297 КК

¹ Асанов Р. Ф. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях: квалификация и ответственность. Уфа, 2000. С. 40.

² Сийплові М. В. Перевищення влади працівниками приватних охоронних структур (міжнародний досвід). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 30–39.

³ Модельный Уголовный Кодекс для государств – участников Содружества Независимых Государств. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30074120#pos=2;-58 (дата звернення: 11.09.2018); Сорокина О. Н. Сравнительно-правовой анализ норм об ответственности за преступления, совершаемые частными охранниками и детективами, по законодательству стран СНГ и Балтии. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2011. № 3 (16). С. 314.

¹ Сорокина О. Н. Сравнительно-правовой анализ норм об ответственности за преступления, совершаемые частными охранниками и детективами, по законодательству стран СНГ и

Таджикистану про перевищення повноважень приватними охоронцями або детективами була розміщена у гл. 27 «Злочини у сфері економіки». До останнього часу аналогічною, за винятком санкції, була норма КК РФ¹. Однак у зв'язку зі змінами, внесеними в законодавство про приватну охоронну діяльність у 2011 р., зміст ст. 203 КК РФ змінився², й на сьогодні її частина 1 передбачає відповідальність за скоєння приватним детективом або працівником приватної охоронної організації, який має посвідчення приватного охоронця, дій, які виходять за межі повноважень, установлених законодавством, що регламентує здійснення приватної охоронної та детективної діяльності, і які спричинили істотне порушення прав і законних інтересів громадян та/або організацій або охоронюваних законом інтересів суспільства чи держави, і лише ч. 2 як обтяжуючу обставину передбачає застосування насильства чи погрози його застосуванням, а також використання зброї чи спеціальних засобів або спричинення тяжких наслідків. Як бачимо, російський законодавець розширив межі кримінально-правового впливу на відносини з охоронної діяльності порівняно з редакцією Модельного кодексу. Із таким рішенням у цілому можна погодитися. Якщо уявити собі перевищення повноважень охоронцем без застосування насильства практично неможливо, то дії приватних детективів (збір інформації, пошук осіб тощо) практично виключають зазначений спосіб і в більшості випадків пов'язуються із заподіянням істотної шкоди іншим правам та інтересам особи, зокрема праву на недоторканість приватного життя та житла й на захист конфіденційної інформації. У зв'язку з цим російський законодавець обґрунтовано переніс акцент суспільної небезпечності зі способу вчинення злочину на суспільно небезпечні наслідки. Санкція частини 1 ст. 203 відносить цей злочин до категорії

Балтии. Вестник *Нижегородской академии МВД России*. 2011. № 3 (16). С. 315.

¹ Белоус В. Г., Попов В. В. Превышение полномочий частными охранниками: проблемы теории и практики. *Вестник МИУ*. 2016. № 1–2 (137–138). С. 20.

² Сорокина О. Н. Превышение полномочий служащими частных охранных и детективных служб (ст. 203 УК РФ): проблемы ответственности и правоприменения. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2011. № 2 (15). С. 251.

невеликої тяжкості й передбачає такі види покарання, як штраф, примусові роботи, обмеження волі та позбавлення волі. Санкція частини 2 цієї ж статті є безальтернативною й передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком до семи років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком до трьох років.

Норму, що передбачає відповідальність приватних охоронців, закріплено і в КК Республіки Казахстан (ст. 230)¹. Вона міститься у главі 8 «Злочини проти інтересів служби у комерційних та інших організаціях». Особливістю зазначеної норми є те, що суб'єктом цього злочину є тільки приватні охоронці. Приватні детективи не можуть відповідати за цією статтею, а всі інші положення статті практично повністю збігаються з положенням, закріпленими в Модельному КК.

На відміну від вищезгаданих кримінальних кодексів, КК Республіки Молдова містить найбільш широкий перелік суб'єктів перевищення службових повноважень. До них, зокрема, належать не лише працівники охоронного підприємства та приватні детективи, але й працівники служб безпеки підприємств². Санкція за вказаний злочин є схожою на аналогічні норми КК країн СНД. До кваліфікуючих ознак поряд із традиційними молдавський законодавець відносить скоєння злочину в інтересах організованої злочинної групи чи злочинної організації.

Стаття про відповідальність за перевищення повноважень працівниками приватних та охоронних служб (ст. 236) є і в главі 34 КК Республіки Киргизстану «Злочини проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях»¹. Кримінально караним таке діяння вважається (як і в першій редакції ст. 203 КК РФ) лише у разі застосування насильства. Водночас законодавець не вказує на таку обов'язкову ознаку

¹ Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: <https://pavlodar.com/zakon/index.html?dok=00087&oraz=08&noraz=230> (дата звернення: 11.09.2018).

² Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=331268> (дата звернення: 11.09.2018).

¹ Уголовный кодекс Кыргызской республики от 22 декабря 2016 года : вводится в действие Законом КР от 24.01.2017 № 10 с 1 января 2019 года. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527?cl=ru-ru> (дата звернення: 11.09.2018).

об'єктивної сторони цього злочину, як перевищення повноважень, визначених у ліцензії. Кваліфікуючою ознакою є заподіяння тяжкої шкоди з необережності.

Правова регламентація кримінальної відповідальності працівників приватних охоронних служб за КК Туркменістану також не має суттєвих відмінностей від положень Модельного КК¹.

Пенітенціарний кодекс Естонії не містить норм щодо відповідальності приватних охоронців або детективів, але водночас установлює відповідальність за зайняття незаконною детективною діяльністю (ст. 137).

Аналіз законодавства країн Західної Європи й Америки дозволяє зробити висновок про відсутність окремих норм про відповідальність приватних охоронців чи детективів. Відповідальність за порушення прав і свобод громадян у таких випадках настає на загальних підставах².

Ураховуючи особливості чинного законодавства України й той факт, що більшість працівників охоронних структур не є службовими особами, а перевищеннями ними повноважень ми не вважаємо пом'якшуючою відповідальність обставиною, слід запровадити окрему норму про відповідальність працівників охоронних структур за перевищення службових повноважень¹. Адже, наприклад, за КК ФРН приватні охоронці, які виконують функції органів влади (зокрема, охорона громадського порядку тощо) прирівнюються до представників влади й у разі перевищення повноважень несуть відповідальність як службові особи за п. 4 § 11 КК ФРН².

¹ Уголовный кодекс Туркменистана / отв. за вып. Я. Кичиева, Н. Смирнова. Ашхабат : Туркменистан, 1997. 352 с.

² Изосимов С. В. Уголовное законодательство об ответственности за служебные преступления, совершаемые в коммерческих или иных организациях: история, современность, перспективы развития. СПб. : Юридический центр-Пресс, 2013. 948 с.

¹ Робин Викхем Палмер и Марк Батон. Гражданские частные службы безопасности: их роль и вклад в предупреждение преступности и повышение общественной безопасности и надзор за их деятельностью UNODC/CCPCJ/EG.5/2011/1. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Expert-group-meeting-Bangkok/IEGMCivilianPrivateSecurity/UNODC_CCPCJ_EG.5_2011_1_Russian.pdf (дата звернення: 11.09.2018).

² Сийплови Н.В. Уголовная ответственность за превышение служебных полномочий работниками частных охранных структур (международный опыт). *Право и политика*. 2017. № 2. С. 118–124.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони за невиконання або неналежне виконання покладених на нього обов'язків несе дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, установлену законом¹. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 197 КК України, встановлює відповідальність за невиконання охоронником своїх обов'язків і характеризується такими ознаками: 1) суспільно небезпечним діянням – невиконанням або неналежним виконанням обов'язків щодо охорони або зберігання чужого майна; 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді тяжких наслідків для власника майна; 3) необхідним причинним зв'язком між суспільно небезпечними діяннями і суспільно небезпечними наслідками.

Невиконання особою своїх обов'язків являє собою бездіяльність (пасивну форму вчинення злочину) особи, що полягає в невиконанні обов'язків, покладених на неї відповідно до договору.

Неналежне виконання особою своїх обов'язків являє собою несумлінне (часткове, недоброякісне, неефективне тощо) виконання особою покладених на неї обов'язків, внаслідок чого заподіюється шкода правоохоронюваним інтересам громадян, інтересам держави або суспільства.

Для наявності в діях особи суспільно небезпечного діяння обов'язковим є встановлення визначеного відповідним договором або функціональними обов'язками зобов'язання зі зберігання або охорони такого майна.

Тяжкі наслідки для власника майна є оціночною категорією й залежать від конкретних обставин події. Судова практика визнає тяжкими наслідками викрадення майна, шкоду, пов'язану з матеріальними збитками у великому та особливо великому розмірі для потерпілого, зокрема знищення або пошкодження майна, псування, викрадення та ін.¹

¹ Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

¹ Вирок Кодимського районного суду Одеської області у справі № 503/886/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41212264> (дата звернення: 15.09.2018).

Для визнання зазначеного діяння злочином треба встановити необхідний причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком. Однак необхідно враховувати, що невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків не є безпосередньою причиною настання тяжких наслідків, а виступає лише попередньою обов'язковою умовою їх виникнення, створенням можливості, зокрема для викрадення, знищення чи пошкодження майна власника¹. У випадку, коли особа не повинна була або не могла запобігти настанню тяжких наслідків з певних причин (стихійні сили природи, протиправні дії інших осіб), кримінальна відповідальність за цей злочин виключається.

Злочин вважається закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Склад злочину є матеріальним.

Слід зауважити, що кримінальна відповідальність працівників охоронних структур настає за невиконання дій, пов'язаних лише з одним із напрямків приватної або громадської охоронної діяльності, а саме охороною майна. Невиконання обов'язків щодо охорони людини не тягне за собою кримінальної відповідальності й може бути підставою лише для розгляду питання про цивільну та дисциплінарну відповідальність за невиконання умов договору.

3.4. Суб'єктивні ознаки злочинів, що посягають на громадську та приватну охоронну діяльність

Суб'єктом злочину за кримінальним правом України є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Кримінальний закон і теорія кримінального права вирізняють два види суб'єктів злочину – загальний і спеціальний. Як загальний, так і спеціальний суб'єкти злочину характеризуються наявністю таких обов'язкових ознак: 1) це

¹ Вирок Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області у справі № 1-54-2010. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49459504> (дата звернення: 15.09.2018).

особа фізична; 2) особа осудна; 3) особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Для загального суб'єкта наявність таких ознак є достатньою, а спеціальний суб'єкт, крім зазначених, повинен мати й інші ознаки, передбачені кримінальним законом¹.

Аналіз досліджуваних норм дозволяє стверджувати, що суб'єктом злочинів у сфері приватної та громадської охоронної діяльності можуть виступати як загальний, так і спеціальний суб'єкти. Установлене законодавцем коло суб'єктів злочинів у зазначеній сфері детерміновано об'єктом посягання, характером злочинних діянь і способом їх учинення. Так, законодавчі вимоги до ознак суб'єкта більшості злочинних посягань у сфері охоронної діяльності, що вчиняються як самими учасниками таких відносин, так і сторонніми особами, обмежуються загальними ознаками – фізична особа, осудність, вік. При цьому залежно від характеру злочинного діяння вік кримінальної відповідальності варіюється від 16 до 14 років. Зокрема, за умисне вбивство (стаття 115), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. 350), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122, ч. 2 ст. 350), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. ст. 194, 352) законодавством встановлено відповідальність з 14 років¹. Слід погодитись із рішенням законодавця щодо можливості усвідомлення особою у 14 років суспільної небезпечності вбивства, заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також знищення чи пошкодження майна в особливо небезпечний спосіб.

В усіх інших випадках відповідальність за посягання у сфері охоронної діяльності встановлено з 16 років. У випадку

¹ Борисов В. И., Гизимчук С. В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения. Харьков : Консум, 2001. С. 118.

¹ Ст. 22 Кримінального кодексу України : від 05.04.2001 № 2341-III / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018).

підтримання наших пропозицій стосовно встановлення спеціального виду відповідальності за перевищення своїх повноважень працівниками охоронних структур вік кримінальної відповідальності за ці діяння доцільно встановити з 16 років. Таке рішення повною мірою буде враховувати не лише особливості усвідомлення суспільної небезпечності вчиненого неповнолітніми, але й вимоги Закону України «Про охоронну діяльність» до віку працівників охоронних структур.

Водночас для окремих злочинних посягань, пов'язаних з перешкоджанням або зловживаннями у сфері охоронної діяльності є характерними можливість або обов'язковість їх учинення лише спеціальним суб'єктом. Так, безпідставна невідача ліценції або її незаконне призупинення, а також інші зловживання своїми повноваженнями, зокрема посадовими особами охоронних структур, скоюються лише спеціальними суб'єктами – службовими особами.

Службовими особами відповідно до частини 3 ст. 18 КК України визнаються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи чи організації, судом або законом.

До змін у законодавстві, пов'язаних із посиленням боротьби з корупцією, зазначене поняття службової особи стосувалося будь-якої норми Кримінального кодексу, що передбачала відповідальність вказаних суб'єктів¹. З

¹ Павликівський В. І. Особливості кримінальної відповідальності публічних службовців та осіб, що надають публічні послуги, за кримінальним законодавством України. Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики : зб. матер.

упровадженням відповідних змін поняття службової особи зазнало трансформації. Перший документ після проголошення незалежності нашої держави, в якому було визначено відповідальність державних службовців і службових осіб комерційних та інших організацій, був проектом закону про кримінальну відповідальність, підготовлений робочою групою вчених Національної академії внутрішніх справ та Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (до складу цієї групи входили В. П. Бахін, П. К. Кривошеїн, В. А. Мисливий) під керівництвом доктора юридичних наук, професора В. М. Смітєнка¹. Як відзначає В. В. Кузнецов, вказаний проект суттєво вплинув на формування сучасної кримінально-правової думки. Провідні ідеї проекту КК України реалізуються й сьогодні в останніх змінах до кримінального законодавства, що свідчить не тільки про важливість, оригінальність та своєчасність багатьох його положень, а й про те, що значно випередив свій час і потребує належної як правової, так і соціальної оцінки².

Так, статті 364 «Зловживання владою або службовим становищем», 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» та 368-2 «Незаконне збагачення» КК України передбачають відповідальність за зловживання своїми повноваженнями саме публічних осіб, які здійснюють функції представника влади в державних органах або органах місцевого самоврядування, а також організаційно-розпорядчі й адміністративно-господарські функції на державних або комунальних підприємствах, в установах та організаціях. Безперечно, що перешкодження охоронній діяльності «зовнішніми суб'єктами» шляхом зловживання службовим становищем притаманне саме таким категорія службових осіб – представникам влади або іншим суб'єктам, уповноваженим на виконання функцій держави.

І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–6 липня 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 295.

¹ Проект кримінального кодексу України №1029-1, зареєстрований 15 травня 1998 року. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=3885 (дата звернення 15.11.2019).

² Кузнецов В.В. Віктор Миколайович Смітєнко – вчений, що випередив час. *Право України*. 2017. №2. С.196–202.

Водночас зловживання службовим становищем службовими особами юридичних осіб приватного права (саме до них слід відносити службових осіб приватних і громадських охоронних структур) наразі передбачено статтями 364-1 і 368-3 КК.

Інші ознаки спеціального суб'єкта передбачено статтею 197 КК України. Притягається до відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків з охорони або зберігання майна лише особа, яка на підставі закону, договірних відносин, службових або інших професійних обов'язків була зобов'язана охороняти або зберігати чуже майно. Як зазначалося в попередніх підрозділах роботи, приватна охоронна діяльність здійснюється на підставі цивільно-правових договорів, у яких прямо зазначають умови, права й обов'язки сторін з охорони відповідного майна та наслідки його невиконання. Крім того, працівники охоронних структур, які безпосередньо здійснюють охорону майна, виконують свої обов'язки на підставі укладених трудових договорів (контрактів). Таким чином, відсутність такого обов'язку звільняє особу від кримінальної відповідальності за вказаною статтею.

У запропонованій нами новелі щодо відповідальності працівника охоронного підприємства за перевищення службових повноважень також слід говорити про наявність у такому складі лише спеціального суб'єкта – охоронця (охоронника)¹. Згідно із статтею 11 Закону України «Про охоронну діяльність» персоналом охорони можуть бути дієздатні громадяни України, які досягли 18-річного віку, пройшли відповідне навчання або професійну підготовку та працюють на підставі трудового договору із суб'єктом господарювання.

Суб'єктивна сторона злочину являє собою відбиття психічних процесів, що відбуваються у свідомості особи, характеризують її волю й детермінують поведінку. На відміну від об'єктивної сторони, яка характеризує злочин із

¹ Корж П. А. Правоприменительные и технико-юридические вопросы ст. 203 УК РФ. Актуальные теоретические и практические вопросы развития юридической науки: общегосударственный и региональный аспекты: матер. II Всеросс. с междунар. участием науч.-практ. конф. / отв. ред. Д. В. Носов ; Зап.-Урал. ин-т экономики и права. Пермь, 2015. С. 318.

зовнішнього (фізичного) боку, суб'єктивна виступає внутрішньою його характеристикою.

На думку більшості правників, суб'єктивна сторона злочину – це психічна діяльність особи, що характеризує ставлення її свідомості й волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків і характеризується такими ознаками як вина, мотив і мета¹.

Слід зазначити, що український законодавець використовує різні підходи до питань визначення форми вини у злочинах проти встановленого порядку здійснення громадської та приватної охоронної діяльності. В одних випадках у статті Особливої частини КК – безпосередньо в її назві або під час формулювання диспозиції – прямо вказується умисна форма вини. Так, у статтях 115, 121, 122, 125, 118, 124, 350, 352, 364, 364-1 і 365 КК України в назві статті та її диспозиції прямо зазначено форму вини. Таке рішення законодавця суттєво спрощує розуміння ознак суб'єктивної сторони вищеперелічених злочинів і зменшує можливість виникнення непорозумінь під час тлумачення змісту суб'єктивної сторони цього злочину, що можуть виникати під час застосування кримінального закону.

Іншим способом законодавчого визначення суспільно небезпечних діянь як таких, що можуть бути вчинені лише умисно, є опис характерного способу дії¹. Зокрема, під час опису об'єктивної сторони протидії законній господарській діяльності (ст. 206 КК України) законодавець указує на способи його вчинення – погрозу насильством над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу тощо. Аналогічним є формулювання диспозиції статті 355 КК України – примушування до виконання чи невиконання

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 1997. С. 129; Парог А. И. Вина в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. С. 86; Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении : учеб. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М. : Зерцало, 1999. С. 291–292.

¹ Борисов В. И. Уголовная ответственность за нарушение правил охраны труда : учеб. пособие. Киев : УМК ВО, 1990. С. 43; Парог А. И. Вина в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. С. 45–46.

цивільно-правових зобов'язань із погрозою насильством над потерпілим або пошкодженням чи знищенням його майна. Використання зазначених способів учинення цих злочинів, а також злочину, передбаченого частиною 3 ст. 342 КК України, вказує на його умисний характер.

Ще один законодавчий прийом, що дозволяє визначити злочин як такий, що вчиняється умисно, – це вказівка в диспозиції статті Особливої частини КК України на спеціальний мотив або мету вчинення суспільно небезпечного діяння¹. Так, стаття 350 КК України вказує на обов'язкову мету злочину – припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру, а ст. 348 КК України – на мотиви вбивства: «у зв'язку з діяльністю потерпілого щодо охорони громадського порядку».

Указівка на незаконний характер дій або порушення спеціальних правил у злочинах із формальним складом також є свідченням того, що цей злочин може бути вчинено лише умисно². Прикладом такого формулювання диспозиції можна назвати статтю 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» та ст. 359 КК України «Незаконне придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконне їх використання». Аналогічно слід вирішувати питання щодо форми вини й у разі вказівки законодавця на завідомість своїх незаконних дій, зокрема у ст. 366 КК України. Також під час визначення форми вини слід пам'ятати загальновизнане положення про те, що у злочинах із формальним складом може бути лише одна форма вини – умисна.

Як бачимо, в багатьох випадках законодавець як використовує пряму вказівку на умисний характер злочинної поведінки, так і підтверджує таке рішення додатковими, непрямими ознаками, що вказують на умисний характер злочинних посягань у сфері охоронної діяльності. При цьому таких додаткових характеристик в одній статті може бути

¹ Рарог А. И. Вина в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. С. 43–44.

² Там само. С. 46–48.

декілька. Водночас трапляються випадки, де закон не використовує прямих указівок на форму вини у відповідному складі злочину, обмежуючись непрямими ознаками або взагалі відмовляючись від фіксації зазначеної ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. Так, наприклад, стаття 348 КК України встановлює кримінальну відповідальність за вбивство члена громадського формування або працівника правоохоронного органу, не визначаючи умисний або необережний характер такого діяння. Лише вказівка в диспозиції статті на відповідальність за замах на вбивство поряд із самим вбивством дає підстави говорити про умисний характер цього злочинного діяння. Таке становище, на думку багатьох учених, породжує суттєві складнощі у правозастосовній діяльності, оскільки не виключає можливості різного тлумачення форм вини в окремих злочинах¹.

Отже, абсолютну більшість злочинів проти приватної та громадської охоронної діяльності складають посягання з умисною формою вини. Винятком із цього правила є статті 197 та 367 КК України.

Ознаки суб'єктивної сторони службової недбалості викликають певні зауваження, однак більшість науковців підтримує точку зору щодо можливості як умисної, так і змішаної форми вини в цьому складі злочину¹. При цьому криміналісти наголошують лише на необережному ставленні до суспільно небезпечних наслідків².

Аналогічною за своєю структурою, на думку більшості криміналістів, є суб'єктивна сторона порушення обов'язків щодо охорони майна, яке за своїм характером практично збігається зі службовою недбалістю й полягає у невиконанні

¹ Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. С. 236.

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Таця, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Київ, 2013. С. 813; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 823.

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 823.

або неналежному виконанні своїх обов'язків (професійних, на відміну від службових у ст. 367 КК України) щодо охорони або зберігання майна. Недобросовісне ставлення до своїх обов'язків пов'язується з можливістю як свідомого, так і несвідомого їх порушення, що дозволяє говорити про обґрунтованість визнання можливості умисного та необережного невиконання своїх обов'язків щодо охорони або зберігання чужого майна¹. Водночас у коментарях до Кримінального кодексу наголошується лише на необережному ставленні до суспільно небезпечних наслідків. У цілому злочин визнається вчиненим з необережності². Як зазначають автори коментаря, у випадку умисного сприяння іншим особам, наприклад у викраденні охоронюваного майна, дії винного слід кваліфікувати як співучасть у викраденні¹.

Такий загально визнаний погляд потребує певних уточнень². Без сумніву, невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків може бути вчинене як свідомо, так і не свідомо, наприклад у разі недостатніх уважності, знань, обізнаності тощо. Однак і ставлення до наслідків лише з необережності залишає поза увагою кримінального закону значну частину суспільно небезпечних посягань. Так, співучасть у злочині вимагає наявності декількох об'єктивних і суб'єктивних умов, зокрема спільності дій і спільності умислу. Однак якщо уявити, що особа з метою помститися господарю

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 230.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 230; Вирок Ананьївського районного суду Одеської області : справа № 491/496/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58294159>.

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. С. 402.

² Сийпловік М. В. Особливості суб'єктивної сторони порушення обов'язків щодо охорони майна. Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 2–3 червня 2017 р. X. : Східноукр. наук. юрид. організація, 2017. С. 72-73.

майна умисно не виконує свої обов'язки з охорони, тим самим сприяючи іншій особі (яка не усвідомлює допомогу охоронця) скоїти викрадення чужого майна, то дії охоронця не можна вважати співучастью. Водночас ставлення до наслідків у такому випадку є умисним, що згідно з усталеною точкою зору в кримінальному праві не відповідає змісту суб'єктивної сторони статті 197 КК України. Таким чином, нелогічним виглядає встановлення відповідальності за необережне заподіяння шкоди в разі недобросовісного ставлення до своїх охоронних обов'язків і виключення відповідальності за більш небезпечну поведінку, тобто умисне заподіяння такої шкоди.

У зв'язку з цим вважаємо за можливе стверджувати, що суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених статтями 197 та 367 КК України, характеризується як умисною, так і необережною формою вини.

Окремо слід розглянути питання вини у складі злочину, який пропонується запровадити у кримінальне законодавство України. Так, склад злочину, пов'язаний із перевищенням повноважень працівником охоронної організації, пропонується сконструювати як злочин із формальним складом у зв'язку з особливостями об'єктивної сторони вказаного суспільно небезпечного діяння, пов'язаного із застосуванням насильства або погрози його застосуванням. Насильство, на нашу думку, є невід'ємною частиною перевищення охоронцем своїх повноважень, у зв'язку з чим суб'єктивна сторона зазначеного складу злочину повинна характеризуватися лише умисною формою вини (прямим умислом).

Наявність умислу не розкриває всього змісту злочинного порушення у сфері охоронної діяльності. Установлення лише факту вчинення умисних дій, які певним чином перешкодили виконанню охоронцями своїх обов'язків, не вирішує проблеми кваліфікації злочинів у сфері приватної та громадської охоронної діяльності. Особа може вчиняти зазначені дії, не усвідомлюючи факту того, що перешкоджає законній професійній діяльності особи з охорони особи або майна, або ж байдуже ставитися до результату своїх дій. Саме зазначені випадки можуть викликати найбільші складнощі в правозастосовній діяльності.

Таким чином, важливу роль у характеристиці суб'єктивної сторони, окрім вини, відіграють мотив і мета

злочину¹. Ці ознаки виступають обов'язковими елементами лише окремих груп злочинних посягань у сфері охоронної діяльності, зокрема пов'язаних зі службовими зловживаннями (ст. ст. 364, 364-1, 368 КК України), посяганнями на життя та здоров'я (ст. ст. 115, 118, 124 КК України) та порушеннями проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. ст. 348, 350, 352 КК України).

У низці зазначених складів злочинів мотив або мета злочинного посягання прямо вказуються у диспозиції статті, в інших для виявлення цих додаткових ознак суб'єктивної сторони потрібен системний аналіз. Так, статті 364 і 364-1 КК України вказують на мету використання службових повноважень – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самого себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Додатковий аналіз положень статті 368 КК України щодо змісту неправомірної вигоди дає підстави говорити про обов'язковість установлення в цьому складі злочину, а також у складах злочинів, передбачених статтями 364, 364-1 КК України, корисливого мотиву.

Також аналіз статей 36 і 38 КК України дає підстави говорити про наявність спеціальної мети в складах злочинів, передбачених ст. ст. 118 та 124 КК України, – захист охоронюваних законом прав та інтересів особи, суспільних інтересів та інтересів держави або ж затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади. Наявність зазначених мотивів і цілей у перелічених складах злочинів не викликає заперечень з боку як науковців, так і правозастосувачів¹.

Складнішим є питання встановлення мотивів і цілей, а також їх обов'язковості в складах злочинів, передбачених статтями 348, 350, 352 та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України. Як ми зазначали раніше, посягання на життя, здоров'я та власність

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. С. 173.

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 70.

членів громадських формувань є спеціальними відносно загальних норм про посягання на життя, здоров'я, волю та власність особи, а їх самостійна криміналізація обумовлюється специфікою громадської діяльності потерпілого, на яку безпосередньо і спрямовано в кінцевому підсумку посягання. Саме за мотивом та/або метою ці злочинні посягання є відмінними від загальних кримінальних правопорушень проти життя, здоров'я та власності. Однак такий висновок не є очевидним. Лише у статті 350 КК України закон прямо вказує на мету застосування погроз щодо особи, яка виконує громадський обов'язок, – «припинення діяльності громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує». В усіх інших випадках характерним є використання законодавцем у різних варіаціях сполучення «у зв'язку з виконанням цією особою громадського обов'язку», «у зв'язку з їхньою громадською діяльністю» або «у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку», що вказує на певні особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін цих злочинів.

Докладний аналіз особливостей суб'єктивної сторони схожих за конструкцією складів злочинів здійснив В. І. Павликівський у монографії «Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», що значно спрощує наше завдання з установлення мотиву та мети в аналізованих складах злочинів¹. Як зазначає дослідник, «використання вказаної термінології акцентує увагу саме на зв'язку посягання із професійною діяльністю потерпілого. Зв'язок якраз у тому і полягає, що винна особа повинна пов'язувати вчинення злочину з діяльністю особи. Інакше кажучи, така діяльність повинна бути внутрішньою детермінантою вчинення злочинного правопорушення. Звідси й випливає, що обов'язковими елементами суб'єктивної сторони цього злочину повинні бути певні елементи мотивації, зокрема відповідні мотиви та цілі. Якщо злочинець, вчиняючи, наприклад, вбивство, не усвідомлює того, що особа здійснює професійну журналістську діяльність, то відсутній і зв'язок

¹ Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків: Панов, 2016. С. 234–281.

між вбивством та здійсненням такої діяльності потерпілою особою»¹.

При цьому зміст самого мотиву може бути різним, зокрема помста, заздрощі, бажання уникнути кримінальної відповідальності або припинити професійну чи громадську діяльність потерпілого². Однак такий мотив обов'язково повинен бути пов'язаним із громадською діяльністю потерпілого³.

Указані висновки повністю стосуються й іншої ознаки – мети скоєння злочину у зв'язку з громадською діяльністю потерпілого. Використання саме такої термінології дозволяє наголосити на певних особливостях мети цих злочинних посягань. По-перше, відмова від використання сполучення «з метою припинення діяльності громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру», як це передбачено у частині 1 ст. 350 КК України, вказує на той факт, що злочинне посягання може вчинятись як до початку або у процесі виконання громадської діяльності, так і після її завершення. По-друге, уточнення законодавця щодо зв'язку з громадською діяльністю означає наявність більш широкого переліку цілей в уявленні особи, обов'язковою специфікою яких є тільки один фактор – зв'язок із діяльністю, що здійснюється потерпілим. Такими цілями можуть виступати обмеження прав і свобод людини, фізична, майнова або моральна шкода, яку бажає заподіяти злочинець потерпілому, керуючись мотивами помсти або заздрощів. Не виключається відповідальність і у випадку, коли особа переслідує мету приховати інший злочин або забезпечити особисте кар'єрне просування. Не слід забувати і той факт, що мета є лише уявним результатом майбутнього, яке може і не настати, а тому недосягнення поставлених цілей не виключає кримінальної відповідальності винного.

¹ Там само. С. 261–262.

² Там само. С. 269.

³ Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків: Панов, 2016. С. 407.

Розділ 4

Покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність

4.1. Види покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за злочини, що посягають на охоронну діяльність

Аналіз окремих положень чинного кримінального законодавства України дозволяє стверджувати, що покарання являє собою різновид каральних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються виключно до фізичних осіб – суб'єктів злочину. У системі заходів кримінально-правового характеру цей засіб впливу на порушення кримінально-правових заборон посідає одне з провідних місць. За справедливим зауваженням І. І. Митрофанова, покарання застосовуються, як правило, до осіб, які мають стійкі антисуспільні погляди й установки. У його зміст закладено найсуворіші елементи державного примусу. З огляду на це, застосування покарання є одним із найефективніших засобів протидії кримінальній активності. З іншого боку, будучи основною формою реалізації кримінальної відповідальності,

покарання є останнім, крайнім засобом державного реагування на злочинні прояви. Воно застосовується тоді, коли в інші способи досягти завдань, що стоять перед КК України, не уявляється можливим¹.

Згідно з частиною 1 ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

З огляду на вказане законодавче визначення поняття покарання цей каральний захід кримінально-правового впливу:

- 1) є найсуворішим заходом державного примусу;
- 2) є заходом державного примусу, передбаченим тільки законом, що застосовується лише судом; інакше кажучи, усі види покарань передбачено в одному нормативному акті – КК України, жодні інші законодавчі акти не можуть передбачати кримінальні покарання чи регулювати їх змістовний бік;
- 3) цей захід може бути застосований до особи тільки в разі, якщо вона вчинила злочин, передбачений кримінальним законом, і не може бути застосований до іншої особи;
- 4) застосовується судом лише до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, передбаченого кримінальним законом;
- 5) є логічним і виключним юридичним наслідком вчиненого злочину;
- 6) є за своїм змістом карою – встановлює обмеження прав і свобод засудженого; у деяких випадках назви покарання та інших примусових заходів можуть збігатися (так, арешт може бути покаранням і заходом адміністративного стягнення), але, попри те, що назва зазначених примусових заходів збігається, їх зміст істотно відрізняється один від одного як порядком та умовами відбування, так і правовими наслідками;
- 7) через покарання виражається негативна оцінка з боку держави як до вчиненого злочину, так і до самого злочинця;
- 8) має індивідуальний характер, тобто не може бути спрямоване на інших осіб, навіть близьких родичів;

¹ Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. / Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Одеса: Фенікс, 2015. С. 387–388.

9) має публічний характер, тобто призначається судом від імені держави і є обов'язковим для виконання усіма громадянами, посадовими особами й органами на всій території України;

10) спричинює особливий правовий наслідок – судимість, яка за змістом є не лише властивістю кари, але й певним правовим статусом засудженого, пов'язаним із різними правообмеженнями й іншими негативними наслідками протягом певного визначеного в законі строку¹. Уявляється, що з таким переліком ознак покарання як карального заходу кримінально-правового характеру у цілому слід погодитися, незважаючи на той факт, що у спеціальній літературі існують і інші точки зору з цього приводу.

У юридичній літературі дуже часто також зазначається, що види й розміри покарань за вчинення злочинів відображено в санкціях статей Особливої частини КК України. Звертаючи на це увагу, А. А. Вознюк указує, що визначення санкції через покарання не повною мірою враховує сучасні здобутки науки кримінального права, адже покарання є ключовим елементом санкції, однак не єдиним. У зв'язку з цим, урахуовуючи наукові здобутки окремих вітчизняних і зарубіжних науковців (Н. А. Орловської, А. П. Козлова, В. В. Яроша, О. О. Книженко), дослідник стверджує, що санкція містить вказівку на кримінально-правові наслідки

¹ Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Ін-т права ім. В. Сташиса Класичного приватного ун-ту, 2007. С. 47, 65–66; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. / Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Острогородського. Одеса: Фенікс, 2015. С. 390–391; Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия. СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. С. 22–26; Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культурно-антропологічний вимір: монографія. Миколаїв: Ілгон, 2011. С. 210–216; Матішевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. Київ: А.С.К., 2001. С. 233–235; Уголовное право. Общая часть: учеб. / М. И. Ковалев, И. Я. Козаченко, Т. В. Кондрашина и др.; отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова; 3-е изд. М.: Норма; Инфра-М, 2001. 312–316; Егоров В. С. Система наказаний по уголовному праву России: учеб. пособие. М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. С. 3–11; Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: курс лекцій / М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2001. С. 364–365; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: Атіка, 2004. С. 296.

зазначеної в диспозиції поведінки, що можуть бути як негативними – у вигляді покарання, так і позитивними – у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового заохочення. З огляду на це, санкція статті Особливої частини КК України здебільшого встановлює вид і розмір покарання за злочин, зазначений у диспозиції. Санкції кримінально-правових норм залежно від функціонального призначення слід поділяти на такі: 1) каральні (містять вид і розмір покарання за вчинений злочин); 2) заохочувальні (передбачають заохочення за вчинення позитивних післязлочинних дій – звільнення від кримінальної відповідальності, покарання, його відбування тощо)¹. Аналогічні погляди висловлюють і інші вітчизняні та зарубіжні дослідники. Зокрема, М. І. Панов зазначає, що санкцією норми кримінального права є та частина норми кримінального права, яка передбачає покарання й інші заходи кримінально-правового характеру, що підлягають застосуванню до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, визначене у диспозиції як злочин².

Коментуючи вказані доктринальні позиції, зазначимо, що вони без перебільшення збагачують науку кримінального права. Водночас ми схильні не погодитися з таким баченням змісту санкції статті Особливої частини КК України чи санкції кримінально-правової норми (Загальної та/або Особливої частини кримінального права), оскільки у такому разі каральні (покарання) та інші некаральні заходи кримінально-правового характеру (наприклад, звільнення від покарання та його відбування) фактично ототожнюються із санкцією відповідної статті Особливої частини КК України чи санкцією кримінально-правової норми (Загальної та/або Особливої частини кримінального права). Це, до речі, впливає з твердження Н. А. Орловської про те, що всі санкції норм КК України є моделями – ідеалізованими об'єктами, що нормативно фіксують межі кримінально-правового впливу,

¹ Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С. 644–646.

² Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. пр. / укл.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова. Харків: Право, 2018. С. 180.

опосередковані в сукупності певних заходів. Як санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України варто розглядати другий абзац статті (частини статті), де є типізований варіант реакції на конкретний злочин, що містить у собі базовий перелік кримінально-правових заходів стимулювання виконання кримінально-правової заборони із вказівкою на їх види й в абсолютній більшості випадків розміри (межі). Також як санкцію норми Особливої частини КК України можна розглядати вказівку на звільнення особи від кримінальної відповідальності (спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності). До кримінально-правових санкцій норм Загальної частини КК України належать положення про звільнення від кримінальної відповідальності й звільнення від покарання у зв'язку з виконанням вимог, передбачених відповідними нормами КК України, а також положення, що закріплюють примусові заходи виховного характеру й примусові заходи медичного характеру. Примусові санкції мають на увазі дві форми примусового кримінально-правового впливу: покарання й примусові заходи. У заохочувальних санкціях опосередковується кримінально-правове заохочення, що поєднує два заходи – звільнення від кримінальної відповідальності й звільнення від покарання¹. Попри це, як зазначають окремі вітчизняні й зарубіжні науковці, не можна ставити знак рівності між санкцією статті Особливої частини КК і моделлю закріпленого у правовій нормі покарання, якщо йдеться власне про норми Особливої частини кримінального права. Їх ототожнення, яке часто зустрічається в юридичній літературі, аж ніяк не можна визнати правильним. Санкція – це структурний елемент правової норми, тобто закріпленого в законі правила поведінки, тому вона повинна розглядатися не як покарання, а як складова частина правила поведінки. У такому разі зміст санкції утворює не закріплена у ній модель покарання, а загроза покарання за вчинення передбаченого у диспозиції злочину. Її якісна особливість визначається не обсягом карально-виховних засобів, властивих покаранню, а

¹ Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одесса : Юридична література, 2011. С. 286–287.

здатністю разом із диспозицією здійснювати попереджувальну й відновну функції кримінального права. Відповідно, кількісна характеристика санкції визначається домірністю закріпленого в ній покарання тяжкості передбаченого в диспозиції злочину. Отже, санкція правової норми й закріплена в ній модель покарання являють собою різні явища¹.

У питанні співвідношення санкцій статті Особливої частини КК України (санкції кримінально-правової норми) з передбаченими у Загальній частині КК України заходами кримінально-правового характеру (покарання та іншими заходами) додатково хотілося б зазначити ще й таке. У кримінальному праві, як відомо, існують різні види норм, що знаходять свій вияв у статтях Загальної й Особливої частин КК України (декларативні, норми-принципи, дефінітивні, роз'яснювальні, заохочувальні, стимулюючі, правозастосовні, дозвільні, виняткові, заборонні тощо)². За справедливим зауваженням Н. О. Лопашенко, низка відмінних за найменуванням кримінально-правових норм за своїм змістом являють собою ті ж самі норми, що обумовлено їх розглядом науковцями з різних точок зору. У зв'язку з цим, на думку дослідниці, всі кримінально-правові норми, з точки зору їх фактичного змісту, можна класифікувати таким чином: 1) норми, що формулюють правила поведінки; 2) норми-

¹ Филимонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 199–201; Яценко А. М. Деякі міркування щодо співвідношення кримінально-правових наслідків із заходами кримінально-правового характеру. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 жовтня 2015 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 231–233.

² Лопашенко Н. А. Введение в уголовное право : учеб. пособие. М. : Волтерс Клувер, 2009. С. 18–19; Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 55–60; Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении : учеб. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М. : Зерцало, 1999. С. 86–87; Пудовочкин Ю. Е., Пирвагидов С. С. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. С. 37–38; Кримінальне право (Особлива частина) : Т. 1 : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 14–17.

правоположення, тобто норми, що визначають не правила поведінки, а правові принципи, завдання, дефініції¹.

Не вдаючись до більш детального аналізу видів кримінально-правових норм, зазначимо, що нам у цілому імпонує класифікація таких норм, запропонована В. Д. Филимоновим. На думку дослідника, залежно від правового регулювання (безпосередньо або через використання інших правових норм) усі кримінально-правові норми можуть бути поділені на такі: 1) норми, що визначають завдання, принципи та поняття (дефініції) кримінального права; 2) норми, що встановлюють кримінальну відповідальність (як, правило, це норми Особливої частини); 3) норми, що регулюють застосування кримінальної відповідальності (це норми Загальної частини КК). Останні додатково поділяються дослідником на такі: а) норми, що закріплюють правила покладання кримінальної відповідальності; б) норми, що встановлюють правила індивідуалізації кримінальної відповідальності і призначення покарання; в) норми, що закріплюють правила виконання покарання; г) норми, що встановлюють правила звільнення від кримінальної відповідальності або покарання².

Ф. Д. Филимонов вважає, що питання про структуру норми, яка встановлює відповідальність за вчинення злочину (це норми Особливої частини КК України), а також норм, що регулюють застосування кримінальної відповідальності (це норми Загальної частини КК), повинно вирішуватися з урахуванням функції, яку вона виконує. Так, з огляду на попереджувальну й відновну функції кримінального права структура норм Особливої та Загальної частини КК у цілому репрезентовано гіпотезою, диспозицією й санкцією, хоча вона і має свої певні особливості. Зокрема, гіпотеза і диспозиції в різних нормах, що регулюють застосування кримінальної відповідальності (це норми Загальної частини КК), мають різне вираження. Безпосередньо санкцію таких норм, якщо говорити, зокрема, про звільнення від кримінальної відповідальності, становить не власне таке звільнення, а

¹ Лопашенко Н. А. Введение в уголовное право : учеб. пособие. М. : Волтерс Клувер, 2009. С. 19.

² Филимонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 15–24.

відновлення порушеного права – усунення допущеної помилки й виконання приписів, передбачених у диспозиціях цих правових норм (правил щодо звільнення від кримінальної відповідальності). Текстуально санкції в цих нормах прямо не сформульовано, а передбачено іншими законодавчими приписами: в окремих випадках – санкціями деяких норм кримінального законодавства, а також положеннями кримінального процесуального законодавства. Таким чином, підставою існування санкцій у таких нормах є можливість порушення вимог правової норми, а підставою їх застосування – конкретне правопорушення¹.

Нам імпонує таке розуміння структури норм Загальної й Особливої частин кримінального права. Зауважимо, що окремі вітчизняні та зарубіжні дослідники піддають критиці такий підхід до розуміння структури кримінально-правової норми. Так, стосовно структурної будови конструкції норм-приписів, на їхню думку, будь-яка кримінально-правова норма в дійсності складається з гіпотези та диспозиції регулятивної норми-припису та з диспозиції й санкції охоронюваної норми припису². Із цього приводу не можемо у черговий раз не послатися на В. Д. Филимонова, який зазначає, що єдність регулятивного і охоронного принципів не перешкоджає існуванню у кримінальному праві норм, що встановлюють кримінальну відповідальність (охоронних норм), і норм, що регулюють застосування кримінальної відповідальності (регулятивних норм)³. У зв'язку з цим твердження про те, що норма кримінального права структурно складається з чотирьох елементів, на наше переконання, є доволі сумнівним. У навчальній літературі відомі вітчизняні дослідники справедливо зазначають, що відмінність між Загальною й Особливою частинами КК України, незважаючи на їх нерозривний взаємозв'язок, вбачається у *змісті норм* (у Загальній частині регламентуються положення, спільні для

¹ Там само.

² Берзін П. С. Механізм кримінально-правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти. URL: <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/168-mekhanizm-kryminalno-pravovoho-rehulyuvannya-zahalnoteoretychni-aspekty-berzin-p-s> (дата звернення: 19.12.2018).

³ Филимонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 21–24, 254.

всіх чи більшості злочинів; в Особливій частині – специфічні (особливі) для окремих видів злочинів) та у структурі норм (норми-приписи Загальної частини, як правило, складаються з гіпотези й диспозиції, норми-приписи Особливої частини – з диспозиції та санкції, за винятком роз'яснюючих, заохочувальних і виняткових норм)¹.

Отже, з огляду на вищезазначене, ми не можемо погодитися з раніше вже цитованою Н. А. Орловською в тому, що до кримінально-правових санкцій норм Загальної частини КК України належать положення про звільнення від кримінальної відповідальності й звільненні від покарання у зв'язку з виконанням вимог, передбачених відповідними нормами КК України, а також положення, що закріплюють примусові заходи виховного характеру й примусові заходи медичного характеру. Положення про звільнення від кримінальної відповідальності й звільнення від покарання, а також положення про примусові заходи медичного та виховного характеру з огляду на попереджувальну й відновну функції кримінального права становлять самостійні види кримінально-правових норм, які за своєю структурою, як вище вже було зазначено, мають свою власну гіпотезу, диспозицію та санкцію. При цьому безпосередньо правила щодо звільнення від кримінальної відповідальності та покарання й застосування примусових заходів медичного або виховного характеру становлять не санкцію таких норм, а їх диспозицію. Обґрунтування наявності так званих заохочувальних кримінально-правових санкцій у структурі норм, що регулюють застосування кримінальної відповідальності (так званих заохочувальних норм, як їх ще називають), на нашу думку, більшою мірою лежить у площині філософії, а швидше за все – соціології. Із правових позицій кримінально-правова санкція будь-якої норми кримінального права передбачає загрозу настання певного виду відповідальності (штрафної та/або відновної) за порушення встановленого у диспозиції норми правила поведінки¹.

¹ Кримінальне право (Особлива частина) : Т. 1 : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 12.

¹ Филимнонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 253; Теория государства и права : учеб. / под ред. В. К. Бабаева. М. : Юрист, 2003. С. 384–385.

За цією ж логікою не можна також погодитися з твердженням дослідниці, що як санкцію норми Особливої частини КК України можна розглядати вказівку на звільнення особи від кримінальної відповідальності (спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності). Як указує В. Д. Филимонов, неминучість реалізації санкції у разі вчинення злочину – невід’ємна властивість санкції норми кримінального права, що передбачає відповідальність за вчинення злочину. Існування в кримінальному законодавстві правових норм, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, не віднімає цієї її властивості. Установлені в законі правила звільнення від кримінальної відповідальності перебувають поза межами правових норм, що передбачають відповідальність за вчинення конкретних злочинів. Вони не можуть впливати на зміст зазначених правових норм, як не можуть впливати на нього й багато інших норм кримінального права, наприклад норм, що регулюють обставини, які виключають злочинність діяння, правові наслідки стадій злочинної діяльності, видів і форм співучасті тощо¹.

Таким чином, робимо загальний висновок: санкцію статті Особливої частини КК України (санкцію кримінально-правової норми) не можна ототожнювати з регламентованими у Загальній частині КК України каральними або некаральними заходами кримінально-правового характеру. Це різні правові явища, що мають власні змістовні ознаки².

Повертаючись безпосередньо до проблематики видів покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за злочини, що посягають на охоронну діяльність в Україні, зазначимо таке. Залежно від змісту передбачених у КК

¹ Филимонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 200– 201.

² Сийплові М. В. Покарання й інші заходи кримінально-правового впливу за злочини, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 181–184.

Україні заходів примусового впливу можна виділити різні категорії покарання:

1) покарання, пов'язані з позбавленням або обмеженням волі засудженого: обмеження волі, арешт, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк;

2) покарання, поєднані з обмеженням майнових прав засудженого: штраф, виправні роботи, конфіскація майна;

3) покарання, пов'язані з обмеженням загальногромадянських прав засудженого: позбавлення права займатися певною діяльністю, громадськими роботами;

4) покарання, спрямовані на обмеження спеціального статусу засудженого: позбавлення права обіймати певні посади, позбавлення військового чи спеціального рангу, чину або кваліфікаційного класу, службові обмеження для військовослужбовців;

5) покарання, пов'язане з позбавленням засудженого волі на все життя, – довічне позбавлення волі¹.

Як було зазначено у попередньому розділі, особливістю охоронної діяльності є властивий зазначеній діяльності дуалізм, адже, з одного боку, охоронна діяльність є складовою діяльності з охорони громадського порядку, а з іншого – різновидом господарської діяльності. У зв'язку з цим порушення у сфері охоронної діяльності безпосередньо зачіпають інтереси не лише окремих фізичних та юридичних осіб, але й інтереси суспільства та держави, а тому за наявності відповідних умов є підставою застосування значної кількості кримінально-правових норм Особливої частини КК України. З огляду на це, всі злочини у сфері охоронної діяльності ми пропонуємо класифікувати у такому вигляді:

– охоронна діяльність як різновид господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України – ст. 206);

– охоронна діяльність як різновид діяльності з охорони громадського порядку та безпеки (правоохоронної діяльності) (розділи IX та XV Особливої частини КК України – ст. ст. 260, 263, 342, 348, 350, 352, 355, 359);

¹ Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. / Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Одеса: Фенікс, 2015. С. 388.

– охоронна діяльність як різновид службової діяльності (Розділ XVII Особливої частини КК України – ст. ст. 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 368-3);

– охоронна діяльність як різновид діяльності із захисту життя та здоров'я людини та власності фізичних і юридичних осіб (розділи II та VI Особливої частини КК України – п. 8 ч. 2 ст. 115, ст. 118, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ст. 124, ч. 2 ст. 125, 197).

Звернімо увагу, що 22.11.2018 Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон України від 22.11.2018). 19.04.2019 цей закон підписав Президент України. Згідно з його приписами кримінальна відповідальність та/або інші заходи кримінально-правового характеру за КК України є юридичним наслідком вчинення не лише злочину, але і кримінального проступку. Відповідно до частини 2 ст. 12 цього закону кримінальним проступком є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачається основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі¹. Указаний Закон України набирає чинності з 1 січня 2020 р., крім пункту 2 розділу II Прикінцевих та перехідних положень, який набирає чинності з дня його опублікування².

З огляду на це наведена вище класифікація злочинів у сфері охоронної діяльності в Україні може бути уточнена й репрезентована у такому вигляді:

– охоронна діяльність як різновид господарської діяльності – Розділ VII Особливої частини КК України: ч. 1 ст. 206 – кримінальний проступок; ч. 2 і 3 ст. 206 – злочин;

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : проект Закону України. База даних (БД) «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 10.12.2018).

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : закон України / БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 10.10.2019).

– охоронна діяльність як різновид діяльності з охорони громадського порядку та безпеки (правоохоронної діяльності) – розділи IX та XV Особливої частини КК України: ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 355 – кримінальний проступок; ст. 260, 263, ч. 2 і 3 ст. 342, ст. 348, 350, 352, ч. 2 і 3 ст. 355, ст. 359 – злочин);

– охоронна діяльність як різновид службової діяльності – Розділ XVII Особливої частини КК України: ч. 1 ст. 364-1, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 367 – кримінальний проступок; ст. 364, ч. 2 ст. 364-1, ст. 365, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 367, ст. 368, 368-3 – злочин;

– охоронна діяльність як різновид діяльності із захисту життя, здоров'я людини та власності фізичних та юридичних осіб – розділи II та VI Особливої частини КК України: ст. 124, ч. 2 ст. 125, ст. 197 – кримінальний проступок; п. 8 ч. 2 ст. 115, ст. 118, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122 – злочин.

З іншого боку, вказані злочини (надалі ми будемо «оперувати» все ж таки саме цим терміном, оскільки безпосередні зміни до КК України щодо кримінальних проступків слід очікувати лише з 01.01.2020) у сфері охоронної діяльності за кримінальним законодавством України можуть опосередковано, «ззовні» або «зсередини» порушувати інтереси учасників охоронних відносин. Законом передбачено можливість застосування певних видів покарань у разі їх учинення. Це текстуально відображено у санкціях відповідних статей Особливої частини КК України. Указане яскраво вбачається зі змісту репрезентованих таблиць 1 і 2 додатків.

З огляду на вищезазначену категоризацію видів покарань у кримінальному законодавстві України, стисло розглянемо зазначені в таблицях види покарань за злочини у сфері охоронної діяльності, які опосередковано «ззовні» або «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин в Україні.

Першу групу таких покарань становлять покарання, пов'язані з позбавленням або обмеженням волі винного: арешт, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Згідно із статтею 60 КК України покарання у вигляді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. На думку Ю. А. Пономаренка, арешт як вид покарання є різновидом покарання у вигляді позбавлення волі. Інакше кажучи, арешт –

це покарання, що складається в короткостроковому обмеженні особистої волі засудженого в спеціальних установах в умовах підвищених режимних обмежень¹. Позбавлення волі – це покарання, що полягає в обмеженні права особи, яка вчинила злочин, на особисту волю шляхом повної ізоляції її від суспільства на строк, установлений вироком суду². Обмеження волі – це покарання, що полягає в обмеженні особистої волі засудженого шляхом часткової ізоляції від суспільства в установах відкритого типу, а також його права на працю шляхом обов'язкового залучення до праці³.

Другу групу становлять покарання, поєднані з обмеженням майнових прав винного: штраф, виправні роботи, конфіскація майна.

Згідно з частиною 1 ст. 53 КК України штраф – це «грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті». Сутністю штрафу є обмеження права власності особи, яка вчинила злочин, на певну суму грошей, що законно їй належить⁴. Суд повинен обов'язково розглянути можливість призначення штрафу, коли цей вид покарання передбачає відповідна стаття Особливої частини КК⁵.

Виправні роботи – це покарання, що проявляється в обмеженні трудових прав засудженого шляхом покладання на нього обов'язку працювати в певному місці, і його права власності шляхом відрахування частини його заробітку в дохід державного бюджету. У сучасних умовах колишнє значення правообмежень виправних робіт значно трансформувалося. Обмеження права на працю, що формально залишається чинним у змісті цього покарання, фактично зведено до нуля.

¹ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Финн, 2009. С. 148, 151.

² Там само. С. 210.

³ Там само. С. 168–170.

⁴ Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2012. С. 8; Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Издательство «Финн», 2009. С. 49.

⁵ Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів : монографія / за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя, 2011. С. 25.

На перше ж місце виходить формально похідне правообмеження, а саме – обмеження права власності на частину суми винагороди за працю¹.

Згідно з частиною 1 ст. 59 КК України покарання у вигляді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Сутність конфіскації майна полягає в певних правообмеженнях. Головним правообмеженням цього виду покарання є обмеження права власності на майно, що належить засудженому². Останнім часом у науковому середовищі дедалі частіше звертається увага на те, що конфіскація майна повинна бути виключена з КК України з таких основних міркувань: 1) цей вид покарання є характерним для класового суспільства й держав з тоталітарним типом правління; 2) конфіскація майна входить у суперечність із Конституцією України, оскільки безпідставно уражає право приватної власності; 2) вона має фіскальний характер, тому не відповідає цілям покарання; 3) повна конфіскація майна як покарання не має меж, що порушує загальноправові та галузеві принципи, зокрема принципи рівності всіх громадян перед законом, законності, особистої відповідальності за вчинені діяння й індивідуалізації покарання; 4) застосування загальної конфіскації майна входить у суперечність із практикою ЄСПЛ³. Така доктринальна позиція, на нашу думку, не позбавлена логіки, але вимагає подальшого наукового обговорення, оскільки останнім часом вітчизняний законодавець, навпаки, більш широко реалізує можливості застосування цього виду додаткового покарання, що чітко впливає зі змісту нині чинної редакції статті 59 КК України.

До третьої групи належать покарання, пов'язані з обмеженням загальногромадянських прав винного, а також спрямовані на обмеження його спеціального статусу:

¹ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Издательство «Финн», 2009. С. 111–112.

² Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Издательство «Финн», 2009. С. 289–290, 297.

³ Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 110–113.

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та громадські роботи.

З огляду на приписи статті 55 КК України основним правообмеженням у разі застосування цього виду покарання є звуження обсягу права засудженого на працю. У зв'язку з цим під позбавленням права варто розуміти покарання, що полягає в обмеженні права на працю особи, що вчинила злочин, шляхом накладання на неї заборони працювати на визначених судом посадах або сферах діяльності¹. Згідно з частиною 1 ст. 56 КК України громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, від яких визначають органи місцевого самоврядування. Отже, головним у змісті громадських робіт є обмеження права засудженого на працю. До похідних правообмежень у змісті громадських робіт є насамперед обмеження права на відпочинок².

Останню групу репрезентовано покаранням, пов'язаним із позбавленням винного волі на все життя. За змістом довічне позбавлення волі відрізняється від інших видів покарань, пов'язаних із позбавленням волі, лише тим, що в нього більш широкий спектр похідних правообмежень і більш суворий режим виконання основного правообмеження. Довічне позбавлення волі – це покарання, що полягає в обмеженні права особи, яка вчинила злочин, на особисту волю шляхом повної ізоляції її від суспільства до кінця її життя³.

Застосування згаданих вище покарань за злочини у сфері охоронної діяльності в Україні безпосередньо знаходить свій вияв у санкціях відповідних статей Особливої частини КК, які, з огляду на наявні наукові розробки, можуть бути поділені на відносно визначені, альтернативні й кумулятивні. Як відомо, відносно визначені санкції – це санкції, в яких репрезентовано один вид основного покарання або з нижчою (мінімальною) та вищою (максимальною) межею, або лише тільки з вищою (максимальною) межею такого покарання. Альтернативні санкції являють собою санкції, в яких

¹ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Финн, 2009. С. 73, 75.

² Там само. С. 86–87, 88.

³ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : Финн, 2009. С. 226–227.

закріплюється декілька основних видів покарань, з яких суд має обрати лише одне. Якщо поряд із основним покаранням у відносно визначеній або альтернативній санкції міститься вказівка на одне або декілька додаткових покарань певного виду, то такі санкції постають у вигляді кумулятивних санкцій¹. З огляду на наведені у додатках таблиці видів і меж покарань у кримінальному законодавстві України за злочини та кримінальні проступки у сфері охоронної діяльності, які опосередковано «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин, можна дійти висновку, що відносно визначені санкції репрезентовано у частині 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 194, ч. 1 ст. 206, ч. 3 ст. 350, ч. 2 ст. 352, ч. 3 ст. 355, ч. 1 ст. 263 та ч. 2, ч. 3 ст. 359 КК України. Альтернативні санкції, в яких вказано відносно визначений та абсолютно визначений вид покарання або два чи більше відносно визначених видів покарання, передбачено у пункті 8 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 348, ч. 2 ст. 125; ч. 1 ст. 194; ч. 2 і 3 ст. 206; ч. 1, 2 і 3 ст. 342; ч. 1 і 2 ст. 350; ч. 1 ст. 352; ч. 1 і 2 ст. 355; ч. 1 ст. 118; ч. 1 ст. 124; ч. 1 ст. 197; ч. 2 ст. 263; ч. 1 ст. 359; ч. 1, ч. 2 ст. 368-3 КК України. Нарешті, кумулятивні санкції містяться у частинах 1–5 ст. 260; ч. 1 і 2 ст. 364; ч. 1 і 2 ст. 364-1; ч. 1–3 ст. 365; ч. 1 і 2 ст. 366; ч. 1 і 2 ст. 367; ч. 1–4 ст. 368; ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України.

У юридичній літературі звертається увага на те, що санкції статей Особливої частини КК України мають відповідати виробленим науковою кримінального права підставам і принципам їх конструювання. Н. А. Орловська, предметом наукових пошуків якої власне і є питання підстав і принципів побудови кримінально-правових санкцій, зазначає, що безпосередніми підставами побудови санкцій є соціально-економічна необхідність кримінально-правової реакції на девіантну поведінку, характер кримінально-правового впливу, комплекс заходів кримінально-правового впливу й типізовані характеристики осіб, які вступають у конфлікт із кримінальним законом. Підставами ж безпосередньо побудови примусових санкцій норм Особливої частини КК України, на

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. С. 40–41.

думку дослідниці, є склад злочину, передбаченого в Особливій частині КК України; характер і типовий ступінь суспільної небезпечності злочину; система покарань; сукупність примусових заходів кримінально-правового впливу, відмінних від покарання, але таких, що поєднуються з ним. У свою чергу, принципи побудови санкцій являють собою різновид принципів кримінального права, які розглядаються як обумовлені конкретним історичним періодом керівні засади, позначені в доктрині й втілені законодавцем (прямо або опосередковано) у положеннях кримінального закону й спрямовані на вирішення його завдань. На думку Н. А. Орловської, принципи побудови кримінально-правових санкцій доцільно розглядати на таких рівнях:

1) принципи, що є фундаментальними керівними засадами для побудови кримінально-правових норм у цілому (загальні) – це принципи системності, законності, доцільності, гуманізму, рівності, врахування вимог міжнародно-правових актів і Конституції України, ефективності;

2) принципи, обумовлені особливостями ролі санкції серед інших елементів кримінально-правової норми (особливі) – це принципи персоніфікації кримінально-правового впливу й економічної обумовленості;

3) принципи, що характеризують побудову санкцій певного виду (специфічні); для примусових – це відносна ранжированість видів покарань, відносна визначеність, відповідність типовій санкції; для заохочувальних – це принцип економії заходів заохочення¹.

На думку В. Д. Филимонова, зміст санкцій норм, що встановлюють відповідальність за вчинення злочинів (норм Особливої частини КК), визначається головним чином характером і ступенем суспільної небезпечності тих злочинів, які передбачено в диспозиціях цих правових норм. Оскільки санкція повинна бути співрозмірною злочинному діянню, вона й повинна визначатися головним чином характером і ступенем суспільної небезпечності злочину. До принципів побудови санкцій норм Особливої частини КК належать такі:

¹ Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монография. Одесса: Юридична література, 2011. С. 467, 469, 564–565.

1) принцип урахування під час побудови санкцій вимог міжнародно-правових актів про права людини та громадянина, а також Конституції України;

2) принцип урахування в процесі визначення санкцій тих положень законодавства, які регулюють інші види юридичної відповідальності або мають для вирішення питання пріоритетне значення;

3) принцип урахування під час визначення її змісту й розміру практики застосування покарання за відповідний і суміжний злочини;

4) принцип урахування під час її визначення досягнень юридичної науки;

5) принцип урахування під час визначення санкцій суспільної думки.

До принципів, що визначають зміст санкцій кримінально-правових норм також належать: 1) принцип відповідності санкції вимогам попереджувальної й відновної функцій норм кримінального права; 2) принцип справедливості; 3) принцип гуманізму.

Усі зазначені принципи утворюють певну єдність вимог, пропонованих до змісту санкції кримінально-правової норми. Водночас варто відзначити домінуюче положення серед них принципу справедливості. Інші принципи лише доповнюють і коригують принцип справедливості¹.

На сучасному етапі обґрунтованість санкцій норм чинного КК України не може бути визнана задовільною². Зокрема, не відповідають принципам побудови кримінально-правових санкцій такі санкції статей, що передбачають відповідальність за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності: ч. 2 ст. 125 – щодо строку основного покарання у вигляді громадських і виправних робіт, ч. 1 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді арешту, ч. 2 ст. 342 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу, ч. 3 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 2 ст. 350 – щодо строку основного

¹ Филимнонов В. Д. Норма уголовного права : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 209, 221–226.

² Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одесса : Юридична література, 2011. С. 469.

покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 3 ст. 352 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження та позбавлення волі, ч. 3 ст. 355 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі, ч. 2 ст. 368-3 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу та строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 2, 3, 4 , 5 ст. 260, ч. 2 і 3 ст. 365, ч. 2, 3 і 4 ст. 368 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі тощо.

А. Р. Топузян, досліджуючи межі покарань за злочини у сфері охорони моральності, зазначає, що санкція статті повинна містити такі вид і розмір покарання, який створювали б належні правові умови для досягнення цілей покарання, його індивідуалізації та справедливості. При цьому визначення конкретного виду й міри покарання має виходити принаймні з трьох базових підстав: 1) характер і ступінь суспільної небезпечності злочину; 2) типізовані юридично значущі риси осіб, які вчиняють відповідний злочин; 3) можливість досягнення цілей покарань, визначених у ч. 2 ст. 50 КК України. Крім того, зважаючи на особливості вітчизняної правозастосовної практики, зокрема в діяльності судових органів, варто орієнтуватися на дотримання умов щодо забезпечення: 1) мінімально необхідної і розумної суддівської дискреції; 2) мінімізації можливості зловживання правом під час призначенні покарання; 3) узгодженості системно-правових зв'язків санкцій за однорідні злочини; 4) можливості індивідуалізації покарання; 5) рівності у його каральному й превентивному потенціалах щодо різних категорій осіб; 6) справедливості¹.

Ю. Є. Пудовочкін зазначає, що основне завдання законодавця під час конструювання санкцій повинно полягати не в обмеженні меж суддівського розсуду, а в забезпеченні справедливості санкції. У цьому випадку мається на увазі таке.

1. У санкціях статей Особливої частини КК має міститися щонайменше три види покарання, орієнтованих, відповідно, на менш небезпечний, типовий і випадок підвищеної небезпечності злочину.

¹ Топузян А. Р. Кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 181.

2. Законодавець повинен забезпечити послідовне підвищення розмірів і видів кримінального покарання, головним чином у кваліфікованому та особливо кваліфікованих складах злочину з тим, щоб виключити за відсутності особливих обставин можливість призначення за кваліфікований вид злочину покарання більш м'якого, ніж за злочин, передбачений головним складом.

3. Ураховуючи, що від покарання, не зазначеного в санкції, залежить категорія злочину, з метою забезпечення справедливості та диференціації кримінальної відповідальності на законодавчому рівні необхідно визначити мінімальний і максимальний розмір кожного виду покарання для кожної категорії злочинів¹.

У цілому погоджуючись із таким баченням базових підстав побудови кримінально-правових санкцій, зауважимо, що вони все ж таки абстрактно спрямовують на можливі орієнтири побудови типових санкцій Особливої частини КК України. У зв'язку з цим заслуговує на увагу бачення типових санкцій Н. А. Орловської. Дослідниця пропонує такі моделі типових санкцій:

1) категорія «злочини невеликої тяжкості»: перша підкатегорія – типова санкція охоплює позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, штраф (від 500 до 1 тис. нмдг), виправні роботи (розміри всіх покарань відповідають 1 ступінь суворості – від нижчої межі до 1/2 окрім штрафу); друга підкатегорія – типова санкція охоплює позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (2-й ступінь – від 1/2 до вищої межі), громадські роботи (2-й ступінь – від 1/2 до вищої межі), штраф (2-й ступінь – від 1 тис. до 2 тис. нмдг), виправні роботи (2-й ступінь – від 1/2 до вищої межі), арешт (1-й ступінь – від нижчої межі до 1/2);

2) категорія «злочини середньої тяжкості»: перша підкатегорія – типова санкція охоплює штраф (3-й ступінь – від 2 до 3 тис. нмдг), арешт (2-й ступінь – від 1/2 до вищої

¹ Уголовная ответственность: понятие, проблемы реализации и половозрастная дифференциация: монография / В. А. Андриенко, И. П. Лесниченко, Ю. Е. Пудовочкин, П. В. Разумов; под. ред. Ю. Е. Пудовочкина; предислов. М. М. Бабаева. М.: Юрлитинформ, 2006. С. 91–92.

межі), обмеження волі (1-й ступінь – від нижчої межі до 1/2), позбавлення волі на певний строк (1-й ступінь – від 1 до 3 років); друга підкатегорія – типова санкція передбачає штраф (4-й ступінь – від 3 тис. до 5 тис. нмдг); обмеження волі (2-й ступінь – від 1/2 до вищої межі), позбавлення волі на певний строк (2-й ступінь – від 3 до 5 років);

3) категорія «тяжкі злочини»: перша підкатегорія – типова санкція передбачає позбавлення волі на певний строк (3-й ступінь – від 5 до 8 років); друга підкатегорія – типова санкція передбачає позбавлення волі на певний строк (4-й ступінь – від 8 до 10 років);

4) категорія «особливо тяжкі злочини»: перша підкатегорія – типова санкція передбачає позбавлення волі на певний строк (5-й ступінь – від 10 до 13 років); друга підкатегорія – типова санкція передбачає позбавлення волі на певний строк (6-й ступінь – від 13 до 15 років), довічне позбавлення волі¹.

З огляду на вищевказану модель типових санкцій вважаємо, що у санкціях згаданих нижче частин статей доцільно передбачити таке:

1) у ч. 2 ст. 125 КК України – основне покарання у вигляді громадських робіт на строк від 200 до 240 годин; покарання у вигляді виправних робіт на строк від 1 до 2 років;

2) у ч. 1 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді арешту на строк до 3 місяців; у ч. 2 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді штрафу від 200 нмдг до 300 нмдг; ч. 3 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк від 4 до 5 років;

3) ч. 1 ст. 350 КК України – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на той самий строк; ч. 2 ст. 350 КК України – покарання у вигляді обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк;

4) ч. 1 ст. 352 – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк до 4 років, покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років;

¹ Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одесса : Юридична література, 2011. С. 584–585.

5) ч. 3 ст. 355 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років;

6) ч. 2 ст. 368-3 – основне покарання у вигляді штрафу у розмірі від 400 до 700 нмдг; основне покарання у вигляді обмеження волі на строк від 2 до 4 років;

7) ч. 2 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років із конфіскацією майна; ч. 3 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 10 років із конфіскацією майна або без такої; ч. 4 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років із конфіскацією майна або без такої; ч. 5 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років із конфіскацією майна або без такої;

8) ч. 2 ст. 365 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; ч. 3 ст. 365 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 10 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років;

9) ч. 2 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 6 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; ч. 3 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 6 до 10 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, із конфіскацією майна; ч. 4 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, із конфіскацією майна.

У попередньому розділі ми обґрунтували необхідність криміналізації перевищення повноважень працівниками приватних та громадських охоронних організацій – статтю 365-3 «Перевищення повноважень працівниками приватних або громадських охоронних служб». З огляду на це, а також на вищезгадані вироблені доктриною кримінального права підстави та принципи побудови кримінально-правових

санкцій вважаємо за можливе запропонувати такі варіанти видів покарань за вчинення цього злочинного діяння:

«Стаття 365-3. Перевищення повноважень працівниками приватних або громадських охоронних служб

1. ..., –

карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. ..., –

карається обмеженням волі строком від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до семи років, із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років».

Зазначимо також, що поряд із покаранням за вчинення злочинів, що посягають на охоронну діяльність, до винних осіб за кримінальним законодавством України можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового характеру. У юридичній літературі не існує єдності думок з питання розуміння цих засобів кримінально-правового впливу. Так, окремі науковці, спираючись на приписи чинного КК України, стверджують, що до інших заходів кримінально-правового характеру належать ті заходи, які закріплено у розділах XIV і XIV-1 Загальної частини КК України, а саме: примусові заходи медичного характеру (ст. ст. 92–95), примусове лікування (ст. 96), спеціальна конфіскація (ст. ст. 96-1, 96-2) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – штраф, конфіскація майна, ліквідація (ст. ст. 96-3–96-11)¹. Інші перелік таких засобів впливу розуміють у ширшому контексті. Зокрема, О. В. Козаченко зазначає, що чинним кримінальним законом до інших кримінально-правових заходів віднесено примусові заходи медичного характеру,

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. С. 467–468.

примусове лікування та спеціальну конфіскацію; кожен із них розглядається як самостійний вид примусових кримінально-правових заходів, позбавлених ознак кари. Крім того, до цього виду кримінально-правових заходів може бути віднесено і захід, пов'язаний з обмеженням спеціального права¹.

На думку А. М. Яценка, під іншими заходами кримінально-правового характеру слід розуміти передбачені кримінальним законом відмінні від покарання примусові, заохочувальні або такі, що ґрунтуються на гуманістичних засадах і недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження, засоби впливу, що застосовуються судом до особи в разі вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння чи діяння, зовні схожого на нього, з метою відновлення доконфліктного стану порушених правовідносин, захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нових злочинів або суспільно небезпечних діянь через виправлення порушників закону². Огляд наукових позицій із цього приводу можна продовжувати, однак з уже зазначених доходимо висновку, що «інші заходи кримінально-правового характеру» не обмежуються лише тими засобами впливу на порушників кримінально-правових заборон, що містяться у розділі XIV Загальної частини КК України «Інші заходи кримінально-правового характеру».

У зв'язку з цим зазначимо, що серед низки таких заходів до порушників кримінально-правових заборон у сфері охоронної діяльності в Україні насамперед поряд із покаранням може бути застосований такий інший захід кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація.

Спеціальну конфіскацію як один із заходів кримінально-правового характеру у 2017 р. застосовано до 400 засуджених осіб (за вироками, що набрали й не набрали законної чинності)¹.

¹ Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. проф. О. В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. С. 130.

² Яценко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. Право та державне управління: зб. наук. праць. 2017. № 4 (29). Т. 1. С. 149–154.

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами кримінальної юрисдикції у 2017 році / Відділ аналізу судової статистики судів кримінальної юрисдикції правового управління (ІІІ) департаменту

Згідно з частиною 1 ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, за які передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого частиною першою статті 150, статтею 154 частинами другою і третьою статті 159-1, частиною першою статті 190, статтею 192, частиною першою статей 204, 209-10, 210, частинами першою і другою статей 212, 212-1, частиною першою статей 222, 229, 239-1, 239-2, частиною другою статті 244, частиною першою статей 248, 249, частинами першою і другою статті 300, частиною першою статей 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, статтею 363, частиною першою статей 363-1, 364-1 і 365-2 КК.

За справедливим зауваженням окремих дослідників спеціальна конфіскація не ставить перед собою цілей виправлення особи або попередження нових злочинів. Єдиною метою її застосування є недопущення використання предметів, що підлягають вилученню, в нових кримінальних правопорушеннях і залишення в користуванні злочинця предметів, здобутих злочинним шляхом¹. У зв'язку з цим з огляду на закон України від 22.11.2018 ми схильні підтримати тих вітчизняних науковців, які зазначають, що спеціальна конфіскація – це інший засіб кримінально-правового реагування стосовно кримінальної відповідальності на злочин, що має примусовий, майновий, безоплатний характер і полягає у вилученні майна фізичних осіб у власність держави, пов'язаний із вчиненням злочину або суспільно небезпечного діяння, що здійснюється на підставі судового рішення за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під об'єктивні ознаки діяння,

аналітичної та правової роботи Верховного Суду 16 березня 2018 р. *Верховний суд України: офіц. сайт*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2017.pdf (дата звернення: 23.09.2018).

¹ Корабель М. Г., Шинкарьов Ю. В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання : монографія. Харків : Право, 2018. С. 31.

передбаченого Особливою частиною цього кодексу, але кримінальним правопорушенням не є внаслідок недосягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, за які передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого у переліку, визначеному в ч. 1 ст. 96-1 КК України. Її ознаками є такі:

а) це інший засіб кримінально-правового реагування на вчинення злочину, суспільно небезпечного діяння неосудною особою чи малолітнім, який не досяг віку настання кримінальної відповідальності; цей засіб кримінально-правового реагування залишається «іншим» і тоді, коли він застосовується як доповнення до кримінальної відповідальності, тобто разом із покаранням або примусовими заходами медичного характеру щодо обмежено осудної особи чи примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітньої особи, яка досягла віку настання кримінальної відповідальності;

б) він має примусовий характер і застосовується незалежно від волі особи щодо майна, до якої її застосовано;

в) він має майновий характер, що полягає у позбавленні особи права на майно, яке перебуває у неї на законних чи незаконних підставах;

г) може обмежувати майнові інтереси як винного, так і третіх осіб;

ґ) застосовується до майна, пов'язаного із вчиненням злочину або суспільно небезпечного діяння, незалежно від того, чи перебуває таке майно у власності його суб'єкта;

д) застосовується винятково на підставі судового рішення (вирок або ухвала);

е) застосовується у разі вчинення одного із злочинів або суспільно небезпечних діянь, що містять ознаки злочинів, перелік яких визначено частиною 1 ст. 96-1 КК України, а також умисних злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або штраф у розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

є) має безоплатний характер, тобто особа не отримує відшкодування за конфісковане в неї майно;

ж) допускається можливість її заміни на конфіскацію грошової суми, еквівалентної вартості майна, що повинно підлягати спеціальній конфіскації (ч. 2 ст. 96-2 КК України)¹.

Випадки застосування спеціальної конфіскація, а також обставини, за наявності яких її застосування є неможливим, регламентовано у статті 96-2 КК України. Зокрема, згідно з частиною 1 цієї статті спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно:

1) були одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;

3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, переходять у власність держави;

4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Згідно з положеннями частини 4 ст. 96-2 КК «гроші, цінності..., інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну, вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 частини першої цієї статті».

Таким чином, з огляду на вказані законодавчі положення статті 96-2 КК України спеціальна конфіскація може бути застосована до майна засудженого чи у передбачених КК випадках – до майна іншої особи, яке

¹ Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 124–125.

використовувалося як знаряддя вчинення злочину. Верховний Суд України не виключає в цілому можливості застосування спеціальної конфіскації навіть у тих випадках, коли конфіскація майна, з огляду на його вартість, виглядає набагато суворішим заходом, ніж призначене покарання, однак у таких випадках він має навести належні аргументи, які обґрунтовують з урахуванням обставин конкретної справи, що такий захід не порушуватиме стандарти ЄСПЛ (ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). При цьому до уваги можуть братися вартість майна, що підлягає конфіскації, законність чи незаконність його походження; тяжкість і характер вчиненого злочину; наявність, розмір і характер завданої шкоди або шкоди, яка потенційно могла бути заподіяна злочинцем; вид і розмір призначеного покарання тощо¹.

Зауважимо, що спеціальну конфіскацію слід відрізнити від кримінальної процесуальної конфіскації. Яскраво їх порівнюють О. В. Єрмак і В. М. Куц. Дослідники зазначають, що власне кримінальна процесуальна конфіскація (вилучення речових доказів), що може застосовуватись у будь-якому кримінальному провадженні без винятку, матеріальної кримінально-правової основи не потребує, тому що жодним чином не обмежує права особи, до якої її може бути застосовано. За своєю сутністю кримінальна процесуальна конфіскація (вирішення питання про долю речових доказів) – це відібрання предметів матеріального світу, пов'язаних з учиненням злочину й визнаних судом відповідно до КПК України речовими доказами у кримінальному провадженні, що не становлять цінності або є вилученими із цивільного обігу. Метою такого вилучення (відібрання) є припинення й запобігання вчиненню злочинів. Натомість предмети матеріального світу, що підлягають спеціальній конфіскації,

¹ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду: щодо призначення покарання. Верховний суд України : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf (дата звернення: 23.10.2018).

повертаються у дохід держави, на відміну від конфіскації речових доказів, що підлягають знищенню¹.

З огляду на вищезазначене спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру у випадках, передбачених статтею 96-2 КК України, може бути застосована до особи у разі вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності, передбачених п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, 194, ч. 2 і 3 ст. 206, ч. 2 і 3 ст. 342, 348, 350, 352, ч. 2 і 3 ст. 355, ст. ст. 118, 260, 263, 359, 364, 364-1, 365, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 367, 368, 368-3 КК України.

Окрім спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, до порушників кримінально-правових заборон у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності в Україні в передбачених законом випадках можуть бути застосовані такі інші заходи кримінально-правового впливу, як заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, це заходи примусу, які застосовуються до цих осіб за рішенням суду з підстав, передбачених статтею 96-3 КК України, й полягають у виконанні юридичною особою певних дій або у позбавленні чи обмеженні її прав з метою забезпечення виконання завдань кримінального законодавства України². Ці засоби державного реагування мають субсидіарний характер, вони застосовуються на додаток до покарання уповноваженої фізичної особи юридичної особи у випадку вчинення нею злочину в інтересах та/або від імені такої юридичної особи через фактичну причетність цієї юридичної особи до вчиненого її уповноваженою особою злочину або кримінального проступку. Так, з огляду на приписи Закону України від 22.10.2018, а також згідно із статтею 96-3 КК України у разі вчинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної

¹ Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 146.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Сачвенка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017. С. 245.

особи будь-якого зі злочинів, передбачених у п. 1, 3 і 4 ч. 1 цієї статті, до такої юридичної особи, поряд із покаранням її фізичної уповноваженої особи, можуть бути застосовані: 1) такий захід кримінально-правового характеру, як штраф (за вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених ст. 209 і 306, ч. 2–4 ст. 159-1, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369 і 369-2 КК); 2) виключно такі заходи кримінально-правового характеру, як ліквідація та конфіскація майна (за вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених ст. 258–258-5, 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 436-1, 437, 438, 442, 444, 447 КК). Крім того, виключно штраф може бути застосований до юридичної особи у випадку незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у пункті 2 ч. 1 цієї статті, а саме злочинів, передбачених ст. ст. 209 і 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369 і 369-2 КК.

У науковій літературі уже доволі тривалий час точаться дискусії з приводу юридичної природи заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (штрафу, ліквідації і конфіскації майна). Так, є група науковців, які послідовно обстоюють позицію, згідно з якою такі заходи кримінально-правового характеру є нічим іншим, як кримінальною відповідальністю юридичних осіб¹. Будучи прихильником такої позиції, О. П. Провоторов зазначає, що вітчизняний законодавець обрав другу модель сучасного регулювання відповідальності юридичних осіб у разі вчинення злочину за допомогою заходів кримінально-правового характеру, відмінних від покарання. Специфіка такої моделі полягає в розмежуванні понять «суб'єкт злочину» та «суб'єкт кримінальної відповідальності». Така диференціація надає можливість адаптувати систему застосування заходів кримінально-правового характеру до принципу особистої винної відповідальності. Урахування принципу особистої винної відповідальності у разі застосування заходів, відмінних

¹ Гришук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 215–227.

від покарання, проявляється в тому, що юридична особа не визнається суб'єктом злочину, і до неї не застосовується психологічна конструкція вини (у формі умислу чи необережності) до вчиненого злочину та його наслідків. При цьому юридична особа стає суб'єктом кримінальної відповідальності – такий підхід жодним чином не заперечує концепцію персональної винної відповідальності фізичних осіб і не суперечить їй¹. На думку інших, юридична особа не стає суб'єктом кримінальної відповідальності, а заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не є їх кримінальною відповідальністю (покаранням), оскільки такий відповідальності може підлягати лише фізична особа – суб'єкт злочину. У зв'язку з цим примусові заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (штраф, ліквідація та конфіскації майна) істотно відрізняються від покарання як основного елемента кримінальної відповідальності, хоча і реалізуються в межах такої відповідальності, оскільки знаходять своє зовнішнє вираження в обвинувальному вирокі щодо її уповноваженої фізичної особи². Окремі вітчизняні дослідники, критикуючи останню точку зору, стверджують, що, незважаючи на неможливість юридичної особи бути суб'єктом злочину (через об'єктивну неспроможність вчинити його), кримінальна відповідальність юридичних осіб серед законодавчих інструментів протидії злочинності є цілком допустимою, і це може здійснюватись через можливість подальшого вдосконалення інституту кримінальної відповідальності, насамперед її форм. Щодо перспектив розвитку останніх ці науковці зауважують, що на нього, безперечно, вплине ідея розподілу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки. Упровадження безпосередньо кримінального проступку

¹ Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. С. 67.

² Литвинов О. М., Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо форм реалізації та юридичної природи. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук. полілогу (м. Харків, 7 верес. 2018) / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 167–172.

потребує вдосконалення форми кримінальної відповідальності за його вчинення, а саме застосування такої відповідальності не у формі покарання, а у формі кримінально-правового стягнення. Стягнення, на відміну від покарання, могло б стати цілком доречною формою кримінальної відповідальності і щодо юридичних осіб. Застосування стягнення не вимагає дотримання століттями напрацьованих принципів зазначення покарання. Таким чином, із точки зору форми кримінальної відповідальності юридичних осіб, також не існує перешкод для впровадження цього виду юридичної відповідальності¹.

Із таким висновком погодитися не можна, оскільки фактично заходи кримінально-правового характеру і є тими стягненнями, про які згадують цитовані нами науковці. На наше переконання, така пропозиція нічого нового не привносить у розуміння суті цих заходів державного реагування. У спеціальній літературі справедливо підкреслюється теза про те, що з появою в КК України розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» юридичні особи офіційно були визнані в Україні повноцінними учасниками (суб'єктами) кримінально-правових відносин, а не лише потерпілими особами, як це було до цього. З огляду на це кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні не існує, вона є іншим засобом кримінально-правового характеру щодо кримінальної відповідальності, введення якого посилює превентивну дію закону в справі запобігання вчиненню кримінальних правопорушень в інтересах юридичних осіб¹.

Запровадження інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є наслідком виконання Україною відповідних міжнародно-правових зобов'язань. Попри це, міжнародні договори не вимагають, щоб відповідальність юридичних осіб за відповідні злочини була кримінальною. У зв'язку з цим регламентація у розділі XIV-1 Загальної частини КК України заходів кримінально-правового

¹ Куц В. М., Сотниченко В. С. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів : монографія. Київ : Нац. акад. прокурат. України, 2017. С. 138, 141, 143–144.

¹ Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування : монографія. Чернівці : Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 150–151.

характеру щодо юридичних осіб свідчить лише про те, що за своїм юридичним змістом ці заходи щодо юридичних осіб ні в якому разі не можуть вважатись проявом (формою) кримінальної відповідальності, щонайменше з двох причин: 1) законодавець не визнавав і не визнає юридичних осіб суб'єктом злочину; 2) традиційне розуміння кримінальної відповідальності передбачає, що обов'язковим її елементом є так званий «державний осуд», який проявляється у визнанні особи винною у вчиненні злочину в резолютивній частині вироку суду, з положень же КК і КПК випливає, що юридична особа не зазнає державного осуду в разі застосування до неї заходів. Це яскраво репрезентовано у частині 4 ст. 374 КПК України, в якій йдеться не про її осуд, а лише про рішення щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

Отже, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є окремим видом юридичної відповідальності в кримінальному праві («квазі-кримінальною відповідальністю») з огляду на те, що:

1) фактичною підставою їх застосування є виключно злочин (пункти 1, 3, 4 ч. 1 ст. 96-3) або ж фактична ситуація, однією зі складових якої є злочин (п. 2 ч. 1 ст. 96-3);

2) вони є «реакцією» держави саме на злочин чи зазначену фактичну ситуацію, а не на інші фактичні обставини;

3) ця «реакція» передбачає несприятливі (негативні) наслідки для певного суб'єкта права¹.

Із такими висновками щодо юридичної природи заходів кримінально-правового характеру, на наше переконання, варто погодитися. З огляду на вищезазначений перелік злочинів у сфері охоронної діяльності в Україні можна дійти висновку, що до юридичної особи можуть бути застосовані ліквідація та конфіскація майна – у разі вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого статтею 260 КК України, а також штраф: а) у випадку вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого частиною 1 і 2

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Медьника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 295–297.

ст. 368-3 КК України; б) у разі незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення злочину, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 368-3 КК України.

Ліквідація є найбільш суворим заходом кримінально-правового характеру, що може застосовуватись до юридичної особи. Він передбачає припинення існування юридичної особи як суб'єкта права. Іноді цей захід кримінально-правового характеру ще називають «смертною карою» щодо юридичної особи, і застосовується він виключно у випадках учинення уповноваженою особою одного із злочинів, прямо перерахованих у статті 96-9¹.

К. П. Задоя підкреслює, що ліквідація не може бути застосована у тих випадках, коли регулятивним законодавством не передбачено можливість припинення діяльності певної категорії юридичних осіб на підставі рішення суду. Перш за все, йдеться про органи державної влади та місцевого самоврядування – Верховну Раду та Кабінет Міністрів України, суди, сільські, селищні, міські, районні, обласні ради тощо. З огляду на це щодо таких юридичних осіб може бути застосований виключно штраф². Таке твердження щодо аспекту регулювання законодавством припинення діяльності певної категорії юридичних осіб на підставі рішення суду, можливо, і не позбавлено логіки. Воно, до речі, може становити ще одну обставину серед низки інших обставин, що виключають можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру¹. До цього варто додати і те, що у цьому разі щодо таких юридичних осіб ставиться під питання можливість

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 303–304.; Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків : НікаНова, 2014.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 303–304.

¹ Яценко А. М. Обставини, що виключають можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 227–232.

застосування не лише такого заходу кримінально-правового характеру, як ліквідація, але і такого заходу, як конфіскація майна. У зв'язку з цим, якщо, наприклад, у разі вчинення уповноваженою особою злочину, передбаченого статтею 260 КК України, до юридичної особи органу державної влади та місцевого самоврядування з названої вище причини не можуть бути застосовані ліквідація та конфіскація майна, то не виключено, що до неї може бути застосований замість ліквідації й конфіскації майна такий захід кримінально-правового характеру, як штраф.

Говорячи про конфіскацію майна, ще раз наголосимо, що цей додатковий захід кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб застосовується до юридичних осіб одночасно із застосуванням такого обов'язкового заходу, як ліквідація юридичної особи. За справедливим зауваженням О. В. Єрмака та В. М. Куца, конфіскація майна юридичної особи – це інший засіб кримінально-правового реагування щодо юридичної особи, що має примусовий, майновий, безоплатний характер і полягає у вилученні у власність держави всього майна юридичної особи та застосовується на підставі вироку суду у разі вчинення її уповноваженою особою одного зі злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258-258-5, 437, 438, 442, 444, 447 КК України, лише у випадку застосування до юридичної особи такого основного засобу кримінально-правового реагування, як ліквідація. У разі застосування судом конфіскації майна щодо юридичної особи, на відміну від покарання у вигляді конфіскації майна, настають кримінально-правові наслідки, що полягають у позбавленні її права власності на майно. Такий кримінально-правовий наслідок вчинення злочину, як судимість, відсутній тому, що юридична особа: 1) є учасником кримінально-правових відносин, а не суб'єктом злочину, у зв'язку з цим не може бути об'єктом кримінальної відповідальності; 2) конфіскація майна щодо юридичної особи є не проявом відповідальності, а іншим засобом кримінально-правового характеру, щодо яких судимості бути не може¹.

¹ Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 156.

Згідно з частиною 1 ст. 96-7 КК України штрафом є грошова сума, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення. Суд застосовує штраф, виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди. У такому разі суд не має правових підстав застосувати штраф у більшому або меншому розмірі¹. Між тим, з огляду на приписи частини 2 цієї статті, тоді, коли неправомірну вигоду не було одержано або її розмір неможливо обчислити, суд у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи злочину, передбаченого частиною 1 ст. 368-3 КК України, застосовує штраф у межах від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368-3 КК України, – від десяти до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У разі застосування штрафу за вчинення уповноваженою особою юридичної особи злочину, передбаченого частиною 1 і 2 ст. 368-3 КК України, у вищезазначених межах суд має керуватися приписами ст. 96-10 КК України. Цією статтею задекларовано загальні засади застосування до юридичної особи такого заходу кримінально-правового характеру, як штраф.

Зі змісту цієї статті випливає, що у разі застосування до юридичної особи цього заходу кримінально-правового характеру суд має враховувати ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер і розмір неправомірної вигоди, яка була отримана або могла бути отримана юридичною особою, та вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

У разі несплати юридичною особою штрафу у розмірах, визначених судом з огляду на вищезазначені межі, суд може застосувати штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років (ч. 3 ст. 96-7 КК України). Коментуючи таке законодавче положення, К. П. Задоя

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 303.

зазначає, що у частині 3 ст. 96-7 КК та ст. 374 КПК відсутні конкретні орієнтири щодо того, чи повинен суд вирішувати питання про розстрочку штрафу у разі постановлення обвинувального вироку або в порядку виконання вироку відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 537 КПК. Тому доречно звернутись до порядку застосування розстрочки виплати штрафу як виду покарання (ч. 4 ст. 53): згідно із статтею 26 КВК вона може застосовуватись як на підставі обвинувального вироку, так і на підставі ухвали суду. Таким чином, питання про розстрочку виплати штрафу (ч. 3 ст. 96-7) може вирішуватись як обвинувальним вироком суду, так і ухвалою, постановленою в порядку п. 14 ч. 1 ст. 537 КПК¹. Із таким твердженням погодитись не можна, оскільки у такому разі це аналогія закону. Згідно з частиною 4 ст. 3 КК України застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено. У зв'язку з цим вважаємо, що вирішення судом питання про розстрочку виплати юридичною особою штрафу певними частинами з огляду на приписи пункту 14 ч. 1 ст. 537 КПК України є можливим лише в разі виконання обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи, в якому безпосередньо й ухвалено рішення щодо застосування до юридичної особи штрафу як заходу кримінально-правового характеру. Саме ця обставина фактично засвідчує відмінність порядку виконання покарання у вигляді штрафу щодо фізичної особи й порядку виконання призначеного за вироком суду штрафу як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. Вона є однією з низки інших обставин, що засвідчують суттєву відмінність такого виду покарання від схожого за назвою іншого заходу кримінально-правового характеру, на чому послідовно наполягають окремі вітчизняні науковці¹.

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 303.

¹ Яценко А. М. Штраф і конфіскація майна як покарання та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 8–10 червня 2017 р.) / ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», кафедр. кримінал. права навч.-наук. ін-ту; навч.-наук. лабор. дослідж. політ. в сфері боротьби зі злочинністю Наук.-дослід. ін-ту вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ; СБУ; Львівськ форум

Варто мати також на увазі, що штраф як захід кримінально-правового характеру у випадку вчинення злочину, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 368-3 КК України, не може ні якому разі бути застосований судом до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому законом порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідного державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Наприкінці аналізу проблематики реалізації інших заходів кримінально-правового характеру до порушників кримінально-правових заборон у сфері охоронної діяльності хотілося б зазначити, що ми схильні підтримати тих вітчизняних науковців, які пропонують удосконалити механізм реалізації кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб шляхом доповнення переліку підстав застосування до них заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) випадками вчинення злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК України (ст. 222-1, 223-1, 223-2, 232-1, 232-2, 255, 257 КК України та ін.).¹

З огляду на предмет нашого дослідження вважаємо, що перелік підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) доцільно також доповнити за рахунок включення до нього злочинів у сфері охоронної діяльності, передбачених статтями 194, 206, 352, 355, 359, 368 КК України.

4.2. Практика призначення покарань та інших заходів кримінально-правового

з кримінальної юстиції ; Івано-Франківськ. осеред. Всеукр. громадськ. орг. «Асоц. кримінального права». Івано-Франківськ, 2017. С. 123–126; Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття та мета застосування // Безпека людини, суспільства, держави: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2017 р.). Київ : Київський кооперативний інститут бізнесу і права, 2017. С. 311–314.

¹ Волинець Р. А. Кримінально-правова охорона фондового ринку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. С. 31.

характеру за злочини, що посягають на охоронну діяльність в Україні

Призначення покарання є завершальною стадією процесу правозастосування, на якій судом вирішується питання про те, який самий вид і розмір покарання необхідно й доцільно призначити обвинуваченому/підсудному з метою його подальшого виправлення, а також запобігання вчиненню ним нових злочинів. На цій стадії процесу правозастосування суд зобов'язаний керуватися певними правилами або дотримуватися встановлених вимог. У теорії кримінального права ці вимоги або правила узвичаєно поділяти на загальні та спеціальні. Загальні правила, які ще називають загальними засадами призначення покарання, переважно розглядаються у вигляді системи встановлених законом та обов'язкових для суду взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою вихідних вимог (відправних правил), із яких має виходити суд під час визначення підстав, порядку та меж призначення покарання і якими він повинен керуватися, обираючи певні вид і міру покарання за кожним окремим кримінальним провадженням і стосовно кожної конкретної особи, якій це покарання призначається¹. Спеціальні правила – це передбачені законом засади призначення покарання, що відображають специфіку вчиненого злочину або особу, яка його вчинила, в окремому кримінальному провадженні. Такі правила можуть бути умовно поділені на чотири групи: 1) правила, згідно з якими обмежуються максимальний строк або розмір найбільш суворого покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкції частини статті) Особливої частини КК (ч. 3 ст. 43, ч. 2 і 3 ст. 68, ст. 69-1, ч. 3 ст. 102 КК України); 2) правила призначення узгодженого або більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною санкцією

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. С. 384; Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 852.

статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (ч. 5 ст. 65, ст. 69 КК України); 3) правила призначення більш суворого покарання, ніж передбачено санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, або більш суворого покарання, ніж максимально можливого для відповідного виду покарання, передбаченого у Загальній частині КК (ч. 2 ст. 53, статті 70 і 71 КК України); 4) правила заміни невідбутої частини покарання на більш м'яке або заміни покарання на більш суворе та пом'якшення покарання (ст. 82, ч. 5 ст. 53, ч. 3 ст. 74 КК України тощо)¹.

Загальні засади призначення покарання, як відомо, регламентуються у статті 65 КК України. Зі змісту пункту 1 ч. 1 цієї статті випливає, що суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинене злочинне посягання. Зауважимо, що ця вимога закону має свої винятки. Зокрема, суд під час призначення покарання має права вийти як за максимальні межі санкції статті (ч. 2 ст. 53 і 55, ст. 54, 70 і 71, ч. 3 ст. 99 КК), так і за її мінімальні межі (ст. 69, ч. 3 ст. 43 КК, ч. 2 і 3 ст. 68 і 69-1, ст. 99–102, 75, 77 і 104 КК)¹. У такому разі він фактично призначає покарання з урахуванням уже не загальних, а спеціальних засад його призначення.

Якщо говорити далі про загальні засади призначення покарання, то згідно з пунктом 2 ч. 1 ст. 65 КК суд також зобов'язаний призначати покарання відповідно до положень Загальної частини КК, оскільки приписи Загальної й Особливої його частин є органічно пов'язаними та взаємозумовленими. Нарешті, суд не може призначити покарання без урахування ступеня тяжкості вчиненого

¹ Кривенков О. В. Общие начала назначения наказания по российскому уголовному праву : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Оренбург. аграр. ун-т. М., 2001. С. 42; Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. С. 150–151.

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. С. 386–388; Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 855.

злочину, особи винного й обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

За загальним правилом встановлення судом у справі обставин, які пом'якшують покарання, дає йому право: 1) у разі альтернативної санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України обрати менш суворий вид покарання, передбачений у ній; 2) обравши певний вид основного та додаткового покарання, передбачених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, призначити їх ближче до нижньої межі (мінімального розміру); 3) призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 69 КК); 4) не призначати додаткового покарання, передбаченого в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України як обов'язкове (ч. 2 ст. 69 КК). Наявність у справі обставин, що обтяжують покарання, дає суду право: 1) у разі альтернативної санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України обрати більш суворий вид покарання, передбачений у ній; 2) обравши певний вид основного та додаткового покарання, передбаченого в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, призначити їх ближче до верхньої межі (максимального розміру); 3) визнати неможливим застосування до винного положень ст. 69 КК України¹.

У частині 2 ст. 65 КК України встановлено презумпцію призначення більш м'якого покарання, якщо не доведено, що воно не є достатнім для досягнення мети покарання. З огляду на вказаний принцип призначення покарання суд під час його призначення керується так званим суддівським розсудом. Останній у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, інтелектуально-вольовою владною діяльністю суду з вирішення у визначених

¹ Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : Паливода А. В., 2012. С. 245.

законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей і принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо. Підставами для судового розсуду під час призначення покарання виступають кримінально-правові, відносно визначені (ті, якими встановлюються межі покарання) та альтернативні (якими передбачено декілька видів покарань) санкції; принципи права; уповноважуючі норми, в яких використовуються щодо повноважень суду формулювання «може» та «вправі»; юридичні терміни та поняття, які є багатозначними або не мають нормативного закріплення, зокрема «особа винного», «щире каяття» тощо; оціночні поняття, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю суб'єкта правозастосування, наприклад у разі врахування пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин (статті 66, 67 КК), визначення «інших обставин справи», можливості виправлення засудженого без відбування покарання, що має значення для застосування ст. 75 КК, тощо; індивідуалізація покарання – конкретизація виду й розміру міри державного примусу, який суд призначає особі, що вчинила злочин, залежно від особливостей цього злочину та його суб'єкта¹.

Аналіз практики призначення покарань за злочини, що посягають на охоронну діяльність в Україні, свідчить про те, що у цілому з огляду на судову дискрецію суди дотримуються як загальних, так і спеціальних правил призначення покарання. Так, вироком Замостянського районного суду м. Вінниці від 18 грудня 2008 р. дії підсудного кваліфіковано за частиною 2 ст. 342 КК України. Під час обрання виду та міри покарання суд узяв до уваги ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу підсудного й наявність обставин, що пом'якшують чи обтяжують її покарання. Зокрема, судом встановлено, що за місцем проживання підсудний характеризується з позитивного боку. Обставиною, що пом'якшує покарання, є його щире каяття й активне сприяння

¹ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду: щодо призначення покарання. Верховний суд України : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf (дата звернення: 23.10.2018).

розкриттю злочину. Обставинами, що обтяжують покарання, визнано вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння. З урахуванням конкретних обставин справи й особи підсудного суд визнав ОСОБА_1 винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 342 ч. 2 КК України, та призначив йому покарання у вигляді штрафу в розмірі 1000 грн¹. 29.07.2013 р. Печерським районним судом м. Києва затверджено угоду про примирення між потерпілим ОСОБА_1 та обвинуваченим ОСОБА_2. Судом ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 342 ч. 2 КК України, і призначено узгоджене сторонами покарання у вигляді штрафу у розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1 700 (тисячу сімсот) гривень. Згідно з указаною угодою ОСОБА_2 беззастережно визнав свою винуватість у вчиненні злочину, передбаченого статтею 342 ч. 2 КК України. Крім того, ОСОБА_2 активно сприяв розкриттю злочину, щиро розкався в тому, що вчинив злочин та попросив вибачення у потерпілого ОСОБА_1. Також указаною угодою сторони погодили покарання у вигляді штрафу у розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1 700 грн¹.

Приклади дотримання вимог закону щодо загальних і спеціальних засад призначення покарання за злочини та кримінальні проступки, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність в Україні, яскраво репрезентовано й іншими судовими вироками². Попри це,

¹ Вирок Замостянського районного суду м. Вінниці від 18.12.2008 № 1-594. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4154738> (дата звернення: 23.09.2018).

¹ Вирок Печерського районного суду м. Києва від 29.07.2013 № 757/15420/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32746053> (дата звернення: 23.09.2018).

² Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 16.12.2010 р. /Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/50120457> (дата звернення: 23.09.2018); Вирок Сумського районного суду Сумської області від 18.11.2007 № 1-30 2007р.. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/584157> (дата звернення: 23.09.2018); Вирок Київського районного суду м. Одеси від 29.04.2013 № 520/5006/13-к. *Єдиний державний реєстр судових*

іноді під час призначення покарання за вказані злочини суди допускаються численних помилок. Так, під час вирішення питання про вид і міру покарання за вчинення злочину, передбаченого частиною 1 ст. 122 і ч. 2 ст. 342 КК України, Артемівський районний суд м. Луганська відповідно до статей 65–67 КК України, врахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Відповідно до статті 66 КК України обставинами, що пом'якшують покарання ОСОБА_2, суд визнав щиросердне каяття, повне визнання своєї вини й відшкодування завданої шкоди потерпілому. Відповідно до статті 67 КК України обставинами, що обтяжують покарання, є вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння та рецидив злочину. З огляду на ступінь тяжкості вчинених ОСОБА_2 злочинів, даних про особу обвинуваченого, який задовільно характеризується за місцем проживання, раніше був неодноразово засуджений, на обліку у лікаря-психіатра та лікаря-нарколога не перебуває, суд вирішив за необхідне обрати обвинуваченому ОСОБА_2 за ч. 1 ст. 122 КК України покарання у вигляді обмеження волі строком на 1 рік, за ч. 2 ст. 342 КК України у вигляді обмеження волі строком на 2 роки, а із застосуванням ст. 70 КК України остаточне покарання у вигляді обмеження волі строком на 2 роки, оскільки саме таке покарання є необхідним і достатнім для виправлення обвинуваченого та попередження вчинення ним нових злочинів¹.

Уявляється, що у цьому випадку суд неправильно виявив і встановив окремі з обставин, що пом'якшують покарання. Зокрема, суд констатував переважання обставин, що пом'якшують покарання, над обставинами, що його обтяжують, а також негативно характеризують винного. Насправді це не зовсім так. Справа в тому, що повне визнання вини є змістовною характеристикою саме щиросердного каяття, а не окремою самостійною обставиною, що пом'якшує

рішень: офіц. сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31068952> (дата звернення: 23.09.2018).

¹ Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 25.06.2014 № 434/8868/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39440099> (дата звернення: 23.09.2018).

покарання. Пункт 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» вказує, що щире розкаяння характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке проявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль із приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася¹.

Указане безпосередньо знаходить своє підтвердження й у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, який теж звертає увагу на те, що щире каяття як таке характеризує суб'єктивне ставлення винного до вчиненого злочину, яке полягає в тому, що він визнає свою провину, висловлює жаль із приводу вчиненого та бажає виправити ситуацію, що склалася. За наявності щирого каяття особи не обов'язковим має бути активне сприяння у розкритті злочину. Активне сприяння розкриттю злочину є окремою обставиною, що пом'якшує покарання, згідно з пунктом 1 ч. 1 ст. 66 КК. Тобто, передбачені пунктом 1 ч. 1 ст. 66 КК обставини, що пом'якшують покарання, а саме щире каяття й активне сприяння розкриттю злочину, є альтернативними, незалежними та можуть існувати окремо одна від одної¹. Крім того, Касаційний кримінальний суд підкреслює те, що основною формою прояву щирого каяття є повне визнання особою своєї вини та правдива розповідь про всі відомі їй обставини вчиненого злочину. Якщо особа приховує суттєві обставини вчиненого злочину, що значно ускладнює його розкриття, визнає свою вину лише частково для того, щоб уникнути справедливого покарання, її каяття не можна визнати щирим, справжнім. Щире каяття повинно ґрунтуватися на належній критичній оцінці особою своєї протиправної поведінки, її осуді, бажанні виправити ситуацію,

¹ Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації: зб. постанов / укл.: д-р юрид. наук, проф. О. М. Литвинов; д-р юрид. наук, доц. А. М. Ященко. Харків: Константа, 2018. 320 с.

¹ Постанова Верховного Суду у справі № 297/562/17 (провадження № 51-329км18) від 07.11.2018. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77870634> (дата звернення: 23.12.2018).

яка склалась, і нести кримінальну відповідальність за вчинене; також зазначена обставина має знайти своє відображення в матеріалах кримінального провадження¹.

Отже, якщо з вищезгаданого вироку Артемівського районного суду м. Луганська і вбачаються обставини, що пом'якшують покарання, то лише дві з них, зокрема відшкодування завданої потерпілому шкоди та щиросердне каяття. Ці обставини, що пом'якшують покарання, кореспондують двом обставинам, що його обтяжують, – стану алкогольного сп'яніння й рецидиву злочину. Крім того, відомості, що характеризують особу обвинуваченого, засвідчують його виключно задовільну, а не позитивну характеристику. У зв'язку з цим можна стверджувати, що Артемівський районний суд м. Луганська призначив покарання, що не відповідає загальним засадам його призначення та приписам ч. 2 ст. 65 КК України. Як наслідок, воно є занадто м'яким з огляду на ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Через це, уявляється, що з огляду на загальні засади призначення покарання ОСОБА_2 варто було б або призначити покарання у вигляді обмеження волі ближче до його максимального строку (за ч. 1 ст. 122 – 3 роки; за ч. 2 ст. 342 – 4 роки; з огляду на приписи ст. 70 – 4 роки), або ближче до мінімального строку покарання у вигляді позбавлення волі (за ч. 1 ст. 122 – 3 роки; за ч. 2 ст. 342 – 2 роки; з огляду на приписи ст. 70 – 1 рік 6 місяців).

Випадки визнання щирого каяття й повного визнання вини як самостійних обставин, що пом'якшують покарання, у разі його призначення за злочини, що посягають на охоронну діяльність, доволі часто зустрічаються у вітчизняній судовій практиці¹. Цю практику навряд чи можна визнати такою, що ґрунтується на приписах чинного законодавства України.

¹ Постанова Верховного Суду у справі № 559/1037/16-к (провадження № 51–3612км18) від 30.10.2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654034> (дата звернення: 23.12.2018).

¹ Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 12.04.2013 № 434\2419\13-К. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30615926> (дата звернення: 23.09.2018); Вирок Київського районного суду м. Одеси від 16.07.2014 № 520/7546/14-к. *Єдиний державний реєстр*

Іноді в судовій практиці трапляються випадки неправильного застосування закону під час призначення покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність, з огляду на спеціальні засади його призначення.

Як ми вже зазначали, у доктрині кримінального права під спеціальними засадами призначення покарання пропонується розуміти передбачені законом правила призначення покарання, що відображають специфіку вчиненого злочину або особу, яка його вчинила, в окремому кримінальному провадженні. Так, вироком Ковпаківського районного суду м. Суми від 20.05.2013 р. ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 365, ч. 3 ст. 368 КК України, і призначено йому таке покарання: 1) за ч. 2 ст. 365 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді обмеження волі на строк один рік з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із здійсненням функцій службової особи, строком на один рік; 2) за ч. 3 ст. 368 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді обмеження волі на строк один рік шість місяців із позбавлення права обіймати посади, пов'язані із здійсненням функцій службової особи, строком на два роки без конфіскації майна. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно призначити ОСОБА_2 покарання у вигляді обмеження волі на строк один рік шість місяців із позбавлення права обіймати посади, пов'язані із здійсненням функцій службової особи, строком на два роки без конфіскації майна. Під час призначення ОСОБА_2 виду й міри покарання суд урахував ступінь тяжкості вчинених злочинів, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Зокрема, судом встановлено, що ОСОБА_2 згідно зі ст. 89 КК України раніше не судимий, позитивно характеризується за місцем проживання та роботи, має на утриманні мати пенсійного віку, яка має поганий стан здоров'я, підвищеної небезпечності для оточуючих не становить, обіймав невисоке службове становище, його діями не було завдано великої шкоди. Ці обставини суд визнав такими, що пом'якшують його

покарання. Обставин, що обтяжують покарання, суд не вбачає¹.

Згідно з частиною 1 ст. 69 КК України за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційний злочин, призначити основне покарання нижче найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин. Зі змісту цієї частини статті випливає, що суд може призначити будь-яке основне покарання нижче найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин лише у разі: 1) наявності кількох (двох і більше) обставин, що пом'якшують покарання, а також якщо позитивні характеристики особи винного превалюють над його негативними характеристиками; 2) якщо декілька обставин, що пом'якшують покарання, істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину.

З вищенаведеного прикладу судової практики випливає, що суд, реалізуючи положення ст. 69 КК України, під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, урахував лише обставини, що пом'якшують покарання. Навіть якщо гіпотетично і погодитися з указаною позицією суду, виникає запитання: «А які ж конкретно відомості, що характеризують особу винного, були у такому разі враховані судом під час ухвалення ним рішення про застосування ст. 69 КК України? Їх урахування є обов'язковим для суду». З огляду на положення статті 69 КК України можна впевнено стверджувати, що врахування лише обставин, що пом'якшують покарання, ще замало для реалізації у

¹ Вирок Ковпаківського районного суда м. Суми від 20.05.2013 № 1806/13629/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31286400> (дата звернення: 23.09.2018).

наведеному прикладі для можливості призначення більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції ч. 2 ст. 365 і ч. 3 ст. 368 КК України. Крім того, з вищенаведеного прикладу судової практики випливає, що суд фактично визнав обставинами, що пом'якшують покарання, ті обставини, які в дійсності такими не є. Так, навряд чи факт несудимості особи, позитивна характеристика з місця проживання та роботи, наявність на утриманні матері пенсійного віку, яка має поганий стан здоров'я, відсутність підвищеної небезпечності винної особи для оточуючих, його невисоке службове становище і відсутність завдання вчиненням вказаних злочинів великої шкоди є свідченнями наявності обставин, що пом'якшують покарання, навіть з огляду на приписи ч. 2 ст. 66 КК України. Указані обставини, на наше глибоке переконання, є виключно тими обставинами, що характеризують особу винного. Отже, на нашу думку, законні підстави для призначення Ковпаківським районним судом м. Суми ОСОБА_2 покарання за ч. 2 ст. 365 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді обмеження волі на строк один рік з позбавленням права обіймати посади, пов'язані зі здійсненням функцій службової особи, строком на один рік, а за ч. 3 ст. 368 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді обмеження волі на строк один рік шість місяців із позбавлення права обіймати посади, пов'язані зі здійсненням функцій службової особи, строком на два роки без конфіскації майна, фактично було відсутні.

Тут варто також звернути увагу ще і на те, що у статті 69 КК України передбачено вимогу врахування судом під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, не просто обставин, що пом'якшують покарання, а виключно тих обставин, що пом'якшують покарання й водночас істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину. У пункті 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» вказано, що у кожному випадку під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, суд зобов'язаний у мотивувальній частині вироку зазначити, які саме обставини справи або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину та впливають на

пом'якшення покарання, а в резолютивній – послатися на ч. 1 ст. 69 КК України. При цьому необхідно враховувати не лише мету й мотиви, якими керувалась особа під час учинення злочину, а і її роль серед співучасників, поведінку під час і після вчинення злочинних дій тощо¹.

У вищенаведеному прикладі судової практики вказана рекомендація вищої судової інстанція, що ґрунтується на приписах частини 1 ст. 69 КК України, судом також не була врахована.

Недотримання такої рекомендації вищої судової інстанції можна спостерігати і на інших прикладах судової практики. Так, підсудний ОСОБА_2 вчинив опір члену громадського формування з охорони громадського порядку «Міська варта» потерпілому ОСОБА_3 під час виконання ним обов'язків по охороні громадського порядку, а також умисно заподіяв йому легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я. Вироком Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 24.01.2008 ОСОБА_2 визнано винним за ст. ст. 342 ч. 2 350 ч. 2 КК України й призначено йому таке покарання: 1) за ст. 342 ч.2 КК України – 850 грн. штрафу; 2) за ст. 350 ч. 2 КК України із застосуванням ст. 69 КК України 2000 грн. штрафу. Згідно зі статтею 70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим призначено йому остаточне покарання 2000 (дві тисячі) гривень штрафу. Призначаючи покарання ОСОБА_2, суд урахував ступінь тяжкості вчиненого, особу підсудного й обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність. Зокрема, він урахував, що підсудний притягувався до кримінальної відповідальності вперше, повністю визнав свою вину й розкаюється в скоєному; тяжких наслідків від скоєного не настало, він добровільно відшкодував заподіяні збитки, позитивно характеризується, і потерпілий просить його суворо не карати¹.

¹ Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації: Збірник постанов / укл.: д-р юрид. наук., проф. О. М. Литвинов; д-р юрид. наук, доц. А. М. Яценко. Харків : Константа, 2018. 320 с.

¹ Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 24.01.2008 р. № 1–46/2008р.. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL:

У наведеному прикладі судової практики складно у мотивувальній частині вироку суду віднайти вказівку на те, які саме обставини, що пом'якшують покарання, або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину та впливають на пом'якшення покарання.

У попередньому підрозділі дослідження ми звертали увагу на те, що поряд із покаранням за вчинення злочинів, що посягають на охоронну діяльність, до винних осіб за кримінальним законодавством України можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового характеру, одним з яких є спеціальна конфіскація. З огляду на це, хотілося б звернути увагу на таке.

В практичній площині не завжди зрозуміло, який різновид конфіскації слід застосовувати суду до предмету, знарядь або засобів вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності в Україні. Так, ОСОБА_1 обвинувачувався в тому, що 20 травня 2016 р., близько 20 години, перебуваючи за АДРЕСА_1 за будинком, самостійно, умисно, без передбаченого законом дозволу виготовив кастет, а саме вирізав відповідного розміру форму з гіпсокартону, розплавив на вогнищі деталі з власного акумулятору та грузки для риболовлі зі свинцю, після чого рідкий метал залив у форму й опустив її в емність із водою. У подальшому виготовлений у саморобний спосіб кастет ОСОБА_1 зберігав у власній кімнаті будинку. 22 травня 2016 р., близько 21 години, ОСОБА_1, не маючи передбаченого законом дозволу, умисно, щоб похизуватись перед своїми товаришами, взяв кастет до власної кишені спортивної куртки та пішов до магазину «АТБ-маркет», що розташований у смт. Макарів Київської області, по вул. Б. Хмельницького, 7, де на вулиці неподалік від цього магазину хотів показати його своєму товаришу. У цей час, під час обходу території представниками громадського формування з охорони громадського порядку «Самооборона майдану» в Макарівському районі в ОСОБА_1 було виявлено вищезазначений кастет, який він носив без передбаченого

законом дозволу. Згідно з висновком експертизи холодної зброї №19/4-01/230 від 27 липня 2016 р. наданий на дослідження кастет є контактною не клинковою холодною зброєю ударно-дробильної дії, виготовлений у саморобний спосіб.

Макарівським районним судом Київської області від 13.12.2016 р. ОСОБУ_1 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 ст. 263 КК України, і призначено покарання у вигляді штрафу у розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 (вісімсот п'ятдесят) гривень 00 коп. Речові докази: – кастет, який здано в камеру зберігання речових доказів Макарівського ВП, – судом вирішено знищити¹.

Зі змісту наведеного прикладу судової практики випливає, що кастет є різновидом холодної зброї, а остання становить предмет злочину, передбаченого частиною 2 ст. 263 КК України. Указаний предмет з огляду на приписи пункту 3 ч. 1 ст. 96-2 КК України мав би підлягати спеціальній конфіскації, однак судом він був знищений, що дозволяє дійти висновку, що у цьому прикладі «доля» кастету була вирішена судом як для речового доказу, й останній був знищений, очевидно, на підставі п. 3 ч. 9 ст. 100 КПК України. Отже, виникає запитання, чи правильно була застосована кримінальна процесуальна конфіскація щодо такого предмету злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України, як кастет.

З іншого боку, дозволимо зробити припущення, що той самий кастет, будучи холодною зброєю, під час обходу території в Макарівському районі був би використаний обвинуваченим щодо представника громадського формування з охорони громадського порядку «Самооборона майдану», і його дії були б кваліфіковані судом як опір члену громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку (ч. 2 ст. 342 КК України). У такому разі вказаний кастет у контексті цього злочину розглядався б уже не як предмет злочину, а як знаряддя злочину. Але ж окреслене

¹ Вирок Макарівського районного суду Київської області від 13.12.2016 № 370/1876/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63409674> (дата звернення: 23.08.2019).

питання, який різновид конфіскації доцільно було б застосувати суду до знаряддя вчинення цього злочину, залишалося б актуальним.

Посилаючись на інших науковців, ми вже зазначали раніше, що у питанні відмежування спеціальної конфіскації від кримінальної процесуальної слід виходити з того, що кримінальна процесуальна конфіскація – це відібрання предметів матеріального світу, пов'язаних з вчиненням злочину і визнаних судом відповідно до КПК України як речових доказів у кримінальному провадженні, що не становлять цінності або вилучені з цивільного обігу. Натомість предмети матеріального світу, що підлягають спеціальній конфіскації, становлять певну цінність, а тому повертаються у дохід держави й тому, на відміну від конфіскованих речових доказів, не підлягають знищенню. Попри це, навіть така відмінна ознака спеціальної конфіскації від кримінальної процесуальної конфіскації у вищенаведеному прикладі судової практики не в змозі на 100 % вирішити питання про те, який саме різновид конфіскації слід застосувати суду щодо предмету злочину або знарядь і засобів його вчинення. У нашому прикладі кастет начебто і не становить цінності, але з урахуванням конкретних обставин справи може бути зроблений й інший, протилежний висновок. З іншого боку, навіть якщо такий кастет і має певну цінність, очевидно, що це предмет, пов'язаний з незаконним обігом. У зв'язку з цим уявляється, що під час вирішення цього питання незалежно від зв'язку певної речі з незаконним обігом необхідно виходити з певного фіксованого розміру вартості такого предмету, знаряддя або засобу вчинення злочину, можливо, на кшталт мінімальної вартості викраденого майна, що становить предмет основного складу кримінально-караного розкрадання (ч. 1 ст. 185 КК України). Уявляється, що у такому разі це лише сприятиме вирішенню окресленого питання.

Що стосується практики застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у випадку вчинення їх уповноваженими особами певних злочинів у сфері охоронної діяльності, то варто погодитися із С. М. Гусаровим, який звертає увагу на те, що сьогодні складно стосовно юридичних осіб віднайти приклади застосування щодо них передбачених законом заходів

кримінально-правового характеру за вчинення будь-якого злочину, передбаченого статтею 96-3 КК України, не кажучи вже про правопорушення в окресленій сфері. Про це свідчать дані Єдиного державного реєстру судових рішень України. Попри це, ефективність їх застосування залежить від упорядкування законодавчо закріпленого механізму здійснення кримінального провадження щодо юридичних осіб, оскільки вивчення дослідником відповідної судової практики, наближеної до 2019 р. і пов'язаної з проблематикою реалізації положень розділу XVI-I КК України, дає йому підстави стверджувати, що дуже часто питання щодо можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб судами не розглядаються, хоча для цього й існують об'єктивні підстави¹.

¹ Гусаров С. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо перспектив застосування в контексті ухвалення закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2019. С. 18–19.

4.3 Зарубіжний досвід пеналізації злочинних посягань на охоронну діяльність

У попередніх підрозділах дослідження ми зазначали, що у КК України передбачено низку злочинів у сфері охоронної діяльності, вчиненням яких опосередковано «ззовні» або «зсередини» можуть порушуватися інтереси учасників охоронних відносин. Аналіз кримінального законодавства окремих європейських країн дозволяє стверджувати, що такі злочини, до речі, як і кримінальні проступки, там також передбачено. Особливий інтерес викликають законодавчі норми, що стосуються саме сфери приватної професійної охоронної діяльності, адже у державній її частині тренди цілком зрозумілі. Тож сконцентруємо нашу увагу на відповідних тенденціях пеналізації злочинних посягань.

Так, у Федеративній Республіці Німеччина, незважаючи на ретельний відбір кандидатів для роботи в приватних правоохоронних структурах, співробітники цих організацій нерідко вчиняють правопорушення, пов'язані з використанням своїх службових повноважень. Як правило, їх притягають до кримінальної відповідальності на загальних підставах. Однак у випадках, коли ці особи виконують завдання державного значення за орган влади або іншу державну установу (наприклад, охорону громадського порядку й т. ін.), відповідно до пункту 4 § 11 КК ФРН вони прирівнюються до посадових осіб і несуть відповідальність за статтями розділу 30 КК ФРН («Посадові злочинні діяння»)¹. Крім того, кримінальне законодавство Німеччини також розрізняє поняття злочину та проступку. Згідно із статтею 12 КК ФРН злочинами визнаються протиправні діяння, за які передбачено як мінімальне покарання позбавлення волі на строк не менше 1 року і більш суворе покарання. Проступками є протиправні

¹ Изосимов С. В. Теоретико-прикладной анализ служебных преступлений, совершаемых в коммерческих и иных организациях: уголовно-правовой и криминологической аспекты : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М. : РГБ, 2005. С. 189.

діяння, за які передбачено як мінімальне покарання позбавлення волі на строк менше 1 року або грошовий штраф. З огляду на це, а також на вищезазначений перелік злочинів і кримінальних проступків у сфері охоронної діяльності, вчиненням яких «ззовні» або «зсередини» можуть бути опосередковано порушені інтереси учасників охоронних відносин за КК України, можна вказати на таку схожу групу злочинів і проступків у КК ФРН: ст. 212 «Вбивство» (санкція – позбавлення волі на строк не менше п'яти років; в особливо тяжких випадках – довічне позбавлення волі), ст. 223 «Тілесне ушкодження (санкція – позбавлення волі на строк до 5 років або грошовий штраф), ст. 224 «Тілесне ушкодження, небезпечне для життя» (санкція – позбавлення волі на строк від 6 місяців до 10 років, у менш тяжких випадках – позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років), ч. 1 ст. 226 «Тяжке тілесне ушкодження» (санкція – позбавлення волі від 1 до 10 років), ст. 303 «Пошкодження майна» (санкція – позбавлення волі на строк до 2 років або грошовий штраф), ч. 1 ст. 331 «Отримання вигоди» (санкція – позбавлення волі на строк до 3 років або грошовий штраф), ч. 1 ст. 332 «Хабарництво» (санкція – позбавлення волі на строк від 6 місяців до 5 років, у менш тяжких випадках – позбавлення волі до 3 років або грошовий штраф), ч. 1 ст. 333 «Надання вигоди» (санкція – позбавлення волі на строк до 3 років або грошовий штраф), ч. 1 ст. 334 «Підкуп» (санкція – позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років, у менш тяжких випадках – позбавлення волі на строк до 2 років або грошовий штраф), ст. 336 «Невиконання службової дії» (санкція дорівнює в кожному окремому випадку санкціям ч. 1 ст. 331, ч. 1 ст. 332, ч. 1 ст. 333, ч. 1 ст. 334), ст. 340 «Заподіяння тілесного ушкодження під час виконання службових обов'язків» (санкція – позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років, у менш тяжких випадках – позбавлення волі на строк до 5 років або грошовий штраф). Крім того, згідно із статтею 358 поряд із позбавленням волі на строк не менше 6 місяців за діяння, передбачені статтями 332, 335 і 340, суд може позбавити особу, яка вчинила таке діяння, права обіймати публічні посади¹.

¹ Strafgesetzbuch (StGB) (geändert durch das Gesetz vom 30. Oktober 2017). WIPO Lex / WIPO Всемирная организация

Уже цитований нами С. В. Изосимов, посилаючись на інших науковців, зазначає, що діяльність приватних охоронців і детективів у Республіці Франція регулюється Законом № 891 від 28 вересня 1942 р. з подальшими змінами й доповненнями. Згідно з приписами цього законодавчого акту службові особи приватних охоронних і детективних служб зобов'язані неухильно дотримуватися основних його положень, а будь-яке порушення зазначених нормативних приписів карається покаранням у вигляді тюремного ув'язнення строком від 1 року до 3 років і штрафом від 6 до 40 тисяч франків за розсудом суду. Такому ж покаранню підлягає особисто керівник бюро, якщо він вдається до послуг приватних агентств, які не відповідають вимогам цього закону. Якщо порушення законодавчих актів допущено керівником бюро, то суд може ухвалити рішення щодо закриття цього бюро на строк від 3 місяців до 5 років. Більше того, на підставі Закону № 80-1058 від 1980 р. компетентні адміністративні органи країни можуть винести рішення про тимчасове закриття охоронно-розшукового бюро, якщо один з його приватних агентів став об'єктом кримінального переслідування¹.

До вказаного варто додати і те, що службові особи приватних охоронних і детективних служб у Республіці Франція можуть також підлягати покаранню за вчинення злочинів у сфері приватної охоронної діяльності й за кримінальним законодавством цієї країни. Зауважимо, що за КК Французької Республіки до кримінальної відповідальності може бути притягнута не лише фізична, але і юридична особа. Так, згідно із статтею 121-1 особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за своє власне злочинне діяння. Попри це, відповідно до статті 121-2 юридичні особи, за винятком держави, підлягають кримінальній відповідальності згідно з положеннями статей 121-4 по 121-7 та у випадках, передбачених законом або регламентом, за злочинні правопорушення, вчинені на їх користь органами або

интеллектуальной собственности. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=462321 (дата звернення: 01.10.2018).

¹ Изосимов С. В. Теоретико-прикладной анализ служебных преступлений, совершаемых в коммерческих и иных организациях: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М. : РГБ, 2005. С. 189–190.

представниками юридичної особи. Однак органи місцевого самоврядування та їх об'єднання підлягають кримінальній відповідальності тільки за злочинні діяння, вчинені під час виконання службових обов'язків. Кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає таку відповідальність для фізичних осіб – виконавців або співучасників тих самих діянь¹.

Підставою притягнення до кримінальної відповідальності за КК Французької Республіки є вчинення фізичною або юридичною особою злочину або проступку. Згідно із статтею 121-3 злочин або проступок не є таким у випадку відсутності умислу на його вчинення. Однак, якщо закон це передбачає, у разі неумисного завдання шкоди життю іншої людини це проступок. Проступок є таким, якщо це передбачено законом, у випадку необережності, порушення безпеки, передбачених законом або регламентом, крім випадків, коли виконавець виконував свої професійні функції.

З огляду на вказані законодавчі приписи, а також на вищезазначений перелік злочинів у сфері охоронної діяльності, вчиненням яких «ззовні» або «зсередини» опосередковано можуть бути порушені інтереси учасників охоронних відносин за КК України, визначимо наступну схожу групу злочинів і проступків і за КК Французької Республіки. До такої групи кримінальних правопорушень належать діяння, передбачені ч. 4 ст. 221-4, ч. 4 ст. 221-6, ч. 4 ст. 221-7, ч. 4 ст. 222-3, ч. 4 ст. 222-8, ч. 4 ст. 222-10, ч. 4 ст. 222-12, ч. 4 ст. 222-13, ч. 3 ст. 322-2, ст. 432-4, 432-10, 432-11, 433-1 і 445-1. Зокрема, згідно з частиною 4 ст. 221-4 умисне вбивство щодо магістрату, присяжного, адвоката, державного службовця, представника закону, уповноваженого міністром юстиції, військовослужбовця, службовця національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації або іншої особи, яка має владу, або особи, на яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві, карається довічним позбавленням волі. Відповідно до статті 221-6 розділу 2 «Про неумисне посягання на життя» у

¹ Станіч В. С. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. К. І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. С. 24–25.

разі неумисного вбивства фізична особа підлягає покаранню у вигляді трьох років тюремного ув'язнення та штрафу у розмірі 300 000 €. Юридичні особи згідно із статтею 221-7 можуть підлягати кримінальній відповідальності за вчинення злочинного діяння, вказаного у статті 221-6, за умов, передбачених у вже цитованій нами вище ст. 121-2. У такому разі можуть використовуватись такі покарання, які призначаються юридичним особам: штраф за правилами, передбаченими статтею 131-38 (максимальний розмір штрафу щодо юридичних осіб встановлюється в п'ятикратному розмірі штрафу, передбаченого для фізичних осіб, які вчинили злочинні діяння); покарання, вказані у п. 2, 3, 8, 9 статті 131-39. Зокрема, заборона, передбачена у пункті 2 ст. 131-39, стосується діяльності, під час виконання або у зв'язку з виконанням якої злочинне діяння було вчинено. У випадках, вказаних у другому абзаці статті 221-6, крім того, призначається покарання, передбачене у пункті 4 ст. 131-39. Відповідно до частини 4 ст. 222-3 § 1 «Про тортури та акти жорстокості» застосування до особи, на яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві, злочинне діяння карається 20 роками позбавлення волі. Згідно з частиною 4 ст. 222-8 §2 «Про насильницькі діяння» насильницькі діяння, які спричинили смерть без наміру її спричинити, караються 20 роками позбавлення волі, якщо вони були вчинені щодо особи, на яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві. Згідно зі частиною 4 ст. 222-10 § 2 «Про насильницькі діяння» насильницькі діяння, що спричинили каліцтво або хронічне захворювання, караються 10 роками тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 150 000 євро, якщо вони були вчинені щодо особи, на яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві. Згідно зі частиною 4 ст. 222-12 §2 «Про насильницькі діяння» насильницькі діяння, що спричинили повну втрату працездатності строком більше 8 днів, караються 5 роками тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 45 000 євро, якщо вони були вчинені щодо особи, на

яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві. Відповідно до частини 4 ст. 222-13 § 2 «Про насильницькі діяння» насильницькі діяння, що спричинили втрату працездатності на строк менший або який дорівнює 8 добам, або не спричинили жодної втрати працездатності, караються 3 роками тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 45 000 євро, якщо вони були вчинені щодо особи, на яку покладено обов'язок щодо служби, під час виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій або цих обов'язків, якщо статус потерпілого відомий виконавцеві. Нарешті, наслідком учинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною 3 ст. 322-2 «Про знищення, пошкодження та псування, безпечне для людей» глави II «Про знищення, пошкодження та псування», ст. 432-4 § 1 «Про посягання на індивідуальну свободу» розділу 2 «Про зловживання владою, вчинене проти приватних осіб» глави II «Про посягання на державне управління, вчинене особами, які виконують громадські функції», ст. 432-10, 432-11 § 1 «Про хабарництво» розділу 3 «Про порушення службового обов'язку», ст. 433-1 розділу 1 «Про активну корупцію та торгівлю впливом, вчинені приватними особами» глави III «Про посягання на державне управління, вчинене приватними особами» та ст. 445-1 розділу 1 «Про пасивну та активну корупцію осіб, які не володіють публічною владою» глави V «Про корупцію осіб, що не володіють публічною владою» є покарання у вигляді тюремного ув'язнення та штрафу. Найбільш суворе покарання щодо цих кримінальних правопорушень передбачено у ст. ст. 432-4, оскільки вчинення цього злочину в його кваліфікованому вигляді карається тюремним ув'язненням до 30 років та штрафом у розмірі 450 000 €¹.

Варто також додати, що за КК Французької Республіки, крім основних видів покарань за вчинення згаданих вище кримінальних правопорушень у сфері професійної охоронної діяльності, до фізичних і юридичних осіб судом за власним

¹ Станіч В. С. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. К. І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. С. 24–25, 80–81, 82, 84, 86–87, 88–89, 91, 172–173, 206, 208–2 09, 212, 251, 106–109.

розсудом може бути застосована ще й низка додаткових видів покарань¹.

У КК Республіки Польща згідно із статтею 7 протиправними діяннями є злочини і проступки. Кримінальній відповідальності за протиправні діяння у сфері охоронної діяльності підлягають особи, які опосередковано «ззовні» або «зсередини» вчинили злочини, передбачені ч. 3 ст. 148, ч. 1 ст. 156, 223, ч. 2 ст. 231, ч. 1, 2 ст. 263, або проступки (ч. 2 ст. 156, ст. 217а, 222, ч. 1 і 3 ст. 231, ч. 3 і 4 ст. 263). Покарання за вбивство публічної особи у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, пов'язаних з охороною безпеки людей або охороною публічного порядку, передбачено у вигляді позбавлення волі на строк, не коротший 12 років, або довічне ув'язнення. Згідно із статтею 217а той, хто вдарив людину або в інший спосіб порушив її тілесну недоторканість у зв'язку з ужитими ним заходами по захисту безпеки людей або по охороні безпеки й публічного порядку, підлягає покаранню у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років².

У КК Королівства Іспанія відповідальність за злочини у сфері охоронної діяльності передбачається ст. 138 розділу I «Вбивство та його форми», ст. ст. 147, 148, 149, 150 розділу III «Про тілесні uszkodження», ч. 1 і 2 ст. 172 глави III «Про примус», ст. 174 розділу VII «Про тортури та інші злочини проти моральної недоторканості», ст. 286-1 частини 4 «Про корупцію серед приватних осіб» глави XI «Про злочини, пов'язані з інтелектуальною і промисловою власністю, ринком і споживачами», ст. 403 глави V «Про незаконне присвоєння державних функцій або професійної кваліфікації», ст. 506 частини 2 «Про присвоєння повноважень» глави III «Про злочини проти інститутів влади і розподілу влади» та ст. ст. 564, 566, 569 глави V «Про володіння, торгівлю зброєю, боеприпасами і вибухівкою та їх зберігання». У КК Королівства Іспанія відповідальність за проступки у сфері

¹ Станіч В. С. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. К. І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. С. 106–109, 178–179, 212, 252–253.

² Станіч В. С. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2016. 138 с.

охоронної діяльності передбачено ст. ст. 617, 620, 636 Книги III «Проступки і відповідні покарання».

За вчинення вказаних злочинів передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 10 до 15 років (ст. 138). за ст. 286-1, крім позбавлення волі передбачено покарання у вигляді позбавлення права займатися виробничою або комерційною діяльністю строком від 1 до 6 років і штрафу в трикратному розмірі відносно отриманої вигоди або переваги. Згідно із статтею 403 КК Королівства Іспанія особі, яка здійснює професійні дії, не володіючи відповідним дипломом про вищу освіту, який був виданий або визнаний в Іспанії відповідно до чинного законодавства, призначається покарання у вигляді штрафу від шести до дванадцяти місячних ставок. Якщо здійснювана професійна діяльність вимагає наявності офіційного документу, який засвідчує необхідну кваліфікацію й дозволяє виконання вказаної діяльності, а винна особа не має такого документу, призначається покарання у вигляді штрафу від трьох до п'яти місячних ставок. Якщо винна особа, крім того, публічно присвоїть собі професійну кваліфікацію, яка вимагає наявності відповідного диплому, призначається покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до двох років¹.

У випадках, передбачених кодексом, юридичні особи несуть повну відповідальність за злочини, вчинені від їх імені, за їх рахунок чи на їх користь їхніми уповноваженими особами й фактичними або юридичними керівниками. Юридичні особи також несуть повну відповідальність за злочини, пов'язані зі статутною діяльністю, здійсненою за рахунок таких юридичних осіб та на їх користь під керівництвом фізичних осіб, указаних у попередньому параграфі, які були вчинені через недостатній контроль з їхнього боку та з урахуванням конкретних обставин справи. Юридичні особи несуть кримінальну відповідальність у випадку, коли злочин був скоєний особами, вказаними в попередньому пункті, які обіймали посади чи виконували повноваження, якщо неможливо встановити конкретних фізичних осіб, які його скоїли, чи якщо проти них неможливо розпочати кримінальну

¹ Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. О. В. Лишевської. Київ : ОВК, 2016.

справу. Якщо як наслідок указаних обставин до цих осіб буде застосовано штрафні санкції, Суд чи Трибунал встановлюють розмір цих штрафних санкцій таким чином, щоб остаточний розмір штрафу був пропорційним тяжкості вчинених злочинів. Наявність фізичних осіб, які особисто вчинили злочин чи які його допустили через свою недбалість, а також наявність обставин, які впливають на міру проступку обвинуваченого чи обтяжують його покарання, чи у випадках, коли ці фізичні особи померли або уникнули судового процесу, не відміння, не змінює кримінальної відповідальності юридичних осіб з урахуванням викладеного в наступному пункті¹.

У ПК Республіки Естонія злочини у сфері охоронної діяльності теж передбачено («ззовні» – ст. 114, ч. 118, ст. 203; «зсередини» – ст. 291, ст. 291-1, ст. 294, ст. 298-1, ст. 299, ст. 418, ст. 418-1). Зазначимо, що в Естонії покарання вважається правовим наслідком вчиненого винного діяння. Згідно із статтею 3 цього законодавчого акту винними діяннями є злочини та проступки. З огляду на приписи частини 3 ст. 3, ст. ст. 44–46 розділу I «Основні види покарань, що призначаються за злочин» ПК Республіки Естонія за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності у цій країні передбачено лише основні види покарань – грошове стягнення або тюремне ув'язнення. Грошове стягнення як вид основного покарання може призначатись фізичній і юридичній особі в передбачених законом випадках за діяння, вчинене її органом, членом цього органу, керівником або компетентним представником в інтересах юридичної особи (ч. 1 ст. 14 ПК), а тюремне ув'язнення – виключно фізичній особі. Найвища межа покарання у вигляді тюремного ув'язнення за вчинення фізичною особою згаданих вище злочинів у сфері охоронної діяльності становить 15 років і передбачається у санкції ч. 2 ст. 418-1. Що стосується грошового стягнення як виду основного покарання за вчинення вказаних злочинів у сфері охоронної діяльності, то у відповідних санкціях статей законодавцем Республіки Естонія не відображено мінімальні й максимальні його розміри. Більш того, зі змісту санкцій норм, передбачених ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 118, ч. 2 ст. 203, ч. 3 ст. 294,

¹ Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. О. В. Лишевської. Київ : ОВК, 2016.

ч. 2 ст. 298-1, ч. 2 ст. 299, ч. 4 ст. 418-1, такий вид основного покарання, як грошове стягнення, може призначатись не фізичній, а юридичній особі. З огляду на приписи частини 7 ст. 44 Загальної частини ПК Республіки Естонія у такому разі юридичній особі суд може призначити грошове стягнення в розмірі від 4000 до 16 000 000 євро. Варто також звернути увагу і на те, що за вчинення злочинів, передбачених статтями 118, 294 ПК, законодавцем Республіки Естонія поряд із призначенням основного покарання допускається можливість застосування ще й інших заходів впливу, зокрема у вигляді розширеної конфіскації майна. Згідно із статтею 82-3 ПК Республіки Естонія, визнаючи особу винною у вчиненні злочину, суд може частково або повністю конфіскувати майно особи, яка вчинила злочин, якщо під час винесення рішення воно належить особі, яка вчинила злочин, і якщо з урахуванням сутності злочину, а також розбіжності легального доходу й матеріального становища особи, її видатків або рівня життя, або з іншої причини є підстави припускати, що особа добула майно в результаті вчинення злочину (далі – майно, здобуте в результаті злочину). Конфіскація не застосовується до майна, щодо якого особа доведе, що мова не йдеться про майно, здобуте в результаті вчинення злочину. Якщо майно, здобуте в результаті злочину, змішалось з іншим майном, то в такому випадку йдеться про майно, частково здобуте в результаті злочину. У разі застосування розширеної конфіскації майна, здобутого в результаті злочину, ураховуються положення частини 3 ст. 83-1 цього кодексу, положення якої засвідчують, що конфіскація майна, здобутого в результаті винного діяння, може повністю або частково не застосовуватися, якщо з урахуванням обставин винного діяння або положення особи застосування конфіскації було б нерозумно обтяжним, або якщо вартість майна порівняно з витратами на зберігання, відчуження або його знищення непропорційно мала. Суд зменшує розмір майна, що конфіскується, на вартість предмета цивільного позову, що задовольняється, або публічно-правової заяви про вимогу¹.

¹ Пенетенциарный кодекс Эстонии: в ред. от 01.11.2017. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_01.11.17.pdf (дата звернення: 27.09.2018).

Нарешті окремо зауважимо, що у ПК Республіки Естонія, як в одному з небагатьох таких законодавчих актів, окремо регламентовано спеціальні склади винних діянь у сфері охоронної діяльності. Так, у статті 137 «Приватна розшукова діяльність» декларується, що стеження за іншою особою з метою збору даних про неї, що здійснюється особою, яка не має законного права на проведення оперативно-розшукової діяльності, карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на строк до трьох років. Те ж саме діяння, вчинене юридичною особою, карається грошовим стягненням. Зі змісту цієї кримінально-правової норми випливає, що такий вид основного покарання, як грошове стягнення й тюремне ув'язнення на строк до трьох років, може бути призначене за частиною 1 ст. 137 фізичній особі, а такий вид основного покарання, як грошове стягнення – ще й юридичній особі. З огляду на приписи частини 7 ст. 44 Загальної частини ПК Республіки Естонія у такому разі юридичній особі за вчинення цього злочину суд може призначити грошове стягнення в розмірі від 4000 до 16 000 000 євро. Згідно із статтею 372 «Господарська діяльність без ліцензії й заборонена господарська діяльність» здійснення господарської діяльності в сфері, щодо якої встановлено спеціальну заборону або заборону на здійснення господарської діяльності на підставі Закону про загальну частину кодексу про економічну діяльність, а також здійснення діяльності без дозволу на діяльність у тій сфері, де потрібна наявність ліцензії, караються штрафом у розмірі до трьохсот штрафних одиниць або арештом. Ті ж діяння, що спричинили загрозу для життя або здоров'я багатьох осіб; зроблені в сфері діяльності, пов'язаної з наданням медичних послуг, обігом інфекційних матеріалів, авіацією, залізничним рухом або з наданням кредитних, страхових або фінансових послуг, караються грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на строк до трьох років. Діяння, установлене частиною 1 цієї статті, вчинене юридичною особою, карається штрафом у розмірі до 32 000 євро. Діяння, установлене частиною 2 цієї статті, зроблене юридичною особою, карається грошовим стягненням¹.

¹ Пенетенциарный кодекс Эстонии: в ред. от 01.11.2017. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru->

Зі змісту санкції частини 1 ст. 372 ПК Республіки Естонія можна дійти висновку, що передбачене у ній покарання може бути застосовано за винне діяння, що належить до кримінального проступку. У свою чергу, відповідальність у формі грошового стягнення або тюремного ув'язнення на строк до трьох років може нести за частиною 2 цієї статті лише фізична особа, а за ч. 3 цієї статті – юридична особа. Крім того, згідно з частиною 5 цієї статті суд може відповідно до положень ст. 83 цього кодексу застосувати конфіскацію речовини або предмета, що є безпосереднім об'єктом винного діяння, установленого цією статтею. Ця обставина засвідчує той факт, що за вчинення цього винного діяння (кримінального проступку або злочину) до фізичної або юридичної особи поряд із покаранням можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового впливу, зокрема у вигляді конфіскації засобів і безпосереднього об'єкта вчинення винного діяння.

У Республіці Латвія відповідальності й покаранню підлягає особа, винна у вчиненні злочинного діяння (злочину або кримінального проступку). Аналіз окремих положень КК Республіки Латвія дає підстави стверджувати, що у сфері охоронної діяльності покаранню підлягає особа, яка вчинила злочин, передбачений п. 1 ч. 1 ст. 118, п. 1 ч. 2 ст. 125, п. 1 ч. 2 ст. 126, 121, 122, 196, 199, 207, 208, 317, 318, 320, 327, а також кримінальний проступок – ст. ст. 189, 197¹. За вчинення вказаних злочинів у сфері охоронної діяльності у цій країні щодо фізичних осіб передбачено такі основні види покарань: позбавлення волі, в особливих випадках, передбачених законом короткочасне (від 15-ти діб, але не більше трьох місяців) або довічне позбавлення волі, соціальне забезпечення або штраф. Соціальне забезпечення і штраф поряд із конфіскацією власності, обмеженням прав (від 1 до 5 років) і випробувальним наглядом можуть бути також призначені судом як додаткові види покарань. Найвища межа покарання у вигляді позбавлення волі становить 20 років. Згідно з

seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_01.11.17.pdf (дата звернення: 27.09.2018).

¹ The Criminal Law of the Republik of Latvia. Legal acts of the republic of Latvia / ЛІКУМІЛ. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966> (дата звернення: 01.10.2018).

частиною 1 ст. 40 соціальне забезпечення (примусові роботи) як основне або додаткове покарання становить примусове залучення до суспільно необхідних робіт, які засуджений або особа, якій примусові роботи призначено приписом прокурора про покарання, відбуває, виконуючи в околиці місця проживання встановлені структурою виконання примусових робіт роботи у вільний від основної роботи або навчання час і без винагороди. Примусові роботи як основне покарання встановлюються на строк від сорока до двохсот вісімдесяти годин. Прокурор у разі призначення в приписанні про покарання примусових робіт може застосувати не більше половини від передбаченою цією статтею максимальної тривалості примусових робіт. Примусові роботи як додаткове покарання на строк від сорока до ста годин можуть бути призначені особам, яких засуджено умовно. З огляду на приписи статті 41 штрафом є грошова сума, що накладається судом або прокурором для сплати на користь держави в 30-денний строк. Штраф як основне покарання відповідно до шкоди злочинного діяння й майнового становища винного визначається таким чином: за кримінальний проступок – у розмірі від трьох до ста встановлених у Латвійській Республіці мінімальних місячних заробітних плат; за менш тяжкий злочин – у розмірі від п'яти до однієї тисячі встановлених у Латвійській Республіці мінімальних місячних заробітних плат; за тяжкий злочин, за яке цим законом передбачається позбавлення волі на строк не більше п'яти років, – від десяти до двох тисяч установлених у Латвійській Республіці мінімальних місячних заробітних плат. Наслідком учинення фізичною особою кримінального проступку (ст. ст. 189, 197) є покарання у вигляді короткочасного позбавлення волі (від 15-ти діб, але не більше трьох місяців) або соціальне забезпечення або штраф.

Крім того, згідно із статтею 70-1 за передбачене Особливою частиною цього закону злочинне діяння до юридичної особи приватного права, суд або в передбачених законом випадках прокурор можуть застосувати примусовий захід впливу (ліквідація; обмеження прав; конфіскація майна; грошове стягнення), якщо діяння в інтересах юридичної особи, на користь цієї особи або в результаті її неналежного нагляду або контролю, діючи індивідуально або як член колегіальної

структури відповідної юридичної особи: на підставі права представляти юридичну особу або діяти з її доручення; на підставі права ухвалювати рішення від імені юридичної особи; під час здійснення контролю в межах юридичної особи.

У КК Республіки Литва, як і в КК республік Латвія й Естонія у сфері охоронної діяльності відповідальність і покарання передбачено за вчинення злочинів і кримінальних проступків. Зокрема, застосування покарання за злочини у сфері охоронної діяльності, що опосередковано або ззовні порушують інтереси учасників охоронних відносин, передбачено п. 10 ч. 2 ст. 129, п. 10 ч. 2 ст. 135, ч. 3 ст. 137, п. 10 ч. 2 ст. 138, ст. 225, 227, 228, 229, 253, ч. 2 ст. 258, ст. 259¹.

За вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності у цій країні фізичній особі можуть бути призначені такі основні види покарань, як позбавлення волі, позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, обмеження волі, штраф або арешт. За вчинення кримінальних проступків (ч. 4 ст. 225, ч. 3 ст. 227, ст. 258) у сфері охоронної діяльності у цій країні фізичній особі можуть бути призначені такі види покарань, як позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, штраф або арешт. Більш того, зі змісту санкцій норм, передбачених статтями 225, 227, юридичній особі з огляду на приписи ст. 43 можуть бути призначені такі види покарань, як штраф, обмеження діяльності або ліквідація юридичної особи. Варто також звернути увагу і на те, що за вчинення згаданих вище злочинів і кримінальних проступків законодавцем Литовської Республіки поряд зі звільненням повнолітнього від кримінальної відповідальності або покарання та призначенням основного покарання допускається можливість застосування ще й інших заходів впливу, зокрема у вигляді заборони користування спеціальним правом; відшкодування або загладження майнової шкоди, безоплатні роботи та внесок до фонду осіб, що постраждали від злочинів. При цьому конфіскація майна може бути призначена поряд із

¹ Уголовный кодекс Литовской Республики. WIPO Lex / WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=226044 (дата звернення: 01.10.2018).

покаранням. У свою чергу, юридичній особі може бути призначена конфіскація майна.

Опрацювання положень кримінального законодавства окремих держав пострадянського простору дає підстави стверджувати, що такі злочини передбачено і законодавством цих відповідних країн. Так, зокрема, злочини у сфері охоронної діяльності передбачено у КК Республіки Азербайджан («ззовні» – п. 3 ч. 2 ст. 120, ч. 1 і 2 ст. 123, ч. 2 ст. 126, п. 1 ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 128, ч. 1, 2 і 3 ст. 186, ч. 1 і 2 ст. 190, ч. 1 і 2 ст. 201; «зсередини» – ст. 130, ст. 228, ст. 279, ст. 308, ст. 309, ст. 311, ст. 313, ст. 314)¹, у КК Республіки Білорусь («ззовні» – п. 10 ч. 2 ст. 139, п. 5 ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 149, ст. 153, ч. 2, 3 ст. 218, ст. ст. 363, 366, 384; «зсередини» – ст. ст. 142, 151, 287, 295, 376, 424, 426, 427, 428, 433)², у КК Республіки Казахстан («ззовні» – п. 2 ч. 2 ст. 99, п. 2 ч. 2 ст. 106, п. 2 ч. 2 ст. 107, п. 3 ч. 2 ст. 202, ст. 365; «зсередини» – ст. ст. 103, 113, 267, 287, 399, 362, 369, 370)³, у КК Республіки Киргизія («ззовні» – п. 4 ч. 2 ст. 97, п. 2 ч. 2 ст. 104, п. 2 ч. 2 ст. 105, ст. 112, п. 2 ч. 1 ст. 113, ст. 174, ст. 178; «зсередини» – ст. 99, 229, ч. 1 і 4 ст. 241, ст. 221, 224, 225, 304, 305, 308-1, 313-1, 315, 316)⁴, у КК Республіки Молдова («ззовні» – п. «d» ч. 2 ст. 145, п. «с» ч. 2 ст. 151, п. «d» ч. 2 ст. 152, ст. 245-9, 247, 349; «зсередини» – ч. 1 ст. 282, ч. 1, 2 ст. 290, ст. 324, 326, 327, 328,

¹ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики : (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.04.2018 г.). Параграф : бесплатная онлайн-законодательная база данных. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353#pos=5;-142 (дата звернення: 01.10.2018).

² Уголовный кодекс Республики Беларусь. Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь, 2006–2017. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900275#load_text_none_1_ (дата звернення: 27.11.2018).

³ Уголовный кодекс Республики Казахстан. Параграф : бесплатная онлайн-законодательная база данных URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата звернення: 01.10.2018).

⁴ Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 01 октября 1997 года № 68 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.08.2018 г.). Параграф : бесплатная онлайн-законодательная база данных URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833#pos=6;-260 (дата звернення: 01.10.2018).

329, 330-2, 332, 333, 335)¹, у КК РФ («ззовні» – п. «б» ч. 2 ст. 105, п. «а» ч. 2 ст. 111, ч. 3, 4 ст. 111, п. «б» ч. 2 ст. 112, ст. 115, п. «б» ч. 1 ст. 117, ст. 167, ст. 169, ст. 179; «зсередини» – ст. 108, 114, 208, ч. 1 і 2 ст. 222, ст. 201, 204, 285, 286, 290, 292, 293)², у КК Республіки Таджикистан («ззовні» – п. «б» ч. 2 ст. 104, п. «б» ч. 2 ст. 110, п. «б» ч. 2 ст. 111, ст. 112, 255, 258; «зсередини» – ст. 107, 114, 115, 185, 195, 198, 295, 314, 316, 319, 322, 323, 325, 326)³, у КК Республіки Узбекистан («ззовні» – п. «г» ч. 2 ст. 97, п. «б» ч. 2 ст. 104, п. «в» ч. 2 ст. 105, ст. 109, 112, 172, п. «а» ч. 3 ст. 173, ст. 175, 219; «зсередини» – ст. 100, 101, 107, 108, 205, 206, 207, 209, 210, 244-2, ч. 1 і 2 ст. 248)⁴.

Опрацювання змісту санкцій згаданих вище статей, у цілому дозволяє говорити про те, що за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності у країнах колишнього Радянського Союзу передбачено основні, змішані й додаткові види покарань, що у вітчизняному кримінальному законодавстві знаходять свій вияв у ст. 51 КК України. Водночас мінімальні й максимальні межі таких основних видів покарань, як *громадські або виправні роботи, обмеження або позбавлення волі на певний строк*, а так само таких змішаних видів покарань, таких як *штраф, позбавлення права обіймати певні*

¹ Уголовный кодекс Республики Молдова № 958 XV от 18.02.2002 : (с поправками до 11.11.2016 г.). WIPO Lex / WIPO – Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 01.10.2018).

² Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 г. № 63-ФЗ : (в ред. от 29.07.2018 г.). Законодательство России : информационный портал. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&a3=&a3type=1&a3value=&a6=&a6type=1&a6value=&a15=&a15type=1&a15value=&a7type=1&a7from=&a7to=&a7date=&a8=&a8type=1&a1=%F3%E3%EE%EB%EE%E2%ED%FB%E9+%EA%EE%E4%E5%EA%F1%0D%0A&a0=&a16=&a16type=1&a16value=&a17=&a17type=1&a17value=&a4=&a4type=1&a4value=&a23=&a23type=1&a23value=&textpres=&sort=7&x=33&y=11> (дата звернення: 01.10.2018).

³ Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 574 : (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.08.2018 г.). Параграф : бесплатная онлайн-база законодательная база данных URL: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30397325#pos=8;-260 (дата звернення: 01.10.2018).

⁴ Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2012-XII (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.07.2018 г.). Параграф : бесплатная онлайн-база законодательная база данных URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110 (дата звернення: 01.10.2018).

посади або займатися певною діяльністю, істотно відрізняються від законодавчої їх побудови у КК України. Так, у КК Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, РФ, Республіки Таджикистан і Республіки Узбекистан за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності санкціями відповідних статей передбачено як основні види покарань (громадські або виправні роботи, обмеження або позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі), так і змішані види покарань (штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за КК РФ ще й обмеження волі).

Так, громадські або виправні роботи, обмеження або позбавлення волі на певний строк чи довічне позбавлення волі як виключно основні види покарань передбачено у санкціях:

– п. 3 ч. 2 ст. 120, ч. 1 і 2 ст. 123, ч. 2 ст. 126, п. 1 ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 128, ч. 1, 2 і 3 ст. 186, ч. 1 і 2 ст. 190, ч. 1 і 2 ст. 201, ст. 130, ст. 228, ст. 279, ст. 308, ст. 309, ст. 311, ст. 313, ст. 314 Республіки Азербайджан;

– п. 10 ч. 2 ст. 139, п. 5 ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 149, ст. 153, ч. 2, 3 ст. 218, ст. ст. 363, 366, 384, ст. ст. 142, 151, 287, 295, 376, 424, 426, 427, 428, 433 у КК Республіки Білорусь;

– п. 2 ч. 2 ст. 99, п. 2 ч. 2 ст. 106, п. 2 ч. 2 ст. 107, п. 3 ч. 2 ст. 202, ст. 365; ст. ст. 103, 113, 267, 287, 399, 362, 369, 370 у КК Республіки Казахстан;

– п. 4 ч. 2 ст. 97, п. 2 ч. 2 ст. 104, п. 2 ч. 2 ст. 105, ст. 112, п. 2 ч. 1 ст. 113, ст. 174, ст. 178, ст. 99, 229, ч. 1 і 4 ст. 241, ст. 221, 224, 225, 304, 305, 308-1, 313-1, 315, 316) у КК Киргизької Республіки;

– п. «б» ч. 2 ст. 105, п. «а» ч. 2 ст. 111, ч. 3, 4 ст. 111, п. «б» ч. 2 ст. 112, ст. 115, п. «б» ч. 1 ст. 117, ст. 167, ст. 169, ст. 179, ст. 108, 114, 208, ч. 1 і 2 ст. 222, ст. 201, 204, 285, 286, 290, 292, 293 у КК РФ;

– п. «б» ч. 2 ст. 104, п. «б» ч. 2 ст. 110, п. «б» ч. 2 ст. 111, ст. 112, 255, 258, ст. 107, 114, 115, 185, 195, 198, 295, 314, 316, 319, 322, 323, 325, 326 у КК Республіки Таджикистан;

– п. «г» ч. 2 ст. 97, п. «б» ч. 2 ст. 104, п. в ч. 2 ст. 105, ст. 109, 112, 172, п. «а» ч. 3 ст. 173, ст. 175, 219, ст. 100, 101, 107, 108, 205, 206, 207, 209, 210, 244-2, ч. 1 і 2 ст. 248 у КК Республіки Узбекистан.

У КК Республіки Білорусь (п. 10 ч. 2 ст. 139), КК Республіки Таджикистан (п. «б» ч. 2 ст. 104), КК Республіки Узбекистан (п. «г» ч. 2 ст. 97) найвища межа покарання у вигляді позбавлення волі за умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням громадського обов'язку становить 25 років, а у КК Республіки Азербайджан (п. 3 ч. 2 ст. 120), КК Республіки Казахстан (п. 2 ч. 2 ст. 99), КК Киргизької Республіки (п. 4 ч. 2 ст. 97) і КК РФ (п. «б» ч. 2 ст. 105) – 20 років.

Штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за КК РФ ще й обмеження волі як основні або (чи виключно) додаткові види покарань передбачено у санкціях:

– ст. 128, 130, ч. 1 ст. 186, ст. 190, 308, 309, ч. 1 і 2 ст. 311, 313, 314 Республіки Азербайджан;

– ст. 151, 153, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 376, ч. 1 і 2 ст. 384, 424, 426, 427, 433 КК Республіки Білорусь;

– п. 2 ч. 2 ст. 107, п. 3 ч. 2 ст. 202, ст. 365, ст. 113, ч. 2 ст. 267, ч. 1, 2 і 3 ст. 287, ч. 1 і 2 ст. 399, ч. 1, 3, і 4 ст. 362, ч. 1 і 3 ст. 369, ч. 1, 3, 4 ст. 370 у КК Республіки Казахстан;

– п. 2 ч. 2 ст. 105, ст. 112, ст. 174, ст. 178, ч. 1 і 4 ст. 241, ст. 221, 224, 225, 304, 305, 313-1, 315, ч. 1 і 3 ст. 316 у КК Киргизької Республіки;

– ст. 115, ч. 1 ст. 167, ст. 169, ч. 1 ст. 179, 208, ч. 1 і 2 ст. 222, ст. 201, 204, 285, 286, 290, 292, 293 у КК РФ, ст. 112, 255, 258, 114, ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 185, ч. 1 і 4 ст. 195, 198, 295, 314, 316, 319, 322, 323, ч. 1 ст. 325 у КК Республіки Таджикистан;

– ст. 109, 172, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 219, 107, 108, 205, 206, ч. 1 ст. 207, 209, ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 248 у КК Республіки Узбекистан.

Такий вид додаткового покарання, як конфіскація майна за злочини у сфері охоронної діяльності, передбачено у санкціях ч. 2, 3 і 4 ст. 295, ч. 3 ст. 426, ч. 3 ст. 433 КК Республіки Білорусь, п. 2 ч. 2 ст. 99, ч. 4 ст. 362, ч. 1 і 3 ст. 369, ч. 4 ст. 370 КК Республіки Казахстан, п. 4 ч. 2 ст. 97, ч. 3 і 4 ст. 221, ч. 3 і 4 ст. 304, ч. 2 ст. 305, ч. 2 ст. 308-1, ч. 2 і 3 ст. 313-1 КК Киргизької Республіки, п. «б» ч. 2 ст. 104, п. «б» ч. 2 ст. 110 КК Республіки Таджикистан.

Крім того, в окремих КК можна спостерігати види та строки окремих покарань, які не притаманні КК України.

Зокрема, за вчинення злочину, передбаченого п. «б» ч. 2 ст. 105 КК РФ, п. 10 ч. 2 ст. 139 КК Республіки Білорусь, п. «б» ч. 2 ст. 104 КК Республіки Таджикистан законом встановлено альтернативне покарання у вигляді смертної кари. У КК Республіки Казахстан поряд з довічним позбавленням волі за умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням професійного або громадського обов'язку (п. 2 ч. 2 ст. 99), за перевищення влади або посадових повноважень (в його особливо кваліфікованих різновидах – ч. 4 ст. 362), перешкоджання законній підприємницькій діяльності (ст. 365), службове підроблення (ч. 1 і 3 ст. 369) та службову бездіяльність (ст. 370) передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У КК Киргизької Республіки у разі вчинення умисного знищення або пошкодження майна особи у зв'язку з виконанням нею професійного або громадського обов'язку санкцією ч. 1 ст. 174 передбачено основне покарання у вигляді потрійного айипу. Згідно із статтею 45 КК Киргизької Республіки потрійний айип є стягненням, що накладається судом у трикратному розмірі заподіяної шкоди в грошовому або натуральному вираженні. Дві частини потрійного айипу стягуються на користь потерпілого для відшкодування матеріальної й моральної шкоди, третя частина – на користь держави. У випадку ухилення від сплати потрійного айипу він замінюється виправними роботами, обмеженням волі або позбавленням волі у межах строку, передбаченого в санкції відповідної статті.

За вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності у КК Республіки Молдова фізичній особі можуть бути призначені такі основні види покарань, як позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, обмеження волі, штраф і неоплачувана праця на користь суспільства. Зокрема, згідно із статтею 62 «Види покарання для фізичних осіб»:

«(1) До фізичних осіб, що вчинили злочин, можуть застосовуватися такі види покарання: а) штраф; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; с) позбавлення військового або спеціального звання, класного чина й державних нагород; д)

неоплачувана праця на користь суспільства; f) позбавлення волі на певний строк; g) довічний висновок.

(2) Позбавлення волі на певний строк і довічний висновок застосовуються тільки як основні покарання.

(3) Неоплачувана праця на користь суспільства може застосовуватися як основне покарання або, у випадку умовного осуду, як зобов'язання на період випробного терміну.

(4) Штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовуються в якості як основних, так і додаткових покарань.

(5) Позбавлення військового або спеціального звання, класного чина й державних нагород застосовується тільки як додаткове покарання.

Стаття 63. «Види покарання для юридичних осіб»: «(1) До юридичних осіб можуть застосовуватися такі види покарання: а) штраф; б) позбавлення права займатися певною діяльністю; с) ліквідація. (2) Штраф застосовується як основне покарання. (3) Позбавлення юридичної особи права займатися певною діяльністю і його ліквідація застосовуються і як основні, так і як додаткові покарання»¹.

Підбиваючи підсумок вищезазначеному, не можна не погодитися з наявним у спеціальній літературі твердженням, що у низці європейських країн у структурі системи забезпечення правопорядку та безпеки значна роль відводиться саме приватним охоронним підприємствам, розшуковим бюро та службам безпеки. У зв'язку з цим можна виявити низку схожих рис у законодавчих підходах різних європейських країн до проблеми протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовцями приватних охоронних і детективних служб. Так, у кримінальних кодексах більшості європейських держав відповідальність приватних детективів та охоронців не регулюється будь-якою окремою статтею або групою кримінально-правових норм, як немає й спеціальної глави, присвяченої відповідальності за злочини проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях. Отже, у разі вчинення приватними охоронцям і детективами

¹ Уголовный кодекс Республики Молдова : от 18.02.2002 № 958 XV : (с поправками до 11.11.2016 г.). WIPO Lex / WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 01.10.2018).

злочинів, застосування кримінально-правових санкцій здійснюється на загальних підставах. Крім того, законодавчі органи більшості європейських країн не виділяють у самостійні склади злочинів злочини, вчинені службовцями приватних охоронних і детективних служб. За перевищення своїх повноважень по службі ця категорія осіб несе відповідальність на загальних підставах (як правило, за посягання на життя й здоров'я потерпілого, його честь, волю, гідність тощо). У тих державах, де відповідальність приватних охоронців і детективів передбачено в спеціальних нормах, їх конструкція не має принципових відмінностей від аналогічної статті в КК РФ¹.

4.4. Практика звільнення від відбування покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність

Інститут звільнення від покарання набуває дедалі більшої актуальності, й пов'язано це з тим, що йде в минуле концепт людини раціональної, людини освіти. В умовах, що постійно ускладнюються, все більше проявляється ірраціональна частина людської природи. У таких умовах єдиним критерієм ефективності всієї кримінально-правової системи стає можливість ресоціалізації покараної особи, повернення її в суспільство, де можливо її функціонування відповідно до правил і норм, установлених для спільного проживання членів суспільства².

На законодавчому рівні звільнення від відбування покарання поряд зі звільненням від покарання, як відомо, регламентовано Розділом XII Загальної частини КК України,

¹ Изосимов С. В. Теоретико-прикладной анализ служебных преступлений, совершаемых в коммерческих и иных организациях: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М. : РГБ, 2005. С. 196–197.

² Энциклопедия уголовного права. СПб. : Издание профессора Малинина ; СПб ГКА, 2008. Т. 10 : Освобождение от уголовной ответственности и наказания / В. Б. Малинин, Ю. В. Баранов, П. В. Коробов. 2008. С. 59–60.

який є свідченням наявності у національній кримінальній юстиції практики досягнення завдань, що стоять перед кримінальним законодавством, шляхом застосування не лише виключно каральних, але й альтернативних їм некаральних, заохочувальних або таких, що ґрунтуються на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження інших заходів кримінально-правового характеру. У підрозділі 4.1. цього дослідження ми вже звертали увагу на те, що інші заходи кримінально-правового характеру не обмежуються лише тими засобами впливу на порушників кримінально-правових заборон, що містяться у розділі XIV Загальної частини КК України «Інші заходи кримінально-правового характеру». Розділ XII Загальної частини КК України «Звільнення від покарання та його відбування» якраз і є безпосереднім підтвердженням висовленого нами твердження. З огляду на його назву звільнення від відбування покарання є одним із видів звільнення від покарання. У зв'язку з цим неабияке теоретичне та практичне значення має з'ясування питання щодо поняття цього виду звільнення від покарання, а також взагалі виокремлення наявних у кримінальному законодавстві видів цього правового явища.

У доктрині кримінального права проблематикою звільнення від покарання та його відбування займалися відомі вітчизняні й зарубіжні науковці, зокрема О. П. Горох, О. О. Дудоров, С. Й. Зельдов, В. М. Куц, Є. С. Назимко, Є. О. Письменський, Ю. М. Ткачевський, П. В. Хряпінський, А. М. Яценко та ін. Визнаючи значний внесок цих науковців у розробку як фундаментальних, так і прикладних проблем інституту звільнення від покарання та його відбування, слід зауважити, що серед більшості із зазначених авторів відсутня єдність думок із приводу визначення як звільнення від покарання, так і звільнення від його відбування. Так, на думку окремих науковців, звільнення від покарання та його відбування є формою реалізації кримінальної відповідальності, що застосовується у випадках, коли мету покарання вже досягнуто без реального відбування покарання, або до закінчення строку його відбування, завдяки позитивній поведінці засудженого чи з інших передбачених КК підстав, або не може бути досягнута через хворобу засудженого. Інакше кажучи, звільнення від покарання та

його відбування зумовлюється двома причинами: 1) коли були досягнуті або можуть бути досягнуті цілі покарання, передусім мета виправлення засудженого, без реального чи повного відбування призначеного покарання; 2) коли досягнення цієї мети є неможливим, і звільнення відбувається саме через об'єктивну неспроможність (через хворобу засудженого) досягнення цілей покарання. З огляду на це під звільненням від покарання та його відбування як кримінально-правовим інститутом слід розуміти сукупність норм КК України, відповідно до яких через можливість досягнення цілей покарання без його реального чи повного відбування й недоцільність відбування покарання за відсутності об'єктивної можливості досягнення цілей покарання особа, визнана судом винною у вчиненні злочину, якій було призначено покарання, звільняється від реального його відбування або від подальшого відбування тієї частини покарання, що залишилася, або покарання їй замінюється більш м'яким чи пом'якшується призначене покарання¹.

Є група науковців, які під звільненням від покарання розуміють відмову держави від застосування покарання до особи, яку обвинувальним вироком суду було визнано винною у вчиненні злочину², або передбачено в КК випадки незастосування судом до особи, винної у вчиненні злочину, покарання чи припинення подальшого його відбування³.

Окремі зарубіжні дослідники стверджують, що звільненням від покарання є дострокове звільнення особи, яку засуджено за вчинення злочину, від виконання призначеного судом покарання в тих випадках, коли цілі покарання досягнуто достроково або вони не можуть бути досягнуті в зв'язку з хворобою засудженого⁴. Інші вважають, що сутність

¹ Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 881–882.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і доповн. Харків : Право, 2015. С. 423.

³ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка ; вид. 3-те, перероб. та доповн. Київ : Юридична думка, 2004. С. 281.

⁴ Курс российского уголовного права. Общая часть : учебн. / под

інституту звільнення від покарання полягає в тому, що з підстав, передбачених кримінальним законом, особа, яка вчинила злочин, має бути звільнена судом: а) від призначення покарання за вчинений злочин; б) від реального відбування покарання, призначеного вироком суду; в) достроково від подальшого відбування частково відбутого засудженим до цього часу покарання, призначеного судом¹.

Погоджуючись із Т. А. Денисовою, О. П. Горох зазначає, що термінологічним зворотом «звільнення від покарання» законодавець описує різні кримінально-правові поняття: 1) засудження без призначення покарання (частини 4, 5 ст. 74, частини 1 статей 105, 106 КК); 2) засудження з призначенням покарання, але звільненням від покарання на стадії ухвалення вироку (частини 2 ст. 84 КК); 3) звільнення від призначеного покарання після закінчення іспитового строку (ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79 КК); 4) звільнення від призначеного покарання на стадії виконання вироку (ч. 2 ст. 74, частини 1–3 ст. 84 КК). У всіх зазначених випадках наслідком застосування судом звільнення від покарання є остаточна відмова держави від застосування до засудженого покарання без будь-яких умов і перегляду цього питання в майбутньому. У свою чергу, під звільненням від відбування покарання законодавець теж розуміє (описує) різні кримінально-правові поняття. Це, зокрема, випадки ухвалення судом рішення про тимчасове невиконання призначеного покарання з певною умовою протягом певного строку (статті 75, 79, 104 КК). Це і випадки незастосування призначеного судом покарання (ч. 5 ст. 72, ст. ст. 80, 106, ст. 86 КК). Це також і випадки ухвалення рішення про звільнення засудженої особи від подальшого відбування покарання, яке вже виконується щодо неї за вироком суду (статті 81, 107, 83, ч. ч. 1–2 ст. 84, ст. ст. 86, 87 КК). Отже, звільнення від покарання, на думку дослідника, полягає у відмові держави на підставі положень

ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. М. : Спарк, 2001. С. 663.

¹ Энциклопедия уголовного права. СПб. : Издание профессора Малинина ; СПб ГКА, 2008. Т. 10 : Освобождение от уголовной ответственности и наказания / В. Б. Малинин, Ю. В. Баранов, П. В. Коробов. 2008. С. 61. (881 с.); Российское уголовное право. В двух томах. Т. 1. Общая часть / под ред. проф. А. И. Рарога. М. : Профобразование, 2003. С. 495.

кримінального закону й у порядку, передбаченому КПК і КВК України, від призначення засудженій особі покарання, застосування щодо неї покарання під час ухвалення вироку або під час його виконання, подальшого відбування призначеного покарання, а також виконання покарання у визначених вироком суду вигляді та межах¹.

Ми схильні підтримати тих науковців, які зазначають, що звільнення від покарання полягає у реалізації судом свого повноваження, згідно з яким він (суд), за наявності підстав та умов, передбачених КК України, припиняє повністю або частково виконання вже призначеного особі обвинувальним вироком покарання. Поряд зі звільнення від покарання існує відмова від покарання, під якою слід розуміти повноваження суду, згідно з яким він (суд), за наявності підстав та умов, передбачених КК України, не допускає (виключає) призначення в обвинувальному вирокі покарання особі, яка вчинила злочин. На законодавчому рівні таке правове явище сьогодні називається власне звільненням від покарання. Але таке звільнення від покарання – це ні що інше, як засудження без призначення покарання, тобто в дійсності фактично відмова від покарання. На думку окремих вітчизняних дослідників, термін «звільнення» не можна визначати через поняття «відмова», адже, на відміну від звільнення, відмовитися можна лише від того, що ще не настало². У зв'язку з цим у Розділі XII чинного КК України можна знайти, принаймні, два таких відмінних одне від одного правових явища, як відмова від покарання та звільнення від покарання. З огляду на вищезазначене, *звільнення від покарання означає реалізацію судом свого повноваження за наявності передбачених КК України підстав та умов (передумов) припиняти повністю або частково виконання або подальше*

¹ Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / за наук. ред. А. А. Музики. Київ : Дакор, 2019. С. 64–65.

² Яценко А. М., Брящей Р. І. Звільнення від покарання та його відбування: з'ясування правової природи та визначення понять. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 1082. С. 158–160; Куц В. М., Яценко А. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект) : монографія. Харків : Юрайт, 2013. С. 121–122.

відбування вже призначеного особі обвинувальним вироком покарання.

У зв'язку з таким розумінням звільнення від покарання, уявляється, що таке звільнення становить: 1) повне звільнення від виконання вже призначеного судом покарання; 2) часткове звільнення від відбування призначеного судом покарання.

Зазначимо, що в юридичній літературі не можна також знайти абсолютну одностайність думок щодо поділу звільнення від покарання на види. Так, на думку окремих вітчизняних науковців, звільнення від покарання може бути класифіковано залежно від «ступеня наближеності» покарання до особи, яка вчинила злочин. Зокрема, виділяють: а) звільнення від призначення покарання – буває там, де суд, постановивши обвинувальний вирок, разом із тим у самому вироку зазначає про те, що покарання особі не призначається, тобто суд постановляє обвинувальний вирок без призначення винній особі покарання (ч. 4 ст. 74 КК); б) звільнення від відбування покарання, призначеного судом, – буває у тих випадках, коли суд виносить стосовно особи обвинувальний вирок із призначенням їй покарання, але в цьому ж вирокі постановляє про те, що ця особа не відбуватиме призначене їй покарання (ст. 75, 79, 80 КК); в) звільнення від подальшого відбування призначеного судом покарання – буває там, де особа на підставі обвинувального вироку суду відбуває призначене їй цим вироком покарання, проте в певний момент, ще до закінчення відбування такого покарання, звільняється від його подальшого відбування. Цей вид звільнення від покарання, у свою чергу, поділяється на два підвиди: перший пов'язано з тим, що особа звільняється від подальшого відбування покарання без заміни його іншим (наприклад, статті 81, 83, 83 КК), а другий стосується випадків, коли особа звільняється від подальшого відбування одного покарання шляхом зміни його іншим (ст. 82 КК)¹.

На думку Є. О. Письменського, законодавець у частині 1 ст. 74 КК України певним чином систематизував зазначені різновиди звільнення від покарання та його відбування,

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і доповн. Харків : Право, 2015. С. 424–425.

назвавши конкретні їх групи: 1) звільнення від покарання (ч. 2 ст. 74, ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74 КК України, ст. 75–80, ч. 2 і 3 ст. 84, ст. 86, 87 КК України; 2) звільнення від подальшого відбування покарання (ч. 2 ст. 74, ст. 80, 81, 83, ч. 1, 2 і 3 ст. 84, ст. 86, 87 КК України); 3) заміна покарання більш м'яким (ст. 82, ч. 4 ст. 83, ст. 85 КК України); 4) пом'якшення призначеного покарання (ч. 3 ст. 74, ст. 86 КК України)¹.

У подальшому, розвиваючи таку доктринальну позицію, О. П. Горох дійшов висновку, згідно з яким одним із прикладних критеріїв систематизації видів звільнення від покарання, передбачених українським законодавством кримінального блоку, може бути стадія кримінального провадження, на якій суд вирішує питання про таке звільнення. З огляду на такий критерій систематизації, на думку дослідника, звільнення від покарання може бути поділено на такі види:

1) звільнення від покарання на стадії ухвалення вироку (ст. 368 КПК) – ч. 4, 5 ст. 74, ч. 1 ст. 105, ч. 1 ст. 106 (звільнення від покарання), ч. 5 ст. 72, ст. 75, 79, 104, ч. 2 ст. 84, ст. 85 (звільнення від відбування покарання), ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62 (заміна покарання більш м'яким);

2) звільнення від покарання під час виконання вироку (ст. 537 КПК) – звільнення від покарання – ч. 2 ст. 74 КК, п. 13 ч. 1 ст. 537 КПК, ч. 1, 2 і 3 ст. 84.

На цій стадії застосовуються також такі види звільнення від покарання, як позитивний правовий наслідок рішення суду про звільнення від відбування покарання (ст. 75, 78, 79, 104, ч. 4 ст. 83, ч. 1, 4 ст. 84, ст. 72, ч. 3 ст. 515 КПК), звільнення від відбування покарання ст. 80, ч. 4 ст. 84, ч. 1 ст. 152 КВК, ч. 3 ст. 106 КК, звільнення засудженого від подальшого відбування покарання, який уже почав реально відбувати покарання, – ст. 81, ч. 1 ст. 152 КВК, п. 2 ч. 1 ст. 537 КПК, ст. 107 К, ч. 1 ст. 152 КВК, п. 1 ч. 1 ст. 537 КПК, ст. 83 КК, ч. 10 ст. 154 КВК, п. 4 ч. 1 ст. 537 КПК, ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК, ч. 1 ст. 84, ч. 2 ст. 84, ч. 3 ст. 37, ч. 9 ст. 59, ч. 6 ст. 154 КВК; ст. 85, 86, 87 КК; заміна покарання

¹ Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуслівського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 882–884.

більш м'яким – ст. 82 КК, п. 3 ч. 1 ст. 537 КПК; ч. 3 ст. 57 КК, п. 10 ч. 1 ст. 537 КПК; ч. 1 ст. 58 КК, п. 10 ч. 1 ст. 537 КПК; ч. 1 ст. 62 КК, п. 10 ч. 1 ст. 537 КПК; ч. 4 ст. 83, п. 4 ч. 1 ст. 537; ч. 5 ст. 80, ч. 2 ст. 87 КК; пом'якшення покарання – ч. 3 ст. 74 КК, п. 13 ч.1 ст. 537 КПК; ст. 86, 87 КК¹.

Коментуючи згадані точки зору щодо систематизації звільнення від покарання, зазначимо, що ми не поділяємо позицію тих авторів, які вважають, що до видів звільнення від покарання належить заміна або пом'якшення покарання, незважаючи на те, що такі правові явища знаходять свій безпосередній вияв у статті 74 КК України. Ми є прихильниками іншого погляду, згідно з яким заміна або пом'якшення покарання є самостійними щодо звільнення від покарання кримінально-правовими явищами. За своєю кримінально-правовою природою ці явища не є звільненням від покарання чи його відбування. Вони являють собою своєрідне урізноманітнення зовнішнього прояву покарання, наслідком чого є коригування раніше призначеного покарання. Виходячи з цього, заміну або пом'якшення покарання не слід залишати в системі норм, передбачених розділом XII Загальної частини КК України, оскільки ці правові явища у спеціальній літературі розглядаються в межах інституту призначення покарання². Зазначена доктринальна позиція знаходить своє підтвердження і серед низки зарубіжних науковців. Так, Є. В. Благов зазначає, що щоб зняти питання з приводу приналежності заміни покарання до виду звільнення від покарання, треба звернути увагу на сутність умовно-дострокового звільнення й заміни невідбутої частини покарання більш м'яким видом покарання. У разі умовно-дострокового звільнення особа звільняється від покарання взагалі, а у разі заміни невідбутої частини

¹ Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / за наук. ред. А. А. Музики. Київ : Дакор, 2019. С. 97–100.

² Пинаев А. А. Уголовное право Украины : Общая часть : программа учеб. дисциплин : курс лекций; метод. рекоменд. и задания к семинарам (практ.) занятий ; темы курсовых работ, метод. рекоменд. по их написанию и лит.; вопросы к зачетам; вопросы к экзаменам. Харьков : Харьков юридический, 2005. С. 401, 421; Ткачевский Ю. М. Давность в советском уголовном праве. М., 1978. С. 38; Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. С. 229.

покарання більш м'яким видом покарання – тільки від виконаного з одночасним призначенням відбування іншого – менш суворого виду покарання. Про яке, у такому випадку, звільнення від покарання можна говорити¹?

Отже, з огляду на вищезазначене та з урахуванням наявної судової практики можна стверджувати, що до найбільш численних проявів звільнення від відбування покарання, як різновиду звільнення від покарання на стадії ухвалення вироку, за злочини, що посягають на охоронну діяльність, належить звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75–78 КК України). Цей вид звільнення від відбування покарання, за справедливим зауваженням О. П. Гороха, певним чином знаходить свою реалізацію і під час виконання обвинувального вироку. У цьому випадку йдеться про ухвалення судом остаточного рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку, виконання покладених на засудженого обов'язків і невчинення ним нового злочину, що знаходить свій вияв у відповідній ухвалі суду (ч. 1 ст. 78 КК України).

Проаналізуємо вказаний вид звільнення від відбування покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність.

Вища судова інстанція під час вивчення стану здійснення судочинства судами кримінальної юрисдикції вказує, що у 2017 р. місцеві загальні суди звільнили від відбування покарання 32,6 тис. [32,2 тис.] засуджених осіб, що на 1,3 % більше порівняно з попереднім роком; їх частка від загальної кількості засуджених за всі види злочинів осіб залишилася майже на рівні 2016 р. – 42,4 % [42,2 %]; із них звільнено з випробуванням (ст. 75 КК) 29,4 тис. [31,5 тис.] осіб, або 38,3 % [41,3 %], у тому числі за вчинення тяжких злочинів звільнено від відбування покарання з випробуванням 14,1 тис. [14,4 тис.] засуджених, або 47,8 % [45,9 %] від загальної кількості звільнених із випробуванням осіб, а за особливо тяжкі – 105 [138] осіб, або 0,4 % [0,4 %]².

¹ Благоев Е. В. Применение уголовного права (теория и практика) : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 498.

² Аналіз стану здійснення судочинства судами кримінальної юрисдикції у 2017 році. Верховний Суд України : офіц. сайт / Відділ аналізу судової статистики судів кримінальної юрисдикції правового

Верховний Суд України звертає увагу на те, що питання призначення кримінального покарання та звільнення від його відбування повинні вирішуватися з урахуванням мети покарання як такого, що охоплює не лише кару, а й виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. При цьому з огляду на положення статті 75 КК законодавець підкреслює важливість такої цілі покарання, як виправлення засудженого, передбачивши, що в разі призначення низки покарань, у тому числі у вигляді позбавлення волі на строк не більше п'яти років, особу може бути звільнено від відбування покарання з іспитовим строком, якщо суд дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, при цьому суд має врахувати не лише тяжкість злочину й особу винного, але й інші обставини справи. Це право суду є дискреційним. Його реалізація становить правозастосовну інтелектуально-вольову діяльність суду, в межах якої і ухвалюється рішення про можливість застосування чи незастосування статті 75 КК¹.

Згідно з частиною 1 ст. 75 КК України підставою звільнення від відбування покарання з випробуванням є констатована судом залежно від обставин конкретного кримінального провадження сукупність відомостей щодо тяжкості вчиненого злочину (вчинених злочинів), особи винного та інших обставин справи (наприклад, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання). Їх вплив на обрання цього виду звільнення від покарання залежить виключно від суддівського розсуду, який наразі сьогодні обмежено випадками засудження особи за корупційні злочини. Умови звільнення від відбування покарання з випробуванням за частиною 1 ст. 75 КК України становлять обставини, що засвідчують факти: а) засудження особи за будь-який злочин крім корупційного; б) у разі засудження особи призначенні їй

управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду. 16 березня 2018. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2017.pdf (дата звернення: 23.09.2018).

¹ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду: щодо призначення покарання. Верховний Суд України : офіц. сайт URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf (дата звернення: 23.10.2018).

покарання лише у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Відповідно до частини 2 ст. 75 КК України підставою звільнення від відбування покарання з випробуванням є затверджена угода про примирення або про визнання винуватості, в якій засудженій особі узгоджено не лише покарання у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а ще й обов'язково також власне звільнення від відбування покарання з випробуванням. Умову звільнення від відбування покарання з випробуванням за частиною 2 ст. 75 КК України становить констатована судом відповідність укладеної угоди про примирення або про визнання винуватості вимогам КК, КПК та/або закону.

У юридичній літературі зазначається, що у разі затвердження угоди суд не повинен давати власної оцінки можливості виправлення засудженого без відбування покарання з випробуванням з урахуванням тяжкості злочину, особи винного та інших обставин справи. Це питання зазвичай визначають сторони провадження (нерідко на підставі взаємовигідних умов угоди)¹. З одного боку, це дійсно так. Але, з іншого – не зовсім, оскільки, як уже було зазначено, обов'язковою умовою звільнення від відбування покарання з випробуванням за частиною 2 ст. 75 КК України є констатована судом відповідність укладеної угоди про примирення або про визнання винуватості вимогам КК, КПК та/або закону. Констатація судом такої відповідності певним чином і засвідчує його власну оцінку можливості звільнення особи від відбування покарання з випробуванням, адже невідповідність укладеної угоди про примирення або про визнання винуватості вимогам КК, КПК та/або закону унеможливило таке звільнення. Вочевидь, що така невідповідність якраз і може полягати в тому, що сторонами провадження під час укладання відповідної угоди не зовсім

¹ Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / за наук. ред. А. А. Музики. Київ : Дакор, 2019. С. 217.

«коректно» враховано ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеристику особи винного та інші обставини справи.

Зазначений причинно-факторний комплекс здійснення загального та спеціального звільнення від відбування покарання з випробуванням цілком може бути використаний й у випадку безпосередньо реалізації звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження за кримінально-протиправні посягання на охоронну діяльність. Єдине уточнення полягає у тому, що загальне звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку вчинення цих кримінально-протиправних посягань (ч. 1 ст. 75 КК України) не може застосовуватися щодо окремих злочинних діянь, які опосередковано «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин. До таких посягань належать злочини, передбачені ст. 364, 364-1, 368, 268-2, 368-3 КК України. Крім того, ми не виключаємо наявності випадків унеможливлення реалізації в окремих випадках і спеціального звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 75 КК України) у разі вчинення окремих із цих кримінально-протиправних посягань. Йдеться, зокрема, про випадки неможливості звільнення від відбування покарання з випробуванням за частиною 2 ст. 75 КК України у зв'язку з об'єктивною неможливістю укладення угоди про примирення у випадку умисного вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України), умисного тяжкого тілесного ушкодження, передбаченого частиною 2 ст. 121 КК України, тощо.

Попри це, у цілому є всі підстави стверджувати, що звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі вчинення кримінально-протиправних посягань у сфері охоронної діяльності є достатньо дієвим і ефективним засобом досягнення тих завдань, що стоять перед кримінальним законодавством України. Указане яскраво підтверджується численними прикладами судової практики.

Так, вироком Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 07.08.2007 р. ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України (ОСОБА_1 заподіяв легке тілесне ушкодження громадянинуві, який виконував громадський обов'язок, у зв'язку з його

громадською діяльністю), й обрано покарання у вигляді трьох років обмеження волі. На підставі ст. ст. 75, 76 КК України ОСОБА_1 звільнено від відбування покарання, якщо він протягом одного року іспитового строку не вчинить нового злочину, виконає покладені на нього зобов'язання: повідомляти органи кримінально-виконавчої системи про зміну місця проживання, періодично з'являтися до них на реєстрацію. Обираючи ОСОБА_1 покарання й вирішуючи питання про його звільнення від нього, суд урахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, а саме його середню тяжкість, та пом'якшуючі покарання обставини – щире каяття у вчиненому й активне сприяння розкриттю злочину, особу засудженого, а саме його позитивну характеристику з місця проживання та притягнення його до кримінальної відповідальності вперше¹.

Інший приклад. Вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.10.2007 р. № 1-246/2007 ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186 і ч. 2 ст. 350 КК України (умисне заподіяння середньої тяжкості тілесного ушкодження громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з його громадською діяльністю), та призначено йому таке покарання: за частиною 2 ст. 186 КК України – 4 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 350 КК України – 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України шляхом часткового складання призначених покарань ОСОБА_1 остаточно призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі та на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбуття покарання з випробуванням, з іспитовим строком три роки. Під час призначення покарання та вирішення питання про звільнення ОСОБА_1 від його відбування суд урахував характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого ним злочину й особу підсудного, який за місцем проживання та роботи характеризується позитивно. Як пом'якшуючу відповідальність обставину суд урахував щире каяття, відшкодування в повному обсязі матеріальних збитків

¹ Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 07.08.2007 № 1-189/07. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5780528> (дата звернення: 23.09.2018).

потерпілій ОСОБА_2. Обтяжуючих відповідальність обставин судом не було встановлено¹.

Реалізація звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення кримінально-протиправних діянь у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності без особливих заперечень із точки зору дотримання положень чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства знаходить свій прояв і в діяльності багатьох інших судів України². При цьому сучасна судова практика, крім іншого, характеризується і тим, що рішенням про можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням за вчинення кримінально-протиправних посягань у сфері охоронної діяльності може передувати звернення суду з письмовим запитом до органу пробації про надання досудової доповіді щодо обвинуваченого (п. 6 ч. 3, ч. 5 ст. 314 КПК). Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків учинення повторного злочину, висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк³.

Що ж стосується інших видів звільнення від покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність, то з огляду на вищезазначену класифікацію видів звільнення від покарання уявляється, що теоретично таке звільнення може відбутися, як правило, вже під час виконання вироку, зокрема на підставі ст. 80 КК України (звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку), ст. 81 КК України

¹ Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.10.2007 № 1–246/2007. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5471282> (дата звернення: 23.09.2018).

² Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 07.08.2007 № 1–189/07. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5780528> (дата звернення: 23.09.2018); Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.10.2007 № 1–246/2007. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5471282> (дата звернення: 23.09.2018).

³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Медьника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та доповн. Київ : Дакор, 2018. С. 228.

(умовно-дострокове звільнення від відбування покарання), ст. 85, ч. 2 ст. 86, ст. 87 КК України (звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування).

Аналізуючи звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку за кримінально-протиправні посягання на охоронну діяльність, варто зазначити, що таке звільнення є одним із можливих кримінально-правових наслідків реалізації давності у кримінальному праві.

Загалом під давністю у кримінальному праві слід розуміти певний відрізок часу, із закінченням якого припиняються кримінально-правові відносини, що виникли з приводу вчиненого злочину¹. Опрацювання положень чинного КК України дає підстави стверджувати, що давність як кримінально-правове явище знаходить свій вияв:

1) у ч. 1–3 ст. 49 КК України; її наслідком є звільнення особи від кримінальної відповідальності;

2) у ч. 5 ст. 74 КК України; її наслідком є відмова від покарання (за законодавчим формулюванням – звільнення від покарання);

3) у ст. 80 КК України; її наслідком є звільнення від відбування покарання;

4) у ч. 4 ст. 49 КК України; наслідком давності є не звільнення від кримінальної відповідальності, а можливість заміна (коригування) призначення покарання у вигляді довічного позбавлення, призначенням строкового покарання у вигляді позбавлення волі;

5) у ч. 5 ст. 80 КК України; її наслідком є заміна (коригування) призначеного засудженому покарання у вигляді довічного позбавлення волі на покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 906; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. / Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Острогородського. Одеса : Фенікс, 2015. С. 479; Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. Київ : Вид. Паливода А. В., 2005. С. 218.

Зокрема, згідно з приписами статті 49 КК України підставою цього виду звільнення особи від кримінальної відповідальності є закінчення вказаних у ч. 1 цієї статті строків давності, а також така поведінка особи, яка не є пов'язаною з її ухиленням (переховуванням) від досудового слідства чи суду та вчиненням нового злочину відповідного ступеня тяжкості¹. Якщо особа ухиляється від досудового слідства або суду, перебіг давності зупиняється й відновлюється лише з дня появи особи із зізнанням або її затримання (ч. 2 ст. 49 КК України). У разі вчинення нового злочину перебіг давності переривається, й обчислення давності у такому разі починається з дня вчинення нового злочину. Перебіг давності у такому разі починає спливати паралельно разом із вчиненням нового злочину (ч. 3 ст. 49 КК України). Отже, звільнення від кримінальної відповідальності у такому разі унеможлиблюється й відкладається на деякий час.

Показовим у цьому сенсі є такий приклад судової практики. Так, обвинувачений вчинив злочин, передбачений статтею 350 ч. 2 КК України, за таких обставин. 26.12.2005 р. майстер лісу Слобідського лісництва Коломийського держлісгоспу потерпілий Особа_1, будучи службовою особою, в обов'язки якого входить здійснення контролю за правильністю лісокористування, охороною та захистом лісу на закріплених лісогосподарських ділянках, близько 16.00 год. перебував на території обслуговування Слобідського лісництва в с. Рунгури Коломийського району та йшов по дорозі в напрямку с. Чорні Ослави Надвірнянського району. Потерпілий Особа_1, будучи під час виконання службових обов'язків з метою виявлення та попередження незаконної вирубки та вивезення лісопродукції, в тому числі новорічних ялинок, направлявся в бік одного з обходів підпорядкованого йому лісництва. Близько 400 метрів від автобусної зупинки в с. Рунгури на автомобілі ЗІЛ-157 Особу_1 наздогнав обвинувачений Особа_2, який за перешкоджання викрадення лісу та повідомлення про це своєму керівництву, погрожував потерпілому Особа_1 вбивством і заподіянням тілесних ушкоджень. Реалізуючи свій

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник /В.І.Борисов, В.Я.Тацій, В.І.Тютюгін та ін.; за ред. В.Я.Тація, В.І.Борисова, В.І.Тютюгіна; 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. С. 339. (528 с.)

намір і висловлені влітку 2005 р. погрози в адресу потерпілого Особа_1, обвинувачений Особа_2 вийшов із kabіни автомобіля та підбіг до потерпілого Особа_1 та, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, з метою спричинення тілесних ушкоджень умисно наніс кілька ударів кулаком в обличчя й один удар своєю головою в голову потерпілого Особа_1.

Під час судового розгляду справи, що завершився укладенням обвинувального вироку суду, вирішувалося питання про звільнення обвинуваченого Особа_2 від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України. Як вбачалося з матеріалів справи, з моменту вчинення злочину минуло 12 років, і обвинувачений ухилився від досудового слідства та суду з 2005 р. по 2017 рік (ч. 2 ст. 49 КК України), а тому, відповідно, застосування ст. 49 ч. 1 КК України є неможливим. У зв'язку з цим у задоволенні клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності за цією статтею судом було відмовлено¹.

Привертає також увагу і такий приклад застосування давності у кримінальному провадженні у випадку вчинення кримінально-протиправного посягання у сфері охоронної діяльності. Так, Дарницьким районним судом м. Києва встановлено, що 08.06.2009 р. ОСОБА_5 разом із товаришами у себе вдома святкував «Трійцю» та близько 22 години пішов їх проводити. Коли вони вийшли з будинку, то направилися в бік проїжджої частини, щоб спіймати таксі. Дорогою проходили повз автостоянки. Коли вони вийшли за шлагбаум до проїжджої частини та почали чекати таксі, він оперся на припаркований там на тротуарі автомобіль і спілкувався з друзями ОСОБА_5 та ОСОБА_6. У цей час до нього почав наблизитися охоронець автостоянки, підсудний Особа_3, при цьому висловлювався нецензурною лайкою та, наблизившись, почав смикати його за одяг. ОСОБА_5 почав підходити до підсудного ОСОБА_3 спробував пояснити йому, що нічого поганого не робить, однак той схопив металеву трубу та вдарив нею його по голові. Від цього удару він втратив свідомість і

¹ Вирок суду м. Коломия від 27.09.2017 № 346/2951/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69139853> (дата звернення: 23.07.2019).

впав. За таких обставин суд, оцінюючи й аналізуючи всі досліджені докази в їх сукупності, дійшов висновку, що ОСОБА_3 вчинив необережне середньої тяжкості тілесне ушкодження, та кваліфікував його дії за ст. 128 КК України. Разом із тим, ураховуючи, що відповідно до статті 49 КК України з дня вчинення ОСОБА_3 злочину строки давності притягнення до кримінальної відповідальності минули, тобто пройшло вже більше трьох років, суд вирішив визнати ОСОБА_3 винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 128 КК України, та призначити йому покарання у вигляді виправних робіт на строк шість місяців і на підставі ст. 49 КК України ОСОБА_3 від призначеного покарання звільнити у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, а кримінальну справу щодо нього закрити¹.

Коментуючи наведений приклад судової практики, слід зазначити, що навряд чи можна погодитися з висновком суду про те, що на підставі ст. 49 КК України ОСОБА_3 могла бути звільнена від призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України, а кримінальна справа щодо неї була закрыта. Кримінальне провадження не може бути закрыто шляхом ухвалення обвинувального вироку. У зв'язку з цим навіть положення ч. 8 ст. 284 КПК щодо ухвалення вироку з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 цієї статті (а саме, у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності), не допускається, якщо підозрюваний чи обвинувачений проти цього заперечує, вважаємо некоректним. Тут варто зазначити, що особа дійсно може бути звільнена від покарання у зв'язку із закінченням строків давності, але не на підставі ст. 49 КК України, а на підставі ч. 5 ст. 74 КК України. Це прямо впливає з її змісту. Зауважимо, що звільнення від покарання з огляду на приписи ч. 5 ст. 74 КК України може бути реалізовано, як правило, у тому випадку, коли особа заперечує проти звільнення її від кримінальної відповідальності. У разі наявності такого заперечення суд

¹ Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 13.08.2012 р. № 1-333/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26140101> (дата звернення: 23.07.2019).

зобов'язаний продовжити кримінальне провадження у повному обсязі в загальному порядку (ч. 3 ст. 285 КПК України) й у разі констатації винуватості обвинуваченого на підставі ухвалення обвинувального вироку визнати його винним і звільнити від призначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, встановлених у ст. 49 КК України. Отже, не слід плутати такі правові наслідки давності у кримінальному праві, як звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) та звільнення від покарання на підставах, передбачених ст. 49 КК України (ч. 5 ст. 74 КК України).

Що стосується безпосередньо звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, то цей вид звільнення від покарання має реалізовуватись тоді, коли з дня набрання чинності обвинувальним вироком його за будь-яких причин не було виконано у встановлені законом строки. Такими причинами можуть бути тривала хвороба засудженого, яка перешкоджає виконанню вироку, стихійне лихо, утрата кримінальної справи тощо)¹. Існування аналізованого виду звільнення від покарання обумовлюється недоцільністю виконання обвинувального вироку, оскільки після спливу вказаних строків його виконання не може мати належного карального та превентивного впливу, а також тим, що невчинення засудженим у цей період нового злочину, як правило, свідчить про втрату ним суспільної небезпечності².

Матеріально-правову підставу цього виду звільнення від покарання становить закінчення строків давності виконання обвинувального вироку, встановлених у частині 1 ст. 80 КК України, а саме:

¹ Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 321; Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; 5-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2015. С. 435.

² Кримінальна відповідальність та форми її реалізації : підручник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін.; за ред. професора О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2015. С. 125.

1) два роки – у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі;

2) три роки – у разі засудження до покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;

3) п'ять років – у разі засудження до покарання у вигляді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також у разі засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;

4) десять років – у разі засудження до покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також у разі засудження до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин;

5) п'ятнадцять років – у разі засудження до покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин.

Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за вироком суду.

А. О. Пінаєв зазначає, що підставою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) є те, що особа доводить своє виправлення (тобто втрачає суспільну небезпечність) через те, що не ухиляється від слідства й суду і протягом тривалого часу не вчиняє нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Натомість підставою для звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (с. 80 КК України), на думку науковця, є закінчення строків давності виконання обвинувального вироку¹.

Коментуючи таку доктринальну позицію, яка, очевидно, не позбавлена дуалізму, хотілося б зазначити таке. Невчинення винним (або обвинуваченим) у перебіг строку давності нового злочину навряд чи можна визнати безперечним доказом того, що він перестав бути суспільно небезпечним. Чинне кримінальне законодавство ставить умовою застосування давності лише невчинення злочину

¹ Пінаєв А. А. Уголовное право Украины: Общая часть. Харьков : Харьков юридический, 2005. С. 324, 404.

протягом певного періоду часу залежно від тяжкості злочину. Таким чином, підставою інституту давності є не втрата суспільної небезпечності особи, яка вчинила злочин, а щось інше. Якщо запізніле виконання вироку є безцільним, отже, особа звільняється від відповідальності перед державою не тому, що до неї недоцільно застосовувати покарання, а через те, що це негуманно. Саме у разі такого вирішення питання стає зрозумілим, чому законодавець установив різноманітні строки давності. Чим тяжчим є злочин, тим більший строк повинен минути, щоб караність діяння втратила цілі загальної та спеціальної превенції. І навпаки, чим менш небезпечним є вчинений злочин, тим швидше можна пробачити злочинця¹. У зв'язку з цим саме закінчення строків давності є тією суттєвою причиною (підставою), через яку, власне, і реалізується давність у кримінальному праві.

Умови цього виду звільнення від покарання становить певна поведінка засудженого: а) його неухилення від відбування покарання (в іншому випадку перебіг давності виконання обвинувального вироку зупиняється й відновлюється лише з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання); б) невчинення ним нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину до закінчення строків, зазначених у ч. 1 ст. 80 КК України, у тому числі у разі подвоєння строків давності, передбачених п. 1–3 ч. 1 ст. 80 КК України на підставі ч. 3 цієї статті через випадок вчинення засудженим нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Процесуально-правовими підставами звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку є такі: а) засудження особи (тобто ухвалення обвинувального вироку судом); б) набрання обвинувальним вирокком законної чинності (ст. 395 КПК України).

Як уже було зазначено, у кримінальному законодавстві України умовно-дострокове звільнення від відбування

¹ Уголовное право. Общая часть : учебн. / М. И. Ковалев, И. Я. Козаченко, Т. В. Кондрашина и др. ; отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова ; 3-е изд. М. : Норма ; Норма-Инфра-М, 2001. С. 477.

покарання репрезентовано статтею 81. Ця кримінально-правова норма є тим первинним вихідним елементом, що становить інститут умовно-дострокового звільнення. У юридичній літературі зазначається, що у підґрунті будь-яких правовідносин лежать відповідні юридичні факти, вивчення яких належить до завдань науки кримінального права. Якщо правова норма є вихідним елементом, то правовий інститут являє собою первинну правову спільність. Інститут права є складовою частиною певної галузі права. У цьому випадку інститут умовно-дострокового звільнення є складовою частиною галузі кримінального права. Він функціонує як усередині цієї галузі, так і зовні відносно неї. Інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є міжгалузевим інститутом, оскільки складається з норм декількох галузей права: кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального¹.

Ознайомлення зі змістом ст. 81 КК України дозволяє стверджувати, що передумовою умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є відбування засудженою особою покарання у вигляді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі.

Підставою умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є позитивна посткримінальна поведінка засудженої особи у вигляді безпосередньо сумлінної поведінки та сумлінного ставлення до праці, що обов'язково має доводити виправлення засудженого. У юридичній літературі зазначається, що підстава цього виду звільнення від покарання полягає в тому, що засуджена особа виправилась, і це доведено нею під час відбування покарання. Виправлення передбачає початок формування у засудженого стійкої правослужняної поведінки. У підґрунті умовно-дострокового звільнення передусім повинна бути покладена зміна ціннісних орієнтацій, зумовлених вчиненням злочином, на позитивні орієнтації, адже виправлення, що є психолого-педагогічним процесом, є пов'язаним із змінами

¹ Энциклопедия уголовного права. СПб. : Издание профессора Малинина ; СПб ГКА, 2008. Т. 10 : Освобождение от уголовной ответственности и наказания / В. Б. Малинин, Ю. В. Баранов, П. В. Коробов. 2008. С. 64.

внутрішніх і моральних якостей особи. Показниками (узагальненими поведінковими орієнтирами), за якими суд може констатувати, що людина виправилася, є чітко визначені в ч. 2 ст. 81 КК критерії: сумлінна поведінка засудженого та його сумлінне ставлення до праці. Сумлінна поведінка оцінюється залежно від виду призначеного для відбування покарання. Що стосується сумлінного ставлення до праці, то для осіб, які відбувають виправні роботи, обмеження волі чи позбавлення волі, воно може полягати у добропорядному, відповідальному та чесному ставленні до покладених на особу трудових обов'язків; працьовитості, додержанні правил трудового розпорядку, вимог трудового законодавства, правил охорони праці та техніки безпеки; покращенні кількісних та якісних показників роботи, що виконується; підвищенні професійної кваліфікації; внесенні раціоналізаторських пропозицій, винахідницькому відкритті; бережливому використанні певного обладнання, інструментів, матеріалів тощо. Для визначення сумлінності в поведінці засудженого та його ставленні до праці мають значення не окремі вчинки, а стабільна, постійна лінія поведінки та його спосіб життя. Відомості про це повинні отримуватися з матеріалів, що характеризують поведінку засудженого, не лише за період, що безпосередньо передує поданню його до умовно-дострокового звільнення, а за весь час відбування ним покарання або принаймні за значний період цього терміну¹.

Що стосується такої матеріальної підстави для застосування умовно-дострокового звільнення, як доведення засудженим, що він виправився, а отже втратив суспільну небезпечність, то вважаємо, що такою підставою є радше позитивна посткримінальна поведінка особи, яка засвідчує недоцільність подальшого відбування покарання з огляду на те, що засуджений став на шлях виправлення. Якщо матеріальною підставою застосування статті 81 КК України вважати втрату засудженим суспільної небезпечності (доведення свого виправлення), то чому цьому виду звільнення від відбування покарання законодавцем надано умовний

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Медьника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та доповн. Київ : Дакор, 2018. С. 242–243; Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харьков : Одиссей, 2006. С. 230.

характер? Як пояснити втрату суспільної небезпечності (доведення виправлення) засудженим, якщо він після застосування щодо нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання протягом невідбутої частини вчиняє новий злочин? Отже, критерії оцінювання позитивної посткримінальної поведінки під час реалізації умовно-дострокового звільнення мають бути змінені або уточнені чи вдосконалені. У цьому аспекті нам імпонує твердження окремих зарубіжних дослідників, які звертають увагу на те, що критерії оцінювання позитивної поведінки засудженого відповідно до законів логіки не можна пов'язувати з виконанням останнім функцій засудженого в межах пенітенціарної установи, з його правомірною поведінкою, сумлінним ставленням до праці та навчання всередині виправної системи, бо пенітенціарна установа не є місцем постійного проживання людини. Незабаром він повинен буде звільнитися й жити в реальних умовах суспільства, які докорінно відрізняються від умов перебування у виправній установі. Отже, потрібні зовсім інші критерії або інший підхід до вироблення цих критеріїв. Таким підходом може стати розгляд критеріїв оцінювання позитивної поведінки засудженого з точки зору його підготовки до звільнення через процеси його ресоціалізації або соціалізації. Ці критерії повинні вказувати на зміни в системі соціалізації засудженого, його пристосування, підготовки і навчання до життя в нормальному соціальному середовищі. Інакше кажучи, матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення від подальшого відбування покарання не повинен виступати критерій втрати засудженим суспільної небезпечності. Таким критерієм має стати критерій появи можливості остаточного виправлення без повного відбування призначеного покарання, який може бути викладено в модифікованому вигляді. За такого підходу матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення буде реальна можливість ресоціалізації засудженого без повного відбування призначеного покарання¹.

¹ Енциклопедія уголовного права. СПб. : Издание профессора Малинина ; СПб ГКА, 2008. Т. 10 : Освобождение от уголовной ответственности и наказания / В. Б. Малинин, Ю. В. Баранов, П. В. Коробов. 2008. С. 68, 70.

Зазначимо, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване лише після фактичного відбуття засудженим встановленого законом строку й невчинення ним протягом невідбутої частини покарання нового злочину. У разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 КК (ч. 4 ст. 81 КК України). Ці обставини фактично засвідчують умови реалізації цього виду звільнення від покарання. Згідно з частиною 3 ст. 81 КК України засуджений може бути умовно-достроково звільнений від відбування покарання лише після відбуття:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково та знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

Нарешті, існують такі види звільнення від покарання, як амністія й помилування. Вони є актами пробачення, виявленням гуманізму й милосердя держави щодо засудженого, з урахуванням чого він звільняється від покарання (його відбування). Властиве амністії та помилуванню пробачення означає поблажливість до особи, яка вчинила злочин, поєднану з покращенням її правового становища. Завдяки запровадженню й застосуванню норм про амністію та помилування здійснюється економія кримінально-

правової репресії, яка є необхідним елементом кримінально-правової політики будь-якої держави¹.

Згідно з частиною 2 ст. 86 КК України законом про амністію особи, визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду або кримінальні справи стосовно яких розглянуто судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної чинності, можуть бути повністю або частково звільнені від відбування покарання.

Майже схоже за змістом визначення поняття амністії наводиться й у статті 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні». У ній, зокрема, зазначено, що амністія – це повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуто судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної чинності.

Частиною 2 статті 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» декларовано, що, встановивши в стадії судового розгляду кримінальної справи наявність акта амністії, що усуває застосування покарання за вчинене діяння, суд за доведеності вини особи постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від відбування покарання.

В одному з науково-практичних коментарів КК України звертається увага на те, що законодавче положення, регламентоване ч. 2 ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні», виглядає сумнівним через його неузгодженість із ч. 2 ст. 86 КК України, яка передбачає застосування амністії, зокрема, щодо тих осіб, кримінальні справи стосовно яких уже розглянуто судами, але вирок щодо яких ще не набрав законної чинності (треба так розуміти, що йдеться лише про випадки, коли судовий розгляд завершено, обвинувальний вирок ухвалено, але він ще не набрав законної чинності). Йдеться, зокрема, про те, що таку окрему вказівку у частині 2 ст. 86, як «на осіб, кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної сили...», слід визнати зайвою, адже й ці особи можуть

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 254–255.

розглядатись як такі, що були визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду¹.

З урахуванням системного аналізу зазначених вище норм та доктринальних точок зору, можна дійти висновку про те, що суб'єктом звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію можуть бути особи, кримінальні провадження стосовно яких розглянуто судами, але вироки стосовно цих осіб ще не набрали законної чинності, або засуджені особи, якими у кримінальному провадженні, згідно з частиною 2 ст. 43 КПК України, є особи, обвинувальний вирок суду щодо яких набрав законної чинності. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися з вищезазначеною доктринальною позицією, згідно з якою вказівка у частині 2 ст. 86 КК України на суб'єктів, щодо яких може бути реалізована амністія, як на осіб, кримінальні справи стосовно яких розглянуто судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної чинності, доцільно визнавати зайвою, оскільки «ці особи можуть розглядатись як такі, що визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду». Принагідно зауважимо, що особи можуть бути визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду виключно тоді, коли такий вирок набере законної чинності. Згідно з пунктом 1 ч. 2 ст. 395 КПК України обвинувальний вирок суду набирає чинності після закінчення строку його апеляційного оскарження, тобто після спливу 30 днів з дня його проголошення. Протягом строку апеляційного оскарження обвинувального вироку особа ще не може вважатися засудженою, тобто винною у вчиненні злочину. У зв'язку з цим таке законодавче формулювання, як «особи, кримінальні справи стосовно яких розглянуто судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили» не слід ототожнювати з формулюванням «особи, визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду». Це різні за своєю суттю формулювання. Лише засуджені особи, обвинувальний вирок щодо яких набрав чинності, можуть визнаватися винними у вчиненні злочину.

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 257–258.

У статті 2 Закону України «Про застосування амністії в Україні» вказано, що законом про амністію може бути передбачено:

а) повне звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (повна амністія);

б) часткове звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (часткова амністія).

Законом про амністію не може бути передбачена заміна одного покарання іншим чи зняття судимості стосовно осіб, які звільняються від відбування покарання, крім випадків так званої індивідуальної амністії. Хоча у межах індивідуальної амністії дозволяється застосовувати заміну одного покарання іншим, а також зняття судимості, слід звернути увагу на те, що стаття 85 КК України має вищу за ст. 2 Закону України «Про застосування амністії в Україні» юридичну силу, а тому така можливість виключається¹. До цього слід додати і те, що згідно з частиною 1 ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Відповідно до частини 2 ст. 3 КК України закони України про кримінальну відповідальність, ухвалені після набрання чинності КК України, включаються до нього після набрання ними чинності.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що амністією є повне або часткове звільнення засуджених осіб від відбування основного й додаткового покарання, а також повне або часткове унеможливлення його потенційного виконання щодо осіб, кримінальні провадження стосовно яких розглянуто судами, але вироки щодо яких ще не набрали законної чинності.

Звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію може бути здійснено лише за наявності до того визначених законом підстав та умов.

¹ Про застосування амністії в Україні: закон України від 01.10.1996 № 392/96-вр. БД «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.09.2018); Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ: Дакор, 2018. С. 257.

На думку окремих вітчизняних науковців, підставою звільнення від покарання у зв'язку з амністією є набрання чинності законом України про застосування амністії, а передумовою – засудження особи за вчинення злочину з призначенням їй певних виду й міри покарання, за винятками, встановленими Законом України «Про застосування амністії», та з уточненнями (особливостями), передбаченими конкретним законом про амністію¹.

У юридичній літературі з цього приводу також зазначається, що під час розгляду питання про можливість звільнення конкретної особи від покарання, відбування якого вже розпочалось, суд зобов'язаний ретельно дослідити матеріали особової справи та з'ясувати інші відомості для встановлення характеру поведінки цієї особи під час відбування покарання (ч. 1 ст. 3). Така законодавча вимога робить звільнення від відбування покарання залежним від поведінки засудженого, не допускаючи застосування амністії щодо тих, хто не бажає виправлятися (наприклад, допускає істотні порушення вимог режиму під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі). Отже, звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією є *правом* суду. Ухвалення закону про амністію автоматично не уможливило звільнення від відбування покарання будь-якої особи без урахування окремих аспектів її поведінки, тобто особи, яка не заслуговує цього привілею та мету покарання щодо якої не досягнуто².

У зв'язку з цим зазначимо, що матеріально-правову підставу звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію, по-перше, становить ухвалений Верховною Радою України відповідно до положень Конституції України закон про амністію, а, по-друге, позитивна посткримінальна поведінка засудженого, у будь-якому її зовнішньому прояві, яка була такою після набрання

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; 5-те вид., перероб. і доповн. Харків : Право, 2015. С.451.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 257.

обвинувальним вироком (протягом його виконання) законної чинності, а також особи, кримінальне провадження стосовно якої розглянуто судом, але вирок щодо неї не набрав законної чинності, у будь-якому її зовнішньому прояві, що було після вчинення злочину до проголошення обвинувального вироку (закінчення стадії судового розгляду кримінального провадження).

Тут також варто зазначити, що матеріально-правові підстави звільнення від покарання (звільнення від відбування покарання та унеможливлення його потенційного виконання) на підставі закону України про амністію з огляду на приписи статей 85, 86 КК України знаходять свою конкретну деталізацію, тобто безпосередньо визначаються в Законі України «Про застосування амністії в Україні» й додатково можуть бути конкретизовані в окремих законах про амністію, ухвалених Верховною Радою України відповідно до положень Конституції України і КК України не частіше одного разу протягом календарного року, крім випадків індивідуальної амністії, юридичні наслідки реалізації якої, як ми вже зазначали, є сумнівними.

Процесуальною підставою звільнення від покарання (звільнення від відбування покарання та унеможливлення його потенційного виконання) на підставі закону України про амністію є згода особи, щодо якої вирішується питання про застосування амністії¹. Ця вимога є очевидною з огляду на те, що особи, кримінальні справи стосовно яких розглянуто судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної чинності, може на законних підставах вважати себе невинною.

Звільнення від відбування покарання на підставі Закону України «Про застосування амністії в Україні» може реалізовуватись лише за умов, якщо:

1) вчинений особою злочин передує у часі дню набрання чинності закону про амністію; винятком є випадки вчинення злочину до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію (умовна амністія)²;

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 258.

² Там само.

2) засуджена особа не належить до певної категорії таких осіб, зокрема до: а) осіб, визнаних винними у вчиненні корупційних злочинів, бо у такому разі їх звільнення від відбування покарання є можливим лише після фактичного відбуття ними строків, установлених ч. 3 ст. 81 КК України (ч. 4 ст. 86 КК України); б) осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, й до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі; в) осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії; г) осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство за обтяжуючих обставин; ґ) осіб, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб; д) осіб, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин; е) осіб, засуджених за умисне вбивство; є) осіб, засуджених за катування, насильницьке донорство; ж) осіб, засуджених за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що потягли за собою смерть.

Перелік вищезазначених обставин, що виключають можливість реалізації звільнення від покарання на підставі вищевказаного закону, не є вичерпним. Законом про амністію можуть бути визначені й інші категорії осіб, на які амністія не поширюється.

Окрім підстав та умов застосування звільнення від відбування основного й додаткового покарання на підставі закону про амністію, таке звільнення може реалізовуватись за відсутності обставин, що виключають його здійснення. До таких обставин, зокрема, належать: а) випадки вчинення особами, вироки стосовно яких не набрали законної чинності, корупційних злочинів, б) засудження особи за вчинення корупційного злочину. Тут, зауважимо, йдеться виключно про осіб, засуджених за корупційні злочини, вироки стосовно яких набрали законної чинності. Такі особи не підлягають повному звільненню від відбування покарання (ч. 4 ст. 86 КК України).

Таким чином, повне або часткове звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію може бути здійснено лише за наявності до того визначених законом підстав та умов за відсутності обставин, що унеможливають його здійснення. Указане повною мірою має ставлення і щодо власне звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію за вчинення кримінально-протиправних посягань на охоронну діяльність. Так, опрацювання положень Закону України «Про амністію в Україні у 2014 році» засвідчує той факт, що амністія, зокрема, не застосовувалася до осіб, яких було засуджено за злочини, передбачені ст. 115 КК України (умисне вбивство), ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження за обтяжуючих обставин), ст. 348 КК України (посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця), ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою)¹. Згідно із Законом України «Про амністію в Україні у 2016 році» до кола вказаних у законі про амністію у 2014 р. осіб, щодо яких унеможлилювалася амністія, додалися особи, які вчинили злочини, передбачені ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), ст. 364¹ КК України (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ч. 2 і 3 ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу за обтяжуючих обставин) і ст. 368³ КК (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми)².

Згідно із статтею 85, ч. 2 ст. 87 КК України, а також п. 2 Положення про порядок здійснення помилування від

¹ Про амністію у 2014 році: закон України від 08.04.2014 № 1185-VII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-18> (дата звернення: 15.03.2019).

² Про амністію у 2016 році: закон України від 22.12.2016 № 1810-VIII / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-viii> (дата звернення: 15.03.2019).

21.04.2015¹, актом про помилування стосовно індивідуально визначеної особи може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у вигляді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років, а також стосовно нього може бути повністю або частково реалізовано звільнення від основного й додаткового покарання. Отже, юридичним наслідком застосування помилування є заміна (коригування) призначеного покарання, а також повне або часткове звільнення від його відбування.

За вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності помилування у вигляді заміни (коригування) покарання на строк не менше 25 років може бути реалізовано лише за вчинення злочинів, передбачених пунктом 8 ч. 2 ст. 115 (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку), ст. 348 (посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця). У свою чергу, повне або часткове звільнення від відбування покарання може бути наслідком вчинення інших видів злочинів у сфері охоронної діяльності. Але особи, засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, або такі, що мають дві й більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин². За справедливим зауваженням окремих вітчизняних дослідників, такі обставини, зокрема, можуть бути пов'язані з необхідністю припинення діяльності певного злочинного об'єднання,

¹ Положення про порядок здійснення помилування: указ Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення: 23.09.2018).

² Положення про порядок здійснення помилування: указ Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 / БД «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення: 23.09.2018).

притягнення до кримінальної відповідальності його співучасників, звільнення заручників тощо¹.

Звільнення від відбування покарання на підставі акту про помилування також може бути здійснено лише за наявності до того визначених законом підстав та умов.

Окремі вітчизняні науковці зазначають, що підставою звільнення від покарання у зв'язку з помилуванням є набрання чинності відповідним Указом Президента України про помилування, а передумовами: а) засудження особи з призначенням їй покарання, а також його реальне відбування (матеріальний аспект); б) наявність клопотання про помилування, поданого до Адміністрації Президента України (формальний аспект)².

На нашу думку, підставою звільнення від покарання у зв'язку з помилуванням дійсно становить Указ Президента України про помилування. Що стосується умов (передумов), то зазначимо таке. Ми схильні підтримати твердження, що повне звільнення від покарання на підставі закону про амністію або акту про помилування означає, що особа звільняється одночасно як від основного, так і від додаткового покарання до початку їх відбування або виконання. У свою чергу, часткове звільнення від покарання є можливим у таких випадках: 1) звільнення від невідбутої частини як основного, так і/або додаткового покарання; 2) звільнення від основного покарання (його невідбутої частини) із залишенням додаткового покарання; 3) звільнення від додаткового покарання із залишенням основного покарання або його невідбутої частини. Таким чином, амністування та помилування здійснюються лише в межах реалізації кримінальної відповідальності – як у найбільш ліберальній її формі, коли відбувається засудження обвинувальним вироком і водночас особа звільняється від призначеного покарання, так і в найбільш репресивній формі, у межах якої особі призначається покарання, яке вона реально

¹ Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С. 773.

² Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; 5-те вид., переробл. і доп. Харків: Право, 2015. С.454–455.

відбуває, і коли ця особа звільняється від невідбутої частини покарання¹.

З огляду на вказане, навряд чи передумовою (умовою) звільнення від покарання у зв'язку з помилуванням є засудження особи з призначенням їй покарання, а також його реальне відбування, оскільки не виключено, що помилування може відбутися й у формі засудження особи з призначенням їй покарання та звільненням одночасно як від основного, так і від додаткового покарання до початку його відбування або виконання.

Крім того, з огляду на те, що окремі злочини у сфері охоронної діяльності належать одночасно ще й до корупційних злочинів (ст. 364, 364-1, 368-3 КК України), особи, засуджені за їх вчинення, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, установлених частиною 3 ст. 81 КК України. У зв'язку з цим зазначимо, що підставою звільнення від відбування покарання у зв'язку з помилуванням є набрання чинності відповідним Указом Президента України про помилування, а умовами (передумовами): а) засудження особи з призначенням їй покарання з реальним його відбуванням або без такого (матеріальний аспект); б) відбуття засудженим не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий корупційний злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково та знову вчинила умисний корупційний злочин протягом невідбутої частини покарання; в) наявність клопотання про помилування, поданого до Адміністрації Президента України (формальний аспект).

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що у випадку вчинення будь-якого злочину у сфері охоронної діяльності констатація відповідних підстав та умов згаданих видів звільнення від відбування покарання на стадії ухвалення або виконання вироку зобов'язує або надає право суду звільнити засуджену особу від повного або часткового виконання обвинувального вироку. Попри це, опрацювання практики

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. С. 255.

звільнення від покарання за вказаними його видами засвідчує той факт, що такі види звільнення у випадку вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності практично не реалізуються, оскільки у більшості випадків пріоритет у питанні звільнення від покарання за їх вчинення віддається саме звільненню від відбування покарання з випробуванням.

ВИСНОВКИ

1. Нормативне регулювання надання охоронних послуг у нашій країні пододало три історичних етапи. Перший етап, 1991–2004 рр., характеризується активним розвитком суспільних відносин у сфері охоронної діяльності. Але це стосувалося лише суб'єктів, які є державними воєнізованими формуваннями. Сфера надання охоронних послуг приватними охоронними структурами залишилася поза межами ефективного нормативно-правового впливу з боку держави. Другий етап (2004 р. – жовтень 2012 р.) – період, коли набрав чинності Цивільний кодекс та було підготовлено декілька законопроектів, які мали на меті нормативне регулювання, зокрема надання послуг охорони приватними структурами, проте вони не були ухвалені Парламентом країни. Третій етап (жовтень 2012 р і дотепер) почався з набрання чинності спеціальним Законом України «Про охоронну діяльність».

2. Запропоновано таке визначення охоронної діяльності: це вид господарської діяльності чи один із напрямків правоохоронної діяльності, що полягає у системі правових, організаційних, економічних, технологічних, фізичних та інших заходів, які здійснюються суб'єктами, що мають специфічні права й обов'язки із забезпечення охорони життя та здоров'я

фізичних осіб та їх власності, власності юридичних осіб чи держави від протиправних посягань, визначені законами, підзаконними актами та цивільно-правовими угодами.

3. Виділяють декілька функцій охоронної діяльності, як-то: захисна (захист прав і свобод людини та громадянина, юридичних осіб), економічна (створення матеріальних і нематеріальних благ), соціально-трудова (забезпечення роботою та захист трудових прав особи), превентивна (попередження вчинення правопорушень), концептуально-програмна (створення стану захищеності суспільства або держави), антитерористична функція, функція безпеки й інтеграційна (об'єднує інтереси держави, суспільства й окремих громадян по захисту).

4. Охоронну діяльність можна класифікувати за різними підставами. За змістом вона може бути видом господарської діяльності й одним із напрямків правоохоронної діяльності (її здійснюють різні суб'єкти). За об'єктом охорони охоронна діяльність може бути спрямована на охорону життя та здоров'я фізичних осіб і на власність фізичних та юридичних осіб. Залежно від суб'єктів охорони така діяльність поділяється на приватну та державну. Залежно від категорій фізичних осіб як об'єктів охоронної діяльності остання поділяється на охорону державних діячів, охорону осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; охорону працівників суду, охорону співробітників правоохоронних органів та охорону представників іноземних країн. Такі ж само види охорони існують і стосовно власності згаданих осіб. Залежно від засобів охоронна діяльність поділяється на фізичну й технічну (технологічну).

5. Суб'єкти охоронної діяльності можуть бути державними та приватними. До суб'єктів державної охоронної діяльності належать працівники правоохоронних органів, зокрема працівники поліції охорони, оперативні працівники поліції, які виділяються для охорони осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, та інші. До суб'єктів приватної охоронної діяльності відносять приватні комерційні охоронні структури, служби безпеки банків та інших фінансових установ, служби безпеки підприємств, установ та організацій тощо.

6. Закон України «Про охоронну діяльність» є важливим кроком у напрямку державного закріплення й регулювання приватної охоронної діяльності, але і він має недоліки. Так, ним не врегульовано правовий статус служби безпеки підприємств, що виступають структурними підрозділами суб'єктів господарювання. Він не відносить їх до суб'єктів охоронної діяльності. Необхідно деталізувати форми взаємодії суб'єктів недержавної охоронної діяльності із правоохоронними органами. Це можуть бути спільне патрулювання, спільний розшук осіб тощо.

7. Охоронна діяльність державних суб'єктів може виступати видом господарської діяльності та напрямком правоохоронної діяльності. На договірних засадах охорона життя та здоров'я фізичних осіб, їх власності та власності юридичних осіб здійснюється поліцією охорони. Основними завданнями Державної служби охорони є здійснення за договорами заходів щодо охорони особливо важливих об'єктів згідно з переліком, який затверджується Кабінетом Міністрів України, інших об'єктів, вантажів, інкасації, перевезення, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації в порядку, встановленому законодавством; розроблення основних вимог до захисту об'єктів і громадян від злочинних посягань, примірних договорів і вимог до інженерно-технічного укріплення та захисту об'єктів, оснащення їх технічними системами й засобами телевідеоспостереження та тривожної сигналізації; участь у проведенні єдиної технічної політики щодо впровадження технічних засобів охоронного призначення шляхом розроблення нормативних документів на час усього циклу їх життєдіяльності (проекування, промислове виробництво, монтаж, експлуатація та утилізація).

8. Іншим правоохоронним органом, який здійснює охоронну діяльність, є Національна гвардія України. На неї покладаються функції охорони в таких напрямках: охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян; забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади

та посадових осіб; охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні й охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України.

9. На Службу судової охорони покладено такі функції: здійснення комплексу організаційно-правових, режимних та інженерно-технічних заходів із забезпечення нормального функціонування судів, органів та установ системи правосуддя, підтримання громадського порядку в них, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників апарату суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу; забезпечення дотримання пропускового та внутрішньооб'єктового режимів та громадського порядку; здійснення добору, підготовки, підвищення кваліфікації працівників Служби, підготовку кадрового резерву; організація та проведення спільного навчального процесу та інструктажів із судьями, працівниками судів, працівниками органів та установ системи правосуддя з метою підвищення рівня забезпечення безпеки; розроблення у взаємодії із судьями, працівниками апаратів судів, працівниками органів системи правосуддя відомчі положення, правила, документи з організації охорони, внутрішньооб'єктового режиму; ведення обліку порушень пропускового та внутрішньооб'єктового режимів, їх наслідків; підготовка звітних та інформаційних матеріалів за результатами службової діяльності; участь у службових розслідуваннях за фактами розкрадання майна об'єктів охорони, порушень пропускового та внутрішньооб'єктового режимів, надання пропозицій щодо запобігання таким порушенням.

10. Спеціальні охоронні заходи здійснюються і щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, суддів, працівників правоохоронних органів та членів їх сімей. Безпосередній захист указаних осіб здійснюється за підслідністю Службою безпеки України, Державним бюро

розслідувань, Національною поліцією й Національним антикорупційним бюро України, які мають відповідні спеціальні підрозділи, а також слідчими ізоляторами.

11. Управлінням державної охорони здійснюється охорона об'єктів державної влади та посадових осіб держави. Державна охорона здійснюється щодо Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду. У місцях постійного і тимчасового перебування забезпечується безпека: Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду, першого заступника Голови Верховної Ради України, першого віце-прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України та Генерального прокурора. Державна охорона здійснюється також щодо глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, міністрів закордонних справ, керівників міжнародних організацій (інших посадових осіб міжнародних організацій), які прибувають в Україну чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади. Перелік посадових осіб міжнародних організацій, стосовно яких здійснюється державна охорона, визначає Президент України. До таких осіб належать Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй (ООН), Генеральний секретар Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Генеральний секретар Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Генеральний секретар Ради Європи, Голова Європейської Комісії та Голова Міжнародного кримінального суду.

12. Підтримано позицію про доцільність розробки й ухвалення Закону України «Про правоохоронну діяльність», який визначав би основні поняття у правоохоронній сфері, вичерпний перелік правоохоронних функцій і правоохоронних органів тощо. Правоохоронна діяльність може здійснюватися як державою, її органами та посадовими особами й державними організаціями, так і недержавними структурами. Аналіз визначень правоохоронної діяльності дозволяє зробити висновок про те, що існує два основних напрямки інтерпретації останньої: 1) це вид поліцейської «силової» діяльності, спрямованої на протидію злочинам та іншим

правопорушенням; 2) це збірне поняття, яке містить у собі декілька відносно самостійних, але пов'язаних між собою напрямів діяльності: правосуддя, прокурорський нагляд, досудове розслідування, захист у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, надання юридичної допомоги, організаційне забезпечення діяльності судів, вчинення нотаріальних дій тощо. Головною метою правоохоронної діяльності в межах останнього підходу є захист прав людини. Доведено, що правоохоронну діяльність слід розглядати саме як вид «силової» поліцейської діяльності.

13. До ознак правоохоронної діяльності віднесено такі: спрямованість на охорону прав і свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та відповідно до закону і переважно у відповідній процесуальній формі; під час її здійснення застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі. Цілями правоохоронної діяльності є охорона прав і свобод людини й громадянина, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, підтримання правопорядку та втілення в життя принципу верховенства права.

14. Правоохоронна діяльність спирається на певні принципи. До них належать принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип соціальної справедливості, принцип добropорядності громадян, принцип верховенства права, принцип законності, принцип рівності всіх перед законом, принцип гласності, принцип взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням, принцип незалежності суб'єктів правоохорони, принцип професіоналізму й компетентності та принцип безперервності.

15. Правоохоронна діяльність класифікується за низкою критеріїв: 1) залежно від суб'єктів правоохоронної діяльності: діяльність, що здійснюється безпосередньо органами держави та посадовими особами; санкціонована діяльність, що потребує затвердження компетентними органами; делегована діяльність, що реалізується за попереднім уповноваженням владних структур; діяльність громадських утворень; 2) залежно від характеру дій суб'єктів правоохоронної

діяльності: діяльність безпосередніх суб'єктів юридичної діяльності, що реалізують надані їм державою повноваження в правовій сфері; діяльність учасників правової сфери, що реалізують суб'єктивні права та інтереси; 3) залежно від впливу на суспільство: стабілізуюча та динамічна; 4) залежно від характеру юридичних фактів, що зумовлюють правоохоронну діяльність: регулятивна та охоронна; 5) залежно від часу здійснення правоохоронної діяльності: поточна та надзвичайна; 6) залежно від сфери поширення правоохоронної діяльності: загальна, відомча та місцева.

16. Державна охоронна діяльність як вид правоохоронної діяльності також підпадає під критерії такої класифікації. Така діяльність здійснюється, у першу чергу, органами правопорядку, які можна класифікувати за низкою підстав: 1) за територією функціонування – загальні, місцеві, регіональні, міжнародні органи; 2) залежно від повноважень – центральні, регіональні органи; 3) за формою організації – управління, відділи, відділення, пункти, центри, навчальні та науково-дослідні установи, реабілітаційні заклади; 4) залежно від строку дії – постійні, тимчасові.

Суб'єкти правоохоронної діяльності можуть бути поділені також за іншими критеріями: 1) за територією дії: загальні, діяльність яких здійснюється на території всієї держави (Уповноважений Верховної ради України з прав людини, Генеральний прокурор, Всеукраїнський комітет захисту прав людини тощо); місцеві, що діють в адміністративно-територіальних одиницях; 2) за характером компетенції: органи та організації загальної компетенції (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральний прокурор, органи судової влади, Харківська правозахисна група та інші); органи та організації спеціальної компетенції (Управління державної охорони України, Служба правопорядку у Збройних Силах України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України); 3) за формами здійснення діяльності: індивідуальні (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральний прокурор); колегіальні (адвокатські колегії, фірми, контори тощо); 4) за наявністю/відсутністю повноважень щодо застосування державного примусу: суб'єкти правоохоронної діяльності, наділені такими повноваженнями

(поліція, Служба безпеки України, прокуратура та інші); суб'єкти правоохоронної діяльності, які таких повноважень не мають (адвокатура, Асоціація юристів). До суб'єктів правоохоронної діяльності, що не наділені правом застосування державного примусу, в багатьох країнах належать приватні детективи (їх асоціації) й особи (підприємства), що здійснюють приватну охоронну діяльність.

17. У 90-х роках ХХ сторіччя в нашій країні вперше заговорили про необхідність появи суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. Така правоохоронна діяльність може мати комерційний (охоронні агентства) та некомерційний характер (громадські правоохоронні формування); здійснюватися на професійній (приватний детектив) або непрофесійній основі (член громадського формування з охорони громадського порядку). Недержавна правоохоронна діяльність також може бути публічною (діяльність муніципальних органів охорони правопорядку) та приватною (діяльність служб безпеки підприємств). До суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності слід зарахувати приватні охоронні підприємства, служби безпеки підприємств, приватні детективні об'єднання, або детективів, які здійснюють свою діяльність індивідуально, громадські правоохоронні формування, громадських помічників правоохоронних органів та інші індивідуально-правові форми сприяння.

18. Констатовано, що недержавна правоохоронна діяльність не отримала належного правового регулювання. Це є перспективним напрямком удосконалення правоохоронної діяльності відповідних суб'єктів. Підтримано позицію тих учених, які пропонують внести зміни в закони, що регламентують державну й недержавну охоронну діяльність, із метою створення правових підстав взаємодії відповідних суб'єктів по спільній протидії злочинам та іншим правопорушенням. Охоронна діяльність залежно від її суб'єкта та його повноважень може визнаватися самостійним видом господарської діяльності з метою отримання прибутку й окремим напрямком правоохоронної діяльності, метою якої є захист прав та інтересів особи, суспільства або держави.

19. Історичний аналіз нормативних актів, які передбачали кримінальну відповідальність за посягання на

охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єктів дозволяє зробити висновок про те, що майже у всіх них встановлювалася відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність осіб, що особливо охороняються, які визначалися залежно від майнового, родового, службового, державного та іншого статусу. Майже в усіх досліджених історичних правових документах встановлювалася більш м'яка відповідальність за вчинення злочинів під час перевищення меж необхідної оборони та крайньої необхідності. Уперше в кримінальному законодавстві нашої країни відповідальність за злочинно-недбале ставлення особи до охорони державного або колективного майна була запроваджена у КК 1960 р. (ст. 91). Об'єктивна сторона цього злочину характеризувалася злочинно-недбалим ставленням особи, якій доручено зберігання або охорону державного чи колективного майна, до своїх обов'язків, що потягло розкрадання, пошкодження або загибель цього майна у великих розмірах, за відсутності ознак службового злочину.

20. Аналіз законодавства країн, які входили раніше в СРСР, дозволив зробити висновок про те, що в них головним чином містяться схожі норми про злочини, які посягають на охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єктів. У цих злочинах суспільні відносини, які забезпечують здійснення охоронної діяльності, виступають як додатковий безпосередній об'єкт злочинів. До них належать посягання на життя державного чи громадського діяча, вбивство особи або їх близьких у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, окремі службові злочини та злочини проти працівників правоохоронних органів та осіб, стосовно яких здійснюються заходи безпеки, тощо. Законодавство окремих країн містить вичерпний перелік осіб, які визнаються державними чи громадськими діячами (в деяких країнах він дуже вузький). В інших такого переліку взагалі немає. У більшості законодавств є норми про кримінальну відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони майна. Покарання настає у випадках, коли це призвело до викрадення, пошкодження чи знищення майна у великих розмірах. В окремих країнах така норма відсутня.

Цікавими для аналізу правового забезпечення захисту охоронної діяльності є кримінальні законодавства окремих

країн. Стаття 252 КК Республіки Казахстан визначає, що перевищення повноважень керівником або службовцем приватної охоронної служби буває у випадках, коли винна особа виходить за межі повноважень, наданих їй у відповідності до ліцензії, діє всупереч завданням своєї діяльності, якщо діяння вчинено із застосуванням насильства або погрозою його застосуванням. Кваліфікованим складом цього злочину визнається вчинення вказаних дій із застосуванням зброї чи спеціальних засобів або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Стаття 297 Республіки Таджикистан передбачає відповідальність за перевищення керівником чи службовцем приватної охоронної чи детективної служби повноважень, які надано їм у відповідності до ліцензії, всупереч завданням своєї діяльності, якщо це діяння вчиняється із насильством або погрозою його застосуванням. Кваліфікованим складом визнається вчинення цього злочину із застосуванням зброї або спеціальних засобів чи якщо діяння спричинило тяжкі наслідки. Неоднозначною є норма, передбачена статтею 327 КК Республіки Таджикистан: вона визнає злочином незаконне утримання особистої охорони (тілоохоронців), а також використання військової техніки в цих цілях.

21. Аналіз кримінального законодавства розвинутих країн Європи дозволив зробити висновок, що вони не містять безпосередньо норм, які посягають на охоронну діяльність. Вони встановлюють посилену відповідальність за злочини, які вчиняються стосовно керівників країни або зарубіжних країн, які перебувають з візитом. Установлюється також відповідальність за окремі службові злочини (зловживання владою, перевищення влади). Ці злочини можуть бути вчинені й у сфері здійснення охоронної діяльності. Таким чином, остання виступає, як правило, додатковим безпосереднім об'єктом таких злочинів.

Внаслідок узагальнення зарубіжного досвіду констатовано таке: більшість держав окремо передбачають відповідальність за посягання на життя державних і громадських діячів; окремі кримінальні кодекси визнають злочинами невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків щодо охорони майна; передбачаються поряд зі злочинами, що вчиняються під час перевищення меж

необхідної оборони загальними суб'єктами, і такі злочини, які вчиняються посадовими чи службовими особами, тобто спеціальними суб'єктами; окремі країни відмовилися від спеціальних норм, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на життя керівників країн, державних чи громадських діячів.

22. Основним критерієм криміналізації слід визнавати суспільну небезпечність діяння. Підставою криміналізації діянь, які посягають на державну охоронну діяльність, слід визнавати їх суспільну небезпечність, ступінь якої вимагає організації відповідної кримінально-правової боротьби. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. За своєю природою вона являє собою об'єктивну властивість злочину й не залежить від її законодавчої оцінки, але ознакою злочину вона стає лише після визнання її кримінальним законом. Визначення суспільної небезпечності того чи іншого діяння має індивідуальний характер.

Державна охоронна діяльність є одним із напрямків правоохоронної діяльності, без якої є неможливою діяльність усього державного механізму. Саме тому в посяганнях на державних діячів, співробітників правоохоронних органів або інших осіб, які здійснюють охоронну функцію, осіб, залучених до кримінального судочинства, суддів та їх близьких, яким надано охорону, держава бачить не лише посягання на життя, здоров'я та власність окремої людини – члена суспільства, а і на порядок управління, фундаментальні засади існування будь-якої держави.

23. Аналіз підстав та умов криміналізації суспільно небезпечних діянь проти державної охоронної діяльності дозволяє зробити такі висновки: сучасний розвиток нашої держави обумовлює об'єктивну необхідність кримінально-правового захисту державної охоронної діяльності, її об'єктів та суб'єктів від протиправних посягань; така криміналізація повинна відповідати системно-правовим, соціальним і соціально-психологічним принципам криміналізації; лише комплексне застосування названих принципів під час криміналізації суспільно небезпечних діянь проти державної

охоронної діяльності дозволить запобігти суперечливості у застосуванні кримінально-правових норм.

24. Злочини проти державної охоронної діяльності, її суб'єктів та об'єкти можна класифікувати залежно від низки кримінально-правових підстав. Так, залежно від потерпілого (об'єкта охоронної діяльності) можна виділити такі види:

- злочини проти життя, здоров'я та власності державного діяча (ст. ст. 112, 346 КК України); до останніх законодавець відносить Президента України, Голову Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-Міністра України, члена Кабінету Міністрів України; Голову або члена Вищої ради правосуддя, Голову або члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голову чи суддів Конституційного Суду України або Верховного Суду або вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного банку України;

- злочини проти життя, здоров'я та власності громадського діяча (ст. ст. 112, 346 КК України);

- злочини проти життя та здоров'я, волі та власності працівника правоохоронного органу (ст. ст. 345, 347, 348, 349 КК України);

- злочини проти життя, здоров'я та власності інших осіб, стосовно яких здійснюється охоронна діяльність (ст. ст. 350, 352, 443 КК України).

Посягання на встановлений порядок здійснення державної охоронної діяльності можуть бути вчинені «ззовні» та «зсередини», тобто вони можуть бути вчинені як суб'єктами охоронної діяльності, так і іншими особами. Перші належать до злочинів, які вчиняються спеціальними суб'єктами. До них можна віднести такі: ст. 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем»), ст. 365 КК України («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»), ст. 367 КК України («Службова недбалість»), ст. 380 КК України («Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»), ст. 381 КК України («Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»), ст. 387 КК України («Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»). Інші злочини вчиняються не суб'єктами

охоронної діяльності, «ззовні». Їх суб'єктами є загальні суб'єкти.

За способом учинення злочину проти державної охоронної діяльності можуть поділятися на:

- такі, що вчиняються за допомогою фізичних дій (ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 347 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу» або інших осіб; такі, що вчиняються за допомогою інформаційних дій: ст. 381 КК України «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист», ст. 387 КК України «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»;

- такі, що вчиняються за допомогою як фізичних, так і інформаційних дій: ст. 345 КК України «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу та інших осіб», ст. 346 КК України «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», ч. 2 ст. 365 КК «Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями».

25. Попри велику кількість наукових досліджень зараз ще не вироблено уніфікованого поняття об'єкта злочину. У кримінальному праві існує вісім основних теорій щодо об'єкта злочинів: теорія кримінального закону як об'єкта злочину, теорія правового обов'язку як об'єкта злочину, теорія суб'єктивного права як об'єкта злочину, нормативна теорія як об'єкта злочину, теорія інтересу, який охороняється правом, як об'єкта злочину, теорія правового блага як об'єкта злочину, теорія суспільногвідносин як об'єкта злочину й антропологічна теорія об'єкта злочину. У цій роботі ми дотримуємося традиційного підходу до визначення об'єкта злочину. Вважаємо, що ним слід визнавати саме суспільні відносини.

Установлення об'єкта злочинів проти державної охоронної діяльності має важливе значення тому, що ці злочини розміщено в різних розділах Особливої частини законодавства про кримінальну відповідальність, і остання як, правило, виступає додатковим безпосереднім об'єктом таких

злочинів. Слід наголосити, що злочини проти державної охоронної діяльності посягають не на суспільні відносини в цілому, а на їх окремі складові елементи. Такими елементами виступають носії або суб'єкти відносин, предмет з приводу якого існують відповідні суспільні відносини, суспільно значуща діяльність або соціальний зв'язок як зміст цих відносин. Шкода об'єкту злочину може бути заподіяна шляхом протиправного впливу хоча б один з указаних елементів суспільних відносин. Його називають «зовнішнім впливом». В інших випадках такий вплив здійснюється зсередини («внутрішній вплив»). Його здійснюють суб'єкти цих суспільних відносин, внаслідок чого здійснюються розірвання встановлених і певних соціальних відносин між суб'єктами. Найчастіше такі злочини вчиняються спеціальними суб'єктами.

Враховуючи те, що державна охоронна діяльність – це вид поліцейської «силової» діяльності, саме її розглянуто як об'єкт злочинів, що досліджуються. Сказане дозволяє окреслити коло злочинних посягань, які можуть бути підставою для застосування чинного кримінального законодавства, спрямованого на захист зазначеної діяльності в державі, а також розробки та впровадження нових законодавчих норм для посилення вказаного захисту й усунення існуючих прогалин у законодавстві.

26. Підтримано наукову позицію щодо розуміння під «насильством» як кримінально-правовою категорією умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та виявляється у фізичному та/або інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та/або психічної шкоди або створюючи реальну загрозу їх заподіяння. Психічне насильство як кримінально-правова категорія є умисним, суспільно небезпечним, протиправним впливом на психіку іншої особи або групи осіб, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) чи позаінформаційним шляхом усупереч або поза волею людини,

таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення та завдаючи їй психічної та/або фізіологічної шкоди.

27. У злочині, передбаченому статтею 345 КК України, згадується саме погроза насильством, яка може охоплювати погрозу нанесенням побоїв, тілесних ушкоджень та погрозу вбивством. Підтримано думку, що погроза може бути будь-якого ступеня суспільної небезпечності й інтенсивності: погроза вчинити вбивство, тілесні ушкодження, нанести удари, побої, позбавити волі (зв'язати) тощо. На відміну від статті 345 КК України, ч. 3 ст. 342 КК України не передбачає серед окремих суспільно небезпечних діянь погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, тому об'єктивна сторона цього злочину охоплює всі ці випадки й додаткової кваліфікації за відповідними статтями законодавства про кримінальну відповідальність не потребує. Метою застосування фізичного або психічного насильства є примушування вказаних осіб до виконання явно незаконних дій. Така редакція статті є не дуже вдалою. У разі опору злочинці, можуть примушувати не лише до виконання явно незаконних дій, а і до утримування від виконання службових чи громадських обов'язків. Тому слід замінити формулювання «явно незаконні дії» на «явно незаконні діяння». Таке формулювання норми більш ефективно забезпечуватиме захист діяльності вказаних осіб. Виходячи з цього, редакція частини 3 статті 342 КК України повинна бути такою:

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з примушенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосуванням такого насильства до виконання явно незаконних діянь, –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

28. Наголошено, що втручання в діяльність працівника правоохоронного органу буває таким лише у випадках відсутності ознак опору, погрози або насильства, умисного пошкодження чи знищення майна чи посягання на життя працівника правоохоронного органу. Слід урахувати той факт, що у злочині, передбаченому частною 2 ст. 343 КК України, йдеться саме про опір затриманню фізичному, а не процесуальному.

29. Поняття «запобігання злочинам» достатньо повно розроблено в кримінології. Разом із ним уживається термін «попередження». На наш погляд, термін «попередження» є ширшим, ніж «запобігання». У кримінології попередження злочинності – це система заходів, які застосовує суспільство для того, щоб утримати зростання злочинності та знизити за можливості її рівень шляхом усунення її причин та умов, які їй сприяють, а також шляхом запобігання та припинення конкретних злочинів. Виходячи з вищезазначеного визначення, можна виділити такі види попереджувальних заходів залежно від стадії вчинення злочину, як профілактика, запобігання та припинення. Профілактичні заходи здійснюються тоді, коли відсутні підстави вважати, що готується вчинення конкретного злочину. Вони спрямовані на усунення, нейтралізацію або послаблення факторів, які породжують злочинність або сприяють їй. Запобігання злочинам являє собою дії, спрямовані на недопущення здійснення злочинного наміру до початку самого суспільно небезпечного посягання на етапах виявлення умислу або готування до вчинення злочину. Припинення полягає в діях, спрямованих на недопущення здійснення злочинної діяльності, яка вже почалася, і на недопущення настання злочинного результату. У цьому випадку злочинці можуть бути затримані на місці вчинення злочину та притягнуті до кримінальної відповідальності за замах на злочин або навіть за завершений злочин. До того ж одночасно буде здійснено і розкриття злочину, і його попередження. У випадку запобігання злочину в частині 2 ст. 343 КК України мається на увазі недопущення вчинення злочину або його продовження. Під час здійснення державної охоронної діяльності це дії відповідних осіб, які спрямовані на не допущення заподіяння шкоди життю та здоров'ю та власності осіб, які охороняються.

30. У випадку злочину, передбаченого частиною 1 ст. 345 КК України, не слід у диспозиції вказувати на таку ознаку погрози, як її реальність. У цих випадках особа не є основним об'єктом цих злочинів, але погроза повинна бути реальною. Це впливає з виду діяльності, якими займаються потерпілі, та їх стосунків з винними особами. Запропоновано не обмежуватися цими видами погроз. До ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину слід віднести і погрозу

розголошенням відомостей, які ганьблять працівника правоохоронного органу або його близьких родичів. Вважаємо, що для визнання відомостей ганебними слід ураховувати як об'єктивний, так і суб'єктивний критерії. Слід ураховувати погляди й норми, які існують у суспільстві, і суб'єктивне ставлення потерпілого до розголошення певних ганебних відомостей. Але якщо такі інформаційні суспільно небезпечні дії вчиняються стосовно потерпілого, який не усвідомлює ганебний характер відомостей (малолітній, психічно хворий), головним є саме об'єктивний критерій їх оцінювання. Це повинно бути враховано і під час кваліфікації злочинів, пов'язаних із розголошенням відомостей, що ганьблять потерпілого. Такі дії можуть бути вчинені і щодо близьких осіб, а не лише близьких родичів.

Виходячи з цього, частина 1. ст. 345 КК України повинна мати таку редакцію.

Стаття 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

1. Погроза вбивством, насильством, розголошенням відомостей, які ганьблять, або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо близьких йому осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Відповідні зміни повинні бути внесені й у відповідні частини цієї кримінально-правової норми.

У випадку вчинення злочину, передбаченого частинами 2, 3 ст. 345 КК України, якщо винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер побоїв або інших насильницьких дій, передбачала і бажала настання наслідків у вигляді легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, але ці наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі, вчинене слід розглядати як замах на вчинення цього злочину, який може бути закінченим і незакінченим. Настання смерті потерпілого не охоплюються ознаками об'єктивної сторони злочину і потребує додаткової кваліфікації за вбивство через необережність чи заподіяння

тяжких тілесних ушкоджень, яке призвело до смерті потерпілого. Учинення злочину злочинною організацією потребує кваліфікації злочинів за сукупністю (ч. 4 ст. 345 КК України та ст. 255 КК України («Створення злочинної організації»)).

31. Предметом злочину, передбаченого статтею 347 КК України, є майно, яке належить працівнику правоохоронного органу (в тому числі і суб'єкта державної охоронної діяльності), та його близьким родичам. Якщо знищувалося або пошкоджувалося майно, стосовно якого здійснювалася державна охоронна діяльність, то такі дії слід кваліфікувати за кримінально-правовими нормами, які передбачають відповідальність за злочини проти власності. Однією з кваліфікуючих ознак цього злочину є вказані дії, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. У зв'язку з цим звернуто увагу, що у законі закріплюється те, що дії призвели до загибелі людей. Граматичний аналіз цього словосполучення говорить про те, що це повинно бути декілька осіб (хоча б дві), але в теорії кримінального права та на практиці під такими наслідками розуміється загибель хоча б однієї людини. У відповідній нормі запропоновано зазначити, про ті самі дії, які призвели до загибелі хоча б однієї людини, що спростить її застосування. Отже частина 2 ст. 347 КК України повинна мати таку редакцію:

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, або такі, що спричинили загибель людини чи інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років.

32. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 348 КК України, характеризується діянням у формі дії чи бездіяльності. Прикладом бездіяльності може бути ненадання лікарем необхідної допомоги, що призводить до смерті потерпілого або ставить під загрозу життя останнього.

Важливою обставиною, яка характеризує об'єктивну сторону, є час вчинення злочину. Цей злочин може бути вчинений як під час виконання відповідними особами своїх службових обов'язків, так і після виконання таких обов'язків. Якщо потерпілими виступають близькі родичі, то час не має жодного значення. Важливим питанням є мотив вчинення

злочину. Цей злочин вважається закінченим із моменту вчинення посягання на життя вказаних потерпілих, тобто має формальний склад. У випадках настання смерті потерпілого злочин має матеріальний склад і додаткової кваліфікації не потребує. У цьому випадку потрібна саме констатація біологічної смерті особи. Вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, яких захопили або утримують як заручника, вчинене у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, слід додатково кваліфікувати за статтею 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця». Ця норма також повинна визнавати потерпілими не лише близьких родичів, а й інших близьких осіб. Виділяють такі види «близьких осіб»: 1) близькі родичі, визначені у відповідних законах і підзаконних нормативних актах (батько, мати, син, донька, брат, сестра та інші); 2) інші особи, що перебувають в спорідненні з особою, яка виконує службовий чи громадський обов'язок, але не віднесені чинним законодавством до близьких родичів (двоюрідні брати та сестри, тітка, дядько, племінник та інші); 3) особи, заручені з особою, яка виконує службовий обов'язок, друзі, а також інші особи, життя, здоров'я й інші обставини яких завідомо для винного є дорогими потерпілому внаслідок сформованих особистих стосунків: наречена, зять, невістка, теща, свекор та інші.

33. Наведено додаткові аргументи проти вказівки на те, що винні особи впливали на *законну* діяльність працівників правоохоронних органів, адже зрозуміло, що неправомірна (незаконна) діяльність працівників правоохоронних органів не охороняється відповідними нормами закону про кримінальну відповідальність. У цьому випадку діють зовсім інші правила (наприклад, в осіб виникає право на необхідну оборону чи затримання особи, яка вчинила злочин).

34. Аналіз відповідних статей законодавства про кримінальну відповідальність дає підстави визначити, що суб'єкти вказаних злочинів впливають на правоохоронну діяльність і її окремий напрямок – державну охоронну діяльність таким чином: 1) шляхом злочинного впливу на:

життя працівника правоохоронного органу та його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК); здоров'я, безпеку, недоторканність представника влади, працівника правоохоронного органу, його близьких родичів (ст. 232, ст. 345 КК); волю представника влади, працівника правоохоронного органу, їх близьких родичів (ст. 349 КК); власність працівника правоохоронного органу та його близьких родичів (ст. 347 КК) під час чи у зв'язку з виконанням ними службових або громадських обов'язків; 2) втручання у будь-якій іншій формі в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК).

35. Суб'єктів злочину, передбаченого частиною 2 ст. 343 КК України (втручання в діяльність працівника правоохоронного органу з використанням службового становища), можна поділити на види залежно від того, перебуває потерпілий у їх підпорядкуванні чи не перебуває. До першого виду належать особи, щодо яких працівник правоохоронного органу перебуває в службовій залежності. У цьому випадку втручання здійснюється шляхом віддання підлеглому наказу або розпорядження. До таких осіб можна віднести і службових осіб, яким потерпілі не підпорядковуються безпосередньо по службі, але які можуть вирішувати службові, побутові, соціальні та інші питання в інтересах останніх, наприклад, якщо особа перешкоджає отриманню житла працівником правоохоронного органу. Другий вид – це службові особи, яким працівники правоохоронних органів не підпорядковуються безпосередньо по службі, але вони можуть опосередковано, через звернення до безпосередніх керівників втручатися в правоохоронну (охоронну діяльність). В окремих випадках винні особи підлягають кримінальній відповідальності за сукупністю цього злочину й окремих злочинів у сфері службової діяльності (наприклад, зловживання владою або службовими повноваженнями).

36. Злочини проти державної охоронної діяльності в більшості випадків мають прямий конкретизований умисел на вчинення суспільно небезпечних діянь. Щодо наслідків можуть бути умисна чи змішана форма вини.

Злочин, передбачений частиною 2 ст. 343 КК України, може бути вчинений як умисно, так і необережно. Умисне перешкоджання може бути таким у випадку відсутності домовленості між тим, кого затримує працівник правоохоронного органу, і тим, хто перешкоджає затриманню. Ставлення до наслідків у вигляді перешкоджання запобіганню злочину й затриманню особи, яка його вчинила, може проявлятися у формі, як прямого, так і непрямого умислу. Якщо ж таке перешкоджання було заздалегідь обіцяним, то це пособництво як вид дій співучасника у злочині та перешкоджання затриманню. Тобто, існує реальна сукупність злочинів.

Якщо у злочині, передбаченому частиною 2 ст. 347 КК України, є умисел щодо наслідків у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків, необхідно кваліфікувати його за сукупністю зі злочинами проти життя, здоров'я та власності тощо.

Злочини, які передбачено статтями 348 та 349 КК України, можуть бути вчинені лише з прямим умислом.

Злочин, передбачений статтею 345 КК України, може бути вчинений як із прямим, так і з непрямим умислом. Зміст умислу в цьому злочині характеризується інтелектуальним моментом – усвідомленням суспільної небезпечності та протиправності діяння, яке полягає в здійсненні насильницьких дій щодо працівника правоохоронного органу; вольовим моментом – бажанням або свідомим допущенням суспільно небезпечних наслідків у вигляді фізичної шкоди потерпій особі.

Злочин, передбачений статтею 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист», обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони має саме змішану форму вини або необережність. Особливістю змішаної форми вини в цьому злочині є те, що до діяння, яке без наслідків тягне за собою дисциплінарну чи адміністративну відповідальність, винна особа може ставитись як умисно, так і з необережності. Так, особа, діючи умисно, може вважати, що таким чином заощаджує державні кошти чи спрямовує відповідних працівників на більш важливі ділянки роботи. Діючи з необережності, вона легковажно може розраховувати на не настання вказаних у законі наслідків для потерпілої

особи. Але і в першому, і в другому випадку вона повинна усвідомлювати, що існують достатні підстави для застосування чи продовжування спеціальних заходів безпеки щодо відповідної особи. Ставлення ж до наслідків завжди повинно бути необережним. Якщо щодо наслідків існує умисна форма вини, то суб'єкти таких злочинів підлягають кримінальній відповідальності за умисні службові злочини.

Мотив та мета такого злочину не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони й на кваліфікацію не впливають.

Суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 381 КК України «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист», обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони має змішану або необережну форму вини. При цьому особа може до суспільно небезпечного діяння ставитись умисно чи необережно (без настання суспільно небезпечних наслідків за такі дії настає дисциплінарна чи адміністративна відповідальність). При цьому обов'язковою ознакою вини виступає усвідомлення суб'єктом злочину того, що відомості, які він розголошує іншій особі, стосуються особи, яку взято під захист, і які не можуть бути розголошені.

Ставлення до наслідків цього злочину, передбачені ч. ч. 1, 2 ст. 381 КК України, може бути тільки необережне. В інших випадках особа, яка є службовою, підлягає кримінальній відповідальності за службові злочини, а інші особи – за злочини проти здоров'я та життя.

Мотив і мета цього злочину можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають. За матеріалами судової практики найпоширенішими з них є спроба допомогти уникнути кримінальної відповідальності, похвалитися своєю обізнаністю, помста й корисливий мотив.

37. Мотивацію злочинів проти державної охоронної діяльності можна поділити на три основні види: ворожа, інструментальна і негативістська. Найчастіше мотивом вчинення таких злочинів виступає невдоволення службовою діяльністю працівників правоохоронних органів та помста за їх законну діяльність. Учиняючи посягання на потерпілого, винний керується невдоволенням виконанням представником влади чи працівником правоохоронного органу службових обов'язків, діяльністю члена громадського формування з

охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовця щодо охорони громадського порядку. Будучи невдоволеним, винний намагається запобігти виконанню цими особами службових обов'язків чи діяльності щодо охорони громадського порядку, припинити або змінити її характер чи помститися за таке виконання. Мотивом злочинів, що посягають на виконання представником влади, працівником правоохоронного органу службових обов'язків, членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовцем покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку слід визнавати невдоволення лише законним виконанням обов'язків зазначеними особами (помста).

38. Мета в кримінальному праві – це кінцевий результат, якого бажає досягти злочинець. Мету визначають такі вказівки в законі про кримінальну відповідальність: «під час виконання ним (представником влади, працівником правоохоронного органу) службових обов'язків», «під час виконання цими особами (членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцем) покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку» – ст. 342 КК; «у зв'язку з виконанням цим працівником (працівником правоохоронного органу) службових обов'язків» – статті 345, 347, 348 КК; «у зв'язку з їх (члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця) діяльністю щодо охорони громадського порядку» – ст. 348 КК. Опосередкованість вказівки на мету злочину в зазначених юридичних конструкціях виводиться таким чином. Якщо посягання на потерпілого пов'язується з виконанням ним службових обов'язків, то, вчиняючи його, винний намагається вплинути на таке виконання (діяльність), щоб досягти бажаного результату чи вчинити посягання за минулу діяльність. Результат же, якого бажає особа, визнається метою. В окремих злочинах на мету вказується прямо: «з метою перешкодити виконанню ним (працівником правоохоронного органу) службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень» (ст. 343 КК).

Мета і мотив вчинення злочину впливають і на кваліфікацію останнього, і на призначення покарання винним у вчиненні злочину особам.

39. Кримінально-правова норма, передбачена статтею 380 КК України, визначає потерпілими вичерпний перелік фізичних осіб. До них належать працівники суду (такими особами визнаються не лише професійні судді, а і народні засідателі, присяжні та працівники апарату судів); працівники правоохоронних органів (такими особами можуть бути лише працівники правоохоронного органу, які беруть безпосередню участь в оперативно-розшуковій діяльності, розслідуванні кримінальних проваджень, охороні громадського порядку); особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві – ці потерпілі повинні мати відповідних процесуальних статус у кримінальному судочинстві згідно з чинним законодавством (потерпілі, підозрювані, обвинувачувані свідки, експерти, захисники тощо); члени їх сімей та близькі родичі (особи, які визначаються такими Сімейним кодексом України: батько, мати, подружжя, діти брати тощо). Висловлено думку, що законодавець у такому разі не враховує того факту, що вплив на вказаних осіб може здійснюватись і через інших осіб, які не є членами сім'ї та близькими родичами. Тому, редакція відповідної норми повинна визнавати потерпілими членів сім'ї та близьких їм осіб. Вона повинна мати таку редакцію:

Стаття 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, узятих під захист

Неухвалення рішення, несвоєчасне ухвалення або ухвалення недостатньо обґрунтованих рішень, а також невиконання, несвоєчасне виконання достатніх заходів для безпеки працівників суду, правоохоронних органів або осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей або близьких їм осіб службовою особою органу, на який покладено функції забезпечення безпеки зазначених осіб, якщо ці дії спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк до п'яти років.

Ці дії або бездіяльність можуть бути вчинені різними суб'єктами, в компетенцію яких вони входять. Так, неухвалення рішення про застосування спеціальних заходів полягає в тому, що особа, в повноваження якої входять ці питання, не ухвалює такого рішення за наявності визначених

у спеціальних законах підстав (наприклад голова суду не ухвалює відповідної постанови про застосування спеціальних заходів безпеки щодо судді за наявності реальної небезпеки для його життя, здоров'я чи власності у зв'язку з виконанням професійних обов'язків). Під несвоечасним ухваленням рішення розуміється порушення строків, установлених у законі для ухвалення такого рішення, або несвоечасне доведення рішення до відома осіб, які здійснюють заходи безпеки. Наступним видом діяння є ухвалення недостатньо обґрунтованого рішення про заходи безпеки, яке знаходить свій прояв у безпідставній відмові в застосування заходів безпеки або несвоечасному (достроковому) їх скасуванні. Самостійним видом такого суспільно небезпечного діяння є не застосування достатніх заходів безпеки або взагалі їх не застосування відповідними особами, які повинні їх здійснювати. Останнім видом такого суспільно небезпечного діяння є несвоечасне застосування заходів безпеки, тобто не в той строк, який вказано у відповідному рішенні уповноваженої законом особи.

Те ж саме стосується і 381 КК України, яка повинна бути змінена, а саме потерпілими від цих злочинів слід визнавати не лише членів родин і близьких родичів, а і близьких осіб, які можуть і не бути членами родини або близькими родичами.

40. Звернуто також увагу на певні суперечності в цих кримінально-правових нормах. Так, стаття 380 КК України встановлює відповідальність за неухвалення рішення, несвоечасне ухвалення або ухвалення недостатньо обґрунтованих рішень, а також невжиття чи несвоечасне вжиття достатніх заходів для безпеки працівників суду, правоохоронних органів або осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та їхніх близьких родичів службовою особою органу, на який покладено функції забезпечення безпеки зазначених осіб, якщо ці дії спричинили тяжкі наслідки, а стаття 381 КК України за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, службовою особою, якою ухвалено рішення про ці заходи, особою, яка їх здійснює, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем, а так само особою, взятою під захист, якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю особи, взятої під захист. Тобто, в

першому випадку йдеться про декількох осіб, а в другому – про одну особу. Законодавцю слід внести відповідні зміни й визнати і в першому, і в другому випадку потерпілим хоча одну з указаних осіб.

41. Знижений вік кримінальної відповідальності не є ознакою спеціального суб'єкта злочину. Він не наділяє загального суб'єкта додатковими ознаками, а лише свідчить про підвищену суспільну небезпечність таких злочинів, можливість особи усвідомлювати свої дії в цьому віці і поширеності таких злочинів в середовищі осіб, які досягли чотирнадцяти років.

Злочини, які передбачають відповідальність за порушення правил здійснення охоронної діяльності щодо окремих осіб, визначають суб'єктом злочину тільки спеціального суб'єкта, який має поряд з ознаками загального суб'єкта ще і додаткові ознаки. Так, злочин, передбачений статтею 380 КК України «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист», може бути вчинений лише особами, які ухвалюють рішення про застосування заходів безпеки. До них вказані вище закони відносять слідчого, прокурора, суддю, та слідчого суддю, у розслідуванні чи судовому розгляді яких перебувають відповідні кримінальні провадження, а також осіб, які організують здійснення заходів безпеки. До таких осіб належать керівники органів служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органів внутрішніх справ, органів Національної поліції або Національного антикорупційного бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи.

Суб'єктами також можуть виступати особи, яким рішення про застосування заходів безпеки стало відомо у зв'язку з їх службовим становищем. До таких осіб належать службові особи підприємств, установ та організацій, які надають сприяння в проведенні заходів безпеки. Найчастіше це особи, які надають технічні засоби безпеки, замінюють документи потерпілим особам чи здійснюють їх переселення. Інші службові особи, які розголошують відомості про потерпілих осіб, які стали їм відомі неофіційним шляхом, не несуть кримінальної відповідальності за статтею 381 КК України. До суб'єктів цього злочину належать і самі особи, взяті під захист, але лише у випадках, коли вони були

попереджені про такі заходи й дали відповідне письмове зобов'язання (підписку), і коли шкода заподіюється іншим особам, узятим під захист.

42. Громадська та приватна професійна охоронна діяльність внаслідок її важливості в питаннях підвищення рівня захисту особистих і майнових прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб і запобігання злочинності в цілому вимагають надійної охорони, яка має забезпечуватись, зокрема, й кримінально-правовими засобами – шляхом установлення й реалізації кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні діяння, які шкодять охоронній діяльності та посягають на її учасників.

43. Порівняльний внутрішньогалузевий аналіз окремих норм кримінального законодавства у сфері захисту охоронної діяльності дозволяє стверджувати, що частина злочинних дій, пов'язаних із суспільно небезпечними діяннями у сфері охоронної діяльності, вже знайшла певною мірою відображення в статтях КК. Це зокрема, злочини проти життя та здоров'я, серед іншого під час виконання громадського обов'язку (ст. ст. 115, 121-125, 348, 350 КК України), злочини проти власності (ст. ст. 197, 352 КК України), злочини у сфері господарської діяльності (ст. 206 КК України), злочини у сфері службової діяльності (ст. ст. 364, 364-1, 365, 368–369 КК України) та інші.

44. Потреби у встановленні кримінальної відповідальності за посягання у сфері громадської та приватної охоронної діяльності слід пов'язати із необхідністю забезпечення безперешкодного виконання приватними та громадськими охоронцями (охоронниками) своїх професійних обов'язків, що є необхідним як для захисту приватних інтересів, так і для виконання публічних завдань.

Підставою кримінально-правової заборони окремих діянь у сфері охоронної діяльності є наявність у них суспільної небезпечності, характер і ступінь якої вимагають організації кримінально-правової боротьби з ними. Одним з основних критеріїв такої небезпечності є здатність зазначених злочинів шкодити визначеним у частині 1 ст. 1 КК об'єктам кримінально-правової охорони – правам і свободам людини та громадянина, власності, громадському порядку та громадській безпеці. Додатковими критеріями небезпечності цих

злочинних посягань є їх здатність шкодити іншим об'єктам, захищеним цим законом (свободі господарської та підприємницької діяльності, миру, безпеці людства).

Національно-правова криміналізація злочинів у сфері громадської та приватної охоронної діяльності достатньою мірою відповідає таким принципам: 1) принцип міжнародно-правової необхідності й допустимості криміналізації; 2) принцип відносної поширеності посягання; 3) принцип конституційно-правової адекватності; 4) принцип здійсненості кримінального переслідування; 5) принцип переважання позитивних наслідків криміналізації.

45. Громадська та приватна професійна охоронна діяльність – це діяльність організаційного, технічного або іншого характеру, спрямована на попередження дій або бездіяльності інших осіб, спрямованих на завдання шкоди життю, здоров'ю, недоторканості й безпеці фізичної особи, а також власності фізичних або юридичних осіб або припинення таких дій і ліквідацію їх наслідків, яка проводиться на підставі домовленості цивільно-правового характеру між замовником та виконавцем.

Безпосереднім об'єктом злочинних посягань, спрямованих на заподіяння шкоди професійній громадській або приватній охоронній діяльності, слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують безперешкодне функціонування діяльності приватних і громадських підприємств, установ та організацій із захисту життя, здоров'я громадян та власності фізичних і юридичних осіб.

Особливістю громадської та приватної професійної охоронної діяльності є властивий зазначеній діяльності дуалізм. З одного боку, охоронна діяльність є складовою діяльності з охорони громадського порядку, з іншого – різновидом господарської діяльності. У цьому контексті порушення у сфері охоронної діяльності безпосередньо зачіпають інтереси не лише окремих фізичних та юридичних осіб, але й інтереси суспільства та держави, а тому за наявності відповідних умов є підставою застосування значної кількості кримінально-правових норм Особливої частини КК України.

46. На основі аналізу сучасних концепцій об'єкта злочинного посягання розглянуто механізм заподіяння шкоди

відносинам у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. Установлено, що посягання на громадську та приватну професійну охоронну діяльність може здійснюватися шляхом впливу на окремі (один або декілька) елементи зазначених суспільних відносин як «зовні», так і «зсередини». Це дозволило окреслити коло злочинних посягань, які можуть бути підставою для застосування чинного кримінального законодавства, спрямованого на захист зазначеної діяльності в державі, а також розробки та впровадження нових законодавчих норм для посилення вказаного захисту й усунення існуючих у законодавстві прогалин.

Незважаючи на відсутність спеціальних норм, спрямованих на захист громадської та приватної професійної охоронної діяльності, проведені дослідження дозволили встановити низку норм, які опосередковано захищають інтереси досліджуваної діяльності від «зовнішніх» посягань і посягань «зсередини». Так, норми, передбачені статтями 115, 121, 122, 125, 194, 206, 342, 348, 350, 352, 355 КК України захищають учасників охоронних відносин від «зовнішніх» посягань, у свою чергу, ст. ст. 118, 124, 197, 260, 263, 359, 364, 364-1, 365, 366–368 КК України забезпечують дотримання закону безпосередньо учасниками таких відносин.

47. Сучасне кримінальне законодавство не враховує особливості полісуб'єктності охоронної діяльності й наявності суперечності у законах «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про охоронну діяльність», у зв'язку з чим спостерігається невідповідна диференціація кримінальної відповідальності залежно від категорії потерпілого. Обмеження правового захисту суб'єктів суспільних відносин залежно від статусу та організаційно-правової форми учасників охоронної діяльності порушує принцип рівних можливостей сторін та ускладнює застосування відповідних кримінально-правових норм, що потребує певних змін у чинному законодавстві.

48. Наявна кількість складів злочинів, що стосуються сфери громадської та приватної професійної охоронної діяльності, вимагає їх певної систематизації для полегшення кримінально-правового дослідження та вирішення проблем законодавчої та правозастосовної діяльності у цій сфері. На

підставі цього залежно від змістовного характеру зазначеної діяльності й особливостей сфери суспільних відносин, що вже охороняються чинним кримінальним законом, та з урахуванням системи вітчизняного кримінального законодавства запропоновано таку класифікацію злочинних посягань у сфері охоронної діяльності:

– охоронна діяльність як різновид господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України – ст. 206);

– охоронна діяльність як різновид діяльності з охорони громадського порядку та безпеки (правоохоронної діяльності) (Розділи IX та XV Особливої частини КК України – ст. ст. 260, 263, 342, 348, 350, 352, 355, 359);

– охоронна діяльність як різновид службової діяльності (Розділ XVII Особливої частини КК України – ст. ст. 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 368-2, 368-3);

– охоронна діяльність як різновид діяльності із захисту життя та здоров'я людини та власності фізичних і юридичних осіб (Розділи II та VI Особливої частини КК України – ст. ст. 115, 118, 121, 122, 124, 125, 197).

49. За об'єктивною стороною більшість складів злочинних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності сформульовано як злочини з матеріальним складом. Для суспільно небезпечних наслідків зазначеної групи злочинних посягань характерною є фізична (тілесні uszkodження) або матеріальна (майнові збитки) шкода. Додатковою ознакою об'єктивної сторони окремих складів злочинів зазначеної групи виступає специфічний спосіб посягання – застосування насильства або погроза його застосуванням. Місце, час, обстановка та засоби вчинення злочину на кваліфікацію здебільшого не впливають.

50. Суб'єктом злочинів у сфері приватної та громадської охоронної діяльності можуть виступати як загальний, так і спеціальний суб'єкт. Для окремих злочинних посягань, пов'язаних із перешкоджанням або зловживаннями у сфері охоронної діяльності, є характерними можливість або обов'язковість їх учинення лише спеціальним суб'єктом. Єдиним складом злочину в чинному законодавстві, яким прямо передбачено відповідальність особи, що здійснює

охоронні функції, є порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України).

51. Злочинні посягання проти приватної та громадської охоронної діяльності характеризуються умисною (за винятком ст. ст. 197 та 367 КК України) формою вини. Способом законодавчого визначення цих суспільно небезпечних діянь як таких, що можуть бути вчинені лише умисно, виступає не лише пряма вказівка в законі, а й вказівка у диспозиції статті Особливої частини КК України на спеціальні мотив та мету вчинення таких діянь, незаконний характер діяльності у злочинах із формальним складом. Визнання умислу як єдиної форми вини в аналізованих злочинах зумовлює можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за незакінчений злочин у сфері охоронної діяльності, можливість співучасті у вказаних посяганнях та низку інших практично важливих висновків.

52. Для окремих складів злочинів розглядуваної групи характерним є використання формулювання «у зв'язку з виконанням цією особою громадського обов'язку», «у зв'язку з їхньою громадською діяльністю» або «у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку», що вказує на певні особливості об'єктивної та суб'єктивної сторони цих злочинів. З позицій дослідження суб'єктивних ознак використання вказаної термінології акцентує увагу на обов'язковій наявності в складах зазначених злочинів мотиву та мети злочинного посягання. За своїм змістом вказані мотиви та цілі можуть бути різноманітними. Саме наявність широкого кола мотивів і цілей під час учинення вказаних злочинів і змусила законодавця звернути увагу не на їх зміст, а саме на обов'язковий зв'язок посягання з діяльністю потерпілого.

53. Необхідність криміналізації перевищення повноважень працівниками приватних і громадських охоронних організацій викликано декількома чинниками, основними з яких є неможливість застосування чинних норм КК про перевищення влади або службових повноважень, суб'єктом яких є тільки працівники правоохоронних органів; особлива значущість приватної охоронної діяльності у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави; те, що охоронна діяльність має державне значення, а тому злочинні діяння у вказаній сфері мають підвищену

суспільну небезпечність; наявність професійного обов'язку, а не права із захисту життя, здоров'я та власності, а також особливі вимоги до професійної підготовки осіб, що виконують охоронні функції в приватних і громадських охоронних структурах, у зв'язку з чим не можна прирівняти у відповідальності зазначених осіб і «пересічних» громадян.

На цій підставі запропоновано такі зміни в чинне кримінальне законодавство:

1) п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України викласти в такій редакції: «— особи чи її близького родича або членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності»;

2) ч.ч. 2 статей 121, 122 КК України доповнити таким реченням: «— вчинені стосовно особи чи її близького родича або членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності»;

3) ч. 2 ст. 125 КК України доповнити таким реченням: «— або вчинені стосовно особи чи її близького родича або членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності»;

4) п. 4 ст. 67 КК України викласти в такій редакції: «— вчинення злочину у зв'язку із здійсненням цією особою професійної або громадської діяльності».

Стаття 365-3. Перевищення повноважень працівниками приватних або громадських охоронних служб

1. Перевищення працівником приватної або громадської охоронної служби своїх повноважень, якщо це діяння було вчинене із застосуванням насильства або погрозою його застосуванням, —

карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене із застосуванням зброї чи спеціальних засобів або якщо воно спричинило тяжкі наслідки, —

карається обмеженням волі строком від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до семи років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

54. Покарання за вчинення кримінально-протиправних посягань у сфері охоронної діяльності є одним з найефективніших засобів протидії найбільш небезпечним діям, які шкодять охоронній діяльності й посягають на її учасників. Цей примусовий засіб являє собою різновид каральних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються виключно до фізичних осіб – суб'єктів злочину. У системі заходів кримінально-правового характеру покарання посідає одне з провідних місць і є останнім, крайнім засобом державного реагування на злочинні прояви у цій сфері.

55. Система видів покарань за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності, що опосередковано «ззовні» або «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин в Україні, може бути репрезентована у такому вигляді. Першу групу таких покарань становлять покарання, пов'язані з позбавленням або обмеженням волі винного: арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. Другу групу становлять покарання, поєднані з обмеженням майнових прав винного: штраф, виправні роботи, конфіскація майна. До третьої групи належать покарання, пов'язані з обмеженням загальногромадянських прав винного, а також спрямовані на обмеження його спеціального статусу: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та громадські роботи. Остання групу становить покарання, пов'язане з позбавленням винного волі на все життя – довічне позбавлення волі.

56. Застосування певних видів покарань у разі вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності текстуально відображається у санкціях відповідних статей Особливої частини КК України. Однак санкцію статті Особливої частини КК України (санкцію кримінально-правової норми) не можна ототожнювати з регламентованими у Загальній частині КК України каральними або некаральними заходами кримінально-правового характеру (покаранням, звільненням від покарання та його відбування або навіть звільненням від

кримінальної відповідальності). Це різні правові явища, наділені власними змістовними ознаками і характеристиками.

З огляду на наявні наукові розробки щодо поділу санкцій статей Особливої частини КК на види, відносно визначені санкції за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності репрезентовано у ч. 2 ст. 121; ч. 2 ст. 122; ч. 2 ст. 194; ч. 1 ст. 206; ч. 3 ст. 350; ч. 2 ст. 352; ч. 3 ст. 355; ч. 1 ст. 263; ч. 2, ч. 3 ст. 359 КК України. Альтернативні санкції передбачено у п. 8 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 348, ч. 2 ст. 125; ч. 1 ст. 194; ч. 2 і 3 ст. 206; ч. 1, 2 і 3 ст. 342; ч. 1 і 2 ст. 350; ч. 1 ст. 352; ч. 1 і 2 ст. 355; ч. 1 ст. 118; ч. 1 ст. 124; ч. 1 ст. 197; ч. 2 ст. 263; ч. 1 ст. 359; ч. 1, ч. 2 ст. 368-3 КК України. Нарешті, кумулятивні санкції містяться у ч. 1–5 ст. 260; ч. 1 і 2 ст. 364; ч. 1 і 2 ст. 364-1; ч. 1–3 ст. 365; ч. 1 і 2 ст. 366; ч. 1 і 2 ст. 367; ч. 1–4 ст. 368; ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України.

57. Змістовний аналіз санкцій статей Особливої частини КК України за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі обґрунтованість окремих таких санкцій не може бути визнана задовільною з точки зору відповідності виробленим доктриною кримінального права принципам їх побудови. Зокрема, не відповідають таким принципам санкції статей, що передбачають відповідальність за вчинення злочинів у сфері охоронної діяльності: ч. 2 ст. 125 – щодо строку основного покарання у вигляді громадських і виправних робіт, ч. 1 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді арешту, ч. 2 ст. 342 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу, ч. 3 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 2 ст. 350 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 3 ст. 352 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження та позбавлення волі, ч. 3 ст. 355 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі, ч. 2 ст. 368-3 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу та строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 2, 3, 4, 5 ст. 260, ч. 2 і 3 ст. 365, ч. 2, 3 і 4 ст. 368 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі тощо.

58. Поряд із покаранням за вчинення злочинів, що посягають на охоронну діяльність, до кримінально-правових відносин можуть бути застосовані й інші заходи кримінально-

правового характеру. Зокрема, до винних фізичних осіб такий інший захід кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація, а до юридичних осіб – заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

59. З огляду на положення п. 3 і 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України, п. 1, 3, 4 і 5 ч. 9 ст. 100 КПК України під час застосування спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру за злочини у сфері охоронної діяльності суди мають виходити з того, що така конфіскація, незалежно від зв'язку предметів, знарядь і засобів вчинення злочину з незаконним обігом, має бути застосована судом з урахуванням певного фіксованого розміру вартості такого предмету, знаряддя або засобу вчинення злочину або кримінального проступку, можна на кшталт мінімальної вартості викраденого майна, що становить предмет основного складу кримінально-караного розкрадання (ч. 1 ст. 185 КК України). Уявляється, що у такому разі це лише сприятиме вирішенню питання щодо відмежування спеціальної конфіскації від кримінальної процесуальної конфіскації в межах ст. 100 КПК України.

60. Що стосується практики застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у випадку вчинення їх уповноваженими особами певних злочинів у сфері охоронної діяльності, то сьогодні така практика, на жаль, відсутня. Ця обставина вимагає, у першу чергу, від правоохоронних органів здійснення більш «рішучих кроків» у напрямі впорядкування законодавчо закріпленого загального механізму здійснення кримінального провадження щодо юридичних осіб.

61. Підтримано пропозицію вдосконалити механізм реалізації кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб шляхом доповнення переліку підстав застосування до них заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) випадками вчинення злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК України (ст. 222-1, 223-1, 223-2, 232-1, 232-2, 255, 257 КК України та ін.). У зв'язку з цим з огляду на предмет дослідження перелік підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) запропоновано розширити за рахунок включення до нього злочинів у сфері

охоронної діяльності, передбачених статтями 194, 206, 352, 355, 359, 368 КК України.

62. Аналіз практики призначення покарань за злочини, що посягають охоронну діяльність, свідчить про те, що у цілому з огляду на судову дискрецію суди дотримуються як загальних, так і спеціальних правил призначення покарання. Попри це встановлено, що доволі часто під час призначення покарання за вказані злочини суди допускаються певних помилок, пов'язаних, зокрема, з неправильним виявленням і встановленням окремих обставин, що пом'якшують покарання (щире каяття, повне визнання вини). У зв'язку з цим акцентовано увагу на тому, що повне визнання вини є змістовною характеристикою щирого каяття, а не окремою самостійною обставиною, що пом'якшує покарання. Нерідко до обставин, що обтяжують покарання, суди відносять обставини, які характеризують особу винного, що навряд чи відповідає вимогам закону (п. 3 ч.1 ст. 65 КК України). Крім того, трапляються непоодинокі випадки неправильного застосування ст. 69 КК України. У зв'язку з цим наголошено, що під час реалізації цього законодавчого положення слід виходити з того, що у ст. 69 КК України передбачається вимога врахування судом під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, не просто обставин, що пом'якшують покарання, а виключно тих обставин, що пом'якшують покарання й водночас істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину.

63. Порівняльний правовий аналіз окремих норм кримінального законодавства у сфері захисту охоронної діяльності дозволяє стверджувати, що у низці європейських країн у структурі системи забезпечення правопорядку і безпеки значна роль відводиться саме приватним охоронним підприємствам, розшуковим бюро та службам безпеки. У зв'язку з цим виявлено низку схожих рис у законодавчих підходах різних європейських країн до проблеми протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовцями приватних охоронних і детективних служб. Так, у кримінальних кодексах більшості європейських держав відповідальність приватних детективів та охоронців не регулюється будь-якою окремою статтею або групою кримінально-правових норм, як немає й спеціальної глави,

присвяченої відповідальності за злочини проти інтересів служби в комерційних й інших організаціях. Отже, у випадку вчинення приватними охоронцями чи детективами злочинів, застосування кримінально-правових санкцій здійснюється на загальних підставах. Крім того, законодавчі органи більшості європейських країн не виділяють у самостійні склади злочинів злочини, вчинені службовцями приватних охоронних і детективних служб. За перевищення своїх повноважень по службі ця категорія осіб несе відповідальність на загальних підставах (як правило, за посягання на життя й здоров'я потерпілого, його честь, волю, гідність тощо).

У країнах пострадянського простору протидія злочинам, що вчиняються у сфері приватних охоронних і детективних служб, здійснюється як на загальних, так і на спеціальних підставах. У тих державах, де відповідальність приватних охоронців і детективів передбачено в спеціальних нормах, їх конструкція не має принципових відмінностей від аналогічної статті в КК РФ.

64. Найявний у законодавчій конструкції ст. 75 КК України причинно-факторний комплекс здійснення загального та спеціального звільнення від відбування покарання з випробуванням цілком може бути використаний і у випадку безпосередньо реалізації звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження за кримінально-протиправні посягання на охоронну діяльність. Єдине уточнення полягає у тому, що загальне звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку вчинення цих кримінально-протиправних посягань (ч. 1 ст. 75 КК України) не може відбутися щодо окремих злочинних діянь, які опосередковано «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин. До таких посягань належать злочини, передбачені ст. 364, 364-1, 368, 268-2, 368-3 КК України. Крім того, не виключаємо наявності випадків унеможливлення реалізації в окремих випадках і спеціального звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 75 КК України) у разі вчинення окремих із цих кримінально-протиправних посягань. Йдеться, зокрема, про випадки неможливості звільнення від відбування покарання з випробуванням за частиною 2 ст. 75 КК України у зв'язку з об'єктивною неможливістю укладення угоди про примирення у

разі умисного вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України), умисного тяжкого тілесного ушкодження, передбаченого частиною 2 ст. 121 КК України, тощо. Попри це у цілому є всі підстави стверджувати, що звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі вчинення кримінально-протиправні посягань у сфері охоронної діяльності є достатньо дієвим та ефективним засобом досягнення тих завдань, що стоять перед кримінальним законодавством України. Указане яскраво підтверджується численними прикладами наявної судової практики.

65. Звільнення від покарання за злочини, що посягають на охоронну діяльність, може також відбутися під час ухвалення або виконання вироку, зокрема і на підставі ст. ст. 80, 81, 85, ч. 2 ст. 86, ст. 87 КК України. У такому разі констатація відповідних підстав і умов згаданих видів звільнення від відбування покарання зобов'язує або надає право суду звільнити засуджену фізичну особу від повного або часткового виконання обвинувального вироку. Попри це опрацювання практики звільнення від покарання за вказаними видами засвідчує той факт, що такі види звільнення у випадку вчинення злочинів у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності практично не реалізуються, оскільки у більшості випадків пріоритет у питанні звільнення від покарання за їх учинення віддається саме звільненню від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України).

66. Запропоновано внести такі зміни в чинне кримінальне законодавство:

1) у санкціях окремих статей Особливої частини КК України передбачити:

а) у ч. 2 ст. 125 КК України – основне покарання у вигляді громадських робіт на строк від 200 до 240 годин; покарання у вигляді виправних робіт на строк від одного до двох років;

б) у ч. 1 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді арешту на строк до 3 місяців;

в) у ч. 2 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді штрафу від 200 нмдг до 300 нмдг;

г) ч. 3 ст. 342 КК України – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк від 4 до 5 років;

р) ч. 1 ст. 350 КК України – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на той самий строк; ч. 2 ст. 350 КК України – покарання у вигляді обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення на той самий строк;

д) ч. 1 ст. 352 – основне покарання у вигляді обмеження волі на строк до 4 років, покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років;

е) ч. 3 ст. 355 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років;

е) ч. 2 ст. 368-3 – основне покарання у вигляді штрафу у розмірі від 400 до 700 нмдг; основне покарання у вигляді обмеження волі на строк від 2 до 4 років;

ж) ч. 2 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з конфіскацією майна; ч. 3 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 10 років з конфіскацією майна або без такої; ч. 4 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років з конфіскацією майна або без такої; 5 ст. 260 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої;

з) ч. 2 ст. 365 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; ч. 3 ст. 365 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

і) ч. 2 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 4 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; ч. 3 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 6 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна; ч. 4 ст. 368 – основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи

займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією;

2) доповнити перелік підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) шляхом включення до нього злочинів, передбачених статтями 194, 206, 222-1, 223-1, 223-2, 232-1, 232-2, 255, 257, 352, 355, 359, 368 КК України;

3) санкції відповідних частин статті 365-3 «Перевищення повноважень працівниками приватних або громадських охоронних служб» викласти в редакції п. 53 цих висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абельцев С. Н. Криминологическое изучение насилия и защита личности от насильственных преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2000. 353 с.
2. Абсатаров Х. Х. Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью как преступление против личности (уголовно-правовой и криминологический аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Уфа, 2005. 193 с.
3. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ (Загальна частина): підручник/ Римаренко Ю. І., Моїсеєнко Є. М.; Олефір В. І. Київ: КНТ, 2008. 816 с.
4. Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 1974. 24 с.
5. Александренко Е. В., Бахин В. П., Карпов Н. С. Противодействие расследованию: мнение практиков и населения. *Вісн. Луганск. ін-ту внутр. справ*. 2001. № 3. С. 212–215.
6. Алексеев А. И. Криминология: курс лекцій. Москва: Щит-М, 1998. 340 с.
7. Алфьоров С. М., Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства: монографія. Запоріжжя: ФОП Зеленкевич Л. П., 2011. 212 с.
8. Амельчаков И. Ф., Прудникова С. А. Соотношение правовых категорий «охрана», «обеспечение», «защита». *Закон и право*. 2001. № 5. С. 16–18.
9. Аналіз стану здійснення судочинства судами кримінальної юрисдикції у 2017 році/Відділ аналізу судової статистики судів кримінальної юрисдикції правового управління (П) департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду

16 березня 2018 р. / Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2017.pdf (дата звернення: 23.09.2018).

10. Андреева Л. Ответственность за посягательство на лиц, выполняющих служебный или общественный долг. *Социалистическая законность*. 1972. № 2. С. 42–44.

11. Антонов Д. А. Принципы криминализации общественно опасных деяний в уголовно-правовой науке. *Вестник Московского Университета. Серия 11. Право*. 2000. № 4. С. 79–90.

12. Антонов С. В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст.ст. 350, 352 Кримінального кодексу України): автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.

13. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и следования преступлений: монография. Москва: Юрист, 1996. 336 с.

14. Арабаджийски П. Н. Компетенции частных охранников в республике Болгария. *Вестник государственного и муниципального управления. Серия 5. Правовое государство*. 2016. № 3 (22). С. 106–113.

15. Ардашкин В. Д. К теории правоохранительного механизма. *Правоведение*. 1988. № 1. С. 1–7.

16. Асанов Р. Ф. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях : квалификация и ответственность. Уфа, 2000. 152 с.

17. Асеев В. Г. Структурные характеристики мотивационной системы личности // Психологические проблемы социальной регуляции поведения/под ред. Е. В. Шороховой, М. И. Бобневой. Москва: Наука, 1976. С. 172–192.

18. Бажанов М. И. Сташис В. В. Преступления против порядка управления: учеб. пособ. Харьков: Харьк. юрид. инс-т, 1971. 75 с.

19. Бажанов М. И. Уголовное право Украины: учеб. пособ. Днепропетровск: Пороги, 1992. 167 с.

20. Бажанов М. И., Сташис В. В. Личность под охраной уголовного закона: монография. Симферополь: Таврида, 1996. 255 с.

21. Базаров Р. А. Уголовно-правовая характеристика насилия. *Проблемы обеспечения личной безопасности граждан: труды Академии МВД России*. Москва: Юрист, 1995. С. 39–45.

22. Базыма Б. А. Психология агрессивного поведения // Влада і насильство: збірка наук. статей/за ред. Кривулі О. М. Харків: ХНУВС, 1997. С. 134–146.

23. Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 200 с.

24. Бангъшев А., Картавец В., Савченко Д. Об усилении правовой защиты работников правоохранительных органов: комментарий Указа ПВС Украины от 18.01.1991 г. Киев, 1992. 36 с.

25. Бездітко Д. С. Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи (тілоохоронництва) за законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2015. 223 с.

26. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях/сост. и предисл. В. С. Овчинского. Москва: ИНФРА-М, 2004. 184 с.
27. Беккариа Чезаре. О преступлениях и наказаниях. Москва: Юриздат, 1939. 233 с.
28. Белинский В. Г. Избранные философские произведения в 2-х томах. Москва: Госполитиздат, 1948. Т.2. 343 с.
29. Белоус В. Г., Попов В. В. О проблемах уголовно-правового противодействияпротивоправнойдеятельностичастныхохранных структур. *Актуальные вопросы образования и науки*. 2016. № 3–4 (55–56). С. 37–42.
30. Белоус В. Г., Попов В. В. Превышение полномочий частными охранниками: проблемы теории и практики. *Вестник МИУ*. 2016. № 1–2 (137–138). С. 19–24.
31. Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации: монография. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1986. 176 с.
32. Берзін П. С. Механізм кримінально-правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти. URL: <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/168-mekhanizm-kryminalno-pravovoho-rehulyuvannya-zahalnoteoretychni-aspekty-berzin-p-s> (дата звернення: 19.12.2018).
33. Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 218 с.
34. Беліков Ю. М. Моделі розвитку приватних охоронних структур як суб'єктів протидії злочинності: порівняльно-правова характеристика. *Порівняльне аналітичне право*. 2013. № 4. С. 253–256.
35. Беліков Ю. М. Недержавна правоохоронна діяльність: передумови виникнення, поняття, місце в системі правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 4. С. 138–142.
36. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 227 с.
37. Білоконь М. В. До питання про дослідження змісту громадського порядку. *Наше право*. 2004. № 2. Ч. 1. С. 5–10.
38. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФОП Макаренко, 2014. 360 с.
39. Благоев Е. В. Применение уголовного права (теория и практика): монография. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 505 с.
40. Блажівський Є. М. Потерпілий у складах злочинів, які встановлюються відповідальність за втручання в діяльність. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2 (18). С. 5–12.
41. Блажівський Є. М. Зміст поняття «втручання в діяльність» в кримінальному праві України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 1. С. 166–173.

42. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 226 с.
43. Блажівський Є. М. Об'єктивна сторона складів злочинів, які встановлюються відповідальність за втручання у діяльність, за чинним КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 178–188.
44. Блувштейн Ю. Д. Криминология и математика. Москва: Юрид. лит., 1974. 176 с.
45. Бойко А. В. Непрямий умисел при вчинення насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. Вип. 67. С. 631–636.
46. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
47. Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки. *Право України*. 2003. № 4. С. 18–21.
48. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 290 с.
49. Бондарчук Ю. М., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: наук.- практ. посіб. Київ: Скіф, КНТ, 2008. 372 с.
50. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 1992. 399 с.
51. Борисов В. И. Уголовная ответственность за нарушение правил охраны труда: учеб. пособие. Киев: УМК ВО, 1990. 60 с.
52. Борисов В. И., Гизимчук С. В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения. Харьков: Консум, 2001. 160 с.
53. Борисов В. И., Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья. Харьков: Консум, 1994. 104 с.
54. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и её основания в советском уголовном праве: монография. Москва: Юрид. лит.-ра, 1963. 240 с.
55. В Києве розгромили скандальную незаконную заправку на Ревуцкого URL: <http://www.azov.press> (дата звернення: 15.09.2018).
56. Великий енциклопедичний юридичний словник/за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.
57. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: Перун, 2002. 1440 с.
58. Вермеш М. М. Основные проблемы криминологии: монография. Москва: Прогресс, 1978. 272 с.
59. Викторов Б. А. Цель и мотив в тяжких преступлениях: монография. Москва: Госюриздат, 1963. 82 с.
60. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпродзержинська. Справа № 331/8135/14/Єдиний державний

реєстр судових рішень. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 10.07.2018).

61. Вирок Ананьївського районного суду Одеської області у справі № 491/496/16-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58294159> (дата звернення: 15.09.2018).

62. Вирок Апеляційного суду Дніпропетровської області. Справа № 439/1189/12./Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 23.07.2018).

63. Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 12.04.2013 р. № 434\2419\13-К/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30615926> (дата звернення: 12.09.2018)

64. Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 25.06.2014 р. № 434/8868/13-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39440099> (дата звернення: 14.09.2018).

65. Вирок Біляївського районного суду Одеської області у справі № 496/5441/13-к/Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37920059> (дата звернення: 15.09.2018).

66. Вирок Буринського районного суду Сумської області у справі № 1802/1111/2012/Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27159654> (дата звернення: 15.09.2018).

67. Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 07.08.2007 р. №1-189/07/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5780528> (дата звернення: 23.09.2018).

68. Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області у справі № 154/2192/16/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65472402> (дата звернення: 15.09.2018).

69. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 13.08.2012 р. № 1-333/11/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26140101> (дата звернення: 13.07.2019).

70. Вирок Жовтневого районного суду міста Запоріжжя у кримінальному провадженні № 1-кп/331/19/2016/Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55042363> (дата звернення: 15.09.2018).

71. Вирок Замостянського районного суду м. Вінниці від 18 грудня 2008 р. № 1-594/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4154738> (дата звернення: 23.09.2018).

72. Вирок Іллінецького районного суду Вінницької області у справі № 207/652/2012/Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59642657> (дата звернення: 15.09.2018).

73. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 24.01.2008 р. № 1-46/2008 р./Єдиний

державний реєстр судових рішень. URL:
http://reyestr.court.gov.ua/Review/12252155 (дата звернення:
23.09.2018).

74. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 16.07.2014 р. № 520/7546/14-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/39797775 (дата звернення: 23.09.2018).

75. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 29.04.2013 року № 520/5006/13-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/31068952 (дата звернення: 23.09.2018).

76. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда у справі № 404/684/14-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/37935590 (дата звернення: 15.09.2018).

77. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 20.05.2013 р. №1806/13629/12/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/31286400 (дата звернення: 23.09.2018).

78. Вирок Кодимського районного суду Одеської області у справі №503/886/14-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/41212264 (дата звернення: 15.09.2018).

79. Вирок Краматорського міського суду Донецької області у справі № 234/1547/15-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/42734874 (дата звернення: 15.09.2018).

80. Вирок Краматорського міського суду Донецької області у справі № 234/3589/16-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/57856260 (дата звернення: 15.09.2018).

81. Вирок Лановецького районного суду Тернопільської області у справі № 602/340/16-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/71770641 (дата звернення: 15.09.2018).

82. Вирок Ленінського районного суду м. Харкова у справі № 642/2659/18/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/75211122 (дата звернення: 15.09.2018).

83. Вирок Любашівського районного суду Одеської області у справі № 507/330/15-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/43242179 (дата звернення: 15.09.2018).

84. Вирок Макарівського районного суду Київської області від 13.12.2016 р. № 370/1876/16-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ Review/63409674 (дата звернення: 23.08.2019).

85. Вирок Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області. Справа № 320/1209/14/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 10.06.2018).

86. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області у справі № 0707/1871/2012/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36434789> (дата звернення: 15.09.2018).

87. Вирок Недригайлівського районного суду Сумської області. Справа № 573/1624/17/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 26.07.2018).

88. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/19477/14-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42596355> (дата звернення: 15.09.2018).

89. Вирок Первомайського міськрайсуду Миколаївської області у справі № 1-219/10/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50038283> (дата звернення: 15.09.2018).

90. Вирок Петровського районного суду м. Донецька у справі № 261/477/13/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29493066> (дата звернення: 15.09.2018).

91. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 29.07.2013 р. № 757/15420/13-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32746053> (дата звернення: 23.09.2018).

92. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 16.12.2010 р./Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50120457> (дата звернення: 17.06.2018);

93. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.10.2007 р. № 1-246/2007/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5471282> (дата звернення: 23.09.2018).

94. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області. Справа № 1715/152667/12./Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 08.07.2018).

95. Вирок Словянського міськрайонного суду Донецької області у справі № 243/3289/16-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57287553> (дата звернення: 15.09.2018).

96. Вирок суду м. Коломия від 27.09.2017 р. № 346/2951/17/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69139853> (дата звернення: 23.07.2019).

97. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 18.11.2007 р. № 1-30 2007р./Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/584157> (дата звернення: 23.09.2018).

98. Вирок Трускавецького міського суду Львівської області у справі № 457/408/15-к/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56075256> (дата звернення: 15.09.2018).

99. Вирок Чаплинського районного суду Херсонської області у справі № 1-66/12/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26201914> (дата звернення: 15.09.2018).
100. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 646/5920/17/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68629838> (дата звернення: 15.09.2018).
101. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/6702/14/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43484320> (дата звернення: 15.09.2018).
102. Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 688/1455/17/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66950221> (дата звернення: 15.09.2018).
103. Вирок Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області у справі № 1-54-2010/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: [http:// http://reyestr.court.gov.ua/Review/49459504](http://reyestr.court.gov.ua/Review/49459504) (дата звернення: 15.09.2018).
104. Вицин С. В. Математическая обработка рядов динамики, характеризующих социальные явления. Москва: Наука, 1976. 106 с.
105. Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Преступления против порядка управления: учеб. пособ. Москва: Упр-е завед. МВД СССР. 1969. 96 с.
106. Власов И. С., Тяжкова И. М. Ответственность за преступления против правосудия: монография. Москва: Юрид. лит-ра, 1968. 134 с.
107. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
108. Возний В. І. Особливості кваліфікації злочинів проти працівників правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2011. № 8 (122) . С. 4–72.
109. Волгарева И. В. Проблема повышения возраста уголовной ответственности за совершение некоторых преступлений. *Вестник ЛГУ. Серия 6*. 1989. Вып. 4. С. 60–63.
110. Волинець Р. А. Кримінально-правова охорона фондового ринку: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 40 с.
111. Волков Б. С. Мотивы преступлений. Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование/науч. ред.: Лысов М. Д. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. 152 с.
112. Волков Б. С. Проблема воли и уголовная ответственность: монография. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1965. 136 с.
113. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 18–22.
114. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства: монография. Харьков: Основа, 1994. 640 с.

115. Галуцько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти: монографія. Херсон: ХМД, 2008. 348 с.
116. Галуцько В. В., Пономаренко Г. О., Шкарупа В. К. Теорія держави та права: конспект лекцій. Херсон: ХМД, 2008. 280 с.
117. Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство // Основные направления борьбы с преступностью: сб. статей/под ред. Гальперина И. М., Курляндского В. И. Москва: Юрид. лит-ра, 1975. С. 52–64.
118. Гаспарян С. Г. Передумови недержавної правоохоронної діяльності в Україні: теоретичний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 96–101.
119. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами: монография. Москва: Юрид. лит-ра, 1969. 120 с.
120. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления: монография. Москва: Юрид. лит-ра, 1974. 167 с.
121. Гаухман Л. Д. Насилие при грабеже, разбое и вымогательстве. *Советская юстиция*. 1969. № 2. С. 21–23.
122. Гаухман Л. Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1979. 32 с.
123. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений: монография. Ленинград: Издательство ЛГУ, 1979. 127 с.
124. Головатый Р. Г. Проблемы правового регулирования деятельности частных охранных организаций и контроля за оборотом оружия юридических лиц с особыми уставными задачами. *Вестник Калининградского юридического института МВД России*. 2010. № 2 (20). С. 127–131.
125. Горбунов В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.
126. Горовенко В., Тютюнник В. Приватні військові компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.
127. Горюх О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування: монографія/за наук. ред. А. А. Музики. Київ: Дакор, 2019. 676 с.
128. Горшенева И. А. Полиция в механизме современного государства (теоретико-правовые аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2002. 237 с.
129. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1511513370692347> (дата звернення: 15.09.2018).
130. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
131. Гришанин П. Ф., Журавльов М. П. Преступления против порядка управления: лекция. Москва: НИИиРИО Высш. школы МООП РСФСР, 1963. 44 с.
132. Гришук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.

133. Громова О. М. Питання ліцензування охоронної діяльності // Шості економіко-правові дискусії: матеріали міжнарод. науково-практ. інтернет конф-ції. Львів, 2015. С. 101–102.

134. Громовенко К. В. Правова природа приватних військових та охоронних підприємств. *European political and law discourse*. 2015. Volume 2. Issue 6. P. 28–37.

135. Громовенко К. В. Кодифікація міжнародно-правових норм, які регулюють діяльність приватних та військових та охоронних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 5. Т. 4. С. 133–137.

136. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 628 с.

137. Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 208 с.

138. Гуренко Д. Ю. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця : загальна характеристика складу злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 291–299.

139. Гусаров С. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо перспектив застосування в контексті ухвалення закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» // Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квітня 2019 р.)/МВС України, Харків: нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2019. С. 18–19.

140. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.

141. Гуценко К. Ф., Ковалёв М. А. Правоохранительные органы: учебник для студ. юрид. вузов и ф-тов. Изд. 4-е, перераб., доп. Москва: Зерцало, 1998. 416 с.

142. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

143. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.

144. Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости. *Правоведение*. 1975. № 4. С. 68–74.

145. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и её установление: монография. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1975. 243 с.

146. Дагель П. С., Михеев Р. И. Теоретические основы установления вины: учеб. пособ. Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1975. 168 с.

147. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Русский язык, 1989. Т. 2. 779 с.
148. Данелян Р. Н. Вопросы организации деятельности по взаимодействию частных охранных и сыскных структур с органами внутренних дел (анализ законодательства и пути повышения эффективности). *Вестник Тюменского института повышения квалификации сотрудников МВД России*. Вып. № 2 (5). С. 129–135.
149. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: учеб. пособ. Киев: Изд-во УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. 88 с.
150. Дашков Г. В., Китаев В. Н., Мелик-Дадаева И. А., Тюрина Л. П. Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом. Москва: Манускрипт, 1994. 196 с.
151. Денисенко В. В., Мумладзе М. А. Классификация административных правонарушений, непосредственно либо опосредованно связанных с правоотношениями в сфере частной охранной деятельности. *Общество и право*. 2016. № 2 (56). С. 299–302.
152. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Ін-т права ім. В. Сташиса Класичного приватного ун-ту, 2007. 287 с.
153. Деревянко Б. В. Окремі неточності в регулюванні діяльності громадських об'єднань в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 28–31.
154. Джавадов Ф. М. Квалификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1985. 15 с.
155. Довбій С. П. Договір охорони майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005. 19 с.
156. Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 274 с.
157. Довгаль М. Особливості кваліфікації за ст. 342 Кримінального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (46). С. 58–65.
158. Довгань Н. Фізичне і психічне насильство: співвідношення понять. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2010. Вип. 51. С. 339–344.
159. Документ Монтрё о соответствующих международно-правовых обязательствах и передовых практических методах государств, касающихся функционирования частных военных и охранных компаний в период вооруженного конфликта. URL: <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-montreau.htm> (дата звернення: 15.09.2018).
160. Донченко О. І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. канд. юрид. наук: 12.00. 08. Київ, 2013. 20 с.

161. Дорофеева В. Ю. Частная охранная деятельность в Германии и США. *Судебная власть и уголовный процесс*. 2013. № 2. С. 140–143.
162. Дружини національного значення. URL: <https://hromadske.ua/posts/hto-taki-nacionalni-druzhini> (дата звернення: 15.09.2018).
163. Дручек О. В. Профілактика озброєної злочинності: виклики сучасності // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 березня 2017 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. 300 с.
164. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 424 с.
165. Дударець Д. В. Причинний зв'язок у злочинах проти життя і здоров'я, що вчиняються шляхом бездіяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 200 с.
166. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.
167. Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: 2006. 19 с.
168. Евланова О. А. Участие частных детективных и охранных предприятий в борьбе с преступностью: криминологический аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1999. 180 с.
169. Егоров В. С. Система наказаний по уголовному праву России: учеб. пособ. Москва: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2002. 48 с.
170. Елизаров П. С. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников: учеб. пособ. Киев: НИИи РИО КВШ МВД СССР, 1973. 80 с.
171. Епифанова Е. В. Преступление как правовая категория в науке и законодательстве России: история развития и особенности современного состояния: монографія. Москва: Юрлитинформ, 2013. 397 с.
172. Ераксин В. В. Ответственность за грабёж: монографія. Москва: Юрид. лит-ра, 1972. 128 с.
173. Ефимов М. А. Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения: монографія. Минск: Вышэйшая школа, 1971. 234 с.
174. Єлісєєва М. В. Актуальні питання щодо порядку ліцензування суб'єктів здійснення приватної охоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2016. № 3. Ч. 2. С. 114–118.
175. Ємельянов В. Окремі проблеми застосування нового кримінального кодексу України. *Право України*. 2002. № 9. С. 109–111.
176. Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2018. 232 с.

177. Жариков Р. А. Некоторые аспекты совершенствования борьбы с организованной преступностью и терроризмом. Уфа: УЮИ МВД РФ, 2005. Ч. 1. С. 160–168.

178. Жеребкин В. Е. Логика: учеб. для ВУЗов. Харьков: Изд-во Харьк. ун-та, 1968. 256 с.

179. Жижиленко А. А. Имущественные преступления: монография. Ленинград: Наука и школа, 1925. 228 с.

180. Журавлёв М. П. Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников: лекция. Москва: НИИиРИО Высш. школы МВД РСФСР, 1965. 32 с.

181. Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посіб./Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Заець А. П. та інші. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.

182. Загородников Н. И. Другие преступления против порядка управления: учеб. пособ. Москва: Высш. школа МВД СССР, 1957. 49 с.

183. Загородников Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел: монография. Москва: Москов. высш. школа милиции МВД СССР, 1979. 100 с.

184. Загуменна Ю. О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 264 с.

185. Закиряев Д. Т. Правовое положение частных охранных организаций как субъектов обеспечения криминологической безопасности. *Человек: преступление и наказание*. 2013. № 2 (81). С. 70–73.

186. Закиряев Д. Т. Основные направления взаимодействия частных охранных предприятий с правоохранительными органами. *Вестник Воронежск. ин-та МВД России*. 2012. № 4. С. 24–29.

187. Закиряев Д. Т. Предупреждение преступлений в сфере частной охранной деятельности и его обеспечение уголовно-правовыми средствами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2013. 25 с.

188. Закиряев Д. Т. Предупреждение преступлений в сфере частной охранной деятельности и его обеспечение уголовно-правовыми средствами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2013. 221 с.

189. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. 186 с.

190. Замосковцев П. В. Уголовная ответственность за посягательство на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка: учеб. пособ. Омск: НИИиРИО Омск. высш. школы милиции. 56 с.

191. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник. Київ: Атіка, 2004. 368 с.

192. Звіт Антимонопольного комітету України «Про результати дослідження впливу постанови КМ України від 11.11.2015 р. № 937 «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших

форм власності» на економічну конкуренцію на ринку охоронних послуг: від 23.05.2016 р. № 35. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=125326&schema=main> (дата звернення: 10.09.2018).

193. Звягин С. П. Правоохранительная политика А. В. Колчака: монографія. Кемерово: Кузбасвузиздат, 2001. 352 с.

194. Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. Очерки по психологии аномального развития личности: монографія. Москва: Изд-во МГУ, 1980. 169 с.

195. Зелинский А. Ф. Криминология: курс лекций. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.

196. Зелинский А. Ф. Криминология: учеб. пособ. Харьков: Рубикон, 2000. 240 с.

197. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении: монографія. Харьков: Вища школа Изд-во при ХГУ, 1986. 167 с.

198. Землюков С. В. Уголовно-правовые проблемы преступного вреда: монографія. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1991. 244 с.

199. Зінченко І. О., Самощенко І. В. Про поняття шантажу в кримінальному праві. *Кримінальне право України*. 2006. № 9. С. 3–9.

200. Злочин без покарання: як в Україні працюють аграрні рейдери. URL: epravda.com.ua (дата звернення: 10.09.2018).

201. Злочини проти правосуддя: навч. посіб/за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

202. Золотухин С. И. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Челябинск, 2000. 22 с.

203. Зульфугарзаде Т. Э. Правовые и организационные основы деятельности частных детективных и охранных структур по предупреждению преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1998. 180 с.

204. Иванова В. В. Преступное насилие: учеб. пос. Москва: Кн. мир, Изд-во ЮИ МВД РФ, 2002. 83 с.

205. Иванцова Н. Основные положения концепции общественноопасного насилия в уголовном праве. *Уголовное право*. 2004. № 4. С. 26–28.

206. Изард К. Эмоции человека: монографія. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1980. 440 с.

207. Изосимов С. В. Уголовное законодательство об ответственности за служебные преступления, совершаемые в коммерческих или иных организациях: история, современность, перспективы развития. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2013. 948 с.

208. Изосимов С. В. Теоретико-прикладной анализ служебных преступлений, совершаемых в коммерческих и иных организациях: Уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. 546 с.

209. История органов внутренних дел Беларуси: курс лекций/А. Ф. Вишнеvский и др.; под ред. А. Ф. Вишнеvского. Минск: Академия МВД, 2010. 218 с.
210. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы: учеб. пособ./Курицын В. М., Альхменко В. В., Корянов В. П. и др. Москва: Щит-М, 1999. 200 с.
211. Ишмаева Т. П., Ткаченко А. В. О некоторых проблемах контроля частной детективной и охранной деятельности органами внутренних дел. *Правопорядок : история, теория, практика*. 2017. № 4 (15). С. 19–23.
212. Ишмуратов П. Н. Контроль участковых уполномоченных полиции за субъектами частной охранной деятельности: правовая основа и пути повышения эффективности. *Вестник Московского университета МВД России*. 2015. № 2. С. 155–159.
213. Ігнатів О. М. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 67–70.
214. Ігнатів О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків: Діа Плюс, 2013. 650 с.
215. Ілюшин Ю., Соболевский Л. Недержавна правоохоронна діяльність. *Право України*. 1993. № 2. С. 48–49.
216. Інтернет-сайт компанії «MaritimeSecurityCompany «Albatross» Ltd». URL: <http://www.mscalbatross.com/> (дата звернення: 15.09.2018).
217. Інтернет-сайт компанії «VegaStrategicServices». URL: <http://www.vega-cyltd.com/> (дата звернення: 15.09.2018).
218. Історія держави і права України: підручник: у 2 т./кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та інші.; за заг. ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 2003. Т.1. 656 с.
219. Історія українського права: посібник / Безклубний І. А. Гриценко І. С., Шевченко О. О. та ін. Київ: Грамота, 2010. 336 с.
220. Капітошка та його друзі. *Дзеркало тижня*. 2008. 19 – 26 грудня. Вип. № 48. URL: https://dt.ua/LAW/kapitoshka_ta_yogo_druzi.html (дата звернення: 10.09.2018).
221. Каптанов А. В. Правовое регулирование контроля ОВД над частной детективной и охранной деятельностью. *Вестник Московского университета МВД России*. 2010. № 4. С. 121–122.
222. Кваліфікація злочинів в діяльності Національної поліції України: навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Константа, 2017. 448 с.
223. Кваша Л. Ф. Кваша Ю. Ф. Правоохранительные органы Российской Федерации. Часть вторая: Органы, обеспечивающие общественную безопасность, охрану общественною порядка и ведущие борьбу с преступностью: учебн. пособ. Москва: ЧеРо-Контур, 2000. 624 с.
224. Кветной М. С. Человеческая деятельность: сущность, структура, типы (социологический аспект): монография. Саратов: Изд-во СГУ, 1974. 432 с.
225. Кенні К. Основи уголовного права: монографія. Москва: Изд-во иностранной лит-ры, 1949. 599 с.

226. Кизилев А. Ю. Уголовно-правовое обеспечение управленческой деятельности представительей власти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ульяновск, 2001. 20 с.
227. Київський Нацкорпус ввіймав бразильського терориста. URL: <http://www.nationalcorps.org> (дата звернення: 10.09.2018).
228. Кикнадзе Д. А. Потребности, поведение, воспитание: монография. Москва: Мысль, 1968. 148 с.
229. Кількість злочинів з використанням зброї в Україні зростатиме – експерти УІДЕ. URL: <http://uire.org.ua/novyni/kilkist-zlochyniv-z-vikoristannyam-zbroyi-v-ukrayini-zrostatime-eksperti-uide/> (дата звернення: 10.09.2018).
230. Кісілюк Е. М. Юридична природа кваліфікуючих ознак складу злочину. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 112–116.
231. Кладков А. В. Уголовная ответственность за насилие в связи с выполнением служебного или общественного долга: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1969. 18 с.
232. Классен А. Н., Анохин А. Ю. Физическое и психическое насилие в уголовном праве: учеб. пособие. Челябинск: Полиграф-Мастер, 2006. 86 с.
233. Клименко В. А. Квалификация вмешательства в деятельность работника прокуратуры, органа внутренних дел, государственной безопасности, если воздействие осуществлялось путем совершения другого преступления // *Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні*. Київ: Інститут Держави і Права АН України, 1992. С. 57–59.
234. Клочков В. Г. Роль прокурорского надзора в охране и защите прав и свобод человека. *Государство и право*. 2009. № 2. С. 55–64.
235. Кобринський Д. Ю. Філософсько-правове визначення насильства. *Проблеми філософії права*. 2006-2007. Т. IV–V. С. 212–224.
236. Ковалёв М. И. Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе. *Советское государство и право*. 1973. № 11. С. 168–173.
237. Ковальський В. С. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб./Білоус В. Т., Демський С. Е. та ін. відп. ред. Я. О. Кондратьев. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.
238. Коган В. М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия: монография. Москва: Наука, 1983. 184 с.
239. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір: монографія. Миколаїв: Іліон, 2011. 504 с.
240. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 19 с.
241. Комарницький М. М. Близькі родичі осіб, які виконують службові чи громадські обов'язки, як потерпілі від злочину // Актуальні проблеми досудового слідства: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 01 липня 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 303–305.

242. Комарницький М. М. Кримінально-права охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.

243. Компанієць І. М. Роль приватних охоронних структур в забезпеченні безпеки громадян // Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання: тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 квітня 2014 р.). Харків, 2014. С. 41–43.

244. Конвенція Ради Європи Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: від 11.05.2011 р. № 210. URL: <https://www.coe.int/fr/web/istanbul-convention/text-of-the-convention> (дата звернення: 10.09.2018).

245. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.03.2017).

246. Копейчиков В. В. Правознавство: підручник. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm>. (дата звернення: 30.03.2018).

247. Корабель М. Г., Шинкарьов Ю. В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання: монографія. Харків: Права, 2018. 176 с.

248. Корабельников С. М. Ответственность за посягательство на жизнь работника милиции или народного дружинника: учеб. пособие. Москва: Акад. МВД СССР, 1987. 55 с.

249. Корж П. А. Правоприменительные и технико-юридические вопросы ст. 203 УК РФ // Актуальные теоретические и практические вопросы развития юридической науки: общегосударственный и региональный аспекты: материалы II Всеросс. с междунар. участием науч.-практ. конф./отв. ред. Д. В. Носов; Зап.-Урал. ин-т экономики и права. Пермь, 2015. С. 316–322.

250. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны: монография. Москва: Изд-во Академии МВД СССР, 1980. 248 с.

251. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.

252. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: курс лекцій. Київ: Атіка, 2001. 432 с.

253. Користін О. Є. Недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності та їх місце в забезпеченні економічної безпеки. URL: <http://westudents.com.ua/glavy> (дата звернення: 22.03.2018).

254. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации: монография. Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1987. 267 с.

255. Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел): учеб. пособ. Хабаровск: Изд-во Хабаровск. выпш. школы МВД СССР, 1986. 79 с.

256. Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2002. 216 с.

257. Коростыльов О. Угроза в уголовном праве: понятие, виды, значение. *Уголовное право*. 2006. № 3. С. 37–40.
258. Костицький І. Л. Господарсько-правові засади організації та здійснення суб'єктом господарювання охоронної діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 229–231.
259. Костров Г. К. Уголовно-правовое значение угрозы: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1970. 19 с.
260. Костюк М. Насилие в местах лишения свободы (социально-правовой аспект). *Законность*. 1998. № 12. С. 43–46.
261. Котов Д. П. Мотивы преступлений и их доказывание (вопросы теории и практики): монография. Изд-во Воронежс. ун-та, 1976. 158 с.
262. Кошелева О. В. Ответственность за незаконное использование в частной детективной или охранной деятельности специальных технических средств, предназначенных для негласного получения информации. *Полицейское право*. 2005. № 4. С. 80–82.
263. Кравченко Ю. Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1998. 27 с.
264. Краснокутський С. В. Юридична природа недержавної правоохоронної діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2004. 170 с.
265. Краткий словарь по социологии/под общ. ред. Гвишиани Д. М., Лапина Н. И.; сост. Коржева Е. М., Наумова Н. Ф. Москва: Политиздат, 1989. 479 с.
266. Крегул Ю., Банк Р. Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 3. С. 58–68.
267. Кривенков О. В. Общие начала назначения наказания по российскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2001. 173 с.
268. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
269. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений: монография. Харьков: Юрид. ин-т. 1979. 69 с.
270. Кригер Г. Л. Ответственность за разбой: монография. Москва: Юрид. лит-ра, 1968. 104 с.
271. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації: підручник/О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін.; за ред. професора О. В. Козаченка. Миколаїв: Ілгон, 2015. 142 с.
272. Кримінальне право (Особлива частина): підручник/за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон–2, 2012. Т. 1. 780 с.
273. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб./В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний; за заг. ред. В. М. Трубникова. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 444 с.
274. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти/М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова,

В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ–Харків: Юрінком Інтер - Право, 2003. 416 с.

275. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник/за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Ктйів: Істина, 2011. 1112 с.

276. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч./Ю. В. Алекса́ндров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка; вид. 3-те, перероб. та допов. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.

277. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для юрид. вузів і фак./за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 1997. 368 с.

278. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник/В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

279. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.

280. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.

281. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник/М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер; Харків: Право, 2002. 496 с.

282. Кримінальний кодекс України 1960 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 03.04.2018 р.)

283. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018).

284. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т./за заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 1040 с.

285. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар/Алієва О. М., Бабий А. П., Гаврильченко Л. К. та інш. відп. ред. Стрельцов Є. Л. 7-е вид. перероб. і допов. Харків: Одиссей, 2011. 824 с.

286. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник/за ред. професора О. В. Козаченка. Миколаїв: Ілюн, 2015. 216 с.

287. Кроз М. В., Онищенко О. Р., Ратинова Н. А. Криминальное психологическое воздействие: монография. Москва: Юрлитинформ, 2008. 200 с.

288. Крысин А. В. Безопасность предпринимательской деятельности. Москва: Финансы и статистика, 1996. 379 с.

289. Кто придумал Национальные дружины и как они действуют. URL: <http://www.nv.ua> (дата звернення: 10.09.2018).

290. Кудін С. В. Форми існування кримінального права України у Х – першій половині XVII ст. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 34. С. 69–73.
291. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. 352 с.
292. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Криминология и проблемы декриминализации. *Журнал российского права*. 2005. № 4. С. 103–107.
293. Кудрявцев В. В. Кримінально-правова охорона життя осіб, які є носіями судової влади за кримінальним за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 205 с.
294. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит.-ра, 1972. 352 с.
295. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления: монография. Москва: Госюриздат, 1960. 224 с.
296. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит.-ра, 1963. 324 с.
297. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2012. 908 с.
298. Кулик Л. М. Борьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 19 с.
299. Кульберг Я. М. Преступления против правосудия: монография. Москва: Юрид. лит.-ра, 1962. 62 с.
300. Куницын А. Историческое изображение древнего судопроизводства в России: монография. Санкт-Петербург: Тип. Второго Отд-ния Собств. ее импер. вел. канцелярии, 1843. 161 с.
301. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений: монография. Москва: Изд-во МГУ, 1976. 181 с.
302. Курицын В. М., Мулукаев Р. С., Коряков В. П. История полиции дореволюционной России (сборник документов и материалов по истории государства и права): учеб. пособ. Москва: МВШМ МВД СССР, 1982. 94 с.
303. Куріло В. І. Організаційно-правові засади надання охоронних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2002. 20 с.
304. Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности // Основные направления борьбы с преступностью. Москва: Юрид.лит-ра, 1975. 176 с.
305. Курс российского уголовного права. Общая часть: учебник/под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. Москва: Спарк, 2001. 767 с.
306. Курс уголовного права в 3-х томах: Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении/под ред. Кузнецовой Н. Ф.; Тяжковой И. М. Москва: Инфра М – Норма, 2000. 432 с.

307. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении: учеб. для вуз./под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1999. 592 с.
308. Куц В. М., Гізімчук С. В., Єгорова В. О. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 304 с.
309. Куц В. М., Сотниченко В. С. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів: монографія. Київ: Нац. акад. прокурат. України, 2017. 250 с.
310. Куц В. М. Новий Кримінальний кодекс України: яким йому бути: монографія. Харьков: Ксилон, 1999. 204 с.
311. Куц В. М., Яценко А. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект): монографія. Харків : Юрайт, 2013. 328 с.
312. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 213 с.
313. Кушніт В. П. Генезис понятия насилия в теории криминального права // Lviv Politechnic National University Institutial Repository. С. 137–140. URL: <http://ena.lp.edu.ua>. (дата звернення: 06.05.2018).
314. Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву: учеб. пособие. Омск: Изд-во Омск. Высш. школы милиции МВД СССР, 1978. 103 с.
315. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: монография. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.
316. Литвинов О. М., Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо форм реалізації та юридичної природи // Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук. полілогу (м. Харків, 7 вересня 2018 р.)/упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 167–172.
317. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності. Харків: Право, 2015. С. 270–274.
318. Ломако В. А. Зміст умислу і його види: лекція. Харків: Вид-во Харків. юрид. ін-ту, 1991. 15 с.
319. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи: монография. Москва: Наука, 1984. 444 с.
320. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 339 с.
321. Лопашенко Н. А. Введение в уголовное право: учеб. пособ. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 224 с.
322. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика: монография. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 339 с.

323. Ляпкало Л. Облік охоронної діяльності. *Дебет-кредит*. 2009. 20 вересня. URL: <http://www.dtkk.com.ua/show/3cid0916.html> (дата звернення: 10.07.2018).
324. Ляпунов Ю. И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права: монография. Москва: Изд-во ВШМ МВД СССР, 1989. 206 с.
325. Мазепа М. М. Адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності державної служби охорони при МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 263 с.
326. Мазепа М. М. Правоохоронна діяльність державної служби охорони при МВС України: поняття та зміст // *Правове життя сучасної України: тези доп. Міжн. науково-практ. конф.* (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.). Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2011 С. 36–37.
327. Мазепа М. М., Загуменна Ю. О. Охоронна діяльність в Україні: монографія у двох частинах. Ч. 2. Недержавні охоронні підприємства в Україні. Харків: ФОП Коваленко, 2013. 156 с.
328. Мазепа М. М., Загуменна Ю. О. Охоронна діяльність в Україні: монографія: у двох частинах. Ч. 1. Державна служба охорони при МВС України. Харків: ФОП Коваленко, 2013. 112 с.
329. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. 22 с.
330. Мальцев В. Ответственность за воспрепятствование осуществлению правосудия и производству предварительного расследования. *Законность*. 1997. № 10. С. 12–16.
331. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадянського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 20 с.
332. Материалы Всероссийской юбилейной конференции «Частные охранные предприятия России: состояние, тенденции и перспективы» (05 марта 2002 г.). URL: <http://www.ОХРАНА.ru/> (дата звернення: 10.09.2018).
333. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.
334. Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 5. С. 94–99.
335. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: монографія. Київ: Атіка, 2002. 576 с.
336. Микаїлов С. М. О приоритетных направлениях деятельности вневедомственной охраны полиции в сфере обеспечения национальной безопасности. *Армия и общество*. 2013. № 4. С. 26–32.
337. Миронюк Р. В. Адміністративно-правове регулювання надання приватних охоронних послуг: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 128 с.
338. Мирошниченко А. К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочину щодо працівників правоохоронних органів та суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 18 с.

339. Мирошніченко А. К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочину щодо працівників правоохоронних органів та суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 232 с.

340. Мислива О. О. Повноваження приватних охоронних структур: взаємодія чи протидія органам внутрішніх справ? *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 238–246.

341. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб./Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Острогородського. Одеса: Фенікс, 2015. 576 с.

342. Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. 329 с.

343. Мішук І. П. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2013. 225 с.

344. Модельный Уголовный Кодекс для государств-участников Содружества Независимых Государств. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id =30074120#pos=2;-58 (дата звернення: 11.09.2018).

345. Моисеенко Г., Степичев С. Отграничение разбоя от грабежа, соединённого с насилием. *Советская юстиция*. 1968. № 15. С. 15–16.

346. Мошак Г. Г. Розвиток запобігальної діяльності приватних служб (на матеріалах ФРН і України). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 227–232.

347. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія. Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2012. 404 с.

348. Мулукаев Р. С., Малыгин А. Я., Епифанов А. Е. История отечественных органов внутренних дел: учеб. для вузов. Москва: NOTA BENE Медиа Трейд Компания, 2005. 336 с.

349. Навроцький В. О. Поняття насильства та його врахування при кримінально-правовій кваліфікації // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 квітня 2000 р.). Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2000. С. 10–15.

350. Назаров П. Н. К вопросу о насилии при грабеже и разбое // Труды Киевской высшей школы МООП СССР. Киев: РИО МООП УССР, 1968. Вып. 1. С. 82–92.

351. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 5-ге вид., переробл. та доповн./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2008. 1216 с.

352. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України/відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ: А.С.К., 2002. 968 с.

353. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України/Потебенко М. О., Гончаренко В. Г Київ: Форум, 2010. 843 с.

354. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р./за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.

355. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року/за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюк. Київ: Каннон, А.С.К., 2002. 1104 с.

356. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та інш.; за ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. 3- вид. перероб. та допов. Київ: Атіка, 2005. 1064 с.

357. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Сачвенка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.

358. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид., переробл. та допов. Київ: Юрид. думка, 2012. 1316 с.

359. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за ред. М. І. Медьника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: Дакор, 2018. 1368 с.

360. Наумов А. В. Мотивы убийств: учеб. пособие. Волгоград: НИ и РИО ВСШ МВД СССР, 1969. 135 с.

361. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций. Москва: БЕК, 1996. 560 с.

362. Наумов А. В. Уголовно-правовое значение насилия. Насильственная преступность/под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. Москва: Спарк, 1997. 139 с.

363. Національний корпус. URL: <http://www.nationalcorps.org> (дата звернення: 11.09.2018).

364. Невский С. А., Сычев Е. А. Участие населения в охране правопорядка в Российской империи. Историческая и социально-образовательная мысль. 2011. № 1–2 (7). С. 84–91.

365. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України: монографія. Дніпропетровськ. 2002. 416 с.

366. Негодченко О. В. Удосконалення правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України та забезпечення прав і свобод людини. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2002. № 3 (9). С. 11–17.

367. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву: монография. Москва: Госюриздат, 1960. 229 с.

368. Нова Конституція України. Огляд, коментарі і текст Основного Закону/автор огляду та комент. В. Ф. Погорілко. 3-те вид. Київ: Наукова думка, 1998. 156 с.

369. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т./укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Вид-во Аконіт, 2003. Т. 3. 927 с.

370. Новікова Н. І. Правова регламентація діяльності служби безпеки. Підприємства як складова його економічної безпеки. *Учёные записки Таврического национального университета им.*

В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26 (65). № 2–1. Ч. 1. С. 352–357.

371. Новое уголовное уложение от 22.03.1903 года: издание неофициальное. Санкт-Петербург: Издание Каменноостровского Юридического Книжного магазина В. П. Анисимова, 1903. 241 с.

372. Новосёлов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты: монография. Москва: Норма, 2001. 198 с.

373. Нор В., Гришук В. Недержавна правоохоронна діяльність (права концепція). *Право України*. 1992. № 2. С. 23–25.

374. О государственном регулировании создания и деятельности частных военных компаний: Проект Федерального закона № 62015-6. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PRJ;n=94830> (дата звернення: 11.09.2018).

375. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду: щодо призначення покарання: аналітичні огляди/Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf (дата звернення: 23.10.2018).

376. Олішевський О. В. Фізичне насильство в контексті визначення суспільно небезпечної інформації. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1(9). С. 124–134.

377. Опришко І. В., Сидорчук Л. А. Система правоохоронних органів України: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. Київ: Київ. нац. екон. ун-т., 2003. 203 с.

378. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб./за ред. І. Є. Марочкина, Н. В. Сибільової, О. М. Толочка. Харків: Право, 2000. 270 с.

379. Організація судових та правоохоронних органів: підручник/І. Є. Марочкин, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін.; за ред. Марочкина І. Є. Харків: Право, 2013. 403 с.

380. Орехов В. В. Социология в науке уголовного права: учеб. пособ. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1985. 71 с.

381. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монография. Одесса: Юридична література, 2011. 624 с.

382. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 336 с.

383. Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (стаття 189-4 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1994. 20 с.

384. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.08. Київ, 2004. 469 с.

385. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. Москва: Наука, 1982. 304 с.

386. Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2018).

387. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків: Панов, 2016. 488 с.

388. Павликівський В. І. Особливості кримінальної відповідальності публічних службовців та осіб, що надають публічні послуги за кримінальним законодавством України // Публічна служба і адміністративне судочинство : здобутки і виклики: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 липня 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 293–298.

389. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. пр./укл.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова; пердм. О. В. Петришина, В. І. Борисова. Харків: Право, 2018. 472 с.

390. Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений: монография. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. 161 с.

391. Пенетенциарный кодекс Эстонии в ред. от 01.11.2017 г. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/vyww.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_01.11.17.pdf (дата звернення: 27.09.2018).

392. Петин И. А. Механизм преступного насилия: монография. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 343 с.

393. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности : эмоциональная психология: монография. Санкт-Петербург: Типография Ю.Н. Эрлиха, 1905. 311 с.

394. Петрухин И. Л. Правосудие: время реформ. Москва: Наука, 1991. 125 с.

395. Пинаев А. А. Уголовное право Украины: Общая часть: програм. учеб. дисциплин.; курс лекц.; метод. реком. и задан. к семин. (практ.) занят.; тем. курсов. роб., метод. реком. по их написан. и лит.; вопр. к зачет.; вопр. к экз. Харьков: Харьков юридический, 2005. 664 с.

396. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть Общая: учебник. Москва: РАНИОН Институт советского права, 1925. 371 с.

397. Пионтковский А. А. Преступления против личности: учеб. пособ. Москва: Юриздат НКЮ СССР, 1938. 135 с.

398. Пионтковский А. А., Меньшагин В. Д. Курс советского уголовного права Особенная часть: учебник: в 2-х т. Москва: Госюриздат. 1955. Т. 1. 800 с.

399. Питецкий В. В. Применение оценочных признаков уголовного закона: монография Красноярск: Изд-во Красноярск. Госун-та, 1995. 321 с.

400. Півненко В. Правоохоронна система України: визначення і функціонування. *Вісник прокуратури*. 2003. № 2. С. 39–45.

401. Під час виконання службових обов'язків за час незалежності загинули 1177 правоохоронців. URL: <https://ua.censor.net.ua/n452612> (дата звернення: 11.09.2018).

402. Плец М. М. Шантаж. *Журнал Министерства юстиции*. 1905. № 6. С. 200–206.

403. Побегайло Э. Ф. Борьба с тяжкими насильственными преступлениями и роль органов внутренних дел в ее осуществлении

(криминологический и уголовно-правовой аспекты): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1988. 40 с.

404. Побегайло Э. Ф., Ревин В. П. Уголовно-правовые средства предупреждения тяжких преступлений против личности: монография. Москва: Изд-во Акад. МВД СССР, 1989. 80 с.

405. Познышев С. В. Вопросы учения о наказании: монография. Москва: Типография Т. Неймана, 1904. 347 с.

406. Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів: монографія/за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя, 2011. 270 с.

407. Поленов Г. Ф. Ответственность за преступления против порядка управления: монография. Москва: Юрид. лит-ра, 1966. 136 с.

408. Положення про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України: постанова Кабінету Міністрів України від 15.10. 2004 р. № 1373. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2771.

409. Положення про порядок здійснення помилування: указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення: 23.09.2018).

410. Полубинская С. В. Учёт социально-психологических обстоятельств при объявлении деяний преступными // Уголовное право в борьбе с преступностью: сборник статей/под ред. Яковлева А. М. Москва, ИГПАН 1981. С. 64–73.

411. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.): наук. нарис./наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків: Право, 2012. 80 с.

412. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: монография. Харьков: Финн, 2009. 344 с.

413. Популярна юридична енциклопедія/уклад. В. К. Гіжевський, В. В. Головаченко, В. С. Ковальський. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

414. Постанова Верховного Суду від 07.11.2018 р. у справі № 297/562/17 (провадження № 51-329км18)/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77870634> (дата звернення: 23.12.2018).

415. Постанова Верховного Суду від 30.10.2018 р. у справі № 559/1037/16-к (провадження № 51-3612км18)/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654034> (дата звернення: 23.12.2018).

416. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації: збірник постанов/укл.: д. ю. н., проф. О. М. Литвинов; д. ю. н, доц. А. М. Яценко. Харків: Константа, 2018. 320 с.

417. Постольник С. О. Проблемні питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 4. С. 120–125.

418. Постольник С. О. Проблемні питання адміністративно-правового статусу суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 120–125.

419. Потаїчук І. В. Державний контроль за діяльністю приватних охоронних підприємств. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2017. № 1 (15). С. 1–13.

420. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Багиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. 1240 с.

421. Правоохранительные органы Российской Федерации: учебник/Байдуков В. А., Зайцев В. Ю., Казаков А. И. и др.; под ред. Скуратова Ю. И., Семенова В. М. Москва: Юрид. лит., 1998. 288 с.

422. Пресс-релизкомпанії «Омега Консалтинг Груп». URL: <http://pmcjournal.com/press-reliz/ot-kompanii-omega-konsalting-grup/> (дата звернення: 11.09.2018).

423. Преступления против порядка управления: учеб. пособ. / кол. авторов: Блинова Л. И., Горбуза А. Д., Гришанин П. Ф. и др.; под ред. Кириченко В. Ф. Москва: НИИиРИО Высш. шк. МВД СССР. 68 с.

424. Приватні військові компанії Росії як інструмент узаконеного тероризму. ІНФОГРАФІКА. URL: <https://informnapalm.org/ua/pryvatni-vijskovi-kompaniyi-rosiyi-yak-instrument-uzakonenogo-teroryzmu-infografika/> (дата звернення: 11.09.2018).

425. Приватні воєнізовані та охоронні фірми та зменшення державної монополії на використання сили: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1858 (2009). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/907_rec_1858.htm (дата звернення: 11.09.2018).

426. Пригунов П. Я., Франчук В. І., Карпова К. В. Охоронна діяльність як специфічний інструмент фізичного захисту активів у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 320–330.

427. Припутень Д. С. Взаємодія приватних охоронних структур з правоохоронними органами та громадськістю у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 65–68.

428. Проект кримінального кодексу України №1029-1, зареєстрований 15 травня 1998 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=3885 (дата звернення 15.11.2019).

429. Про амністію у 2014 році: Закон України від 08.04.2014 р. № 1185-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-18> (дата звернення: 15.03.2019).

430. Про амністію у 2016 році: Закон України від 22.12.2016 р. № 1810-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-viii> (дата звернення: 15.03.2019).

431. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 16.03.2017).

432. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19> (дата звернення: 10.09.2018).

433. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Проект Закону. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 10.12.2018).

434. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 10.08.2019).

435. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 16.03.2017).

436. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.03.2017).

437. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1994 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

438. Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236

439. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

440. Про загальну структуру і чисельність Управління державної охорони України: Закон України від 17.11.2005 р. № 3106-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2–3. Ст. 50.

441. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.09.2018).

442. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 16.09.2018).

443. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2> (дата звернення: 16.09.2018).

444. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.

445. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

446. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 19.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1526205389720405> (дата звернення: 16.09.2018).

447. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 16.09.2018).

448. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 р. № 4616-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 10.09.2018).

449. Про радіочастотний ресурс України: Закон України від 01.06.2000 р. № 1770-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 36. Ст. 298.

450. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.06.1999 р. № 10. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-99> (дата звернення: 28.05.2018).

451. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації /уклад. Литвинов О. М.; Яценко А. М. Харків: Константа, 2018. С. 48–53.

452. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 11.09.2018).

453. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов: наказ Центрального управління СБУ від 31.01.2011 р. № 35 (втратив чинність у 2016 році). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-11> (дата звернення: 11.09.2016).

454. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від

18.11.2015 р. № 960. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2018).

455. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова України від 05.08.2015 р. № 609. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

456. Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 р. № 97. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/97-2013-%D0%BF> (дата звернення: 11.09.2018).

457. Про затвердження Положення про Департамент державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України: наказ МВС від 13.10.2005 р. № 878. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1321-05> (дата звернення: 11.09.2018).

458. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовтня 2005 року № 878 : наказ МВС від 12.06.2019 № 495 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0723-19> (дата звернення: 15.11.2019).

459. Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування: наказ управління Державної охорони України від 10.06.2011 р. № 7019438. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0700-11> (дата звернення: 11.09.2018).

460. Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами: наказ МВС України від 18.04.2013 р. № 375. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0746-13> (дата звернення: 11.09.2018).

461. Про затвердження Умов охорони небезпечних і цінних вантажів під час їх перевезення автомобільним транспортом та переліку таких вантажів: постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 55. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-55-2013-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2018).

462. Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.1993 р. № 615. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615-93-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2018).

463. Про здійснення державної охорони керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україні чи перебувають на її території: указ Президента України від 21.06.2006 р. № 563/2006. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/563/2006> (дата звернення: 30.03.2018).

464. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова

Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05> (дата звернення: 11.09.2018).

465. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії: постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 р. № 706. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP93706.html (дата звернення: 11.09.2018).

466. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1835-14/print1516099275968360> (дата звернення: 10.09.2018).

467. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 10. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 21.09.2018).

468. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 11.09.2018).

469. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> (дата звернення: 11.09.2018).

470. Про затвердження Положення про Службу судової охорони : наказ Вищої ради правосуддя від 21 грудня 2017 року № 4237/0/15-17 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://www.vcu.gov.ua/act/12778> (дата звернення 15.11.2019).

471. Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах : постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 975// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2018-%D0%BF> (дата звернення 15.11.2019).

472. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 577 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17> (дата звернення: 15.11.2019).

473. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 209 с.

474. Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції: монографія/кер. авт. колективу і від. ред. Костенко О. М. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. 172 с.

475. Пудовочкин Ю. Е., Пирвагидов С. С. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 297 с.
476. Пунда О. О. Перспективи правового регулювання приватної охоронної діяльності. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3 (43). С. 55–60.
477. Радостева Ю. В. Уголовно-правовое понятие насилия: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург, 2006. 165 с.
478. Ракова Е. А. Детерминанты преступлений, предусмотренных ст. 203 УК РФ (по материалам Г. О. Тольяти). *Вектор науки ТГУ*. 2011. № 4 (18). С. 405–407.
479. Ракова Е. А. О негосударственной правоохранительной деятельности и уголовно-правовых мерах по обеспечению ее законности. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право»*. 2007. № 2. С. 89–94.
480. Ракова Е. А. О негосударственной право-охранительной деятельности и уголовно-правовых мерах по обеспечению её законности. *Вестник Самарской гум. ак-мии. Серия Право*. 2007. № 2. С. 89–94.
481. Раго А. И. Вина в советском уголовном праве. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 186 с.
482. Раго А. И. Вина и квалификация преступлений: учеб. пособие. Москва: ВЮЗИ, 1982. 63 с.
483. Раго А. И. Психологическое содержание умысла. *Советская юстиция*. 1973. № 21. С. 8–10.
484. Рейдерські захоплення в Україні б'ють рекорди. URL: <http://news.bigmir.net/business/115759> (дата звернення: 11.09.2018).
485. Робин Викхем Палмер и Марк Батон. Гражданские частные службы безопасности: их роль и вклад в предупреждение преступности и повышение общественной безопасности и надзор за их деятельностью UNODC/CCPCJ/EG.5/2011/1. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Expert-group-meeting-Bangkok/IEGMCivilianPrivateSecurity/UNODC_CCPCJ_EG.5_2011_1_Russian.pdf (дата звернення: 11.09.2018).
486. Российское законодательство X-XX веков: у 9 т./под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва: Юрид. лит-ра, 1984. Т. 1. Законодательство Древней Руси. 429 с.
487. Российское законодательство X-XX веков: у 9 т./под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва: Юрид. лит-ра, 1985. Т. 3. Акты Земских соборов. 482 с.
488. Российское законодательство X-XX веков: у 9 т./под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва: Юрид. лит-ра, 1986. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. 512 с.
489. Российское законодательство X-XX веков: у 9 т./под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва: Юрид. лит-ра, 1988. Т. 6. Законодательство первой половине XIX века. 432 с.
490. Российское законодательство X-XX веков: у 9 т./под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва: Юрид. лит-ра, 1988. Т. 8. Судебная реформа. 502 с.

491. Российское уголовное право. Общая часть: учеб. для курс-тов и слуш-лей общеобраз. завед. МВД России по специальности 02.11.00 «Юриспруденция»/В. Б. Боровиков, Н. П. Журавлев и др. Москва, 2001. 279 с.
492. Российское уголовное право: в двух томах. Т. 1. Общая часть/под ред. проф. А. И. Рарога. Москва: Профобразование, 2003. 600 с.
493. Российское уголовное право. Общая часть: учебник/под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. Москва: Спарк, 1997. 454 с.
494. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание: монография. Москва: Наука, 1957. 386 с.
495. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. 720 с.
496. Руденко М. В., Рибалко Г. С. Судова влада та правоохоронні органи України: підруч. для студ. вищ. юрид. навч. закл. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 548 с.
497. Рыбников В. В., Алексушин Г. В. История правоохранительных органов отечества: учеб. пособ. Москва: Щит-М, 2008. 294 с.
498. Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний: сб. науч. тр. Омск: Изд-во Омской высш. школы милиции, 1980. С. 10–15.
499. Савченко А. В., Кривошевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ: Алерта, 2012. 160 с.
500. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.
501. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій/А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. Київ: Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2005. 640 с.
502. Сагиндыкова А. Н. К вопросу о юридической природе института лицензирования негосударственной (частной) охранной и негосударственной (частной) сыскной деятельности. *Бизнес, менеджмент, право*. 2014. № 1. С. 95–99.
503. Сажнев І. В. До питання щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави». *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2000. Вип. 4. С. 62–71.
504. Самощенко И. С. О формах осуществления функций государства. *Советское государство и право*. 1956. № 3. С. 87–92.
505. Самощенко І. В. Реальність погрози за КК України // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11–12 жовтня 2012 р.). С. 302–305.
506. Сатановський О. Недержавна служба безпеки захищає бізнес: (Бесіда з віце-президентом Федерації недерж. служби безпеки України). *Час-Тіме*. 1999. 2 березня. С. 7.

507. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 162 с.
508. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних структур та їх взаємодія з ОВС України: монографія. Київ: Наук. світ, 2006. 114 с.
509. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження/за заг. ред. проф. В. П. Смелянова. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 145 с.
510. Семикіна Л. О. Вимагання за Кримінальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: 2011. 20 с.
511. Сенаторов М. В. Об'єкт злочину та його відображення в законі про кримінальну відповідальність *Питання боротьби зі злочинністю*. 2003. Вип. 7. С.133–145.
512. Сенько М. М., Беленок В. П. Окремі питання кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності за законодавством України та деяких зарубіжних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 1. С. 148–157.
513. Сердюк Л. В. Насиліе: криминологическое и уголовно-правовое исследование: монография. Москва: Юрлитинформ, 2002. 384 с.
514. Середа Г. Загальна характеристика забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства та роль прокурора в його здійсненні. *Актуальні проблеми держави та права*. 2009. № 2. С. 381–389.
515. Сидорова Г. Г. Правовые основы и формы участия в охране общественного порядка и обеспечения общественной безопасности субъектов частной детективной и охранной деятельности. *Вестник Санкт-Петербург. ун-та МВД России*. 2009. № 2 (42). С. 58–63.
516. Сийплові М. В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Вип. 33. Том 2. С. 127-130.
517. Сийплові М. В. Підстави криміналізації суспільно небезпечних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 137-143.
518. Сийплові М. В. Принципи криміналізації суспільно небезпечних посягань у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 155-158.
519. Сийплові М. В. Злочини у сфері приватної та громадської професійної охоронної діяльності (аналіз чинного законодавства). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Випуск 43. Т. 4. С. 134-138.

520. Сийплові М. В. Обман як ознака об'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. Вип. 2. С. 282-285.
521. Сийплові М. В. Зарубіжний досвід кримінально-правового захисту охоронної діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 233-239.
522. Сийплові М.В. Проблеми кримінально-правового захисту працівників приватної та громадської професійної охоронної діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. пр. Харків: ХНУВС, 2018. № 2 (19). С. 69-76.
523. Сийплові М. В. Перевищення повноважень працівниками приватних охоронних структур (міжнародний досвід). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 30–39.
524. Сийплові М. В. Охоронна діяльність в Україні (поняття, ознаки, кримінально-правовий захист). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 61–67.
525. Сийплові М. В. Насильство як ознака злочинів у сфері правоохоронної та державної охоронної діяльності. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 108-113.
526. Сийплові М. В. Система злочинів у сфері професійної охоронної діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. Спецвипуск. С. 62-70.
527. Сийплові Н.В. Уголовная ответственность за превышение служебных полномочий работниками частных охранных структур (международный опыт). *Право и политика*. 2017. № 2. С. 118-124.
528. Syiploki M. Security and Law Enforcement Activities: Correlation of Terms and Spheres of Criminal and Legal Protection. *EURÓPSKA VEDA = European science : vedecký časopis / European institute of further education ; ed.-in-chief: V. Porada. – Podhájska*. 2018. № 6 (2). S. 153-157.
529. Сийплові М.В. Охоронна та правоохоронна діяльність: співвідношення понять та сфер кримінально-правового захисту. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 97-102.
530. Сийплові М.В. Історичний аналіз законодавства України про кримінально-правовий захист охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Вип. 58. Том 2. С. 120-124.
531. Сийплові М.В. Кримінально-правовий захист державної і недержавної охоронної діяльності (міжнародно-правовий аспект) // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 серпня 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 101-104.
532. Сийплові М. В. Особливості суб'єктивної сторони порушення обов'язків щодо охорони майна // Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 2–3 червня 2017 р. X. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 72-73.

533. Сийплові М. В. Кримінально-правовий захист працівників приватних охоронних структур // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 7–8 квітня 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 127-130.

534. Сийплові М. В. Охоронна діяльність в Україні як об'єкт кримінально-правового захисту // Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 вересня 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 77-79.

535. Сийплові М. В. Щодо співвідношення понять охоронна та правоохоронна діяльність // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7-8 квітня 2017 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 89-91.

536. Сийплові М. В. Покарання й інші заходи кримінально-правового впливу за злочини, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність // Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 181-184.

537. Сийплові М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в країнах колишнього СРСР // Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 14 черв. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2019. С. 134-138.

538. Сийплові М. В. Поняття і ознаки охоронної діяльності // Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (17 жовт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції» ; Громад. рада при М-ві внутр. справ України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 147-148.

539. Симонов В. И. Уголовно-правовая характеристика физического насилия: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Свердловск, 1972. 25 с.

540. Синявська О. Ю. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я працівників органів внутрішніх справ // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квітня 2004 р.)/редкол.: Стапис В. В. (голов. ред.) та ін. Київ-Харків: Юрінком-Інтер, 2004. С. 143–145.

541. Сиротин Я. Место частной детективной и охранной деятельности в системе правоохранительной деятельности. *Современное право*. 2007. № 10 (1). С. 76–84.

542. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности: монография. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. 285 с.

543. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

544. Словник української мови: в 11 т./АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 5. 840 с.
545. Словник української мови: в 11 т./АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 7. 760 с.
546. Словник української мови: в 11 т./АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 1. 799 с.
547. Смірський В. В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 2. С. 152–155.
548. Соловійов А. В. Право на життя: цивільно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів 2004. 19 с.
549. Сорокина О. Н. Превышение полномочий служащими частных охранных и детективных служб (ст. 203 УК РФ): проблемы ответственности и правоприменения. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2011. № 2 (15). С. 250–254.
550. Сорокина О. Н. Сравнительно-правовой анализ норм об ответственности за преступления, совершаемые частными охранниками и детективами, по законодательству стран СНГ и Балтии. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2011. № 3 (16). С. 314–316.
551. Социология преступности (Современные буржуазные теории). Сборник статей/кол. авт.; под ред. Никифорова Б.С. Москва: Прогресс, 1966. 368 с.
552. Спасович В. Д. Учебник уголовного права. Часть общая. Санкт-Петербург: Издание книжного магазина А.Ф. Цинзерминга, 1863. 205 с.
553. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія/під ред. В. Л. Менчинського/перекл. на укр. мову О. В. Лишевської. Київ: ОВК, 2016. 284 с.
554. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Республіки Польща/під ред. В. Л. Менчинського/перекл. на укр. мову В. С. Станіч. Київ: ОВК, 2016. 138 с.
555. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Французької Республіки/під ред. В. Л. Менчинського/перекл. на укр. мову К. І. Мазуренко. Київ: ОВК, 2017. 348 с.
556. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т./за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юрид. літ-ра, 2002. Т. 1. Статути Великого князівства Литовського 1529 р. 464 с.
557. Стерехов Н. В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Свердловск, 1972. 21 с.
558. Стойка В. М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2003. 19 с.
559. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підруч./О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський та ін.; відп. ред. В. Маляренко. 3-е вид. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 350 с.

560. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підруч./О. С. Захарова, В.Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Т. Маляренко. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
561. Судебные и правоохранительные органы Украины: учеб./под ред. Бандурки А. М. Харків: Ун-т внутр. дел, 1999. 350 с.
562. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб./Біленчук П. Д., Котюк І. І., Гель А. П.; за заг. ред. П. Д. Біленчука. Київ: Атіка, 2011. 328 с.
563. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции: в 2-х т. Т.1. Часть Общая. Москва: Инфра М – Норма 1994. 580 с.
564. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая: лекции. Москва: Наука, 1994. Т. 1. 564 с.
565. Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступлений: монография. Киев: Вища школа, 1977. 152 с.
566. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Київ; Донецьк: Промінь, 2012. 639 с.
567. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.
568. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву: учеб. пос. Харьков: Юрид. ин-т, 1982. 101 с.
569. Теория государства и права: учеб./под. ред. В. К. Бабаева. Москва: Юристъ, 2003. 592 с.
570. Теорія держави та права: підруч./Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: ФОП О.С. Лішкан, 2011. 576 с.
571. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
572. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1977. 216 с.
573. Тихоміров О. Д., Ведерніков Ю. А. Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників ОВС: зб. наук. праць. Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1995. С. 168–173.
574. Ткачевский Ю. М. Давность в советском уголовном праве. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 128 с.
575. Топузян А. Р. Кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 248 с.
576. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. Москва: Юриздат, 1951. 384 с.
577. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления: монография. Москва: Госюриздат, 1957. 363 с.
578. Труфанов В. В., Милоков С. Ф. Рецензия на книгу Орымбаева В. Специальный субъект преступления. *Правоведение*. 1980. № 3. С. 109–111.
579. Трушкина Ю. В. Правовое регулирование частной охранной деятельности в России. *Научный альманах*. 2017. № 5–1(31). С. 318–321.

580. Тур'ян О. В. Психічні вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 8. С. 179–187.

581. Тюріна О. В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2001. 20 с.

582. Тюріна О. Правоохоронні органи: питання теоретичного осмислення та нормативного визначення. *Право України*. 2001. № 5. С. 79–80.

583. У нацполіції повідомили, що понад 50 % злочинів у 2017 році – це крадіжки. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/u-natspolitsii-povidomyly-shcho-ponad-50-zlochyniv-u-2017-rotsi-tse-kradizhky-162224.html> (дата звернення: 11.09.2018).

584. Убивство в ТРЦ «Караван». URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Убийство_в_ТРЦ_«Караван» (дата звернення: 11.09.2018).

585. Уварова Н. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012. 201 с.

586. Уголовная ответственность: понятие, проблемы реализации и половозрастная дифференциация: монографія/В. А. Андриенко, И. П. Лесниченко, Ю. Е. Пудовочкин, П. В. Разумов; под. ред. Ю. Е. Пудовочкина; с предислов. М. М. Бабаева. Москва: Юрлитинформ, 2006. 384 с.

587. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: учебник/отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харьков: Одиссей, 2006. 720 с.

588. Уголовное право Украины. Общая часть: учебник/отв. ред. Я. Ю. Кондратьев; под ред. В. А. Клименка, Н. И. Мельника. Київ: Атика, 2002. 448 с.

589. Уголовное право. Общая часть: учебник для вузов/отв. ред. проф. И. Я. Козаченко, проф. З. А. Незнамова. Москва: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. 516 с.

590. Уголовное право. Общая часть: учебник/ М. И. Ковалев, И. Я. Козаченко, Т. В. Кондрашина и др.; отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова. 3-е изд. Москва: НОРМА ; НОРМА–ИНФРА-М, 2001. 576 с.

591. Уголовное право. Особенная часть в вопросах и ответах: учеб. пособие/А. И. Рарог, В. П. Степалин, О. Ф. Шишов; под ред. А. И. Рарога. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2003. 287 с.

592. Уголовный кодекс 1922. Харьков: Изд-е Наркомюста, 1922. 227 с.

593. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 356 с.

594. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 356 с.

595. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.04.2018 г.) // Бесплатная онлайн-законодательная база данных. ПАРАГРАФ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353#pos=5;-142 (дата звернення: 01.10.2018).

596. Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 520 с.
597. Уголовный кодекс Грузии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 409 с.
598. Уголовный кодекс Дании. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
599. Уголовный кодекс Киргизской республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1997. 236 с.
600. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 01.10.1997 года № 68 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.08.2018 г.) // Бесплатная онлайн-база законодательная база данных. ПАРАГРАФ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833#pos=6;-260 (дата звернення: 01.10.2018).
601. Уголовный кодекс Кыргызской республики от 22.12.2016 г., вводится в действие Законом КР от 24.01.2017 г. № 10 с 01.01.2019 г.. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527?cl=ru-ru> (дата звернення: 11.09.2018).
602. Уголовный кодекс Латвийской республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 313 с.
603. Уголовный кодекс Литовской Республики // WIPO Lex. WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=226044 (дата звернення: 01.10.2018).
604. Уголовный кодекс Республики Беларусь // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. Национальный центр правовой информации Республики Беларусь, 2006–2017. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900275#load_text_none_1_ (дата звернення: 27.11.2018).
605. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 474 с.
606. Уголовный кодекс Республики Болгария. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.
607. Уголовный кодекс Республики Казахстан // Бесплатная онлайн-база законодательная база данных. ПАРАГРАФ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата звернення: 01.10.2018).
608. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.02.2002 г. № 958 XV (с поправками до 11.11.2016 г.) // WIPO Lex. WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 01.10.2018).
609. Уголовный кодекс Республики Молдова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 263 с.
610. Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.
611. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998 г. № 574 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.08.2018 г.) // Бесплатная онлайн-база законодательная база данных. ПАРАГРАФ. URL: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30397325#pos=8;-260 (дата звернення: 01.10.2018).

612. Уголовный кодекс Республики Таджикистан/пред. А. В. Федорова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 410 с.

613. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. № 2012-ХП (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.07.2018 г.) // Бесплатная онлайн-база законодательная база данных. ПАРАГРАФ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110 (дата звернення: 01.10.2018).

614. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1995. 432 с.

615. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 г. № 63-ФЗ (в ред. от 29.07.2018 г.) // Законодательство России. Информационный портал. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&a3=&a3type=1&a3value=&a6=&a6type=1&a6value=&a15=&a15type=1&a15value=&a7type=1&a7from=&a7to=&a7date=&a8=&a8type=1&a1=%F3%E3%EE%EВ%EE%E2%ED%FB%E9+%EA%EE%E4%E5%EA%F1%0D%0A%a0=&a16=&a16type=1&a16value=&a17=&a17type=1&a17value=&a4=&a4type=1&a4value=&a23=&a23type=1&a23value=&textpres=&sort=7&x=33&y=11>(дата звернення: 01.10.2018).

616. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://stykrf.ru> (дата звернення: 15.08.2018).

617. Уголовный кодекс Туркменистана/отв. за вып. Я. Кичиева, Н. Смирнова. Ашхат: Туркменистан, 1997. 352 с.

618. Уголовный кодекс ФРГ/пер. с нем. А. В. Серебренникова. Москва: Зерцало, 2000. 208 с.

619. Уголовный кодекс Швейцарии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.

620. Уголовный кодекс Швеции. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 320 с.

621. Уголовный кодекс Эстонской республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 262 с.

622. Уголовный кодекс Японии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 226 с.

623. Угровецький О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності Державної служби охорони при МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 21 с.

624. Устименко В. В. Специальный субъект преступления: монография. Харьков: Изд-во ХГУ, 1989. 104 с. С. 13–14.

625. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 223 с.

626. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории. *Уголовное право*. 2003. № 3. С. 71–73.

627. Фелелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. *Советское государство и право*. 1970. № 11. С.101–103.

628. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению: монография. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1970. 174 с.

629. Филимонов В. Д. Норма уголовного права: монография. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 281 с.
630. Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права: монография Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. 214 с.
631. Фойницкий И. Я. Курс уголовного права: Часть Особенная: Посягательства личные и имущественные. Петроград: Изд-е Юрид. об-ва при Петроград. ун-те, 1916. 442 с.
632. Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 228 с.
633. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: монографія. Київ: Атіка, 2005. 124 с.
634. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Атіка, 2004. 488 с.
635. Фролов Е. А. Объект уголовного-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Свердловск, 1971. 32 с.
636. Хавронюк М. І. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо термінологічного удосконалення кримінального закону) // Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України: збірник/Верховна Рада України, Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Київський університет права НАН України, Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2011. С. 34–39.
637. Хорт І. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів охоронної діяльності та шляхи його вдосконалення. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 3 (38). С. 105–109.
638. Храмцов О. М. Кримінально-правове та криминологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 472 с.
639. Храмцов О. М. Насильство як кримінально-правова категорія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Право*. 2012. № 1034. С. 202–206.
640. Храмцов О. М. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід): монографія. Харків: Колегіум, 2017. 261 с.
641. Храмцов О. М. Погроза у кримінальному праві України (питання теорії та практики). *Вісник Харківського університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 39. С. 29–37.
642. Хрестоматія пам'яток феодального права и стран Европы: Полный свод статутот Казимира Великого/под ред. В. М. Корецкого. Москва: Юрид. лит-ра, 1961. С. 748–765.
643. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.09.2018).
644. Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

або військовослужбовця: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 16 с.

645. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності: монографія. Київ: КНТ, 2011. 616 с.

646. Чистоклетов Л. Г., Пастрюліна Т. Про зброю та правові підстави її застосування суб'єктами приватних охоронних підприємств в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 139–142.

647. Чуб І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця: монографія. Харків: Право, 2017. 232 с.

648. Чувилов А. А. Правоохранительные органы: учеб. пос. Москва: Юриспруденция, 2000. 176 с.

649. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 548 с.

650. Шарапов Р. Д. Насилие в уголовном праве: понятие, квалификация, совершенствование механизма уголовно-правового предупреждения: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург, 2006. 418 с.

651. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве: монографія. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. 298 с.

652. Шаронов С. А. Правовая природа сторондоговора на оказание услуг частной охранной деятельности в современных условиях // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012. № 1 (15): в 2-х ч. Ч. I. С. 211–214.

653. Шаронов С. А. Правовая природа понятия «охрана» как исходная предпосылка предпринимательской охранной деятельности // Международная научно-практическая (заочная) конференция «Экономика. Образование. Право. Научные исследования состояния и развития современного общества» (г. Волгоград, 01–31 октября 2016 г.). Волгоград, 2016. С. 458–464.

654. Шаронов С. А. Правовая сущность категории «охрана» как основание возникновения охранной деятельности: историко-сравнительный аспект. *Вестник Саратовск. гос. юрид. ак-ии*. 2013. № 6 (95). С. 134–139.

655. Шаронов С. А. Функции охранной деятельности: понятие, признаки, условия классификации. *Вестник Москов. ун-та МВД России*. 2013. № 12. С. 47–53.

656. Швед І. Я. Досвід діяльності охоронних структур (на прикладі України, Росії, США, Китаю та окремих країн ЄС). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 74–82.

657. Шевчук Т. І. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2013. 200 с.

658. Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 17 (4'2012). С. 1–8.

659. Ширков В. Насилие и самоуправство. *Вестник права: журнал Юридического общества при Императорском Санкт-Петербургском университете*. Санкт-Петербург: Сенатская типография, 1903. Кн. 5, 6. 354 с.

660. Шишкин В. И. Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц: монография. Київ: Политиздат України, 1990. 128 с.

661. Шмаль Л. Историчний розвиток законодавства України про охорону осіб, які взяті під захист. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 137–146.

662. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина; СПб ГКА, 2008. Т. 10: Освобождение от уголовной ответственности и наказания/В. Б. Малинин, Ю. В. Баранов, П. В. Коробов. 2008. 881 с.

663. Юридична енциклопедія: у 6 т./відп. ред. Шемпученко Ю. С. Київ: Укр. Енциклопедія, 1999. Т. 2: Д–Й. 744 с.

664. Юрко С. С. Недержавна охоронна і правоохоронні діяльність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 252 с.

665. Явич Л. С. Общая теория права: підручник. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1976. 428 с.

666. Яковлева С. А. Уголовно-правовая оценка насилия в отношении представителя власти в связи с исполнением им должностных обязанностей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2003. 18 с.

667. Ярмиш Н. М. Жорстоке поводження як одна із форм доведення до самогубства. *Право України*. 1992. № 7. С. 45–46.

668. Ярошенко Ю. О. Досвід діяльності приватних охоронних структур зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 212–220.

669. Ярошенко Ю. О. Ліцензування суб'єктів здійснення приватної охоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 5-2. С. 255–258.

670. Ярошенко Ю. О. Правове регулювання приватної охоронної діяльності як сфери послуг. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Том 1. С. 122–125.

671. Яценко С. С. Уголовно-правовая охрана представителей власти и общественной безопасности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев: 1965. 20 с.

672. Яценко А. М. Деякі міркування щодо співвідношення кримінально-правових наслідків із заходами кримінально-правового характеру // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Харків, 8–9 жовтня 2015 р.)/редкол.: В. Я. Тацій

(голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 231–233.

673. Ященко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НІКА НОВА, 2014. 388 с.

674. Ященко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття та мета застосування // *Безпека людини, суспільства, держави: Матеріали наук.-практ. конф.*, м. Київ, 28 жовтня 2017 р. Київ: Київський кооперативний інститут бізнесу і права, 2017. С. 311–314.

675. Ященко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29). Т. 1. С. 149–154.

676. Ященко А. М. Обставини, що виключають можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 227–232.

677. Ященко А. М. Штраф і конфіскація майна як покарання та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб // *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 8–10 червня 2017 р.)/ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника»; кафедра кримінального права навч.-наук. ін-ту; Навч.-наук. лаборат. дослідж. політ. в сфері боротьба зі злочини. Наук.-дослід. ін-ту вивч. пробл. злочини. ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ; СБУ; Львівськ форум з криміналь. юстиц.; Ів.-Франківськ. осеред. Всеукр. громадськ. орг. «Асоціац. криміналь. права»*. Івано-Франковськ, 2017. С. 123–126.

678. Ященко А. М., Брящей Р. І. Звільнення від покарання та його відбування: з'ясування правової природи та визначення понять. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2013. № 1082. С. 158–161.

679. DCAF Backgrounder. Приватні військові компанії // Женевський Центр демократичного контролю за збройними силами. URL: http://www.dcaf.ch/content/download/34962/525141/file/bg_private_military_companies_ukr.pdf (дата звернення: 11.09.2018).

680. Singer Peter. Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramification for International Security. *International Security*. 2001. Vol. 26. № 3 (Winter 2001/02). P. 186–220.

681. Strafgesetzbuch (StGB) (geändert durch das Gesetz vom 30. Oktober 2017) // WIPO Lex/WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=462321 (дата звернення: 01.10.2018).

682. The Criminal Law of the Republik of Latvia // Legal acts of the republic of Latvia/LIKUMIL. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966> (дата звернення: 01.10.2018).

683. Wolin Sh. Violence and Western. *Politika. Traditions // Violence: Causes and Solutions*. N.Y., 1970. 123 p.

684. Yurko S.S. The private police. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 9–2. С. 152–154.

ДОДАТКИ

Таблиця 1
Загроза застосування певного виду і розміру покарання за злочини у сфері охоронної діяльності, що опосередковано «зовні» порушують інтереси учасників охоронних відносин (п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, 125, 194, 206, 342, 348, 350, 352, 355 КК України)

Номер і назва статті	Частина статті, пункт (диспозиція)	Санкція	Ступінь тяжкості злочину
Стаття 115. Умисне вбивство	2. 8) особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку	2. 8) Позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі.	Особливо тяжкий
Стаття 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження	2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого	2. Позбавлення волі на строк від 7 до 10 років.	Тяжкий
Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	2. У самі літ. вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, -	2. Позбавлення волі від 3 до 5 років.	Середньої тяжкості
Стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження	1. Умисне легке тілесне ушкодження. 2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату	1. Штраф до 50 нмдг або громадські роботи на строк до 200 годин, або виправні роботи на	1. Невеликої тяжкості. 2.

	працездатності	<p>строк до 1 року.</p> <p>2. Штраф від 50 до 100 нмдг або громадські роботи на строк від 150 до 240 годин або виправні роботи на строк до 1 року, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років.</p>	Невеликої тяжкості
Стаття 194. Умисне знищення або пошкодження майна	<p>1. Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заповділяло школу у великих розмірах.</p> <p>2. Те саме діяння, вчинене шляхом пілпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заповділяло майнову школу в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки</p>	<p>1. Штраф ло 50 нмдг або громадські роботи на строк від 120 ло 240 годин, або виправні роботи на строк ло 2 років, або обмеження волі на строк ло 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 3 до 10 років.</p>	<p>1. Середньої тяжкості.</p> <p>2. Тяжкий.</p>
Стаття 206. Протипія законній господарській діяльності	<p>1. Протипія законній господарській діяльності, тобто протиправна вимога притупити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може затупити матеріальну школу або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, постанана з потупозою насильства над потерпїлим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілого майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної плянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне притуплення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них</p>	<p>1. Штраф від 1000 до 3000 нмдг.</p> <p>2. Штраф від 3000 до 10 000 нмдг або позбавлення волі на строк від 3 ло 5 років.</p> <p>3. Штраф від 10 000 до 25 000 нмдг або позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.</p>	

	<p>за відсутності ознак вимагання.</p> <p>2. Ті самі літ. вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або з метою збагачення чи заволодіння чужим майном, або посягання на життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна.</p> <p>3. Протиття законній господарській діяльності, вчинена організованою групою, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднана з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або така, що заповняла велику шкаду чи спричинила інші тяжкі наслідки.</p>		
<p>Стаття 342.</p> <p>Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб</p>	<p>1. Опір представникові влади, крім державного виконавця, приватного виконавця, під час виконання ним службових обов'язків.</p> <p>2. Опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, державному виконавцю чи приватному виконавцю під час примусового виконання рішень, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку або уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.</p> <p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з примусенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.</p>	<p>1. Штраф до 200 нмдг або вправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років.</p> <p>2. Штраф від 100 до 200 нмдг або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>3. Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.</p>	<p>1. Позбавлення волі на</p>
<p>Стаття 348.</p>	<p>1. Вбивство або замах на вбивство</p>		

<p>Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони кордону або військовослужбовця</p>	<p>працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку.</p>	<p>строк від 9 до 15 років або довічним позбавленням волі.</p>
<p>Стаття 350. Погроза або насильство щодо службовій особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок</p>	<p>1. Погроза вбивством, заповдінням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнобезпечним способом щодо службовій особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службовій особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує.</p> <p>2. Умисне нанесення побиттів або заповдіння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких.</p> <p>3. Умисне заповдіння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких.</p>	<p>1. Арешт на строк до 6 місяців або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2. Обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>3. Позбавлення волі на строк від 5 до 12 років.</p>
<p>Стаття 352. Умисне знищення або пошкодження</p>	<p>1. Умисне знищення або пошкодження майна, що належить службовій особі чи</p>	<p>1. Штраф від 50 до 200 нмдг або арешт на</p>

<p>майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок</p>	<p>громадянинові, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких родичів. 2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені шляхом підпапу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або так, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.</p>	<p>строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 4 років. 2. Позбавлення волі на строк від 5 до 12 років.</p>	
<p>Стаття 355. Примусування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань</p>	<p>1. Примусування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, утоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання. 2. Примусування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна. 3. Примусування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене організованою групою або поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або таке, що завдало великої шкоди чи спричинило інші тяжкі наслідки.</p>	<p>1. Виправні роботи на строк до 2 років або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років. 2. Позбавлення волі на строк від 3 до 5 років. 3. Позбавлення волі на строк від 4 до 8 років.</p>	

Таблиця 2

Застосування певного виду і розміру покарання за злочини у сфері охоронної діяльності, що опосередковано «зсередили» порушують інтереси учасників охоронних відносин (ст. ст. 118, 124, 197, 260, 263, 359, 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 368-3 КК України)

Номер і назва статті	Частина статті, пункт (диспозиція)	Санкція	Ступінь тяжкості злочину
Стаття 118. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця	1. Умисне вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця	1. Виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавленням волі на строк до 2 років.	Невеликої тяжкості
Стаття 124. Умисне заповднання тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця	1. Умисне заповднання тяжких тілесних ушкоджень, вчинене у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.	1. І ромадські роботи на строк від 150 до 240 годин або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років.	
Стаття 197. Порушення обов'язків щодо охорони майна	1. Невиконання або неналежне виконання особою, який доручено збергання чи охорона чужого майна, своїх обов'язків, якщо це спричинило тяжкі наслідки для власника майна.	1. Штраф до 50 нмдг або громадські роботи на строк від 120 до 240 годин або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на той самий строк.	
Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	1. Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності. 2. Створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності. 3. Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями, їх фінансування,	1. Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з конфіскацією майна або без такої. 2. Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна або без такої. 3. Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з конфіскацією майна або без такої.	

	<p>постачання ім зброї, босприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.</p> <p>4. У часті у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у напад на підприємства, установи, організації чи на громадян.</p> <p>5. Діяння, передбачене частиною четвертою цієї статті, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків.</p>	<p>4. Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна або без такої.</p> <p>5. Позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої.</p>	
<p>Стаття 263. Незаконне повордження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами</p>	<p>1. Носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу.</p> <p>2. Носіння, виготовлення, ремонт або збут кінджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу.</p>	<p>1. Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.</p> <p>2. Штраф до 50 нмдг або громадські роботи на строк від 120 до 240 годин, або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або обмеження волі на строк від 2 до 5 років, або позбавлення волі на строк до 3 років.</p>	
<p>Стаття 359. Незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації</p>	<p>1. Незаконне придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконне їх використання.</p> <p>2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб.</p> <p>3. Дії, передбачені частиною або другою цієї статті, вчинені організованою групою або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.</p>	<p>1. Штраф від 200 до 1000 нмдг або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 4 до 7 років.</p> <p>3. Позбавлення волі на строк від 7 до 10 років.</p>	
<p>Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем</p>	<p>1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використанням службовою</p>	<p>1. Арешт на строк до 6 місяців або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати</p>	

	<p>особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.</p> <p>2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.</p>	<p>певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, із штрафом від 250 до 750 нмдг.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 3 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, зі штрафом від 500 до 1000 нмдг.</p>
<p>Стаття 364-1. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми</p>	<p>1. Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.</p> <p>2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.</p>	<p>1. Штраф від 150 до 400 нмдг або арешт на строк до 3 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 2 років.</p> <p>2. Штраф від 400 до 900 нмдг або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк від 3 до 6 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу</p>	<p>1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб.</p> <p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування</p>	<p>1. Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>

	<p>насилства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування.</p> <p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.</p>	<p>3. Позбавлення волі на строк від 7 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>	
<p>Стаття 366. Службове підrobлення</p>	<p>1. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підrobлення офіційних документів.</p> <p>2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.</p>	<p>1. Штраф до 250 нмдг або обмеження волі на строк до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, зі штрафом від 250 до 750 нмдг.</p>	
<p>Стаття 367. Службова недбалість</p>	<p>1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.</p> <p>2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.</p>	<p>1. Штраф від 250 до 500 нмдг або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та зі штрафом від 250 до 750 нмдг або без такого.</p>	
<p>Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди</p>	<p>1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої</p>	<p>1. Штраф від 1000 до 1500 нмдг або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або позбавлення волі на строк від 2 до 4 років, з</p>	

<p>службовою особою</p>	<p>особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.</p> <p>2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі.</p> <p>3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або послідовно з вимаганням неправомірної вигоди.</p> <p>4. Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.</p>	<p>позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 3 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>3. Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, з конфіскацією майна.</p> <p>4. Позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, з конфіскацією майна.</p>
<p>Стаття 368-3. Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми</p>	<p>1. Пропозиція чи обіцянка службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.</p> <p>2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою.</p> <p>3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної</p>	<p>1. Штраф від 150 до 400 нмдг або громадські роботи на строк від 100 до 200 годин, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>2. Штраф від 350 до 700 нмдг або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>3. Штраф від 500 до 750 нмдг або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий</p>

	<p>особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.</p> <p>4. Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди.</p>	<p>строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 2 років.</p> <p>4. Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, з конфіскацією майна.</p>	
--	---	--	--

Таблиця 3

Застосування певного виду і розміру покарання за злочини у сфері охоронної діяльності, що опосередковано «зовні» порушують інтереси учасників охоронних відносин, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн

Назва країни	
Санкція статті КК країни (її частини, пункту)	
Номер і назва статті КК країни (її частина, пункт)	Назва країни
Азербайджан	
Стаття 120. Умисне вбивство	2. ...
2. ...	3) ...
3) ...	Позбавлення волі на строк від 14 до 20 років або довічне позбавлення волі.
Стаття 123. Умисне вбивство, що вчинено при перевищенні меж необхідної оборони або при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин	1. ... Виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на строк до 2 років. 2. ... Виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на строк до 3 років.
1. ...	
2. ...	
Стаття 126. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю	2. ...
2. ...	2) ...
2) ...	Позбавлення волі на строк від 9 до 12 років.
Стаття 127. Умисне заподіяння менш тяжкої шкоди здоров'ю	2. ...
2. ...	1) ...
1) ...	Обмеження волі на строк від 1 до 3 років або позбавлення волі на строк від 1 до 5 років.
Стаття 128. Умисне заподіяння легкої шкоди здоров'ю	1. ...
1. ...	Штраф у розмірі від 1000 до 1500 манатів, або громадські роботи на строк від 240 до 360 годин, або виправні роботи на строк до 1 року, або обмеження волі на строк до 1 року, або позбавлення волі на строк до 1 року.
Стаття 186. Умисне знищення або пошкодження майна	1. ...
1. ...	Штраф у розмірі від 2000 до 4000 манатів, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.
2. ...	2) ...
2) ...	Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.
3. ...	3. ...
3. ...	Позбавлення волі на строк від 7 до 10 років.

<p>Стаття 190. Протидія законній підприємницькій діяльності</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 2000 до 4000 манатів або виправні роботи на строк до 1 року.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від двократної до чотирьохкратної вартості шкоди, заподіяної в результаті злочину, або позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправні роботи на строк до 2 років.</p>
<p>Ст. 201. Примушування до укладення угоди або до відмови від її укладення</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.</p>
Білорусь	
<p>Стаття 139. Вбивство</p> <p>2. ...</p> <p>10) ...</p>	<p>2. ...</p> <p>10) ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 8 до 25 років, або довічне утримання, або страта, а при наявності обставин, передбачених пунктом 12 ч. 2 дійсної статті, – конфіскація майна або без конфіскації.</p>
<p>Стаття 147. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень</p> <p>2. ...</p> <p>5) ...</p>	<p>2. ...</p> <p>5) ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.</p>
<p>Стаття 149. Умисне заподіяння менш тяжких тілесних ушкоджень</p> <p>2. ...</p>	<p>2. ...</p> <p>Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 1 до 5 років.</p>
<p>Стаття 153. Умисне заподіяння легких тілесних ушкоджень.</p> <p>1. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Громадські роботи, або штраф, або виправні роботи на строк не більше 1 року, або арешт.</p>
<p>Стаття 218. Умисне знищення або пошкодження майна</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>2. ...</p> <p>Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 10 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років.</p>

<p>Стаття 363. Опір співробітників органів внутрішніх справ або іншої особи, яка охороняє громадський порядок</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Виправні роботи на строк до 2 років, або арешт, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років. 2. ...</p> <p>Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той же строк.</p>
<p>Стаття 366. Насильство або погроза у відношенні посадової особи виконуючої службові обов'язки, або будь-які інші особи, що здійснюють громадський обов'язок</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Штраф або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 5 років. 2. ... Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 8 років.</p>
<p>Стаття 384. Примушення до виконання зобов'язань</p> <p>1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>1. ... Штраф, або арешт, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той же строк. 2. ... Штраф, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк від 2 до 6 років. 3. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 10 років.</p>
<p>Естонія</p>	
<p>Стаття 114. Вбивство при обтяжуючих обставинах</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Тюремне ув'язнення на термін від 8 до 12 років або довічне тюремне ув'язнення. 2. ... Грошове стягнення (щодо юридичної особи).</p>
<p>Стаття 118. Нанесення тяжкої шкоди здоров'ю</p> <p>1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>1. ... Тюремне ув'язнення на термін від 4 до 12 років. 2. ... Грошове стягнення (щодо юридичної особи). 3. ... Суд відповідно до положень статті 83-2 цього Кодексу, може застосувати за злочин, передбачений цією статтею, розширену конфіскацію майна, здобутого в результаті злочину.</p>
<p>Стаття 203. Пошкодження і знищення речі</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 5 років. 2. ... Грошове стягнення (щодо юридичної особи).</p>

		Казахстан
Стаття 99. Вбивство		2. ... 2) ... Позбавлення волі на строк від 15 до 20 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна або без такої.
Стаття 106. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю		2. ... 2) ... Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.
Стаття 107. Умисне заподіяння середньої тяжкості шкоди здоров'ю		2. ... 2) ... Штраф в розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 8 годин, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.
Стаття 202. Умисне знищення або пошкодження чужого майна		2. ... 3) ... Штраф в розмірі від 3000 до 7000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або обмеження волі на строк від 3 до 7 років, або позбавлення волі на той самий строк.
Стаття 365. Перешкоджання законній підприємницькій діяльності		1. ... Штраф у розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або обмеження волі на строк до 2 років. або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з повічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. 2. ... Штраф у розмірі до 5000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 1200 годин, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з повічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. 3. ... Обмеження волі на строк до 7 років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з повічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
Стаття 97. Вбивство		2. ... Киргізія

2. ... 4) ...	4) ... Позбавлення волі на строк від 12 до 20 років з конфіскацією майна або без такої. 2) ... 2) ... Позбавлення волі на строк від 6 до 10 років.
Стаття 104. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю 2. ... 2) ...	2) ... 2) ... Позбавлення волі на строк від 6 до 10 років.
Стаття 105. Умисне заподіяння менш тяжкої шкоди здоров'ю 2. ... 2) ...	2) ... 2) ... Штраф у розмірі від 400 до 700 розрахункових показників, або виправні роботи на строк від 2 до 3 років, або обмеженням волі на строк від 3 до 5 років, або позбавленням волі на строк до 3 років.
Стаття 112. Умисне заподіяння легкої шкоди здоров'ю 1. ...	1. ... Залучення до громадських робіт на строк від 180 до 240 годин або штрафом у розмірі до 50 розрахункових показників або виправні роботи на строк до 1 року, або позбавлення волі на строк до 1 року.
Стаття 113. Погроза вбивством 1. ... 2) ...	1. ... 2) ... Обмеження волі на строк до 3 років або позбавленням волі на строк до 3 років.
Стаття 174. Умисне знищення або пошкодження майна 1. ... 2. ...	1. ... Потрійний айшп або штраф у розмірі від 100 до 200 розрахункових показників, виправні роботи строком до 2 років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 7 років.
Стаття 178. Протидія законній підприємницькій діяльності 1. ... 2. ...	1. ... Штраф у розмірі від 50 до 100 розрахункових показників або позбавлення права займатися певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років зі штрафом у розмірі до 50 розрахункових показників. 2. ... Залученням до громадських робіт на строк від 240 до 360 годин або позбавлення права займатися певні посади або займатися певною діяльністю строком на 5 років зі штрафом у розмірі від 200 до 300 розрахункових показників, або обмеженням волі до 2 років, або позбавленням волі на строк до 2 років.
Стаття 118. Вбивство за особливо обтяжуючих обставин	Латвія
	1. ... 1) ...

1. ... 1) ...	Довічне ув'язнення або позбавлення волі на строк від 15 до 20 років та випробувальний нагляд на строк до 3 років з конфіскацією майна або без нього.
Стаття 125. Умисне тяжке тілесне ушкодження 2. ... 1) ...	2. ... 1) ... Позбавлення волі на строк до 7 років з випробувальним наглядом або без нього на строк до 3 років.
Стаття 126. Умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості 2. ... 1) ...	2. ... 1) ... Позбавлення волі на строк до 5 років або короточасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф, з випробуванням або без нього на строк до трьох років.
Стаття 189. Несумлінна й недбала охорона майна 1. ...	1. ... Короточасне позбавлення волі або соціальне забезпечення або штраф.
Литва	
Стаття 129. Вбивство 2. ... 10) ...	2. ... 10) ... Позбавлення волі на строк від 8 до 20 років або довічне позбавлення волі.
Стаття 135. Заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю 2. ... 10) ...	2. ... 10) ... Позбавлення волі на строк від 2 до 12 років.
Стаття 137. Заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю через необережність 3. ...	3. ... Позбавлення волі на строк до 7 років.
Стаття 138. Заподіяння шкоди здоров'ю невеликої тяжкості 2. ... 10) ...	2. ... 10) ... Позбавлення волі на строк до 5 років.
Молдова	
Стаття 145. Умисне вбивство 2. ... d) ...	2. ... d) ... Позбавлення волі на строк від 12 до 20 років або довічне утримання.
Стаття 151. Умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження або іншої тяжкої шкоди здоров'ю 2. ... e) ...	2. ... e) ... Позбавлення волі на строк від 10 до 12 років.

<p>Стаття 152. Умисне заподіяння тілесного ушкодження середньої тяжкості або іншої середньої тяжкості шкоди здоров'ю</p> <p>2. ... d) ...</p>	<p>2. ... d) ... Позбавлення волі на строк від 5 до 7 років.</p>
<p>Стаття 245-9. Протипля реалізації прав учасників (акціонерів) комерційних організацій і незаконне позбавлення цих прав</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 850 до 3350 умовних одиниць або неоплачуваною працею на користь суспільства від 160 до 240 годин, у всіх випадках з позбавленням (або без позбавлення) права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років. 2. ... Штраф у розмірі від 2350 до 5350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 2 років, у всіх випадках з позбавленням (або без позбавлення) права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p>
<p>Ст. 247. Примушування до укладення угоди або до відмови від її укладення</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 3000 до 4000 умовних одиниць, або неоплачуваною працею на користь суспільства на строк від 180 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 2 років. 2. ... Штраф у розмірі від 6000 до 7000 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 349. Погроза або насильство щодо посадової особи чи особи, що виконує громадський обов'язок</p> <p>1. ... 1¹... 2....</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 650 до 1350 умовних одиниць, або неоплачувана праця на користь суспільства на строк до 180 годин, або позбавлення волі на строк до 2 років. 1¹... Штраф в розмірі від 850 до 1350 умовних одиниць, або неоплачувана праця на користь суспільства на строк от 180 до 240 годин, або позбавлення волі на строк до 3 років. 2. ...</p>
<p>Стаття 148.</p> <p>3. ...</p>	<p>Позбавлення волі на строк від 4 до 8 років.</p> <p>Польща</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк, не коротший 12 років, покарання у вигляді 25 років позбавлення волі або довічне ув'язнення.</p>
<p>Стаття 156.</p> <p>1. ...</p>	<p>Позбавлення волі на строк від 1 року до 10 років.</p>

Стаття 156. 2. ... (Кримінальний проступок)	2. ... Позбавлення волі на строк до 3 років.
Російська Федерація	
Стаття 105. Вбивство 2. ... б) ...	2. ... б) ... Позбавлення волі на строк від 8 до 20 років з обмеженням волі на строк від 1 року до 2 років, або довгоче позбавлення волі, або страта.
Стаття 111. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю 2. ... а) ... 3. ... 4. ...	2. ... а) ... Позбавлення волі на строк до 10 років з обмеженням волі на строк до 2 років або без такого. 3. ... Позбавлення волі на строк до 12 років з обмеженням волі на строк до 2 років або без такого. 4. ... Позбавлення волі на строк до 15 років з обмеженням волі на строк до 2 років або без такого.
Стаття 112. Умисне заподіяння середньої тяжкості шкоди здоров'ю 2. ... б) ...	2. ... б) ... Позбавлення волі на строк до 5 років.
Стаття 115. Умисне заподіяння легкої шкоди здоров'ю 1. ... 2. ...	1. ... Штраф у розмірі до 40000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 3 місяців, або обов'язкові роботи на строк до 480 годин, або виправні роботи на строк до 1 року, або арешт на строк до 4 місяців. 2. ... Обов'язкові роботи на строк до 360 годин, або виправні роботи на строк до 1 року, або обмеження волі на строк до двох років, або примусові роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 2 років.
Стаття 117. Кагування 2. ... б) ...	2. ... б) ... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.
Стаття 167. Умисне знищення або пошкодження майна 1. ... 2. ...	1. ... Штраф у розмірі до 40000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 3 місяців, або обов'язкові роботи на строк до 360 годин, або виправні роботи на строк до 1 року, або примусові роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 3 місяців, або позбавлення волі на строк до 2

	<p>років.</p> <p>2. ...</p> <p>Примусові роботи на строк до 5 років або позбавлення волі на той же строк.</p>
<p>Стаття 169. Протидія законній підприємницькій або іншій діяльності</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 200 000 до 500 000 тисяч рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 18 місяців, або позбавлення права займатися певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років зі штрафом у розмірі до 80 000 тисяч рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців, або обов'язковими роботами на строк до 360 годин.</p> <p>2. ... Позбавленням права займатися певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 3 до 5 років зі штрафом у розмірі до 250 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 1 року, або обов'язковими роботами на строк до 480 годин, або примусовими роботами на строк до трьох років, або арештом на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 179. Примушування до укладання угоди або до відмови від її укладання</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ... Штрафом у розмірі до 300 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або примусові роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 2 років зі штрафом у розмірі до 80 тисяч рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців або без такого.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк до 10 років.</p>
<p>Стаття 104. Вбивство</p> <p>2. ...</p> <p>б) ...</p>	<p>Таджикистан</p> <p>2. ...</p> <p>б) ... Позбавлення волі на строк від 15 до 25 років з конфіскацією майна або страта або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна.</p>
<p>Стаття 110. Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю</p> <p>2. ...</p> <p>б) ...</p>	<p>2. ...</p> <p>б) ... Позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з конфіскацією майна.</p>
<p>Стаття 111. Умисне заподіяння шкоди здоров'ю середньої тяжкості</p> <p>2. ...</p> <p>б) ...</p>	<p>2. ...</p> <p>б) ... Позбавлення волі на строк до 5 років.</p>

Стаття 112. Умисне заподіяння легкої шкоди здоров'ю	1. ... Обов'язкові роботи на строк від 80 до 160 годин або штраф у розмірі до 300 показників для розрахунків або виправні роботи до 2 років.
Стаття 255. Умисне знищення або пошкодження майна	1. ... Штраф у розмірі від 250 до 365 показників для розрахунків або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на той же строк. 2. ... Штрафом у розмірі від 365 до 912 показників для розрахунків або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.
Стаття 258. Протидія законній підприємницькій діяльності	1. ... Штрафом у розмірі від 250 до 365 показників для розрахунків з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком до 3 років. 2. ... Штрафом у розмірі від 165 до 547 показників для розрахунків з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або позбавленням волі на строк до 3 років.
Узбекистан	
Стаття 97. Умисне вбивство	2. ... г) ... Позбавлення волі від 15 до 25 років або довічне позбавлення волі.
Стаття 104. Умисне тяжке тілесне ушкодження	2. ... б) ... Позбавлення волі від 8 до 10 років
Стаття 105. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	2. ... в) ... Обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі від 3 до 5 років.
Стаття 109. Умисне легке тілесне ушкодження	1. ... Штраф до 25 мрзп або обов'язкові громадські роботи до 240 годин або виправні роботи до 1 року. 2. ... Штраф від 25 до 50 мрзп або виправні роботи до 2 років або обмеження волі до 1 року або позбавлення волі до 1 року.
Стаття 112. Погроза вбивством або застосуванням насильства	3. ... Обов'язкові громадські роботи від 300 до 360 годин або виправні роботи від 2 до 3 років або обмеження волі від 1 року до 3 років або позбавлення волі від 1 року до 3 років.

	років.
Стаття 172. Несумлінне ставлення до охорони майна	1. ... Штраф до 50 мрзп або виправні роботи до 2 років або арешт до 3 місяців.
Стаття 173. Умисне знищення або пошкодження майна	3. ... а) ... Обмеження волі від 3 до 5 років або позбавлення волі від 3 до 5 років.
Ст. 175. Укладення угоди всупереч інтересам Республіки Узбекистан	1. ... Штраф від 300 до 500 мрзп або обмеження волі від 3 до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням певного права. 2. ... Позбавлення волі від 5 до 8 років. 3. ... Позбавлення волі від 8 до 12 років.
Стаття 219. Опір представникові влади або особі, що виконує громадянський обов'язок	1. ... Штраф до 50 мрзп або обов'язкові громадські роботи до 360 годин або виправні роботи до 3 років або обмеження волі до 1 року або позбавлення волі до 1 року. 2. ... Виправні роботи до 3 років або обмеження волі від 2 до 5 років або позбавлення волі до 5 років.
	Іспання
Стаття 138. Розділ I «Вбивство та його форми»	Позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.
Стаття 147. Розділ III «Про тілесні ушкодження»	1. ... Позбавлення волі на строк від 6 місяців до 3 років 2. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 6 місяців або штраф у розмірі від 6 до 20 місячних савок, якщо була заповдіана менш тяжка шкода, з урахуванням способу завдання шкоди та її наслідків.
Стаття 148. Розділ III «Про тілесні ушкодження»	Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.
Стаття 149. Розділ III «Про тілесні ушкодження»	1. ... Позбавлення волі на строк від 6 до 12 років.

<p>1.... 2....</p>	<p>2.... Позбавлення волі на строк від 6 до 12 років. У випадку коли потерпілий є особою молодше 12 років або недездатним, може бути застосоване покарання у вигляді позбавлення батьківських права, права на опіку, шкелування, захист, охорону або тимчасове утримання на строк від 4 до 10 років.</p>
<p>Стаття 150. Розділ III «Про тілесні ушкодження» Стаття 172. Глава III «Про примус» 1.... 2....</p>	<p>Позбавлення волі на строк від 3 до 6 років.</p> <p>1.... Позбавлення волі на строк від 6 місяців до 3 років або штраф у розмірі від 6 до 24 місячних ставок. 2.... Позбавлення волі на строк від 6 місяців до 1 року чи громадські роботи терміном від 31 до 80 днів, а також винний буде позбавлений права володіти и носити зброю на строк від 1 року і 1 дня до 3 років, а також якщо Суд чи Трибунал вважатиме за доцільне і таким , що відповідає інтересам неповнолітнього чи недездатного, він також буде позбавлений батьківських прав, прав на опіку, шкелування та захист на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 617. Книга III «Проступки і відповідні покарання». 1.... 2.... (Кримінальний проступок)</p>	<p>1.... Обмеження волі на строк від 6 до 12 днів або штраф від 1 до 2 місячних ставок. 2.... Обмеження волі на строк від 2 до 6 днів або штраф від 10 до 30 денних ставок.</p>
<p>Стаття 620. Книга III «Проступки і відповідні покарання». 1.... 2.... (Кримінальний проступок)</p>	<p>1.... Штраф від 10 до 20 денних ставок. 2.... Штраф від 10 до 20 денних ставок. Якщо у потерпілого є будь-яка особа визначена в статті 173.2 призначається обмеження волі на строк від 4 до 8 днів в приміщенні віддаленому від потерпілого ,в якому потерпілий не проживає , громадські роботи від 5 до 10 днів.</p>
<p>Стаття 636. Розділ IV. «Про проступки щодо громадського порядку»</p>	<p>Штраф на суму від 1 до 2 місячних ставок.</p>

Таблиця 4

Застосування певного виду і розміру покарання за злочини у сфері охоронної діяльності, що опосередковано «середини» порушують інтереси учасників охоронних відносин, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн

Назва статті КК країни (її частина, пункт)	Санкція статті КК країни
Азербайджан	
Стаття 130. Заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю при перевищенні меж необхідної оборони або заподіяння тяжкої або менш тяжкої шкоди здоров'ю при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин	1. ... Штраф у розмірі від 1000 до 2000 манатів, або виправні роботи на строк до 1 року або обмеження волі на строк до 1 року, або позбавлення волі на той же строк. 2. ... Штраф у розмірі від 1500 до 2500 манатів, або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.
Стаття 228. Незаконні придбання, передача, збут, зберігання, перенесення або носіння вогнепальної зброї, що комплектують деталей до нього, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв	1. ... Виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк від 1 до 3 років, або позбавлення волі на строк до 3 років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 5 років. 3. ... 4. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. 5. ... Позбавлення волі на строк від 320 до 400 годин, або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 1 року, або позбавлення волі на строк до 1 року.
Стаття 279. Створення не передбачених законодавством збройних формувань або груп	1. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років. 3. ... Позбавлення волі на строк від 12 до 20 років або довічним позбавленням волі.
Стаття 308. Зловживання посадовими повноваженнями	1. ... Штраф у розмірі від 2000 до 4000 манатів, або позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 3 років. 2. ...

	<p>позбавленням волі на строк від 3 до 7 років й позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 309. Перевищення посадових повноважень</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. Штраф у розмірі від 2000 до 4000 манатів, або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 311. Одержання хабара (пасивне хабарництво)</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк від 8 до 12 років.</p>
<p>Стаття 313. Службова підробка</p> <p>1. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 1500 до 3000 манатів, або виправні роботи на строк від одного 1 до 2 років, або позбавленням волі на строк до 2 років, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 років.</p>
<p>Ст. 314. Недбалість</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 1500 до 3000 манатів, або громадські роботи на строк від 240 до 460 годин, або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавленням волі на строк до 6 місяців.</p> <p>2. ... Обмеження волі на строк від 2 до 5 років, або позбавлення волі до 5 років.</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.</p>
	Білорусь
<p>Стаття 142. Вбивство при перевипщенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин</p>	<p>1. ... Обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк.</p>

1. Стаття 151. Умисне заповіняння тяжкого або менш тяжкого тілесного ушкодження при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин	1. Громадські роботи або штраф, або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт, або обмеження волі на строк до 3 років.
1. Стаття 287. Створення незаконного збройного формування	1. Обмеження волі на строк до 5 років або позбавленням волі на строк від 3 до 7 років.
1. Стаття 295. Незаконні дії щодо вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин	2. Виправні роботи на строк до 2 років або арешт, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 7 років з конфіскацією майна або без конфіскації. 3. Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 10 років з конфіскацією майна або без конфіскації. 4. Позбавлення волі на строк від 4 до 12 років з конфіскацією майна або без конфіскації.
Стаття 376. Незаконне виготовлення, придбання або збут засобів для негласного отримання інформації	1. Штраф або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк. 2. Обмеження волі на строк до 4 років або позбавлення волі на той самий строк. 3. Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.
Стаття 424. Зловживання владою або службовими повноваженнями	2. Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років зі штрафом або без штрафу і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. 3. Позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна або без конфіскації і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
Стаття 426. Перевищення влади або службових повноважень	1. Штраф або позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю зі штрафом, або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або

3....	<p>займатися певною діяльністю.</p> <p>2.... Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років з штрафом або без штрафу і з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p> <p>3.... Позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна або без конфіскації і з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
<p>Стаття 427. Службове підроблення</p> <p>1....</p> <p>2....</p>	<p>1.... Штраф або позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на той самий строк, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2.... Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зі штрафом, або обмеження волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
<p>Стаття 428. Службова недбалість</p> <p>1....</p>	<p>1.... Обмеження волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або позбавлення волі на строк до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
<p>Стаття 433. Прийняття незаконної винагороди</p> <p>1....</p> <p>2....</p> <p>3....</p>	<p>1.... Штраф або позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю, або виправні роботами на строк до 2 років, або арешт, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>2.... Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без позбавлення.</p> <p>3.... Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна або без конфіскації і з позбавленням права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю, або без позбавлення.</p>

Естонія	
Стаття 291. Перевищення влади 1....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін від одного 1 до 5 років.
Стаття 291 ¹ . Незаконне здійснення державного нагляду.1....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 5 років.
Стаття 294. Одержання хабара 1.... 2.... 3.... 4....	1.... Позбавлення волі на строк до 5 років. 2.... Тюремне ув'язнення на термін від 1 до 10 років. 3.... Грошове стягнення. 4.... Суд може відповідно до положень статті 83-2 цього Кодексу застосувати за вчинення злочину, передбаченого цією статтею, розширену конфіскацію майна, здобутого в результаті злочину.
Стаття 298-1. Торгівля впливом 1.... 2....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 3 років 2.... Грошове стягнення (щодо юридичної особи).
Стаття 299. Службове підроблення 1.... 3....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 3 років. 3.... Грошове стягнення (щодо юридичної особи).
Стаття 418. Незаконний обіг вогнепальної зброї, його основних частин і боеприпасів 1.... 2.... 4....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 3 років. 2.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до 5 років. 4.... Грошове стягнення (щодо юридичної особи).
Стаття 418 ¹ . Незаконний оборот забороненого в цивільному обороті вогнепальної зброї, його основних частин і боеприпасів 1....	1.... Тюремне ув'язнення на термін від 1 року до 5 років. 2....

2.... 4....		Тюремне ув'язнення на термін від 5 до 15 років. 4.... Грошове стягнення.
		Казахстан
Стаття 103. Вбивство, вчинене при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин	1....	1.... Обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк.
Стаття 113. Заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю при затриманні особи, яка вчинила злочин	1....	1.... Штраф в розмірі до 1000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 400 годин, або обмеження волі на строк до 1 року, або позбавлення волі на той самий строк.
Стаття 267. Організація незаконного воєнізованого формування	1.... 2....	1.... Позбавлення волі на строк від 2 до 7 років. 2.... Штраф в розмірі до 3000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 800 годин, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.
Стаття 287. Незаконні придбання, передача, збут, зберігання, переміщення або носіння зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв	1.... 2.... 3.... 4.... 5....	1.... Штраф в розмірі до 200 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 180 годин, або арешт на строк до 50 дб. 2.... Штраф в розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або обмеження волі на строк до 1 року, або позбавлення волі на той самий строк. 3.... Штраф в розмірі до 5000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк. 4.... Позбавлення волі на строк від 3 до 8 років. 5.... Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.
Стаття 399. Незаконні виготовлення, виробництво, придбання, збут або використання спеціальних	1....	1.... Штраф в розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або

<p>технічних засобів негласного отримання інформації</p> <p>1.... 2.... 3....</p>	<p>виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 600 годин, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>2.... Штраф в розмірі до 4000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 1000 годин, або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>3....</p>
<p>Стаття 362. Перевіщення влади або посадових повноважень</p> <p>1.... 3.... 4....</p>	<p>Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.</p> <p>1.... Штраф в розмірі до 3000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 800 годин, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.</p> <p>3.... Обмеження волі на строк до 7 років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого.</p> <p>4.... Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, а у випадках, передбачених пунктом 3), з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
<p>Стаття 369. Службове підроблення</p> <p>1.... 3....</p>	<p>1.... Штраф в розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 600 годин, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p> <p>3.... Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
<p>Стаття 370. Службова бездіяльність</p> <p>1.... 3.... 4....</p>	<p>1.... Штраф в розмірі до 2000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 600 годин, або обмеження волі</p>

	<p>на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p> <p>3.... Штраф в розмірі до 5000 місячних розрахункових показників або виправні роботи в тому ж розмірі, або залучення до громадських робіт на строк до 1200 годин, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p> <p>4.... Обмеження волі на строк до 7 років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.</p>
	<p>Киризи</p> <p>1. ... Обмеження волі до 3 років або позбавлення волі на строк до 3 років.</p> <p>1. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.</p> <p>1. ... Штраф у розмірі від 200 до 500 розрахункових показників або позбавленням волі до 5 років.</p> <p>4. ... Штраф у розмірі до 100 розрахункових показників або громадські роботи на строк від 180 до 240 годин, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>1. ... Штраф у розмірі від 500 до 1000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 1 до 3 років.</p> <p>2. ... Штраф у розмірі від 1000 до 4000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до</p>

	<p>3 років з конфіскацією майна.</p> <p>4. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років з конфіскацією майна.</p>
<p>Стаття 224. Комерційний підкуп</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p> <p>4. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 200 до 500 розрахункових показників або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штрафом у розмірі від 300 до 800 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 2 до 3 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 3000 до 5000 розрахункових показників або від двадцятипятикратної до п'ятидесятикратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років.</p> <p>4. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 10000 до 20000 розрахункових показників або від 50-кратної до 70-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або позбавленням волі на строк від 5 до 8 років.</p>
<p>Стаття 225. Незаконне одержання винагороди службовцем</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 200 до 500 розрахункових показників або від 70-кратної до 100-разової суми комерційного підкупу.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 2000 до 3000 тисяч розрахункових показників або від 20-разової до 30-кратної суми комерційного підкупу або позбавленням волі на строк до 3 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 1 року до 3 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 3 тисяч до 5 тисяч розрахункових показників або від 1-кратної до 3-кратної суми комерційного підкупу або позбавлення волі на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 1 року до 3 років.</p>
<p>Стаття 304. Зловживання посадовим положенням</p> <p>1. ...</p>	

<p>1. ... 2. ... 3. ... 4. ...</p>	<p>Штраф у розмірі від 1000 тисяч до 2000 тисяч розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 1 року до 3 років. 2. ... Штраф у розмірі від 3000 до 4000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років. 3. ... Штраф у розмірі від 20 000 до 30 000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з конфіскацією майна або без такої. 4. ... Штраф у розмірі від 30 000 до 50 000 розрахункових показників або позбавлення волі від 8 до 12 років з конфіскацією майна.</p>
<p>Стаття 305. Перевищення посадових повноважень</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 1000 тисяч до 2000 тисяч розрахункових показників або позбавлення волі від 1 року до 3 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років. 2. ... Штраф у розмірі від 20 000 до 30 000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з конфіскацією майна або без такої з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 308-1. Незаконне збагачення</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 5 років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 6 до 8 років з конфіскацією майна.</p>
<p>313-1. Одержання хабара</p> <p>1. 3. ... 4. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі від 3000 до 5000 тисяч розрахункових показників або від 5-кратної до 10-кратної суми хабара або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 3 до 5 років. 3. ... Штраф у розмірі від 20 000 до 30 000 розрахункових показників або позбавленням волі на строк від 8 до 10 років з конфіскацією майна й з позбавленням права займати посади в державних і муніципальних службах. 4. ... Штраф у розмірі від 30 000 до 50 000 розрахункових показників або позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна й</p>

	з позбавленням права займати посади в державних і муніципальних службах.
Стаття 315. Службова підробка	1. ... Штраф у розмірі від 1000 до 3000 розрахункових показників з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або виправні роботи строком до 2 років або позбавлення волі на строк до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років. 2. ... Штраф у розмірі від 4000 до 7000 розрахункових показників з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.
Стаття 316. Недабільсть	1. ... Штраф у розмірі від 1000 до 3000 розрахункових показників або виправні роботи на строк до 1 року. 2. ... 3. ... Позбавлення волі на строк до 5 років. 3. ... Позбавлення волі на строк від 4 до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.
	Латвія
Стаття 121. Убивство при перевіщенні меж необхідної оборони.	1. ... Позбавлення волі на строк до двох років або короткочасне позбавлення волі або соціальне забезпечення.
Стаття 122. Убивство при порушенні умов затримання особи	1. ... Позбавлення волі на строк до двох років або короткочасне позбавлення волі або соціальне забезпечення. 2.
Стаття 196. Зловживання повноваженнями й перевіщення повноважень	1. ... Позбавлення волі на строк до 1 року або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф. 2. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф з конфіскацією майна або без такої й позбавлення права займати

	<p>пенну посаду на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 197. Недбалість 1. ...</p>	<p>1. ... Короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф.</p>
<p>Стаття 199. Комерційний підкуп 1. ... 2. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф. 2. ... Позбавлення волі на строк до 5 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф і позбавлення права займати певну посаду на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 207. Підприємницька діяльність без реєстрації й без дозволу (ліцензії) 1. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф з конфіскацією майна або без такої й позбавлення права на певні або всі види комерційної діяльності, або на певний рід занять, або права на заняття певної діяльності, або права на заняття певної посади на строк від 2 до 5 років.</p>
<p>Стаття 208. Заборонена підприємницька діяльність 1. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або примусові роботи, або штраф з конфіскацією майна або без такої й позбавлення права на певен або всі види комерційної діяльності, або на певний рід занять, або права на заняття певної діяльності на строк від 2 до 5 років.</p>
<p>Стаття 317. Перевищення службових повноважень 1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф. 2. ... Позбавлення волі на строк до 5 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф з позбавленням права займати певну посаду на строк до 5 років. 3. ... Позбавлення волі на строк до 10 років з позбавленням права займати певну посаду на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 318. Зловживання службовим становищем 1. ... 2. ... 3. ... 4. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк до 3 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф. 2. ... Позбавлення волі на строк до 4 років або короткочасне позбавлення</p>

	<p>волі, або соціальне забезпечення, або штраф з позбавленням права займати певну посаду на строк до 5 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк до 5 років або короткочасне позбавлення волі, або соціальне забезпечення, або штраф з позбавленням права займати певну посаду на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 320. Хабарництво</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p> <p>4. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Позбавленням волі на строк до 5 років, або короткочасне позбавлення, або соціальне забезпечення, або штраф з позбавленням права займатися певною діяльністю чи займати певну посаду на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавленням волі на строк до 8 років з конфіскацією майна або без такої та позбавлення права займатися певною діяльністю чи займати певну посаду на строк до 5 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Позбавленням волі на строк від 2 до 10 років з конфіскацією майна або без такої та позбавлення права займатися певною діяльністю чи займати певну посаду на строк до 5 років.</p> <p>4. ...</p> <p>Позбавленням волі на строк від 3 до 11 років з конфіскацією майна або без такої та позбавлення права займатися певною діяльністю чи займати певну посаду на строк до 5 років та з випробувальним наглядом на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 327. Службова підробка</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк до 2 років або короткочасне позбавленням волі, або соціальне забезпечення, або штраф.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк до 4 років або короткочасне позбавленням волі, або соціальне забезпечення, або штраф з позбавленням права займати певну посаду на строк до 5 років.</p> <p>Литва</p>
<p>Стаття 225. Хабарництво</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p> <p>4. ...</p> <p>5. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю або позбавленням волі на строк до 3 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або позбавлення волі на строк до 6 років.</p>

	<p>3. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 8 років.</p> <p>4. ... Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю.</p> <p>5. ... За діяння, передбачені цією статтею, відповідальність несе й юридична особа.</p>
Стаття 227. Підкуп	<p>1. ... обмеження волі або штраф, або арешт, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк до 4 років</p> <p>3. ... Обмеження волі або штраф, або арешт.</p> <p>5. ... За діяння, передбачені частинами 1, 2 і 3 цієї статті, відповідальність несе й юридична особа.</p>
Стаття 228. Зловживання	<p>1. ... Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або штраф, або арешт, або позбавлення волі на строк до 4 років.</p> <p>2. ...</p> <p>2. ... Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або позбавлення волі на строк до 6 років.</p>
Стаття 229. Невиконання службових обов'язків	<p>1. ...</p> <p>1. ... Позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю, або штраф, або арешт, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p>
Стаття 253. Незаконний обіг вогнепальної зброї, боеприпасів, вибухових пристроїв або речовин	<p>1. ...</p> <p>1. ... Арешт або позбавлення волі на строк до 5 років.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк від 4 до 8 років.</p>
Стаття 258. Незаконний обіг невогнепальної зброї	<p>2. ... Штраф або арешт.</p>
Стаття 295. Незаконна установа або використання спеціальної техніки для збору інформації	<p>1. ... Штраф або арешт, або позбавлення волі на строк до чотирьох років.</p>

Молдова	
1. ...	
Стаття 282. Організація незаконного воєнізованого формування або участь у ньому	1. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 7 років.
1. ... 2. ...	
Стаття 290. Незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт або збут зброї й боєприпасів, їх розкрадання	1. ... Штраф у розмірі від 650 до 950 умовних одиниць, або неоплачуваною працею на користь суспільства на строк від 180 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 3 років. 2. ... 3. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 7 років.
1. ... 2. ... 3. ... 4. ...	
Стаття 324. Пасивна корупційність	1. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з штрафом в розмірі від 4000 до 6000 умовних одиниць з позбавленням права обіймати певні державні посади або займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років зі штрафом у розмірі від 6000 до 8000 умовних одиниць з позбавленням права обіймати певні державні посади або займатися певною діяльністю на строк від 7 до 10 років. 3. ... Позбавлення волі на строк від 7 до 15 років зі штрафом у розмірі від 8000 до 10000 умовних одиниць з позбавленням права обіймати певні державні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. 4. ... Штраф у розмірі від 1000 до 2000 умовних одиниць з позбавленням права обіймати певні державні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.
1. ... 1. ... 2. ... 3. ... 4. ...	
Стаття 326. Витяг вигоди з впливу	1. ... Штраф у розмірі від 2000 до 3000 умовних одиниць або позбавлення волі на строк до 5 років, а в разі юридичної особи - штраф в розмірі від 4000 до 6000 умовних одиниць з позбавленням права займатися певною діяльністю. 1. ...
Особа, обіцяла, що запропонує або надала майно	Штраф у розмірі від 2000 до 3000 умовних одиниць або позбавлення

<p>або послуги, перераховані в частині (1), звільняється від кримінальної відповідальності, якщо їх у нього вимагали або якщо воно стало з повинною, не знаючи про те, що органам кримінального переслідування відомо про скоєний їм злочин.</p>	<p>воп на строк до 3 років, а в разі юридичної особи - штраф в розмірі від 3000 до 5000 умовних одиниць з позбавленням права займатися певною діяльністю.</p> <p>2.... Штраф в розмірі від 3000 до 4000 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 2 до 6 років, а в разі юридичної особи - штраф в розмірі від 5000 до 10000 умовних одиниць з позбавленням права займатися певною діяльністю.</p> <p>3.... Штраф в розмірі від 4000 до 6000 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 3 до 7 років, а в разі юридичної особи - штраф в розмірі від 7000 до 12000 умовних одиниць з позбавленням права здійснювати певну діяльність або з ліквідацією юридичної особи.</p> <p>4....</p>
<p>Стаття 327. Зловживання владою або службовим становищем</p> <p>1....</p> <p>2....</p> <p>3....</p>	<p>1.... Штраф в розмірі від 650 до 1150 умовних одиниць або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>2.... Штраф в розмірі від 1350 до 2350 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 2 до 6 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років.</p> <p>3.... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.</p>
<p>Стаття 328. Перевищення влади або службових повноважень</p> <p>1....</p> <p>2....</p> <p>3....</p>	<p>1.... Штраф в розмірі від 650 до 1150 умовних одиниць або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>2....</p> <p>3.... Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років.</p>

	<p>Позбавлення волі на строк від 6 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.</p>
<p>Стаття 329. Службова недбалість</p> <p>1....</p> <p>2....</p>	<p>1.... Штраф у розмірі до 850 умовних одиниць або позбавлення волі на термін до 2 років з позбавленням або без позбавлення в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>2.... Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років.</p>
<p>Стаття 330². Незаконне збагачення</p> <p>1....</p> <p>2....</p>	<p>1.... Штраф в розмірі від 6000 до 8000 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.</p> <p>2.... Штраф в розмірі від 8000 до 10000 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 7 до 15 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.</p>
<p>Стаття 332. Службове підроблення</p> <p>1....</p> <p>2....</p>	<p>1.... Штраф у розмірі від 850 до 1350 умовних одиниць або позбавлення волі на термін до 2 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>2.... Штраф у розмірі від 1350 до 2350 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 1 року до 6 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років.</p>
<p>Стаття 333. Одержання хабара</p> <p>1....</p> <p>2....</p> <p>3....</p> <p>4....</p> <p>.</p>	<p>1.... Штраф у розмірі від 1350 до 3350 умовних одиниць або позбавлення волі на термін до 3 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>2.... Штраф у розмірі від 2350 до 4350 умовних одиниць або позбавлення</p>

	<p>волі на строк від 2 до 7 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 7 років.</p> <p>3....</p> <p>Штраф у розмірі від 4350 до 6350 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 7 років.</p> <p>4....</p> <p>Штраф у розмірі від 850 до 1850 умовних одиниць з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>1....</p> <p>Штраф в розмірі від 650 до 1150 умовних одиниць або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.</p> <p>1....</p> <p>Штраф у розмірі від 1350 до 2350 умовних одиниць або позбавлення волі на строк від 2 до 6 років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на термін від 2 до 5 років.</p> <p>3....</p> <p>Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.</p>
	<p>Польща</p> <p>1....</p> <p>Позбавлення волі на строк від 1 до 10 років.</p> <p>2....</p> <p>Позбавлення волі від 2 до 12 років.</p> <p>2....</p> <p>Позбавлення волі на строк від 1 року до 10 років.</p> <p>1....</p> <p>Позбавлення волі на строк від 1 року до 10 років.</p> <p>2....</p> <p>Позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років.</p> <p>Штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років.</p>
Стаття 335. Зловживання службовим становищем	
1....	
1....	
3....	
Стаття 223.	
1....	
2....	
Стаття 231.	
2....	
Стаття 263.	
1....	
2....	
Стаття 217а.	

(Кримінальний проступок)	
Стаття 222. 1. 2. (Кримінальний проступок)	1. Штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 3 років. 2. Якщо діяння, визначене в ч.1 , було викликано неналежною поведінкою державної посадової особи чи її помічника, суд може застосувати пом'якшення покарання і навіть відмовитися від його призначення.
Стаття 231. 1. 2. 3. (Кримінальний проступок)	1. Позбавлення волі на строк до 3 років. 2. 3. Штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років.
Стаття 263. 3. 4.	3. Штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. 4. Штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 1 року.

Російська Федерація

Стаття 108. Убивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони або при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин

1.
2.

Стаття 114. Заполіяння тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю при перевищенні меж необхідної оборони або при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин

1.
2.

Стаття 208. Організація незаконного збройного формування або участь у ньому

1.
2.

1.
Виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або примусові роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на той же строк.

2.
Обмеження волі на строк до 3 років, або примусові роботи на строк до 3 років, або позбавлення волі на той же строк.

1.
Виправні роботи на строк до 1 року, або обмеження волі на строк до 1 року, або примусові роботи на строк до 1 року, або позбавлення волі на той же строк.

2.
Виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або примусовими роботами на строк до 2 років, або позбавлення волі на той же строк.

1.
Позбавлення волі на строк від 10 до 20 років з обмеженням волі на строк від одного року до двох років.

2.
Позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з обмеженням волі на строк від одного року до двох років.

<p>Ст. 222. Незаконні придбання, передача, збут, зберігання, перевезення або носіння зброї, його основних частин, боєприпасів</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 3. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... Обмеження волі на строк до трьох років, або примусові роботи на строк до 4 років, або арешт на строк до 6 місяців, або позбавленням волі на строк до 4 років зі штрафом у розмірі до 80000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 3 місяців або без такого. 2. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років зі штрафом у розмірі до 100 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців або без такого.
<p>Стаття 201. Зловживання повноваженнями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... Штраф у розмірі до 200 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 18 місяців, або обов'язкові роботи на строк до 480 годин, або виправні роботи на строк до 2 років, або примусові роботи на строк до 4 років, або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 4 років. 2. ... Штраф у розмірі до 1 000 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 5 років або без такого, або примусові роботи на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або позбавлення волі на строк до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.
<p>Стаття 204. Комерційний підкуп</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 3. ... 4. ... 5. ... 6. ... 7. ... 8. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... Штраф у розмірі до 400 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців, або в розмірі від 5-кратної до 20-разової суми комерційного підкупу, або обмеження волі на строк до 2 років, або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на той же строк зі штрафом у розмірі до 5-кратної суми комерційного підкупу або без такого. 2. ... Штраф у розмірі до 800 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 9 місяців, або в розмірі від 10-кратної до 30-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 років або без такого, або обмеження волі на строк від 1 року до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без

	<p>такого, або виправні роботи на строк від 1 року до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або позбавлення волі на строк до 3 років зі штрафом у розмірі до 10-кратної суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі до 1 500 000на рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 1 року, або в розмірі від 20-разової до 50-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого або позбавлення волі на строк від 3 до 7 років зі штрафом у розмірі до т30-кратної суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>4. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 1000 000 до 2 500 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 2 років 6 місяців, або в розмірі від 40-кратної до 70-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого або позбавлення волі на строк від 4 до 8 років зі штрафом у розмірі до 40-кратної суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого.</p> <p>5. ...</p> <p>Штраф у розмірі до 700 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 9 місяців, або в розмірі від 10-кратної до 30-тикратної суми комерційного підкупу або позбавлення волі на строк до 3 років зі штрафом у розмірі до 15-кратної суми комерційного підкупу або без такого.</p> <p>6. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 200 000 до 1000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 3 місяців до 1 року, або в розмірі від 20-разової до 40-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або</p>
--	--

	<p>позбавлення волі на строк до 5 років зі штрафом у розмірі до 20-разової суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>7. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 1 000 000 до 3 000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 3 років, або в розмірі від 30-кратної до 60-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 5 до 9 років зі штрафом у розмірі до 40-кратної суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого.</p> <p>8. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 2 000 000 до 5 000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 2 до 5 років, або в розмірі від 50-кратної до 90-кратної суми комерційного підкупу з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 6 років або позбавлення волі на строк від 7 до 12 років зі штрафом у розмірі до 50-кратної суми комерційного підкупу або без такого й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 6 років або без такого.</p>
<p>Стаття 285. Зловживання посадовими повноваженнями</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі до 80 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців, або позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років, або примусові роботи на строк до 4 років, або арешт на строк від чотирьох до шести місяців, або позбавлення волі на строк до чотирьох років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 100 000 до 300 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 2 років, або примусові роботи на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або позбавлення волі на строк до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p>

<p>Стаття 286. Перевищення посадових повноважень</p> <p>1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>3. ... Позбавлення волі на строк до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>1. ... Штраф у розмірі до 80 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців, або позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років, або примусові роботи на строк до 4 років, або арешт на строк від 4 до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 4 років.</p> <p>2. ... Штраф у розмірі від 100 000 до 300 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 2 років, або примусові роботи на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без того, або позбавлення волі на строк до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>3. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 290. Одержання хабара</p> <p>1. ... 2. ... 3. ... 4. ... 5. ... 6. ...</p>	<p>1. ... Штраф у розмірі до 1000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 2 років, або в розмірі від 10-кратної до 50-кратної суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправні роботи на строк від 1 року до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або примусові роботи на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 3 років зі штрафом у розмірі від 10-кратної до 20-разової суми хабара або без такого.</p> <p>2. ... Штраф у розмірі від 200 000 до 1500 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 6 місяців до 2 років, або в розмірі від 30-кратної до 60-кратної суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися</p>

	<p>певною діяльністю на строк до 3 років або позбавлення волі на строк до 6 років зі штрафом у розмірі до 30-кратної суми хабара або без такої й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 500 000 до 2000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 6 місяців до 2 років, або в розмірі від 40-кратної до 70-кратної суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 8 років зі штрафом у розмірі до 40-кратної суми хабара або без такої й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого.</p> <p>4. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 1000 000 до 3000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 3 років, або в розмірі від 60-кратної до 80-кратної суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 7 років або позбавлення волі на строк від 5 до 10 років зі штрафом у розмірі до 50-кратної суми хабара або без такої й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 7 років або без такого.</p> <p>5. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 2000 000 до 4000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 2 до 4 років, або в розмірі від 70-кратної до 90-кратної суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 10 років або позбавлення волі на строк від 7 до 12 років зі штрафом у розмірі до 60-кратної суми хабара або без такої й з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 10 років або без такого.</p> <p>6. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 3 000 000 до 5 000 000 рублів, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 3 до 5 років, або в розмірі від 80-кратної до 100-разової суми хабара з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 15 років або позбавлення волі на строк від 8 до 15 років зі штрафом у розмірі до 70-кратної суми хабара або без такої й з позбавленням права займати певні посади або займатися</p>
--	---

<p>Стаття 292. Службова пдробка</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>певною діяльністю на строк до 15 років або без такого.</p> <p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі до 80 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 6 місяців, або обов'язкові роботи на строк до 480 годин, або виправні роботи на строк до 2 років, або примусові роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 100 000 до 500 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 3 років, або примусові роботи на строк до 4 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або позбавлення волі на строк до 4 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p>
<p>Стаття 293. Недбалість</p> <p>1. ...</p> <p>1-1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі до 120 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 1 року, або обов'язкові роботи на строк до 360 годин, або виправні роботи на строк до 1 року, або арешт на строк до 3 місяців.</p> <p>1-1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 200 000 до 500 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 3 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або обов'язкові роботи на строк до 480 годин, або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців.</p> <p>2. ...</p> <p>Примусовими роботами на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого або позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>3. ...</p> <p>Примусові роботи на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого або позбавлення волі на строк до 7 років з позбавленням права займати</p>

	певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.
	Таджикистан
Стаття 107. Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони або при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин	1. ... Обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на той же строк. 2. ... Обмеження волі на строк до 2 років або позбавленням волі на той же строк.
Стаття 114. Умисне заповдіння тяжкої шкоди здоров'ю при перевищенні меж необхідної оборони	1. ... Штраф від 200 до 500 показників для розрахунків, виправними роботами на строк до 2 років або позбавлення волі на той же строк.
Стаття 115. Умисне заповдіння тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин	1. ... Обов'язкові роботи на строк до 140 сорока годин або штраф у розмірі до 200 показників для розрахунків або виправні роботи на строк до 2 років. 2. ... Обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на той же строк.
Стаття 185. Організація незаконного збройного формування	1. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. 2. ... Позбавленням волі від 8 до 12 років з позбавленням права займати певні посади й займатися певною діяльністю на строк до 5 років.
Ст. 195. Незаконне придбання, передача, збут, зберігання, транспортування або носіння зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв	1. ... Штраф у розмірі від 1000 тисячі до 2000 тисяч мрзп або обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до трьох років. 2. ... Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років. 3. ... Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років. 4. ... Обов'язкові роботи на строк від 180 до 240 годин або штраф у розмірі від 200 до 500 показників для розрахунків або виправні роботи на строк до 2 років.
Стаття 198. Неналежне виконання обов'язків щодо	1. ...

<p>охорони зброї, босприпасів, вибухових речовин і вибухових устроїв</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>Обмеженням волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 295. Зловживання повноваженнями службовцями комерційних і інших організацій</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 250 до 365 показників для розрахунків або виправні роботи на строк до двох років або позбавленням волі на той же строк.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 365 до 547 показників для розрахунків або позбавлення волі на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 314. Зловживання посадовими повноваженнями</p> <p>1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штрафу розмірі від 250 до 365 показників для розрахунків, або позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або позбавленням волі на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 365 до 912 показників для розрахунків або позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 912 до 1825 показників для розрахунків або позбавленням волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 316. Перевищення посадових повноважень</p> <p>1. ... 2. ... 3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 250 до 730 показників для розрахунків або позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або позбавленням волі на строк до 4 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 730 до 1277 показників для розрахунків або позбавлення волі на строк від 4 до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.</p>

	<p>3 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 912 до 1825 показників для розрахунків або позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.</p>
<p>Стаття 319. Одержання хабара</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p> <p>4. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 3650 до 9125 показників для розрахунків або позбавленням волі на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком до трьох років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 5475 до 12775 показників для розрахунків або позбавлення волі строком від 3 до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком до 5 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Позбавленням волі строком від 5 до 10 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком від 3 до 5 років.</p> <p>4. ...</p> <p>Позбавлення волі строком від 7 до 12 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком на 5 років.</p>
<p>Стаття 322. Небалість</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штрафом у розмірі від 100 до 250 показників для розрахунків або обов'язкові роботи на строк від 120 до 180 годин або виправні роботи на строк до 2 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штраф у розмірі від 250 до 912 показників для розрахунків або позбавлення волі на строк до 5 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років або без такого.</p>
<p>Стаття 323. Службова підробка</p> <p>1. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штрафом у розмірі від 250 до 365 показників для розрахунків або виправні роботи на строк від 1 року до 2 років або позбавлення волі на строк до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю строком до 3 років або без такого.</p>
<p>Стаття 325. Підкуп службовця (що не є</p>	<p>1. ...</p>

<p>посадовою особою державного органа)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 	<p>Штраф у розмірі від 500 до 800 показників для розрахунків або виправні роботи на строк до 2 років.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. ... <p>Позбавлення волі на строк до 3 років.</p>
<p>Стаття 326. Незаконна видача дозволів на носіння й зберігання вогнепальної зброї</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... <p>Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.</p>
Узбекистан	
<p>Стаття 100. Умисне заподіяння смерті при перевищенні меж необхідної оборони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... <p>Виправні роботи до 3 років або обмеження волі на строк від 1 до 3 років або позбавлення волі 3 років.</p>
<p>Стаття 101. Умисне заподіяння смерті при перевищенні заходів необхідних для затримання особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... <p>Виправні роботами до 3 років обмеження волі на строк від 1 до 3 років або позбавлення волі до 3 років.</p>
<p>Стаття 107. Заподіяння умисного тяжкого тілесного uszkodження при перевищенні меж необхідної оборони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... <p>Штраф у розмірі від 50 до 100 мрзп або обов'язкові громадські роботи до 300 годин або виправні роботи до 2 років.</p>
<p>Стаття 108. Заподіяння умисного тяжкого тілесного uszkodження при перевищенні заходів необхідних для затримання особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... <p>Штраф у розмірі від 25 до 50 мрзп або обов'язкові громадські роботи до 300 годин або виправні роботи до 2 років.</p>
<p>Стаття 244-2. Створення, керівництво, участь у репліційних екстремістських, сепаратистських, фундаменталістських або інших заборонених організаціях</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... <p>Позбавленням волі від 5 до 15 років.</p> <p>Позбавленням волі від 15 до 20 років.</p>
<p>Стаття 248. Незаконне володіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... 3. ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... 2. ... <p>Штраф до 50 мрзп або обмеження свободи від 2 до 5 років або позбавленням волі до 5 років.</p> <p>Позбавленням волі від 5 до 10 років.</p>

4. ...	
<p>Стаття 205. Зловживання владою або посадовими повноваженнями</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>штрафом від 150 до 300 мрзп або позбавлення певного права до 5 років або обов'язкові громадські роботи до 360 годин або виправні роботи до 3 років або обмеження волі строком від 1 до 2 років або позбавленням волі до трьох років.</p> <p>2. ...</p> <p>штрафом від 300 до 600 мрзп або обмеження волі строком від 2 до 5 років або обов'язкові громадські роботи до 360 годин або позбавлення волі до 5 років з позбавленням певного права.</p>
<p>Стаття 206. Перевищення влади або посадових повноважень</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штрафом від 150 до 300 мрзп або позбавлення певного права до 5 років, або обов'язкові громадські роботи до 360 годин або виправні роботи до 3 років або обмеження волі від 1 до 2 років або позбавлення волі до 3 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штрафом від 300 до 600 мрзп або обмеження волі від 2 до 5 років або позбавленням волі до 5 років з позбавленням певного права.</p>
<p>Стаття 207. Посадова недбалість</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>2. ...</p> <p>Штраф від 100 до 300 мрзп або обов'язкові громадські роботи від 300 до 360 годин або виправні роботи від 2 до 3 років.</p> <p>3. ...</p> <p>Обмеження волі від 2 до 5 років або позбавлення волі до 5 років з позбавленням певного права.</p>
<p>Стаття 209. Посадова підробка</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф від 100 до 300 мрзп або позбавлення певного права до 5 років, або обов'язкові громадські роботи до 360 годин або виправні роботи до 2 років або обмеження волі від 1 до 2 років або позбавлення волі до 3 років.</p> <p>2. ...</p> <p>Штрафом від 300 до 600 мрзп або обмеження волі від 2 до 5 років або позбавлення волі до 5 років з позбавленням певного права до 3 років.</p>
<p>Стаття 210. Одержання хабара</p> <p>1. ...</p> <p>2. ...</p> <p>3. ...</p>	<p>1. ...</p> <p>Штраф від 50 до 100 мрзп або обмеження волі від 2 до 5 років або позбавленням волі до 5 років з позбавленням певного права.</p> <p>2. ...</p> <p>Позбавлення волі від 5 до 10 років.</p> <p>3. ...</p>

Позбавленням волі від 10 до 15 років.	
Іспіаня	
Стаття 174. Розділ VII «Про тортури та інші злочини проти моральної недоторканості»	Позбавлення волі на строк від 2 до 6 років, якщо посягання було тяжким; від 1 до 3 років, якщо не було тяжким. Повне позбавлення прав на термін від 8 до 12 років
Стаття 286-1. Частина 4 «Про корупцію серед приватних осіб» глави XI «Про злочини, пов'язані з інтелектуальною і промисловою власністю, ринком і споживачам»	Позбавлення волі строком від 6 місяців до 4 років, позбавлення права займатися виробничою або комерційною діяльністю строком від 1 до 6 років і штраф у трикратному розмірі отриманої вигоди чи переваги.
Стаття 403. Глава V «Про незаконне присвоєння державних функцій або професійної кваліфікації»	Штраф від 6 до 12 місячних ставок. Якщо здійснювана професійна діяльність вимагає наявності офіційного документу, який засвідчує необхідну кваліфікацію і дозволяє виконання вказаної діяльності, а винна особа не має такого документу – штраф від 3 до 5 місячних ставок. Якщо винна особа, окрім того, публічно присвоєть собі професійну кваліфікацію, яка вимагає наявності відповідного диплому – позбавлення волі на строк від 6 місяців до 2 років.
Стаття 506. Частина 2 «Про присвоєння повноважень» глави III «Про злочини проти інститутів влади і розподілу влади»	Позбавлення волі на строк від 1 до 3 років, штраф на суму від 6 до 12 місячних ставок і спеціальне позбавлення права обіймати відповідні посади або державний пост на строк від 6 до 12 років.
Стаття 564. Глава V «Про володіння, торгівлю зброєю, боєприпасами і вибухівкою та їх зберігання»	1.... 2.... 3.... 4.... 5.... 6.... 7.... 8.... 9.... 10.... 11.... 12.... 13.... 14.... 15.... 16.... 17.... 18.... 19.... 20.... 21.... 22.... 23.... 24.... 25.... 26.... 27.... 28.... 29.... 30.... 31.... 32.... 33.... 34.... 35.... 36.... 37.... 38.... 39.... 40.... 41.... 42.... 43.... 44.... 45.... 46.... 47.... 48.... 49.... 50.... 51.... 52.... 53.... 54.... 55.... 56.... 57.... 58.... 59.... 60.... 61.... 62.... 63.... 64.... 65.... 66.... 67.... 68.... 69.... 70.... 71.... 72.... 73.... 74.... 75.... 76.... 77.... 78.... 79.... 80.... 81.... 82.... 83.... 84.... 85.... 86.... 87.... 88.... 89.... 90.... 91.... 92.... 93.... 94.... 95.... 96.... 97.... 98.... 99.... 100....
Стаття 566. Глава V «Про володіння, торгівлю зброєю, боєприпасами і вибухівкою та їх зберігання»	1.1.... 1.1.... 1.2.... 1.2....
Стаття 569. Глава V «Про володіння, торгівлю зброєю, боєприпасами і вибухівкою та їх зберігання»	Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років (для організаторів) і від 3 до 6 років (для співучасників). Позбавлення волі на строк від 2 до 4 років (для ініціаторів і організаторів) і від 6 місяців до 2 років (для співучасників) Судове визнання цього об'єднання незаконним і подальшого його розпуску.

Таблиця 5
**Застосування певного виду і розміру покарання за спеціальні злочини у сфері охоронної діяльності, що
 безпосередньо «зовні» або «зсередини» порушують інтереси учасників охоронних відносин, у кримінальному
 законодавстві зарубіжних країн**
 (у КК України подібні злочини не регламентовані)

Назва статті КК країни (її частина, пункт)	Санкція статті КК країни
Естонія	
Стаття 137. Приватна розшукова діяльність 1.... 2....	1.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до трьох років. 2.... Грошове стягнення.
Стаття 60. Перешкоджання здійсненню державного нагляду (Закон Естонської Республіки про охоронну діяльність) 1.... 2.... До проступків, передбачених цією статтею, застосовуються положення Загальної частини Пенітенціарного кодексу і деліктної-процесуального кодексу	1.... Накладення штрафу в розмірі до 20 000 крон. 2....
Стаття 279. Перешкоджання здійсненню державного Нагляду 1.... 2....	1.... Штраф у розмірі до 300 штрафних одиниць або арешт. 2.... Штраф у розмірі до 16000 євро.
Стаття 372. Господарська діяльність без ліцензії і заборонена господарська діяльність 1.... 2.... 3.... 4.... 5....	1.... Штраф у розмірі до трьохсот штрафних одиниць або арештом. 2.... Грошове стягнення або тюремне ув'язнення на термін до трьох років. 3.... Штраф в розмірі до 32 000 євро. 4....

<p>6 Суд може відповідно до положень статті 83 цього Кодексу застосувати конфіскацію речовини або предмета, що є безпосереднім об'єктом винного діяння, встановленого цією статтею.</p>	<p>Грошове стягнення. 5. ...</p>
<p>Стаття 203. Перевіщення повноважень приватним детективом або працівником приватної охоронної організації, що має посвідчення приватного охоронця, при виконанні ними своїх посадових обов'язків</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>Російська Федерація</p> <p>1. ... Штраф у розмірі від 100 000 до 300 000 рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період від 1 року до 2 років, або обмеження волі на строк до 2 років, або примусовими роботами на строк до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого, або позбавленням волі на строк до 2 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 років.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк до 7 років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років</p>
<p>Ст. 297. Перевіщення повноважень службовцями приватних охоронних або детективних служб</p> <p>1. ... 2. ...</p>	<p>Таджикистан</p> <p>1. ... Виправні роботи на строк до двох років або позбавлення волі на строк до двох років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.</p> <p>2. ... Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.</p>
<p>Стаття 327. Незаконне утримування особистої охорони (охоронців) і використання військової техніки в цих цілях</p> <p>1. ...</p>	<p>1. ... Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.</p>

Наукове видання

Микола СИЙПЛОКІ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Монографія

Підп. до друку 26.11.2019. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 35,7. Обл.-вид. арк. 32,9. Тир. 300 пр. Зам. № 2019-19.
Виготовлювач – Видавництво «Константа» Україна,
Харківська область, м. Харків, вул. Космічна, 26
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №376 від 22.01.2001

